

Albert Camus
CARNETE
Traducere din limba franceză Micaela Ghiţescu
RAO International Publishing Company, 2002

Grupul Editorial RAO

ALBERT CAMUS *Carnets I mai 1935-février 1942* © 1962 Éditions Gallimard *Carnets II janvier 1942-mars 1951* e1964 Éditions Gallimard *Carnets III marş 1951-décembre 1959* © 1989 Éditions Gallimard

Coperta colecţiei DONE STAN

Pe copertă SALVADOR DALÍ *Natura moartă sub clar de lună[* (detaliu)

Ediţia I

2002

ISBN 973 – 576 – 407 – 5

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI

Conţinutul volumului de faţă este alcătuit din însemnările pe care Albert Camus le-a făcut din 1935 până la moartea sa, în 1959. Fără a fi un jurnal propriu-zis, acestea constituie o reflecţie pe marginea operelor elaborate în această perioadă, a lecturilor făcute, a unor evenimente politice etc.

Comentariile de subsol, aparţinând ediţiei franceze (Roger Quil-lot), întregesc imaginea scriitorului şi a gândirii acestuia.

Notele traducătoarei poartă menţiunea (n.tr.), iar cele ale redactorului (*n. red.*).

I

CARNETE mai 1935 – februarie 1942

CAIETUL I

mai 1935 – septembrie 1937

Mai '35

Ceea ce vreau să spun:

Că poţi avea – fără a fi romantic – nostalgia unei sărăcii pierdute. Un număr de ani trăiţi în mizerie sunt suficienţi ca să construiască o sensibilitate. În acest caz anume, sentimentul bizar pe care-l are fiul faţă de mama sa constituie *întreaga lui sensibilitate1*. Manifestările acestei sensibilităţi în cele mai diferite domenii se explică îndeajuns prin amintirea latentă, material al copilăriei (un clei care se lipeşte de suflet).

De aici, pentru cel care-şi dă seama, provine recunoştinţa şi, deci, conştiinţa încărcată. Tot de aici, şi prin comparaţie, dacă mediul e altul, provine şi simţământul bogăţiilor pierdute. Celor bogaţi, cerul, dăruit în plus faţă de ceea ce au, li se pare un dar firesc. Pentru săraci, cerul îşi recapătă caracterul de har infinit.

Conştiinţa încărcată impune mărturisirea. Opera e o mărturisire, trebuie să depun mărturie. N-am decât un lucru de spus, dacă mă uit bine. În această viaţă de sărăcie, printre oameni umili sau vanitoşi, am atins mai mult ca sigur ceea ce mi se pare a fi sensul adevărat al vieţii. Operele de artă nu vor fi niciodată suficiente. Arta nu e totul pentru mine. Măcar de ar fi un mijloc.

1 Textul acesta, în care apare tema mamei (*Străinul*, *Neînţelegerea*, *Ciuma*), este desigur prima formulare a eseului intitulat „Între da şi nu", din *Faţa şi reversul*.

Ceea ce mai contează sunt ruşinările, micile laşităţi, consideraţia inconştientă acordată lumii celeilalte (a banilor). Cred că lumea săracilor este una dintre rarele, dacă nu singura, care se retrage în sine, care este o insulă în societate. Cu puţine *cheltuieli*, poţi să devii un Robinson. Celui care se cufundă în ea trebuie să-i spui „acolo", vorbindu-i de locuinţa medicului care se află la doi paşi.

Toate acestea ar trebui să fie exprimate prin intermediul mamei şi al fiului.

Asta, în general.

Prin precizare, totul se complică:

1) Un decor. Cartierul şi locuitorii lui.

2) Mama şi acţiunile ei.

3) Relaţia de la fiu la mamă.

Ce soluţie. Mama? Ultimul capitol: valoarea simbolică realizată prin nostalgia fiului???

Grenier1: ne subestimăm întotdeauna. Doar sărăcie, boală, singurătate: devenim conştienţi de eternitatea noastră. „Trebuie să fim împinşi până la ultimele noastre limite".

Exact asta este, nici mai mult, nici mai puţin.

*

Zădărnicia cuvântului „experienţă”. Experienţa nu este experimentală. Nu o poţi provoca. O suferi. Mai degrabă răbdare decât experienţă. Răbdăm – mai degrabă pătimim.

Orice practică: cine iese din experienţă nu e savant, este expert. Dar în ce?

*

Două prietene: ambele foarte bolnave. Dar una, de nervi: o înviere este oricând posibilă. Cealaltă: tuberculoză avansată. Nicio speranţă. O după-amiază. Tuberculoasa la căpătâiul prietenei sale. Aceasta:

1 Jean Grenier, care a fost profesorul de filosofie al lui Camus, a exercitat asupra acestuia o puternică influenţă, pe care o dovedeşte, pe lângă prietenia dintre cei doi, dedicaţia din *Faţa şi reversul* şi din „Deşertul” (în *Nunta*), ca şi ultima edie a *Insulelor* de Jean Grenier.

— Vezi, până acum, chiar şi în timpul crizelor celor mai puternice, îmi rămânea ceva. O speranţă de viaţă foarte tenace. Azi mi se pare că nu mai e nimic de sperat. Sunt atât de sleită, încât am impresia că n-am să mă mai scol niciodată.

Atunci cealaltă, cu o străfulgerare de bucurie sălbatică în ochi, luându-i mâna: „Oh! O să facem împreună marea călătorie”.

Aceleaşi – tuberculoasa pe moarte, cealaltă aproape vindecată. În acest scop, a făcut o călătorie în Franţa ca să încerce o metodă nouă de tratament.

Iar cealaltă i-o reproşează. Aparent, îi reproşează că a abandonat-o. De fapt, suferă s-o vadă vindecată. Nutrise speranţa nebunească de a nu muri singură – de a o trage după sine pe prietena cea mai dragă. Va muri singură. Şi faptul că o ştie îi umple prietena de o ură teribilă.

*

Cer prevestitor de furtună în august. Adieri fierbinţi. Nori negri. Totuşi, spre răsărit, o fâşie albastră, delicată, transparentă. Imposibil s-o priveşti. Prezenţa ei este neplăcută ochilor şi sufletului. Fiindcă frumuseţea e

insuportabilă. Ne aduce la disperare, eternitate a unui minut pe care am vrea totuşi s-o prelungim de-a lungul timpului.

*

Se simte în largul său în sinceritate. Lucru foarte rar.

*

Importantă şi tema comediei. Ceea ce ne salvează de durerile noastre cele mai puternice e simţământul că suntem părăsiţi şi singuri, totuşi nu destul de singuri ca să nu ne „ia în consideraţie” „ceilalţi” în nenorocirea noastră. În sensul acesta, minutele de fericire sunt uneori cele în care simţământul părăsirii noastre ne umple şi ne înalţă într-o tristeţe nesfârşită. Tot în sensul acesta, fericirea nu e adeseori decât simţământul înduioşat al nenorocirii noastre.

Izbitor la cei săraci – Dumnezeu a aşezat bunăvoinţa alături de disperare precum leacul alături de rău.

*

Când eram tânăr, ceream oamenilor mai mult decât puteau să dea: o prietenie continuă, o emoţie permanentă.

Acum ştiu să le cer mai puţin decât pot să dea: o tovărăşie fără fraze mari. Iar emoţiile, prietenia, gesturile lor nobile îşi păstrează în ochii mei întreaga valoare de miracol: un întreg efect al harului.

*

…Băuseră prea mult şi acum voiau să mănânce. Dar era seara de revelion şi nu se mai găseau locuri. Refuzaţi, insistaseră. Fuseseră daţi afară. În clipa aceea, o loviseră cu picioarele pe patroană, care era gravidă. Iar patronul, un tânăr blond şi plăpând, pusese mâna pe o armă şi trăsese. Glonţul s-a înfipt în tâmpla dreaptă a bărbatului. Capul se răsucise pe partea rănită şi odihnea acum. Beat de alcool şi de spaimă, prietenul începuse să danseze în jurul corpului celui căzut.

Aventura era simplă şi avea să se încheie mâine printr-un articol în ziar. Dar, pentru moment, în acel ungher îndepărtat al cartierului, lumina rară pe pavajul devenit lucios în urma ploilor recente, prelungile lunecări

ude ale automobilelor, sosirea la intervale egale de timp a tramvaielor sonore şi luminate dădeau un relief neliniştitor acestei scene din altă lume: imagine dulceagă şi stăruitoare a cartierului când sfârşitul zilei îi populează străzile cu umbre; când, mai degrabă, o singură umbră, anonimă, semnalată printr-un tropăit înfundat şi un zgomot învălmăşit de voci, se iveşte uneori, inundată de glorie sângerândă, în lumina roşie a unui glob de farmacie.

*

Ianuarie ’36

De la grădina asta aflată de partea cealaltă a ferestrei nu văd decât zidurile. Şi cele câteva frunzişuri peste care se prelinge lumina. Mai sus, tot frunziş. Mai sus, soarele. Şi din toată această jubilare a văzduhului care se simte afară, din toată bucuria asta răspândită peste lume nu percep decât umbre de frunziş care dănţuiesc pe perdelele albe. Şi cinci raze de soare ce revarsă cu răbdare în încăpere un parfum blond de ierburi uscate. O adiere şi umbrele se animă pe perdea. Ajunge ca un nor să acopere, apoi să descopere soarele şi iată că din umbră se iveşte galbenul strălucitor al glastrei cu mimoze. E suficient: această unică licărire născândă şi iată-mă năpădit de o bucurie nedesluşită şi ameţitoare.

Prizonier al cavernei, sunt singur în faţa umbrei lumii. După-amiază de ianuarie. Dar frigul se menţine în străfundurile văzduhului. Pretutindeni o peliculă de soare gata să crape sub apăsarea unghiei, dar care îmbracă totul într-un surâs etern. Cine sunt şi ce pot face altceva – decât să intru în jocul frunzişului şi al lumii. Să fiu raza de soare în care mi se consumă ţigara, blândeţea şi pasiunea discretă care respiră în aer. Dacă încerc să ajung la mine, mă găsesc tocmai în fundul acestei lumini1. Iar dacă încerc să înţeleg şi să gust savoarea delicată care destăinuie taina lumii, pe mine mă găsesc în fundul universului. Pe mine, adică această emoţie extremă care mă eliberează de decor. Curând, alte lucruri şi oamenii mă vor acapara din nou. Dar lăsaţi-mă să decupez acest minut din stofa timpului, aşa cum alţii lasă o floare între pagini. Ei închid

acolo o plimbare în care iubirea i-a atins uşor. Şi eu mă plimb, dar cine mă mângâie este un zeu. Viaţa e scurtă şi e un păcat să-ţi pierzi timpul. Îmi pierd timpul toată ziua şi ceilalţi spun că sunt foarte activ. Astăzi e o haltă şi inima mea se duce să se întâlnească cu sine.

Dacă mai încerc vreo teamă, e pentru că simt cum îmi lunecă printre degete această clipă impalpabilă, precum boabele de argint-viu. Lăsaţi-i deci pe cei care vor să se despartă de lume. Nu mă mai plâng din moment ce mă privesc născându-mă. Sunt fericit în lumea asta pentru că împărăţia mea e din lumea asta. Nor care trece şi clipă ce păleşte. Moartea mea mie însumi. Cartea se deschide la o pagină dragă. Ce fadă e ea astăzi în prezenţa cărţii lumii. E oare adevărat că am suferit, nu-i oare adevărat că sufăr; şi că suferinţa asta mă ameţeşte fiindcă soarele şi umbrele, căldura şi frigul se simt foarte departe, tocmai în străfundurile aerului. Mă voi întreba dacă ceva moare şi dacă oamenii suferă din moment ce totul este scris pe fereastra peste care cerul îşi revarsă deplinătatea. Pot spune şi am să spun în curând că ceea ce contează este să fii uman, simplu. Nu, ceea ce contează e să fii adevărat şi atunci totul se înscrie în asta.

1 Primă formulare a temelor din *Faţa şi reversul*.

umanitatea şi simplitatea. Şi când sunt eu mai adevărat şi mai *transparent* decât atunci când sunt lumea?

Clipă de adorabilă tăcere. Oamenii au tăcut. Dar cântul lumii se înalţă, iar eu, înlănţuit în fundul cavernei, sunt copleşit înainte de a fi dorit ceva. Eternitatea e aici şi eu o aşteptam. Acum pot vorbi. Nu ştiu ce altceva aş putea dori decât această prezenţă continuă a mea cu mine. Nu să fiu fericit doresc eu acum, ci doar să fiu conştient. Te crezi izolat de lume, dar e suficient ca un măslin să se înalţe în praful auriu, sunt suficiente câteva plaje scânteietoare sub soarele dimineţii, ca să simţi cum în tine se topeşte această împotrivire. La fel se întâmplă şi cu mine. Devin conştient de posibilităţile de care sunt responsabil. Fiecare minut de viaţă îşi poartă în sine valoarea de miracol şi chipul de tinereţe veşnică.

*

Nu gândim decât în imagini. Dacă vrei să fii filosof, scrie romane.

*

În fond: valorile eroice

Partea a II-a1

A. în prezent

B. în trecut

Cap. A 1 – Casa în faţa Lumii. Prezentare.

1 Plan pentru *Moartea fericită*, primul roman al lui Camus, isprăvit în 1937, publicat în 1971 (Gallimard).

Cap. B 1 – îşi amintea. Legătură cu Lucienne.

Cap. A 2 – Casa în faţa Lumii. Tinereţea sa.

Cap. B 2 – Lucienne îşi povesteşte infidelităţile.

Cap. A 3 – Casa în faţa Lumii. Invitaţie.

Cap. B 4 – Gelozie sexuală. Salzburg. Praga.

Cap. A4 – Casa în faţa Lumii. Soarele.

Cap. B 5 – Fuga (scrisoare). Alger. Răceşte, e bolnav.

Cap. A 5 – Noapte în faţa stelelor. Catherine.

*

Patrice1 îşi relatează povestea de condamnat la moarte: „Îl văd pe omul acesta. E în mine. Şi fiecare cuvânt pe care-l spune îmi strânge inima. E viu şi respiră odată cu mine. Se teme odată cu mine.

...Şi acest altul care vrea să-l facă să se supună. îl văd şi pe el trăind. E în mine. îi trimit preotul ca să-i slăbească zilnic rezistenţa.

Ştiu că acum voi scrie. Vine timpul când arborele, după ce a suferit mult, trebuie să dea roade. Fiecare iarnă se încheie printr-o primăvară. Trebuie să depun mărturie. Ciclul se va relua după aceea.

...Nu voi spune altceva decât dragostea mea de a trăi. Dar o voi spune în felul meu...

Alţii scriu datorită unor tentaţii amânate. Şi fiecare decepţie din viaţa lor creează o operă de artă, minciună ţesută din minciunile vieţii lor. Dar eu, din fericire, îmi voi extrage scrierile. Chiar şi din ceea ce va fi crud în ele.

Trebuie să scriu aşa cum trebuie să înot, fiindcă mi-o cere corpul”.

Partea a III-a (totul la prezent)

Cap. I – Catherine, spune Patrice, ştiu că acum voi scrie. Povestea condamnatului la moarte. Mi-am găsit adevărata vocaţie, aceea de a scrie.

Cap. II – Coborârea din Casa în faţa Lumii în port etc. Gustul morţii şi al soarelui. Dragostea de viaţă.

*

1 Patrice este personajul principal din *Moartea fericită*. Tema condamnatului la moarte se va regăsi în *Străinul*.

6 istorii:

Istoria jocului strălucitor. Lux.

Istoria cartierului sărac. Moartea mamei.

Istoria Casei în faţa Lumii.

Istoria geloziei sexuale.

Istoria condamnatului la moarte.

Istoria coborârii spre soare.

*

În Baleare. Vara trecută

Ceea ce face preţul călătoriei e frica. Este faptul că la un moment dat, atât de departe de ţara noastră, de limba noastră (un ziar franţuzesc are o valoare inestimabilă; şi orele acelea de seară în cafenele, când cauţi să atingi cu cotul alţi oameni), o frică nedesluşită ne cuprinde, ca şi o dorinţă instinctivă de a ne pune la adăpostul vechilor obiceiuri. Acesta e aportul cel mai limpede al călătoriei. În acel moment, suntem înfriguraţi, dar permeabili. Cel mai mic şoc ne zguduie până în străfundurile fiinţei. Dacă ne iese în cale o cascadă de lumină, am găsit eternitatea. De aceea nu trebuie să se spună că acela care călătoreşte o face pentru plăcerea sa. Nu există plăcere în faptul de a călători. L-aş socoti mai curând o asceză. Călătorim pentru cultura noastră, dacă prin cultură se înţelege exercitarea rostului nostru celui mai intim care este cel al eternităţii. Plăcerea ne îndepărtează de noi înşine cum divertismentul lui Pascal îndepărtează de Dumnezeu. Călătoria, care este

ca o ştiinţă mai mare şi mai gravă, ne readuce la el.

*

Baleare

Golful.

San Francisco – Mănăstire. Bellver.

Cartier bogat (umbra şi femeile bătrâne).

Cartier sărac (fereastra).

Catedrala (prost-gust şi capodoperă).

Cabaret.

Coasta de la Miramar. Valldemosa şi terasele. Sóller şi sudul.

San Antonio (mănăstirea). Felanitx.

Pollensa: oraş. Mănăstire. Pensiune.

Ibiza: golf.

La Pena: fortificaţii.

San Eulália: Plaja. Serbarea.

Cafenelele către port.

Zidurile de piatră şi morile pe câmp.

13 februarie ’36

Cer oamenilor mai mult decât pot să-mi dea. Vanitatea de a pretinde contrariul. Dar ce greşeală şi ce disperare. Şi eu însumi poate...

*

Să caut contactele. Toate contactele. Dacă vreau să scriu despre oameni, cum să mă îndepărtez de peisaj? Iar dacă cerul şi lumina mă atrag, cum să uit ochii şi vocea celor pe care-i iubesc? De fiecare dată mi se dau doar elementele unei prietenii, frânturile unei emoţii, niciodată emoţia, niciodată prietenia.

Mergem să vedem un prieten mai în vârstă ca să-i spunem tot. Cel puţin acel ceva care ne sufocă. Dar el e grăbit. Vorbim de toate şi de nimic. Timpul trece. Şi iată-mă mai singur şi mai golit. Această infimă înţelepciune pe care încerc s-o construiesc, ce cuvânt distrat al unui prieten care-mi scapă va veni s-o nimicească: *Non ridere, non lugere*1... şi îndoielile la adresa mea şi a celorlalţi.

*

Martie

Zi străbătută de nori şi de soare. Un frig cu paiete galbene. Ar trebui să ţin un caiet despre vremea din fiecare zi. Frumosul soare

1 în latină: „Să nu râzi, să nu jeleşti” (n.tr.).

străveziu de ieri. Golful tremurând în lumină – ca o buză umedă. Şi am lucrat toată ziua.

*

Un titlu: Speranţa lumii.

*

Grenier despre comunism: „Întrebarea e aceasta: de dragul unui ideal de justiţie, trebuie să subscriem la prostii?” Se poate răspunde da: e frumos. Nu: e cinstit.

Păstrând proporţiile: problema creştinismului. Credinciosul se împiedică oare de contradicţiile din Evanghelii şi de excesele Bisericii? A crede înseamnă a admite Arca lui Noe – înseamnă a apăra Inchiziţia sau tribunalul care l-a osândit pe Galileu?

Dar, pe de altă parte, cum să împaci comunismul şi dezgustul? Dacă încerc formele extreme, în măsura în care ele ating absurditatea şi inutilitatea, neg comunismul. Iar grija aceasta religioasă…

*

Moartea dă jocului şi eroismului sensul lor adevărat.

*

Ieri. Soarele pe cheiuri, acrobaţii arabi şi portul tresăltând de lumină. S-ar spune că pentru ultima iarnă pe care o petrec aici, ţara aceasta se revarsă şi înfloreşte. Iarna asta unică şi plesnind toată de frig şi de soare. Frig albastru.

Lucidă beţie şi despuiere zâmbitoare – disperare în virila acceptare a stelelor greceşti. Ce nevoie am să scriu sau să creez, să iubesc ori să sufăr? Ceea ce am pierdut în viaţă nu este, în fond, cel mai important. Totul devine inutil.

Nici disperarea, nici bucuriile nu-mi par îndreptăţite în faţa acestui cer şi a zăpuşelii luminoase ce coboară din el.

*

16 mai

Plimbare lungă. Coline cu mare în fundal. Şi soarele delicat. În toate tufişurile, flori albe de măceş. Mari flori siropoase cu petale violete. Şi revenire, blândeţea prieteniei femeilor. Feţele grave şi surâzătoare ale tinerelor femei. Zâmbete, glume şi proiecte. Reintrăm în joc. Şi, fără să creadă, toată lumea surâde aparenţelor şi se preface că li se supune. Fără note false. Sunt legat de lume prin toate gesturile mele, de oameni prin toată recunoştinţa mea1. Din vârful colinelor se vedeau renăscând sub presiunea soarelui neguri lăsate de ultimele ploi. Chiar coborând prin pădure, cufundându-mă în vata aceea, ghiceam deasupra mea soarele şi ziua miraculoasă în care se conturau copacii. Încredere şi prietenie, soare şi case albe, nuanţe abia înţelese, oh! fericirile mele intacte care intră deja în derivă şi nu-mi mai oferă în melancolia serii decât un surâs de femeie tânără sau privirea inteligentă a unei prietenii care se ştie înţeleasă.

*

Dacă timpul se scurge atât de repede, e pentru că nu se fixează în el puncte de reper. Aşa se întâmplă cu luna la zenit şi la orizont. De aceea anii de tinereţe sunt atât de lungi şi de plini, anii de bătrâneţe atât de scurţi fiindcă-s gata constituiţi. De remarcat, de pildă, că e aproape imposibil să priveşti un arătător de ceas rotindu-se cinci minute pe un cadran, într-atât este de lungă şi exasperantă mişcarea lui.

*

Martie

Cer cenuşiu. Dar lumina se infiltrează. Adineauri, câţiva stropi de apă. În depărtare golful se estompa deja. Lumini se însufleţesc. Fericirea şi cei care sunt fericiţi. N-au decât ceea ce merită.

*

Martie

Bucuria mea e nesfârşită.

*

Dolorem exprimat quia movit amorem.

*

1 însemnare reluată în *Faţa şi reversul*.

Martie

Clinică la Alger. O adiere destul de puternică urcă pe colină, răscolind ierburile şi soarele. Şi toată mişcarea asta tandră şi blondă se opreşte la mică distanţă de culme, la picioarele chiparoşilor înalţi care se suie până în vârf în rânduri dese. Admirabilă lumină ce coboară din cer. Jos, marea fără un rid şi zâmbetul dinţilor ei albaştri. Sub soarele care-mi încălzeşte o singură latură a feţei, stând în picioare sub vânt, privesc cum se scurge această oră unică fără să pot rosti o vorbă. Dar un nebun apare cu infirmierul său. Ţine o cutie la subsuoară şi înaintează cu faţa serioasă.

— Bună ziua, domnişoară (tinerei care e cu mine). Domnule, permiteţi să mă prezint, domnul Ambrosino.

— Domnul Camus.

— Ah! Am cunoscut un Camou. Întreprindere de camioane la Mostaganem. O rudă, desigur.

— Nu.

— Nu face nimic. Permiteţi-mi să stau un moment cu dumneavoastră. Am dreptul să ies zilnic o jumătate de oră. Dar trebuie să mă târăsc pe burtă în faţa infirmierului ca să catadicsească să vină cu mine. Sunteţi rudă cu domnişoara?

— Da, domnule.

— Ah! Vă anunţ atunci că o să ne logodim de Paşti. Mi-a dat voie nevastă-mea. Poftiţi, domnişoară, acceptaţi aceste câteva flori. Şi scrisoarea asta e pentru dumneavoastră. Aşezaţi-vă lângă mine. N-am decât o jumătate de oră.

— Noi trebuie să plecăm, domnule Ambrosino.

— Ah, bine, dar atunci când o să vă revăd?

— Mâine.

— Ah! Adevărul e că n-am decât o jumătate de oră şi tocmai am venit să fac puţină muzică.

Plecăm. Pe drum, minunata strălucire a muşcatelor roşii. Nebunul a scos din cutie o trestie spintecată în

lungime, cu crăpătura căptuşită cu piele de cauciuc. Muzica pe care o emite e bizară, plângăreaţă şi caldă: „Plouă pe drum...” Muzica ne urmăreşte când trecem pe lângă muşcatele şi tufele mari de margarete, pe lângă marea aceasta cu surâs imperturbabil.

Am deschis scrisoarea. Conţinea reclame decupate şi clasate cu grijă cu ajutorul unor numere scrise cu creionul.

*

M1.

— Depunea în fiecare seară arma aceasta pe masă. Odată lucrul terminat, îşi punea în ordine hârtiile, apropia revolverul şi-şi lipea fruntea de el, şi-l trecea peste tâmple, potolea răceala fierului pe febra obrajilor. Şi apoi stătea aşa un timp îndelungat, lăsând degetele să-i rătăcească de-a lungul trăgaciului, mânuind piedica, până ce lumea a tăcut în jurul lui şi, deja somnolent, s-a ghemuit cu toată fiinţa în singura senzaţie a fierului rece şi sărat din care putea ţâşni moartea.

Din clipa în care ai renunţat să te sinucizi, trebuie să nu mai spui nimic despre viaţă. Iar el, trezindu-se cu gura plină de o salivă deja amară, lingea ţeava armei, îşi introducea limba în ea şi, horcăind de o bucurie neîntemeiată, repeta minunându-se: „Bucuria mea nu are preţ”.

M. – partea a II-a

Catastrofele succesive – Curajul său – Viaţa se ţese din nenorocirile astea. El se instalează în pânza asta dureroasă, îşi construieşte zilele în jurul revenirilor sale seara, al singurătăţii sale, al neîncrederii sale, al dezgustului său. Lumea îl crede stoic şi rezistent. Lucrurile merg cât se poate de bine dacă le privim de-aproape. Într-o zi, un incident neînsemnat: unul dintre prietenii lui i se adresează distrat. Se duce acasă. Se omoară.

*

31 martie

Mi se pare că ies la suprafaţă puţin câte puţin. Prietenia blândă şi reţinută a femeilor.

*

1 însemnări pentru *Moartea fericită*.

Problema socială reglementată. Balanţa restabilită. Trag linia peste 15 zile. Cartea mea, să mă gândesc la ea necontenit. Lucrul meu, să-l organizez fără întârziere începând de duminică.

Să reconstruiesc din nou după această lungă perioadă de viaţă trepidantă şi disperată. Soarele, în fine, şi corpul meu gâfâind. Să tac. Să mă încred în mine.

*

Aprilie

Primele zile de căldură. Înăbuşitor. Toate animalele stau într-o rână. Când se lasă seara, calitatea stranie a aerului deasupra oraşului. Zgomotele care urcă şi se pierd ca nişte baloane. Imobilitatea copacilor şi a oamenilor. Pe terase, femei maure care stau la taclale aşteptând să se însereze. Cafea care se prăjeşte şi al cărei parfum se împrăştie în aer. Oră tandră şi disperată. Nimic de îmbrăţişat. Nimic în faţa căruia să mă arunc în genunchi, nebun din recunoştinţă.

*

Căldura pe cheiuri – enormă, strivitoare, îţi taie respiraţia. Mirosuri voluminoase de gudron care zgârie gâtlejul. Nimicirea şi gustul morţii. Acesta e adevăratul climat al tragediei şi nu noaptea, conform prejudecăţii.

*

Simţurile şi lumea.

— Dorinţele se confundă. Şi în trupul acesta pe care-l strâng lângă mine, ţin şi bucuria stranie ce coboară din cer spre mare.

*

Soare şi moarte1. Hamalul cu piciorul rupt. Picăturile de sânge, una câte una, pe pietrele fierbinţi ale cheiului. Sfârâitul lor. La cafenea, îmi povesteşte viaţa lui. Ceilalţi au plecat, rămân şase pahare. Vilă la marginea oraşului. Singur fiind, nu se ducea acasă decât seara, ca să-şi gătească. Un câine, un motan, o pisică, şase pui. Pisica nu poate alăpta. Puii mor unul după altul. În fiecare seară, unul

1 însemnări pentru *Moartea fericită*.

mort ţeapăn şi murdărie. Şi două mirosuri: urină şi moarte amestecate. Ultima seară (îşi întinde pe masă braţele pe care le depărtează încet, împinge binişor paharele până la marginea mesei). Ultimul pisoi a murit. Dar mama a mâncat jumătate din el. O jumătate de pisic, ce mai! Aceleaşi murdării. Vântul care urlă în jurul casei. Un pian, foarte departe. El aşezat în mijlocul acelor ruine şi mizerii. Şi tot sensul lumii i se urcase deodată în gât. (Paharele cad unul câte unul, fără ca el să înceteze să-şi depărteze braţele.) Rămâne locului mai multe ore, zguduit tot de o mânie enormă, fără fraze, cu mâinile în urină şi cu gândul la masa de seară pe care trebuie s-o pregătească.

Toate paharele sunt sparte. Iar el zâmbeşte. „E-n regulă, îi spune patronului, plătesc tot”.

*

Piciorul strivit al hamalului. Într-un colţ, un tânăr care râde în tăcere.

*

„Nu-i nimic. Ideile generale sunt cele care mi-au făcut cel mai mare rău.

— Alergătură după camion, viteză, praf, vacarm. Ritm nebunesc al macaralelor şi al maşinilor, dans al catargelor la orizont, legănat al navelor. Pe camion: zdruncinături pe pavajul neregulat al cheiului. Iar în praful alb şi cretos, soarele şi sângele, în imensul şi fantasticul decor al portului, doi bărbaţi tineri care se îndepărtează în mare viteză şi râd de-şi pierd răsuflarea, cuprinşi parcă de ameţeală.

*

Mai

Să nu te izolezi de lume. Nu-ţi ratezi viaţa când o pui în lumină. Tot efortul meu, în toate situaţiile, nenorocirile, deziluziile, se îndreaptă spre reluarea contactelor. Până şi în tristeţea asta din mine, câtă dorinţă de iubire şi câtă beţie chiar şi-atunci când nu văd decât o colină în aerul serii.

Contacte cu ceea ce e adevărat, mai întâi natura,

apoi arta celor care au înţeles şi arta mea dacă sunt capabil de asta. Altfel, lumina şi apa, şi beţia se află încă în faţa mea, şi buzele umede ale dorinţei.

Disperare zâmbitoare. Fără ieşire, dar exercitând necontenit o dominaţie pe care o simţi zadarnică. Esenţialul: să nu te pierzi şi să nu pierzi ceea ce, din tine, doarme în lume.

Mai

Toate contactele = cult al Eului? Nu[1].

Cultul eului presupune amatorism sau optimism. Două prostii. Nu să-ţi alegi viaţa, ci s-o întinzi.

Atenţie: Kierkegaard, originea relelor noastre e comparaţia.

Să te angajezi cu totul. Pe urmă, să accepţi cu o forţă egală da-ul şi nu-ul.

Mai

Aceste amurguri la Alger, când femeile sunt atât de frumoase.

*

Mai

La margine.

— Şi pe deasupra: jocul. Neg, sunt laş şi slab, acţionez de parcă aş afirma, de parcă aş fi puternic şi curajos. Chestiune de voinţă – să împing absurditatea până la capăt = sunt capabil să…

Ca atare, să iau jocul în tragic, pentru efortul său; în comic, prin rezultat (mai curând indiferent).

Dar, pentru asta, să nu-mi pierd timpul. Să caut experienţa extremă în singurătate. Să purific jocul prin cucerirea de sine – ştiind că e absurdă[2].

Concilierea dintre înţeleptul hindus şi eroul occidental.

„Ideile generale sunt cele care mi-au făcut cel mai mare rău”.

Această experienţă extremă trebuie să se oprească întotdeauna în faţa unei mâini întinse. Pentru a se relua după aceea. Mâinile întinse sunt rare.

*

Dumnezeu – Mediterana: construcţii – nimic natural.

1 Reflecţie care prefigurează anumite pagini din *Mitul lui Sisif*.

2 Reflecţie care prefigurează anumite pagini din *Mitul lui Sisif*. Primele rânduri au deja gustul amar din *Căderea*.

Natură = echivalenţă.

*

Contra recăderii în păcat şi a slăbiciunii: efort – Atenţie demon:

cultură – corpul;

voinţă – munca (Fil.). Dar contrapartidă:

mijlocitorii – zilnic;

opera mea (emoţiile);

experienţele extreme. Opera filosofică: absurditatea.

Opera literară: forţă, dragoste şi moarte sub semnul cuceririi.

În ambele, să amestec cele două genuri respectând tonul particular. Să scriu într-o zi o carte care va da sensul.

Şi despre tensiunea asta: impasibilitatea.

— Să dispreţuiesc comparaţia.

*

Un eseu despre moartea Filosofiei – Malraux. India. Un eseu despre chimie.

*

Mai

Că viaţa este cea mai puternică – adevăr, dar şi început al tuturor laşităţilor. Trebuie gândit contrariul cu ostentaţie.

*

Şi iată-i mugind: sunt imoralist.

Traducere: trebuie să-mi găsesc o morală. Mărturiseşte, imbecilule. Şi eu.

*

Cealaltă opinie: trebuie să fii simplu, adevărat, fără literatură – să accepţi şi să dai. Dar nu facem decât asta.

Dacă eşti într-adevăr convins de disperarea ta, trebuie să acţionezi ca şi cum ai spera – sau să te omori.

Suferinţa nu dă drepturi.

*

Intelectual? Da. Şi să nu renegi niciodată. Intelectual = cel care se dedublează. Îmi place. Sunt mulţumit de a fi doi. „Dacă se pot îmbina?” întrebare practică. Trebuie să te apuci de asta. „Dispreţuiesc inteligenţa” înseamnă, în realitate: „nu-mi pot suporta îndoielile”.

Prefer să ţin ochii deschişi.

*

Noiembrie

Să văd Grecia. Spirit şi sentiment, gust al *expresiei* ca dovezi ale decadenţei. Sculptura grecească decade în momentul când apar zâmbetul şi privirea. Pictura italiană, de asemenea, odată cu secolul al XVI-lea al „coloriştilor”.

Paradoxul grecului, mare artist fără să vrea. Apolonii dorici sunt admirabili fiindcă n-au expresie. Numai că expresia era dată de pictură (regretabil).

— Dar pictura odată abandonată, rămâne capodopera.

*

Naţionalităţile apar ca semne ale dezagregării. Unitatea religioasă a Sfântului Imperiu roman germanic sfărâmată: se formează naţionalităţile. În Orient, totul se menţine.

Internaţionalismul încearcă să redea Occidentului adevărata sa semnificaţie şi vocaţie. Dar principiul nu mai este creştin, este grec. Umanismul de astăzi: încă mai afirmă prăpastia care exista între Orient şi Occident (cazul Malraux). Dar el restituie o forţă.

*

Protestantism. Nuanţă. În teorie, atitudini admirabile: Luther, Kierkegaard. În practică?

*

Ianuarie

Caligula sau rostul morţii. 4 acte1. I – a) Ascensiunea sa. Bucurie. Discurs virtuos (cf. Suetoniu) b) Oglindă

1 Prima aluzie la *Caligula*: prima schiţă a deznodământului.

II – a) Surorile sale şi Drusilla b) Dispreţul celor mari c) Moartea Drusillei. Fuga lui Caligula

III

Sfârşit: Caligula apare dând la o parte cortina:

„Nu, Caligula n-a murit. E aici şi acolo. Este în fiecare dintre voi. Dacă vi s-ar da puterea, dacă aţi avea inimă, dacă aţi iubi viaţa, l-aţi vedea dezlănţuindu-se pe acest monstru sau înger pe care-l purtaţi în voi. Epoca noastră moare fiindcă a crezut în valori şi în faptul că lucrurile pot să fie frumoase şi că pot înceta să mai fie absurde. Adio, reintru în istoria în care mă ţin închis de atât timp cei care se tem să nu iubească prea mult”.

*

Ianuarie

Eseu: *Casa în faţa Lumii1*.

— În cartier, i se spunea casa celor trei Studenţi.

— Când ieşi din ea e ca să te închizi.

— Casa în faţa lumii nu este o casă în care să te amuzi, ci o casă în care eşti fericit.

*

— „Nu-s numai fete tinere aici”, spune M., în prezenţa căruia X spune lucruri grosolane.

M. şi dragostea:

— „Aţi ajuns la o vârstă la care eşti fericit să te recunoşti în copilul celorlalţi”.

— „Trebuie să înveţe relativitatea lui Einstein ca să poată face dragoste”.

— „Ferească Dumnezeu”, spune M.

*

Să urci acolo de fiecare dată înseamnă să o cucereşti de fiecare dată, într-atât de povârnit e drumul care duce la ea.

*

1 Casa în faţa Lumiiva forma unul dintre capitolele *Morţii fericite*.

Februarie

Civilizaţia nu constă într-un grad de rafinament mai mult sau mai puţin mare, ci într-o conştiinţă comună unui

întreg popor. Iar conştiinţa aceasta nu e niciodată rafinată. Ea este chiar foarte dreaptă. A face din civilizaţie opera unei elite înseamnă să o identifici cu cultura, ceea ce e cu totul altceva. Există o cultură mediteraneană. Dar există şi o civilizaţie mediteraneană. Pe de altă parte, să nu se confunde civilizaţia şi poporul.

*

Turnee (teatru)

Dimineaţa, tandreţea şi fragilitatea unui Oran pe care îl descopăr atât de dur şi de violent sub soarele zilei: ueduri sclipitoare mărginite de leandri, nuanţe aproape convenţionale ale cerului oriental, munţi mov tiviţi cu roz. Totul anunţă o zi strălucitoare. Dar cu o pudoare şi cu o delicateţe pe care le simt deja aproape de sfârşit.

*

Aprilie '37

Curios: incapacitate de a fi singur, incapacitate de a nu mai fi singur. Le accept pe amândouă. Amândouă sunt profitabile.

*

Tentaţia cea mai periculoasă: să nu semăn cu nimic.

*

Kasbah: Vine întotdeauna clipa când te desparţi de tine. Mic foc de cărbune care scapără în mijlocul unei ulicioare vâscoase şi întunecate.

*

Nebunie.

— Frumos decor al unei dimineţi minunate.

— Soare. Cer şi oseminte. Muzică. Un deget pe ochiul de geam.

*

Nevoia de a avea dreptate, semn al unui spirit vulgar.

*

Povestire – omul care nu vrea să se justifice. îi este preferată ideea pe care şi-o face cineva despre el. Moare, având numai el conştiinţa adevărului său.

— Zădărnicia acestei consolări.1

*

Aprilie

Femeile – care-şi preferă ideile senzaţiilor.

*

Pentru eseul despre ruine: 2

Vântul care usucă.

— Bătrânelul la fel de despuiat ca un măslin din Sahel.

1) Eseu despre ruine: vântul printre ruine sau moartea la soare.

2) Să reiau „moartea în suflet” 3 – Presimţire.

3) Casa în faţa Lumii.

4) Roman – Să lucrez la el.

5) Eseu despre Malraux.

6) Teză.

*

Într-o ţară străină, soare care aureşte casele pe o colină. Sentiment mai puternic decât în faţa aceluiaşi lucru văzut în propria ţară. Nu e acelaşi soare. Ştiu foarte bine că nu e acelaşi soare.

*

Seara, blândeţea lumii deasupra golfului. Sunt zile când lumea minte, zile când spune adevărul. Astă-seară, spune adevărul – şi cu ce stăruitoare şi tristă frumuseţe.

*

Mai

Eroare a unei psihologii de detaliu. Oamenii care se cercetează, care se analizează. Ca să se cunoască, să se afirme. Psihologia este

1 Temă din *Străinul*.

2 însemnări pentru „Vântul la Djemila”, în *Nunta*.

3 „Cu moartea în suflet” este al treilea dintre eseurile din *Faţa şi reversul*. Camus a încercat să-l mai includă o dată şi în *Moartea fericită*.

acţiune – nu reflecţie asupra ta însuţi. Te determini de-a lungul vieţii. A te cunoaşte perfect înseamnă a muri.

*

1) Prestigioasă poezie care precedă iubirea.

2) Omul care a ratat tot, până şi moartea sa.

4) Tânăr, aderi mai bine la un peisaj decât la un om. Fiindcă peisajele se lasă interpretate.

*

Mai

Proiect de prefaţă pentru *Faţa şi reversul*. Aşa cum sunt prezentate, aceste eseuri, pentru mulţi, sunt informe. Ceea ce nu provine dintr-un dispreţ comod faţă de formă, ci doar de la o insuficientă maturitate. Pentru cei care vor lua aceste pagini drept ceea ce sunt cu adevărat: nişte eseuri, singurul lucru ce li se poate cere este să le fie urmărită progresia. De la prima până la ultima pagină, poate că se va simţi un demers surd care le creează unitatea, parcă-mi vine să spun care le legitimează, dacă justificarea nu mi s-ar părea vană şi dacă n-aş şti că întotdeauna i se preferă unui om ideea pe care ţi-o faci despre el.

*

A scrie înseamnă a te dezinteresa. O anume renunţare întru artă. A rescrie. Efortul care aduce întotdeauna un câştig, oricare ar fi el. Chestiune de lene în cazul celor care nu reuşesc.

*

Luther: „Este de o mie de ori mai important să crezi cu fermitate în mântuire decât să fii demn de ea. Această credinţă te face demn şi reprezintă adevărata satisfacţie”. (Predică despre *Justificare* ţinută la Leipzig, în 1519)

*

Iunie

Un condamnat la moarte pe care vine să-l viziteze zilnic un preot. Din cauza gâtului tăiat, genunchii se îndoaie, buzele ar vrea să rostească un nume, impulsul nebunesc spre pământ ca să se ascundă într-un „Dumnezeule, Dumnezeule!”

Şi, de fiecare dată, rezistenţa din omul căruia nu-i trebuie această facilitate şi care vrea să-şi mistuie toată frica. Moare fără o vorbă, cu ochii plini de lacrimi.1

Filosofiile valorează cât valorează filosofii. Cu cât omul este mai mare, cu atât filosofia e mai adevărată.

*

Civilizaţia contra culturii.

Imperialismul este civilizaţie pură. Cf. Cecil Rhodes: „Expansiunea e totul” – civilizaţiile sunt nişte insuliţe – civilizaţia ca *rezultat fatal* al culturii (cf. Spengler).

Cultura: strigătul oamenilor în faţa destinului lor.

Civilizaţia, decadenţa ei: dorinţa omului în faţa bogăţiilor. Orbire.

Despre o teorie politică a Mediteranei.

„Vorbesc despre ceea ce cunosc”.

*

1) Dovezi economice (marxism).

2) Dovezi spirituale (Sfântul Imperiu roman germanic).

*

Luptă tragică a lumii în suferinţă. Frivolitate a problemei nemuririi. Ceea ce ne interesează este destinul nostru, da. Însă nu „după”, ci „Înainte”.

*

Forţă consolatoare a Infernului.

1) Pe de o parte, suferinţă fără sfârşit, n-are sens pentru noi.

— Ne închipuim clipe de răgaz.

2) Nu suntem sensibili la cuvântul eternitate. De neapreciat pentru noi. Decât în măsura în care vorbim despre „secundă eternă”.

1 Găsim aici schiţa uneia dintre ultimele scene din *Străinul*.

3) Infernul este viaţa cu acest corp – care e de preferat totuşi nimicirii.

*

Regulă logică: singularul are valoare de universal. Regulă ilogică: tragicul este contradictoriu.

Regulă practică: un om inteligent pe un anumit plan poate fi un imbecil pe altele.

*

Să fii profund prin nesinceritate.

*

Micuţa, văzută de Marcel. „Bărbat-su nu ştia cum s-o facă. Într-o zi îmi spune: Cu bărbatu-meu nu-i niciodată aşa”.

*

Bătălia de la Charleroi văzută de Marcel.

„Pe noi, zuavii, ne-au făcut aşa, tiraliori. Comandantul, numai ce zice: «La atac!». Şi pe urmă coborâm un fel de râpă cu copaci. Ni se zice să atacăm. Nimeni în faţa noastră. Şi mergem, şi mergem tot înainte, iac-aşa. Şi pe urmă mitralierele încep deodată să ne secere. Cădem cu toţii unii peste alţii. Erau atâţia răniţi şi morţi, iar în fundul râpei era atât sânge, de puteai să-l traversezi cu barca. Şi numai ce începeau să strige «Mamă!». Groaznic, nu alta”.

*

— Oh! Marcel, ce de mai medalii ai, unde le-ai câştigat pe toate?

— Unde le-am câştigat pe toate? Păi, la război.

— Cum aşa, la război?

— Ia zi, vrei să-ţi aduc diplomele unde stă scris? Vrei să te pun să le citeşti? Da’ ce-ţi închipui?

Se aduc „diplomele”.

„Diplomele” se referă la tot regimentul din care făcea parte Marcel.

*

Marcel. Noi, ăştia, nu suntem bogaţi, dar de mâncat mâncăm bine. Uite nepotu-meu, mănâncă mai mult decât tat-su. Lui tat-su îi trebuie o juma’ de kil de pâine, da’ lui, un kil îi trebuie. Şi dă-i cu sosuri. Şi dă-i cu sardine. Câteodată, când e gata, zice „hm, hm” şi iar se pune pe înfulecat.

*

Iulie

Peisaj din La Madeleine1. Frumuseţe care face ca sărăcia să-ţi fie pe plac. Sunt atât de departe de febra mea – atât de puţin capabil de alt orgoliu decât de acela de a iubi. Să mă ţin departe. Trebuie să spun şi chiar să spun repede ce-mi umple inima.

*

„Nicio legătură”. Adevărat roman. Cel care apără o credinţă toată viaţa. Mama îi moare. Părăseşte tot. Adevărul credinţei sale nu s-a schimbat totuşi. Nicio legătură, aşa e.

*

Hidroavion: strălucirea metalului scânteietor pe cerul albastru.

*

Pinii, galbenul polenului şi verdele frunzelor.

*

Creştinismul, ca şi Gide, cere omului să-şi stăpânească dorinţa. Dar Gide vede în asta o plăcere în plus. Creştinismul, în schimb, găseşte că e ceva chinuitor. În sensul acesta e mai „natural” decât Gide care, în ceea ce-l priveşte, e intelectual. Dar mai puţin natural decât poporul care-şi astâmpără setea la fântâni şi ştie că sfârşitul dorinţei este saţietatea (o „Apologie a Saţietăţii”) 2.

*

Praga. Fuga tot înainte3.

— Aş dori o cameră.

— Prea bine. Pentru o noapte?

— Nu. Nu ştiu.

1 La Madeleine, cartier periferic din Alger, în apropiere de El-Biar.

2 Aceste reflecţii stau la baza unei însemnări despre Gide şi dorinţă, în *Nunta*.

3 Fragment reluat din „Cu moartea în suflet” pentru *Moartea fericită*.

— Avem camere de 18, 25 şi 30 de coroane. (niciun răspuns)

— Ce cameră doriţi, domnule?

— Oricare (priveşte afară).

— Liftier, du bagajele în camera nr. 12. (se trezeşte)

— Cât costă camera asta?

— 30 de coroane.

— E prea scumpă. Aş dori o cameră de 18 coroane.

— Liftier, camera nr. 34.

*

1) în trenul care-l ducea spre „...”, „X” îşi privea mâinile.

2) Tipul care-i tot aici. Dar coincidenţă.

*

Lyon

Vorariberg-Halle.

Kupstein – Capela şi câmpurile sub ploaie de-a lungul Innului. Singurătate care prinde rădăcini.

Salzburg – Ildermann. Cimitirul Sfântul Petru. Grădina Mirabelle şi preţioasa sa reuşită. Ploi, brumărele – Lac şi munţi – plimbare pe platou.

Linz – Dunărea şi cartierele muncitoreşti. Medicul.

Butweiss – Suburbie. Mică mănăstire gotică. Singurătate.

Praga – *Primele patru zile*. Mănăstire barocă. Cimitir evreiesc. Biserici baroce. Sosirea la restaurant. Foame. Fără bani. Mortul. Castravete în oţet. Ciungul şi acordeonul său ţinut pe şold.

Dresda – Pictură.

Bautzen – Cimitir gotic. Muşcate şi sori în arcurile de cărămidă. *Wrocław* – Burează. Biserici şi coşuri de uzine. Tragism care îi este propriu.

Câmpiile Sileziei: nemiloase şi ingrate – dune – Zbor de păsări în dimineaţa grasă pe pământul cleios.

Olomouc – Câmpiile duioase şi lente ale Moraviei. Pruni acizi şi depărtări emoţionante.

Bino – Cartiere sărace.

Viena – Civilizaţie – Lux îngrămădit şi grădini protectoare. Disperare intimă care se ascunde sub cutele acestei mătăsi.

*

Italia

Biserici – simţământ special legat de ele: cf. Andrea del Sarto. Pictură: lume gravă şi ţeapănă. Încredere etc. De notat: pictura italiană şi decadenţa ei.

*

Intelectualul în faţa adeziunii (fragment).

*

Iulie

Pentru femei, ceea ce este insuportabil în tandreţea fără dragoste pe care le-o poate da un bărbat. Pentru bărbat, o amară dulceaţă.

*

Cuplurile: bărbatul încearcă să strălucească în faţa unui terţ. Soţia imediat: „Dar şi tu…" şi caută să-l diminueze, să-l facă solidar cu mediocritatea ei.

*

În tren, o mamă către copilul ei:

— Nu-ţi suge degetele, murdarule.

Sau:

— Dacă mai faci aşa, ai s-o încasezi.

Idem, cupluri: femeia se ridică în trenul aglomerat.

— Dă-mi, spune ea.

Bărbatul caută în buzunar şi-i dă hârtia care-i trebuie.

*

Iulie '37

Pentru Romanul jucătorului1.

1 Pe manuscrisul piesei *Caligula* apare subtitlul *Jucătorul*.

Cf. *Les Pléiades1*: Cadenţă debordantă. Să joci jocul. Suflet de lux. Aventurierul.

*

Iulie '37 – Jucătorul

Revoluţie, glorie, dragoste şi moarte. Ce-mi pasă mie de asta dacă trebuie să dau în schimb *acel ceva* din mine, atât de grav şi atât de adevărat?

— Ce anume?

— Greaua înaintare a lacrimilor, spuse el, care-mi dă gustul morţii.

*

Iulie '37

Aventurierul. Are sentimentul clar că nu mai e nimic de făcut în artă. Nimic mare sau nou nu mai e posibil – cel

puţin în cultura Occidentului. Nu rămâne decât acţiunea. Dar cel care e purtător al unui suflet mare nu va intra în această acţiune decât cu disperare.

*

Iulie

Când asceza e voluntară, se poate posti timp de şase săptămâni (e suficientă apa). Când este prin constrângere (foamete), nu mai mult de 10 zile.

Rezervor de energie reală.

*

Exerciţii de respiraţie ale yoghinilor din Tibet. Ar trebui să se aplice metodologia noastră pozitivă unor experienţe de o asemenea anvergură. Să ai „revelaţii" în care să nu crezi. *Ce-mi place*: să-ţi păstrezi luciditatea în extaz.

*

Femei pe stradă. Vieţuitoarea caldă a dorinţei pe care o purtăm ca pe un ghem în vintre şi care se mişcă cu o blândeţe sălbatică.

*

1 Este vorba de romanul lui Gobineau.

August

Pe drumul spre Paris: febra care zvâcneşte în tâmple, părăsirea singulară şi bruscă a lumii şi a oamenilor. Să lupţi contra corpului tău. Pe banca mea, în vânt, golit şi ros pe dinăuntru, mă gândeam tot timpul la K. Mansfield, la acea lungă poveste tandră şi dureroasă a luptei cu boala. Ceea ce mă aşteaptă în Alpi este, alături de singurătatea şi de ideea că mă aflu acolo ca să mă îngrijesc, *conştiinţa* bolii mele.

*

Să mergi până la capăt nu înseamnă numai să rezişti, ci şi să te laşi dus. Am nevoie să-mi simt persoana, în măsura în care ea este simţământul a ceea ce mă depăşeşte. Am nevoie uneori să scriu lucruri care parţial îmi scapă, dar care tocmai sunt dovada a ceea ce în mine e mai puternic decât mine.

*

August

Duioşia şi emoţia Parisului. Pisicile, copiii, delăsarea populaţiei. Culorile cenuşii, cerul, o mare paradă de piatră şi ape.

*

Arles.

*

August '37

Se plimba zilnic pe munte şi revenea de acolo tăcut, cu părul plin de ierburi şi acoperit de zgârieturile unei zile întregi. Şi de fiecare dată avea loc aceeaşi cucerire fără seducere. Încovoia încetul cu încetul rezistenţa acelei regiuni ostile. Reuşea să devină asemănător cu norii rotunzi şi albi din spatele unicului brad care se profila pe o creastă, asemănător cu acele câmpuri de pufuliţe rozalii, de scoruşi şi de clopoţei. Se integra în acea lume înmiresmată şi stâncoasă. Ajuns pe vârful îndepărtat, în faţa peisajului imens pe care-l descoperea brusc, ceea ce se năştea în el nu era potolirea iubirii, ci un fel de pact interior pe care îl încheia cu acea natură ciudată, armistiţiul dintre două chipuri dure şi sălbatice, intimitatea a doi adversari şi nu părăsirea în voie a doi prieteni.

*

Blândeţea regiunii Savoia. *August '37*

Un bărbat care a căutat viaţa acolo unde se află de obicei (căsătorie, situaţie etc.) şi care-şi dă seama brusc, citind o revistă de modă, cât de străin a fost faţă de viaţa sa1 (viaţa aşa cum este ea considerată în revistele de modă).

Partea I – Viaţa lui până atunci.

Partea a II-a – Jocul.

Partea a III-a – Părăsirea compromisurilor şi adevărul în natură. *August '37*

Ultimul capitol? Paris – Marsilia. Coborârea spre Mediterană.

Şi a intrat în apă şi şi-a spălat de pe piele imaginile negre şi schimonosite pe care i le lăsase acolo lumea.

Deodată mirosul pielii sale renăştea pentru el în mijlocul muşchilor. Poate că niciodată nu simţise într-atât că e în acord cu lumea, că drumul său e în armonie cu cel al soarelui. La ora când noaptea deborda de stele, gesturile sale se desenau pe faţa mare şi mută a cerului. Dacă-şi mişcă braţul, desenează spaţiul care desparte acel astru strălucitor de cel care pare să dispară uneori, antrenează în avântul său jerbe de stele, trene de nori. Astfel, apa cerului bătută de braţul său şi, în jur, oraşul ca o mantie de scoici sclipitoare.

*

Două personaje. Sinuciderea unuia dintre ele?

*

August '37 Jucătorul.

— O să fie greu, foarte greu. Dar nu-i un motiv.

1 Conform spuselor lui Camus, este vorba aici de prima formulare conştientă a temei din *Străinul*.

— Bineînţeles, spuse Catherine, ridicând ochii spre soare.

*

Jucătorul.

D-na X, altfel o perfectă cocotă bătrână, avea mare talent la muzică.

Pentru roman.

Partea I: Teatrul ambulant. Cinema. Povestea marii Iubiri (Colegiul Sainte-Chantal).

*

August '37

Proiect de plan. Combinarea jocului cu viaţa.1 *Partea I*

A – Fugă tot înainte.

B – M. şi sărăcia. (Totul la prezent.) Capitolele din seria A îl descriu pe jucător. Cele din seria B viaţa până la moartea mamei (Moartea Margaretei.

— Meserii diferite: mijlociri, operaţii comerciale, accesorii auto, prefectură etc.).

Ultimul capitol: Coborâre spre soare şi moarte (sinucidere – moarte naturală).

Partea a II-a

Invers. A în prezent: Redescoperirea bucuriei. Casa în faţa Lumii. Legătura cu Catherine.

B în trecut. Prins în joc. Gelozie sexuală. Fugă. *Partea a III-a*

Totul la prezent. Dragoste şi soare. Nu, spune băiatul.

*

August ’37

De câte ori ascult un discurs politic sau îi citesc pe cei care ne conduc, sunt speriat că de ani de zile nu aud nimic care să sune omeneşte. Întotdeauna aceleaşi cuvinte spun aceleaşi minciuni. Şi faptul că oamenii se împacă cu asta, că mânia poporului n-a nimicit

1 Proiect de plan pentru *Moartea fericită*: M. îl desemnează pe Mersault personajul principal.

Încă aceste momâi de paie, este dovada că oamenii nu acordă nicio importanţă guvernului şi că se joacă, da, chiar aşa, se joacă cu o întreagă parte a vieţii lor şi a intereselor lor aşa-zise vitale.

*

A2 sau A5 de la I.

Ceea ce mă necăjeşte este importanţa care este acordată mişcărilor sufletului. Dacă eşti melancolic, viaţa în doi devine imposibilă. Căci dacă ai inima nobilă, nu poţi suporta numeroasele întrebări care ţi se pun. Când asta poate să aibă, de fapt, aproape aceeaşi importanţă cu a avea poftă de mâncare sau a voi…

*

August ’37

Plan. 3 părţi. Partea I: A la prezent B la trecut.

Cap. A 1 – Ziua lui M. Mersault văzută din exterior.

Cap. B 1 – Cartier sărac din Paris. Măcelărie cabalină. Patrice şi familia sa. Mutul. Bunica.

Cap. A 2 – Conversaţie şi paradoxuri. Pod. Cinema.

Cap. B 2 – Boala lui Patrice. Medicul. „Acest junghi puternic…”

Cap. A 3 – O lună de teatru ambulant.

Cap. B 3 – Meseriile (curtaj, piese auto, prefectură).

Cap. A 4 – Povestea marii iubiri: „N-aţi mai simţit niciodată asta?

— Ba da, doamnă, în faţa dumneavoastră”. Tema revolverului.

Cap. B 4 – Moartea mamei.

Cap. A 5 – întâlnirea cu Raymonde.

*

Sau:

I A – Gelozie sexuală.

B – Cartier sărac – mama.

ÎI A – Casa în faţa Lumii – stele. B – Viaţa debordantă.

III Fuga – Catherine pe care n-o iubeşte.

*

De redus şi condensat. Povestea geloziei sexuale care duce la înstrăinare. Revenire la viaţă.

„Lecţia pe care se dusese s-o caute atât de departe, da, îşi păstra toată valoarea, dar numai fiindcă fusese readusă în ţara luminii”.

*

Sosire la Praga – până la plecare – boală. Explicaţie – Lucile – Fuga.

*

August

Lipsa de filosofi spanioli.

*

Roman: omul care a înţeles că, pentru a trăi, trebuie să fii bogat, de aceea se dăruieşte cu totul cuceririi banilor, reuşeşte, trăieşte şi moare *fericit.1*

*

Septembrie

Acest august a fost ca un respiro – o gură de aer înainte ca totul să se dezlănţuie într-un efort delirant. Provenţa şi ceva în mine care se închide. Provenţa ca o femeie care se sprijină.

Trebuie să trăieşti şi să creezi. Să trăieşti până la lacrimi – ca în faţa acestei case cu ţigle rotunde şi storuri albastre pe un deal plantat cu chiparoşi.

*

Montherlant: „Sunt cel căruia i se întâmplă ceva”.

*

La Marsilia, fericire şi tristeţe. La capătul meu extrem. Oraş viu pe care-l iubesc. Dar, în acelaşi timp, gustul amar al solitudinii.

*

1 Notă pentru *Moartea fericită*.

8 septembrie

Marsilia, cameră de hotel. Flori mari, galbene, de pe tapiseria pe fond gri. Geografii ale jegului. Colţuri grase şi noroioase în spatele radiatorului enorm. Pat cu lamele, comutator spart… Soiul ăsta de libertate care ţi se trage din îndoielnic şi interlop.

*

M. 8 septembrie

Lungă coborâre strălucitoare a soarelui. Leandrii la Monaco şi Genova acoperiţi de flori. Serile albastre al coastei ligurice. Oboseala mea şi dorinţa asta de lacrimi. Singurătatea asta şi setea de iubire. În fine, Pisa, vie şi austeră, palatele ei verzi şi galbene, domurile ei şi, de-a lungul severului Arno, graţia ei. Tot ceea ce este nobil în refuzul acesta de a se dărui. Oraş pudic şi sensibil. Pe străzile pustii ale nopţii, atât de aproape de mine, încât, plimbându-mă singur, dorinţa de lacrimi se descătuşează în fine. Acel ceva deschis în mine care începe să se cicatrizeze.

*

Pe zidurile din Pisa: „Alberto fa l’amore con la mia sorella” 1.

*

Joi 9

Pisa şi oamenii ei culcaţi în faţa Domului. Campo Santo, cu liniile sale drepte, cu chiparoşi în cele patru colţuri. Poţi să înţelegi disputele din secolele al XV-lea şi al XVI-lea. Fiecare oraş contează aici cu chipul său şi cu adevărul său profund.

Nu există altă viaţă decât cea căreia paşii mei îi

ritmau singurătatea de-a lungul râului Arno. Şi cea care mă neliniştea în trenul ce cobora spre Florenţa. Feţele atât de grave ale femeilor, pe care brusc le apuca râsul. Una mai ales, cu nasul lung şi gura trufaşă, care râdea. La Pisa, oră lungă de lenevealǎ pe iarba din Piazza del Duomo. Am băut de la fântâni şi apa era uşor călduţă, dar atât de fluidă. Coborând spre Florenţa, am zăbovit privind feţele, sorbind zâmbete. Oare sunt fericit sau nefericit? întrebarea nu prea are importanţă. Trăiesc cu atâta furie.

1 însemnarea aceasta se regăseşte în *Nunta*.

Lucruri, fiinţe mă aşteaptă şi, desigur, că şi eu le aştept şi le doresc cu toată puterea şi tristeţea mea. Dar aici îmi câştig viaţa prin tăcere şi taină.1

Minunea de a nu trebui să vorbeşti despre tine.

*

Gozzoli şi Vechiul Testament (costumat).

*

Tablourile lui Giotto de la Santa Croce. Zâmbetul interior al Sfântului Francisc, iubitor al naturii şi al vieţii. El îi justifică pe cei care au gustul fericirii. Lumină blândă şi fină asupra Florenţei. Ploaia stă în aşteptare şi apasă cerul. Coborârea în mormânt a lui Giottino: durerea cu dinţii încleştaţi a Mariei.

*

Florenţa. La colţul fiecărei biserici, galantare cu flori, bine crescute şi lucitoare, cu perle de apă, naive.

*

Mostra Giottesca.

Îţi trebuie timp ca să-ţi dai seama că feţele primitivilor florentini sunt cele pe care le întâlneşti zilnic pe stradă. Adevărul e că am pierdut obiceiul de a vedea esenţialul unei feţe. Nu ne mai privim contemporanii, neluând de la ei decât ceea ce serveşte orientării noastre (în toate sensurile). Primitivii nu deformează, ei „realizează”.

În mănăstirea Morţilor, la Santissima Annunziata, cer gri încărcat de nori, arhitectură severă, dar nimic de acolo nu vorbeşte de moarte. Vedem lespezi funerare şi *ex-voto*-

uri, acesta a fost un tată duios şi un soţ credincios, celălalt fiind în acelaşi timp cel mai bun dintre soţi şi un comerciant priceput, o tânără, model al tuturor virtuţilor, vorbea franceza şi engleza *şi come* îl *nativo*. (Toţi şi-au creat îndatoriri, iar copiii joacă astăzi capra pe lespezile care vor să le perpetueze virtutea.) Acolo, o tânără fată întruchipa speranţa alor

1 Toată această călătorie la Pisa şi Florenţa este folosită în „Deşertul”, ultimul eseu din *Nunta*.

săi, *mă la gioia epellegrina sulla terra.1* Dar nimic din toate astea nu mă convinge. Aproape toţi, după inscripţii, s-au resemnat şi, desigur, fiindcă îşi acceptau celelalte îndatoriri. Eu nu mă voi resemna. Din toată tăcerea mea voi protesta până la sfârşitul vieţii. N-am de ce spune „trebuie”. Revolta mea are dreptate, iar bucuria asta, care e ca un pelerin pe pământ, trebuie s-o urmez pas cu pas.

Norii se îndesesc deasupra mănăstirii, iar noaptea întunecă treptat dalele pe care se înscrie morala cu care sunt înzestraţi cei ce-au murit. Dacă ar fi să scriu aici o carte de morală, ar avea o sută de pagini, iar 99 ar fi albe. Pe ultima aş scrie: „Nu cunosc decât o singură datorie, aceea de a iubi”. Iar pentru rest, spun *nu*. Spun *nu* din toate puterile. Dalele îmi spun că e inutil şi că viaţa e *col sol levante, col sol cadenţe*. Nu văd cât scade din inutilitate revolta mea, dar simt cât îi adaugă.

Mă gândeam la toate astea, aşezat pe jos, sprijinit de o coloană, iar nişte copii în jur râdeau şi se jucau. Un preot mi-a zâmbit. Nişte femei mă priveau curioase. În biserică, orga cânta în surdină, iar culoarea caldă a melodiei ei reapărea uneori în spatele ţipetelor copiilor. Moartea! Tot continuând aşa, aş sfârşi prin a muri fericit. Mi-aş fi consumat toată speranţa.

*

Septembrie

Dacă spui: „nu înţeleg creştinismul, vreau să trăiesc fără consolare”, eşti un spirit limitat şi parţial. Dar dacă, trăind fără consolare, spui „Înţeleg poziţia creştină şi o

admir”, eşti un diletant lipsit de profunzime. Începe să-mi treacă dorinţa să fiu sensibil la opinia celorlalţi.

*

Mănăstirea San Marco. Soarele în mijlocul florilor.

*

1 însemnări care se regăsesc în *Nunta*.

Primitivi sienezi şi florentini. Încăpăţânarea lor de a face monumentele mai mici decât oamenii nu vine dintr-o ignoranţă a perspectivei, ci din stăruinţa în creditul pe care-l acordă ei omului şi sfinţilor pe care îi pun în scenă. Sursă de inspiraţie pentru decor de teatru.

Trandafirii întârziaţi din mănăstirea Santa Maria Novella şi femeile, în această dimineaţă de duminică la Florenţa. Sânii liberi, ochii şi buzele care-ţi provoacă bătăi de inimă, îţi usucă gura, îţi încălzesc şalele.1

*

Fiesole

Ducem o viaţă greu de trăit. Nu ajungem întotdeauna să ne împăcăm acţiunile cu viziunea pe care o avem asupra lucrurilor. (Iar culoarea destinului meu, atunci când cred că o zăresc, uite-o cum scapă privirii mele.) Ne trudim şi luptăm ca să ne recucerim singurătatea. Dar într-o zi pământul are surâsul său primitiv şi naiv. Atunci parcă luptele şi viaţa din noi sunt dintr-odată şterse cu guma. Milioane de ochi au contemplat peisajul acesta, dar pentru mine este ca primul surâs din lume.2 Mă scoate din fire în sensul profund al cuvântului. Mă asigur că în afară de dragostea mea totul e inutil şi că până şi dragostea mea, dacă nu este inocentă şi fără obiect, nu are valoare pentru mine. Îmi refuză o personalitate şi face ca suferinţele mele să rămână fără ecou. Lumea e frumoasă şi totul e cuprins în asta. Marele său adevăr, pe care ni-l dezvăluie cu răbdare, e că spiritul nu este nimic şi nici chiar inima. Şi că piatra pe care o încălzeşte soarele, sau chiparosul pe care-l măreşte cerul descoperit, îngrădeşte singura lume unde „a avea dreptate” dobândeş-te un sens: natura fără oameni. Lumea asta mă anihilează. Mă duce până la capăt. Mă neagă fără mânie. Iar eu, consimţind şi învins, mă

îndrept spre o înţelepciune în care totul este deja cucerit – dacă nu mi s-ar împăienjeni ochii de lacrimi şi dacă suspinul acesta greu de poezie care-mi umple inima nu m-ar face să uit adevărul lumii.

1 Idem.

2 Idem.

*

13 septembrie

Mirosul de leandru pe care-l întâlneşti la Fiesole la fiecare colţ de stradă.

*

15 septembrie

La mănăstirea San Francesco din Fiesole, o curticică mărginită de arcade, revărsându-se de flori roşii1, de soare şi de albine galbene şi negre. Într-un colţ, o stropitoare verde. Pretutindeni, muşte bâzâitoare. Opărită de căldură, grădiniţa fumegă uşor. Stau aşezat pe jos şi mă gândesc la franciscanii ale căror chilii tocmai le-am văzut, a căror inspiraţie o înţeleg acum, şi simt că, dacă au dreptate, cu mine au dreptate. În spatele zidului de care mă sprijin, ştiu că există colina care coboară spre oraş şi ofranda întregii Florenţe cu chiparoşii ei. Dar această splendoare a lumii este parcă justificarea acelor oameni. Cu toată mândria cred că este şi a mea şi a tuturor oamenilor din rasa mea – care ştiu că punctul extrem al sărăciei atinge întotdeauna luxul şi bogăţia lumii. Dacă se despoaie, o fac în vederea unei vieţi mai ample (şi nu pentru altă viaţă). E singura semnificaţie pe care consimt s-o dau cuvântului „despuiere”. „A fi despuiat” păstrează întotdeauna un sens de libertate fizică, iar acordul dintre mână şi flori, înţelegerea amoroasă dintre pământ şi omul eliberat de uman, ah, cum m-aş mai converti la ele dacă n-ar fi deja religia mea.

Astăzi, mă simt liber faţă de trecutul meu şi faţă de ce am pierdut. Nu vreau decât restrângerea asta şi spaţiul acesta închis – fervoarea asta lucidă şi răbdătoare. Şi la fel ca pâinea caldă pe care o strângi în mână şi o frământi, nu vreau decât să-mi ţin în mână viaţa, asemenea acestor

oameni care au ştiut să-şi petreacă viaţa închişi între flori şi coloane. La fel ca şi lungile nopţi în tren când poţi să-ţi vorbeşti şi să te pregăteşti să trăieşti, tu cu tine însuţi, şi admirabila răbdare de a-ţi relua unele idei, de a le opri din fuga lor, apoi de a înainta iar. Să-ţi lingi viaţa ca pe o acadea, s-o formezi, s-o ascuţi.

1 Idem.

s-o iubeşti, în fine, aşa cum ai căuta cuvântul, imaginea, fraza definitivă, cel sau cea care conchide, care opreşte, cu care vei pleca şi care va alcătui de acum înainte toată culoarea privirii tale. Pot foarte bine să mă opresc aici, să găsesc în fine capătul unui an de viaţă neînfrânată şi surmenată. Prezenţa asta a mea în mine, tot efortul meu este s-o duc până la capăt, s-o menţin în faţa tuturor chipurilor vieţii mele – chiar cu preţul singurătăţii despre care ştiu acum cât de greu e de suportat. Să nu cedez: în asta stă totul. Să nu consimt, să nu trădez. Toată violenţa mea mă ajută în acest sens, iar punctul până unde mă-mpinge e atins de iubire şi, odată cu ea, de furioasa pasiune de a trăi care face tot restul zilelor mele.

De câte ori cedezi (cedez) în faţa vanităţilor proprii, de câte ori gândeşti ca să „pari”, trădezi. De fiecare dată marea nenorocire de a vrea să par e ceea ce m-a diminuat în faţa adevărului. Nu e nevoie să te oferi celorlalţi, ci numai celor pe care-i iubeşti. Deoarece atunci nu te mai oferi ca să pari, ci doar ca să dai. Există mult mai multă forţă într-un om care nu pare decât atunci când trebuie. Să mergi până la capăt înseamnă să ştii să-ţi păstrezi taina. Am suferit să fiu singur, dar pentru că mi-am păstrat taina, mi-am învins suferinţa de a fi singur. Iar astăzi, nu cunosc mai mare glorie decât faptul de a trăi singur şi neştiut. Scrisul, bucuria mea profundă! Să consimt la lume şi la a mă bucura – dar numai în despuiere. N-aş fi demn să iubesc goliciunea plajelor dacă n-aş şti să mă păstrez despuiat în faţa mea însumi. Pentru prima dată, sensul cuvântului fericire nu mi se pare echivoc. E puţin contrariul a ceea ce se înţelege îndeobşte prin „sunt fericit”.

O anume continuitate în disperare sfârşeşte prin a zămisli bucuria. Iar aceiaşi oameni care, la San Francesco, trăiesc în faţa florilor roşii, au în chilia lor capul de mort care le hrăneşte meditaţiile, Florenţa la fereastră şi moartea pe masă. Pentru mine, dacă mă simt ajuns la o cotitură a vieţii, nu e din cauza a ceea ce am doborât, ci a ceea ce am pierdut. Simt că am forţe extreme şi profunde. Graţie lor trebuie să trăiesc aşa cum înţeleg eu. Dacă ziua de azi mă găseşte atât de departe de tot, e pentru că n-am putere decât să iubesc şi să admir. Viaţa cu faţa scăldată de lacrimi şi soare, viaţa fără sarea şi piatra încinsă, viaţa cum o iubesc şi cum înţeleg să o duc, mi se pare că, mângâind-o, toate forţele mele de disperare şi dragoste se vor uni. Ziua de astăzi nu e ca o haltă între da şi nu. Dar este da şi este nu. Nu şi revoltă faţă de tot ce nu este lacrimi şi soare. Da vieţii mele căreia îi simt pentru prima oară făgăduiala de viitor. Un an fierbinte şi dezordonat care se sfârşeşte şi Italia; incertitudinea viitorului, dar libertatea absolută faţă de trecutul meu şi faţă de mine însumi. În asta constau sărăcia şi bogăţia mea unică. E ca şi cum aş lua-o de la capăt; nici mai fericit, nici mai nefericit. Dar cu conştiinţa forţelor mele, cu dispreţul vanităţilor mele şi cu febra asta, lucidă, care mă presează în faţa destinului.

15 septembrie '37

CAIETUL AL II-LEA

septembrie 1937 – aprilie 1939

22 septembrie

Moartea fericită

„— Vezi, Claire, e destul de greu de explicat. Nu există decât o chestiune; să ştii cât valorezi. Dar, pentru asta, trebuie să-l dai la o parte pe Socrate. Ca să te cunoşti, trebuie să acţionezi, ceea ce nu înseamnă să şi poţi să te defineşti. Cultul eului! Mă faci să râd. Ce eu şi ce personalitate? Când îmi privesc viaţa şi culoarea ei tainică, se ridică în mine un fel de tremurat de lacrimi. Sunt tot atât buzele astea pe care le-am sărutat, cât nopţile «casei în faţa lumii», tot atât copilul ăsta sărac, cât nebunia de a

trăi şi de a avea ambiţii care mă cuprinde în unele momente. Mulţi dintre cei care mă cunosc nu mă recunosc în anumite clipe. Iar eu mă simt pretutindeni asemănător cu imaginea inumană a lumii care e propria mea viaţă.

— Da, spune Claire, joci pe două planuri în acelaşi timp.

— Fără îndoială. Însă când aveam douăzeci de ani, citeam ca toată lumea că viaţa poate fi o comedie etc. Dar nu asta vreau să spun. Mai multe vieţi, mai multe planuri, desigur. Dar când actorul se află pe scenă, convenţia e acceptată. Nu, Claire, ştim bine că e serios – ne-o spune ceva.

— De ce? spune Claire.

— Pentru că, dacă actorul ar juca fără să ştie că joacă într-o piesă, atunci lacrimile lui ar fi lacrimi, iar viaţa sa ar fi o viaţă. Şi de câte ori mă gândesc la mersul progresiv al durerii şi al bucuriei în mine, ştiu bine, şi cu câtă furie, că partida pe care o joc este cea mai serioasă şi mai exaltantă dintre toate.

Iar eu vreau să fiu acest actor perfect. Puţin îmi pasă de personalitatea mea şi nu vreau s-o cultiv. Vreau să fiu ceea ce mă face viaţa şi nu să fac din viaţa mea o experienţă. Eu sunt experienţa şi viaţa e cea care mă formează şi mă conduce. Dacă aş avea destulă forţă şi răbdare, ştiu la ce grad de perfectă impersonalitate aş ajunge, până la ce puseu de neant activ ar putea merge forţele mele. Ceea ce m-a oprit întotdeauna e vanitatea mea personală. Astăzi, înţeleg că a acţiona, a iubi şi a suferi înseamnă a trăi cu adevărat, dar a trăi în măsura în care eşti transparent şi îţi accepţi soarta ca unic reflex al unui curcubeu de bucurii şi de pasiuni.

Calea etc…

Dar pentru asta e nevoie de timp, am timp acum. Claire, după o lungă tăcere, l-a privit pe Patrice în faţă şi a spus încet:

— Multe dureri îi aşteaptă pe cei care te iubesc.

Patrice s-a sculat, având ceva disperat în privire, şi a spus cu violenţă:

— Iubirea pe care mi-o poartă cineva nu mă obligă la nimic.

— Aşa e, a spus Claire. Doar constatam. (Vei rămâne singur într-o bună zi.)”.

*

23 septembrie. Din K.1 în N.F. (*Nimicuri filosofice*)

„Limbajul are dreptate să insiste asupra suferinţei sufletului în cuvântul pasiune; în timp ce folosirea cuvântului pasiune ne duce mai degrabă cu gândul la impetuozitatea convulsivă care ne miră şi astfel ne face să uităm că e vorba de o suferinţă (orgoliu – sfidare)”.

Idem: actorul (de viaţă) perfect e cel care „este acţionat” – şi care o ştie – pasiunea pasivă.

*

„Se trezi asudat, cu hainele în dezordine, rătăci o clipă prin casă. Pe urmă aprinse o ţigară şi, cu capul golit, îşi privi cutele pantalonilor

1 Kierkegaard. Albert Camus s-a ocupat îndelung de acest filosof în *Mitul lui Sisif*.

mototoliţi. În gură avea toată amărăciunea somnului şi a ţigării. În jurul său, ziua fleşcăită şi moale plescăia precum nămolul”. 1

*

Rama Krishna despre tocmeală:

„Omul cu adevărat înţelept e cel care nu dispreţuieşte nimic”. A nu se confunda idioţia cu sfinţenia.

*

23 septembrie

Singurătatea, luxul celor bogaţi.

*

26 septembrie

1) Romanul să fie precedat de fragmente de jurnal (sfârşit).

2) Luciditatea să fie dusă până la extaz. Descriere concretă: Dispariţia prietenilor.

Tramvaie (sfârşitul serviciilor?). Idei – laitmotiv. Se afunda din tăcere în tăcere, se ghemuia în sine... Ajuns la punctul unde luciditatea se poate răsturna. Imens efort:

revine în lume – stropi de sudoare – se gândeşte la picioare desfăcute de femeie.

— Merge spre balcon şi se revarsă cu totul în lumea de carne şi lumini. „E igienic”.

Pe urmă face duş şi gimnastică cu extensorul.

*

(Tratat teologico-politic.)

*

În Georges Sorel2. A se dedica „umanismului de stânga” care vrea să ne facă să-i socotim pe Helvétius, Diderot şi Holbach drept culmi ale literaturii franceze.

1 Fragment pentru *Moartea fericită*.

2 Georges Sorel (1847 – 1922). Cu studii politehnice, sedus de bolşevism, pesimist şi antiintelectualist, sindicalist antiparlamentar, a preamărit violenţa şi greva generală. A avut o influenţă considerabilă atât asupra lui Lenin, cât şi asupra lui Mussolini.

Ideea de progres care infestează mişcările muncitoreşti este o idee burgheză izvorâtă din secolul al XVIII-lea. „Toate eforturile noastre trebuie să tindă să împiedice ideile burgheze să otrăvească clasa care se ridică: de aceea nu vom face niciodată destul ca să rupem orice legătură dintre popor şi literatura secolului al XVIII-lea”. (*Iluzia progresului*, pp. 285 şi 286)

30 septembrie

Întotdeauna sfârşesc prin a da înconjur unei fiinţe. Ajunge să-i consacru destul timp. Vine întotdeauna un moment când simt ruptura. Ceea ce e interesant este că asta se întâmplă mereu în clipa când, în faţa unui lucru, o simt „necurioasă”.

*

Dialog.

— Şi cu ce te ocupi dumneata?

— Număr.

— Poftim?

— Număr. Spun; unu, marea, doi, cerul (ah, cât e de frumos!), trei, femeile, patru, florile (ah, ce mulţumit sunt!).

— Asta e până la urmă o nerozie.

— Dumnezeule, îmbrăţişezi opinia ziarului dumitale de dimineaţă. Eu, în schimb, îmbrăţişez opinia lumii, dumneata gândeşti cu *L'Echo de Paris*, iar eu gândesc la fel ca lumea. Când ea se află în lumină, atunci când dogoreşte soarele, am chef să iubesc şi să îmbrăţişez, să mă strecor în corpuri ca în lumină, să fac o baie de carne şi de soare. Când lumea e cenuşie, sunt melancolic şi plin de tandreţe. Mă simt mai bun, capabil să iubesc într-atât, că m-aş putea chiar însura. Într-un caz şi în celălalt, n-are importanţă.

După plecarea lui:

1) – Un imbecil.

2) – Un pretenţios.

3) – Un cinic.

— Ba nu, spune învăţătoarea, e un copil răsfăţat; se vede cât de colo. E un băiat de familie bună care n-a cunoscut viaţa.

(Deoarece e din ce în ce mai sigur că, pentru a găsi că viaţa poate fi frumoasă şi uşoară, nu trebuie s-o fi cunoscut.)

*

30 septembrie

Ca să străluceşti mai repede nu consimţi să rescrii. De dispreţuit. De reînceput.

*

2 octombrie

„Umbla necontenit pe străzile înnoroiate sub o ploicică fină. Vedea doar la câţiva paşi înaintea sa. Dar umbla singur în acel mic oraş atât de departe de tot. De tot şi de el însuşi. Nu, nu mai era cu putinţă. Să plângă în faţa unui câine şi în faţa tuturor. Voia să fie fericit. Avea dreptul să fie fericit. Nu meritase asta”.

*

4 octombrie

„Am trăit până în ultimele zile cu ideea că trebuie să fac ceva în viaţă şi, mai exact, că, sărac fiind, trebuie să-mi câştig viaţa, să am o situaţie, să mă adun la casa mea. Şi trebuie să se creadă că ideea asta, pe care nu îndrăznesc

încă s-o numesc prejudecată, era bine înrădăcinată în mine, de vreme ce dăinuia în ciuda ironiilor şi a cuvintelor mele definitive pe tema asta. Şi acolo, odată numit la Bel-Abbès1, în faţa a tot ce era definitiv într-o asemenea instalare, totul deodată a a luat-o de-a-ndărătelea. M-am refuzat acestui lucru, socotind desigur drept nimic securitatea faţă de şansele de viaţă adevărată. M-am dat înapoi în faţa acelei existenţe posomorâte şi toropitoare. Dacă aş fi depăşit primele zile, aş fi consimţit fără îndoială. Dar în asta consta pericolul. Mi-a fost frică, frică de singurătate şi de definitiv. Faptul că am respins acea viaţă, că m-am închis pentru tot ce se numeşte «viitor», că am rămas încă în incertitudine şi în sărăcie, n-aş şti să spun astăzi dacă a fost forţă sau slăbiciune. Dar ştiu măcar că, dacă a avut loc vreun conflict, s-a

1 Camus fusese numit profesor la Colegiul din Sidi Bel-Abbès.

petrecut pentru ceva care a meritat osteneala. De nu cumva, dacă mă uit mai bine... Nu. Ceea ce m-a făcut să fug era fără îndoială mai puţin faptul că m-am simţit instalat, decât că m-am simţit instalat în ceva urât.

Acum, sunt oare capabil de ceea ce în general se numeşte «serios»? Sunt oare un leneş? Nu cred şi mi-am dovedit-o. Dar are oare cineva dreptul să refuze greutăţile sub pretext că nu-i plac? Cred că trândăvia nu-i dezagregă decât pe cei lipsiţi de temperament. Iar dacă eu aş fi lipsit, nu mi-ar rămâne decât o soluţie”.

*

10 octombrie

A avea sau a nu avea valoare. A crea sau a nu crea. În primul caz, totul se justifică. Totul, fără excepţie. În al doilea caz, este Absurditatea completă. Rămâne de ales sinuciderea cea mai estetică: căsătorie + 40 de ore sau revolverul.

*

Pe drumul spre Madeleine – din nou imensa dorinţă de despuiere în faţa unei naturi atât de frumoase ca aceasta.

*

15 octombrie

Giraudoux (de data asta) 1: „Inocenţa unei fiinţe este adaptarea absolută la universul în care trăieşte”. Ex.: inocenţa lupului. Inocentul e cel care nu explică.

*

17 octombrie

Pe drumurile de peste Blida, noaptea ca un lapte şi o dulceaţă, cu graţia şi meditaţia ei. Dimineaţa pe munte cu părul ei tuns scurt ciufulit de brânduşe – izvoarele îngheţate – umbra şi soarele – corpul meu care consimte şi apoi refuză. Efortul concentrat al mersului, aerul în plămâni ca un fier roşu sau un brici

1 Albert Camus i-a consacrat lui Giraudoux o notă critică în *Lumina* (1940), cf. Pléiade II.

ascuţit – în întregime în silinţa şi depăşirea asta care se străduiesc să învingă panta – ca o cunoaştere de sine prin corp. Corpul, adevărată cale a culturii, ne arată care ne sunt limitele.

*

Sate grupate în jurul unor puncte naturale şi trăind fiecare viaţa proprie. Bărbaţi îmbrăcaţi în stofe albe şi lungi, ale căror gesturi precise şi simple se detaşează pe cerul veşnic albastru. Drumeagurile mărginite de smochini, măslini, roşcovi şi jujubi. Te întâlneşti cu oameni mergând alături de măgari încărcaţi cu măsline. Obrajii sunt bruni şi ochii de culoare deschisă. Şi între om şi arbore, între gest şi munte se naşte un soi de consimţire în acelaşi timp patetică şi veselă. Grecia? nu, Kabylia. Şi parcă dintr-odată, la distanţă de secole, întreaga Eladă transportată între mare şi munţi ar renaşte în splendoarea-i antică, abia semnalată în lenevia şi respectul faţă de Destin prin vecinătatea Orientului.

*

18 octombrie în luna septembrie, roşcovii împrăştie un miros de iubire peste toată Algeria şi parcă pământul întreg s-ar odihni după ce s-a dăruit soarelui, cu pântecele muiat tot de o sămânţă cu parfum de migdale.

Pe drumul spre Sidi-Brahim, după ploaie, mirosul de iubire coboară din roşcovi, greu şi apăsător, atârnând cu întreaga-i povară de apă. Apoi soarele pompând toată apa, în culorile din nou strălucitoare, mirosul de iubire devine uşor, abia sensibil nărilor. Şi e ca o amantă cu care ieşi pe stradă, după o întreagă după-amiază înăbuşitoare, şi care te priveşte, umăr lângă umăr, printre lumini şi mulţime.

*

Huxley: „La urma urmei, mai bine să fii un bun burghez, asemenea celorlalţi, decât un rău boem sau un fals aristocrat, ori un intelectual de categoria a doua...”

*

20 octombrie

Exigenţa fericirii şi căutarea ei răbdătoare1. Nu-i nevoie să exilezi melancolia, dar e nevoie să distrugi în tine gustul dificilului şi al fatalului. Să fii fericit cu prietenii tăi, în acord cu lumea şi să-ţi câştigi fericirea urmând o cale care duce însă la moarte.

„Vei tremura în faţa morţii”.

„Da, dar nu voi fi ratat nimic din ceea ce formează misiunea mea, anume să trăiesc”. Să nu consimţi la convenţie şi la orele de birou. Să nu renunţi. Să nu renunţi niciodată – să pretinzi tot mai mult. Dar să fii lucid chiar şi în timpul orelor de birou. Să aspiri la goliciunea în care te aruncă lumea înapoi, de îndată ce eşti singur în faţa ei. Dar, mai ales, poate, să nu cauţi să pari.

*

21 octombrie

Trebuie mult mai multă energie ca să călătoreşti sărăcăcios decât să faci pe călătorul hărţuit. Să urci pe o punte de vapor, să ajungi obosit şi ros pe dinăuntru, să călătoreşti îndelung la clasa a treia, să nu mănânci decât o dată pe zi, să-ţi numeri banii şi să te temi la tot pasul ca un accident neluat în seamă să nu întrerupă o călătorie şi-aşa îndeajuns de dificilă, toate acestea cer un curaj şi o voinţă care interzic să iei în serios predicile despre „dezrădăcinare”. Nu e vesel să călătoreşti, nici uşor. Şi trebuie să ai gustul dificultăţii şi dragostea de necunoscut

ca să-ţi realizezi visurile de călătorie când eşti sărac şi lipsit de bani. Dar, la drept vorbind, asta te apără împotriva diletantismului şi fără îndoială nu voi spune că ceea ce le lipseşte lui Gide şi Montherlant este să beneficieze de reduceri la tren care să-i oblige totodată să rămână şase zile în acelaşi oraş. Dar ştiu bine că, în fond, nu pot să văd lucrurile ca Montherlant sau ca Gide – din cauza reducerilor la tren.

*

25 octombrie

Flecăreala – ceea ce este insuportabil şi degradant în ea.

1 Fragment pentru *Moartea fericită*.

*

5 noiembrie

Cimitirul de la El Kettar. Un cer acoperit şi o mare furioasă în faţa colinelor acoperite de morminte albe. Arborii şi pământul muiaţi de ploaie. Porumbei printre lespezile albe. O singură muşcată, în acelaşi timp rozalie şi roşie, şi o mare tristeţe pierdută şi mută care ne familiarizează cu frumosul chip pur al morţii.

*

6 noiembrie

Drumul spre La Madeleine. Copaci, pământ şi cer. Ah! De la gestul meu până la acea primă stea care ne aştepta la întoarcere, câtă distanţă şi, totodată, ce tainică înţelegere.

*

7 noiembrie

Personaj. A.M. infirm – amputat de ambele picioare – paralizat pe o parte.1

„Sunt ajutat să-mi fac nevoile. Sunt spălat. Sunt şters. Sunt aproape surd. Ei bine, nu voi face niciodată un gest ca să scurtez o viaţă în care cred atât de tare. Aş accepta şi lucruri mai rele. Să fiu orb şi fără nicio sensibilitate – să fiu mut şi fără contact cu exteriorul – numai să simt în mine flacăra asta sumbră şi arzătoare care sunt eu, eu însumi în mine cel viu – mulţumind însă

vieţii că mi-a permis să ard”.

*

8 noiembrie

La cinematograful din cartier se vând pastile de mentă pe care stă scris: „Te vei căsători cu mine?”, „Mă iubeşti?” Şi răspunsurile: „Diseară”, „Mult” etc. Le treci vecinei care răspunde în acelaşi fel. Vieţile se amanetează pe baza unui schimb de pastile de mentă.

*

1 Personajul acesta este Zagreus, pe care Mersault îl asasinează în *Moartea fericită*.

13 noiembrie

Cviklinsky1. „Întotdeauna am acţionat din ciudă. Acum lucrurile stau mai bine. Să acţionez în aşa fel încât să fiu fericit? Dacă trebuie să mă fixez undeva, s-o fac mai degrabă în ţara asta care îmi place? Dar anticiparea sentimentală e întotdeauna falsă – întotdeauna. Atunci trebuie să trăim cum ne este cel mai uşor să trăim. Să nu ne străduim, chiar dacă e şocant. Asta-i un pic cinic, dar este şi punctul de vedere al celei mai frumoase fete din lume”.

Da, dar nu sunt sigur că orice anticipare sentimentală e falsă. E doar nesăbuită. În orice caz, singura experienţă care mă interesează este cea în care tocmai totul ar fi aşa cum m-aş aştepta. *Să fac ceva ca să fiu fericit şi să fiu fericit prin asta*. Ceea ce mă atrage e legătura asta care merge de la lume la mine, acest dublu reflex care face ca inima să poată interveni şi să-mi dicteze fericirea până la limita precisă unde lumea poate s-o desăvârşească ori s-o distrugă.

Aedificabo et destruam, spune Montherlant. Prefer: *Aedificabo et destruat2*. Alternanţa nu merge de la mine la mine. Ci de la lume la mine şi de la mine la lume. Chestiune de smerenie.

*

16 noiembrie

Spune: „Trebuie să ai o iubire – o mare iubire în viaţă, fiindcă asta creează un alibi pentru disperările fără

motiv de care suntem copleşiţi”.

*

17 noiembrie „Voinţă de Fericire”.

Partea a treia. Realizarea fericirii.

Mai mulţi ani. Succesiunea timpului în anotimpuri şi nimic altceva. Partea întâi (sfârşit). Infirmul care-i spune lui Mersault: „Banii. E un soi de snobism spiritual să vrei să încerci a crede că poţi fi fericit fără bani”.

1 Medic algerian şi filosof, prieten al lui Albert Camus.

2 „Voi construi şi voi dărâma” (Montherlant); „voi construi şi el să dărâme” (în limba latină în original).

M., revenind acasă, examinează evenimentele vieţii sale în lumina acestor fapte. Răspuns: da.

Pentru un bărbat „de familie bună”, a fi fericit înseamnă a relua destinul tuturor, nu cu voinţa de renunţare, ci cu voinţa de fericire. Ca să fii fericit trebuie timp, mult timp. Şi fericirea e o lungă răbdare. Iar ceea ce ne fură timpul e nevoia de bani. Timpul se cumpără. Totul se cumpără. A fi bogat înseamnă a avea timp ca să fii fericit când eşti demn de a fi.1

22 noiembrie

E normal să dai puţin din viaţa ta ca să n-o pierzi în întregime. Şase sau opt ore pe zi ca să nu crăpi de foame. Şi apoi, totul este profitabil pentru cine vrea să profite.

*

Decembrie

O ploaie deasă ca un ulei pe geamuri, tropotul sec al copitelor cailor şi aversa surdă şi persistentă, totul căpăta aerul unui trecut a cărui grea melancolie pătrundea în inima lui Mersault ca apa în pantofii umezi şi frigul în genunchii prost protejaţi de o stofă subţire. Din străfundurile cerului, nori negri soseau necontenit, dispăreau, pe nesimţite, pentru ca alţii să le ia locul în curând. Apa asta vaporizată care cobora, nici pâclă, nici ploaie, spălând faţa lui M. Ca o mână uşoară îi dezgolea ochii cu cearcăne mari. Dunga pantalonilor dispăruse şi, odată cu ea, căldura şi încrederea pe care un om normal le

plimbă cu sine printr-o lume făcută pentru el.2

(La Salzburg)

*

Ironie faţă de Marthe – o părăseşte.

*

1 Fragment pentru *Moartea fericită*.

2 Idem.

Tipul care promite atât de mult şi care lucrează acum într-un birou.1 Pe de altă parte, nu face nimic, revenind acasă, culcându-se şi aşteptând ora cinei fumând, culcându-se din nou şi dormind până a doua zi. Duminica, se scoală foarte târziu şi se aşază la fereastră, privind ploaia sau soarele, trecătorii sau tăcerea. Şi aşa tot anul. Aşteaptă. Aşteaptă să moară. La ce bun promisiunile, dacă oricum…

*

Politica şi soarta oamenilor sunt alcătuite din oameni fără ideal şi fără măreţie. Cei care au o măreţie în ei nu fac politică. Aşa se-ntâmplă. Dar acum e vorba să creezi în tine un om nou. E vorba ca oamenii de acţiune să fie şi oameni de ideal, iar poeţii industriaşi. E vorba să-ţi trăieşti visurile – să le materializăm. Înainte, renunţai sau te pierdeai în visare. Trebuie să nu te pierzi în visare şi să nu renunţi.2

*

Nu avem timp să fim noi înşine. N-avem decât timp să fim fericiţi. Oswald Spengler (*Declinul Occidentului*): I. Formă şi realitate:

„Numesc a înţelege lumea să fii la înălţimea ei”. „Cel care defineşte nu cunoaşte destinul”.

„Există în viaţă, pe lângă necesitatea cauzală – pe care o voi numi logica spaţiului – şi necesitatea organică a destinului – logica timpului…”

Lipsa simţului istoric la greci. „Istoria, din Antichitate până la războaiele persane, este produsul unei gândiri esenţialmente mitice”.

Coloana egipteană era la început o coloană de piatră, coloana dorică era o coloană de lemn. Sufletul atic exprima prin asta profunda sa ostilitate faţă de durată. „Cultura

egipteană, încarnare a grijii”. Grecii, popor fericit, nu au istorie.

Mitul şi semnificaţia sa antipsihologică. La începutul istoriei spirituale a Occidentului, dimpotrivă, se plasează un fragment de autoanaliză intimă şi acesta e *o Vită Nuova* a Occidentului. (Cf. din

1 Fragment pentru *Moartea fericită*: Camus se va inspira de aici pentru paginile din *Străinul*.

2 Reflecţie al cărei ecou se va regăsi într-un fel în *Caligula*.

contră: fragmente mitice la Heracles: aceleaşi de la Homer la tragediile lui Seneca. Un mileniu. Adică: antic = prezent.)

Exemplu: „Nemţii au fost cei care au inventat orologiile mecanice, înfricoşătoare simboluri ale timpului ce se scurge, ale căror bătăi sonore, răsunând zi şi noapte din turnuri nenumărate peste Europa Occidentală, sunt poate expresia cea mai uriaşă de care a fost vreodată capabil un sentiment istoric al universului”.

„Oameni de cultură europo-occidentală, înzestraţi cu simţ istoric, suntem excepţia, nu regula”.

Stupiditatea schemei: Antichitatea – Evul Mediu – Timpurile moderne.

„Ce înseamnă tipul supraomului pentru lumea Islamului?”

„Civilizaţia este destinul unei culturi. Astfel, romanul succedă elenului. *Suflet* grec şi *inteligenţă* romană. Trecerea de la cultură la civilizaţie se realizează în Antichitate în secolul al IV-lea, în Occident, în secolul al XIX-lea.

Literatura noastră şi muzica noastră sunt pentru orăşeni.

Astfel facem din Istoria Filosofiei singura temă serioasă a întregii filosofii.

Întreaga chestiune:

antiteza dintre istorie şi natură.

Matematicile Istoria şi tabelele (de revăzut).

*

Decembrie

Ceea ce-l emoţiona era felul ei de a se agăţa de hainele lui, de a-l urma strângându-i braţul, acea părăsire şi acea încredere care atingea bărbatul din el. La fel şi tăcerea prin care se dăruia cu totul gestului din acel moment şi care-i desăvârşea asemănarea cu pisicile, adăugată la gravitatea sărutărilor ei…

În noapte, îi simţi sub degete pometii îngheţaţi şi proeminenţi şi buzele abia călduţe în care se afunda degetul 1. Atunci a izbucnit

1 Fragment pentru *Moartea fericită*.

În el un soi de ţipăt puternic, dezinteresat şi înfocat. În faţa nopţii încărcate până la refuz de stele şi a oraşului, ca un cer răsturnat, umflat de luminile umane, sub suflarea caldă şi profundă ce urca din port spre faţa lui, îl apuca setea după acel izvor călduţ, voinţa neînfrânată de a sorbi de pe buzele ei toată semnificaţia acelei lumi inumane şi adormite, ca o tăcere închisă în gura sa. Se aplecă şi parcă şi-ar fi aşezat buzele pe o pasăre. Marthe gemu. îi muşcă buzele şi, timp de mai multe minute, gură lângă gură, el aspiră căldura aceea care-l transporta, ca şi cum ar fi strâns întreaga lume în braţe. Ea, între timp, se agăţa de el, ca înecată, ieşea în străfulgerări din marea gaură profundă unde fusese aruncată, respingea atunci acele buze pe care le căuta apoi, recăzând în apele îngheţate şi negre care o ardeau ca un popor de zei.

*

Decembrie

Un bărbat care are simţul jocului este întotdeauna fericit în compania femeilor. Femeia este un bun public.

*

Întotdeauna, la început sunt lucrurile plictisitoare. Pe urmă, e moartea. „Niciodată nu voi putea duce viaţa asta”; dar tocmai faptul că o duci îţi permite s-o accepţi.

*

Roman. Partea întâi. Partidă de cărţi (briscă). Discuţiile. „Noi, zuavii…” „Cu soţul meu…”

Un tip negru: „Mă dezguşti. Mă dezguşti. Ş-am să-ţi

spun de ce. Pen' că eşti un bărbat prăpădit închis în tine. Şi mie nu-mi plac prăpădiţii închişi în ei. *Habar n-ai să trăieşti*". (Parcul Saint-Raphaël.) Roman. Titluri: O inimă curată

Fericiţii pe pământ Raza aurită

*

— Cunoşti mulţi bărbaţi „iubitori" care să refuze o femeie drăguţă ce li se oferă? Şi chiar dacă există, o fac din lipsă de temperament.

— Numeşti temperament lipsa vreunui sentiment serios.

— Exact. (Cel puţin în sensul pe care i-l dai cuvântului „serios".)

*

Roman. P. I.

Locuinţa lui Zagreus la ţară, în împrejurimi. Asasinat. Încăperea e supraîncălzită. Mersault, care simte că i se înroşesc urechile, se înăbuşă. Răceşte ieşind (de aici boala care-l va doborî).

Cap. IV: conversaţie cu Z. Începută prin „impersonalitate".

— Da, spune Z., dar asta n-ai s-o poţi face lucrând.

— Nu, pentru că sunt într-o stare de revoltă, şi asta nu e bine… în fond, spune M., sunt un exaltat periculos.

*

Roman. P. IV. O femeie pasivă.1

„Greşeala, spuse M., este să crezi că trebuie să alegi, că trebuie să faci ce vrei, că există condiţii pentru fericire. Fericirea există sau nu există. Ceea ce contează e voinţa de fericire, un soi de enormă conştiinţă prezentă. Restul, femeile, opera de artă, succesele mondene, nu sunt decât pretexte. O canava care aşteaptă broderiile noastre".

*

Roman. P. III.

După câtva timp, M. Îşi anunţă plecarea. Avea să călătorească mai întâi şi să se fixeze după aceea în împrejurimile Algerului. O lună mai târziu, revenise, sigur de acum înainte că voiajul reprezintă o viaţă închisă pentru

el. Voiajul i se părea ceea ce este, de fapt, o fericire de om neliniştit. Nu asta voia M., căutând o fericire conştientă. De asemenea, se simţea bolnav şi ştia ce vrea. Pentru a doua oară, se pregăti să abandoneze Casa din faţa mării.

*

1 Fragment pentru *Moartea fericită*.

Februarie '38

Aici, oamenii sunt sensibili la destin. E ceea ce îi distinge.

*

Suferinţa de a nu avea totul în comun şi nenorocirea de a avea totul în comun.

*

Februarie '38

Spiritul revoluţionar constă în întregime într-un protest al omului contra condiţiei de om.1 în acest sens, sub forme diverse, singura temă eternă a artei şi a religiei. O revoluţie se realizează întotdeauna împotriva Zeilor – începând cu aceea a lui Prometeu. E o revendicare a omului contra destinului; tiranii şi măscăricii burghezi sunt doar pretexte.

Şi fără îndoială că spiritul acesta îl poţi sesiza în actul său istoric. Dar e nevoie de toată emoţia lui Malraux ca să nu cedezi voinţei de a demonstra. E mai simplu să-l găseşti în esenţa ta şi în destinul tău. În felul acesta, o operă de artă care ar descrie cucerirea fericirii ar fi o operă revoluţionară.

*

Să găseşti o lipsă de măsură în măsură.

*

Aprilie '38

Câte nu sunt sordide şi mizerabile în condiţia unui om care munceşte şi într-o civilizaţie întemeiată pe oameni care muncesc.

Dar trebuie să te ţii tare şi să nu te laşi. Reacţia naturală este întotdeauna să te risipeşti în afara lucrului, să creezi în jurul tău admiraţii facile, un public, un pretext pentru laşităţi şi comedii (majoritatea căminelor sunt

făcute pentru asta). Altă reacţie inevitabilă este să debitezi fraze. De altfel, una se poate potrivi cu cealaltă, dacă-i adaugi delăsarea fizică, necultivarea corpului şi relaxarea voinţei.

1 Aceste reflecţii, care nu sunt lipsite de o legătură cu ideea pe care o are Malraux despre revoluţie şi artă, prefigurează temele majore din *Omul revoltat*.

Mai întâi trebuie să taci – să suprimi publicul şi să ştii să te judeci. Să echilibrezi o cultură atentă a corpului cu conştiinţa atentă de a trăi. Să abandonezi orice pretenţie şi să te apuci de o dublă muncă de eliberare – faţă de bani şi faţă de propriile tale vanităţi şi laşităţi. Să trăieşti în regulă. Doi ani nu reprezintă prea mult într-o viaţă ca să reflectezi asupra unui singur punct. Trebuie să lichidezi toate stările anterioare şi să-ţi foloseşti toată puterea, mai întâi ca să nu uiţi nimic din ce ai învăţat, apoi să înveţi cu răbdare.

Cu preţul acesta, ai o şansă din zece să scapi de cea mai sordidă şi mai mizerabilă dintre condiţii: cea a omului care munceşte.

*

Aprilie

De expediat două eseuri. *Caligula*. Nicio importanţă. Nu destul de matur. De publicat la Alger.

De reluat: Filosofie şi Cultură. De abandonat totul pentru asta: Teză.

fie biologie + examen de capacitate fie Indochina

De notat *în fiecare zi* în caietul acesta: în doi ani să scriu o operă.

*

Aprilie ’38

Melville1 se lansează în aventură şi sfârşeşte într-un birou. Moare necunoscut şi sărac. Prin singurătate şi izolare (nu sunt acelaşi lucru), trebuie să ajungi să uzezi până şi răutatea şi calomniile. Dar trebuie în orice clipă să previi în tine răutatea şi calomnia.

*

Mai

Nietzsche. Condamnarea Reformei care salvează creştinismul împotriva principiilor de viaţă şi dragoste pe care i le insufla Cezar Borgia. Papa Borgia justifica în sfârşit creştinismul.

1 Camus va consacra mai târziu o prefaţă lui Melville, autor al lui *Moby Dick*, a cărui tehnică romanescă a influenţat *Ciuma*.

Ceea ce mă atrage la idee, e ceea ce este picant şi original în ea – nou şi superficial. Trebuie s-o mărturisesc.

*

C. care se joacă de-a seducţia, care dă prea mult la toată lumea şi nu se ataşează niciodată. Care are nevoie să dobândească, să câştige iubirea şi prietenia şi e incapabil atât de una, cât şi de cealaltă. Frumoasă figură de roman şi jalnică imagine de prieten.

*

Scenă: soţul, soţia şi galeria.

Primul are calităţi şi-i place să strălucească. Cea de-a doua tace, dar, prin mici propoziţii seci, demolează toate efectele scumpului ei soţ. Îşi marchează astfel tot timpul superioritatea. Celălalt se stăpâneşte, dar suferă de umilire şi aşa se naşte ura.

Ex.: Cu un surâs: „Nu te arăta mai prost decât eşti, dragul meu”.

Galeria se foieşte şi surâde jenată. El roşeşte, merge spre ea, îi sărută mâna zâmbind: „Ai dreptate, draga mea”.

Aparenţele sunt salvate şi ura creşte.

*

Încă-mi mai amintesc de criza de disperare care m-a cuprins când m-a anunţat mama că „de acum înainte sunt destul de mare şi voi primi cadouri utile de Anul Nou”. Nici astăzi nu pot să mă dezbar de o crispare tainică atunci când primesc cadouri din categoria asta. Şi, fără îndoială, ştiam bine că dragostea era cea care vorbea, dar de ce are dragostea uneori un limbaj atât de derizoriu?

*

Despre acelaşi lucru nu gândeşti la fel dimineaţa ori seara. Dar unde se află adevărul, în gândul nopţii sau în

spiritul amiezii? Două răspunsuri, două rase de oameni.

*

Mai

Bătrâna care moare la azilul de bătrâni1. Prietena ei, prietena pe care şi-o făcuse în trei ani, care plânge „pentru că nu mai are nimic”.

1 Fragment pentru *Străinul*.

Portarul de la mica morgă a azilului, care este parizian şi locuieşte acolo cu nevasta. „Cine ar fi spus că la 74 de ani avea să sfârşească într-un azil de bătrâni la Marengo?” Fiul său are o situaţie. Au venit la Paris. Nora nu i-a vrut. Scene. Până la urmă, bătrânul „a ridicat mâna”. Fiul i-a dus la bătrâni. Groparul care era prietenul moartei. Mergeau câteodată seara în sat. Bătrânelul care a ţinut să urmeze convoiul până la biserică şi cimitir (2 km). Cum este infirm, nu poate ţine pasul şi merge la douăzeci de metri distanţă. Dar cunoaşte locurile şi o ia pe scurtături care-l fac să se alăture convoiului de două, trei ori, până ce pierde din nou teren.

Infirmiera maură care bate sicriul în cuie are un şancru la nas şi poartă mereu o basma.

Prietenii moartei: Nişte bătrânei mitomani. Totul era frumos altă dată. Unul celuilalt: „Fata dumitale nu ţi-a scris?

— Nu.

— Ar putea să-şi aducă aminte că are o mamă”.

Cealaltă a murit – ca un semn şi un avertisment pentru toţi.

*

Iunie

Pentru *Moartea fericită*: o serie de scrisori de ruptură. Tema cunoscută: pentru că te iubesc prea mult.

Şi ultima: o capodoperă de luciditate. Dar şi aici, partea de comedie e nepreţuită.

*

Sfârşit. Mersault bea.

„Oh! spuse Céleste1 ştergând tejgheaua. îmbătrâneşti, Mersault”. Mersault se opri brusc şi puse

paharul jos. Se privi în oglinda din spatele casei. Era adevărat.

*

Vară la Alger2

Pentru cine e jerba asta de păsări negre pe cerul verde? Vara oarbă şi surdă care se strecoară şi dă un sens mai pur chemărilor lăstunilor şi strigătelor vânzătorilor de ziare.

1 Personajul Céleste apărea şi în *Moartea fericită* înainte de a trece în *Străinul*.

2 Pentru *Nunta*.

*

Iunie. Pentru vară.

1) De terminat Florenţa şi Alger.

2) Caligula.

3) Improvizaţie de vară.

4) Eseu despre teatru.

5) Eseu despre 40 de ore.

6) De rescris Roman.

7) Absurdul.

*

Pentru *Improvizaţie de vară*:

— Spectatorule.

— Ei!

— Spectatorule.

— Ei!

— Eşti rar, spectatorule.

— Cum aşa, rar? (Se întoarce.)

— Da, rar! Nu eşti mulţi. Eşti câţiva.

— Fiecare este ceea ce pare.

— Sigur. Aşa cum eşti, ne placi.

*

Roman

— Sunt silit să recunosc că am nişte defecte grave, spuse Bernard1. De exemplu, sunt mincinos.

— Oh! Ştiu perfect. Există defecte care nu se mărturisesc niciodată. Altele care nu costă nimic să le recunoşti. Cu un ton de falsă umilinţă, bineînţeles! „E

adevărat, sunt irascibil, sunt lacom”. Într-un sens, asta-i ceva măgulitor. Dar eşti mincinos, vanitos, invidios, aşa ceva nu se mărturiseşte. Astea-s doar defectele celorlalţi. Şi de altfel, dacă-ţi mărturiseşti furiile, eviţi să vorbeşti despre rest. Cuiva care se acuză spontan, n-o să i se caute alte cusururi, nu-i aşa?

1 Bernard, medic din *Moartea fericită*.

Eu n-am niciun merit. M-am acceptat pe mine. De aceea totul e atât de simplu.

*

Caligula: „Ceea ce nu veţi înţelege niciodată, e că sunt un om simplu”.

*

Eseu despre 40 de ore.

În familia mea: 10 ore de muncă. Somn. Duminică-Luni – Şomaj: omul plânge. Marea mizerie a omului e că trebuie să plângă şi să dorească ceea ce-l umileşte (concurs).

*

„Se vorbeşte mult în momentul acesta despre demnitatea muncii, despre necesitatea ei. Domnul Gignoux1, în special, are nişte opinii foarte precise asupra acestei chestiuni...

Dar asta-i o înşelătorie. Nu există demnitatea muncii decât când munca e liber acceptată. Doar trândăvia este o valoare morală pentru că poate servi la judecarea oamenilor. Nu le e fatală decât celor mediocri. Iată lecţia şi grandoarea ei. Munca, dimpotrivă, striveşte în mod egal oamenii. Nu întemeiază o judecată. Pune în acţiune o metafizică a umilirii. Cei mai buni nu-i supravieţuiesc sub forma de sclavie pe care i-o dă actualmente societatea celor care gândesc corect...

Propun să răsturnăm formula clasică şi să facem din muncă un rod al trândăviei. Există o demnitate a muncii în butoiaşele confecţionate duminica. Aici munca se îmbină cu jocul, iar jocul supus tehnicii ajunge operă de artă şi întreaga creaţie...

Cunosc pe unii care se extaziază şi se indignează din

asta. Ei, şi! Muncitorii mei câştigă 40 de franci pe zi…

Sfârşit de lună când mama spune cu un zâmbet încurajator: „Astă-seară o să bem o cafea cu lapte. Din când în când, nu strică să mai schimbi…”

Dar cel puţin vor putea face dragoste…

1 Este vorba de economistul liberal contemporan cu A. Camus.

*

Singura fraternitate acum posibilă, singura care ni se oferă şi ni se îngăduie, este sordida şi cleioasa fraternitate în faţa morţii militare.

*

Iunie

La cinema, micuţa oraneză, însoţită de soţul ei, plânge de se rupe de nenorocirile eroului. Soţul ei o imploră să se oprească. Printre plânsete: „Haide, spune ea, lasă-mă să profit”.

*

Moartea fericită în tren, Zagreus stă aşezat în faţa lui. Doar că, în locul fularului negru pe care-l purta de obicei, şi-a pus o cravată de vară foarte deschisă la culoare. (După asasinat, îşi reia locuinţa. Nu schimbă nimic în ea. Pune doar o oglindă nouă.)

*

Tentaţia comună a tuturor inteligenţelor: cinismul.

*

Mizeria şi măreţia acestei lumi: nu oferă adevăruri, ci iubiri. Absurditatea domneşte şi iubirea te salvează de ea.

*

Există o psihologie corectă în romanele-foileton. Dar este o psihologie generoasă. Nu ţine seamă de amănunte. Acordă credit. Prin asta e falsă.

*

Bătrâna şi urările ei de Anul Nou: Nu cerem mare lucru: să avem de lucru şi sănătate.

*

Această vanitate singulară a omului care lasă şi vrea să se creadă că aspiră la un adevăr, când, de fapt, el cere

lumii doar o iubire.

*

Iată o constatare pe care o faci cu greu: să înţelegi că poţi fi superior multora fără a fi totuşi o fiinţă superioară. Şi că adevărata superioritate…

*

August

O încăpere dă spre curte – se deschide spre o a doua încăpere care primeşte lumina de la ea şi care, la rândul ei, dă spre o a treia fără fereastră. În camera asta, trei saltele. Trei persoane care dorm. Dar cum lăţimea cea mai mare a odăii nu atinge lungimea saltelei, partea superioară a saltelelor a fost sprijinită de perete, iar oamenii dorm ghemuiţi.

*

Orbul care iese noaptea între ora unu şi patru cu un alt prieten orb. Pentru că sunt siguri că nu vor întâlni pe nimeni pe străzi. Dacă întâlnesc un felinar, pot râde după pofta inimii. Râd. În timp ce, ziua, mila celorlalţi îi împiedică să râdă.

„Să scriu, spune acest orb. Dar asta nu interesează pe nimeni. Ceea ce interesează într-o carte, sunt semnele unei existenţe patetice. Or, vieţile noastre nu sunt niciodată patetice”.

*

Ca să scrii, trebuie să fii totdeauna puţin dincoace în expresie (mai curând decât dincolo). Niciun fel de taclale, în orice caz.

Experienţa „reală” a singurătăţii este una dintre cele mai puţin literare din câte există – se află la o mie de leghe de ideea literară pe care ţi-o faci despre singurătate.

Cf. tot ce este degradant în toate suferinţele. Să nu te laşi dus în vid. Să cauţi să învingi şi să „umpli”. Timpul – să nu-l pierzi.

*

Singura libertate posibilă e libertatea faţă de moarte. Om cu adevărat este cel care, acceptând moartea ca atare, îi acceptă în acelaşi timp şi consecinţele – adică

răsturnarea tuturor valorilor tradiţionale ale vieţii. Acel „Totul e permis” al lui Ivan Karamazov este singura expresie a unei libertăţi coerente. Dar trebuie mers până în străfundurile formulei.1

*

1 Fragment care va servi pentru *Mitul lui Sisif*.

21 august 1938

„Doar cel care a cunoscut «prezentul» ştie cu adevărat ce este infernul”. (Jacob Wassermann)

*

Din legile lui Manou:

„Gura unei femei, sânul unei fete, rugăciunea unui copil, fumul sacrificiului au întotdeauna puritate”.

*

Despre moartea conştientă, cf. Nietzsche, *Amurgul zeilor*.

Nietzsche: „Sufletelor celor mai spirituale, admiţând că sunt şi cele mai curajoase, le este dat să trăiască tragediile cele mai dureroase. Dar tocmai pentru asta acordă vieţii onoarea care i se cuvine, fiindcă ea le opune antagonismul său cel mai mare”. (*Amurgul zeilor*)

*

Nietzsche. „Ce dorim noi oare la vederea frumuseţii? Să fim frumoşi. Ne închipuim că acest lucru este legat de fericire, dar e o greşeală”. (*Uman, prea uman*.)

*

Văzduhul este populat de păsări crude şi înfricoşătoare.

*

Să sporeşti fericirea unei vieţi de om înseamnă să extinzi tragicul mărturiei lui. Opera de artă (dacă este o mărturie) într-adevăr tragică trebuie să fie cea a unui om fericit. Pentru că acea operă de artă va fi în întregime izvorâtă din moarte.

*

Metodă a meteorologiei. Temperatura variază de la un minut la altul. Este o experienţă prea mobilă ca să o fixezi în concepte matematice. Observaţia reprezintă aici o

felie arbitrară din realitate. Şi doar noţiunea de medie poate da o imagine a acestei realităţi.

*

Bibliografie etruscă:

A. Grenier: „Recherches Etrusques” în *Revue des Études Anciennes*, IX, 1935, 219 şi urm.

B. Nogara: *Les Etrusques et leur civilisation*, Paris, 1936.

Fr. de Ruyt: *Charon, démon étrusque de la mort*. (Referinţă?)

Belcourt

Tânăra al cărei soţ îşi face siesta şi nu trebuie să fie deranjat de copii. Două încăperi. Ea întinde o pătură pe jos în sufragerie şi-i distrează pe copii fără zgomot pentru ca bărbatul să poată dormi. Ţine uşa spre palier deschisă, fiindcă e cald. Adoarme câteodată, poate fi văzută în trecere, răsturnată, cu copiii tăcuţi în jurul ei, privind uşoarele tresăriri ale corpului.

*

Belcourt

Dat afară. Nu îndrăzneşte să-i vorbească. Vorbeşte.

— Ei bine, diseară o să bem o cafea. Din când în când, nu strică o schimbare.

Priveşte. A citit adesea poveşti despre sărăcie în care femeia e „bravă”. Ea n-a zâmbit. S-a dus din nou în bucătărie. Bravă? Nu, resemnată.

*

Fostul boxer care şi-a pierdut fiul. „Ce suntem noi pe pământ? Şi ne tot agităm, ne agităm”.

*

Belcourt

Povestea lui R.1 „Am cunoscut o doamnă… era, ca să spun aşa, amanta mea… Mi-am dat seama că era o escrocherie la mijloc: Povestea biletelor de loterie. (Ai cumpărat unul pentru mine?) Povestea costumului şi a surorii. Povestea brăţării şi a «indicaţiei»”.

Socoteala celor 1 300 de franci. Nu-i ajung. „De ce nu lucrezi cu jumătate de normă? M-ai uşura cu

mărunţişurile astea. Ţi-am cumpărat costumul, îţi dau 20 de franci pe zi, îţi plătesc chiria, iar tu bei

1 însemnări reluate în *Străinul*, cu personajul Raymond.

cafeaua după-amiaza cu prietenele tale. Le dai cafea şi zahăr. Dar eu, îţi dau banii. M-am comportat corect cu tine, iar tu eşti incorectă”.

El cere un sfat. Încă mai are „un sentiment pentru coit”. Vrea o scrisoare cu „picioare în fund” şi „chestii care s-o facă să regrete”.

Exemplu „Vrei să te distrezi cu chestia ta, asta-i ce vrei”. Şi pe urmă: „Crezusem că…” etc.

„Nu-ţi dai seama că lumea e geloasă pe fericirea pe care ţi-o dăruiesc”.

„O băteam, dar cu tandreţe, ca să spun aşa. Ea ţipa, eu trăgeam obloanele”.

Idem cu prietena.

Vrea ca ea să fie cea care revine. Personaj tragic prin această plăcere de a umili. O va duce la un hotel şi va chema poliţia de moravuri.

Povestea prietenilor şi a coşciugului. „Voi, ăştia, spuneţi că faceţi parte din bandă”. „Mi-au zis că, dacă vreau, pot s-o pocească”.

Povestea cu paltonul. Povestea cu chibriturile.

„Vei cunoaşte fericirea pe care ţi-o dădeam”.

E o arăboaică.

*

Temă: Universul morţii. Operă tragică: operă fericită.1…

— Dar viaţa asta, Mersault, nu te satisface, dacă e să mă iau după tonul dumitale.

— Nu mă satisface pentru că o să-mi fie luată – sau, mai curând, pentru că mă satisface prea mult, resimt toată oroarea de a o pierde.

— Nu înţeleg.

— Nu vrei să înţelegi.

— Poate.

După un timp, Patrice pleacă.

— Dar, Patrice, mai există şi dragostea. S-a întors, cu faţa răvăşită de disperare.

— Da, spuse Patrice, însă dragostea face parte din lumea asta.

*

1 Fragment pentru *Moartea fericită*.

Azil de bătrâni (bătrânul trecând de-a curmezişul câmpului) 1. Înmormântare. Soarele care topeşte asfaltul de pe drum – picioarele se afundă şi lasă desfăcută carnea neagră. Se descoperă o asemănare între noroiul ăsta negru şi pălăria din piele de vacă a vizitiului. Şi toate nuanţele astea de negru, negrul cleios al asfaltului sfâşiat, negrul spălăcit al hainelor, negrul lăcuit al trăsurii – soarele, mirosul de piele şi de bălegar, de lac, de tămâie. Oboseala. Şi celălalt trecând peste câmp.

Se duce la înmormântare fiindcă e singura lui prietenă. La azil, i se spunea precum copiilor: „Ah, e logodnica dumitale". Iar el râdea. Şi era mulţumit.

*

Personaje a) Étienne, personaj „fizic"; atenţia pe care o acordă trupului său:

1. pepenele verde

2. boala (junghiurile)

3. nevoile fireşti – bun – cald etc.

4. el râde de plăcere când e bun ceea ce mănâncă.

b) Marie C.2 Cumnatul ei şi viaţa împreună, „el plăteşte chiria".

c) Marie Es. Copilărie. Poziţia ei în familie. Virginitatea de care vorbeşte toată lumea. Sfântul Francisc din Assisi. Suferinţă şi umilire.

b) Doamna Leca. Cf. mai sus.

c) Marcel, şoferul – şi bătrâna de la cafenea.

*

Nu resimţim sentimente care ne transformă, ci sentimente care ne sugerează ideea de transformare. Astfel, dragostea nu ne dezbară de egoism, dar ne face să-l simţim şi ne dă ideea unei patrii îndepărtate unde egoismul nu şi-ar mai afla locul.

*

Să reiau lucrarea despre Plotin3.

1 însemnări reluate în *Străinul*.

2 Marie C.: probabil Marie Cardona.

3 în 1935, Camus îşi consacrase diploma de studii superioare de filosofie relaţiilor dintre elenism şi creştinism la Plotin şi la Sfântul Augustin.

Temă: Raţiunea plotiniană.

1) Raţiunea – conceptul nu e univoc.

Interesant de considerat jocul ei în istorie într-un moment când trebuie să se adapteze sau să piară. Cf. Diplomă.

E aceeaşi raţiune şi totuşi nu e aceeaşi.

De fapt, există două raţiuni: una etică, cealaltă estetică.

De aprofundat: imaginea plotiniană ca silogism al raţiunii estetice.

Imaginea ca parabolă: încercarea de a turna indefinibilul sentimentului în indefinibilul evident al concretului.

Ca în toate ştiinţele descriptive (statistici – care colecţionează fapte) marea problemă în meteorologie este o problemă practică: aceea a înlocuirii observaţiilor absente. Iar metodele de interpolare care suplinesc acest lucru recurg întotdeauna la conceptul de medie şi presupun prin asta generalizarea şi raţionalizarea unei experienţe al cărei aspect raţional este pe cale de a fi descoperit.

*

Belcourt. Speculantul cu zahăr care se sinucide în W.C.

*

Familia germană în 1914. Patru luni de răgaz. Vin să-l ridice pe tată. Lagăr de concentrare. Patru ani fără veşti. Viaţa între timp. El revine în *1* 919. Tuberculos. Moare după câteva luni.

Fetiţele la şcoală.

*

Artistul şi opera de artă. Adevărata operă de artă e cea care spune mai puţin. Există un anume raport între experienţa globală a unui artist, gândirea sa + viaţa sa (sistemul său într-un sens – dar lipsind din acest cuvânt orice implicaţie de metodă sistematică), şi opera care reflectă această experienţă. Raportul acesta este prost atunci când opera de artă oferă toată experienţa învelită în literatură. Acest raport este bun atunci când opera de artă este o parte tăiată în experienţă, faţeta unui diamant în care strălucirea interioară se rezumă fără să se limiteze. În primul caz e vorba de o supraîncărcare şi de literatură. În al doilea caz, avem operă fecundă din cauza unui întreg subînţeles de experienţă a cărei bogăţie se ghiceşte.

Problema este să dobândeşti măiestria de a trăi (de a fi trăit, mai degrabă) care să depăşească măiestria de a scrie. Iar la sfârşit, marele artist este mai înainte de orice un mare trăitor (înţelegându-se că a trăi, aici, înseamnă şi a gândi despre viaţă – înseamnă chiar acest raport dintre experienţă şi conştientizarea ei).

*

Iubirea pură este o iubire moartă dacă iubirea implică o viaţă amoroasă, crearea unei anumite vieţi – ea nu este atunci în acea viaţă decât o referinţă perpetuă, iar asupra restului trebuie să existe înţelegere.

*

Gândirea este întotdeauna în avans. Ea vede prea departe, mai departe decât corpul care există în prezent.

A suprima speranţa înseamnă a readuce gândirea la corp. Iar corpul trebuie să putrezească.

*

Culcat, zâmbi cu stângăcie, iar ochii lui străluciră. Ea îşi simţi iubirea urcându-i în gâtlej şi ochii i se umplură de lacrimi. Se aruncă asupra buzelor lui şi strivi lacrimile între feţele lor. Ea plângea în gura lui, iar el muşca din buzele acelea sărate toată amărăciunea dragostei lor.

*

Inima seacă a creatorului.

*

„Dacă măcar aş şti să citesc! Dar seara nu pot tricota la lumina electrică. Aşa că sunt obligată să mă întind şi să aştept. Sunt lungi două ore petrecute aşa. Ah! dacă aş avea-o cu mine pe nepoata mea, aş sta de vorbă cu ea. Dar sunt prea bătrână. Poate că miros urât. Nepoata mea nu vine niciodată. Atunci, rămân aşa, singură de tot".

*

2 P.

Astăzi, a murit mama.1 Sau poate ieri, nu ştiu. Am primit o telegramă de la azil. „Mama decedată. Înmormântarea mâine. Condoleanţe". Asta nu vrea să spună nimic. Poate că ieri...

1 Note pentru *Străinul*. Se pare că, în acel moment, Camus îşi găsise deja stilul cărţii.

Cum spunea portarul: „La şes, e cald. Se înmormântează mai repede. Mai ales aici". Mi-a spus că vine de la Paris şi că-i fusese greu să se obişnuiască. Pentru că, la Paris, rămâi cu mortul două, trei zile câteodată. Aici, nu e timp. Nici nu te-ai deprins cu ideea, că şi trebuie să alergi după dric.

...Dar şi coertegiul înainta prea repede. Numai că soarele cădea ca o brută imensă. Şi cum bine spunea infirmiera delegată: „Dacă mergem încet, riscăm o insolaţie. Iar dacă mergem prea repede, suntem transpiraţi şi, în biserică, ne ia cu frig şi cu cald". Avea dreptate. Nu exista soluţie.

Funcţionarul de la Pompele Funebre mi-a spus ceva ce n-am auzit. Îşi ştergea scăfârlia ridicând o clipă pălăria cu o mână, iar cu cealaltă strecurând o batistă. I-am spus: „Cum?" Mi-a repetat arătând spre cer: „Arde". Am spus: „Da". După un timp, m-a întrebat: „E mama dumneavoastră?" Am spus: „Da". „Era bătrână?" Am răspuns: „Aşa şi-aşa", pentru că nu cunoşteam cifra exactă. Pe urmă, a tăcut.

*

Decembrie '38

Pentru *Caligula*: Anacronismul e tot ce se poate inventa mai neplăcut în teatru. De aceea Caligula nu

pronunţă în piesă singura frază înţeleaptă pe care ar fi putut s-o rostească: „O singură fiinţă care gândeşte şi totul e pustiit”.

*

Caligula. „Am nevoie ca fiinţele să tacă în jurul meu. Am nevoie de tăcerea fiinţelor şi să amuţească cumplitele furtuni ale inimii”.

*

15

Ocna. Cf. reportaj.

*

La miting. Bătrânul feroviar, curat, ras proaspăt, pe braţ cu impermeabilul căptuşit cu ecosez şi împăturit cu grijă pe partea căp tuşelii, cu pantofii lustruiţi – care întreabă „dacă aici are loc reuniunea” şi îmi spune cât de îngrijorat este când se gândeşte la ce se va întâmpla cu muncitorii.

*

La spital. Tuberculosul căruia medicul îi mai dăduse cinci zile de trăit. O ia înainte şi îşi taie gâtul cu briciul. Nu poate aştepta cinci zile, e evident.

Unui jurnalist prezent: „Nu vorbiţi de asta în ziare, spune infirmierul. A suferit destul şi aşa”.

*

Cel care iubeşte *pe acest pământ* şi cea care-l iubeşte cu certitudinea că-l va reîntâlni în eternitate. Iubirile lor nu sunt de aceeaşi măsură.

*

Moartea şi opera. În pragul morţii, pune să i se citească ultima operă. Tot nu este ceea ce avea de spus. Cere să fie arsă. Şi moare neconsolat – cu ceva care-i plesneşte în piept ca un acord întrerupt.

*

Duminică

Vântul furtunii în munţi care ne împiedica să înaintăm ne punea căluş la gură, urla în urechile noastre. Întreaga pădure răsucită de jos în sus. Deasupra văilor, ferigile roşii care zboară de la un munte la altul. Şi acea

frumoasă pasăre portocalie.

*

Povestea legionarului care-şi ucide amanta într-o cameră din spatele prăvăliei. Şi pe urmă apucă de păr cadavrul şi-l târăşte în sala de mese, după aceea în stradă, unde este arestat. Are interese băneşti la cafeneaua-restaurant, iar patronul îi interzice să-şi aducă amanta acolo. Ea venise totuşi. El i-a poruncit să plece. Ea a refuzat. De aceea o omorâse.

*

Micul cuplu din tren. Urâţi amândoi. Ea se agaţă de el, râde, cochetează, îl seduce. El, cu privirea posomorâtă, se simte jenat să fie iubit în faţa tuturor de o femeie cu care nu se poate mândri.

Lumea bună sau cei doi bătrâni jurnalişti care se ocărăsc în plin comisariat, înconjuraţi de un cerc de agenţi care râd. Furia senilă, care nu se poate traduce prin lovituri, se dezlănţuie într-un uluitor exces de grosolănii: „Scârnăvie – încornoratule – Imbecilule – Lingăule – Peşte”.

— Eu sunt un om cinstit.

— Între noi doi e o deosebire.

— Da, şi încă una mare. Tu eşti ultimul dintre nătărăi.

— Nu mai continua, ori îţi stâlcesc mutra şi-ţi trag una-n cur de-ai să mă ţii minte.

— Forţa ta, mă şterg la fund cu ea. Fiindcă eu sunt un om cinstit.

*

Spania. Tipul care e membru de partid. Vrea să se înroleze. După interogatorii, reiese că din cauza unor necazuri intime o face. *Nu-l vor.*

*

În orice viaţă există un număr mic de sentimente mari şi un număr mare de sentimente mici. Dacă alegi: două vieţi şi două literaturi.

*

Dar, *de fapt,* sunt doi monştri.

*

Plăcerea pe care o întâlneşti în relaţiile dintre bărbaţi. Aceea, subtilă, care constă în a da sau a cere foc – o complicitate, o francmasonerie a ţigării.

*

P. care se declară gata să ofere „o miniatură cu fecioară gravidă într-o ramă din clavicule de toreador”.

*

Afiş la cazarmă: „Alcoolul ucide omul ca să trezească animalul” – ceea ce îl face să înţeleagă de ce-i place alcoolul.

*

„Pământul ar fi o cuşcă splendidă pentru nişte animale care n-ar avea nimic uman în ele”.

*

De Jeanne1 se leagă unele dintre bucuriile mele cele mai pure. Ea îmi spunea adeseori: „Eşti un prost”. Era vorba ei, cea pe care o spunea râzând, dar întotdeauna atunci când mă iubea cel mai tare. Aparţineam amândoi unor familii sărace. Ea locuia la câteva străzi de mine, pe strada principală. Nici ea, nici eu nu ieşeam vreodată din cartierul acesta la care se reducea totul. Şi la ea, ca şi la mine, aceeaşi tristeţe şi aceeaşi viaţă sordidă. Întâlnirea noastră era un mod de a scăpa din toate astea. Şi totuşi acum, la ora când mă întorc spre faţa ei de copil obosit, după atâţia ani, înţeleg că nu scăpam din acea viaţă de mizerie şi că, în fond, faptul că ne iubeam în chiar sânul acelei umbre ne dădea o emoţie pe care nimic n-o va mai putea răscumpăra.

Cred că am suferit mult când am pierdut-o. Totuşi, n-am fost revoltat. Fapt e că nu m-am simţit niciodată foarte în largul meu când ceva îmi aparţine. Mi se pare întotdeauna mai natural să regret. Şi, chiar dacă văd limpede în mine, niciodată nu m-am putut împiedica să cred că Jeanne este mai mult în mine într-un moment cum e cel de azi decât era atunci când se ridica puţin pe vârful picioarelor ca să-şi pună braţele în jurul gâtului meu. Nu mai ştiu cum am cunoscut-o. Dar ştiu că mă duceam s-o

văd la ea acasă. Şi că tatăl şi mama ei râdeau când ne vedeau. Tatăl ei era feroviar şi, când era acasă, îl puteai vedea întotdeauna aşezat într-un colţ, gânditor, privind pe fereastră, cu mâinile sale enorme lipite de coapse. Mama ei era tot timpul ocupată cu treburile casei. Jeanne la fel, dar.

1 Prima apariţie a personajului Jeanne, soţia uşuratică a lui Grand. Acest fragment se regăsea aproape integral în prima versiune a *Ciumei*, sub pana lui Stéphan, profesorul sentimental.

văzând-o uşurică şi râzând, nu mă gândeam că făcea treabă. Era de talie mijlocie, dar mie îmi părea mică. Şi simţind-o atât de mărunţică, de uşoară, mi se strângea inima când o vedeam traversând o stradă prin faţa camioanelor. Recunosc acum că fără îndoială nu era inteligentă. Dar la vremea aceea nu-mi trecea prin minte asemenea lucru. Avea un fel al ei de a se preface supărată care-mi umplea inima de o încântare plină de duioşie. Iar gestul acesta secret, prin care se întorcea spre mine şi mi se arunca în braţe când o imploram să mă ierte, oare cum s-ar putea după atâta timp să nu mişte iarăşi inima asta închisă pentru atâtea lucruri? Nu mai ştiu astăzi dacă o doream. Ştiu că totul era învălmăşit. Ştiu numai că tot ceea ce mă agita se rezolva în tandreţe. Dacă o doream, am uitat asta chiar din prima zi când, pe culoarul locuinţei ei, mi-a oferit buzele ca să-mi mulţumească pentru o mică broşă pe care i-o dăruisem. Cu părul dat pe spate, cu gura ei inegală cu dinţi prea mari, cu ochii limpezi şi cu nasul drept, mi-a apărut în seara aceea ca un copil pe care l-aş fi adus pe lume pentru sărutările şi duioşia sa. Şi am avut mult timp impresia asta, ajutat chiar de Jeanne, care-mi spunea mereu „prietenul meu cel mare".

Trăiam împreună bucurii deosebite. Când ne-am logodit, aveam douăzeci şi doi de ani şi ea optsprezece. Dar ceea ce ne pătrundea inima de iubire gravă şi voioasă era caracterul oficial al situaţiei. Iar faptul că Jeanne era primită la noi în casă, că mama o săruta şi-i spunea „Fetiţa mea" erau tot atâtea bucurii uşor ridicole pe care nu

căutam să le ascundem. Dar amintirea ei e legată pentru mine de o impresie care mi se pare astăzi greu de exprimat. O mai resimt încă şi e suficient să fiu trist şi să întâlnesc, în răstimp de câteva minute, un chip de femeie care să mă mişte şi o vitrină strălucitoare, ca s-o regăsesc, cu o realitate care mă doare, pe Jeanne cu chipul întors spre mine şi spunându-mi: „Ce frumos e”. Era perioada sărbătorilor. Iar magazinele din cartierul nostru nu făceau economie nici la lumini, nici la ornamente. Ne opream în faţa cofetăriilor. Figurinele de ciocolată, podoabele din staniol argintiu şi auriu, fulgii de zăpadă din vată, farfuriile aurii şi prăjiturile în culorile curcubeului, totul ne încânta. Mi-era puţin ruşine. Dar nu-mi puteam înfrâna bucuria care mă copleşea şi care făcea să strălucească ochii Jeannei.

Astăzi, dacă încerc să definesc această emoţie deosebită, văd multe lucruri. Bineînţeles, bucuria asta îmi venea în primul rând de la Jeanne – de la parfumul ei şi de la mâna ei strânsă în jurul încheieturii mele, de la mutriţele pe care le aşteptam. Dar şi acea bruscă strălucire a magazinelor într-un cartier de obicei atât de sumbru, aerul grăbit al trecătorilor încărcaţi de cumpărături, bucuria copiilor pe străzi, totul ne ajuta să ne smulgem din lumea aceea solitară. Staniolul bomboanelor de ciocolată era semnul că o perioadă învălmăşită, dar zgomotoasă şi aurită se deschidea în faţa inimilor simple, iar Jeanne şi cu mine ne strângeam puţin mai mult unul lângă celălalt. Poate că simţeam vag atunci fericirea deosebită a omului care-şi vede viaţa în acord cu el însuşi. De obicei, ne plimbam deşertul fermecat al dragostei într-o lume în care iubirea nu-şi mai avea locul. Şi, în zilele acelea, ni se părea că flacăra ce se înălţa în noi când mâinile ne erau legate era aceeaşi cu cea care dănţuia în vitrine, în inima muncitorilor întorşi spre copiii lor şi în adâncul cerului pur şi îngheţat de decembrie.

*

Decembrie

Faust pe dos. Tânărul îi cere diavolului bunurile

acestei lumi. Diavolul (care poartă un costum sport şi declară cu dragă inimă că cinismul este marea tentaţie a inteligenţei) îi spune blând: „Dar ai bunurile acestei lumi. Lui Dumnezeu trebuie să-i ceri ce-ţi lipseşte – de cumva crezi că-ţi lipseşte ceva. Vei încheia un târg cu Dumnezeu şi, pentru bunurile lumii celeilalte, îi vei vinde trupul tău”.

După o clipă de tăcere, diavolul care-şi aprinde o ţigară englezească adaugă: „Şi asta va fi osânda ta veşnică”.

*

Peter Wolf. Evadează dintr-un lagăr de concentrare, ucide o santinelă şi reuşeşte să treacă graniţa. Se refugiază la Praga unde încearcă să-şi refacă viaţa. După Tratatul de la München, este extrădat de guvernul de la Praga. Predat naziştilor. Condamnat la moarte. Executat câteva ore mai târziu cu toporul.

*

Pe o uşă: „Intraţi. Eu m-am spânzurat”. Intri şi e adevărat. (Spune „eu”, dar nu mai este „eu” 1.)

*

Dansuri javaneze. Lentoarea, principiu al dansului hindus. Desfacerea. Eflorescenţele de detaliu în mişcarea de ansamblu. Ca acumularea detaliilor în arhitectură. O proliferare de gesturi. Nimic nu este grăbit, totul se derulează. Nu e un act sau un gest. E o participare.

Pe lângă toate acestea, tragicul prin salturi în anumite dansuri crude. Utilizarea pauzelor în acompaniament (care, de altfel, este o fantomă de muzică). Aici muzica nu descrie desenul pe care-l urmează dansul. Ea formează un fond. îmbracă gestul. Curge în jurul corpurilor şi a geometriei lor insensibile.

(Othello în dansul capetelor.)

*

Pentru sfârşitul lucrării *Nunta*.

Pământul! Acel mare templu părăsit de zei, misiunea omului este să-l populeze cu idoli după chipul său, inefabili, cu feţe iubitoare şi cu picioare de lut.

…aceşti monstruoşi idoli ai bucuriei, cu faţă iubitoare

şi picioare de lut.

*

Deputatul de Constantine care este ales pentru a treia oară. În ziua alegerilor, la ora prânzului, moare. Seara, lumea merge să-l aclame. Soţia lui iese pe balcon şi spune că e cam obosit. Curând după aceea, cadavrul este ales deputat. Aşa trebuia să se-ntâmple.

*

Despre Absurd?

Nu există decât un caz în care disperarea e pură. Cel al condamnatului la moarte (să ni se permită o mică evocare). Ar putea să fie

1 Notă pentru *Ciuma*. În prima versiune, Stéphan e cel care s-a spânzurat. Mai târziu, va fi Cottard.

Întrebat un disperat din dragoste dacă vrea să fie ghilotinat a doua zi, şi ar refuza. Din cauza ororii de supliciu? Da. Dar oroarea se naşte aici din certitudine – mai curând din elementul matematic care compune această certitudine1. Absurdul este absolut clar. Este contrariul unui iraţional. Are toate semnele evidenţei. Ceea ce este iraţional, ceea ce ar fi, e speranţa trecătoare şi muribundă că asta va înceta şi că moartea va putea să fie evitată. Dar nu absurdul. Evident este că o să i se taie capul şi în timp ce este lucid – chiar în timp ce întreaga sa luciditate se concentrează asupra acestui fapt, o să i se taie capul.

Kirilov are dreptate. A te sinucide înseamnă a-ţi demonstra libertatea. Iar problema libertăţii tale are o soluţie simplă. Oamenii au iluzia că sunt liberi. Condamnaţii la moarte nu au această iluzie. Toată problema stă în realitatea acestei iluzii.

Înainte: „Inima asta, acest mic zgomot care de atâta timp mă însoţeşte, cum să-mi închipui că va înceta, cum să-mi imaginez asta chiar în secunda când...”

„Ah! ocna, paradisul ocnei”.

(Mama: „Şi acum mi-l dau înapoi... Uite ce-au făcut din el... Mi-l dau în două bucăţi.”)

„Am sfârşit prin a nu mai dormi decât puţin ziua,

aşteptând cu răbdare ca noaptea să izbucnească lumina şi, odată cu ea, adevărul unei zile noi. Tot timpul orei îndoielnice când ştim că ei vin de obicei… eram ca un animal… După aceea, mai dispuneam de o zi…

Calculam. Încercam să mă stăpânesc. Mai era recursul. Şi-mi imaginam întotdeauna cea mai rea ipoteză: era respins. Ei bine, voi muri. Poate că mai devreme decât alţii. Dar de câte ori viaţa mi s-a părut absurdă la ideea de a muri. Din moment ce o să mor, puţin contează cum şi când. Trebuie deci să accept. Şi atunci, în acel moment, *aveam dreptul* să abordez a doua ipoteză. Eram graţiat. Încercam să-mi domolesc elanul sângelui şi al corpului care-mi aducea în ochi înţepăturile unei

1 Reflecţii utilizate atât în *Străinul*, cât şi în *Mitul lui Sisif*.

bucurii nesăbuite. Reduceam acest strigăt, importanţa lui, pentru a face mai plauzibilă resemnarea mea în prima ipoteză. Dar la ce bun. Zorii veneau şi odată cu ei ora îndoielnică…

Sunt ei. Şi totuşi e foarte întuneric. Au venit mai devreme. Mă fură. Vă spun eu că mă fură…

…Să fug. Să sparg tot. Ba nu, rămân. Ţigară? De ce nu. Timp. Dar în acelaşi timp îmi taie gulerul de la cămaşă. În acelaşi timp. E acelaşi timp. Nu e timp câştigat. Vă spun eu că mă fură.

…Ce lung e culoarul, dar ce repede merg oamenii ăştia… Numai de-ar fi mulţi, numai de m-ar întâmpina cu strigăte de ură. Numai de-ar fi mulţi şi eu să nu fiu singur…

…Mi-e frig. Ce frig e. De ce m-au lăsat în cămaşă? E adevărat că nu mai contează. Nu mai există boli pentru mine. Am pierdut paradisul suferinţei, îl pierd, şi bucuria de a-mi scuipa plămânii sau de a fi muşcat de un cancer sub privirea unei fiinţe dragi.

…Şi cerul ăsta fără stele. Ferestrele astea fără lumini, şi strada asta ca un furnicar, şi bărbatul ăsta din rândul întâi, şi piciorul acestui bărbat care…” 1

SFÂRŞIT

*

Absurdul. Gurvitch2. Tratat despre disperare. Puterea şefilor…

*

Mersault. Caligula.

1 Fragment pentru *Străinul*.

2 Este vorba despre sociologul contemporan cu Albert Camus, care a scris: *Tendinţele actuale ale filosofiei germane* şi *Eseuri de sociologie*.

Număr special al revistei *Rivages* despre teatru. De regăsit punerile în scenă. Comentariu la planul lui Miquel1. Prezentare. Tot ce e legat de teatru.

Grădina Mirabel la Salzburg.

Trupa în turneul la Bordj-bou-Arreridj.

1939

Arderea e odihna mea. Nu numai bucuria arde. Ci munca necontenită, căsătoria necontenită sau dorinţa necontenită.

*

Plan de lucru:

Conferinţă despre teatru.

Absurdul în lectură.

Caligula.

Mersault.

Teatru.

Rivages la Charlot luni.2

Lecţie.

Jurnal.

*

Februarie

Vieţi pe care moartea nu le surprinde. Care s-au pregătit în aşteptarea ei. Care au ţinut seama de ea.

*

La fel cum moartea unui scriitor face să se exagereze importanţa operei sale, moartea unui individ face să se supraestimeze locul său printre noi. Astfel, trecutul e format în întregime de moarte, care îl populează cu iluzii.

1 Louis Miquel, arhitect din Alger, prieten al lui

Albert Camus. împreună cu Simonnet a făcut planurile Centrului „Albert Camus” pentru tineret şi sport inaugurat la Orléansville în 1960.

2 Charlot a fost primul editor al lui Camus. Trebuia să publice revista *Rivages* pe care o anima Camus: au apărut numai două numere în 1939.

*

O dragoste care nu suportă să fie confruntată cu realitatea nu este dragoste. Dar atunci e un privilegiu al inimilor nobile să nu poată iubi.

*

Roman. Convorbirile acestea unul lângă altul, noaptea, mărturisirile rostite, interminabile…

„Şi viaţa asta de aşteptare. Aştept cina şi aştept somnul. Mă gândesc la deşteptare cu o speranţă vagă – de ce? Nu ştiu. Vine deşteptarea şi aştept prânzul. Şi tot aşa până a doua zi… Să-ţi spui neîncetat: Acum e la birou, ia prânzul, e la birou, e liber – şi golul acesta în viaţa lui pe care trebuie să-l imaginezi, pe care-l imaginezi şi care-ţi face rău de îţi vine să ţipi…”

„… Să vii în bucurie ca să pleci din nou a doua zi – şi ce aproape de bucurie e disperarea! Te întorci spre cele două zile. Au fost frumoase şi lacrimile le acoperă”.

*

Algeria, ţară în acelaşi timp măsurată şi nemăsurată. Măsurată în liniile ei, nemăsurată în lumina sa.

*

Moartea lui „Caporal”. Cf. articol.

*

Nebunul la librărie. Cf. articol.

*

Tragedia e o lume închisă – de care te împiedici, de care te loveşti. La teatru, trebuie să te naşti şi să mori în spaţiul restrâns al scenei.

*

Cf. Stuart Mill: „Mai bine să fii Socrate nemulţumit decât un porc satisfăcut”.

*

Dimineaţa aceasta plină de soare: străzile calde şi pline de femei. Se vând flori la toate colţurile. Şi feţele astea de fete care zâmbesc.

*

Martie

„Când am ajuns în acest compartiment de clasa întâi, luminat, încălzit, am închis uşa în spatele meu şi am coborât toate storurile.1 Şi atunci, odată aşezat, în mijlocul extraordinarei tăceri care mă întâmpina brusc, m-am simţit eliberat. Eliberat mai întâi de toate acele zile de gâfâială care au trecut, de efortul acela de a-mi stăpâni viaţa, de tumulturile acelea dificile. Totul tăcea. Vagonul vibra uşor. Şi dacă auzeam în spatele geamurilor foşnetele nopţii ploioase, le auzeam tot ca pe o tăcere. Pentru câteva zile, nu mai trebuia să mă gândesc, ci să merg. Eram prizonierul orelor, hotelurilor, al unei sarcini umane care mă aştepta. Îmi aparţineam în fine, nemaiaparţinându-mi. Şi am închis cu încântare ochii peste pacea pe care o simţeam înălţându-se odată cu acel univers paşnic care tocmai se născuse, fără tiranie, fără iubire şi în afara mea”.

*

Oran. Golful Mers-el-Kébir deasupra grădiniţei cu muşcate roşii şi frezii. Nu e vreme frumoasă decât pe jumătate: nori şi soare. Ţară împăcată cu sine. E suficientă o bucată mare de cer şi calmul revine în inimile prea încordate.

*

Aprilie ’39

La Oran, un „sufoco” e un afront. Un „sufoco” nu se rabdă. El se cere răzbunat pe loc. Oranezii au sângele fierbinte.

Un peisaj poate să fie magnific fără a fi mare. Poate chiar să rateze măreţia din nimic. Astfel, golful Algerului ratează măreţia prin exces de frumuseţe. Mers-el-Kébir văzut de la Santa Cruz, dimpotrivă, dă măsura măreţiei. Magnific şi lipsit de tandreţe.

*

1 Fragment pentru *Moartea fericită*.

În imediata vecinătate a Oranului, la câţiva metri de ultimele case, încep nesfârşite întinderi de pământ lăsate necultivate şi acoperite acum de grozame strălucitoare. Mai încolo e primul sat de coloni. Fără suflet, străbătut de o singură stradă pe care se înalţă un simbolic chioşc pentru fanfară.

*

Platourile înalte şi Djebel Nador.

Nesfârşite lanuri de grâu, fără copaci şi fără oameni. Din loc în loc, câte un bordei arab, o siluetă înfrigurată care înaintează pe o creastă şi se decupează pe orizont. Câţiva corbi şi tăcerea. Niciun loc unde să te poţi refugia – nimic de care să-ţi atârni bucuria – sau o melancolie care ar putea deveni fecundă. Ceea ce se ridică din pământurile astea e numai angoasă şi sterilitate.

La Tiaret, câţiva învăţători mi-au spus că se plictisesc la culme.

— Şi ce faceţi când vă plictisiţi la culme?

— Ne pilim.

— Şi pe urmă?

— Mergem la bordel.

M-am dus cu ei la bordel. Ningea. Zăpada cădea fină şi pătrunzătoare. Băuseră cu toţii. Un paznic m-a pus să plătesc doi franci la intrare. Era o sală imensă, dreptunghiulară, în mod ciudat zugrăvită cu benzi oblice, negre şi galbene. Se dansa după sunetele unui pick-up. Fetele nu erau nici frumoase, nici urâte.

Una spunea:

— Vii să ne distrăm?

Bărbatul se apăra fără convingere.

— Eu, zicea fata, am chef s-o facem.

La plecare, aceeaşi zăpadă. Prin câte o spărtură se vedea câmpul. Aceeaşi întindere fără speranţă, dar albă acum.

*

La Trezel – cafenea maură. Ceai de mentă şi conversaţii. Strada cu fete se numeşte „Strada

Adevărului”. Intrarea e trei franci.

*

Tolba şi încăierările.1

„Nu că-s rău, da-s vioi. Sar la dreapta şi la stânga. Ălălalt numa’ ce-mi zice: «Dă-te jos din tramvai dacă eşti bărbat adevărat». Eu îi zic: «Ascultă, stai liniştit». Zice: «Nu eşti bărbat». Atunci m-am dat jos şi i-am zis: «Mai bine te potoleşti, de nu te fac arşice.

— Pen’ ce?» Atunci i-am tras una. A căzut. Eu dau să-l ridic. Atunci m-a lovit de jos. Şi i-am dat una cu genunchiul şi doi pumni în mutră. I s-a umplut moaca de sânge. Şi i-am zis: «Acu’ ţi-ajunge?» A zis: «Da»”.

*

Mobilizare.

Fiul mai mare se duce. Stă aşezat în faţa mamei şi zice: „N-o să se întâmple nimic”. Mama nu scoate o vorbă. A luat un ziar de pe masă. H împătureşte în două, pe urmă în patru, pe urmă în opt.

*

La gară, mulţimea care îi însoţeşte. Bărbaţii înghesuiţi în vagoane. O femeie plânge. „Niciodată n-aş fi crezut că o să fie aşa, atât de rău”. Alta: „Curios cum dau fuga cu toţii la moarte”. O tânără plânge lipită de logodnicul ei, acesta e grav. Nu spune nimic. Fum, strigăte, zdruncinături. Trenul pleacă.

*

Chipuri de femei, bucurii ale soarelui şi ale apei, iată ce se asasinează. Iar cine nu acceptă asasinatul, trebuie să reziste. Suntem în plină contradicţie. Întreaga epocă se înăbuşă şi trăieşte în contradicţie până la gât, fără o lacrimă izbăvitoare.

Nu numai că nu există soluţii, dar nu există nici probleme.

1 Fragment reluat în *Străinul*. De reţinut în ce măsură stilul omului din popor, aşa cum îl reproduce Camus în însemnări, evocă stilul din *Străinul*.

CAIETUL AL III-LEA

aprilie 1939 – februarie 1942

În timp ce chiparoşii sunt îndeobşte nişte pete întunecate pe cerul din Provence şi Italia, aici, în cimitirul din El Kettar, chiparosul acela şiroia de lumină, revărsa în strălucirea sa tot aurul soarelui. Ai fi zis că, izvorâtă din inima lui neagră, o sevă aurie clocotea până-n vârful ramurilor sale scurte şi curgea în dâre roşcate pe verdele frunzişului.

*

...Ca şi acele cărţi în care prea multe pasaje sunt subliniate cu creionul, ca să-ţi facă o părere bună despre gustul şi spiritul cititorului.

*

Dialog Europa-Islam.

— Iar când privim cimitirele voastre şi ce aţi făcut din ele, atunci ne cuprinde un soi de admiraţie plină de milă faţă de voi, o spaimă plină de consideraţie pentru nişte oameni care trebuie să trăiască având o asemenea imagine despre moartea lor...

— ...Şi nouă ne este uneori milă de noi. Asta ne ajută să trăim. E un sentiment pe care nu-l cunoaşteţi şi vi s-ar părea prea puţin viril. Şi totuşi cei mai virili dintre noi sunt cei care-l au. Fiindcă noi îi numim virili pe cei lucizi şi nu ne trebuie o forţă care să se despartă de clarviziune. Pentru voi, dimpotrivă, virtutea bărbatului stă în poruncă.

*

La război. Oamenii care evaluează gradul de periculozitate specific fiecărui front. „Al meu era cel mai expus”. Ei mai fac încă ierarhizări în această înjosire universală. Prin asta reuşesc să scape.

*

— Da, spune vidanjorul, şi dacă aţi vedea ce toalete li „s-au” făcut acolo jos, la Marină! Păcat să dai asemenea toalete unor oameni ca ei.

*

Femeia care trăieşte cu bărbatul ei fără să înţeleagă nimic. Într-o zi, el vorbeşte la radio. Ea stă aşezată în spatele unui geam şi îl poate vedea fără să-l audă. El face doar gesturi, e tot ce ştie ea. Pentru prima oară îl vede în

corpul lui, ca pe o fiinţă fizică, dar şi ca pe o paiaţă ce este.

Îl părăseşte. „Marioneta asta se urcă pe burta mea în fiecare seară”.

*

Subiect de piesă. Omul mascat.1

După o călătorie lungă, revine acasă mascat. Rămâne aşa tot restul piesei. Pentru ce? Asta e subiectul.

Îşi scoate masca la sfârşit. O făcuse doar aşa. Pentru nimic. Ca să vadă de sub o mască. Ar fi rămas mult timp aşa. Era fericit, dacă acest cuvânt are vreun sens. Dar ceea ce-l sileşte să-şi scoată masca e suferinţa soţiei sale.

„Până acum te iubeam cu toată fiinţa mea şi acum nu te voi iubi decât aşa cum vrei să fii iubită. Dar e de necrezut că preferi să fii dispreţuită decât să iubeşti fără să înţelegi. Asta ascunde două măreţii”.

(Sau două femei. Una îl iubeşte mascat pentru că o intrigă. Nu-l mai iubeşte după aceea. „Mă iubeai cu creierul tău. Trebuia să mă iubeşti şi *cu* trupul”. Cealaltă îl iubeşte *în pofida* măştii şi continuă şi după aceea.)

1 Primă schiţă pentru *Neînţelegerea*.

Printr-o reacţie singulară, dar firească, ea îşi imagina după durerea bărbatului pe care-l iubea tocmai acele motive care îi făceau cel mai mult rău. Se obişnuise atât de bine să se priveze de orice speranţă, încât, din clipa în care încerca să înţeleagă viaţa acelui bărbat, vedea întotdeauna în ea numai ceea ce-i era defavorabil. Şi tocmai asta îl irita.

Spirit istoric şi spirit etern. Unul are sentimentul frumosului. Celălalt, pe cel al infinitului.

*

Le Corbusier: „Ceea ce-l defineşte pe artist, vedeţi, sunt minutele când se simte mai mult decât un om”.

*

Pia1 şi documentele care vor dispărea. Erodarea voluntară. În faţa neantului, hedonismul şi deplasarea continuă. Spiritul istoric devine aici spirit geografic.

În tramvai. Tipul pe jumătate negru care se agaţă de mine. „Dacă eşti un bărbat adevărat, dă-mi douăzeci de

centime. Tu, se vede că eşti un bărbat adevărat. Uite, am ieşit de la spital. Unde o să mă culc diseară? Dar dacă eşti un bărbat adevărat, am să mă duc să beau un pahar şi am să uit. Sunt un nenorocit, eu n-am pe nimeni”.

Îi dau 5 franci. Îmi ia mâna, mă priveşte, se aruncă la pieptul meu şi izbucneşte în hohote de plâns. „Ah! eşti un tip cumsecade. Mă înţelegi. N-am pe nimeni, auzi, pe nimeni”. Când îl părăsesc, tramvaiul porneşte şi el rămâne înăuntru, pierdut, plângând mai departe.

*

Bărbatul care trăieşte singur de mulţi ani şi care adoptă un copil. Revarsă asupra acestuia trecutul său de singurătate. Şi în acel univers închis care este al lui, singur cu acea făptură, se simte stăpânul copilului şi al unui regat măreţ peste care domneşte. îl tiranizează, îi inspiră frică, îl înnebuneşte cu capricii şi voinţe exi

1 Pascal Pia a fost director la *Alger Republicain* în ’38, unde a debutat A. Camus ca jurnalist, apoi la *Combat*, după eliberare, cu A. Camus redactor-şef.

gente.

— Până în clipa când copilul fuge şi el îşi regăseşte singurătatea, cu lacrimi şi cu un cumplit elan de iubire faţă de jucăria pe care a pierdut-o.

*

„Aşteptam momentul când, ieşiţi pe stradă, ea îşi întorcea faţa spre mine. Iar ceea ce-mi arăta atunci era o faţă strălucitoare şi palidă de pe care sărutările izgoniseră fardul şi chiar expresia. Faţa ei era goală. Şi pentru prima oară o vedeam cu adevărat după ce o urmărisem timp de lungi ore sufocate de dorinţă. Răbdarea mea de a iubi era în sfârşit răsplătită. Şi la fiinţa ei profundă ajungeam atrăgându-i faţa cu buze mai pale şi cu pometi albi pe care buzele mele o exhumaseră din ganga de farduri şi zâmbete”.

*

Poe şi cele patru condiţii ale fericirii:

1) Viaţa în aer liber.

2) Iubirea unei fiinţe.

3) Desprinderea de orice ambiţie.

4) Creaţia.

*

Baudelaire: „Au fost uitate două drepturi în *Declaraţia Drepturilor Omului*: cel de a se contrazice şi cel de a pleca”.

Idem: „Există seducţii atât de puternice, încât nu pot să fie decât virtuţi”.

*

Pe eşafod, Doamna du Barry: „Încă un minut, domnule călău”.

*

14 iulie 1939. Acum un an.

*

Pe plajă, bărbatul, cu braţele desfăcute, răstignit la soare.

*

La Pierre, obscenitatea ca formă a disperării.

*

„Acei ani teribili ai îndoielii în care aştepta căsătoria sau orice altceva – în care construia deja filosofia renunţării care să-i justifice eşecul şi laşitatea”.

*

„Cu soţia lui. Problema care se punea era de a şti dacă-i era îngăduit unui bărbat să trăiască fără a decădea în mijlocul minciunilor acelei femei”.

*

August

1) Oedip îl suprimă pe sfinx şi, dacă risipeşte misterele, o face datorită cunoaşterii omului. Tot universul grecului e limpede.

2) Dar pe acelaşi om destinul îl sfâşie, cu sălbăticie, destinul implacabil în logica lui oarbă. Lumină fără umbră a tragicului şi a perisabilului.

*

Să citesc Epicur (eseu).

Peştera lui Aglauris, pe Acropole. Statuia Minervei despuiată o dată pe an de veşmintele ei. Probabil că toate

statuile greceşti erau îmbrăcate aşa. Nudul grec e inventat de noi.

*

La Atena există un templu consacrat bătrâneţii. Acolo erau duşi copiii.

Cresus şi Calliroe (piesă).1

Sacrificat sacrificată. Se sinucide după această dovadă de iubire.

*

Legenda zeităţilor camuflate în cerşetori îndeamnă la milostenie. Nu era naturală.

1 E vorba desigur despre Coresos şi Calliroe, fiica unui rege al Calydonului, iubită de Coresos, preot al lui Dionysos, ale cărui avansuri ea le-a respins; drept urmare, zeul a aruncat asupra locuitorilor blestemul nebuniei. Oracolul de la Dodona a poruncit sacrificarea lui Calliroe. Coresos a preferat să se sinucidă; emoţionată de atâta iubire, Cal-liroe nu a vrut să-i supravieţuiască.

*

La Sycione, Prometeu l-a înşelat pe Zeus. Două piei de bou, una umplută cu carne şi cealaltă cu oase. Zeus a ales-o pe ultima. De aceea le-a luat oamenilor dreptul de a folosi focul. Răzbunare josnică.

*

Fiica olarului Dibutades, care iubea un tânăr, a desenat cu stiletul umbra profilului său pe perete. Tatăl ei, văzând desenul, a descoperit stilul ornamental al vaselor greceşti. Iubirea se află la originea tuturor lucrurilor.

*

La Corint, două temple se învecinează; cel al violenţei şi cel al necesităţii.

*

Dimetos resimţi o iubire vinovată faţă de nepoata sa, care s-a spânzurat. Pe nisipul fin, micile valuri aduseră într-o zi trupul unei minunate tinere moarte. Văzând-o, Dimetos căzu în genunchi, îndrăgostit nebuneşte. Dar asistând la descompunerea acelui trup admirabil, înnebuneşte. A fost răzbunarea nepoatei sale şi simbolul

unei condiţii care ar trebui definite.

*

La Pallanteum, în Arcadia, altarul consacrat „Zeilor puri”.

*

Cu dragă inimă vreau să mor pentru ea, spune P. Dar să nu-mi ceară să trăiesc.

*

Septembrie ’39. Războiul

Oamenii care se duc să se opereze de urgenţă la un medic reputat din Alger de teamă că va fi mobilizat.

Gaston: „Înainte de a fi mobilizat important e să-mi găsesc norocul”.

Pe peronul gării, o mamă către un tânăr rezervist (treizeci de ani): „Fii prudent”.

În tramvai: „Polonia, asta nu se lasă dusă cu vorba”. „Pactul «anticomertin».1 Nu mai există”.

„Lui Hitler, dacă-i întinzi degetul cel mic, pe urmă trebuie să dai jos şi pantalonii”. La piaţă:

— Ştiţi, sâmbătă o să vină răspunsul.

— Ce răspuns?

— Răspunsul lui Hitler.

— Şi?

— Atunci o să ştim dacă o să fie război.

— Mai mare jalea!

La gară, rezerviştii îi pălmuiesc pe funcţionari: „Parte sedentară!”

*

A izbucnit războiul.2 Unde e războiul? în afară de ştirile care trebuie crezute şi afişele care trebuie citite, unde se află semnele absurdului eveniment? Războiul nu e pe cerul acesta albastru, deasupra mării albastre, în ţârâitul greierilor, în chiparoşii de pe coline. Nu e în acele tinere tresăltări de lumină pe străzile Algerului.

Vrem să credem. îi căutăm chipul şi el ni se refuză. Singură lumea e regină şi feţele ei magnifice.

Să fi trăit în ură faţă de animalul acesta, să-l ai în faţa ta şi să nu ştii să-l recunoşti. Atât de puţine lucruri s-

au schimbat. Mai târziu, desigur, vor veni noroiul, sângele şi imensul dezgust. Dar astăzi simţim cum începutul războaielor seamănă cu începuturile păcii: lumea şi inima le ignoră.

*

…Să-mi amintesc de primele zile ale unui război probabil atât de dezastruos, ca de zilele unei fericiri miraculoase, bizar şi instructiv

1 E vorba de „pactul anticomintern” încheiat în preajma celui de-al II-lea război mondial, între Germania hitleristă, Italia şi Japonia (n. red.).

2 Camus va relua mai târziu acest fragment în *Ciuma* (desigur pentru unul dintre primele capitole). Apoi va renunţa să-l utilizeze sub forma aceasta.

destin… Caut să-mi legitimez revolta pe care, până acum, nicio faptă n-a venit s-o îndreptăţească.

*

Există cei care sunt făcuţi să iubească şi cei care sunt făcuţi să trăiască.

*

Întotdeauna se exagerează importanţa vieţii individuale.1 Atâţia oameni nu ştiu ce să facă cu ea, încât nu este absolut imoral să-i privezi de ea. Pe de altă parte, totul capătă o valoare nouă. Dar asta a mai fost spus. Absurditatea esenţială a acestei catastrofe nu schimbă nimic din ceea ce este. Ea generalizează absurditatea ceva mai esenţială a vieţii. O face mai imediată şi mai pertinentă. Dacă războiul ăsta poate avea un efect asupra omului, acesta constă în a-l întări în ideea pe care şi-o face despre existenţa sa şi în părerea pe care şi-o face asupra lui. Din momentul în care războiul acesta „este”, orice opinie care nu-l poate integra e falsă. Un om care gândeşte îşi petrece în general timpul adaptând ideea pe care şi-a format-o despre lucruri la faptele noi care o dezmint. În această înclinaţie, în această deformare a gândirii, în această corecţie conştientă, se află adevărul, adică învăţătura unei vieţi. De aceea, oricât de ignobil ar fi acest război, nu e permis să stai deoparte. Mie, în mod firesc – şi

în primul rând – mie, care îmi pot risca viaţa pariind pe moarte fără teamă. Şi tuturor celorlalţi care, anonimi şi resemnaţi, se îndreaptă spre acest măcel de neiertat – şi a căror fraternitate o simt întru totul.

*

Un vânt rece intră pe fereastră. Mama:

— Vremea începe să se schimbe.

— Da.

— Oare o să se menţină restricţiile de lumină tot timpul războiului?

— Da, probabil.

1 Aceeaşi observaţie ca şi în nota precedentă: cele două texte, de altfel, fuseseră contopite într-unul singur.

— Iarna o să fie tristă.

— Da.

*

Toţi au trădat, cei care îndemnau la rezistenţă şi cei care vorbeau de pace. Uite-i, la fel de docili şi mai vinovaţi decât ceilalţi. Şi niciodată individul nu a fost mai singur în faţa maşinii de fabricat minciuni. Dacă nu are dreptul să se ţină deoparte şi să dispreţuiască, îl are pe acela de a judeca. Nimic nu poate ieşi din uman, din mulţime. Trădarea înseamnă să crezi contrariul. Fiecare moare singur. Toţi o să moară singuri. Fie ca măcar omul singur să-şi păstreze puterea dispreţului şi să aleagă din groaznica încercare ceea ce îi poate servi pentru propria sa grandoare.

Să accepţi încercarea şi tot ce comportă ea. Dar să juri să nu îndeplineşti în cea mai puţin nobilă dintre sarcini decât cele mai nobile gesturi. Iar fondul nobleţei (cea adevărată, cea a inimii) este dispreţul, curajul şi indiferenţa profundă.

*

A fi făcut să creezi, să iubeşti şi să câştigi partide înseamnă a fi făcut să trăieşti în pace. Dar războiul te învaţă să pierzi totul şi să devii ce nu ai fost. Totul devine o chestiune de stil.

*

Am visat că, victorioşi, intram în Roma. Şi mă gândeam la intrarea barbarilor în Cetatea Eternă. Dar eram printre barbari.

*

Să împaci opera care descrie şi opera care explică. Să dai descrierii adevăratul sens. Când este singură, e admirabilă, dar nu spune nimic. E suficient atunci să faci să se simtă că limitele noastre au fost stabilite cu intenţie. Ele dispar astfel şi opera „răsună”.

*

„Pe de o parte, spune reformatul chemat în faţa comisiei de reformă1, asta mă plictiseşte de moarte. Dar pe de altă parte, prea

1 Camus, care dorise să se înroleze, în pofida unei decizii anterioare de reformare, a cunoscut, desigur, în acel moment comisia de reformă.

auzeam multe calambururi. «N-ai plecat încă?» «Mai eşti încă aici.» în casa noastră, suntem patruzeci şi patru de bărbaţi. Eram singurul bărbat neplecat. Aşa că mă întorceam acasă noaptea şi ieşeam dimineaţa devreme”.

Celălalt rezervist al cărui stomac a fost radiografiat: „M-au pus să beau cel puţin trei litri de var. Înainte mă căcam negru, acum mă cac alb. Asta-i războiul”.

*

7 septembrie

Ne întrebam unde era războiul – ceea ce era josnic în el. Şi ne dăm seama că ştim unde este, că-l avem în noi – că el este, pentru cei mai mulţi, stânjeneala asta, obligaţia asta de a alege care îi face să plece cu remuşcarea de a nu fi fost destul de curajoşi ca să se abţină sau care îi face să se abţină cu regretul de a nu împărtăşi moartea celorlalţi.

Este aici, într-adevăr aici, iar noi îl căutam în cerul albastru şi în indiferenţa lumii. Este în singurătatea asta groaznică a combatantului şi a necombatantului, în disperarea asta umilită care le este comună tuturor şi în abjecţia crescândă care se simte cum creşte pe feţe pe măsură ce trec zilele. Domnia bestiilor a început.

*

Ura şi violenţa care se simt deja urcând în oameni. Nimic nu mai e pur în ei. Nimic de nepreţuit. Gândesc împreună. Nu întâlneşti decât bestii, feţe bestiale de europeni. Lumea asta e dezgustătoare şi ascensiunea universală a laşităţii, deriziunea aceasta a curajului, contrafacerea aceasta a măreţiei, pieirea aceasta a onoarei.

*

E uluitor să vezi cu ce uşurinţă se năruie demnitatea anumitor oameni. Stând şi gândind, lucrul este normal deoarece această demnitate nu şi-o menţin decât prin necontenite eforturi contra propriei lor firi.

*

Există o fatalitate unică, moartea, şi în afara ei nu mai există fatalitate. Între naştere şi moarte, nimic nu este fixat: se poate schimba totul şi chiar opri războiul, şi chiar menţine pacea, dacă există suficientă voinţă şi timp îndelungat.

*

Regulă: să caut întâi ceea ce este valabil în fiecare om.

*

Cf. Groethuysen cu privire la Dilthey: „Astfel, după ce am recunoscut caracterul fragmentar al existenţei noastre şi tot ce este accidental şi limitat în fiecare viaţă luată separat, vom căuta în ansamblul vieţilor ceea ce n-am mai putea să găsim în noi înşine”.

*

Dacă-i adevărat că absurdul este consumat (mai degrabă revelat), atunci e adevărat că nicio experienţă nu are valoare în sine şi că toate gesturile sunt în aceeaşi măsură edificatoare. Voinţa nu e nimic. Acceptarea e totul. Cu condiţia ca la experienţa cea mai umilă sau mai sfâşietoare, omul să fie întotdeauna „prezent” – şi s-o suporte fără să dezarmeze, înarmat cu toată luciditatea lui.1

*

E întotdeauna zadarnic să vrei să te desolidarizezi,

fie şi de prostia şi de cruzimea celorlalţi. Nu poţi spune „Ignor asta”. Colaborezi sau combaţi. Nimic nu e mai puţin scuzabil decât războiul şi aţâţarea urii dintre naţiuni. Dar odată stârnit războiul, este zadarnic şi laş să vrei să te dai deoparte sub pretextul că nu eşti tu responsabil. Turnurile de fildeş s-au prăbuşit. Indulgenţa e interzisă faţă de sine şi faţă de ceilalţi.

Este imposibil şi imoral să judeci un eveniment din afară. Doar în sânul acestei absurde nenorociri îţi păstrezi dreptul de a o dispreţui.

Reacţia unui individ nu are nicio importanţă în sine. Ea poate servi la ceva, dar nu justifică nimic. Să vrei, prin diletantism, să pierzi contactul şi să te desparţi de mediul tău înseamnă să faci

1 Reflecţii pentru *Mitul lui Sisif*.

dovada celei mai derizorii dintre libertăţi. Iată de ce trebuia să încerc să mă înrolez. Şi dacă nu mă vor, trebuie să accept şi poziţia civilului dispreţuit. În ambele cazuri, judecata mea poate rămâne absolută şi dezgustul meu fără rezerve. În ambele cazuri, mă aflu în mijlocul războiului şi am dreptul să emit judecăţi despre el. Să emit judecăţi şi să acţionez.

*

Să accept. Şi, de exemplu, să văd binele în rău. Dacă nu mă vor combatant, înseamnă că mi-e dat să rămân deoparte. Şi tocmai din lupta asta de a rămâne un om normal în condiţii excepţionale mi-am extras întotdeauna cele mai mari forţe şi cea mai mare utilitate.

*

Goethe (cu Eckermann): „Dacă aş fi vrut să mă las în voia sorţii fără constrângere, numai de mine depindea să mă ruinez împreună cu toţi cei care mă înconjoară...”

Primul lucru e să înveţi să te stăpâneşti.

*

Despre Goethe: „E tolerant fără indulgenţă”.

*

Un Prometeu – ca ideal revoluţionar.

„Ceea ce nu mă ucide mă face mai puternic”.

(Nietzsche)

*

„Voinţa de sistem e o lipsă de loialitate. (*Amurgul Zeilor*)

*

„Artistul tragic nu e un pesimist. El spune da la tot ce este problematic şi teribil”. (*Amurgul Zeilor*)

*

Ce este războiul? Nimic. E profund indiferent dacă eşti civil sau militar, dacă mergi la război sau îl combaţi. Omul văzut de Nietzsche (*Amurgul Zeilor*)

„G. concepea un om puternic, foarte cultivat, priceput în toate lucrurile vieţii fizice, întru totul stăpân pe sine însuşi, respectându-şi individualitatea proprie, putând risca să se bucure pe deplin de cele fireşti în toată bogăţia şi cuprinderea lor, destul de puternic pentru libertate; om tolerant, nu din slăbiciune, ci din forţă, fiindcă mai ştie încă să profite de ceea ce ar însemna pierzanie pentru firile oarecare; un om pentru care nu mai există nimic, nu mai e nimic interzis, cel puţin în afară de slăbiciune, fie că ea se numeşte viciu sau virtute... Un asemenea spirit, eliberat, apare în centrul universului, într-un fatalism fericit şi încrezător, cu credinţa că nu este condamnabil decât ceea ce există izolat, şi că, în ansamblu, totul se rezolvă şi se afirmă. *El nu mai neagă*...”

*

Să mai depăşesc şi asta? Va trebui. Dar efortul acesta necontenit nu e lipsit de tristeţe. Măcar de asta nu puteam fi cruţaţi? Dar şi oboseala trebuie depăşită. Nu se va pierde nimic. Într-o seară, când mă apropii de oglindă, un rid ceva mai adânc îmi crestează buzele. Ce mai e şi asta? Din asta mi-am făurit fericirea depăşită.

Povestea cu Jarry în agonie care e întrebat ce doreşte. „O scobitoare”. I s-a dat, a pus-o în gură şi a murit satisfăcut. Vai, ceilalţi au râs şi nimeni n-a înţeles cumplita lecţie. Nu mai mult decât o scobitoare, nimic altceva decât o scobitoare, doar o scobitoare – iată tot preţul acestei vieţi exaltante.

*

„Dar puştiul ăsta e foarte bolnav, spune locotenentul. Nu-l putem lua”. Am 26 de ani, o viaţă, şi ştiu ce vreau.

*

Paulhan care se minunează în *Nouvelle Revue Française*, ca atâţia alţii, că războiul din 1939 n-a început în aceeaşi atmosferă ca acela din 1914. Naivi care credeau că oroarea are totdeauna acelaşi chip, naivi care nu se pot desprinde de imaginile pe care le-au trăit.

*

Primăvara la Paris: o făgăduială sau un mugure de castan şi inima tresaltă. La Alger, trecerea e mai bruscă. Nu numai un boboc de trandafir. Mii de boboci de trandafiri, într-o dimineaţă, ne înăbuşă. Şi nu calitatea subtilă a unei emoţii ne străbate, ci enormul aflux a mii de parfumuri şi a mii de culori strălucitoare. Nu sensibilitatea se afirmă, ci corpul care suferă un asalt.

*

Noiembrie '39

Cu ce se face războiul:

1) cu ceea ce ştie toată lumea;

2) cu disperarea celor care nu vor să lupte;

3) cu amorul propriu al celor pe care nimic nu-i sileşte să se înroleze şi care se înrolează ca să nu fie singuri;

4) cu foamea celor care se înrolează pentru că nu mai au nicio situaţie;

5) cu multe sentimente nobile ca:

a) solidaritatea în suferinţă;

b) dispreţul care nu vrea să se exprime;

c) lipsa de ură.

Toate acestea sunt utilizate în mod josnic şi toate duc la moarte.

*

Moartea lui Ludovic al XVI-lea. Cere omului care-l conduce la supliciu să înmâneze o scrisoare soţiei sale. Răspuns: „Nu sunt aici ca să fac comisioane, sunt aici ca să vă conduc la eşafod”.

*

În muzeele din Italia, micile ecrane pictate pe care preotul le ţinea în faţa condamnaţilor ca să nu vadă eşafodul. Saltul existenţial este acest mic ecran.

*

Scrisoarea unui disperat.

Îmi scrieţi că războiul acesta vă copleşeşte, că aţi consimţit să muriţi, dar că nu puteţi suporta această prostie universală, această laşitate sângeroasă şi această naivitate criminală care încă mai crede că sângele poate rezolva problemele umane.

Vă citesc şi vă înţeleg. Înţeleg mai ales opţiunea şi opoziţia dintre voinţa dumneavoastră de a muri şi repulsia de a-i vedea pe ceilalţi murind. Asta dovedeşte calitatea unui om. Asta îl aşază în rândul celor cu care se poate sta de vorbă. Într-adevăr, cum să nu disperi? Foarte des soarta celor pe care-i iubim a fost ameninţată. Boală, moarte, nebunie, dar rămâneam noi şi cele în care crezusem! Foarte des valorile care alcătuiau viaţa noastră au fost pe punctul de a se prăbuşi. Niciodată această soartă şi aceste valori nu au fost ameninţate în totalitatea lor şi în acelaşi timp. Niciodată nu am fost atât de total expuşi nimicirii.

Vă înţeleg, dar nu vă mai urmez când pretindeţi să transformaţi această disperare într-o regulă de viaţă şi, socotind că totul e inutil, să vă retrageţi în spatele dezgustului dumneavoastră. Fiindcă disperarea e un sentiment şi nu o stare. Nu puteţi rămâne fără ea. Iar sentimentul trebuie să lase locul unei vederi limpezi asupra lucrurilor.

Spuneţi: „Şi de altfel, ce-i de făcut? Şi ce pot face?” Dar întrebarea nu se pune astfel. Încă mai credeţi în individ, de vreme ce simţiţi ceea ce e bun în cei care vă înconjoară şi în dumneavoastră. Însă indivizii ăştia nu pot nimic şi nu mai aveţi speranţă în societate. Dar fiţi atent că aţi repudiat deja această societate mult înainte de catastrofă, că dumneavoastră şi cu mine ştiam că sfârşitul acestei societăţi era războiul, că dumneavoastră şi cu mine denunţam acest lucru şi că, în fine, nu simţeam nimic

comun între noi şi ea. Această societate e astăzi aceeaşi. A ajuns la sfârşitul ei normal. Şi, într-adevăr, văzând lucrurile la rece, nu aveţi mai multe motive de a dispera decât aveaţi în 1928. Mai exact, aveţi tot atâtea.

Şi, considerând totul bine, cei care au făcut războiul în 1914 aveau mai multe motive să dispere de vreme ce înţelegeau mai puţin lucrurile. Îmi veţi spune că nu vă avantajează cu nimic ştiind că 1928 era la fel de descurajator ca 1939. Asta doar în aparenţă. Căci nu eraţi atât de total de disperat în 1928, în timp ce acum totul vi se pare zadarnic. Dacă lucrurile nu s-au schimbat, înseamnă că judecata dumneavoastră e falsă. E falsă, ca de fiecare dată când un adevăr, în loc să vă apară în lumina unui raţionament, se încadrează în ceea ce e viu. Aţi prevăzut războiul, dar speraţi să-l împiedicaţi. Asta vă oprea să disperaţi cu totul. Astăzi credeţi că nu mai puteţi împiedica nimic. Aici stă nodul raţionamentului.

Dar mai întâi trebuie să vă întrebaţi dacă aţi făcut cu-adevărat ceea ce trebuia ca să împiedicaţi războiul ăsta. Dacă da, războiul acesta ar putea să vă pară fatal şi aţi putea crede că nu mai e nimic de făcut. Dar sunt sigur că n-aţi făcut tot ce trebuia, ca de altfel nimeni dintre noi. Nu l-aţi putut împiedica? Nu, e fals. Războiul ăsta, ştiţi bine, nu era fatal. Era suficient ca Tratatul de la Versailles să fie revizuit la timp. Nu a fost revizuit. Asta-i toată povestea şi vedeţi că ea ar putea fi alta. Dar tratatul acesta, sau vreo altă cauză, încă mai poate fi revizuit. Încă s-ar mai putea face în aşa fel încât loialitatea cuvântului lui Hitler să fie inutilă. Nedreptăţile care au atras alte nedreptăţi încă mai pot fi refuzate şi încă se mai poate cere ca şi replicile lor să fie refuzate. Mai există încă o sarcină utilă de îndeplinit. Presupuneţi că rolul dumneavoastră de individ este practic nul. Dar atunci voi răsturna raţionamentul meu precedent şi vă voi spune că acest rol nu este nici mai mare, nici mai mic decât era în 1928. Ştiu de altfel că nu stăpâniţi foarte clar noţiunea de inutilitate. Deoarece cred că nu veţi aproba deloc obiecţia de conştiinţă. Şi dacă nu o aprobaţi, nu e din lipsă de curaj, nici din lipsă de admiraţie. Ci

pentru că socotiţi că nu are nicio utilitate. Deci aţi conceput deja ideea unei anumite utilităţi care vă permite să urmăriţi ceea ce spun.

Aveţi ceva de făcut, de asta nu vă îndoiţi. Fiecare om dispune de o zonă de influenţă mai mult sau mai puţin întinsă. O datorează atât defectelor, cât şi calităţilor sale. Dar nu contează, ea există, e imediat utilizabilă. Să nu împingeţi pe nimeni la revoltă. Trebuie să fiţi zgârcit cu sângele şi cu libertatea celorlalţi. Dar puteţi convinge zece, douăzeci, treizeci de oameni că războiul ăsta nu era şi nu e fatal, că se pot încerca mijloace de a-l opri care încă nu au fost încercate, că trebuie spus acest lucru, scris când e posibil, strigat când va fi nevoie. Aceşti zece sau treizeci de oameni, la rândul lor, o vor spune altor zece care o vor repeta. Dacă lenea îi opreşte, atâta pagubă, reîncepeţi cu alţii. Şi când veţi fi făcut ceea ce trebuie să faceţi în zona dumneavoastră, pe terenul dumneavoastră, opriţi-vă şi disperaţi în voie. Înţelegeţi că se poate dispera din cauza sensului vieţii *în general*, dar nu din cauza formelor ei particulare, din cauza existenţei, de vreme ce nu avem putere asupra ei, dar nu din cauza istoriei în care individul poate orice. Nişte indivizi sunt cei care ne conduc astăzi la moarte. De ce tot nişte indivizi nu ar reuşi să aducă lumii pace? Trebuie numai să începem fără a ne gândi la scopuri atât de mari. Trebuie să înţelegeţi că războiul se face atât cu entuziasmul celor care îl vor, cât şi cu disperarea celor care-l reneagă din tot sufletul.

*

O frază citată de Green în *Jurnalul* lui:

„Nu trebuie să ne temem de moarte, ar însemna s-o cinstim prea mult”.

*

Green şi *Jurnalul* său.

Notează multe vise. Visele povestite mă plictisesc întotdeauna.

*

Moartea lui Le Poittevin, prietenul lui Flaubert. „Închideţi fereastra! E prea frumos”.

*

Catedrala din Bordeaux. Într-un colţ: „Sfinte Pavel, fă să fiu printre primele zece”. „Sfinte Pavel, fă-l să vină la întâlnire”.

*

Montherlant citează ca moto pentru *Serviciul inutil* nişte cuvinte admirabile ale monseniorului Darbout: „Greşeala dumneavoastră este să credeţi că omul a fost adus pe lume ca să facă ceva”. Şi extrage din asta admirabile şi amare lecţii de eroism. Dar se poate extrage şi o învăţătură exact contrarie şi pot fi astfel justificaţi Diogene sau Ernest Renan. Numai gândurile mari sunt capabile de această contradictorie fecunditate.

*

În continuare frapat de aspectul zeflemitor pe care-l are în Algeria tot ce este legat de moarte. Nimic nu mi se pare mai legitim. Nu se poate insista prea mult asupra caracterului ridicol al unui eveniment care apare, în general, printre chiorăituri şi sudoare. De asemenea, nu se poate degrada prea tare aparenţa sacră ce i se atribuie. Nimic nu e mai demn de dispreţ decât respectul întemeiat pe teamă. Şi, judecând astfel, moartea nu e mai respectabilă decât împăratul Nero sau comisarul din arondismentul meu.

*

Lawrence: „Tragicul ar trebui să fie ca o puternică lovitură de picior dată nenorocirii”. (Cf. comunismului său aristocratic.)

Idem: „Revoluţia nu trebuie făcută pentru a da puterea unei clase, ci pentru a da o şansă vieţii”.

*

M. „Oamenii nu sunt semenii mei. Sunt cei care mă privesc şi mă judecă; semenii mei sunt cei care mă iubesc şi nu mă privesc, care mă iubesc în pofida a tot, care mă iubesc contra decăderii, contra josniciei, contra trădării, pe mine şi nu ceea ce am făcut sau voi face, care m-ar iubi atât timp cât m-aş iubi eu însumi – inclusiv până la sinucidere”.

„… numai cu ea (May) am în comun iubirea asta, sfâşiată sau nu, cum alţii au, împreună, copii bolnavi şi care pot muri”.

*

Personaje absurde. Caligula. Sabia şi pumnalul.

„Cred că n-am fost bine înţeles ieri când l-am omorât pe sacrificator cu ciocanul cu care dădea să răpună juninca. Şi totuşi era foarte simplu. Am vrut şi eu să schimb o dată ordinea lucrurilor – ca să văd ce se întâmplă, de fapt. Şi am văzut că nimic nu e schimbat. Puţină mirare şi spaimă la spectatori. În rest, soarele a asfinţit la aceeaşi oră. Am conchis că nu contează să schimbi ordinea lucrurilor”.

Dar de ce soarele nu ar răsări într-o zi la apus?

*

Idem (Ptolemeu). Am pus să-l omoare fiindcă nu era niciun motiv să producă o mantie mai frumoasă decât a mea. Absolut niciun motiv. Fireşte, nu era niciun motiv ca mantia mea să fie cea mai frumoasă. Dar el nu era conştient de asta şi, de vreme ce eram singurul care vedeam limpede, e normal să am un avantaj.

*

Don Quijote şi La Pallice.

La Pallice – Cu un sfert de oră înainte de moarte încă mai eram în viaţă. A fost suficient pentru gloria mea. Dar gloria asta e uzurpată. Adevărata mea filosofie e că la un sfert de oră după moartea mea nu voi mai fi în viaţă.

Don Quijote – Da, m-am luptat cu morile de vânt. Fiindcă e profund indiferent dacă te lupţi cu mori de vânt sau cu uriaşi. Atât de indiferent, încât e uşor să-i confunzi. Am o metafizică de miop.

*

Vedele. Omul devine ceea ce gândeşte.

*

Gisèle şi războiul. „Nu, nu citesc ziarele. Ceea ce mă interesează e vremea. Duminică mă duc la iarbă verde”.

*

„Ştii, Fontanes, ce admir cel mai mult pe lume?

Neputinţa forţei de a păstra ceva. Nu există decât două puteri pe lume: sabia şi spiritul. Cu timpul, sabia a fost întotdeauna învinsă de spirit". Napoleon.1

*

Ludovic al XIV-lea. — „Copilul meu, vei deveni un rege mare; să nu mă imiţi în gustul pe care l-am avut pentru război. Caută să uşurezi viaţa poporului... sunt destul de nefericit că nu am putut face asta".

*

Oran.

Tlélat2 ca o pregătire pentru Oran. Despuierea şi disponibilitatea înainte de cufundarea în simţuri, reculegerea înainte de coborârea în delicioasele infernuri.

1 Acest citat se va regăsi ca moto pentru „Migdalii" (1940), în *Vara*.

2 Tlélat, câmpie golaşă, pe care o descoperi la vreo treizeci de kilometri sud-est de Oran, când vii dinspre Bel-Abbès sau Realizane.

Ca să ajungi la Oran, se poate călători ziua sau se poate călători noaptea. Ziua, nu ştiu cum e. Dar noaptea, ştiu că se ajunge în zori la Sainte-Barbedu-Tlélat, după ce-ai depăşit eucalipţii fremătători din Perrégaux la ora aceea care nu e încă zi, dar care nu mai e nici noapte. La Tlélat, micuţa gară cu obloane verzi, orologiul cel mare...

...Acum, Tlélat când plouă...

...Sfântă Barbe din Tlélat, tu care eşti indiferenţă, echivalenţă şi disponibilitate, fereşte-ne de-a ne pune în situaţia să alegem prea repede şi lasă-ne acea libertate deplină care se numeşte sărăcie lucie. În câteva minute vom ajunge la Oran, povara unei vieţi carnale şi fără speranţă. Santa Cruz nemişcată şi mirosul de rachiu de anason pe străzile din Mers-el-Kébir. Urmează acele *Vieilles Cures*, care la cafeneaua Cintra se servesc cu gheaţă pisată – şi oranezele cu gleznele cam prea groase şi care umblă mereu cu capul descoperit. Sfântă Barbe, apără oranezele până în pragul bătrâneţii şi înlocuieşte-le atunci cu multe alte oraneze identice care se vor plimba de asemenea sub copacii bătrânei prefecturi. Împiedică-le,

Sfântă Barbe, pe oraneze să se gândească la Alger şi la Paris şi învaţă-le adevărul acestei lumi, anume că lumea nu are niciun adevăr. Tu, cel asemenea unui peron pe care călătorul fumează o ţigară visând, în aşteptarea şuieratului care să-l poarte spre peisajele pământului, tu ştii că nu sunt prea deseori credincios. Dar dacă mi se întâmplă să fiu, ştii că n-am nevoie de Dumnezeu şi că nu pot fi decât în momentul când vreau să mă joc de-a credinciosul, pentru că un tren e pe plecate şi rugăciunea mea nu va avea nicio urmare. Sfântă Barbe, tu care eşti un punct în spaţiu pe linia Oran-Alger, mai aproape de Oran, foarte aproape de Oran, şi o oprire în timpul care mă mână spre Oran, tu atât de carnală şi de precisă, atât de pământeană şi de importantă, fii pentru câteva secunde sfânta unui necredincios şi sfetnica unui inocent.

*

Oran1. Oraş extravagant în care prăvăliile de pantofi expun oribilele modele în ipsos de picioare chinuite, în care bazaconii se înve

1 Fragmente pentru „Minotaurul sau halta Oran” (1939), în *Vara*.

cinează în vitrine cu portofele tricolore, unde încă se mai pot întâlni extraordinare cafenele, cu tejgheaua lăcuită de jeg şi presărată cu picioare şi aripi de muşte, unde eşti servit în pahare ciobite. Fericite cafenele ale unei ţări fericite unde cafeaua mică te costă 12 centime şi cea mare 18. Într-un magazin de antichităţi, o mârşavă fecioară sculptată în lemn zâmbeşte cu un aer indecent, purtând semnătura unui celebru necunoscut. Dar dedesubt, pentru ca nimeni să nu ignore, patronii au pus o tăbliţă: „Fecioară din lemn de Maya”. Prăvăliile fotografilor expun uimitoare feţe, de la marinarul oranez care se sprijină cu cotul pe o consolă până la fata de măritat îmbrăcată aiurea şi aşezată în faţa unui peisaj de pădure, ca şi autenticul produs al Oranului, junele prim, cu părul dat cu briantină, împodobit cu o gură ca o tranşee de apărare defensivă.

Oraş fără pereche şi uşuratic, cu defilarea lui de fete tinere necizelate şi înduioşătoare, obraz fără fard,

incapabil să stârnească emoţia, simulând atât de prost cochetăria, încât şiretenia e imediat descoperită.

Cafeneaua Apolo, la Milano, micile baruri, tramvaiele în formă de nacele, pastelurile din secolul al XVIII-lea sprijinindu-se pe un măgăruş mecanic din pluş, sticluţele cu apă de Provence pentru conservarea măslinelor verzi, buchetele patriotice ale florăreselor, Oran, Chicago al absurdei noastre Europe!

Santa Cruz dăltuită în stâncă, munţii, marea plată, vântul violet şi soarele, macaralele înalte şi rampele gigantice care se caţără pe stânca oraşului, tramvaiele, podurile şi hangarele – se simte totuşi că există o anumită grandoare.

*

I-am auzit adesea pe oranezi plângându-se de oraşul lor. „Nu există o societate interesantă!” Ei, la naiba, nici nu aţi vrea. O oarecare măreţie nu înseamnă neapărat elevaţie. Este sterilă prin sine însăşi. Îl menţine pe om în faţa condiţiei sale. Lăsaţi societăţile şi coborâţi în stradă. (Dar Oranul nu e făcut pentru oranezi.)

*

Oran. Canastel şi marea nemişcată la poalele falezelor roşii. Două promontorii somnolente şi masive în apa limpede. Bâzâitul unui motor care urcă spre noi. Şi paza de coastă care înaintează imperceptibil prin marea strălucitoare, scăldată într-o lumină radioasă. Un exces de indiferenţă şi frumuseţe – apelul forţelor inumane şi scânteietoare. Pe platou, brânduşe de o culoare delicată şi cu carnea nervoasă.

*

Golful Mers-el-Kébir şi drumul pe sub migdalii înfloriţi; conturul perfect al golfului – întinderea sa medie – apa ca o placă de metal albastru. Indiferenţă.

Idem dincolo de fabrica de ţigle. Roşu şi albastru. Transparenţa lucrurilor. Indiferenţă.

*

Noiembrie

În faţa lui Borgia, ales papă, se aprinde de trei ori un

foc de câlţi să i se amintească acelui stăpân al lumii că gloria lumii e trecătoare. Făcea dreptate într-un mod „admirabil” (Burchard).

*

Inocenţiu al VIII-lea, căruia un medium evreu i-a dat să bea lapte de femeie amestecat cu sânge uman.

Ferdinand de Neapole îmbălsămând cadavrele torturate ale inamicilor săi ca să-şi „Împodobească apartamentele cu ele”.

Alexandru şi Lucreţia Borgia care îi protejau pe evrei cu orice ocazie. Alexandru împarte lumea între spanioli şi portughezi, trasând o linie dreaptă de la Azore la polul austral. Lumea nu valorează mai mult decât atât.

*

Din Burchard1.

După uciderea ducelui de Gândia, fiul său.

1 Burchard, cronicar din secolul al XV-lea.

Alexandru al VI-lea rămăsese năucit, pradă unei dureri sălbatice. Cu ochii ficşi, privise rămăşiţele inerte şi însângerate – apoi se încuiase în camera sa de unde a fost auzit plângând în hohote.

A rămas fără să mănânce şi fără să bea de joi până sâmbătă şi fără să doarmă până duminică.

Cezar Borgia. Robust, avea „probleme de sănătate”, abcese care-l ţintuiau la pat, „presimţiri funeste se amestecau în acea tânără glorie”. Îşi întrerupea atunci munca dedându-se unor plăceri violente. Dormea ziua – lucra noaptea – *Aut Caesar aut nihil*.

*

29 noiembrie

Roman. Nu ajunge la nimic şi nu va ajunge la nimic pentru că se risipeşte, pentru că nu ştie să aleagă între îndatoririle sale şi pentru că nu se poate face o operă de artă decât dacă...

E explicat în întregime prin obiceiurile sale. Obiceiul cel mai ucigător: să stea culcat. E mai tare decât el. Iar ceea ce vrea să devină, ceea ce visează, ceea ce admiră este contrariul. Vrea o operă care să fie născută din

contrariul obiceiului – hotărârile pe care le ia.

*

29 noiembrie

Exaltarea diversului, a cantităţii, în special a vieţii simţurilor şi a abandonului în voia impulsurilor profunde nu este legitimă decât dacă dai dovadă de dezinteres faţă de obiect.

Există şi saltul în materie – şi mulţi oameni care exaltă simţurile nu o fac decât fiindcă sunt sclavii lor. Şi aici este cuprins vulturul.

De unde nevoia absolută de a fi făcut dovada, de exemplu, a castităţii, de a te fi tratat cu rigoare. Înainte de orice întreprindere teoretică, vizând la glorificarea imediatului, se impune o *lună* de asceză în toate sensurile.

Castitate sexuală.

Castitate în gândire – să interzic dorinţelor să se rătăcească, gândului să se risipească.

Un singur subiect – constant – meditaţia – să refuz restul.

O muncă la oră fixă, continuă, fără slăbiciuni etc. etc. (şi asceză morală).

O singură slăbiciune şi totul se prăbuşeşte: practică şi teorie.

La Ferrara, palatul lui Schifanoia, construit de Alberto d'Este pentru „a scăpa de plictiseală”. Familia d'Este.

Ippolito care porunceşte să i se scoată ochii fratelui său Giulio pentru că femeia pe care o iubea a spus că „prefer ochii lui Giulio corpului lui Ippolito”.

Giulio şi Fernando care vor să-i asasineze pe Ippolito şi pe Alfonso d'Este. Descoperiţi, condamnaţi, graţiaţi în mod sadic pe eşafod. Doar 35 de ani de carceră pentru Fernando care a murit acolo, 54 pentru Giulio, care a ieşit nebun.

Alfonso d'Este care topeşte o statuie a lui Iuliu al II-lea de Michelangelo şi face din ea un tun.

Cf. Gonzague Truc. „Nu construiau decât pentru ei şi, fiindcă nu se dădeau la o parte din faţa operei, nu o aliniau

în sensul operei misterioase a lumii (?), nu o hrăneau cu valorile eterne (?), o condamnau să dispară imediat după ce se născuse. Din ei înşişi nu mai dăinuiau decât nişte nume trufaşe şi blestemate”. *Pe bună dreptate*.

*

Bibliografie Borgia:

Luigi de Villafossa (*Machiavel et nous*, 1937)

Rafaello Sabatini (*Césarborgia, 37*)

Fred Bérence (*Lucrèce Borgia*, 37)

Gab. Brunet (*Ombres vivantes*, 36)

L. Collison-Morley (*Histoire des Borgia*)

Charles Benoist (*Machiavel*)

Jurnalul lui Jean Burchard (ed. Turmel, 1933) etc. etc.

*

1940

Serile pe terasa Deux Merveilles. Palpitaţia mării care se ghiceşte în adâncimea nopţii. Freamătul măslinilor şi mirosul de fum ce urcă din pământ.

Stâncile pe mare acoperite de pescăruşi albi. Masa lor cenuşie luminată de albul aripilor, ca nişte cimitire plutitoare şi luminoase.

*

Roman

Povestea asta începută pe o plajă fierbinte şi albastră, în trupurile brune a doua făpturi tinere – băi, jocuri în apă şi în soare – seri de vară pe cărările plajelor cu miros de fruct şi de fum în căuşul umbrei – corpul şi destinderea sa în haine uşoare. Atracţia, beţia tainică şi tandră într-o inimă la şaptesprezece ani.

Încheiată la Paris cu frig sau cer cenuşiu, cu porumbeii printre pietrele negre de la Palais Royal, cetatea şi luminile ei, sărutările grăbite, tandreţea enervantă şi neliniştită, dorinţa şi înţelepciunea care cresc într-o inimă de bărbat de douăzeci şi patru de ani – veşnicul „să rămânem prieteni”.

Idem: cealaltă poveste începută într-o noapte rece şi furtunoasă, cu spinarea lipită de pământ printre chiparoşi,

în faţa unui cer străbătut de stele şi de nori; continuată pe colinele din Alger sau în faţa portului misterios şi larg.

Kasbahul mizerabil şi magnific, cimitirul El Kettar, ale cărui morminte coboară spre mare, buze calde şi moi între florile de rodii şi un mormânt – copaci, coaste, urcuş spre Bouzaréahul secătuit şi pur şi, întorşi spre mare, gustul buzelor şi ochii plini de soare.

Asta nu porneşte din iubire, ci din pofta de viaţă. Iubirea este oare atât de departe când, în marea casă pătrată de deasupra mării, cele două trupuri se apropie şi se strâng unul lângă altul după ce au urcat în vânt şi când, din străfundurile orizontului, respiraţia surdă a mării se înalţă până la acea cameră izolată în lume? Noapte miraculoasă în care speranţa nu se desparte de ploaie, de cer şi de tăcerile pământului. Echilibru a doua făpturi unite din exterior şi făcute să semene printr-o comună indiferenţă faţă de tot ceea ce nu este acel moment în lume.

Acel alt moment care e ca un dans, ea în rochie de epocă, el în costum de dansator.

*

Primii migdali înfloriţi pe drum, în faţa mării. O noapte a fost suficientă ca să se acopere de acea zăpadă fragilă despre care cu greu se poate crede că ar putea rezista la frig şi la ploaia care udă toate petalele1.

*

În troleibuz.

Bătrâna doamnă care are figură de codoaşă, dar poartă o cruciuliţă între sânii absenţi:

„Femeile cinstite ştiu să-şi ţină rangul. Nu-s ca femeile astea care profită de război. Bărbatul e plecat, iar ele încasează alocaţia şi îl înşală. Uite, cunosc una care mi-a spus: «N-are decât să crape pe front. Era rău în civilie. Nu războiul o să-l schimbe.» Degeaba i-am zis: «Acum, că este pe front, trebuie să ierţi» Ţi-ai găsit. Dar, domnule, femeile rele aşa sunt. Au asta în sânge, au asta în sânge, vă spun eu că au asta în sânge”.

*

Februarie

Oran. De foarte departe, începând de la Valmy, în tren, muntele Santa Cruz, cu crestătura sa profundă în plin pământ şi catedrala ea însăşi ca un deget de piatră înălţat pe cerul albastru.

La colţul bulevardului Gallieni, trebuie să ceri să ţi se lustruiască pantofii la ora zece dimineaţa. Un vânt răcoros, soarele limpede, bărbaţi şi femei grăbindu-se şi tu, cocoţat pe fotoliile înalte, extraordinara satisfacţie pe care o ai privind munca lustragiilor. Totul e finisat, executat cu minuţiozitate, până la ultimul detaliu. La un moment dat, ai crede că uimitoarea operaţie e terminată, când îi vezi mânuind periile moi şi contemplând lustrul definitiv al pantofilor.

1 Fragment pentru „Migdalii” în *Vara*.

Dar atunci aceeaşi mână încrâncenată mai dă odată cu ceară peste suprafaţa strălucitoare, o mătuieşte, o freacă, face să pătrundă ceara în străfundurile pielii şi face să ţâşnească de sub perie dublul şi cu adevărat definitivul lustru ieşit din profunzimile pielii1.

*

Casa colonului care exprimă în acelaşi timp o metafizică, o morală şi o estetică. Tortuleţ terminat printr-un pschent2 egiptean. Ciudat mozaic, nu se ştie de ce în stil bizantin, unde fermecătoare infirmiere în sandale poartă coşuri cu struguri şi unde un întreg cortegiu de sclavi îmbrăcaţi în stil antic se înghesuie spre un graţios colon cu cască colonială şi papion.

*

Strada Austerlitz şi evreii săi centenari. Fiecare acţiune: o mică scenă de teatru.

*

Croitoresele ca Marie-Christine sunt *not only fashionable but always up to date3*. Laxativele „nu sunt decât o soluţie de nevoie: un scaun forţat nu înlătură cauza”.

*

De sus, de pe drumul în cornişă, grosimea falezelor e

atât de mare, încât peisajul devine ireal prin preţiozitatea sa. Omul e proscrisde aici şi toată această frumuseţe apăsătoare care pare să vină din altă lume.

*

Piaţeta La Perle, unde pe la ora două se joacă nişte copii. Moschei, minarete, bănci, puţin cer. Postul de radio spaniol a cărui voce tremură. Ce-mi place aici este o anumită oră care nu e asta, dar pe care o ghicesc, seara, când cerul de vară e golit de căldură, iar piaţeta se îmblânzeşte, militarii şi femeile se învârt roată, în timp ce mirosul rachiului de anason îi atrage pe bărbaţi spre baruri.

1 Fragmente pentru „Minotaurul”.

2 Coroană a faraonilor (n. red.).

3 În engleză: „nu numai eleganţi, dar mereu în pas cu moda” (n. red.).

*

Roman pentru femei: o singură temă: sinceritatea.

*

„O, suflet al meu, nu tânji la viaţa nemuritoare, ci epuizează câmpul posibilului”. (Pindar – *Pythice*, a treia) 1.

*

Personaje

Bătrânul şi câinele său. Opt ani de ură.2

Celălalt şi ticul său verbal; „Era fermecător, ba aş spune chiar agreabil”.

„Un zgomot asurzitor, chiar răsunător”. „E etern, aş spune chiar: uman”. A.T.R.

*

O dimineaţă sub soare şi trupurile goale. Duş, pe urmă căldură şi lumină.

*

Februarie

Acest chip florentin care-şi spune iubirea şi trecutul dureros. Care e partea jocului? Şi care este partea emoţiei, atât de mare, atât de răscolitoare în unele clipe, atât de firavă în altele?

M. – ca sufletul Parisului. Dimineaţa asta sub soare şi

oraşul plin de lumini – ochii săi ca oraşul şi viaţa asta uşoară. *O dolore dei tuoi martiri, o diletto del tuo amore.*3

„Nu o iubire reprezintă ea, ci o şansă de viaţă – tot ce nu este exilul, tot ce este consimţirea vieţii. Şi niciodată o şansă de viaţă n-a avut un chip atât de emoţionat. Cine poate fi sigur că iubeşte? Dar toată lumea ştie să recunoască emoţia. Cântecul acesta, faţa aceasta, vocea aceasta profundă şi suplă, viaţa aceasta ingenioasă şi liberă.

1

2 3

Acest citat va servi drept moto pentru *Mitul lui Sisif*.

Este vorba în mod vădit de bătrânul Salamano şi de Masson din *Străinul*.

În italiană: „O, durere, a martinilor tale, o, desfătare a iubirii tale” (n. red.).

asta-i tot ce aştept şi sper. Iar dacă renunţ, ele rămân totuşi ca tot atâtea făgăduieli de eliberare şi ca imaginea asta a mea de care nu mă pot desprinde”.

*

Martie

Ce înseamnă deşteptarea asta bruscă – în camera întunecată – cu zgomotele unui oraş dintr-odată străin? Şi totul mi-este străin, totul, fără o fiinţă a mea, fără un loc unde să-mi închid rana. Ce caut eu aici, ce înseamnă gesturile astea, zâmbetele astea? Nu sunt de aici – şi nici din altă parte. Iar lumea nu mai e decât un peisaj necunoscut în care inima mea nu mai găseşte sprijin. Străin, cine poate şti ce vrea să spună cuvântul acesta.

*

Străin, să mărturisesc că totul mi-este străin.

Acum când totul e limpede, să aştept şi să nu cruţ nimic. Să lucrez cel puţin în aşa fel, încât să împlinesc în acelaşi timp tăcerea şi creaţia. Tot restul, tot restul, orice s-ar întâmpla, e indiferent.

*

Seara: Evenimente. Personaje. Reacţii personale.

*

Trouville. Un platou plin de aişori în faţa mării. Vilişoare cu garduri verzi şi albe, cu verandă, unele ascunse sub tamarini, altele goale în mijlocul pietrelor. Marea vuieşte stins, acolo jos. Dar soarele, vântul uşor, albul aişorilor, albastrul deja dur al cerului, totul lasă să-ţi închipui vara, tinereţea ei aurită, fetele şi băieţii bronzaţi, pasiunile născânde, lungile ore petrecute la soare şi blândeţea subită a serilor. Ce alt sens poţi găsi zilelor petrecute aici decât acesta şi lecţia platoului: o naştere şi o moarte, între ele două, frumuseţea şi melancolia.

*

R.C. Unul dintre tipii ăştia despre care se spune că trebuie să se ascundă când merg la W.C. Dar ei şi-au făcut o teorie din asta şi măreţia omului stă în a simţi ceea ce îl înjoseşte. Şi, dintr-odată, cei dezgustaţi suntem noi.

*

S. care vrea să scrie jurnalul unui roman pe care autorul său nu l-a scris.

*

Din ce în ce mai mult, în faţa lumii oamenilor, singura reacţie este individualismul. Omul este el singur propriul său sfârşit. Tot ce se încearcă spre binele tuturor sfârşeşte printr-un eşec. Chiar dacă vrei câteodată să încerci, e mai bine să o faci cu dispreţul cuvenit. Să te retragi cu totul şi să-ţi joci jocul. (Idiot.)

*

Bărbatul care primeşte o scrisoare de la soţul amantei sale. În această scrisoare, soţul îşi declamă dragostea şi mărturiseşte că, înainte de a se lăsa pradă mâniei, vrea să se adreseze direct rivalului său. Ceea ce-l înfricoşează pe amant e mânia. De aceea admiră gestul de generozitate al soţului. Şi cu cât se teme mai mult, cu atât o spune. Insistă. Are deci rolul frumos. Va renunţa la tot, doar în semn de recunoştinţă faţă de acest gest generos, se va sacrifica – fără să murmure – el preţuieşte mult prea puţin. În parte, e chiar convins că aşa e. Dar trebuie să se ţină seama şi de frica de palme.

Un câine în vilă. S. îl primeşte în pofida mamei sale.

Câinele fură două scrumbii. Mama îl urmăreşte şi câinele fuge, înspăimântat, în timp ce S. spune: „Stai, stai. Nu te speria”.

Pe urmă: S. – Bietul câine, se credea deja în rai.

Mama: – Şi eu am crezut în raiuri şi nu le-am văzut niciodată.

S. – Da, dar el chiar ajunsese în el.

*

Coborâre spre mare deasupra golfului Mers-el-Kébir. Linia colinelor şi a falezelor care înconjoară golful. Inimă închisă.

*

Marsilia. Bâlciul: „Viaţa? Neantul? Iluzii? Dar totuşi adevărul”. Toba mare. Bum, bum, intraţi în Neant.

În zorii epocii moderne: Totul e consumat? De acord, atunci să începem să trăim.

*

Paris. Martie 1940

Ce este detestabil la Paris: tandreţea, sentimentul, hidoasa sentimentalitate care vede drăguţ ceea ce este frumos şi găseşte frumosul drăgălaş. Tandreţea şi disperarea cerurilor posomorâte, a acoperişurilor lucioase, a ploii interminabile.

Ce este exaltant: teribila singurătate. Ca remediu pentru viaţa în societate: marele oraş. De acum înainte este singurul deşert practicabil. Aici corpul nu mai are prestigiu. E acoperit, ascuns sub piei informe. Nu există decât sufletul, sufletul cu toate revărsările sale, cu beţiile sale, cu excesele sale de emoţie plângăcioasă şi cu tot restul. Dar şi sufletul cu unica sa măreţie: singurătatea tăcută. Când vezi Parisul de sus, de pe Butte, ca un abur monstruos sub ploaie, o umflătură informă şi cenuşie a pământului, dacă te întorci atunci spre biserica Saint-Pierre din Montmartre, simţi înrudirea dintre o ţară, o artă şi o religie. Toate liniile acelor pietre fremătătoare, toate corpurile răstignite sau flagelate umplu sufletul de aceeaşi emoţie înnebunită şi pângărită ca însuşi oraşul.

Dar, pe de altă parte, sufletul nu are niciodată

dreptate şi aici mai puţin decât oriunde. Fiindcă cele mai superbe chipuri pe care le va fi dat acestei religii atât de preocupate de suflet sunt tăiate în piatră după asemănarea cărnii. Şi Dumnezeul acesta, dacă te emoţionează, e datorită chipului său. Stranie limitare a condiţiei umane care îi face imposibilă ieşirea din omenesc, care dă aparenţa trupească acelora dintre simbolurile sale care vor să nege trupul. îl neagă, dar el le dă prestigiu. Doar trupul e generos. Pe legionarul roman îl simţim viu din cauza acelui nas extraordinar sau a spinării cu cocoaşă, pe Pilat din cauza expresiei de plictiseală ostentativă menţinute în piatră de atâtea secole.

Creştinismul a înţeles acest lucru. Şi dacă ne-a marcat atât de tare, e prin Dumnezeul său întrupat în om. Dar adevărul şi gran dorea să se opresc la cruce şi la acel moment când îşi strigă abandonul. Dacă smulgem ultimele pagini din Evanghelie, iată că ni se propune o religie umană, un cult al singurătăţii şi al grandorii. Amărăciunea sa ne-o face desigur insuportabilă. Dar aici stă adevărul său şi minciuna a ceea ce-a fost înlăturat.

De unde reiese că a reuşi să rămâi singur la Paris un an într-o cameră săracă îl învaţă mai multe pe om decât o sută de saloane literare şi patruzeci de ani de „viaţă pariziană”. E un lucru dur, oribil, uneori chinuitor, şi întotdeauna atât de aproape de nebunie. Dar în vecinătatea asta, calitatea omului trebuie să se călească şi să se afirme – ori să piară. Dar dacă piere, înseamnă că nu a fost destul de puternică spre a trăi.

*

Eisenstein şi Serbările Morţii în Mexic1. Măştile macabre pentru distracţia copiilor, capetele de mort din zahăr pe care ei le ronţăie cu deliciu. Copiii râd cu moartea, o găsesc veselă, o găsesc dulce şi plină de zahăr. La fel şi „micuţii morţi”. Totul se termină cu „Prietena noastră Moartea”.

*

Paris

Femeia de la etajul de dedesubt s-a sinucis

aruncându-se în curtea hotelului. Avea 31 de ani, spune un locatar, de ajuns pentru o viaţă de om. Şi dacă a trăit puţin, putea să moară. În hotel, încă mai pluteşte umbra dramei. Femeia cobora uneori şi o ruga pe patroană să rămână cu ea la masă. O îmbrăţişa brusc – simţind nevoia unei prezenţe şi a căldurii. Totul se sfârşeşte cu o rană de şase centimetri în frunte. Înainte de a muri, a spus: „În fine!”

*

Paris. Copacii negri pe cerul gri şi porumbeii de culoarea cerului. Statuile în iarbă şi eleganţa asta melancolică...

1 Este vorba probabil de secvenţele filmate de Eisenstein pentru un film neterminat şi prezentate sub denumirile de: *Time in the sun* şi *Qué viva México*.

Zborul brusc al porumbeilor ca un plesnet de rufă când o despătureşti. Gânguritul lor în iarba verde.

*

Paris. Micile cafenele la ora 5 dimineaţa – abureala geamurilor – cafeaua fierbinte – publicul Halelor şi al comercianţilor – păhărelul matinal şi vinul de Beaujolais.

La Chapelle. Neguri – căi aeriene şi felinare.

*

Léger. Inteligenţa asta – pictura asta metafizică ce regândeşte materia. Curios: de îndată ce regândeşti materia, singurul lucru permanent rămâne tocmai ceea ce constituia *aparenţa*: culoarea.

*

Individul dintr-o braserie care aude o doamnă telefonând la numărul său şi cerându-l pe el. *El* răspunde la capătul firului. Ea *îi* vorbeşte ca şi cum ar fi acolo (familie, detalii precise etc.). El nu înţelege. Chiar aşa.

*

Fără viitor

„Operele despre care vorbeşte aici J.M. au fost arse. Dar se înţelege că la fel de bine le-ar fi putut publica şi că n-ar fi fost vorba decât de indiferenţă sau de contradicţie, ceea ce până la urmă e totuna”. S.L.

*

Pentru a-i dibui punctuaţia şi respiraţia, s-o scriu de-a lungul întregii vieţi. „Astăzi am 27 de ani” etc.

*

Să compun un sistem de note pentru fiecare comentariu (sau prefaţă care rezumă).

*

Soldăţelul spaniol la restaurant. Niciun cuvânt franţuzesc şi atâta dorinţă de căldură umană când mi se adresează. Ţăran din Estre-madura, luptător republican, lagărul de concentrare de la Argelès, înrolat în armata franceză. Când pronunţă numele Spaniei, are în ochi tot cerul ei. A primit o permisie de o săptămână. A venit la Paris, care l-a răpus în câteva ore. Fără să ştie un cuvânt franţuzesc, rătăcindu-se în metrou, străin, străin de tot ce nu e pământul său, singura lui bucurie va fi să-şi regăsească prietenii de la regiment. Şi chiar de-o trebui să crape sub un cer apăsător şi prin noroaie vâscoase, se va afla barem alături de oamenii din ţara sa.

*

Aprilie

La Haga. Bărbatul care locuieşte într-o pensiune despre care nu ştie că e un bordel. Nimeni niciodată în sala de mese. Coboară în halat de casă. Intră un domn în redingotă şi cu joben. E ţeapăn, meticulos şi negru. Comandă un meniu foarte bun. Porumbelul din sala de mese gângureşte. Pe urmă bărbatul pleacă lăsând pe masă costul consumaţiei. Apoi tăcere. Chelnerul revine şi se nelinişteşte brusc. Negrul luase porumbelul sub joben.

*

Roman (partea a doua – consecinţe)

Bărbatul (J.C.) şi-a fixat o anume zi ca să moară – destul de apropiată. Superioritatea sa uimitoare şi imediată asupra tuturor forţelor sociale şi altele.

*

În metrou, un soldat oarecare. Vreo patruzeci de ani. Vrea să obţină un rendez-vous de la o fată destul de tânără. „Aş putea poate să vin să vă văd dacă aş trece pe-

acolo într-una din zilele astea.

— Nu, fratele meu m-ar certa.

— Ah, sigur, evident, e cât se poate de firesc, aveţi dreptate. Dar pot să vă scriu?

— Nu. Aş prefera să vă dau un rendez-vous”. El e copleşit de acceptarea asta pe care încerca s-o obţină pe căi ocolite. „Ah, bine, vasăzică, aşa. Da, aveţi dreptate, aveţi perfectă dreptate, e preferabil. Ei bine, ia să vedem. Mâine, e luni. Da, e luni. Să vedem, pe la ce oră? Caut, ştiţi, pentru că în meseria mea… Să vedem, da, mâine e luni. Ei bine, la cinci?

Ea (tot direct) – Nu puteţi după cină?

El (tot depăşit) – Sigur, sigur, iar aveţi dreptate.

Ea – La opt.

El – Da, da, la opt. La Terasse, vreţi?

Ea – Da.

El tace. Dar deodată simte că l-a cuprins panica şi nu vrea s-o mărturisească. Trebuie să-şi ia precauţii împotriva pierderii unei aventuri devenite atât de uşoare şi atât de preţioase. „Şi dacă ar interveni ceva, v-aş putea scrie?

— Nu, mai bine nu.

— Ei bine, putem, să stabilim şi alt rendez-vous, în caz că ar interveni ceva.

— Da, joi la opt în acelaşi loc”. El e mulţumit, dar brusc îl apucă teama ca noul rendez-vous să nu-l primejduiască pe cel de mâine. — „Dar mâine, nu-i aşa, la ora opt, negreşit? Doar în caz de accident.

— Da”, spune fata. Ea coboară la Concorde şi el la Saint-Lazare.

*

Pictor care merge la Port-Cros ca să picteze. Şi totul e atât de frumos, încât cumpără o casă, îşi instalează tablourile şi nu se mai atinge de nimic.

*

La *Paris-soir1* se simte toată inima Parisului şi abjectul său spirit de midinetă. Mansarda unde locuia Mimi a devenit zgârie-nori, dar inima a rămas aceeaşi. E putredă. Sentimentalismul, pitorescul, complezenţa, toate

acele refugii vâscoase în care se adăposteşte omul într-un oraş atât de dur pentru el.

*

Nu aţi scrie atâta despre singurătate dacă aţi şti să profitaţi de ea la maximum.

*

„Sunt, spuse el, un olfactiv. Şi nu există artă care să se adreseze acestui simţ. Nu există decât viaţa”.

*

1 Camus lucrează în acel moment ca jurnalist la *Paris-soir*, alături de Pascal Pia.

Nuvelă. Preot fericit de soarta sa într-o localitate de ţară din Provence. Printr-un accident, asistă un condamnat la moarte în ultimele sale clipe de viaţă. Îşi pierde credinţa.1

*

Aprilie

Prefaţă Terracini – ... Acest gust al exilului, mulţi dintre noi îi duc dorul. Meleagurile Italiei şi ale Spaniei au format atâtea suflete europene, încât aparţin un pic Europei, acelei Europe a spiritelor care ar precumpăni asupra tuturor celor care vor fi făurite cu armele. În asta stă poate înţelesul acestor pagini. Dar actualitatea aceasta era deja valabilă acum două sute de ani. Şi mai este încă. Şi nu trebuie să ne pierdem speranţa că tinereţea sa va fi încă vie în ziua când florile vor renaşte din nou pe ruine.

*

Seria a doua. Pentru Don Juan. Vezi *Larousse*: călugării franciscani îl omorâră şi pretinseră că fusese trăsnit de Comandor. Ultimul act. Discurs al franciscanilor către popor: „Don Juan s-a convertit” etc. „Slavă lui Don Juan”.

Penultimul act: provocări aruncate Comandorului care nu apare. Amărăciunea de a fi avut dreptate.2

*

Seria a doua. Pentru Don Juan

(Franciscanul şi Don Juan intră în vestibulul lui Don Juan şi acesta îl conduce pe călugăr spre uşă.) început I.

Călugărul franciscan – Vasăzică nu crezi în nimic, Don Juan?

Don Juan – Ba da, părinte, în trei lucruri.

Călugărul – Pot şti care sunt acestea?

Don Juan – Cred în curaj, în inteligenţă şi în femei.

1 Ar putea fi punctul de plecare al personajului Paneloux şi, în acelaşi timp, o prelungire a *Străinului*.

2 Această temă se regăseşte în *Mitul lui* Şi sif. Amintim totodată că Albert Camus visase până la sfârşitul vieţii să scrie un *Don Juan*. Puţin timp înainte de moarte, începuse traducerea piesei *Burlador* de Tirso de Molina.

Călugărul – Va trebui deci să-mi pierd orice speranţă în ceea ce te priveşte.

Don Juan – Da, dacă trebuie deplâns un om fericit. La revedere, părinte.

Călugărul (la uşă) – Mă voi ruga pentru dumneata, Don Juan. Don Juan – Mulţumesc, părinte. Vreau să văd în asta o formă de curaj.

Călugărul (cu blândeţe) – Nu, Don Juan, e vorba doar de două sentimente pe care te încăpăţânezi să nu le cunoşti: milostenia şi iubirea.

Don Juan – Cunosc doar tandreţea şi generozitatea care sunt formele virile ale acestor virtuţi femele. Cu bine, părinte.

Călugărul – Cu bine, Don Juan.

*

Mai

Străinul e gata.

*

Admirabilul *Mizantrop*, cu contrastele sale grosolane şi caracterele sale tip.

Alceste şi Philinte. Célimène şi Eliante.

Monotonia lui Alceste – absurdul, consecinţă a unui caracter împins până la capăt – ăsta e tot subiectul. Iar versul, „versul prost”, abia scandat, ca însăşi monotonia caracterului.

*

Exod

Clermont. Azilul de nebuni şi ciudatul său orologiu. Zorile murdare la ora cinci. Orbii – nebunul imobilului care urlă toată ziua – această lume la scară redusă. Tot corpul întors spre doi poli, marea sau Parisul. La Clermont poate fi cunoscut Parisul.

*

Septembrie

Gata prima parte din Absurd1.

1 E vorba de prima parte din *Mitul lui Sisif*.

Omul care-şi arde casă, îşi arde ogoarele şi le acoperă cu sare ca să nu le predea.

*

Mic funcţionar de la Banca Franţei. Transferat la Clermont, încearcă să-şi păstreze obiceiurile. Aproape că reuşeşte. Dar cu un decalaj imperceptibil.

*

Octombrie 1940. Lyon

Sfântul Toma (el însuşi supus al lui Frederic) recunoaşte supuşilor dreptul la revoltă. Cf. Baumann: *Politique de Saint Thomas*, p. 136.

*

Ultimul Carrara, prizonier în Padova pustiită de ciumă, asediată de veneţieni, străbătea toate încăperile palatului său urlând: îl chema pe diavol şi-i cerea moartea.

La Siena, desigur, un condotier salvează oraşul. Cere totul în schimb. Raţionamentul publicului: „Nimic nu-l va răsplăti îndestul, nici măcar puterea supremă. Să-l omorâm. îl vom adora după aceea”. Aşa au şi făcut.

Giovanni-Paulo Baglione, despre care Machiavelli spune că a ratat ocazia de a deveni nemuritor ratând-o pe aceea de a-l asasina pe Papa Iuliu al II-lea.

Burchard: „Ticăloşia, necredinţa, talentul militar şi cultura intelectuală se găseau reunite în J. Malatesta (mort în 1417)”.

Filippo Maria Visconti, condotier din Milano, nu voia niciodată să audă vorbindu-se de moarte şi cerea să dispară din ochii lui favoriţii ajunşi pe patul de moarte. Şi totuşi Burchard spune: „A murit cu nobleţe şi demnitate”.

La mormântul lui Dante, la Ravena, populaţia lua lumânările din altar ca să-l onoreze cu ele pe Dante: „Eşti mai demn de ele decât celălalt, răstignitul”.

*

Nuvelă: Ronul, Saône, a le urmări în cursul lor, unul sare, celălalt ezită şi sfârşeşte prin a-l întâlni şi a se pierde în elanul lui. Două fiinţe coboară pe firul lor: paralele.

*

Nuvelă: povestea Y.

*

Ternay1. Sătuc pustiu şi rece, parcă suspendat deasupra Ronu-lui. Cer plumburiu şi vânt îngheţat ca o rochie strâmtă. Pământurile de sus înţelenite. Câteva brazde negre şi zborul corbilor. Mic cimitir deschis în plin cer; toţi au fost soţi buni şi taţi buni. Toţi lasă în urma lor regrete eterne.

*

Bătrâna biserică are o copie după Boucher. Femeia care închiriază scaune: i-a fost atât de teamă când au venit bombardierele nemţeşti. Deja, în războiul trecut, comuna dăduse treizeci de morţi. Acum sunt doar optsprezece prizonieri, dar tot e greu. Imediat va avea loc o cununie, doi tineri. Învăţătoarea e o refugiată din Alsacia, nu ştie nimic de părinţii ei. „Credeţi că o să se isprăvească în curând, domnule?” Fiul ei a pierit în 1914, s-a dus să-i caute corpul şi s-a trezit lângă Marna, în momentul retragerii. L-a adus cu ea, a murit acasă. „N-am să uit niciodată ce am văzut”.

Afară, acelaşi cer şi acelaşi frig. Arăturile sunt călduţe şi fluviul, acolo jos, curge întins şi lucios străbătut de câte un freamăt din când în când. Ceva mai departe, sala de aşteptare a unei mici gări la Serresin. Camuflaj de război – umbra pe afişele invitând lumea să trăiască fericită la Bandol. Sobă stinsă şi opturile stropitului matinal au rămas imprimate pe dalele reci. O oră de aşteptare cu vuietul îndepărtat al trenurilor şi al vântului serii peste vale. Atât de izolat şi atât de aproape. Aici îţi atingi libertatea, şi ce oribilă este! Solidar.

1 Ternay, sat din departamentul Isère.

solidar cu lumea aceasta unde florile şi vântul nu ne vor aduce niciodată iertarea pentru toate celelalte.

*

Decembrie

(Egipt)

Grecii – Etruscii – Roma şi decadenţa ei – Alexandrinii şi creştinii – Sfântul Imperiu roman germanic şi gândirea îndrăzneaţă – Provence şi schismele provensale – Renaşterea italiană – Epoca elizabetană – Spania – De la Goethe la Nietzsche – Rusia.

India, China, Japonia.

Mexicul – Statele Unite.

Stilurile – de la coloana dorică la bolta arcuită din ciment, trecând prin gotic şi baroc.

Istorie Filosofie Artă Religie

P.S.M.

*

Decembrie

Grecii. Istorie – Literatură – Artă – Filosofie.

*

Conştient sau nu, femeile utilizează mereu sentimentul onoarei şi al cuvântului dat care este atât de puternic la bărbat.

*

Fiii lui Cain – autentici. Tatăl asistă la uciderea lui Abel şi n-o împiedică. Dar Cain creşte în suferinţă şi în forţă. Tatăl îi oferă iertarea pe care Cain o refuză: „Nu vreau să-ţi mai privesc faţa”.

(Sau poem – *idem* Iuda.)

*

Oran. Ianuarie ’41

Povestea lui P. Bătrânelul care aruncă de la etajul întâi bucăţele de hârtie ca să atragă pisicile. Pe urmă scuipă peste ele. Când una dintre pisici e atinsă, bătrânul râde.1

1 Fragment din „Minotaurul” (ultima parte: „Piatra Ariadnei”) şi parţial reluat pentru prezentarea Oranului în

Ciuma.

*

Nu există niciun loc pe care oranezii să nu-l fi pângărit cu câte o hidoasă construcţie care ar trebui să strivească orice peisaj. Un oraş care întoarce spatele mării şi se construieşte rotindu-se în jurul său ca melcii. Rătăceşti prin labirintul ăsta, căutând marea ca pe un semn al Ariadnei. Dar te învârteşti în cerc pe toate străzile astea dizgraţioase şi urâte. La sfârşit, Minotaurul îi devorează pe oranezi: asta-i plictiseala.1

Dar totul este zadarnic: unul dintre tărâmurile cele mai puternice din lume face să crape decorul nenorocit cu care este acoperit şi lasă să i se audă strigătele violente printre toate casele şi peste toate acoperişurile. Iar viaţa care se poate duce la Oran este mai presus de plictiseală şi pe măsura acestui tărâm. Oran demonstrează că în oameni există ceva mai puternic decât operele lor.

Nu poţi şti ce este piatra dacă n-ai venit la Oran. Într-unul dintre oraşele cele mai prăfuite din lume, pietrişul şi piatra sunt regine. În alte părţi cimitirele arabe au blândeţea pe care o cunoaşte toată lumea. Aici, deasupra râpei Raz el Aïn, în faţa mării, apar, lipite pe cerul albastru, câmpuri de pietre cretoase şi sfărâmicioase a căror albeaţă orbeşte. În mijlocul acestor oseminte ale pământului, câte o muşcată roşie ca sângele proaspăt şi ca viaţa.

*

Se scriu cărţi despre Florenţa şi Atena. Oraşele astea au format atâtea spirite europene încât nu se poate să nu aibă un sens. Au cu ce să înduioşeze ori să exalte. Potolesc o anume foame a sufletului al cărui aliment este amintirea. Dar nimănui nu i-ar trece prin minte să scrie despre un oraş unde nimic nu solicită spiritul, unde urâţenia şi-a adjudecat o parte nemăsurată, unde trecutul este redus la nimic. Şi totuşi acest lucru e uneori foarte ispititor.

Ce anume te face să te ataşezi şi să te interesezi de ceva ce nu are nimic de oferit? Vidul acesta, urâţenia aceasta, plictiseala aceasta sub un cer neîndurător şi

magnific, care sunt seducţiile lor? Pot răspunde: creatura. Pentru o anumită rasă de oameni, creatura este

1 însemnare pentru *Ciuma*.

frumoasă oriunde, e o patrie cu o mie de capitale. Oran este una dintre ele.

Cafenea. Languste, frigărui, melci de la al căror sos îţi ia gura foc. Ţi-o domoleşti apoi cu un muşcat dulce şi greţos. Aşa ceva nu se inventează. Alături un orb cântă „flamenco".

*

Colinele peste Mers-el-Kébir ca un peisaj perfect.

*

Servitute şi grandoare militare. Carte admirabilă care trebuie recitită la vârsta adultă.

„Montecuculli care, după ce Turenne este ucis, se retrage, nemaicatadicsind să înceapă o partidă împotriva unui jucător oarecare".

Onoarea „este o virtute total umană despre care se poate crede că s-a născut din moarte, fără cunună cerească după moarte; este virtutea vieţii".

*

Oran. Râpa de la Noiseux: drum lung între două versante secătuite şi pline de praf. Pământul se crapă sub soare. Arborii de fistic au culoarea pietrei. Cerul de deasupra îşi revarsă regulat provizia de căldură şi foc. Încetul cu încetul arborii cresc şi înverzesc. O umflare a vegetaţiei, la început inapreciabilă, apoi surprinzătoare. La capătul unui drum foarte lung, locul arborilor de fistic este luat treptat de stejari, totul creşte şi se îmblânzeşte în acelaşi timp şi, la o cotitură bruscă, apare un câmp de migdali înfloriţi: ca o apă rece pentru ochi. O mică vale ca un paradis pierdut.

Drumul de coastă care domină marea. Practicabil, dar părăsit. Acum e acoperit de flori. Părăluţe şi păpădii fac din el un drum galben şi alb.

*

21 februarie 1941

Sisif e gata. Cele trei Absurduri sunt terminate.

Începuturile libertăţii.

*

15 martie 1941

În tren: – L-aţi cunoscut pe Camps?

— Camps? Unul înalt şi slab cu mustaţă neagră?

— Da, care era acar, la Bel-Abbès.

— Da, sigur.

— A murit.

— Ah! Şi de ce?

— De piept.

— Zău? Nu părea.

— Da, dar cânta într-o orchestră. Suflatul ăsta veşnic, asta l-a omorât.

— Da, desigur. Când eşti bolnav, trebuie să te îngrijeşti. Nu trebuie să sufli într-un piston.1

*

Doamna care pare să sufere de o constipaţie de trei ani: „Arabii ăştia îşi maschează fetele. Ah! încă nu-s civilizaţi!”

Încetul cu încetul, ne dezvăluie idealul ei de civilizaţie: un soţ cu 1200 de franci pe lună, un apartament de două camere, bucătărie şi dependinţe, cinema duminica şi un interior cu mobilă de la Galeries Barbès în timpul săptămânii.

*

Absurdul şi Puterea – de aprofundat (cf. Hitler).

*

18 martie '41

Înălţimile de deasupra Algerului debordează de flori primăvara. Mirosul de miere al trandafirilor galbeni invadează străduţele. Enormi chiparoşi negri lasă să ţâşnească din vârful lor străluciri de glicină şi păducel al căror traseu rămâne ascuns în interior. Un vânt blând, golful imens şi larg. Dorinţa puternică şi simplă – şi absurditatea de a părăsi toate astea.

*

1 Însemnări reluate în *Ciuma*.

Santa-Cruz şi urcuşul printre pini. Lărgirea continuă

a golfului până acolo unde vederea se pierde într-o imensitate. Indiferenţă – şi eu îmi am pelerinajele mele.

*

19 martie

În fiecare an, înflorirea fetelor pe plaje. Ele nu au decât un sezon. Anul următor sunt înlocuite de alte chipuri de flori care, în sezonul precedent, erau încă fetiţe. Pentru bărbatul care le priveşte, sunt nişte valuri a căror greutate şi splendoare se revarsă an de an pe nisipul galben.

*

20 martie

Referitor la Oran. Să scriu o biografie neînsemnată şi absurdă. Referitor la Cain, neînsemnatul necunoscut care a sculptat neînsemnaţii lei din Place d'Armes.

*

21 martie

Apa îngheţată a băilor de primăvară. Meduzele moarte pe plajă: o peltea care dispare încetul cu încetul în nisip. Imensele dune de nisip palid.

— Marea şi nisipul, cele două deşerturi.

*

Săptămânalul *Gringoire* cere transferarea lagărelor de refugiaţi spanioli în sudul extrem al Tunisiei.

*

Să renunţ la servitutea asta care e atracţia feminină.

*

Rosanov. „Michelangelo, Leonardo au construit. Revoluţia le va scoate limba şi îi va măcelări la vârsta de doisprezece sau treisprezece ani, când îşi vor manifesta personalitatea, sufletul".

*

„Lipsit de ceea ce este păcat, omul n-ar putea trăi; el nu ar trăi decât prea bine, lipsit de ceea ce este sfânt".

— Nemurirea e o idee fără viitor.

*

Timp de mulţi ani, Sakia-Muni a rămas în deşert, nemişcat şi cu ochii la cer. Zeii înşişi îi invidiau înţelepciunea şi destinul de piatră. În mâinile sale întinse

şi înţepenite, rândunelele îşi făcuseră cuib. Dar într-o zi şi-au luat zborul fără să se mai întoarcă vreodată. Iar cel care ucisese în sine însuşi dorinţă şi voinţă, glorie şi durere, a început să plângă. Aşa se nasc florile din pietre.1

*

They may torture, but shall not subdue me.2

*

„Abatele – Dar de ce să nu trăieşti, să nu acţionezi cu oamenii? Manfred – Existenţa lor îi repugnă sufletului meu".

*

După ce se călăuzeşte o inimă? După iubire? Nimic nu e mai puţin sigur. Se poate şti ce este suferinţa din dragoste, nu se ştie ce este dragostea. Aici ea este privaţiune, părere de rău, mâini goale. Nu voi avea elanul; îmi rămâne angoasa. Un infern în care totul presupune paradisul. Totuşi, e un infern. Numesc viaţă şi iubire ceea ce mă lasă golit pe dinăuntru. Plecare, constrângere, ruptură, inima asta fără lumină risipită în mine, gustul sărat al lacrimilor şi al iubirii.

*

Vântul, unul dintre puţinele lucruri curate din lume.

*

Aprilie. Seria a doua

Lumea tragediei şi spiritul revoltei – Budějovice (3 acte) 3. Ciumă sau aventură.

1 Camus a folosit textul acesta în „Minotaurul".

2 în engleză: „Pot să mă tortureze, dar nu mă pot supune".

3 „Budějovice", primul titlu prevăzut pentru *Neînţelegerea*.

*

Ciuma eliberatoare

Oraş fericit. Se trăieşte după sisteme diferite, Ciuma: reduce toate sistemele. Şi totuşi oamenii mor. De două ori inutil. Un filosof scrie aici „o antologie a lucrurilor neînsemnate". Va ţine, din această perspectivă, jurnalul ciumei. (Alt jurnal, dar sub unghiul patetic. Un profesor de

latină şi greacă.1 Îşi dă seama că nu-i înţelesese până atunci pe Tucidide şi pe Lucreţiu.) Expresia sa favorită „după toate probabilităţile”: „Societatea de tramvaie n-a putut dispune decât de 760 de muncitori în loc de 2130. După toate probabilităţile, responsabilă de asta este ciuma”.

Un preot tânăr îşi pierde credinţa în faţa puroiului negru care musteşte în plăgi. Pleacă de acolo cu mirul sfânt. „Dacă am să scap…” Dar nu scapă. Totul trebuie să se plătească2.

Corpurile sunt transportate cu tramvaiele. Vagoane întregi încărcate de flori şi de morţi de-a lungul mării. Sunt concediaţi numaidecât încasatorii: călătorii nu mai plătesc.

Agenţia „Ransdoc – SVP” dă toate informaţiile la telefon. „200 de victime astăzi, domnule. Taxa pe convorbire este de 2 franci”. „Imposibil, domnule, nu mai sunt dricuri până peste patru zile. Încercaţi la Societatea de Tramvaie. Taxa pe convorbire…” Agenţia îşi face publicitate prin radio: „Doriţi să ştiţi numărul zilnic, săptămânal, lunar al victimelor ciumei? Adresaţi-vă la Ransdoc – 5 linii telefonice: 353 – 91 şi următoarele”.

Se închide oraşul. Se moare în mediu închis şi la grămadă. Totuşi, un domn care nu-şi pierde obiceiurile. Continuă să se îmbrace ca pentru masa de seară. Unul câte unul, membrii familiei dispar de la masă. El moare în faţa farfuriei, îmbrăcat tot aşa. Cum spune servitoarea: „Oricum, se câştigă timp. Nu mai trebuie să-l îmbrăcăm”. Nu mai sunt înmormântaţi, sunt aruncaţi în mare. Dar sunt prea mulţi, ca o spumă monstruoasă pe marea albastră.

1 Personajul vizat este Stéphan, profesor, care va dispărea din versiunea definitivă.

2 Se va observa că, iniţial, Camus prevăzuse ca Peneloux să-şi piardă credinţa. Aşa stăteau lucrurile în prima versiune a *Ciumei*.

Un bărbat iubeşte o femeie şi citeşte pe faţa ei semnele ciumei. Niciodată n-o va mai iubi atât de mult. Dar niciodată ea nu l-a dezgustat atâta. În el se nasc două sentimente potrivnice. Dar până la urmă tot corpul

triumfă. Dezgustul e mai puternic. O ia de-o mână, o târăşte din pat, prin cameră, prin vestibul, pe culoarul imobilului, pe două străduţe, apoi pe strada mare. O lasă în faţa unui canal. „La urma urmei, mai sunt şi altele”.

La sfârşit, personajul cel mai neînsemnat se hotărăşte să vorbească: „Într-un sens, e un flagel”.

*

În aşteptare: plachetă despre Oran. Grecii.

*

Tot efortul artei occidentale urmăreşte să propună imaginaţiei nişte tipuri. Iar istoria literaturii europene nu pare să fie altceva decât o suită de variaţiuni asupra acestor tipuri şi asupra acestor teme date. Iubirea raciniană este o variaţiune despre un tip de iubire care poate că nu există în viaţă. Este o simplificare: un stil. Occidentul nu îşi retrasează viaţa cotidiană. Îşi propune necontenit mari imagini care îl înflăcărează. Şi le caută. Vrea să fie Manfred sau Faust, Don Juan sau Narcis. Dar aproximarea rămâne totdeauna zadarnică. Tot febra unităţii atrage totul după sine. În disperare de cauză, s-a inventat eroul de cinema.

*

Dunele în faţa mării – zorile călduţe şi trupurile goale în faţa primelor valuri încă negre şi amare. Apa atârnă ca o povară. Corpul se cufundă din nou şi aleargă pe plajă în primele raze ale soarelui. Toate dimineţile de vară pe plajă au aerul de a fi primele din lume. Toate serile de vară îşi iau chipul solemnului sfârşit al lumii. Serile pe mare erau fără măsură. Zilele de soare pe dune erau strivitoare. La ora două după-amiaza, o sută de metri de umblat pe nisipul fierbinte îmbată. Eşti gata să cazi. Soarele te va ucide. Dimineaţa, frumuseţea corpurilor bronzate pe dunele blonde. Teribilă inocenţă a acestor jocuri şi goliciuni în lumina zglobie.

Noaptea, dunele sunt albe din cauza lunii. Ceva mai devreme, seara accentuează toate culorile, le închide şi le face mai violente. Marea este de azur, drumul roşu, sânge închegat, plaja galbenă. Totul dispare odată cu soarele

verde, iar dunele izvorăsc din lună. Nopţi de fericire nemărginită sub o ploaie de stele. Ceea ce strângi lângă tine e un trup sau noaptea călduţă? Iar noaptea asta de furtună în care fulgerele alergau de-a lungul dunelor, păleau, puneau pe nisip şi în ochi luciri portocalii sau albicioase. O nuntă de neuitat. Să poţi scrie: am fost fericit timp de opt zile.

*

Trebuie să plăteşti şi să te mânjeşti de abjecta suferinţă omenească. Murdarul, respingătorul şi vâscosul univers al durerii.

*

„Un bocet amestecat cu hohote domneşte singur în largul mării până la ora când noaptea cu chipul sumbru vine să oprească tot”. (*Perşii* – bătălia de la Salamina)

*

În anul 477, pentru a consacra Confederaţia de la Delos, se aruncau blocuri de fier în mare. Jurământul de alianţă trebuia să fie respectat atât timp cât avea să rămână fierul pe fundul apei.

*

Nu s-a simţit destul în politică în ce măsură o anume egalitate este inamica libertăţii. În Grecia, existau oameni liberi pentru că existau sclavi.

*

„Este întotdeauna o mare crimă să distrugi libertatea unui popor sub pretext că o foloseşte prost”. (Tocqueville)

Problema în artă e o problemă de traducere. Scriitorii proşti: cei care scriu ţinând cont de un context interior pe care cititorul nu-l poate cunoaşte. Trebuie să existe doi când se scrie: primul lucru, din nou, este să înveţi să te stăpâneşti.

*

Manuscrise de război, ale prizonierilor, ale combatanţilor. Cu toţii au trecut pe lângă experienţe de nespus şi nu s-au ales cu nimic din ele. Şase luni într-o administraţie a poştelor nu i-ar fi învăţat mai puţin. Ei repetă ziarele. Ceea ce au citit i-a izbit mult mai mult decât

ceea ce au văzut cu propriii lor ochi.

*

„Iată momentul de a dovedi prin acte că demnitatea omului nu este inferioară măreţiei zeilor”. (*Ifigenia în Taurida*)

*

„Vreau imperiul, posesiunea. Acţiunea este totul, gloria nu e nimic”. (*Faust*)

*

Pentru omul înţelept, lumea nu este tainică, de ce să se rătăcească în eternitate?

*

Şi voinţa este o singurătate.

*

Liszt despre Chopin: „Nu se mai servea de artă decât ca să-şi ofere sieşi propria tragedie”.

*

Septembrie

Se reglementează totul: E simplu şi evident. Dar intervine suferinţa umană, care schimbă toate planurile.

*

Ameţeala de a te pierde şi de a nega totul, de a nu semăna cu nimic, de a sparge pentru totdeauna ceea ce ne defineşte, de a oferi prezentului singurătatea şi neantul, de a regăsi platforma unică unde destinele oricând pot reîncepe. Tentaţia este perpetuă. Să-i dăm ascultare ori s-o respingem? Se poate purta obsesia unei opere în căuşul unei vieţi potolite sau trebuie, dimpotrivă, să-ţi aduci viaţa până la ea, să asculţi de străfulgerare? Frumuseţe, cea mai chinuitoare grijă a mea, alături de libertate.

*

J. Copeau: „În epocile mari, nu-l căutaţi pe poetul dramatic în biroul lui. El este la teatru, în mijlocul actorilor. Este actor şi regizor”. Nu suntem o epocă mare.

*

Despre teatrul grec:

G. Meautis: *Eschyle et la Trilogie*

L'Aristocraţie athénienne Navarre: *Le Théâtre grec*

*

În pantomimă, comedianţii ambulanţi utilizează un limbaj de neînţeles (esperanto al farsei), nu pentru simţ, ci pentru viaţă.

Chancerel insistă pe drept cuvânt asupra importanţei mimului. Corpul în teatru: tot teatrul francez contemporan (în afară de Bar-rault) l-a uitat.

*

Constituirea Zibaldonilor în Commedia dell'Arte. (Louis Moland: *Molière et la Comédie italienne*.) (Cortină din stofe aplicate.)

Molière, muribund, cere să fie dus la teatru, nevoind să-i priveze de câştigul reprezentaţiei pe actori, muzicieni, maşinişti „care nu trăiesc decât din salariu".

Cartea lui Chancerel interesantă în ciuda unui cusur: riscă să descurajeze. Semnificativ de asemenea să vezi un om preocupat de influenţa morală a teatrului propunând totuşi un repertoriu în care figurează elizabetanii. S-a pierdut obişnuinţa acestei inteligenţe.

*

Părerea lui Nicolas Clément, bibliotecar al lui Ludovic al XIV-lea, despre Shakespeare: „Poetul acesta englez are o imaginaţie destul de bogată, se exprimă cu fineţe; dar aceste calităţi frumoase sunt întunecate de murdăriile pe care le utilizează în comediile sale".

Acel mare secol n-a fost mare decât printr-o mutilare a sufletului şi a spiritului căruia îi stă mărturie Clément. În acelaşi timp, poetul englez scria într-un mod magnific despre Richard al II-lea:

„Să vorbim despre morminte, despre viermi şi despre epitafuri". Iar Webster: „Un om e ca fructul de casa; ca să-şi degaje mirosul trebuie pisat".

*

Măştile, divertisment de circumstanţă. Dansatorii trasau pe podea, cu paşii lor, iniţialele tinerilor căsătoriţi în onoarea cărora se dădea petrecerea.

*

„*Oh*! *no, there is not the end*; *the end is death and*

madness”. *1* (Kyd, *Tragedia spaniolă*) şi la treizeci de ani Marlowe moare dintr-o lovitură de pumnal în frunte, asasinat de un poliţist.

53 de piese manuscrise din colecţia Warburton (Philip Massinger şi Fletcher) arse de un bucătar care îşi învelea în ele pateurile. Asta e concluzia.

*

Cf. Georges Conne: *Le Mystère* shakespearien (Boivin) *État présent des études shakespeariennes* (Didier)

*

Octombrie

Ciuma. Bonsels, pp. 144 şi 222.

1342 – Ciuma neagră peste Europa. Sunt asasinaţi evreii. 1481 – Ciuma devastează sudul Spaniei. Inchiziţia spune: evreii. Dar ciuma omoară un inchizitor.

*

În secolul al II-lea, discuţii despre înfăţişarea persoanei lui Iisus. Sfântul Chiril şi Sfântul Justin: pentru a da întregul sens întrupării, el trebuia să aibă o înfăţişare abjectă şi respingătoare. (Sfântul Chiril: „cel mai îngrozitor dintre fiii oamenilor”.)

Dar spiritul grec: „Dacă nu e frumos, nu este Dumnezeu”. Au învins grecii.

*

1 în engleză: „Oh! nu acesta-i sfârşitul; sfârşitul e moarte şi nebunie” (n. red.).

Despre secta catarilor: Douais, *Les Hérétiques du Midi au XIII-e siècle*.

*

La hermosa Sembra. Îşi denunţă tatăl care complotează împotriva Inchiziţiei, fiindcă are un iubit castilian şi ei sunt *conversos*. Intră la mănăstire. Frământată de dorinţe, părăseşte mănăstirea. Are mai mulţi copii. Se urâţeşte. Moare ca întreţinută a unui băcan – cere să i se aşeze craniul deasupra porţii casei ca să amintească de viaţa ei deşănţată. La Sevilla.

*

Alexandru Borgia este primul care i se împotriveşte

lui Torque-mada. Prea ştiutor şi prea „distins” ca să suporte furia asta.

*

Vezi Herder. Idei care să servească unei filosofii a Istoriei Umanităţii.

*

Cei care au creat în toiul unor perioade de tulburări: Shakespeare, Milton, Ronsard, Rabelais, Montaigne, Malherbe.

*

În Germania, sentimentul naţional lipseşte la origine. Ceea ce l-a înlocuit este o conştiinţă de rasă creată de la un cap la altul de intelectuali. *Mult mai virulentă*. Ceea ce-l interesează pe german este politica externă – pe francez, politica internă.

*

Despre monotonie

Monotonia ultimelor lucrări ale lui Tolstoi. Monotonia cărţilor hinduse – monotonia profeţiilor biblice – monotonia lui Buddha. Monotonia Coranului şi a tuturor cărţilor religioase. Monotonia lui Nietzsche – a lui Pascal – a lui Şestov – teribila monotonie a lui Proust, a marchizului de Sade etc. etc...

*

La asediul Sevastopolului, Tolstoi sare din tranşee şi aleargă spre bastion sub tirul des al inamicului: avea o groaznică frică de şobolani şi tocmai zărise unul.

*

Niciodată politica nu poate să fie obiect de poezie (Goethe). Să adaug la Absurd citatul din Tolstoi ca model de logică ilogică:

„Dacă toate bunurile pământeşti pentru care trăim, dacă toate bucuriile pe care ni le procură viaţa, bogăţia, gloria, onorurile, puterea, ne sunt răpite de moarte, aceste bunuri nu au niciun sens. Dacă viaţa nu e nesfârşită, ea este pur şi simplu absurdă, nu merită să fie trăită şi trebuie să ne descotorosim de ea cât mai repede posibil prin sinucidere”. (*Mărturisire*)

Dar, mai departe, Tolstoi rectifică: „Existenţa morţii ne obligă fie să renunţăm de bunăvoie la viaţă, fie să ne transformăm viaţa *în aşa fel încât să-i dăm un sens pe care moartea nu i-l poate răpi*”.

*

Frică şi durere: cele mai trecătoare dintre emoţii, spune Byrd1. În singurătatea absolută a nordului, îşi dă seama că trupul are exigenţe tot atât de mari ca şi spiritul: „*Nu se poate lipsi* de sunete, de mirosuri şi de voci”.

*

T.E. Lawrence reînrolându-se după război ca *simplu soldat* şi sub un nume fals. Trebuie văzut dacă anonimatul aduce ceea ce măreţia nu a putut da. Refuză decoraţiile regelui, îi dă crucea de război câinelui său. Trimite anonim manuscrisele sale editorilor, care le refuză. Accident de motocicletă.

De unde definiţia lui A. Fabre-Luce: Supraomul se recunoaşte după rigoarea cu care se închide în istorie şi după libertatea interioară pe care şi-o ia faţă de aceasta.

*

1 Exploratorul mărilor arctice.

La relectură: *Caietele lui Malte Lauris Brigge1*: carte neînsemnată. Responsabil: Parisul. Este o înfrângere pariziană. O infecţie pariziană nedepăşită. Ex.: „Lumea îl consideră pe singuratic un duşman”. Eroare, lumii puţin îi pasă şi e dreptul său.

Singurul lucru valabil: povestea lui Arvers care, în momentul morţii, corectează o greşeală de franceză: „Trebuie să se spună «collidor»”.

*

Cum spune Newton: gândindu-te întotdeauna la asta.

*

Jean Hytier2, despre dramaturg: „Face ce vrea cu condiţia să facă şi ce trebuie”.

*

Pentru Montherlant (decăderea cavalerimii din cauza femeilor). Jehan de Saintré3, p. 108. MA. LF.

*

Pierre de Larrivey4: traducător. *Les Esprits*, traducere de Loren-zino de Medici – Saint-Evremond5.

*

Toate promontoriile coastei dau aerul unei flotile gata de plecare. Vasele acestea de stâncă şi azur tremură pe chilele lor ca şi cum s-ar pregăti să plutească spre insule de lumină. Întreagul Oran e gata de plecare şi zilnic, la amiază, îl străbate un freamăt de aventură. Într-o dimineaţă poate vom pleca împreună.

*

1 De Rainer Maria Rilke (n. red.).

2 Jean Hytier a colaborat cu Albert Camus la revista *Rivages* (1939).

3 *Le Petit Jehan de Saintré* de Antoine de la Sale (1388 – 1464) (n. red.).

4 Pierre de Larrivey (1540 – 1612), autor dramatic (n. red.).

5 Prima aluzie la *Les Esprits*, piesă pe care Camus a adaptat-o în 1940, care s-a jucat în 1946, în Algeria, în cadrul mişcărilor de cultură şi educaţie populare, şi pe care a refăcut-o în 1953 pentru Festivalul de la Angers.

În toiul căldurii, pe dunele imense, lumea se strânge şi se limitează. E o cuşcă de căldură şi de sânge. Nu trece dincolo de corpul meu. Dar e suficient ca un măgar să zbiere în depărtare şi dunele, deşertul, cerul îşi recapătă distanţa. E infinită.

*

Eseu despre tragedie.

I. Tăcerea lui Prometeu

II. Elizabetanii

III. Molière

IV. Spiritul de revoltă.

*

Ciuma. „Am nevoie de ceva care să fie just”. — „Iată ciuma”.

*

„Noaptea, «noaptea adevărată», oare câţi oameni o cunosc acum? Apele şi pământul, întoarcerea tăcerii. «Şi

sufletul meu este o fântână ţâşnitoare.» Ah! fie ca lumea să se îndepărteze, să tacă. Acolo, peste Pollensa...”

Să rup orice legătură cu inima asta goală – să refuz tot ce o se-cătuieşte. Dacă apele vii sunt în altă parte, de ce să mai continuu?

*

La un moment dat nu mai poţi resimţi emoţia iubirii. Nu mai rămâne decât tragicul. Să trăieşti pentru cineva sau pentru ceva nu mai are sens. Nu-i mai poţi găsi un sens *decât gândului* de a muri pentru ceva.

*

Un alor îi aplică spartanului o mustrare publică pentru că avea burta prea mare.

O zicală ateniană izgonea printre cei mai nevrednici cetăţeni pe cel care nu ştia să citească şi să înoate.

Vezi Alcibiade după Plutarh: „În Sparta, bărbat de gimnaziu, frugal, auster: în Ionia, delicat şi trândav; în Tracia, amator de băutură; în Tesalia, veşnic călare; la satrapul Tisafern, depăşind tot luxul persan prin cheltuieli şi fast”.

*

Într-o zi când poporul îl aplauda: „Să fi spus vreo prostie?” spune Focion1.

*

Decadenţa! Discursurile despre decadenţă! Secolul al III-lea înainte de Hristos e un secol de decadenţă pentru Grecia. Dă lumii geometria, fizica, astronomia şi trigonometria cu Euclide, Arhime de Aristarh şi Hiparh.

*

Mai există oameni care confundă individualismul şi vocaţia personalităţii. Înseamnă să se amestece două planuri: cel social şi cel metafizic. „Te risipeşti”. Dacă mergi din viaţă în viaţă, înseamnă că nu ai o figură proprie. Dar a avea o figură proprie, iată o idee specifică unei anumite forme de civilizaţie. Asta poate să le pară altora cea mai mare dintre nenorociri.

*

Contradicţie în lumea modernă. La Atena, poporul nu

putea să-şi exercite puterea cu adevărat decât consacrându-i cea mai mare parte din timp, iar sclavii, toată ziua, îndeplineau tot ceea ce rămânea de făcut. Din momentul când a fost suprimată sclavia, toată lumea a fost pusă la muncă. Tocmai în perioada când proletarizarea europeanului este cea mai avansată se întăreşte cel mai mult idealul de suveranitate: dar asta e imposibil.

*

Doar trei actori în teatrul grec: nu se pune problema să se creeze un *personaj*.

La Atena, spectacolul este ceva grav: reprezentaţiile se ţin de două sau de trei ori pe an. La Paris? Şi uite-i că vor să revină la ceea ce a murit! Creaţi-vă mai curând forme proprii.

*

„Nu există nimic destul de inocent în care oamenii să nu sădească crima”. (Molière, „Prefaţa” la *Tartuffe*)

1 Foción, general, orator şi om de stat atenian din secolul al IV-lea. Şef al partidului aristocratic, cultiva cu bună ştiinţă lipsa de popularitate.

*

De văzut ultima scenă din Actul I din *Tartuffe*: „ridică interesul şi-l ţine în suspensie”; urmarea vinerea viitoare.

Solon creează opera pe care i-o cunoaştem şi, la bătrâneţe, îşi imortalizează această operă prin poezie.

*

Tucidide îl pune pe Pericle să spună ceea ce e specific atenienilor, anume „că au o îndrăzneală extremă şi, totodată, îşi cumpănesc bine acţiunile”.

Triremele victorioase de la Salamina erau conduse de atenienii *cei mai nevrednici*.

Cf. Cohen: „Atena n-a avut un teatru demn de acest nume decât din momentul când n-a mai avut un poet demn să-l însufleţească”.

*

O. Flake despre Sade1: „Nicio valoare nu e stabilă pentru cel care nu se poate înclina în faţa ei. Şade nu vede motivul pentru care să se încline, acela pe care mult timp

l-a căutat şi nu l-a găsit”. După Şade, omul fără har este iresponsabil.

Cf. matematica răului în Juliette.

Monomanul revoltei împotriva legii fundamentale care recunoaşte spiritului şi sexualităţii aceeaşi raţiune de a fi. Ca să sfârşească la Charenton, persecutat şi cu mintea sănătoasă, îi pune pe nebuni să joace reprezentaţii în care dirijează tot: Tabloul.

„A inventat cruzimi pe care nu le-a trăit şi n-ar fi vrut să le trăiască – numai ca să intre în contact cu marile probleme”.

*

Moby Dick şi simbolul2, pp. 120, 121, 123, 129, 173 – 177, 203, 209, 241, 310, 313, 339, 373, 415, 421, 452, 457, 460, 472, 485, 499, 503, 517, 520, 522.

Sentimentele şi imaginile înmulţesc cu zece filosofia.

*

1 Camus se va ocupa de Sade în *Omul revoltat*.

2 Lecturi pentru *Ciuma*.

La Atena nu se ocupa nimeni de morţi decât în vremea Antesteriilor. Odată încheiate: „Duceţi-vă, sufletelor, Antesteriile s-au terminat”.

La început, în religia greacă, toată lumea se duce în Infern. Nu există nici răsplată, nici pedeapsă – la fel şi în religia iudaică. Ideea de răsplată provine dintr-o raţiune socială.

*

404. După ce Atena a semnat armistiţiul cu Lysandros, sfârşitul războiului peloponeziac a fost marcat de asaltul zidurilor Atenei, organizat de Lysandros în sunet de flaut.

*

Frumoasa poveste a lui Timoleon, tiranul Siracusei (îl închisese pe tatăl său, poruncind să fie ucis ca trădător de patrie) (pp. 251, 2, 3).

*

În secolul al IV-lea, în anumite cetăţi greceşti, oligarhii rosteau acest jurământ:

„Voi fi întotdeauna inamic al poporului şi voi propune să se facă exact ceea ce voi şti că-i este dăunător”.

Fuga lui Darius urmărit de Alexandru (pp. 293 – 4).

Nunţile de la Susa: 10.000 de soldaţi, 80 de generali şi Alexandru se unesc cu perşii.

*

Demetrios Poliorcetul 1 – când urcat pe tron, când rătăcind din sat în sat.

Antistene2: „E lucru regal să faci binele şi să auzi că eşti vorbit de rău”.

*

Cf. Marc Aureliu: „Oriunde se poate trăi, se poate trăi bine”. „Ceea ce împiedică o lucrare proiectată devine lucrarea însăşi”. *Ceea ce barează drumul te face să înaintezi*.

Terminat în februarie 1942

1 Demetrios Poliorcetul (337 – 283 î.Hr.): fiul lui Antigon Chiorul şi nepotul lui Alexandru; aventurier macedonean care a fost un timp stăpânul Atenei, apoi al Macedoniei, înainte de a-şi pierde toate posesiunile şi de a sfârşi în închisoare.

2 Antistene (444 – 365 î.Hr.): fost elev al lui Socrate şi Gorgias, unul dintre întemeietorii şcolii numite cinice.

II

CARNETE ianuarie 1942 – martie 1951

I

CAIETUL AL IV-LEA

Ianuarie 1942 – septembrie 1945

Ianuarie – Februarie

„Tot ce nu mă omoară mă face mai puternic”. Da, dar… Şi ce greu e să te gândeşti la fericire. Ce povară copleşitoare. Mai bine să tac pentru totdeauna şi să mă întorc spre celelalte.

Dilemă, spune Gide: Să fii moral, să fii sincer. Şi pe urmă: „Singurele lucruri frumoase sunt cele dictate de nebunie şi scrise de raţiune”.

*

Să te desprinzi de tot. În lipsa deşertului, ciuma sau

micuţa gară a lui Tolstoi.

*

Goethe: „Mă simţeam suficient de zeu ca să cobor spre fiicele oamenilor”.

*

Nu există crime îndeajuns de mari de care un om inteligent să nu se simtă capabil. După Gide, marile inteligenţe nu acceptă să le comită *pentru că astfel s-ar limita la ele*.

*

Retz înăbuşă cu uşurinţă o primă răscoală la Paris, pentru că era ora cinei: „Cei mai înfierbântaţi nu vor să-şi încalce ceea ce numesc ei «tabietul»”.

*

Retz: „Domnul duce de Orléans avea, cu excepţia curajului, tot ce-i este necesar unui om onest[1]”.

*

Nişte gentilomi ai Frondei, întâlnind un convoi mortuar, atacă crucifixul cu sabia strigând: „Iată inamicul”.

*

Ostilitatea împotriva Angliei are multe motive (bune sau rele, politice sau nu). Dar nimeni nu pomeneşte de cel mai rău dintre ele: furia şi dorinţa de a-l vedea sucombând pe cel care îndrăzneşte să se împotrivească forţei care pe tine te-a strivit.

*

Francezul a păstrat obiceiul şi tradiţiile revoluţiei[2]. Nu-i lipseşte decât îndrăzneala: a devenit funcţionar, mic burghez şi midinetă. Ideea genială e că s-a făcut din el un revoluţionar legal. Conspiră cu autorizaţie de la poliţie. Reface lumea fără să-şi ridice fundul de pe fotoliu.

*

Epigraf la „Minotaurul sau halta Oran” [3]

Gide. Un spirit lipsit de prejudecăţi. „Mi-l închipui la curtea regelui Minos, frământându-se să afle ce soi de monstru misterios ar

1 în franceză, „honnête homme”, sintagmă prin care este desemnat tipul moral ideal al secolului al XVII-lea (n.

red.).

2 în manuscris scria *la grande pensée* (*gândirea măreaţă*). Într-un al doilea text corectat – dar nu de mâna lui Camus – apare *révolution* (*revoluţia*). Am convenit că această modificare fusese făcută la dictarea lui.

3 Epigraful care urmează, care figura în ediţia originală din 1939 (Charlot), a dispărut în ediţia Gallimard (*Vara*).

putea fi acest Minotaur; dacă e chiar atât de groaznic sau dacă nu cumva fermecător".

*

În drama antică, plăteşte întotdeauna cel care are dreptate, Prometeu, Oedip, Oreste etc. Dar asta nu contează. Oricum, toţi sfârşesc în infern, chiar dacă au sau nu dreptate. Nu există nici recompensă, nici pedeapsă. De aici, în ochii noştri întunecaţi de atâtea secole de perversiune creştină, caracterul gratuit al acestor drame – ca şi patetismul acestor jocuri.

De pus în opoziţie „Marele pericol este să te laşi acaparat de o idee fixă" (Gide) şi „supunerea" nietzscheană. Tot Gide, vorbind despre dezmoşteniţi: „Lăsaţi-le viaţa veşnică sau daţi-le revoluţia". Pentru eseul meu despre revoltă. „Nu mă scoateţi din scumpa mea mică peşteră", spune Sechestrata din Poitiers, care trăia acolo îngropată în rahat.

*

Atracţia resimţită de anumite spirite pentru justiţie şi funcţionarea ei absurdă. Gide, Dostoievski, Balzac, Kafka, Malraux, Melville etc. De căutat explicaţia.

*

Stendhal. Pot să-mi imaginez povestea lui Malatesta sau a familiei. Este relatată de Barrés şi apoi de Stendhal. Stendhal o să adopte stilul de cronică, o să trateze în stil reportericesc „grandoarea". În disproporţia dintre ton şi povestire stă secretul artei lui Stendhal (de comparat cu unii americani). Exact aceeaşi disproporţie care există între Stendhal şi Beatrice Cenci. Eşec, dacă Stendhal ar fi acceptat tonul patetic. (în pofida istoriilor literare, Tirteu

este comic şi detestabil.) *Roşu şi Negru* are drept subtitlu *Cronică din 1830*. Cronicile italieneşti (etc.).

*

Martie

Luciferul lui Milton. „Cu cât mai departe de El, cu atât mai bine. Spiritul îşi este propriul lăcaş, poate preschimba în sine cerul din infern, infernul în cer. Mai bine să domneşti în infern decât să slujeşti în ceruri”.

Psihologia pentru Adam şi Eva: El, format pentru contemplaţie şi curaj – ea, pentru moliciune şi graţie seducătoare; El, numai pentru Dumnezeu. Ea, pentru Dumnezeu întru el.

*

Schiller moare „salvând tot ce se putea salva”.

*

Cântul X din *Iliada*. Căpeteniile chinuite de insomnie, de înfrângerea cumplită, care se întorc, rătăcesc, se iubesc, se reunesc şi pun la cale o aventură, o incursiune împotriva inamicului, „ca să facă şi ele ceva”.

Caii lui Patrocle plâng în bătălie, după moartea stăpânului lor. Şi (cântul 18) cele trei strigăte puternice ale lui Ahile întors pe câmpul de luptă, stând pe şanţul de apărare, cu armele sclipind, sălbatic. Şi troienii se retrag. Cântul 24. Mâhnirea lui Ahile plângând, în noaptea de după victorie. Priam: „Căci am putut ceea ce nimeni n-a mai făcut pe pământ, să apropii de gura mea mâinile celui care mi-a ucis copiii”.

(Nectarul era roşu!)

*

Tot ce putem spune mai elogios despre *Iliada* e că, deşi cunoaştem rezultatul bătăliei, împărtăşim totuşi îngrijorarea aheilor împinşi spre poziţiile lor de apărare de troieni. (Aceeaşi observaţie în legătură cu *Odiseea*; se ştie că Ulise îi va ucide pe Peţitori.) Ce emoţie trebuie să fi resimţit cei care auzeau relatarea pentru prima oară!

*

În favoarea unei psihologii generoase.

Ajuţi mai mult pe cineva dacă-i dai despre sine o

imagine favorabilă decât dacă-i scoţi tot timpul în faţă defectele. În mod normal, orice fiinţă se străduieşte să semene cu imaginea cea mai bună despre sine. Se poate extinde la pedagogie, la istorie, la filosofie, la politică. Suntem bunăoară rezultatul a douăzeci de secole de imagistică creştină. De 2000 de ani, omului i s-a prezentat o imagine umilită a fiinţei sale. Iată rezultatul. Cine poate spune ce am fi noi dacă în aceste douăzeci de secole s-ar fi menţinut idealul antic, cu frumoasa lui figură umană?

*

Pentru psihanalist, eul îşi dă sieşi o continuă reprezentaţie, al cărui libret este însă fals.

F. Alexander şi H. Staub. *Le Criminel*. Cu secole în urmă erau condamnaţi istericii, va veni un timp când vor fi îngrijiţi criminalii.

*

„Să trăieşti şi să mori în faţa unei oglinzi", spune Baudelaire. Nu s-a remarcat suficient acest „şi să mori". A trăi e la îndemâna tuturor. Dar să fii stăpân pe propria ta moarte, iată ce e greu.

*

Psihoza arestării.1 Frecventa asiduu locurile publice distinse: săli de concert, mari restaurante. Crearea de legături, solidaritatea cu oamenii aceia constituie o apărare. Şi pe urmă, acolo e cald, se şade cot la cot. Visa să publice cărţi impresionante care să creeze o aureolă în jurul numelui său şi să-l facă astfel intangibil. În opinia sa, ar fi suficient ca poliţaii să fie puşi şi ei să-i citească operele. Ar spune atunci: „Păi omul ăsta are sensibilitate. E un artist. Nu poate fi condamnat un asemenea suflet". Dar în alte dăţi simţea că o boală, o infirmitate l-ar proteja tot atât de mult. Şi la fel cum pe vremuri criminalii fugeau în pustietate, plănuia să fugă într-o clinică, un sanatoriu, un azil.

Avea nevoie de contacte, de căldură. Îşi trecea relaţiile în revistă. „Imposibil să i se facă aşa ceva unui prieten al domnului X, unui invitat al domnului Y". Dar nu au existat niciodată relaţii suficiente ca să împiedice

înaintarea braţului liniştit care-l ameninţa. Atunci ajungea la epidemii. Presupuneţi declanşarea unui tifos, a unei ciume, se întâmplă, s-a mai văzut. E destul de plauzibil. Ei bine, atunci totul se transformă, deşertul e cel care vine spre tine. Nimeni nu mai are timp să se ocupe de tine. Fiindcă asta este: ideea că, fără să ştii, cineva se ocupă de tine şi nu ştii unde a ajuns – ce a hotărât şi dacă

1 Cf. personajului Cottard din *Ciuma*.

a hotărât ceva. Atunci, ciuma – ca să nu mai pomenesc de cutremurele de pământ.

Astfel îşi chema inima asta sălbatică semenii şi le cerşea căldura. Astfel cerea sufletul acesta frământat, chircit răcoare de la deşerturi şi prefera o boală, un flagel şi catastrofe. (Să dezvolt.)

*

Bunicul lui A.B., la 50 de ani, a socotit că făcuse destul. În căsuţa sa de la Tlemcen s-a culcat şi nu s-a mai sculat, decât pentru lucrurile esenţiale, până când a murit, la 84 de ani. Din zgârcenie, nu voise niciodată să-şi cumpere un ceas. Măsura timpul şi mai ales ora meselor cu ajutorul a două oale, dintre care una era plină cu năut.1 O umplea pe cealaltă cu o aceeaşi mişcare neabătută şi regulată şi-şi găsea astfel reperele într-o zi măsurată cu oala.

Dăduse deja unele semne ale vocaţiei sale în sensul că nimic nu-l interesa, nici lucrul, nici prietenia, nici muzica, nici cafeneaua. Nu ieşise niciodată din oraşul său cu excepţia unei zile când, obligat să plece la Oran, s-a oprit în gara cea mai apropiată de Tlemcen, speriat de aventură. A revenit apoi în oraşul său cu primul tren. Celor care se mirau de viaţa pe care a dus-o, în cei 34 de ani petrecuţi în pat, le spunea că religia stabileşte că jumătate din viaţa omului este o ascensiune, iar cealaltă jumătate o coborâre, şi că zilele acestei coborâri nu-i mai aparţin omului. De altfel se contrazicea afirmând că Dumnezeu nu există, fără de El existenţa preoţilor fiind inutilă, dar această filosofie era atribuită indispoziţiei pe care i-o produceau frecventele colecte din parohia sa.

Ceea ce desăvârşeşte imaginea acestui personaj e dorinţa profundă pe care o repeta cui era dispus să-l audă: că spera să moară foarte bătrân.

*

Ajuns la absurd, încercând să trăiască *în consecinţă*, omul îşi dă întotdeauna seama că lucrul cel mai greu de menţinut pe lume este conştiinţa. Mai întotdeauna împrejurările sunt potrivnice. Se pune

1 Cf. bătrânul astmatic din *Ciuma*.

problema să trăieşti în luciditate într-o lume în care dispersia este regula generală.

Îşi dă astfel seama că adevărata problemă, *chiar fără Dumnezeu*, este problema unităţii psihologice (acţiunea absurdului nu pune de fapt decât problema unităţii metafizice dintre lume şi spirit) şi pacea interioară. Îşi mai dă seama că ea nu este posibilă fără o disciplină greu de împăcat cu lumea. *În asta constă problema*. Această împăcare cu lumea se impune. Ceea ce se cere realizat este *sfinţenia laică*.

Obstacolul este în *viaţa trecută* (profesie, căsătorie, opinii trecute etc.), este ceea ce s-a petrecut deja. Niciunul dintre elementele acestei probleme nu trebuie eludat.

*

Detestabil e scriitorul care vorbeşte, care exploatează ceea ce n-a trăit niciodată. Dar, atenţie, un asasin nu este omul cel mai potrivit ca să vorbească despre crimă. (Dar nu este el oare omul cel mai potrivit ca să vorbească despre crima sa? Nici asta nu e sigur.) Trebuie imaginată o anume distanţă de la creaţie la act. Artistul adevărat se află la jumătatea drumului dintre închipuirile şi actele sale. El este cel „capabil de”. Ar putea să fie ceea ce descrie, ar putea să trăiască ceea ce scrie. Doar actul l-ar limita, el devenind acela care a făcut.

*

„Superiorii nu le iartă niciodată inferiorilor faptul că posedă semnele exterioare ale grandorii”. (*Preotul satului*)

Idem: „Nu mai e pâine”. Véronique şi Valea Montignac cresc din *acelaşi timp*. Acelaşi simbolism ca şi

în *Crinul din vale*.

Pentru cei care spun că Balzac scrie prost, cf. moartea Doamnei Graslin: „Totul în ea s-a purificat, s-a luminat, iar pe faţa ei a apărut un fel de reflex al strălucitoarelor săbii ale îngerilor păzitori care o înconjurau”.

Studiu de femeie: Povestirea este impresionantă – dar cel care povesteşte e Bianchon.

Alain despre Balzac: „Geniul lui constă în faptul că se instalează în mediocru şi-l face sublim fără a-l schimba”.

Balzac şi cimitirele în *Ferragus*.

Barocul lui Balzac: paginile despre orgă în *Ferragus* şi în *Ducesa de Langeais*.

Flacăra aceasta, al cărei reflex înfocat şi indistinct îl vede ducesa la Montriveau, arde în toată opera lui Balzac.

*

Există două tipuri de stil: Doamna de La Fayette şi Balzac. Primul este perfect în detalii, celălalt taie în blocuri mari, iar patru capitole abia dacă ajung să dea o idee despre suflul său. Balzac scrie bine *în ciuda* greşelilor sale de franceză, ci *cu* ele.

*

Taina universului meu: să-l imaginez pe Dumnezeu fără nemurirea umană.

*

Charles Morgan şi unitatea spiritului: fericirea intenţiei unice – talentul ferm al excelenţei – „geniul e această putere de a muri”, opoziţia faţă de femeie şi faţă de tragica sa dragoste de viaţă – tot atâtea teme, tot atâtea nostalgii.

*

Sonete de Shakespeare:

„De cade noaptea forma-ţi năucită în somn adânc, pe-oarbe pleoape-o ştiu”.

— Nebunii fie-mi martorii, cuminţi – trăiesc nelegiuit şi mor ca sfinţii.1

*

Ţările care adăpostesc frumosul sunt cel mai greu de

apărat – atât de tare am vrea să le cruţăm. Astfel, popoarele artiste ar trebui să fie victimele desemnate ale popoarelor ingrate – dacă iubirea de libertate nu ar ocupa primul loc în inima oamenilor faţă de iubirea de frumos. Este o înţelepciune instinctivă – libertatea fiind izvorul frumosului.

1 Sonete de William Shakespeare, în tradecerea lui Gheorghe Tomozei, Editura Porto-Franco, 1991, Galaţi, pp. 53 şi 134 (n.tr.).

*

Calipso îi oferă lui Ulise posibilitatea să aleagă între nemurire şi pământul patriei sale. El respinge nemurirea. Poate că aici este tot sensul *Odiseei*. În cântul XI, Ulise şi morţii în faţa şanţului plin de sânge – iar Agamemnon îi spune: „Nu fi prea bun cu femeia ta şi nu-i încredinţa toate gândurile tale”.

*

De remarcat şi că în *Odiseea* se vorbeşte de Zeus ca de Tatăl creator. Un porumbel cade pe stâncă „dar Tatăl creează altul pentru ca numărul să fie complet”.

XVII – Câinele Argos.

XXII – Sunt spânzurate femeile care s-au dăruit – cruzime de necrezut.

*

Tot pentru Stendhal cronicar – vezi *Jurnal,* pp. 28 – 29.

„Culmea pasiunii poate fi să omori o muscă pentru iubita ta”. „Doar femeile de mare caracter pot să mă facă fericit”.

Şi încă o trăsătură: „Cum se întâmplă deseori cu bărbaţii care şi-au concentrat energia pe una sau două probleme vitale, avea un aspect indolent şi neîngrijit”.

Volumul îi „Am simţit atât de multe în seara asta, că mi-e rău de la stomac”.

Stendhal, care nu s-a înşelat asupra viitorului său literar, se înşală în mod grosolan asupra celui al lui Chateaubriand: „Aş pune rămăşag că în 1913 nu se va mai vorbi de scrierile lui”.

*

Epitaful lui H. Heine: „A iubit trandafirii din Brenta”.

*

Flaubert: „Un om judecând pe altul este un spectacol care m-ar face să crăp de râs dacă nu mi-ar stârni mila”.

Ce a văzut la Genova: „Un oraş numai din marmură cu grădini pline de trandafiri”.

Şi: „Inepţia constă în refuzul de a conchide”.

*

Corespondenţă, Flaubert

Volumul al II-lea. „Succesul la femei este în general un semn de mediocritate” (?)

Idem: „Să trăieşti ca un burghez şi să gândeşti ca un semizeu” cf. Povestea teniei.

„Capodoperele sunt proaste, au înfăţişarea liniştită a animalelor mari”.

„La 17 ani, dacă aş fi fost iubit, ce artist aş fi fost acum!”

*

„În artă nu trebuie niciodată să te temi că eşti *exagerat*... Dar exagerarea să fie continuă – proporţională cu ea însăşi”. 1

Scopul ei: acceptarea ironică a existenţei şi refacerea ei completă prin artă. „A trăi nu ne interesează”.

De explicat omul prin acest cuvânt-cheie cu bătaie lungă: „Susţin că cinismul se învecinează cu castitatea”.

Idem: „N-am face nimic pe lume dacă nu am fi călăuziţi de idei false”. (Fontenelle)

La prima vedere viaţa omului este mai interesantă decât operele sale. Ea constituie un tot obstinat şi tensionat. Domneşte în ea unitatea de spirit. Un suflu unic străbate toţi aceşti ani. Romanul, el e. De revăzut, evident.

*

Întotdeauna există o filosofie care să justifice lipsa de curaj.

*

Critica de artă, de teamă să nu fie taxată drept literatură, încearcă să folosească limbajul picturii, şi atunci

chiar devine literatură. Trebuie să revenim la Baudelaire. Transpunerea umană, *dar obiectivă*.

*

1 în partea de sus a caietului manuscris, se poate citi: „Cf. corespondenţă Berlioz. Tratat teologico-politic”.

Doamna V. printre duhorile de carne putrezită. Trei pisici. Doi câini. Disertând despre cântul interior. Bucătăria e închisă. E o căldură insuportabilă înăuntru.

Toată greutatea cerului şi a căldurii se sprijină pe golf. Totul e luminos. Dar soarele a dispărut.

*

Dificultăţile singurătăţii trebuie tratate în totalitate.

*

Montaigne: O viaţă lunecoasă, sumbră şi mută.

*

Inteligenţa modernă se află în plină descumpănire. Cunoaşterea s-a extins într-o asemenea măsură, încât lumea şi spiritul şi-au pierdut orice punct de sprijin. E un fapt sigur că suferim de nihilism. Dar lucrul cel mai admirabil sunt predicile despre „Întoarceri” 1. Întoarcere la Evul Mediu, la mentalitatea primitivă, la pământ, la religie, la arsenalul vechilor soluţii. Pentru a acorda acestor balsamuri o umbră de eficacitate, ar trebui să ne prefacem că nu mai există cunoştinţele noastre – că n-am învăţat nimic – să ne prefacem a şterge, de fapt, ceea ce este de neşters. Ar trebui să ştergem cu o singură trăsătură de condei aportul mai multor secole şi tot ceea ce a fost acumulat, patrimoniu de netăgăduit, de către un spirit care în cele din urmă (acesta fiind ultimul său progres) recreează haosul pe cont propriu. Lucru imposibil. Pentru vindecare, trebuie să ne descurcăm cu această luciditate, cu această clarviziune. Trebuie să ţinem seama de cunoştinţele pe care le-am dobândit brusc cu privire la exilul nostru. Inteligenţa nu este descumpănită pentru că lumea a fost răscolită de cunoaştere. Ea este descumpănită fiindcă nu se poate descurca în răscolirea asta. „Nu s-a obişnuit cu ideea aceasta”. De îndată ce se va obişnui, descumpănirea va dispărea. Nu va rămâne decât

răscolirea şi cunoaşterea limpede pe care o are spiritul despre ea. O întreagă civilizaţie trebuie refăcută.

*

1 Aluzie la discursurile şi scrierile din perioada petainistă.

Numai probele trebuie să fie palpabile.

*

„Europa, spune Montesquieu, se va pierde datorită războinicilor ei".

*

Cine poate spune: am avut o săptămână perfectă. Amintirea mi-o spune şi ştiu că ea nu minte. Da, imaginea asta e perfectă la fel cum erau perfecte acele zile lungi. Toate bucuriile erau fizice şi toate aveau asentimentul spiritului. În asta constă perfecţiunea, în acordul cu propria condiţie, recunoaşterea şi respectarea omului.

Lungi dune sălbatice şi pure! Sărbătoare a apei de dimineaţă atât de negre, de amiază atât de străvezii, şi a celei de seară, călduţe şi aurii. Lungi dimineţi pe dună şi printre trupuri goale, amiază apăsătoare, şi ar trebui repetat tot restul, ar trebui spus încă o dată ce s-a mai spus. În asta consta tinereţea. În asta consta tinereţea şi, la 30 de ani, nu doresc nimic altceva decât să continui această tinereţe. Dar...

*

Cărţile lui Copernic şi Galileu au stat la index până în 1822. Trei secole de încăpăţânare, nu-i puţin lucru!

*

Pedeapsa cu moartea. Este ucis criminalul pentru că crima istoveşte la om orice facultate de a trăi. A trăit totul de vreme ce a ucis. Poate să moară. Omorul e exhaustiv.

*

Prin ce se distinge literatura din secolul al XIX-lea şi mai ales din secolul al XX-lea de cea din secolele clasice? Este şi ea moralistă de vreme ce e franceză. Dar morala clasică e o morală critică (excepţie făcând Corneille) – negativă. Morala secolului al XX-lea, dimpotrivă, este pozitivă: ea defineşte *stiluri de viaţă*. Să luăm eroul

romantic, Stendhal (aparţine perfect secolului său, dar tocmai prin asta), Barrés, Montherlant, Malraux, Gide etc.

*

Montesquieu. „Există asemenea imbecilităţi încât o imbecilitate şi mai mare ar fi preferabilă”.

*

Înţelegi mai bine „Eterna întoarcere” dacă ţi-o imaginezi ca pe o repetare a marilor momente – ca şi cum totul ar urmări să reproducă sau să facă să răsune momentele culminante ale umanităţii. Primitivii italieni sau Patimile după Sfântul Ioan renăşteau, imitând, comentând la nesfârşit acel „Săvârşitu – s-a” de pe colina sacră. Toate înfrângerile au ceva din Atena deschisă romanilor barbari, toate victoriile duc cu gândul la Salamina etc. etc.

*

Brulard1: „Compoziţiile mele mi-au inspirat întotdeauna aceeaşi pudoare ca şi iubirile mele”.

Idem: „Un salon cu 8 până la 10 persoane dintre care toate femeile au avut amanţi, unde conversaţia este veselă, anecdotică şi unde se bea un punci slab la douăsprezece şi jumătate noaptea este locul de pe lumea asta unde mă simt cel mai bine”.

*

Psihoza arestării2: când să-i trimită fiului său suma de bani lunară, o majorează cu o sută de franci. Fiindcă este împins spre înduioşare, spre generozitate. Angoasa îl face altruist.

Astfel, cei doi bărbaţi urmăriţi într-un oraş toată ziua se înduioşează de îndată ce pot vorbi. Unul plânge, vorbind despre nevasta sa pe care nu a mai văzut-o de doi ani. Imaginaţi-vă serile în oraşele în care urmăritul rătăceşte singuratic.

*

Lui J.T. despre *Străinul*

Este o carte foarte lucrată şi tonul. este voit. Se ridică de 4 sau 5 ori, e adevărat, dar asta-i ca să evit monotonia sau ca să existe o compoziţie. Faţă de preot, Străinul meu nu se justifică. Se înfurie, asta-i cu totul

altceva. Atunci eu sunt cel care explică.

1 Pseudonimul folosit de Stendhal când a scris *Viaţa lui Henri Brulard* (n. red.).

2 Cf. *Ciuma*.

veţi spune? Da, şi am reflectat mult asupra acestui lucru. M-am decis s-o fac fiindcă voiam ca personajul meu să ajungă la singura mare problemă prin intermediul cotidianului şi naturaleţii. Trebuia să marchez acest moment important. Observaţi pe de altă parte că în personajul meu nu există ruptură. În capitolul acesta, ca şi în restul cărţii, el se mulţumeşte să *răspundă la întrebări*. Înainte, era vorba de întrebările pe care lumea ni le pune zilnic – în momentul acela, sunt întrebările preotului. Astfel, îmi definesc personajul în mod negativ.

În toate astea, desigur, este vorba de mijloace artistice şi nu de scop. Sensul cărţii constă tocmai în paralelismul dintre cele două părţi. Concluzie: societatea are nevoie de oameni care plâng la înmormântarea mamei lor; ori nu eşti niciodată condamnat pentru crima pe care o crezi. De altfel, mai văd încă alte zece concluzii posibile.

*

Maximele lui Napoleon: „Fericirea este suprema dezvoltare a facultăţilor mele”.

Înainte de insula Elba: „Un bădăran viu valorează mai mult decât un împărat mort”.

„Un om într-adevăr mare se va plasa mereu deasupra evenimentelor pe care le-a prilejuit”.

„Trebuie să vrei să trăieşti şi să ştii să mori”.

*

Critici despre *Străinul*. „Moralina” bântuie. Imbecililor, care credeţi că negaţia este un abandon, când de fapt e o alegere. (Scriitorul *Ciumei* arată latura eroică a negaţiei.) Nu există altă viaţă posibilă pentru un om lipsit de Dumnezeu – şi toţi oamenii sunt aşa. Cum să-ţi imaginezi că virilitatea constă în fâţâitul profetic, că grandoarea stă în afectarea spirituală! Dar lupta asta cu ajutorul poeziei şi a obscurităţilor ei, revolta aparentă a spiritului este *cea care costă cel mai puţin*. Este

inoperantă şi tiranii o ştiu prea bine.

*

Fără consecinţă1

„Ce meditez eu mai presus de mine şi ce simt fără să pot defini? Un soi de înaintare dificilă spre o sfinţenie a negaţiei – un eroism fără Dumnezeu – omul în sfârşit pur. Toate virtuţile umane, inclusiv singurătatea faţă de Dumnezeu.

Ce face superioritatea *exemplară* (singura) a creştinismului? Hristos şi sfinţii săi – căutarea unui *stil de viaţă*. Această operă va număra atâtea forme câte etape sunt pe drumul unei perfecţiuni fără recompensă. Străinul este punctul zero. *Idem* Mitul. Ciuma e un progres, nu de la zero la infinit, ci spre o complexitate mai profundă care se mai cere definită. Ultimul punct va fi sfântul, dar el îşi va avea valoarea sa aritmetică – măsurabilă ca şi omul”.

Despre critică

Trei ani ca să faci o carte, cinci rânduri ca s-o ridiculizezi – şi citatele false.

Scrisoare către A.R., critic literar (pe care nu i-o voi trimite).

O frază din critica dumneavoastră m-a izbit: „nu ţin seama”. Cum poate un critic luminat, cunoscător a ceea ce este concentrat în orice operă de artă, să nu ţină seama, când zugrăveşte un personaj, de *singurul moment* când acesta vorbeşte despre el şi-i mărturiseşte cititorului ceva din secretul său? Şi cum de nu aţi simţit că acel sfârşit era o convergenţă, un loc privilegiat în care fiinţa atât de risipită pe care am descris-o se aduna în sfârşit.

Îmi atribuiţi ambiţia de a reda realul. Realismul este un cuvânt golit de sens (*Doamna Bovary* şi *Demonii* sunt romane realiste şi nu au nimic în comun). Nu m-am sinchisit. Dacă ar trebui să dau o formă ambiţiei mele, aş vorbi, dimpotrivă, de simbol. De altfel aţi simţit-o foarte bine. Dar atribuiţi acestui simbol un sens pe care nu-l are şi, ca să spun tot, mi-aţi atribuit gratuit o filosofie ridicolă. Într-adevăr, nimic în cartea aceasta nu vă permite să afirmaţi că eu cred în omul natural, că identific o fiinţă

umană cu o făptură

1 Se pare că menţiunea „fără consecinţă” a fost adăugată pe manuscris după o a doua lectură.

vegetală, că firea omenească e străină moralei etc. etc. Personajul principal al cărţii nu are niciodată iniţiative. Nu aţi remarcat că el se mulţumeşte întotdeauna să *răspundă la întrebări*, la cele ale vieţii sau la cele ale oamenilor. Altfel, el nu afirmă niciodată nimic. Şi n-am dat despre el decât un clişeu negativ. Nimic nu vă îndreptăţea să presupuneţi atitudinea sa profundă, decât tocmai ultimul capitol. Dar dumneavoastră „nu ţineţi seama de el”.

Raţiunile acestei voinţe de „a spune cât mai puţin” ar fi prea lungi ca să vi le expun. Dar pot cel puţin să regret că o examinare superficială v-a împins să-mi atribuiţi o filosofie de cafenea pe care nu sunt dispus să mi-o asum. Veţi simţi mai bine ceea ce susţin dacă vă precizez că singurul citat din articolul dumneavoastră este fals (să-l transcriu şi să-l modific) şi că el fundamentează astfel nişte deducţii ilegitime. Poate că exista acolo altă filosofie şi aţi atins-o descriind cuvântul „inumanitate”. Dar la ce bun s-o demonstrez?

Veţi gândi probabil că se face prea mult zgomot pentru cărticica unui necunoscut. Dar cred că sunt depăşit în chestiunea aceasta. Fiindcă v-aţi situat pe un punct de vedere moral care v-a împiedicat să judecaţi cu clarviziunea şi cu talentul care vă erau recunoscute. Această poziţie este de nesusţinut şi o ştiţi mai bine ca oricine. Există un hotar foarte imprecis între criticile dumneavoastră şi cele care se vor putea scrie în curând sub imperiul unei literaturi dirijate (care s-au scris nu foarte de mult timp) despre caracterul moral al cutărei sau cutărei opere. V-o spun fără mânie, e ceva detestabil. Nici dumneavoastră, nici nimeni altul nu aveţi calitatea să judecaţi dacă o operă poate să servească ori să deservească naţiunea în acest moment sau pentru totdeauna. Refuz în orice caz să mă supun unor asemenea jurisdicţii şi aceasta este raţiunea scrisorii mele. V-aş fi

recunoscător dacă aţi crede cu adevărat că aş fi acceptat cu seninătate critici mai grave, dar formulate într-un spirit mai puţin categoric.

În orice caz, aş vrea ca această scrisoare să nu producă o nouă neînţelegere. Faptul că vă scriu nu este demersul unui autor nemulţumit. Vă cer să nu daţi nimic din scrisoarea mea publicităţii. Nu aţi întâlnit prea des numele meu în revistele de astăzi la care se accede totuşi foarte uşor. Fapt e că, neavând nimic de spus, nu-mi place să fac jocul publicităţii. Public în acest moment cărţi care mi-au luat ani întregi de lucru, pentru singurul motiv că sunt încheiate şi că le pregătesc pe cele care le urmează. Nu aştept de pe urma lor niciun avantaj material şi nici vreo consideraţie. Speram doar că îmi vor obţine atenţia şi răbdarea care se acordă oricărei acţiuni de bună-credinţă. Se pare că până şi această exigenţă era peste măsură de mare. Cu toate acestea, vă rog să fiţi sigur, domnule, de sentimentele mele sincere de consideraţie.

*

Trei personaje au intrat în compoziţia *Străinului*: doi bărbaţi (unul sunt eu) şi o femeie.

*

Brice Parain. Eseu despre logosul platonician.1 Studiază logosul ca limbaj. Rezultă că-l înzestrează pe Platon cu o filosofie a expresiei. Retrasează efortul lui Platon în căutarea unui realism rezonabil. Care este „tragicul” problemei? Dacă limbajul nostru nu are sens, nimic nu are sens. Dacă sofiştii au dreptate, lumea este iraţională. Soluţia lui Platon nu-i psihologică, e cosmologică. Care este originalitatea poziţiei lui Parain: consideră problema limbajului ca fiind metafizică, nu socială şi psihologică. etc. etc. De văzut notele.

*

Muncitorii francezi – singurii lângă care mă simt bine, pe care am chef să-i cunosc şi „să-i trăiesc”. Sunt ca şi mine.

*

Sfârşitul lui august ’42

Literatură. Să păstrez rezerve faţă de acest cuvânt. A nu-l rosti prea repede. Dacă s-ar elimina literatura la marii scriitori, s-ar elimina probabil ceea ce este mai personal în operele lor. Literatură = nostalgie. Supraomul lui Nietzsche, abisul lui Dostoievski, actul gratuit al lui Gide etc. etc.

1 Albert Camus a consacrat eseului lui Brice Parain un articol intitulat „Despre o filosofie a expresiei", în *Poésie 44*, nr. 17.

*

Şopotul izvoarelor de-a lungul zilelor mele. Curg în jurul meu, peste câmpii însorite, apoi mai aproape de mine şi curând voi avea acest şopot în mine, acest izvor în inimă şi acest murmur de fântână îmi va însoţi toate gândurile. Asta înseamnă uitarea.

*

Ciuma. Imposibil să scapi. Prea multe „hazarduri" de astă dată în timpul redactării. Trebuie să mă apropii de idee. *Străinul* descrie goliciunea omului în faţa absurdului. *Ciuma*, echivalenţa profundă a punctelor de vedere individuale în faţa aceluiaşi absurd. Este un progres care se va preciza în alte opere. Dar, în plus, *Ciuma* demonstrează că absurdul *nu învaţă* nimic. Este progresul definitiv.

*

Panelier.1 înainte de răsăritul soarelui, peste înaltele coline, brazii nu se disting de ondulaţiile care îi susţin. Apoi soarele, de foarte departe şi din spate, aureşte vârful copacilor. Astfel, pe fondul abia decolorat al cerului, s-ar spune că o armată de sălbatici împodobiţi cu pene se iveşte de după colină. Pe măsură ce soarele urcă şi cerul se luminează, brazii cresc şi armata barbară pare să avanseze şi să se adune într-un tumult de pene prevestind invazia. După aceea, când soarele a ajuns suficient de sus, el luminează dintr-odată brazii care se rostogolesc pe coasta munţilor. Pare să se stârnească o goană sălbatică spre vale, începutul unei lupte scurte şi tragice în care barbarii din timpul zilei vor goni armata fragilă a

gândurilor din timpul nopţii.

*

Ceea ce emoţionează la Joyce nu este opera, ci faptul că a întreprins-o. Trebuie făcută astfel distincţia dintre patetismul întreprinderii – care n-are nimic de-a face cu arta – şi emoţia artistică propriu-zisă.

*

1 Din motive de sănătate, Camus a petrecut mai multe luni, din iarna lui 1942 până în primăvara lui 1943, la Panelier, lângă Chambon-sur-Lignon.

Să mă conving că o operă de artă este ceva uman, iar creatorul n-are nimic de aşteptat de la un „dicteu” transcendent. *Mănăstirea din Parma*, *Fedra*, *Adolphe* ar fi putut să fie foarte diferite, dar nu mai puţin frumoase. Totul depindea de autorul lor – stăpân absolut.

*

După un număr de ani, un eseu despre Franţa, nu se va putea lipsi de o referire la epoca actuală. Ideea asta mi-a venit într-un trenuleţ departamental1 în timp ce vedeam cum defilează, adunate în gări minuscule, feţe şi siluete de francezi, pe care cu greu le voi putea uita: bătrâne cupluri de ţărani, ea cu pielea ca de pergament, el cu obrazul neted, luminat de doi ochi limpezi şi de o mustaţă albă – siluete cocârjate de două ierni de privaţiuni, îmbrăcate în haine lustruite şi cârpite. Eleganţa a părăsit poporul acesta bântuit de mizerie. În trenuri valizele sunt obosite, legate cu sfori, reparate cu cartoane. Toţi francezii au un aer de emigranţi.

Idem în oraşele industriale – acel bătrân muncitor zărit la fereastră, cu ochelarii pe nas, şi care profită de ultima lumină a zilei ca să citească, ţinând cuminte cartea între mâinile cu degete răsfirate.

La gară, o întreagă mulţime absoarbe fără să cârtească o hrană infamă şi iese apoi în oraşul întunecat, oamenii merg cot la cot fără să se amestece şi se retrag la hotel, în camere etc. Viaţă disperată şi tăcută, pe care întreaga Franţă o suportă aşteptând.

În zilele de 10, 11, 12 ale lunii, toată lumea fumează.

Pe 18, imposibil să-ţi dea cineva un foc pe stradă. În trenuri se vorbeşte de secetă. E mai puţin spectaculoasă aici decât în Algeria, dar nu este mai puţin tragică. Un bătrân muncitor îşi povesteşte mizeria: două odăi la o oră distanţă de Saint-Étienne. Două ore de drum, opt ore de muncă – nimic de mâncare acasă –, prea sărac ca să recurgă la piaţa neagră. O femeie tânără spală rufele fiindcă are doi copii şi bărbatul ei s-a întors de la război cu un ulcer la stomac. „I-ar trebui carne albă bine friptă. Unde poţi să găseşti aşa ceva? I-au dat un certificat pentru a-şi procura cele necesare regimului. Aşa că primeşte

1 Camus se ducea săptămânal de la Chambon-sur-Lignon la Saint-Étienne ca să primească îngrijiri medicale.

trei sferturi de litru de lapte, dar i se suprimă grăsimile. Unde aţi mai pomenit să hrăneşti un bărbat cu lapte?” Se întâmplă să i se fure din rufele clienţilor şi-atunci trebuie să le plătească.

Între timp ploaia îneacă peisajul murdar al unei văi industrialeparfumul acru al acestei mizerii – groaznica disperare a acestor vieţi. Iar ceilalţi ţin discursuri.

Saint-Étienne, dimineaţa, în ceaţă, cu sirenele care cheamă la lucru în mijlocul unei îngrămădeli de turnuri, de clădiri şi de coşuri groase îndreptându-şi spre cerul întunecat vârfurile lor purtând depozitul de zgură asemenea unei monstruoase ofrande.

*

Budějovice, actul III1. Sora revine după sinuciderea mamei. Scenă cu femeia:

— În numele cui vorbiţi?

— În numele dragostei mele.

— Ce e asta?

Sora iese. Femeia urlă şi plânge. Intră slujnica taciturnă, atrasă de plânsete:

— Ah, dumneata, măcar dumneata ajută-mă!

— Nu. (Cortina)

*

Toate marile virtuţi au o faţă absurdă.

*

Nostalgia vieţii celorlalţi. Fapt e că, văzută din afară, ea formează un tot. În timp ce a noastră, văzută dinăuntru, pare dispersată. Încă mai alergăm după iluzia unităţii.

*

Ştiinţa explică ceea ce funcţionează şi nu ceea ce *este*. Exemplu: de ce specii diverse de flori, şi nu una singură?

*

Roman. „El o aştepta dimineaţa la marginea unui câmp sub nişte aluni înalţi, în vântul rece al toamnei. Bâzâit fără căldură al

1 Note pentru *Neînţelegerea*, actul III, scena III.

viespilor, vântul printre frunze, un cocoş care se încăpăţânează să cânte în spatele colinelor, lătrături răguşite, în depărtare câte un croncănit de cioară. Între cerul întunecat de septembrie şi solul umed, avea impresia că şi iarna o aşteaptă cu el pe Marthe”.

*

Împerecherea cu animalele suprimă conştientizarea *celuilalt*. Înseamnă „libertate”. Iată de ce a atras atâtea spirite, chiar şi pe Balzac.

*

Panelier. Prima ploaie de septembrie; un vânt uşor amestecă frunzele galbene cu aversa. Ele plutesc un moment, apoi greutatea apei le ţintuieşte brusc la pământ. Când natura e banală, ca aici, se observă mai bine schimbarea anotimpurilor.

*

Copilărie săracă. Impermeabilul prea mare – siesta. Berea Vinga – duminicile la mătuşa. Cărţile – biblioteca municipală. Întoarcerea acasă în seara de Crăciun şi cadavrul din faţa restaurantului. Jocurile din pivniţă (Jeanne, Joseph şi Max). Jeanne adună toţi nasturii, „aşa te îmbogăţeşti”. Vioara fratelui şi orele de muzică.

— Galoufa.

*

Roman. Să nu pun „Ciuma” în titlu. Ci mai degrabă „Prizonierii”.

*

Avakkum1 şi nevasta sa printre gheţurile Siberiei, pe jos. Preoteasa: „Mai avem mult de suferit, părinte?” Avakkum: „Până la moarte, fiică a lui Marcu”. Şi ea, oftând: „Bine, fiu al lui Petru, să mergem mai departe”.

*

Întâia către Corintieni, VII, 27: „Eşti legat de femeie? Nu căuta dezlegare. Te-ai dezlegat de femeie? Nu căuta femeie”. 2

1 *Mémoires d'Avakkum*, traducere din rusă de Pierre Pascal, 1939, Gallimard.

2 Epistolele Sfântului Apostol Pavel, întâia către Corintieni, *Noul Testament*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1993, versiune revizuită, redactată şi comentată de Bartolomeu Valeriu Anania (n. red.).

Luca, VI, 26: „Vai vouă, când toţi oamenii vă vor vorbi de bine; că părinţii lor aşa le făceau prorocilor mincinoşi”.1

Ca apostol, Iuda făcea minuni (Sfântul Ioan Gură de Aur).

*

Zhuangzi (al treilea dintre marii taoişti – a doua jumătate a secolului al IV-lea î.Hr.) are punctul de vedere al lui Lucreţiu: „Pasărea cea mare se înalţă pe vânt până la o înălţime de 90.000 de stadii. Ce vede ea de sus sunt herghelii de cai sălbatici în galop”.

*

Până la era creştină, Buddha nu este reprezentat fiindcă e nir-vanat, adică depersonalizat.

*

După Proust, nu este adevărat că natura imită arta. Ci marele artist este cel care ne învaţă să vedem în natură ceea ce opera sa, într-un mod unic, a ştiut să izoleze din ea. Toate femeile devin astfel personajele feminine pictate de Renoir.

„La piciorul patului, convulsionată de suflul acelei agonii, fără să plângă, dar din când în când scăldată în

lacrimi, mama avea tristeţea fără gânduri a unui frunziş pe care-l biciuie ploaia şi-l răscoleşte vântul”. Gu2.

„Făpturile care au jucat un rol important în viaţa noastră doar rar ies din ea dintr-odată şi în mod definitiv”. *Cu*.

În căutarea timpului pierdut este o operă eroică şi virilă:

1) prin constanţa voinţei creatoare;

2) prin efortul pe care-l pretinde unui bolnav.

„Când crizele mă obligaseră să stau mai multe zile şi mai multe nopţi la rând nu numai fără să dorm, ci şi fără să mă întind, fără să beau şi fără să mănânc, în clipa când epuizarea şi suferinţa deveneau atât de mari, încât credeam că nu am să mai scap niciodată, mă gândeam la un călător oarecare aruncat pe un ţărm, otrăvit de ierburi veninoase, tremurând de febră în hainele muiate de apa mării, dar

1 Sfânta Evanghelie după Luca, *Noul Testament*, ed. cit. (*n*. *red*.).

2 *Cu* pentru Guermantes.

care totuşi se simţea mai bine după două zile, reluându-şi drumul la întâmplare, în căutarea băştinaşilor care puteau fi antropofagi. Exemplul lor mă întărea, îmi redădea speranţa şi mă ruşinam că am putut avea un moment de descurajare”. (*Sodoma şi Gomora*)

*

Nu se culcă cu o târfă care-l agaţă şi pe care o doreşte fiindcă n-are decât o bancnotă de o mie de franci asupra sa şi nu îndrăzneşte să-i ceară restul.

*

Sentiment opus faţă de cel al lui Proust: în faţa fiecărui oraş, fiecărui nou apartament, fiecărei fiinţe, fiecărui trandafir şi fiecărei flăcări, să te minunezi de noutatea lor gândindu-te cum o să le transforme obiceiul – să cauţi în viitor „familiaritatea” pe care ţi-o vor da, să pleci în căutarea timpului care n-a venit încă.

Exemplu:

Noaptea, sosirile solitare în oraşele necunoscute –

senzaţia aceea de sufocare, de depăşire pe care ţi-o creează un organism de o mie de ori mai complex. E suficient ca a doua zi să reperăm strada principală, căci totul se ordonează în raport cu ea şi ne instalăm. Să colecţionezi sosirile nocturne în oraşele străine, să trăieşti din puterea acelor camere de hotel necunoscute.

*

În tramvai: „S-a născut normal. Dar după opt zile i s-au lipit pleoapele. Aşa că, bineînţeles, ochii i-au putrezit”.

*

Ca atunci când suntem atraşi de anumite oraşe (mai totdeauna cele unde am mai locuit) sau de anumite vieţi, prin imaginile sexualităţii – şi atunci suntem înşelaţi. Căci, chiar şi pentru cei mai puţin spiritualizaţi dintre noi, viaţa noastră nu depinde niciodată numai de sexualite sau, cel puţin, există prea multe lucruri în viaţa de toate zilele care nu au nicio legătură cu sexualitatea. Astfel că, după ce a încarnat cu greu, şi din când în când, una dintre aceste imagini sau s-a apropiat de una dintre aceste amintiri, viaţa se acoperă cu lungi spaţii de timp vid ca nişte piei moarte. Şi atunci trebuie să dorim alte oraşe.

Critici despre *Străinul*: Impasibilitate, se spune. Cuvântul este prost ales. Bunăvoinţă ar fi mai potrivit.

*

Budějovice (sau Dumnezeu nu răspunde) 1. Slujnica taciturnă este un bătrân servitor.

Femeia în ultima scenă: „Doamne, ai milă de mine, întoarce-te spre mine. Ascultă-mă, Doamne. Întinde-mi mâna. Doamne, ai milă de cei care se iubesc şi sunt despărţiţi”.

Intră bătrânul.

Bătrânul: M-aţi chemat?

Femeia: Da... Nu... Nu mai ştiu. Dar ajută-mă, ajută-mă, fiindcă am nevoie să fiu ajutată. Fie-ţi milă şi consimte să mă ajuţi. Bătrânul: Nu. (Cortina)

De căutat detalii pentru a accentua simbolismul.

*

Cum se face că fiind legată de atâtea suferinţe, faţa

sa rămâne totuşi pentru mine chipul fericirii?

*

Roman. În faţa trupului în agonie al femeii pe care o iubeşte: „Nu pot, nu pot să te las să mori. Fiindcă ştiu că am să te uit. Am să pierd totul astfel şi vreau să te reţin în această parte a lumii, singura unde sunt în stare să te strâng în braţe” etc. etc.

Ea: „Oh! E groaznic să mori ştiind că vei fi uitată”.

Să văd tot timpul şi să exprim *în acelaşi* timpambele aspecte.

*

Să rezum clar intenţiile mele din *Ciuma*.

*

1 Note pentru *Neînţelegerea*.

Octombrie. În iarba încă verde, frunzele deja galbene. Un vânt scurt şi activ făurea cu un soare sonor, pe nicovala verde a câmpiilor, o bară de lumină ale cărei zumzete de albine parveneau până la mine. Frumuseţe roşie.

Splendidă, veninoasă şi solitară ca o ciupercă otrăvitoare.

*

Se poate observa la Spinoza cultul a ceea ce este şi nu a ceea ce vrea sau trebuie să fie – ura faţă de valorile în alb şi negru, faţă de ierarhia morală – o anume echivalenţă a virtuţilor şi a relelor în lumina divină. „Oamenii preferă ordinea în locul neorânduielii ca şi cum ordinea ar corespunde unui lucru real din natură” („Apendice”, *Cartea I*).

Ceea ce ar fi de neconceput pentru el nu e că Dumnezeu a creat imperfecţiunea în acelaşi timp cu perfecţiunea, ci că nu a creat-o. Căci având puterea să creeze toată gama de la perfect la imperfect, nu putea să n-o facă. Acest lucru nu e supărător decât din punctul nostru de vedere, care nu e cel bun.

Acest Dumnezeu, acest univers nu au mobilitate şi motivele se armonizează. Totul e dat o dată pentru totdeauna. Nouă, dacă ne convine, ne revine să desluşim

consecinţele şi motivele (de aici forma geometrică). Dar universul acesta nu tinde spre nimic şi nu vine de la nimic pentru că este deja desăvârşit şi a fost desăvârşit dintotdeauna. Nu are tragedie pentru că nu are istorie. Este cât se poate de inuman. Este o lume care cere curaj.

[Dar şi o lume fără artă – pentru că e fără hazard (apendicele la Cartea I neagă că ar exista urâtul sau frumosul).]

Nietzsche spune că forma matematică nu se justifică la Spinoza decât ca un mijloc de expresie *estetică*.

Vezi *Etica*, cartea I. Teorema XI dă patru demonstraţii ale existenţei lui Dumnezeu. Teorema XIV şi marea Scolie din teorema XV care pare să nege creaţia.

Ar putea da dreptate celor care vorbesc de panteismul lui Spinoza? E aici totuşi un postulat (cuvânt pe care Spinoza îl evită în toată *Etica*): vidul nu există (demonstrat, ce-i drept, în lucrările precedente).

Se poate opune teorema XVII teoremei XXIV: una demonstrând necesitatea, cealaltă putând servi la reintroducerea contingenţei.

Teorema XXV fundamentează raportul dintre distanţă şi moduri. În teorema XXXI, în fine, voinţa este constrângere. Ca şi Dumnezeu prin natura sa proprie. Teorema XXXIII restrânge mai mult această lume atât de bine legată. S-ar crede că pentru Spinoza natura lui Dumnezeu e mai puternică decât el – dar în teorema XXXIII declară (împotriva adepţilor Binelui Suveran) că este absurd ca Dumnezeu să fie supus destinului.

Este lumea faptului dat o dată pentru totdeauna, a lui „aşa este” – necesitatea e infinită – contribuţia originalităţii şi a hazardului e nulă. Totul este monoton.

*

Curios. Istorici inteligenţi, retrasând istoria unei ţări, îşi utilizează toate forţele ca să preconizeze cutare politică, realistă de exemplu, căreia i se datorează, în opinia lor, cele mai importante epoci ale ţării respective. Chiar ei semnalează totuşi că această stare de fapt nu a putut dura niciodată pentru că, destul de repede, un alt bărbat de stat

sau un alt regim au venit să strice tot. Cu toate acestea ei insistă să apere o politică ce nu rezistă la schimbarea oamenilor, câtă vreme politica în întregimea ei se face prin schimbarea oamenilor. Adevărul e că ei nu gândesc sau nu scriu decât pentru epoca lor. Alternativa istoricilor: scepticismul sau teoria politică ce nu depinde de schimbarea oamenilor (?)

*

Acest efort uriaş este, pentru un geniu, ceea ce e zborul sacadat al lăcustei faţă de cel al rândunicii.

*

„Câteodată, după toate zilele acelea când numai voinţa comanda, în care se edifica oră după oră acea muncă ce nu admitea nici distracţie, nici slăbiciune, care voia să ignore sentimentul şi lumea, mă copleşea un simţământ de părăsire şi mă aruncam cu uşurare în adâncul disperării care, în toate acele zile, mă însoţise. Ce dorinţă, ce tentaţie să nu mai fie nimic de construit şi să abandonez acea operă şi acea faţă atât de dificilă pe care trebuia să o modelez. Iubeam, regretam, doream, eram în sfârşit om.

cerul pustiu al verii, marea pe care am iubit-o atâta şi buzele acestea întinse”.

*

Viaţa sexuală i-a fost dată omului ca să-l deturneze poate de la calea sa adevărată. E opiul lui. În ea totul adoarme. În afara ei, lucrurile îşi reiau viaţa. În acelaşi timp, castitatea stinge specia şi poate acesta este adevărul.

*

Un scriitor nu trebuie să vorbească despre îndoieli în faţa propriei sale creaţii. Ar fi prea uşor să i se răspundă: „Cine te forţează să creezi? Dacă e vorba de o angoasă atât de continuă, de ce o suporţi?” îndoielile sunt tot ce avem noi mai intim. Să nu vorbeşti niciodată despre îndoielile tale – *oricare ar fi ele*.

*

La răscruce de vânturi este unul dintre cele mai mari

romane de dragoste pentru că se sfârşeşte prin eşec şi revoltă – vreau să spun prin moartea fără speranţă. Personajul principal este diavolul. O astfel de iubire nu se poate susţine decât prin eşecul final care este moartea. Nu se poate continua decât în infern.

*

Octombrie

Marile păduri înroşite sub ploaie, pajiştile acoperite de frunze galbene, mirosul ciupercilor care se usucă, focurile (conurile de brad transformate în jăratic sclipeau roşietice ca diamantele infernului), vântul care suspină în jurul casei, unde mai poţi găsi o toamnă atât de convenţională? Acum ţăranii umblă puţin aplecaţi – contra vântului şi a ploii.

În pădurea de toamnă, fagii formează pete de un galben auriu sau se izolează la marginea pădurilor ca nişte cuiburi mari şiroind de o miere blondă.

*

23 octombrie. Început

Ciuma are un sens social *şi* un sens metafizic. Este exact acelaşi. Ambiguitatea aceasta există şi în *Străinul*.

*

Se spune: se sinchiseşte ca de o muscă – şi asta nu ne mai spune nimic. Dar ajunge să privim cum mor muştele încleiate pe hârtia lor – aceea făcută special pentru ele – şi înţelegem atunci că inventatorul formulei a contemplat îndelung această agonie groaznică şi neînsemnată – această moarte lentă care va lăsa în urma ei doar un uşor miros de putrefacţie. (Geniul e cel care face locul comun.)

*

Idee: refuză tot ce i se oferă, toate fericirile care se ivesc din cauza unei exigenţe mai profunde. Îşi ratează căsnicia, se angajează în legături nesatisfăcătoare, aşteaptă, speră. „N-aş şti s-o definesc foarte bine, dar o simt”. Şi aşa până la sfârşitul vieţii. „Nu, nu voi putea niciodată s-o definesc”.

*

Sexualitatea nu duce la nimic. Nu este imorală, dar e

neproductivă. Poţi s-o practici când nu doreşti să produci. Dar numai castitatea este legată de un progres personal.

Există un timp când sexualitatea e o victorie – când o degajezi de imperativele morale. Dar curând după aceea devine o înfrângere – şi singura victorie pe care o obţinem, de astă dată asupra ei, este: castitatea.

*

De reflectat la comentariul despre Don *Juan* de Molière1.

*

Noiembrie '42

Toamna, peisajul acesta înfloreşte cu frunze – cireşii devenind roşii, arţarii galbeni, fagii acoperindu-se de bronz. Peste platou se aştern miile de flăcări ale unei noi primăveri.

*

1 N-am găsit nimic, în arhivele lui Camus, care să corespundă unui proiect de comentariu.

Renunţarea la tinereţe. Nu eu renunţ la fiinţe şi la lucruri (nu aş putea), ci lucrurile şi fiinţele renunţă la mine. Tinereţea fuge de mine: asta înseamnă să fii bolnav.

*

Primul lucru pe care trebuie să-l înveţe un scriitor este arta de a transpune ceea ce simte în ceea ce vrea să simtă alţii. La început reuşeşte din întâmplare. Dar pe urmă talentul trebuie să înlocuiască întâmplarea. Există şi o parte de noroc la rădăcina geniului.

*

Spune întotdeauna: „Asta în ţara mea s-ar numi". 1 şi adaugă o formulă banală care nu aparţine nici unei ţări. Exemplu: Asta în ţara mea s-ar numi o vreme de vis (sau o carieră strălucită, sau o fată model, sau o iluminaţie feerică).

*

11 noiembrie. *Ca nişte şobolani*! *2*

*

Dimineaţa totul e acoperit de promoroacă, cerul străluceşte în spatele ghirlandelor şi banderolelor unei

chermese imaculate. La ora zece, în momentul când soarele începe să încălzească, tot câmpul se umple de muzica cristalină a unui dezgheţ aerian: mici pârâituri ca nişte suspine ale copacului, căderea promoroacei pe sol ca un zgomot de insecte albe aruncate unele peste altele, frunze întârziate desprinzându-se neîntrerupt sub povara gheţii şi abia tresăltând pe jos ca nişte oseminte imponderabile. În jur, vâlcelele şi colinele dispar în fum. Când îl privim ceva mai îndelung, observăm că peisajul acesta, pierzându-şi toate culorile, a îmbătrânit brusc. Un ţinut străvechi urcă până la noi într-o singură dimineaţă, traversând milenii. Pintenul acela acoperit de copaci şi ferigi pătrunde ca o proră la confluenţa celor două râuri. Descotorosit de promoroacă datorită primelor raze de soare, rămâne singurul lucru viu în mijlocul peisajului alb ca veşnicia. Acolo, cel puţin, vocile învălmăşite

1 Cf. ticurile verbale ale lui Grand: *Ciuma*.

2 Debarcarea aliaţilor în Africa de Nord îl desparte pe Camus de ţara sa şi de ai săi.

ale celor două şuvoaie se aliază împotriva tăcerii nemărginite care-l înconjoară. Dar încetul cu încetul cântecul apelor se încorporează el însuşi în peisaj. Fără să scadă cu un ton, devine totuşi tăcere. Şi din loc în loc este nevoie de trecerea a trei ciori fumurii ca să se ivească din nou pe cer semnele vieţii.

Aşezat în vârful prorei, continuu această navigare imobilă în ţara indiferenţei. Nu mai puţin indiferentă decât toată natura şi pacea asta albă pe care iarna o aduce în inimile prea călduroase – ca să-mi împace inima mistuită de o iubire amară. Privesc cum se întinde pe cer acea izbucnire de lumină care neagă presimţirile morţii. În sfârşit, un semn de viitor, deasupra mea, căruia totul îi vorbeşte acum de trecut. Taci, plămânule! Umflă-te de aerul acesta pal şi îngheţat care ţi-e hrana. Taci. Să nu mai fiu silit să-ţi ascult lenta putrezire – şi să mă întorc în fine spre.

*

Saint-Étienne

Ştiu ce înseamnă duminica pentru un om sărac care munceşte. Ştiu mai ales ce înseamnă duminica seară şi dacă aş putea da un sens şi înfăţişa ceea ce ştiu, aş putea face dintr-o duminică săracă o operă de umanitate.

*

N-ar fi trebuit să scriu: dacă lumea ar fi clară, arta nu ar existaiar dacă lumea mi s-ar părea că are un sens nu aş mai scrie. În unele cazuri trebuie să fii personal, din modestie. De adăugat că formula m-ar fi constrâns să reflectez mai bine şi, până la urmă n-aş fi scris-o. Este un adevăr strălucitor, fără temei.

*

Sexualitatea neînfrânată duce la o filosofie a nesemnificaţiei lumii. Castitatea dă dimpotrivă un sens (lumii).

*

Kierkegaard. Valoarea estetică a căsniciei. Vederi definitive, dar prea multă vorbărie.

Rolul eticii şi al esteticii în formarea personalităţii; mult mai solid şi mai emoţionant. Apologie a *generalului*.

Pentru Kierkegaard, morala estetică are drept scop originalitatea – şi în realitate trebuie să ajungi la general. *Kierkegaard nu este mistic*. El critică misticismul pentru că se desparte de lume – tocmai pentru că nu este în ceea ce este general. Dacă există un salt la Kierkegaard, el este deci de ordinul inteligenţei. Este saltul în stare pură. Aceasta în stadiul etic. Dar stadiul religios transfigurează tot.

*

În ce moment se schimbă viaţa în destin? La moarte? Dar acesta este un destin *pentru ceilalţi*, pentru istorie sau pentru familie. Prin conştiinţă? Dar spiritul este cel care-şi face o imagine despre viaţă ca destin, care introduce o coerenţă acolo unde ea nu există. În ambele cazuri, e vorba de o iluzie. Concluzia? Nu există destin?

*

Supralicitarea motivului Euridicei1 în literatura anilor ’40. Asta pentru că niciodată n-au fost despărţiţi

atâţia amanţi.

*

Toată arta lui Kafka2 constă în a-l obliga pe cititor să *recitească*. Deznodămintele sale – sau lipsa de deznodăminte – sugerează explicaţii, care nu reies însă clar şi care cer ca povestea să fie recitită dintr-un unghi nou ca să apară fondate. Uneori există o dublă sau o triplă posibilitate de interpretare, de unde nevoia de două sau trei lecturi. Dar ar greşi cel care ar vrea să interpreteze fiecare amănunt la Kafka. Un simbol este întotdeauna în general, iar artistul dă o traducere a sa în mare. Nu poate fi tradus cuvânt cu cuvânt. Poate fi restituită doar mişcarea. În rest, trebuie să avem încredere în hazard, care se regăseşte din plin la orice creator.

*

În ţinutul acesta unde iarna a suprimat orice culoare de vreme ce aici totul e alb, cel mai mic sunet de vreme ce zăpada îl înăbuşă, toate miresmele fiindcă frigul le acoperă, primul miros al ierburilor

1 Cf. *Ciuma*.

2 Cf. articol apărut în *L'Arbalète*, în 1943, şi reluat în apendice în *Mitul lui Sisif*.

de primăvară trebuie să fie precum chemarea veselă, trompeta strălucitoare a senzaţiei.

*

Boala este o mănăstire care are regula sa, asceza sa, tăcerile şi inspiraţiile sale.

*

În nopţile din Algeria, urletele câinilor se răsfrâng pe spaţii de zece ori mai mari decât cele din Europa. Acolo, ele se împodobesc cu o nostalgie necunoscută în aceste ţări mici. Sunt un limbaj pe care astăzi eu sunt singurul care-l aud în amintire.

*

Dezvoltarea absurdului:

1) dacă grija fundamentală este nevoia de unitate;

2) dacă lumea (sau Dumnezeu) nu o pot satisface.

Îi revine omului să-şi creeze o unitate, fie

îndepărtându-se de lume, fie în interiorul lumii. Astfel sunt restituite o morală şi o asceză, care rămân de precizat.

*

A trăi cu pasiunile tale înseamnă a trăi cu suferinţele tale – ceea ce reprezintă contraponderea, corecţia, echilibrul şi plata. Când un om a învăţat – şi nu pe hârtie – să rămână singur în intimitatea suferinţei sale, să-şi depăşească dorinţa de a fugi, iluzia că alţii pot „Împărtăşi” suferinţa lui, îi mai rămâne doar puţin de învăţat.

*

Să ne închipuim un gânditor care, după ce a publicat câteva lucrări, declară într-o nouă carte: „Până acum am mers într-o direcţie greşită. Iau totul de la început. Cred acum că nu aveam dreptate”, nimeni nu l-ar mai lua în serios. Şi totuşi abia atunci ar face dovada că este demn de a gândi.

*

Femeia, în afara amorului, este plictisitoare. Ea nu ştie. Trebuie să trăieşti cu una şi să taci. Sau să te culci cu toate şi să faci. Ce-i mai important se află în altă parte.

*

Pascal: Eroarea vine din excludere.

*

Echivalenţa în *Macbeth*: „Fair is foul and foul is fair”, dar ea este de origine diabolică. „And nothing is but what is not”. Şi în altă parte, actul II, scena III: „far from this instant there is nothing serious în mortality”. Garnier traduce „The night is long that never finds the day” prin: „Nu există noapte oricât de lungă care să nu ajungă la zi” (?)

Da1 – „it is a tale told by an idiot, full of sound and fury, signifying nothing”.

*

Zeii au înzestrat omul cu mari şi strălucite virtuţi care-l fac capabil să cucerească orice. Dar l-au înzestrat totodată cu o virtute mai amară care îl face să dispreţuiască tot ce poate fi cucerit după ce a înfăptuit ceva.

…Să te bucuri tot timpul este imposibil, până la urmă survine oboseala.

— Perfect. Dar de ce? în realitate nu te poţi bucura tot timpul pentru că nu te poţi bucura de toate. Resimţi tot atâta oboseală socotind numărul de bucurii pe care, orice ai face, nu le vei avea niciodată, câtă resimţi estimându-le pe cele pe care le-ai avut deja. Dacă ai putea îmbrăţişa totul, în fapt, în realitate, ar mai exista oare oboseala?

*

Întrebare: Vă plac ideile – cu pasiune, cu sânge? Aveţi insomnii din cauza acestei idei? Simţiţi că vă puneţi viaţa în joc pentru ea? câţi gânditori nu s-ar da înapoi!

*

Pentru publicaţia teatrului: Caligula: *tragedie* – Exilatul (sau Budějovice): *comedie*.

*

1 Cuvânt greu de citit în manuscris: ezităm între Mai *oui*.

15 decembrie

Să accept încercarea, să găsesc prin ea unitatea. Dacă celălalt nu răspunde, să mori în diversitate.

*

Frumosul, spune Nietzsche după Stendhal, este o promisiune de fericire. Dar dacă el nu este chiar fericirea, ce poate promite?

*

Când totul a fost acoperit de zăpadă mi-am dat seama că uşile şi ferestrele sunt albastre.

*

Dacă e adevărat că crima istoveşte orice facultate de a trăi a unui om (vezi mai sus). Prin asta crima lui Cain (şi nu cea a lui Adam care, pusă alături, pare un păcat uşor) ne-a istovit puterile şi dragostea de viaţă. În măsura în care suntem parte din natura şi osânda lui, suferim de acel straniu răgaz şi de acea inadaptare melancolică ce urmează după prea marile efuziuni şi după gesturile istovitoare. Cain a golit dintr-odată pentru noi toate posibilităţile de viaţă efectivă. Asta e infernul. Dar se vede

bine că el este pe pământ.

*

Prinţesa de Clèves1. Nu chiar atât de simplă. Se diversifică în mai multe povestiri. Începe complicat şi se încheie în unitate. Pe lângă *Adolphe*, este un foileton complex.

Simplitatea ei reală constă în concepţia despre iubire: Pentru Doamna de La Fayette iubirea e o primejdie. Acesta-i postulatul ei. Iar ceea ce se simte la lectură, ca de altfel şi citind *Prinţesa de Mont-pensier* şi *Contesa de Tende*, este o constantă neîncredere faţă de dragoste. (Ceea ce, fireşte, este contrariul indiferenţei.)

„I s-a acordat graţierea când nu mai aştepta decât lovitura morţii; dar frica îl cuprinsese atât de tare, încât îşi pierdu cunoştinţa şi muri după câteva zile". (*Toate* personajele Doamnei de La Fayette care mor, mor din cauza *sentimentului*. De înţeles de ce sentimentul îi inspiră o asemenea spaimă.)

1 Cf. *„L'intelligence etl Echafaud*, în *Confluences*, Pléiade, p. 1887.

„I-am spus că atâta timp cât mâhnirea îşi păstrase limitele, o aprobasem şi o împărtăşisem; dar că n-o voi mai plânge dacă se lăsa pradă disperării şi-şi pierdea raţiunea". Magnific. Este pudoarea marilor noastre secole. E o pudoare virilă. Dar nu e uscată. Fiindcă însuşi bărbatul (prinţul de Clèves) care spune acestea va muri de disperare.

„Cavalerul de Guise. a luat hotărârea să nu se mai gândească niciodată că ar putea să câştige iubirea Doamnei de Clèves. Dar pentru a alunga acest gând care i se păruse atât de dificil şi atât de glorios, trebuia să se gândească la altceva, a cărui grandoare să-l poată preocupa. Şi-a pus în gând să cucerească Rodosul".

„Ceea ce spusese Doamna de Clèves despre portretul lui l-a readus la viaţă făcându-i cunoscut că pe el *nu-l ura*". Cuvântul îi arde gura.

*

Sărăcia este o stare a cărei virtute e generozitatea.

*

Copilărie săracă. Diferenţa esenţială când mă duceam la unchiul meu1: la noi obiectele nu aveau nume, se spunea: farfuriile adânci, vasul care e pe şemineu etc. La el: gresia arsă din Vosgi, serviciul de Quimper etc.

— Se ivea în mine dorinţa de a alege.

*

Dorinţa fizică brutală e uşor de satisfăcut. Dar dorinţa însoţită de tandreţe cere timp. Trebuie să străbaţi tot tărâmul iubirii ca să găseşti flacăra dorinţei. Oare de aceea doreşti întotdeauna cu atâta greutate, la început, ceea ce iubeşti?

*

Eseu despre revoltă2. Nostalgia „Începuturilor". *Idem*: tema relativului – dar *relativul cu pasiune*. Exemplu: sfâşiat între lumea care nu îi e suficientă şi Dumnezeul pe care nu-l are, spiritul absurd

1 M. Acault, cf. *Hommage à Gide* (*Nouvelle NR. F.*, noiembrie 1951).

2 Cf. „Însemnări despre revoltă", în Existenţă (1945), care prefigurează capitolul I din *Omul revoltat*.

alege cu pasiune lumea. *Idem*: împărţit între relativ şi absolut, sare cu înfocare în relativ.

*

Acum când îi cunoaşte preţul, este deposedat. Condiţia posesiunii e ignoranţa. Chiar şi pe plan fizic: nu posezi cu adevărat decât o necunoscută.

*

Budějovice (sau *Exilatul*).

*

I

Mama – Nu, nu astă-seară. Să-i acordăm această pauză şi această oprire. Să-i dăm acest răgaz. Poate că tocmai acest răgaz ne va salva. Fiica – Ce numeşti tu salvare? Mama – Iertarea veşnică.

Sora – Atunci eu sunt deja salvată. Pentru că mi-am iertat singură viitorul.

II

Idem: vezi mai sus.

Sora – în numele a ce?

Femeia – în numele iubirii mele.

Sora – Ce vrea să însemne cuvântul ăsta?

(Pasaj)

Femeia – Iubirea este bucuria mea trecută şi durerea mea de azi. Sora – Categoric, vorbeşti un limbaj pe care nu-l înţeleg. Iubire, bucurie şi durere, n-am auzit niciodată cuvintele astea.

III

— Ah! spuse el înainte de a muri, lumea asta nu-i deci făcută pentru mine şi casa asta nu-i a mea.

Sora – Lumea e făcută ca să mori în ea, iar casele ca să dormi în ele.

IV

Actul 2. Meditaţie despre camerele de hotel. Sună. Tăcere. Paşi. Apare bătrânul mut. O clipă nemişcat şi tăcut în faţa uşii.

— Nimic, spuse celălalt. Nimic. Voiam să ştiu dacă răspunde cineva, dacă soneria funcţionează.

Bătrânul rămâne un moment nemişcat, apoi pleacă. Paşi.

V

Sora – Rugaţi-vă la Dumnezeu să vă facă de piatră. Asta e adevărata fericire şi asta a ales şi pentru sine însuşi.

E surd, vă spun, şi mut ca piatra. Fiţi asemănător Lui ca să nu mai cunoaşteţi din lume decât apa ce şiroieşte şi soarele ce încălzeşte. Apropiaţi-vă de piatră cât mai aveţi timp (să dezvolt).

*

Lumea absurdă nu admite decât o justificare estetică.

*

Nietzsche – Tot ceea ce este decisiv se construieşte doar pe un „orice ar fi”.

*

Romanele metafizice ale lui Maurice Blanchot

Thomas obscurul. Ceea ce o atrage pe Anne la Thomas e moartea pe care o poartă în el. Iubirea ei e

metafizică. De aceea se detaşează de el în momentul morţii. Fiindcă în acel moment ea *ştie* şi nouă ne place să nu ştim. Astfel, doar moartea e adevărata cunoaştere. Dar tot ea face cunoaşterea inutilă: progresul ei e steril.

Thomas descoperă în el moartea care-i prefigurează viitorul. Cheia cărţii e dată în capitolul XIV. Atunci trebuie să reciteşti şi totul se luminează – dar în lumina fără strălucire care scaldă as-fodelele din locul morţii. (Lângă fermă, un copac singuratic, format din două trunchiuri împreunate, dintre care unul, mort de mult, cu lemnul putred, nici nu mai atinge pământul. A rămas lipit de primul şi amândouă împreună îl reprezintă destul de bine pe Thomas. Dar trunchiul viu nu s-a lăsat înăbuşit. Şi-a îngroşat îmbrăţişarea de scoarţă, strângându-se în jurul trunchiului mort – şi-a proiectat crengile de jur-împrejur şi deasupra – nu s-a lăsat doborât.)

Aminadab, în ciuda aparenţelor, e mai obscur. Este o formă nouă a Mitului lui Orfeu şi Euridice (de notat că în ambele cărţi impresia de oboseală pe care personajul pare s-o resimtă şi pe care în acelaşi timp i-o transmite cititorului este o *impresie artistica*).

*

Ciuma. *A doua versiune*

Biblia: Deuteronomul, XXVIII, 21; XXXII, 24. Leviticul, XXVI, 25. Amos, IV, 10. Ieşirea, IX, 4; IX, 15; XII, 29. Ieremia, XXIV, 10; XIV, 12; VI, 19; XXI, 7 şi 9. Iezechiel, V, 12; VI, 12; VII, 15.

„Fiecare-şi caută pustiul şi de îndată ce l-a aflat, îl socoteşte prea aspru. Nimeni nu va spune că nu-l voi putea îndura pe al meu”.

*

Iniţial1, primele 3 părţi compuse din jurnale – carnete – note – predici – tratate – şi din relatări obiective erau menite să sugereze, să intrige şi să dezvăluie profunzimile cărţii. Ultima parte, compusă doar din evenimente, trebuia să traducă prin ele şi numai prin ele semnificaţia generală.

Fiecare parte trebuia de asemenea să strângă ceva

mai mult legăturile dintre personaje – şi trebuia să facă să se simtă prin fuziunea progresivă a jurnalelor într-unul singur şi s-o desăvârşească în scenele din partea a patra.

*

Versiunea a doua

Ciuma pitorească şi descriptivă – mici fragmente documentare şi o dizertaţie despre flageluri.

Stéphan2 – capitolul 2: Blestemă dragostea care l-a frustrat de tot restul.

Să pun totul în stil indirect (predici – jurnale etc.) şi uşurarea monotonă prin tablouri ale Ciumei?

Categoric trebuie să fie o relatare, o cronică. Dar câte probleme ridică asta.

1 După *Iniţial* manuscrisul indică „vezi carnet” – paragraful care urmează a fost regăsit în Carnetul de însemnări pentru *Ciuma*.

2 Stéphan, personaj care figurează în prima versiune a *Ciumei*.

Poate: să-l refac pe Stéphan în întregime suprimând tema iubirii. Personajul Stéphan nu e dezvoltat suficient. Urmarea îl prevedea ceva mai amplu.

Să urmăresc până la sfârşit tema despărţirii.

Să redactez un raport general despre ciumă la O?

Cei care-şi descoperă un purice.

Un capitol despre mizerie.

Pentru predică: „Aţi remarcat, fraţilor, ce monoton este Ieremia?”

Personaj suplimentar: un separat, un exilat care face tot posibilul ca să iasă din oraş şi nu poate. Demersurile sale: vrea să obţină un permis de liberă-trecere sub pretext „că nu este de aici”. Dacă moare, să arăt că mai întâi suferă pentru că nu s-a alăturat celuilalt şi pentru atâtea lucruri rămase în suspensie. Asta înseamnă să atingă străfundurile ciumei.

Atenţie: astmul nu justifică vizitele atât de numeroase.

Să introduc atmosfera din Oran.

Nimic „forţat”, naturalul.

Eroism civic.

Să dezvolt critica socială şi revolta. Ceea ce le lipseşte este imaginaţia. Ei se instalează în epopee ca la un picnic. Nu gândesc la scara flagelurilor. Iar remediile pe care le imaginează ajung abia la nivelul unui guturai. Vor pieri (să dezvolt).

Un capitol despre boală. „Constatau încă o dată că durerea fizică nu venea niciodată singură, ci întotdeauna însoţită de suferinţe morale (familie – iubiri frustrate) care-i dădeau profunzime. Observau astfel – contrar opiniei curente – că dacă unul dintre privilegiile atroce ale condiţiei umane este să mori singur, o imagine nu mai puţin crudă şi nici mai puţin adevărată este tocmai aceea că omului nu-i este niciodată dat să moară într-adevăr singur”.

Moralitatea ciumei: nu a servit la nimic şi nimănui. Doar cei pe care moartea i-a atins în ei înşişi sau în apropiaţii lor au învăţat ceva. Dar adevărul astfel cucerit nu-i priveşte decât pe ei. E un adevăr lipsit de viitor.

Evenimentele şi cronicile trebuie să dea sensul social al *Ciumei*. Personajele îi dau sensul mai profund. Dar toate acestea în mare.

Critică socială. Întâlnirea administraţiei, care este o entitate abstractă, cu ciuma, care este cea mai concretă dintre toate forţele, nu poate duce decât la rezultate comice şi scandaloase.

Separatul evadează pentru că *nu poate aştepta ca ea să îmbătrânească*.

Un capitol despre părinţii izolaţi *în lazarete*. Sfârşitul părţii I. Progresia cazurilor de ciumă trebuie calchiată după cea a şobolanilor. De lărgit. De lărgit. Ciudata ciumă?

Partea I este o expunere care ar trebui să fie foarte rapidă – chiar şi în ziare.

O temă posibilă: lupta dintre medicină şi religie: puterile relativului (şi ce relativ!) împotriva celor ale absolutului. Relativul e cel care triumfă sau, mai exact, cel care nu pierde.

„Desigur, ştim că ciuma are binefacerile ei, că îţi

deschide ochii, te obligă să gândeşti. Este, din această privinţă, la fel ca toate relele de pe lume şi ca lumea însăşi. Dar, de asemenea, ceea ce e adevărat despre relele lumii şi despre lumea însăşi e adevărat şi despre ciumă. Oricâtă grandoare ar extrage unii indivizi de pe urma flagelului, observând suferinţa fraţilor noştri, trebuie să fie nebun, criminal sau laş cel care ar consimte ciuma, iar în faţa ei singurul cuvânt de ordine al unui om este revolta". Toţi caută pacea. Să subliniez asta.

(?) Cottard *pe dos*: să descriu comportamentul său şi să dezvălui *la sfârşit* că-i era frică să nu fie arestat.

Ziarele nu mai au nimic altceva de relatat decât poveşti despre ciumă. Oamenii spun: nu găseşti nimic în ziar.

Sunt chemaţi medici din exterior.

Ceea ce mi se pare a caracteriza cel mai bine această epocă e *despărţirea*. Toţi au fost separaţi de restul lumii, de cei pe care-i iubeau sau de obiceiurile lor. Şi în acest exil, cei care erau în stare să mediteze au fost forţaţi să mediteze, iar ceilalţi să trăiască o viaţă de animal hăituit. De fapt, nu exista cale de mijloc.

Exilatul, la sfârşit, atins de ciumă, aleargă pe o colină şi-şi cheamă soţia cu strigăte puternice peste zidurile oraşului, peste câmp, peste trei sate şi un râu.

(?) o prefaţă a povestitorului cu consideraţii despre obiectivitate şi despre mărturie.

La sfârşitul ciumei, toţi locuitorii au un aer de emigranţi.

De adăugat detalii despre „epidemie".

Tarrou este omul care poate să înţeleagă tot – şi care suferă din cauza asta. Nu poate judeca nimic.

Care e idealul omului căzut pradă ciumei?

— O să vă vină să râdeţi: e cinstea.

De suprimat: „la început – în fapt – în realitate – în primele zile – cam în aceeaşi epocă" etc.

(?) De arătat de-a lungul întregii opere, cu mijloace de detectiv, că Rieux este povestitorul. La început: miros de ţigară.

Concomitent sălbăticie şi nevoie de căldură. Pentru a le concilia: cinematograful – unde stau înghesuiţi unul într-altul fără să se cunoască.

Insuliţe de lumină în oraşul întunecat spre care converge un popor de umbre ca o colonie de parameci căzuţi pradă unui heliotropism.

Pentru exilat: seara în cafenelele unde se amâna cât mai mult posibil ora de aprins lumina pentru a economisi electricitatea, unde crepusculul invadează sala ca o apă cenuşie, scânteile asfinţitului reflectându-se slab în geamuri, marmora meselor şi spătarele scaunelor lucind slab: este ora părăsirii.

Separaţii – partea a doua: „Erau izbiţi de mulţimea nimicurilor care contau mult pentru ei şi care nici nu existau pentru ceilalţi. Astfel descopereau viaţa personală”. „Ştiau foarte bine că trebuie să termine – sau cel puţin să dorească sfârşitul – şi prin urmare îl doreau, dar fără entuziamul de la început – şi numai cu motivele foarte clare pe care le aveau ca să-l dorească. Din marele elan de la început nu le mai rămânea decât o deprimare întunecată care-i făcea să uite însăşi cauza acestei consternări. Aveau atitudinea tristeţii şi a nefericirii, dar nu le mai resimţeau acuitatea. În fond, tocmai asta era nefericirea. Înainte, erau doar pradă disperării. Astfel mulţi nu au fost fideli. Fiindcă din suferinţa lor din dragoste nu păstraseră decât gustul şi nevoia de dragoste şi, desprinzându-se treptat de făptura care le inspirase aceste sentimente, se simţiseră mai slabi şi sfârşiseră prin a ceda primei făgăduieli de tandreţe. Astfel deveneau infideli din dragoste”. „Văzută de la distanţă, viaţa lor le părea că formează acum un tot. Atunci aderau la ea cu o forţă nouă. Astfel ciuma le restituia unitatea. Trebuie deci să conchidem că oamenii aceştia nu ştiau să trăiască cu unitatea lor, deşi o avuseseră – sau mai curând că nu erau capabili să o trăiască decât odată lipsiţi de ea”. — „Îşi dădeau seama uneori că rămăseseră în prima fază, când plănuiau să arate într-o zi sau alta cutare lucru cutărui prieten care nu mai era acolo. Încă mai aveau speranţă. A

doua fază a început când într-adevăr n-au mai putut să gândească decât în termenii ciumei”. — „Dar câteodată, în toiul nopţii, rana li se deschidea iar. Şi treziţi brusc, îi pipăiau marginile iritate, îşi regăseau suferinţa proaspătă şi odată cu ea chipul răscolit al dragostei lor”.

Vreau să exprim prin intermediul ciumei sufocarea de care am suferit cu toţii şi atmosfera de ameninţare şi exil în care am trăit. Totodată vreau să extind această interpretare la noţiunea de existenţă în general. Ciuma va da imaginea celor care în războiul acesta şi-au avut partea lor de reflecţie, de tăcere – şi de suferinţă morală.

*

Aici nu se cunoaşte setea şi senzaţia de secătuire care pune stăpânire pe întreaga fiinţă după un drum străbătut în soare şi prin praf. Limonada pe care o înghiţi: nu simţi deloc cum trece lichidul, ci doar cele o mie de mici ace arzătoare ale apei gazoase.

*

Nu-s făcut pentru risipire.

*

15 ianuarie

Boala este o cruce, dar poate şi un parapet. Idealul însă ar fi să-i luăm forţa şi să-i refuzăm slăbiciunile. Pentru ca ea să fie refugiul care îţi dă putere în *momentul dorit*. Şi dacă trebuie să plătim cu moneda suferinţelor şi a renunţării, să plătim.

*

Pentru că cerul e albastru, copacii acoperiţi de zăpadă care-şi înalţă crengile albe pe malul râului, foarte aproape de apa îngheţată, par nişte migdali înfloriţi. În ţara asta ochii se confruntă cu o perpetuă confuzie între primăvară şi iarnă.

M-am legat de ţara asta, adică am motive s-o iubesc şi motive s-o detest. Pentru Algeria, dimpotrivă, simt o pasiune neînfrânată, o dorinţă de a mă lăsa în voia voluptăţii de a iubi. Întrebare: Se poate iubi o ţară cum ai iubi o femeie?

*

Ciuma, versiunea a doua. Separaţii

Separaţii îşi dau seama că, în realitate, n-au încetat niciodată, în prima fază, să spere ceva: că scrisorile vor veni, că ciuma va înceta, că cel absent se va strecura în oraş. Abia în faza a doua nu mai speră. Dar în acel moment sunt din fericire atoni (sau viaţa le dă motive noi de interes). Trebuie să moară sau să trădeze.

Idem: momentele în care se lasă să alunece spre ciumă şi nu mai speră decât în somnul ei. Cottard spune: trebuie să fie bine la închisoare. Iar locuitorii: poate că ciuma te eliberează de toate.

*

Puritatea inimii la Kierkegaard.

— Câtă vorbărie. Geniul este deci atât de lent!

„Disperarea e hotarul unde se întâlnesc întru aceeaşi neputinţă furia unui egoism cuprins de-o laşă teamă şi temeritatea unui spirit cuprins de-o încăpăţânare orgolioasă”.

„Iar când duhul necurat a ieşit din om, umblă prin locuri fără apă şi caută odihnă şi nu găseşte” 1 (Matei, XX, 43)

Distincţia sa între oamenii de acţiune şi oamenii făcuţi pentru suferinţă.

1 Sfânta Evanghelie după Matei, *Noul Testament*, ed. cit. (n. red.)

Idem pentru Kafka: „Trebuie să loveşti de moarte speranţa pământească, pentru că de-abia atunci te salvezi prin speranţa cea adevărată”.

Puritatea inimii pentru Kafka este unitatea. Dar vorbim de unitate *şi* de bine. Nu există puritate în afara lui Dumnezeu. Concluzie: să ne resemnăm acceptând impuritatea? Sunt departe de bine şi mi-e sete de unitate. E ceva ireparabil.

*

Eseu despre revoltă. După ce ai extras din angoasă filosofia: s-o extragi din fericire.

Idem: a regenera iubirea în lumea absurdă, înseamnă de fapt a regenera cel mai arzător şi mai perisabil dintre

sentimentele umane (Platon: „Dacă am fi zei, n-am cunoaşte iubirea”). Dar nu există judecată de valoare despre iubirea durabilă (pe acest pământ) şi cea care nu este durabilă. O iubire fidelă – *dacă nu sărăceşte* – este pentru om un mod de-a menţine cât mai mult cu putinţă ceea ce-i mai bun în el. În felul acesta se revalorizează fidelitatea. Dar această iubire e în afara eternului. E cel mai uman dintre sentimente cu tot ceea ce implică cuvântul ca limitare şi exaltare totodată. De aceea omul nu se realizează decât în iubire, fiindcă găseşte în ea sub o formă fulgurantă imaginea condiţiei sale lipsite de viitor (şi nu cum spun idealiştii pentru că se apropie de o anumită formă a eternului). Tipul: Heathcliff. Toate astea ilustrează faptul că absurditatea îşi are formula în opoziţia dintre *ceea ce durează* şi *ceea ce nu durează*. Fiind de la sine înţeles că nu există decât un fel de a dura care este acela de a dura veşnic şi că nu există cale de mijloc. Facem parte din lumea care nu durează. Şi tot ceea ce nu durează – şi numai ceea ce nu durează – ne aparţine. Se cuvine, aşadar, să retragem din eternitate iubirea sau cel puţin s-o retragem de la cei care o travestesc într-o imagine a eternităţii. Văd de pe acum obiecţia: înseamnă că n-aţi iubit niciodată. Să lăsăm asta.

*

Ciuma, versiunea a doua

Separaţii îşi pierd simţul critic. Poţi să-i vezi pe cei mai inteligenţi dintre ei căutând în ziare sau în emisiunile radiofonice motive să creadă într-un sfârşit rapid al ciumei, nutrind speranţe deşarte şi resimţind spaime gratuite la lectura unor consideraţii pe care un ziarist le-a scris cam la nimereală, căscând plictisit.

*

Ceea ce luminează lumea şi o face suportabilă este sentimentul obişnuit pe care-l avem despre legăturile noastre cu ea – şi mai ales despre ceea ce ne uneşte cu fiinţele. Relaţiile cu fiinţele ne ajută întotdeauna să continuăm pentru că ele presupun mereu noi dezvoltări, un viitor – şi pentru că trăim ca şi cum singura noastră

sarcină ar fi aceea de a avea relaţii cu fiinţele. Dar în zilele când devenim conştienţi că nu este singura noastră sarcină, când înţelegem, mai ales, că numai voinţa noastră leagă aceste fiinţe de noi – încetaţi să scrieţi sau să vorbiţi, izolaţi-vă şi le veţi vedea topindu-se în jurul vostru – că majoritatea au în realitate spatele întors (nu din răutate, ci din indiferenţă) şi că restul păstrează *întotdeauna* posibilitatea de a se interesa de altceva, când ne imaginăm astfel tot ce este întâmplător, joc al circumstanţelor în ceea ce se numeşte o dragoste sau o prietenie, atunci lumea se întoarce la noaptea ei, iar noi la acel frig imens din care tandreţea umană ne scosese pentru o clipă.

10 februarie

Patru luni de viaţă ascetică şi solitară. Voinţa şi spiritul câştigă din asta. Dar inima?

*

Toată problema absurdului ar trebui să se concentreze în jurul unei critici a judecăţii de valoare şi a judecăţii de fapt.

*

Text curios din Geneză (III, 22) „Şi a zis Domnul Dumnezeu: «Iată Adam s-a făcut ca unul dintre Noi, cunoscând binele şi răul. Şi acum nu cumva să-şi întindă mâna şi să ia roade din pomul vieţii, să mănânce şi să trăiască în veci!...»”1.

1 Facerea, *Vechiul Testament*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1991.

Şi sabia de foc care goneşte omul din Eden „se rotea încolo şi-ncoace ca să păzească drumul ce duce la pomul vieţii”. Astfel începe legenda lui Zeus şi a lui Prometeu. Omul a avut puterea să devină egalul lui Dumnezeu, şi Dumnezeu s-a temut de el şi l-a menţinut în ascultare. *Idem*: despre responsabilitatea divină.

*

Ceea ce mă deranjează în exerciţiul gândirii sau în disciplina necesară operei este imaginaţia. Am o imaginaţie dezordonată, fără măsură, cam monstruoasă.

Greu de cunoscut rolul enorm pe care l-a jucat în viaţa mea. Şi totuşi nu mi-am dat seama de această particularitate personală decât la vârsta de treizeci de ani.

Uneori în tren, în autobuz, orele se lungesc şi caut să nu mă pierd în jocuri de imagini, în construcţii ce mi se par sterile. Ostenit de a îndrepta întruna panta gândului, s-o readuc spre hrana de care am nevoie, vine un moment când mă las în voia sorţii, mă las să alunec, mai bine zis: orele zboară ca fulgerul şi iată-mă ajuns înainte de a-mi fi dat seama.

*

Gustul pietrei e ceea ce mă atrage poate atât de mult spre sculptură. Ea redă formei omeneşti greutatea şi indiferenţa fără de care nu-i văd grandoarea.

*

Eseu: un capitol despre „fecunditatea tautologiilor”.

*

Un spirit cât de cât deprins cu gimnastica inteligenţei ştie, ca şi Pascal, că orice eroare provine dintr-o excludere. La limita inteligenţei se ştie, cu certitudine, că există ceva adevărat în orice teorie şi că niciuna dintre marile experienţe ale umanităţii, chiar dacă în aparenţă ele sunt foarte opuse, chiar dacă se numesc Socrate şi Em-pedocle, Pascal şi Şade, nu este neînsemnată *a priori*. Dar situaţia impune o alegere. De aceea lui Nietzsche i se pare necesar să atace cu argumente puternice creştinismul şi pe Socrate. Dar tot astfel, dimpotrivă, este necesar ca noi să-l apărăm astăzi pe Socrate, sau cel puţin ceea ce reprezintă el, fiindcă epoca noastră ameninţă să-i înlocuiască cu valori care reprezintă negaţia oricărei culturi, iar Nietzsche ar risca să obţină în acest mod o victorie pe care nu şi-ar dori-o.

Aceasta pare să introducă în viaţa ideilor un anumit oportunism. Dar numai în aparenţă, fiindcă nici Nietzsche şi nici noi înşine nu pierdem conştiinţa *celeilalte laturi* a problemei şi este vorba doar de o reacţie de apărare. În cele din urmă, experienţa lui Nietzsche adăugată la a noastră, ca şi cea a lui Pascal la cea a lui Darwin, a lui

Callicles la cea a lui Platon restituie tot registrul uman şi ne redă patriei noastre. (Dar toate acestea nu pot fi adevărate decât cu vreo duzină de nuanţe suplimentare.)

De văzut, în orice caz, Nietzsche (*Origine de la Philosophie*, Bian-quis, p. 208): „Socrate, trebuie s-o mărturisesc, mi-e atât de aproape, încât mă războiesc mai tot timpul cu el”.

*

Ciuma, versiunea a doua. Separaţii au dificultăţi cu zilele săptămânii. Duminica desigur. Sâmbăta după-amiază. Şi anumite zile consacrate pe timpuri anumitor ritualuri.

Idem: un capitol despre teroare: „Oamenii pe care îi ridicau seara...”

În capitolul despre lazarete: rudele sunt deja separate de mort – pe urmă, din motive sanitare, se separă copiii de părinţi şi bărbaţii de femei. Astfel încât *separarea devine generală*. Toţi sunt exilaţi în singurătate.

Să fac din tema separării marea temă a romanului. „Nu ceruseră nimic ciumei. Îşi creaseră cu răbdare în miezul unei lumi de neînţeles un univers al lor, foarte uman, în care tandreţea şi obişnuinţa îşi împărţeau zilele. Şi iată că, fără îndoială, nu era suficient să fie separaţi de lume, mai trebuia ca şi ciuma să-i separe de modestele lor creaţii zilnice. După ce le orbise spiritul, ea le smulgea acum inima”. Practic: *nu există decât oameni singuri în roman*.

*

Ciuma, versiunea a doua

Cauţi pacea şi mergi spre fiinţele care să ţi-o dea. Dar ele nu pot da la început decât demenţă şi confuzie. Trebuie s-o cauţi în altă parte, însă cerul e mut. Şi atunci, dar numai atunci, te poţi întoarce spre fiinţe, deoarece, în lipsa păcii, ele îţi dau somnul.

*

Ciuma, versiunea a doua

E bine că există terase deasupra ciumei. Toţi au dreptate, spune Rieux. Tarrou (sau Rieux) iartă ciuma.

*

Eseu despre revoltă. *Mai întâi*, lumea absurdă nu se analizează în mod riguros. Ea se evocă şi se imaginează. Astfel lumea aceasta este produsul *gândirii în general*, adică al imaginaţiei precise. Este aplicarea unui anume principiu modern de conduită în viaţă şi în estetică. Nu e o analiză.

Dar lumea aceasta odată trasată în linii mari, odată pusă prima piatră (nu există decât una), devine posibil să filosofez – sau mai exact, dacă am înţeles bine – devine chiar necesar. Sunt cerute şi reintroduse analiza şi rigoarea. Triumfă detaliul şi descrierea. Din „nimic nu e interesant decât". reiese: „totul e interesant în afară de".

— De unde un studiu precis şi riguros – fără concluzii – despre revoltă:

1) mişcarea de revoltă şi revolta exterioară;

2) starea de revoltă;

3) revolta metafizică.

Mişcarea de revoltă: îndreptăţirea ei – impresia că toate acestea au durat prea mult – că celălalt îşi depăşeşte drepturile (tatăl, de exemplu). „Până acolo da, dar după aceea nu" – de continuat analiza.

De văzut notele din *Originea Filosofiei* şi din *Omul resentimen-tului1* în Eseu.

*

Eseu despre revoltă: una dintre direcţiile spiritului absurd este sărăcia şi mizeria.

1 Lucrare a lui Max Scheler (cf. *Omul revoltat*).

Un singur mod de a nu te lăsa „posedat" de absurd este să nu obţii avantaje de pe urma lui. Nu există dispersie sexuală fără castitate etc.

Idem: să introduc tema oscilaţiei.

Idem: contemplarea ca unul dintre scopurile absurde, în măsura în care savurează fără să se decidă.

*

Să ne închipuim un gânditor care spune: „Uite, ştiu că acest lucru e adevărat. Dar în cele din urmă consecinţele îmi repugnă şi mă retrag. *Adevărul este*

inacceptabil pentru cel care îl găseşte”. Astfel apare gânditorul absurd şi perpetua sa indispoziţie.

*

Vântul acesta straniu care aleargă întotdeauna la marginea pădurilor. Ideal curios al omului: în chiar sânul naturii, să-şi facă un apartament.

*

Trebuie să ne decidem să introducem în elementele gândirii o distincţie necesară între filosofia evidenţei şi filosofia preferinţei. Altfel spus, se poate ajunge la o filosofie care le repugnă spiritului şi inimii, *dar care se impune*. Astfel filosofia mea de evidenţă este absurdul. Dar asta nu mă împiedică să am (sau mai exact să *cunosc*) o filosofie de preferinţă. Exemplu: un echilibru just între spirit şi lume, armonie, plenitudine etc… Gânditorul fericit este cel care-şi urmează calea – gânditorul exilat e cel care refuză acest lucru – de dragul adevărului – cu părere de rău, dar cu hotărâre.

Putem împinge oare la maximum această separare dintre gânditor şi sistemul său? Nu înseamnă asta de fapt că revenim la un realism indirect: adevărul exterior omului – şi care constrânge. Se prea poate, dar acesta ar fi atunci un realism nesatisfăcător. Nu o soluţie *a priori*.

*

Marea problemă ce trebuie rezolvată „practic”: poţi fi fericit şi totodată solitar.

*

Antologia neînsemnătăţii1. Şi mai întâi: ce este neînsemnătatea? Aici etimologia e înşelătoare. Nu este ceea ce nu are sens. Atunci, într-adevăr ar trebui să se spună că lumea este neînsemnată. Lipsit de sens şi neînsemnat nu sunt sinonime. Un personaj neînsemnat poate fi perfect rezonabil. Nu înseamnă nici ceva futil. Există acţiuni mari, proiecte serioase şi grandioase care sunt neînsemnate. Aceasta ne îndreaptă totuşi pe calea unui progres. Deoarece acţiunile acestea nu par neînsemnate celui care le întreprinde cu toată seriozitatea oficială. Trebuie deci adăugat că ele sunt neînsemnate

pentru. că un personaj e neînsemnat faţă de că un gând e neînsemnat în cadrul. Cu alte cuvinte, aşa cum se întâmplă în general, există o relativitate a neînsemnătăţii. Ceea ce nu vrea să spună că neînsemnătatea este un lucru relativ. Are relaţie cu ceva care nu este neînsemnătate – care are un sens – o anume importanţă, care „contează”, care merită interes, asupra căruia merită să te opreşti, să te ocupi de el, să i te consacri, care are un loc şi-l are pe drept, care frapează spiritul, care se impune atenţiei, care sare în ochi. etc. Acest lucru însă nu este mai bine definit. Neînsemnătatea nu va fi relativă decât dacă se pot da mai multe definiţii acestui metru-etalon al semnificaţiei. Cu alte cuvinte, ea este, ca orice altceva, comparabilă cu ceva mai mare, extrăgându-şi puţinul sens pe care-l are dintr-o semnificaţie mai generală. Să ne oprim la cuvintele acestea. Într-o oarecare măsură, cu numeroase precauţii şi făcând apel la mai multe nuanţe, s-ar putea spune că un lucru neînsemnat nu e neapărat ceva care nu are *sens*, ci un lucru care nu are, prin el însuşi, o *semnificaţie* generală. Altfel spus şi conform scării normale a valorilor, dacă mă însor îndeplinesc un act care capătă o semnificaţie generală pe planul speciei, alta pe planul societăţii, pe acela al religiei şi poate o ultimă semnificaţie pe planul metafizicii. Concluzie: căsătoria nu este o acţiune neînsemnată, cel puţin nu pe planul valorilor îndeobşte admise. Căci dacă i se retrage semnificaţia de specie, socială sau religioasă, şi este cazul indivizilor indiferenţi faţă de aceste consideraţii, căsătoria este într-adevăr

1 Cf.: *Sur l’insignifiance, cahier des saisons* (1959), care reia acest text pe un ton de deriziune.

un act neînsemnat. Din acest exemplu se vede în orice caz că neînsemnătatea constă în semnificaţia pe care nu o are.

Ca să luăm un exemplu contrar, dacă, pentru a deschide o uşă întorc clanţa spre dreapta mai degrabă decât spre stânga, nu pot lega acest gest de nicio semnificaţie îndeobşte admisă. Societăţii, religiei, speciei şi lui Dumnezeu însuşi puţin le pasă dacă eu răsucesc

clanţa spre dreapta sau spre stânga. Concluzie: acţiunea mea e neînsemnată, cu excepţia cazului că pentru mine acest obicei este legat, de exemplu, de grija de a-mi economisi forţele, de un gust al eficacităţii care poate reflecta o anumită voinţă, de o conduită în viaţă etc. în acest caz, va fi pentru mine mult mai important să întorc clanţa într-o anumită direcţie decât să mă însor. Astfel, neînsemnătatea are întotdeauna o relaţie care decide ceea ce este ea. Concluzia generală e că există incertitudine în cazul neînsemnătăţii.

Dar de vreme ce îmi propun să fac o antologie a acţiunilor neînsemnate, înseamnă că ştiu ce este o acţiune neînsemnată. Probabil. Dar a şti dacă o acţiune este neînsemnată nu înseamnă neapărat a şti ce este neînsemnătatea. Şi, la urma urmelor, pot face această antologie ca să-mi iau o piatră de pe inimă. Cu toate astea.

Plan

1. Acţiuni neînsemnate: bătrânul şi pisica1 – militarul şi tânăra fată (notă pentru acest caz. Am ezitat dacă să introduc povestirea asta în antologie. Poate că are o semnificaţie importantă. O dau totuşi ca să arăt marea dificultate a întreprinderii mele. În orice caz va fi posibil s-o „vărs” *şi* într-o antologie a lucrurilor care au sens – în pregătire) etc. etc.

2. Cuvinte neînsemnate. „Cum se spune în ţara mea” – „Cum spunea Napoleon” – şi, în general, majoritatea cuvintelor istorice. Scobitoarea lui Jarry2.

3. Gânduri neînsemnate. Sunt de prevăzut mai multe volume enorme.

*

1 Cf.: *Carneţel* şi *Ciuma*.

2 Scobitoarea lui Jarry: cf. prefaţa lui J. Saltas la ediţia lui *Ubu roi* (Fasquelle). Camus a evocat deja anecdota aceasta în *Carnete I*.

De ce această antologie? Se va observa că, în final, neînsemnătatea se identifică aproape întotdeauna cu aspectul mecanic al lucrurilor şi al fiinţelor – cel mai adesea cu obiceiul. Înseamnă că, totul sfârşind prin a

deveni obişnuit, suntem asiguraţi că cele mai mari gânduri şi cele mai mari acţiuni sfârşesc prin a deveni neînsemnate. Viaţa are1 drept scop desemnat neînsemnătatea. De unde interesul antologiei. Ea descrie practic nu numai partea cea mai considerabilă a existenţei, cea a gesturilor mici, a gândurilor mici şi a micilor umori, ci şi viitorul nostru comun. Ea are avantajul extrem de rar în zilele noastre de a fi cu adevărat profetică.

Nietzsche, cu o viaţă exterioară cât mai monotonă posibil, dovedeşte că gândirea, ea însăşi practicată în singurătate, este o teribilă aventură.

*

Suportăm faptul că Molière a trebuit să moară!

*

9 martie. Primii brebenei – şi acum opt zile ningea!

*

Nietzsche cunoaşte şi nostalgia. Dar nu vrea să ceară nimic cerului. Soluţia lui: ceea ce nu se poate cere lui Dumnezeu i se cere omului: acesta e supraomul. De mirare că pentru a răzbuna o asemenea pretenţie nu s-a declarat el însuşi un Dumnezeu. Poate că e o chestiune de răbdare. Buddha predică o înţelepciune fără zei şi câteva secole mai târziu este aşezat pe un altar.

*

Europeanul care face din curaj o voluptate: se admiră. Respingător. Adevăratul curaj e pasiv: este nepăsarea în faţa morţii. Un ideal: cunoaşterea pură şi fericirea.

*

1 Un cuvânt ilizibil.

Ce poate omul să dorească mai mult decât sărăcia? Nu am spus mizeria şi nici munca fără de speranţă a proletarului modern. Dar nu văd ce se poate dori mai mult decât sărăcia legată de un timp liber activ.

*

Nu pot fi suprimate în mod *absolut* judecăţile de valoare. Aceasta neagă absurdul.

*

Vechii filosofi (şi pe bună dreptate) reflectau mult mai mult decât citeau. De aceea ţineau atât de mult la concret. Tiparul a schimbat asta. Citim mai mult decât reflectăm. Nu avem filosofii, ci numai comentarii. E ceea ce spune Gilson considerând că epocii filosofilor care se ocupau de filosofie i-a urmat epoca profesorilor de filosofie care se ocupă de filosofi. În atitudinea asta există în acelaşi timp modestie şi neputinţă. Iar un gânditor care şi-ar începe cartea cu: „Să luăm lucrurile de la început", ar fi luat în râs. Într-atât încât o carte de filosofie care ar apărea astăzi fără să se sprijine pe nicio autoritate, pe niciun citat, comentariu etc. nu ar fi luată în serios. Şi totuşi.

*

Pentru *Ciuma*: există în oameni mai multe lucruri de admirat decât de dispreţuit.

*

Când cineva alege renunţarea în ciuda certitudinii că „Totul este permis", rămâne totuşi ceva, şi anume că nu mai sunt judecaţi ceilalţi.

Ceea ce atrage multe persoane spre roman este că aparent e un gen care nu are stil. În fapt, el pretinde stilul cel mai dificil, cel care se supune în întregime obiectului. Este posibil să ne imaginăm un autor care scrie fiecare dintre romanele sale într-un stil diferit.

*

Senzaţia morţii, care de acum înainte mi-a devenit familiară: ea este lipsită de ajutorul durerii. Durerea se agaţă de prezent, ea cere o luptă care *ocupă*. Dar a presimţi moartea la simpla vedere a unei batiste pline de sânge, fără efort, înseamnă a fi cufundat din nou în timp într-un mod vertiginos: este spaima devenirii.

*

Desimea norilor s-a subţiat. De îndată ce soarele a putut ieşi, ogoarele au început să fumege.

*

Moartea dă forma sa iubirii aşa cum o dă vieţii – transformând-o în destin. Cea pe care o iubeşti a murit în timpul când o iubeai şi astfel a devenit o iubire fixată o

dată pentru totdeauna – care, fără acest sfârşit, s-ar fi destrămat. Ce ar fi lumea fără moarte? O suită de forme pieritoare şi renăscânde, o fugă angoasată, o lume nedesăvârşită. Dar iat-o, din fericire, pe ea, cea statornică. Şi amantul care plânge aplecat peste rămăşiţele pământeşti ale iubitei sale, René în faţa Paulinei, varsă lacrimi de bucurie pură – totul e consumat – lacrimile bărbatului care recunoaşte că în fine destinul său a căpătat o formă.

*

Ciudata teorie a Doamnei de La Fayette referitoare la căsnicia considerată ca un rău minor. Mai bine să ai o căsătorie nereuşită decât să suferi din pasiune. Se recunoaşte aici o etică a *Ordinii*.

(Romanul francez este psihologic pentru că nu are încredere în metafizică. Se referă necontenit la uman din *prudenţă*.) Trebuie să fi citit prost *Prinţesa de Clèves* cel care vedea aici imaginea romanului clasic. Dimpotrivă, este foarte prost compus.

*

Ciuma. Separaţii: Jurnal al Separării? „Sentimentul separării a fost general şi s-ar putea crea o idee despre el din convorbirile, confidenţele şi ştirile care apăreau în ziare”.

Idem: separaţii. Acea oră a serii, care pentru credincioşi este cea a examenului de conştiinţă – ora aceea e grea pentru prizonier – este ora iubirii frustrate.

Ciuma. *Idem*: foamea îi împinge pe unii să reflecteze, iar pe ceilalţi să se ocupe de aprovizionare. Astfel, nu numai ceea ce aducea nenorocire era în acelaşi timp un bine, ci şi ceea ce era o nenorocire pentru unii era un bine pentru ceilalţi. Nu se mai înţelegea nimic.

(?) Stéphan. Jurnal al despărţirii.

Trei planuri ale operei:

Tarrou care descrie în amănunt:

Stéphan care evocă *generalul*;

Rieux care împacă totul în conversia superioară a *diagnosticului relativ*.

*

Separaţii. *Idem*: la sfârşitul ciumei, nu-şi mai imaginau intimitatea care fusese a lor şi nici cum de putuse să trăiască lângă ei o fiinţă pe care, în orice moment, o puteau atinge cu mâna.

*

Epigraf pentru *Neînţelegerea*? „Ce se naşte nu merge spre desăvârşire şi totuşi niciodată nu se opreşte”. (Montaigne)

*

Ne putem imagina uşor un european convertit la budism – pentru că este asigurat în privinţa vieţii de apoi – pe care Buddha o socoteşte o nenorocire fără leac – dar pe care el o doreşte din toate puterile.

*

Saint-Étienne şi periferia sa. Un asemenea spectacol condamnă civilizaţia care i-a dat naştere. O lume în care nu mai este loc pentru fiinţă, pentru bucurie, pentru un timp liber activ, pentru o lume care trebuie să moară. Niciun popor nu poate trăi în afara frumuseţii. Poate să-şi supravieţuiască un timp şi asta-i tot. Şi această Europă care oferă aici una dintre feţele ei cele mai constante se îndepărtează necontenit de frumuseţe. De aceea are parte de atâtea convulsii şi de aceea va muri dacă pacea pentru ea nu va însemna revenirea la frumuseţe şi gestul de a reda iubirii locul cuvenit.

*

Orice viaţă condusă de bani este o moarte. Renaşterea rezidă în dezinteresarea materială.

*

Există în faptul de a scrie dovada unei certitudini personale care începe să-mi lipsească. Certitudinea că ai ceva de spus şi mai ales că ceva poate să fie spus – certitudinea că ceea ce simţi şi ceea ce eşti are valoare de exemplu – certitudine că eşti de neînlocuit şi că nu eşti laş. Pe toate acestea le pierd şi încep să-mi imaginez momentul când nu voi mai scrie.

*

Să ai forţa de a alege ce preferi şi să nu renunţi. Altfel, mai bine să mori.

*

Separaţii: „Aşteptau nerăbdători să-şi retrăiască dragostea, clipa geloziei fără obiect”.

*

Idem: li se cere să se înscrie ca să cunoască lista celor care sunt separaţi. Se miră că după asta nu urmează nimic. De fapt, e vorba doar de o listă cu numele celor care trebuie preveniţi „În caz de”. „Pe scurt, ne înscriem”.

*

Idem: p. a treia. „Dar când s-au regăsit, le-a fost foarte greu să înlocuiască făptura din imaginaţia lor cu fiinţa reală... şi se poate spune că ciuma nu a murit decât în ziua când unul dintre ei a putut să privească din nou plictisit chipul celei care-i stătea înainte”.

*

Orice gând se judecă după ceea ce e în stare să extragă din suferinţă. În ciuda repulsiei mele, suferinţa este un fapt.

*

Nu pot trăi în afara frumosului. Asta mă face slab în faţa anumitor fiinţe.

*

Când totul se va fi sfârşit, *să te dai la o parte* (Dumnezeu *sau* femeile).

*

Ceea ce distinge cel mai mult omul de animal este imaginaţia. De aici reiese că sexualitatea noastră nu poate fi cu adevărat naturală, adică oarbă.

*

Absurdul este omul tragic în faţa unei oglinzi (Caligula). Deci *nu este singur*. Există în asta germenele unei satisfacţii sau al unei complezenţe. Acum, trebuie suprimată oglinda.

*

Timpul nu trece repede când stai să-l observi. Se simte supravegheat. Dar profită de neatenţiile noastre.

Poate că există chiar două timpuri, cel pe care-l observăm şi cel care ne transformă.

*

Epigraf pentru *Neînţelegerea*: „Iată de ce poeţii o imaginează pe nefericita mamă Niobe pierzându-şi mai întâi cei şapte fii şi mai apoi, la fel, cele şapte fiice, împovărată de pierderi, în fine, preschimbată în stâncă. pentru a exprima acea întunecată, mută şi surdă stupiditate care ne străbate când accidentele ne copleşesc, depăşind puterea noastră de a le suporta”. (Montaigne)

*

Idem (despre tristeţe): „Fac parte dintre cei mai scutiţi de această patimă şi nici n-o iubesc, nici n-o stimez, deşi lumea a luat asupra sa, ca pe un lucru de preţ, să-i acorde o favoare deosebită”.

*

Idem (despre mincinoşi): „Şi nicicând nu se cunoaşte mai bine forţa unui cal decât atunci când execută o oprire rotită perfectă”.

*

Absurd. De restituit morala prin Tu. Nu cred că există altă lume unde ar trebui să „dăm socoteală”. Dar oricum trebuie să dăm socoteală în lumea asta – tuturor celor pe care-i iubim.

*

Idem: în legătură cu limbajul. (Parain: argumentele care dovedesc că omul n-a putut inventa limbajul sunt de nerespins.) Totul, de îndată ce adânceşti puţin, ajunge la o problemă metafizică. Astfel, oriîncotro s-ar duce omul, el se găseşte izolat în real ca pe o insulă înconjurată de o mare care se sparge de barajul posibilităţilor şi al întrebărilor. De aici se poate conchide că lumea are un sens. Căci n-ar avea niciun sens, brutal vorbind. Lumile fericite nu au raţiuni de a exista. Este deci ridicol să spui: „Metafizica este oare posibilă?” Metafizica este.

*

Consolarea pe lumea aceasta e că nu există suferinţe continue. O durere dispare şi o bucurie renaşte. Toate se

echilibrează. În lumea asta totul e compensat. Şi chiar dacă voinţa noastră extrage din devenire o suferinţă privilegiată pe care o ridicăm la nivelul forţelor noastre pentru a încerca mereu, în însăşi alegerea asta există dovada că socotim suferinţa drept un bine şi în ea, de astă dată, se află compensaţia.

*

3. Intempestive1. „Cu o privire dureroasă, Schopenhauer se îndepărta de imaginea marelui întemeietor al abaţiei trapiştilor, de Rancé, spunând: «Asta necesită har»".

*

În legătură cu M². Nu refuz să merg spre Fiinţă, dar nu accept un drum care se îndepărtează de fiinţe. Trebuie să ştim dacă poate fi găsit Dumnezeu la capătul pasiunilor noastre.

*

Ciuma: foarte important. „Pentru că v-au dat grija aprovizionării şi durerea separărilor, ei v-au putut înfrânge fără revoltă".

*

20 mai

Pentru prima oară: sentiment bizar de satisfacţie şi de plenitudine. Întrebarea pe care mi-am pus-o, culcat în iarbă, în faţa

1 Citat din *Consideraţii intempestive* de Nietzsche.

2 Un cuvânt ilizibil.

serii apăsătoare şi calde: „Dacă zilele astea ar fi cele din urmă". Răspuns: un zâmbet liniştit în sinea mea. Şi totuşi nimic cu care să mă mândresc: nimic nu e rezolvat, însăşi conduita mea nu e foarte fermă. Să fie oare împietrirea care încheie o experienţă sau blândeţea serii, sau dimpotrivă începutul unei înţelepciuni care nu mai tăgăduieşte nimic?

Iunie. Luxembourg

O dimineaţă de duminică cu vânt şi soare. În jurul unui bazin mare, vântul risipeşte apele fântânii, minusculele corăbii cu pânze pe apa încreţită şi

rândunelele din jurul copacilor înalţi. Doi tineri discută: „Tu care crezi în demnitatea umană”.

*

Prolog: – Iubirea.

— Cunoaşterea.

— E acelaşi cuvânt.

*

În timp ce ziua zborul păsărilor pare mereu lipsit de ţintă, seara ele par să-şi regăsească întotdeauna o destinaţie. Zboară spre ceva. Aşa se întâmplă poate şi în seara vieţii.1

Există oare o seară a vieţii?

*

Cameră de hotel la Valence. „Nu vreau să faci asta. Cum voi trăi cu gândul ăsta? Cum o să apar în faţa mamei tale, a surorilor tale, Marie-Rolande, îmi promisesem să nu-ţi spun, ştii foarte bine.

— Te implor, nu face asta. Aveam atâta nevoie de două zile de odihnă. Am să te împiedic să faci asta. Am să merg până la capăt. Mă însor cu tine dacă trebuie. Dar nu pot avea asta pe conştiinţă.

— Îmi promisesem să nu-ţi spun.

— Astea-s vorbe. Iar pentru mine contează actele.

— O să se creadă că a fost un accident. Trenul... etc. (Ea plânge. Ţipă: Te urăsc. Te urăsc că-mi faci

1 Propoziţia care urmează a fost adăugată cu creionul pe caietul manuscris.

asta.) – Ştiu foarte bine, Rolande, ştiu foarte bine. Dar nu voiam să-ţi spun. Etc. etc”. El promite. Durata: o oră şi jumătate. Monotonie. Bătutul pasului pe loc.

*

Van Gogh impresionat de un gând al lui Renan: „Să mori pentru tine, să realizezi lucruri mari, să ajungi la nobleţe şi să depăşeşti vulgaritatea în care se târăşte existenţa a aproape tuturor indivizilor”.

„Dacă tu continui să iubeşti sincer ceea ce este cu-adevărat demn de iubire şi *nu-ţi risipeşti iubirea în lucruri neînsemnate şi nule şi fade*, vei obţine încetul cu încetul

mai multă lumină şi vei deveni mai puternic”.

„Dacă te perfecţionezi într-un singur lucru şi-l înţelegi bine, dobândeşti în plus înţelegerea şi cunoaşterea multor altor lucruri”.

„Sunt oarecum fidel în infidelitatea mea”.

„Dacă pictez peisaje, va exista întotdeauna în ele o urmă de siluetă”. Citează cuvintele lui Doré: „Sunt răbdător ca un bou”. Cf. scrisoarea 340 despre călătoria la Zweeloo1. Lipsa de gust a marilor artişti: îl pune pe Millet pe acelaşi plan cu Rembrandt.

„Cred tot mai mult că Bunul Dumnezeu nu trebuie judecat după lumea aceasta, care este doar un studiu pe jumătate ratat”.

„În viaţă şi în pictură pot foarte bine să mă lipsesc de Bunul Dumnezeu, dar nu pot, când sufăr, să mă lipsesc de ceva mai mare decât mine, care e viaţa mea, puterea de a crea”.

Lunga căutare a lui Van Gogh rătăcind până la 27 de ani înainte de a-şi găsi drumul şi de a descoperi că este pictor.

*

Când faci tot ce trebuie ca să înţelegi, să accepţi şi să înduri sărăcia, boala şi propriile defecte, mai rămâne totuşi un pas de făcut.

*

1 Van Gogh, *Correspondance complète*, vol. II, p. 254.

Ciuma. Profesorul sentimental1 conchide, la sfârşitul ciumei, că singura ocupaţie inteligentă rămâne recopierea unei cărţi de la sfârşit la început (de dezvoltat textul şi sensul).

Tarrou moare în tăcere (clipire etc.).

Lazaret administrativ.

La sfârşitul conversaţiei dintre profesor şi doctor: sunt reuniţi. Fapt e că nu cereau mult. Eu nu am avut etc.

Cartierul evreiesc (muştele). Cei care vor să salveze aparenţele. Oamenii sunt invitaţi la o cicoare.

Separaţii. 2. Şi ceea ce era oricum atât de greu de

suportat pentru fiecare din ei în parte (bătrâneţea) trebuiau acum să o îndure pentru doi.

Cu toate acestea afacerile curente continuă să fie rezolvate. Tocmai în acel moment s-au aflat urmările unei afaceri care stârnise la vremea sa curiozitatea celor care ştiau despre ce era vorba. Un tânăr ucigaş. fusese graţiat. Ziarele credeau că va scăpa cu zece ani de bună purtare şi că după aceea îşi va putea relua viaţa de toate zilele. Chiar că nu merita osteneala.

*

Încrederea în cuvinte, iată clasicismul – dar ca să-şi păstreze încrederea, nu se foloseşte de cuvinte decât cu prudenţă. Suprarealismul, care nu are încredere în cuvinte, nu abuzează de ele. Să revenim la clasicism, din modestie.

*

Cei care iubesc adevărul trebuie să caute iubirea în căsnicie, adică iubirea fără iluzii.

*

„În ce constă inspiraţia occitană?” Număr special din *Cahiers du Sud*. În mare, n-am valorat nimic în timpul Renaşterii, al secolului al XVIII-lea şi al Revoluţiei. N-am reprezentat ceva decât între secolele al X-lea şi al XIII-lea şi într-un moment când este încă destul de greu să vorbim de noi ca de o naţiune – când orice civilizaţie e

1 Stéphan, evocat mai sus.

Internaţională. Astfel, secole întregi de istorie, nenorocire sau glorie, sute de nume mari pe care ni le-au lăsat ele, o tradiţie, o viaţă naţională, iubirea, toate sunt zadarnice, toate nu înseamnă nimic. Şi noi suntem nihiliştii!

*

Umanismul nu mă plictiseşte: ba chiar îmi surâde. Dar îl găsesc mărginit.

*

Brück, dominican: „În ceea ce mă priveşte, m-am săturat de democraţii creştini”.

„G. seamănă întru totul cu un preot, are un soi de

onctuozitate episcopală. Iar eu abia dacă o pot suporta la episcopi”.

*

Eu – „Tinere, credeam că toţi preoţii sunt fericiţi”.

Brück – „De teamă să nu-şi piardă credinţa îşi îngrădesc sensibilitatea. Vocaţia lor este doar negativă. Ei nu privesc viaţa în faţă”. (Visul lui, marele cler cuceritor, dar măreţ prin sărăcia şi îndrăzneala sa.)

Discuţie despre Nietzsche osândit.

*

Barrès şi Gide. Dezrădăcinarea este o problemă depăşită pentru noi. Iar atunci când problemele nu ne pasionează, spunem mai puţine prostii. În fond avem nevoie de o patrie şi avem nevoie de călătorii.

*

Neînţelegerea. Femeia, după moartea soţului ei: „Cât de mult îl iubesc!”

*

Agrippa d’Aubigné1: Iată un bărbat care crede şi care combate fiindcă crede. De fapt, e mulţumit. Se vede din satisfacţia pe care i-o dau casă, viaţa, cariera. Dacă se revoltă gălăgios o face contra celor care nu au dreptate – în opinia lui.

1 în arhivele lui Camus există trei pagini de note despre d’Aubigné.

*

Ceea ce naşte o tragedie este faptul că fiecare dintre forţele care se opun în interiorul ei e la fel de legitimă, are dreptul la viaţă. Tragedia slabă: cea care pune în mişcare forţe nelegitime. Tragedia puternică: cea care legitimează *tot*.

*

Pe platourile muntelui Mézenc, vântul slobozeşte lovituri şuierătoare de sabie prin văzduh.

*

A trăi cu pasiunile tale presupune a reuşi să le stăpâneşti.

*

Eterna întoarcere presupune să te complaci în durere.

*

Viaţa este încărcată de evenimente care ne stârnesc dorinţa de-a deveni mai bătrâni.

*

Să nu uit: boala şi decrepitudinea. Nu e niciun minut de pierduteeea ce este poate contrariul lui „trebuie să ne grăbim”.

*

Morală: nu poţi trăi cu persoane cărora le cunoşti gândurile ascunse.

Să refuz cu încăpăţânare orice judecată colectivă. Să aduc inocenţa în mijlocul aspectului de „comentariu” al oricărei societăţi.

*

Căldura coace fiinţele ca pe fructe. Ele sunt coapte înainte de a trăi. Ştiu tot înainte de a fi învăţat ceva.

*

B.B.: „Nimeni nu-şi dă seama că unele persoane cheltuiesc o forţă herculeană ca să fie doar normale”.

*

Ciuma. Carnetele lui Tarrou ocupă atât loc pentru că s-a întâmplat să moară chiar în casa povestitorului (la început).

— Sunteţi sigur că e veritabilă contagiunea, că e necesară izolarea?

— Nu sunt sigur de nimic, dar sunt sigur că părăsirea cadavrelor, promiscuitatea etc. nu sunt recomandabile. Teoriile pot să se schimbe, dar ceva tot are valoare, întotdeauna şi oricând, şi anume coerenţa.

*

De atâta luptă, echipele sanitare nu se mai interesează de ştirile despre ciumă.

Ciuma suprimă judecăţile de valoare. Nimeni nu mai măsoară calitatea hainelor, a alimentelor etc. Se acceptă tot.

Separatul vrea să-i ceară doctorului un certificat ca

să poată ieşi (aşa face cunoştinţă cu el), îi povesteşte demersurile. Revine regulat.

Trenurile, gările, aşteptările.

Ciuma accentuează separarea. Iar faptul de a fi împreună nu este decât un hazard care se prelungeşte. Regula generală e ciuma.

*

1 septembrie 1943

Cel care îşi pierde speranţa din cauza evenimentelor este un laş, dar cel care speră în condiţia umană este un nebun.

*

15 septembrie

Lasă totul baltă, lucrul personal, scrisorile de afaceri etc. ca să răspundă unei fetiţe de treisprezece ani care îi scrie din inimă!

*

Din moment ce cuvântul „existenţă” acoperă ceva, care este nostalgia noastră, dar din moment ce totodată nu-l putem împiedica să afirme şi o realitate superioară, îl vom păstra doar sub o formă convertită – vom spune filosofie inexistenţială, ceea ce nu comportă o negaţie, ci urmăreşte doar să dea seama de starea „omului lipsit de”. Filosofia inexistenţială va fi filosofia exilului.

*

Şade: „Lumea se declară împotriva pasiunilor, fără să se gândească un moment la torţa lor de la care îşi aprinde filosofia făclia”.

*

Arta are gesturile pudorii. Nu poate spune lucrurile direct.

*

Într-o perioadă de revoluţie mor cei mai buni. Conform legii sacrificiului, în cele din urmă laşii şi prudenţii au întotdeauna ultimul cuvânt întrucât ceilalţi l-au pierdut dând ce aveau mai bun în ei. A vorbi presupune întotdeauna a fi fost trădător.

*

Numai artiştii fac bine lumii. Ba, spune Parain.

*

Ciuma. Toţi luptă – şi fiecare în felul său. Singura laşitate e să îngenunchezi. A apărut o mulţime de moralişti, iar concluzia lor era totdeauna aceeaşi: trebuie să îngenunchem. Însă Rieux răspundea: trebuie să lupţi în cutare sau cutare mod.

Exilatul petrece ore întregi prin gări. Să faci să retrăiască gara moartă.

Rieux: „În orice colectivitate în luptă este nevoie de oameni care ucid şi de oameni care vindecă. Eu am ales să vindec. Dar ştiu că sunt în luptă”.

*

Ciuma. Există în clipa aceasta porturi îndepărtate a căror apă e roz la ora asfinţitului.

*

„Să te apropii de Dumnezeu fiindcă te-ai desprins de pământ şi durerea te-a despărţit de lume e zadarnic. Dumnezeu are nevoie de suflete legate de lume. Bucuria ta e plăcerea Lui”.

*

A repeta această lume înseamnă mai degrabă a o trăda decât a o transfigura. Cea mai bună fotografie este şi ea o trădare.

Contra raţionalismului. Dacă determinismul pur ar avea vreun sens, ar fi suficientă o singură afirmaţie adevărată pentru ca, din consecinţă în consecinţă, să ajungem la întregul adevăr. Ceea ce nu se întâmplă. În concluzie, ori nu am rostit niciodată o singură afirmaţie adevărată, nici măcar aceea că totul este determinat, ori am spus adevărul, dar *pentru nimic*, şi atunci determinismul e fals.

*

Pentru „creaţia contra lui Dumnezeu” 1. Un critic catolic (Stanislas Fumet) spune că arta, *oricare i-ar fi scopul*, face întotdeauna o concurenţă vinovată lui Dumnezeu. La fel: Roger Secré-tain, *Cahiers du Sud*, august-septembrie ’43. Şi Péguy: „Există chiar o poezie

care-şi extrage strălucirea din absenţa lui Dumnezeu, care nu face speculaţii despre nicio mântuire, care nu recurge la nimic altceva decât la ea însăşi, efort uman, recompensat încă de pe pământ, să umple vidul spaţiului".

Nu există cale de mijloc între literatura apologetică şi literatura de concurenţă.

*

Datoria este să faci ceea ce ştii că este just şi bun – „preferabil". E uşor? Nu, căci chiar şi ceea ce este preferabil se realizează greu.

*

Absurd. Dacă te sinucizi, absurdul este negat. Dacă nu te sinucizi, absurdul folosit dezvăluie o sursă de satisfacţie care-l neagă pe el însuşi. Aceasta nu înseamnă că absurdul nu este. Înseamnă că absurdul este *într-adevăr* fără logică. Din cauza asta nu poţi *într-adevăr* să trăieşti din el.

*

*Paris. Noiembrie 1943*2

Surena. În actul 4, toate porţile sunt păzite. Iar Euridice, care a găsit până atunci tonalităţi atât de admirabile, începe să tacă, să-şi chinuiască inima fără să poată exprima cuvântul care ar elibera-o. Va tăcea până la capăt – sau va muri pentru că nu a putut vorbi. Şi Surena:

„Ah!... durerea mea atât de vie / Nu mi-o înjosiţi până la duioşie".

1 Cf. „Revoltă şi artă" în *Omul revoltat*.

2 Camus a fost angajat ca lector la Editura Gallimard pe 2 noiembrie 1943.

Admirabilul pariu al teatrului clasic, unde perechi succesive de actori vin să relateze evenimente pe care nu le vor trăi vreodată – şi în care angoasa şi acţiunea nu încetează să crească.

*

Parain. Toţi au trişat. N-au depăşit niciodată disperarea în care se găseau. Şi asta, din cauza literaturii. Pentru el, un comunist este cineva care a renunţat la limbaj şi l-a înlocuit cu *revolta de fapt*. A ales să facă ceea

ce Hristos a omis să facă, adică i-a mântuit pe damnaţi – damnându-se.

*

În orice suferinţă, emoţie, pasiune, există un stadiu când sentimentul aparţine omului chiar în ceea ce are el mai individual şi mai inexprimabil, şi un stadiu când aparţine artei. Dar în primul moment arta nu poate face niciodată nimic cu suferinţa. Arta este distanţa pe care timpul o conferă suferinţei.

Este transcendenţa omului în raport cu el însuşi.

*

La Sade1 erotismul sistematic este una dintre direcţiile gândirii absurde.

*

Pentru Kafka, moartea nu este o eliberare. Pesimismul său umil după părerea lui Magny.

*

Ciuma. Dragostea căpătase la ei forma obstinaţiei.

*

De adăugat în corecturile la *Caligula*: „Gata, tragedia s-a încheiat, eşecul este complet. Întorc capul şi plec. Mi-am luat partea mea din lupta asta pentru imposibil. Să aşteptăm să murim, ştiind dinainte că moartea nu eliberează de nimic”. 2

*

1 Cf. „Un om de litere”, *Omul revoltat*.

2 De fapt, Camus nu a utilizat aceste note.

„Hristos o fi murit poate pentru cineva, dar nu pentru mine”.

— Omul este vinovat, dar vinovat pentru că nu a ştiut să scoată totul din sine însuşi – e o vină care a tot crescut de la început.

*

Despre justiţie – individul care nu mai crede în ea din clipa când a fost maltratat.

Idem: ce-i reproşez eu creştinismului este că e o doctrină a injustiţiei.

*

Ciuma. Să închei cu imaginea unei femei nemişcate şi în doliu care anunţă prin suferinţele ei viaţa şi sângele atâtor oameni.

*

Treizeci de ani

Prima facultate a omului este uitarea. Dar e drept să spunem că el uită chiar şi ceea ce a făcut bine.

*

Ciuma. Separarea este regula ei generală. Restul e hazard.

— Dar oamenii sunt tot laolaltă.

— Unele hazarduri durează toată viaţa.

Sunt interzise băile în mare. Asta-i semnul. Interdicţia de a dărui plăcere corpului tău – de a ajunge la adevărul lucrurilor. Dar ciuma ia sfârşit şi va exista un adevăr al lucrurilor.

Jurnal al separatului?

*

Cea mai multă economie care se poate realiza pe planul gândirii este aceea de a accepta non-inteligibilitatea lumii – şi de a ne ocupa de om.

*

Când, la bătrâneţe, ajungi la o înţelepciune sau la o morală, câtă tulburare trebuie să resimţi regretând tot ce ai făcut împotriva acelei morale şi a acelei înţelepciuni. Prea devreme sau prea târziu. Nu există cale de mijloc.

*

Frecventez familia X. pentru că membrii ei au o memorie mai bună decât mine. Ei îmi îmbogăţesc trecutul nostru comun rea-ducându-mi în memorie tot ceea ce pierise din ea.

*

Pentru ca opera să fie o provocare, ea trebuie să fie încheiată (de unde nevoia unui „fără urmare”). Ea este contrariul creaţiei divine. Este încheiată, perfect limitată, clară, plămădită din exigenţa umană. Unitatea se află în mâinile noastre.

*

Parain. Oare individul poate alege momentul când poate muri pentru adevăr?

Pentru lumea asta există cei care depun mărturie şi cei care strică. De îndată ce un om depune mărturie şi moare, mărturia îi este stricată prin cuvinte, propovăduire, artă etc.

*

Succesul poate să-l amelioreze pe un tânăr, la fel ca fericirea pe omul matur. Efortul fiindu-i recunoscut, succesul poate să-i adauge destinderea şi abandonul, virtuţi împărăteşti.

*

Roger Bacon face *doisprezece ani* de închisoare pentru faptul că a afirmat primatul experienţei în cunoaştere.

*

Există un moment când îţi pierzi tinereţea. E momentul când pierzi fiinţele. Şi trebuie să ştii să-l accepţi. Dar e un moment greu.

*

Cu privire la romanul american: el urmăreşte universalul. Ca şi clasicismul. Dar în timp ce clasicismul urmăreşte un universal etern, literatura contemporană, datorită împrejurărilor (întrepătrunderea frontierelor) urmăreşte un universal istoric. Nu este vorba de omul tuturor timpurilor, ci de omul tuturor spaţiilor.

*

Ciuma. „Îi plăcea să se trezească la ora patru dimineaţa şi să şi-o închipuie atunci. Era ora când putea să şi-o însuşească. La patru dimineaţa, *nimeni nu face nimic*. Se doarme”. 1

O trupă de teatru continuă să joace: o piesă despre Orfeu şi Eu-ridice.

*

Separaţii: Lumea... Dar cine sunt eu ca să-i judec. Cu toţii au dreptate. Însă nu există ieşire.

Convorbire despre prietenie între doctor şi Tarrou: „M-am gândit la asta. Dar nu-i posibil. Ciuma *nu-ţi lasă*

timp.

— Brusc: în momentul ăsta trăim toţi *pentru* moarte. Asta te pune pe gânduri.

*

Idem: un individ care alege *tăcerea*.

*

— Apără-te, spuneau judecătorii.

— Nu, spuse Inculpatul.

— De ce? Aşa trebuie.

— Încă nu. Vreau să vă asumaţi voi întreaga responsabilitate.

*

Despre natural în artă. La modul absolut este imposibil. Pentru că realul e imposibil (prost-gust, vulgaritate, inadecvare la exigenţa profundă a omului). De aceea creaţia umană, izvorâtă din lume, se întoarce întotdeauna la sfârşit împotriva lumii. Romanele-foileton sunt proaste pentru că în majoritate sunt adevărate (fie că realitatea s-a conformat la ele, fie că lumea e convenţională). Arta şi artistul refac lumea, dar întotdeauna cu un gând ascuns de protest.

*

Portretul lui S. în vizuina lui A.: „Graţia ei, sensibilitatea ei, amestecul acela de langoare şi fermitate, de prudenţă şi îndrăzneală, naivitatea care nu o împiedică să fie categoric ştiutoare”.

*

1 Cf. Rambert în *Ciuma*.

Se pare că grecii n-au înţeles nimic din existenţialism – deşi, *cu tot scandalul*, au putut adera la creştinism. Fiindcă existenţialismul nu presupune o *conduită*.

Idem: nu există cunoaştere absolut pură, adică dezinteresată. Arta, prin descriere, este o încercare de cunoaştere pură.

*

A pune problema lumii absurde, înseamnă a ne întreba: „Vom accepta oare disperarea, fără să facem nimic?” Presupun că niciun om cinstit nu poate răspunde

da.

*

Algeria. Nu ştiu dacă mă fac bine înţeles. Dar am acelaşi sentiment când mă-ntorc spre Algeria ca şi atunci când privesc faţa unui copil. Şi totuşi ştiu că totul nu este pur.

*

Opera mea. Să termin suita de lucrări pentru cartea despre lumea creată: *Creaţia corectată*.

*

Dacă opera, produs al revoltei, rezumă ansamblul aspiraţiilor omului, ea e oare obligatoriu idealistă? Astfel, cel mai pur produs al creaţiei revoltate este romanul de dragoste care.

*

Nemaipomenita confuzie care face să ni se prezinte poezia ca un exerciţiu spiritual şi romanul ca o asceză personală.

*

Roman. În faţa acţiunii sau a morţii, toate atitudinile aceluiaşi om. Dar, de fiecare dată, ca şi cum ar fi cea bună.

*

Ciuma. Nu te poţi bucura de ţipătul păsărilor în răcoarea seriide lume aşa cum este. Fiindcă lumea e acum acoperită cu un strat gros de istorie pe care trebuie să-l străpungă limbajul ei ca să ne parvină. Ceea ce o deformează. Nimic din ea nu este simţit în sine, fiindcă de orice moment al lumii se leagă o serie întreagă de imagini ale morţii sau ale disperării. Nu mai există dimineaţă fără agonii, nici seară fără închisori şi nici amiază fără înspăimântătoare măceluri.

*

Memoriile unui călău. „Alternez blândeţea cu violenţa. Din punct de vedere psihologic, e un lucru bun”.

*

Ciuma. Individul care se întreabă dacă trebuie să intre în echipele sanitare sau să se păstreze pentru marea lui dragoste. Fecunditate! Unde este ea?

Idem: după ce sună stingerea, oraşul rămâne de piatră.

Idem: ceea ce-i deranja era insecuritatea. În toate zilele, la toate orele, fără pauză, hărţuiţi, nesiguri.

Idem: încerc să fiu oricând pregătit. Dar există întotdeauna o oră din zi sau din noapte când omul este laş. De ora aceasta mi-e frică.

Idem: lazaretul. „Ştiam ce înseamnă. Voi fi uitat, asta este sigur. Cei care nu mă cunoşteau mă vor uita pentru că se vor gândi la altceva, iar cei care mă cunoşteau şi mă iubeau mă vor uita pentru că se vor epuiza în demersuri şi în idei ca să mă scoată de aici. În orice caz nimeni nu se va gândi la mine. Nimeni nu-şi va imagina minut cu minut etc. etc.”

(Să-l pun pe Rambert să facă vizite.)

Idem: echipele sanitare sau oamenii răscumpăraţi. Toţi oamenii din echipele sanitare au un aer trist.

Idem: „Pe terasa asta a conceput doctorul Rieux ideea de a lăsa o cronică a evenimentului în care solidaritatea resimţită faţă de oamenii aceia să fie bine pusă în evidenţă. Şi mărturia asta care se încheie aici. etc.”

Idem: în ciumă nu mai trăieşti prin corp, te descărnezi.

Idem, început: Doctorul îşi însoţeşte soţia la gară. Dar este obligat să ceară închiderea.

*

Fiinţa şi Neantul (pp. 135 – 136) 1. Stranie eroare despre viaţa noastră pentru că încercăm să ne resimţim vieţile din exterior.

1 Camus se referă la *L'Être et le Néant* de J.—P. Sartre (n.tr.).

Dacă trupul are nostalgia sufletului, nu există niciun motiv ca în eternitate sufletul să nu sufere dureros din pricina despărţirii de trup – şi să nu aspire atunci să regăsească pământul.

Scriem în momentele de disperare. Dar ce este disperarea?

*

Nimic nu se poate întemeia pe dragoste: este fugă, sfâşiere, clipe miraculoase sau cădere neîntârziată. Dar nu este.

*

Parisul sau decorul sensibilităţii.

*

Nuvele. În plină Revoluţie, individul care promite să salveze viaţa adversarilor. După aceea un tribunal al partidului său îi condamnă la moarte. El îi ajută să evadeze.

Idem: un preot torturat trădează.1

Idem: cianură. Nu o utilizează ca să vadă dacă o să poată merge până la capăt.

Idem: individul care brusc se mobilizează într-o rezistenţă pasivă. Îngrijeşte sinistraţii. Dar şi-a păstrat brasarda. E executat. *Idem*: laşul.

*

Ciuma. *După* ciumă *aude* pentru prima oară ploaia pe pământ.

Idem: din moment ce tot urma să moară, devenea urgent să considere viaţa stupidă. Asta gândise până atunci; măcar de i-ar servi în momentele dificile. Doar nu se va întâmpla ca, exact în clipa când se cuvenea să adune toate avantajele de partea sa, să descopere zâmbetul pe un chip până atunci încruntat.

Idem: individul care e internat în spital din greşeală. E o greşeală, spune el. Ce greşeală? Nu fi idiot, niciodată nu există greşeli.

1 Această temă se regăseşte în „Renegatul sau un spirit confuz” (*Exilul şi împărăţia*).

Idem: Medicină şi Religie. Sunt două meserii şi par să se împace între ele. Dar astăzi, când totul e limpede, se înţelege că sunt inconciliabile – şi că trebuie ales între relativ şi absolut. „Dacă aş crede în Dumnezeu, n-aş îngriji omul. Dacă aş fi convins că omul poate fi vindecat, n-aş crede în Dumnezeu”.

Justiţia: experienţa justiţiei *prin sport*.

*

Ciuma. Individul care acceptă filosofic boala celorlalţi. Dar e suficient ca prietenul său cel mai bun să se îmbolnăvească – şi pune totul în mişcare. Deci solidaritatea luptei este zadarnică, ceea ce triumfă sunt sentimentele individuale.

Cronica lui Tarrou: un meci de box – Tarrou se împrieteneşte cu un boxer. Lupte clandestine organizate – un fotbal – un tribunal.

Acea oră plăcută a dimineţii când, după un gustos mic dejun, umbli pe străzi fumând o ţigară. Încă mai existau momente plăcute.

Tarrou: „Curios, ai o filosofie tristă şi o faţă fericită”.

— Conchide, aşadar, că filosofia mea nu e tristă.

În plină ciumă, toate personajele se regăsesc în aceeaşi echipă sanitară. Un capitol despre o mare reuniune.

Duminica unui jucător de fotbal care nu mai poate să joace, de pus în legătură cu Tarrou: Étienne Villaplane, de când s-au interzis meciurile de fotbal, se plictiseşte duminica. Cum erau duminicile lui. Cum sunt ele acum: se târăşte pe străzi, dă cu piciorul în pietre pe care încearcă să le trimită drept în gurile de canal („Unu la zero”, spune. Şi adaugă că viaţa e o porcărie). Intervine în jocurile copiilor dacă zăreşte vreo minge. Îşi scuipă chiştoacele şi le dă un şut din zbor (la început, bineînţeles; mai târziu şi le punea bine).

Rieux şi Tarrou.

Rieux: Când scrii ce scrii dumneata, s-ar părea că nu te mai preocupă slujirea oamenilor.

— Lasă, lasă, spuse Tarrou, asta-i doar aparent.

*

W. Orice lucru care poate fi definit i se pare demn de dispreţ. Spune: „Asta-i dezgustător. Seamănă cu lupta dintre sexe”. Or, lupta dintre sexe există şi n-avem ce face.

*

O fiinţă care pretinde ca totul să fie făcut de *celălalt* şi care astfel suportă şi trăieşte pasiv, acţionând doar,

chiar violent, pentru a-l convinge pe celălalt să continue să dea tot şi să facă tot.

*

Eseu despre revoltă: „Toţi revoltaţii acţionează ca şi cum ar crede în sfârşitul istoriei. Contradicţia este”.

Idem: libertatea nu-i decât dorinţa câtorva spirite. Dreptatea este dorinţa majorităţii, iar cei mai mulţi confundă dreptatea cu libertatea. Dar întrebare: dreptatea absolută egalează oare fericirea absolută?

— Ajungi la ideea că trebuie să alegi între a sacrifica libertatea în numele dreptăţii sau dreptatea în numele libertăţii. Pentru un artist, asta echivalează, în anumite circumstanţe, cu a alege între arta proprie şi fericirea oamenilor.

Omul poate să-şi creeze singur propriile valori? *În asta stă toată problema*.

Eşti pertinent? Păi n-am spus niciodată că omul nu e rezonabil. Ceea ce vreau eu este să-l scutesc de prelungirea sa iluzorie şi să-l fac să admită că, astfel, devine în sfârşit clar şi coerent.

Idem: sacrificiu care conduce la valoare. Dar şi sinucidere egoistă: scoate în faţă o valoare – care i se pare mai importantă decât propria sa viaţă – şi anume sentimentul acelei vieţi demne şi fericite de care a fost lipsit.

*

Să consideri eroismul şi curajul drept valori secundare – *după ce ţi-ai dovedit curajul*.

*

Romanul sinucigaşului care şi-a fixat deja o dată. Un an. Formidabila lui superioritate prin faptul că moartea îi este indiferentă. Să-l pun într-un roman de dragoste?

*

Caracterul nesăbuit al sacrificiului: individul care moare pentru ceva *ce nu va vedea*.

*

Mi-au fost necesari zece ani ca să cuceresc ceea ce mi se pare nepreţuit: o inimă fără amărăciune. Şi cum se

întâmplă adeseori, amărăciunea odată depăşită, am închis-o într-o carte sau două. Aşa că voi fi întotdeauna judecat pentru această amărăciune care azi nu-mi mai spune nimic. E preţul care trebuie plătit.

*

Teribilul şi devorantul egoism al artiştilor.

*

Nu poţi păstra o dragoste decât din raţiuni exterioare dragostei. Raţiuni morale, de exemplu.

*

Roman. Ce este dragostea pentru ea: acel vid, acel mic gol lăuntric de când s-au recunoscut, acea chemare reciprocă a amanţilor, strigându-şi numele.

*

Nu poţi fi în stare să te angajezi pe toate planurile. Dar cel puţin poţi alege să trăieşti pe planul unde angajamentul este posibil. Să trăieşti ceea ce este onorabil în tine şi numai atât. În anumite cazuri asta poate duce la îndepărtarea de fiinţe chiar (şi mai ales) şi pentru o inimă bântuită de pasiunea pentru fiinţe.

În orice caz, duce la sfâşiere. Dar ce dovedeşte asta? Dovedeşte că acela care abordează *în mod serios* problema morală trebuie să cadă până la urmă în extreme. Fie că eşti pentru (Pascal) sau contra (Nietzsche), e suficient să fii în mod serios şi constaţi atunci că problema morală nu este decât sânge, nebunie şi ţipete.

*

Revolta. Capitolul I. Morala extinsă. Imoral este creştinismul. Definiţia unei morale contra raţionalismului intelectual şi a iraţionalismului divin.

Capitolul X. Conspiraţia ca valoare morală.

*

Roman

Cea care a ratat totul din neatenţie: „Şi totuşi îl iubeam din tot sufletul”.

— Vezi, spuse preotul, încă nu-i destul.

*

Duminică, 24 septembrie 1944. Scrisoare

Roman: „Noapte de mărturisiri, de lacrimi şi de sărutări. Pat scăldat de lacrimi, sudoare, dragoste. În culmea tuturor sfâşierilor”.

*

Roman. O fiinţă frumoasă. Şi te face să-i ierţi totul.

*

Cei care iubesc toate femeile sunt cei care se află pe drumul spre abstracţiune. Depăşesc lumea asta, indiferent de aparenţe. Fiindcă se îndepărtează de particular, de cazul singular. Bărbatul care ar fugi de orice idee şi de orice abstracţiune, adevăratul disperat, este bărbatul unei singure femei. Încăpăţânându-se asupra acelui chip singular care nu poate oferi totul.

*

Decembrie. Inima asta plină de lacrimi şi de noapte.

*

Ciuma. Separaţi, îşi scriu, iar el găseşte tonul potrivit şi-şi păstrează dragostea. Triumful limbajului şi al bunei scrieri.

*

Justificarea artei: adevărata operă de artă ajută sincerităţii, întăreşte complicitatea dintre oameni etc…

*

Nu cred în acţiunile disperate. Nu cred decât în acţiunile fundamentate. *Dar* cred că nu e nevoie de mare lucru ca să justifici o acţiune.

*

Nu există altă obiecţie faţă de atitudinea totalitară decât obiecţia religioasă sau morală. Dacă lumea asta n-are sens, înseamnă că ei au dreptate. Nu accept să aibă dreptate. Deci.

Nouă ne revine să-l creăm pe Dumnezeu. Nu el este creatorul. Iată în ce constă toată istoria creştinismului. Fiindcă nu avem decât un singur mod de a-l crea pe Dumnezeu, acela să devenim chiar noi Dumnezeu.

*

Roman despre dreptate

La sfârşit. În faţa mamei sărace şi bolnave.

— Sunt foarte liniştită în privinţa ta, Jean. Eşti inteligent.

— Nu, mamă, nu-i asta. M-am înşelat deseori şi n-am fost întotdeauna un om drept. Dar ceva există.

— Sigur.

— Există totuşi ceva, şi anume că nu v-am trădat niciodată. Toată viaţa v-am fost credincios.

— Eşti un fiu bun, Jean. Ştiu că eşti un fiu foarte bun.

— Mulţumesc, mamă.

— Nu, eu sunt cea care-ţi mulţumeşte. Ţie îţi revine sarcina să continui.

*

Omul nu are libertate atât timp cât nu şi-a depăşit teama de moarte. Dar nu prin sinucidere. Ca să o depăşeşti nu trebuie să te laşi în voia sorţii. Să poţi muri demn, fără amărăciune.

*

Eroismul şi sfinţenia, virtuţi secundare. Dar trebuie să-ţi fi arătat măsura.

*

Roman despre dreptate. Un rebel care execută o acţiune despre care ştie că va duce la uciderea unor ostatici nevinovaţi. După aceea acceptă să semneze graţierea unui scriitor pe care-l dispreţuieşte.

*

Reputaţia. Vă este dată de nişte mediocri şi o împărtăşiţi cu mediocri sau cu ticăloşi.

*

Harul?

Trebuie să slujim justiţia deoarece condiţia noastră este nejustă, să sporim fericirea şi bucuria deoarece universul acesta e nefericit. La fel, nu trebuie să condamnăm la moarte fiindcă noi înşine suntem destinaţi să fim nişte condamnaţi la moarte.

Medicul, inamic al lui Dumnezeu: luptă contra morţii.

*

Ciuma. Rieux spune că e inamicul lui Dumnezeu de vreme ce luptă contra morţii şi că meseria lui este tocmai

aceea de a fi inamicul lui Dumnezeu. Mai spune şi că încercând să-l salveze pe Pane-loux, îi dovedea în acelaşi timp că greşea şi că, acceptând să fie salvat, Paneloux accepta posibilitatea de a nu avea dreptate. Paneloux îi spune doar că până la urmă va avea dreptate, de vreme ce fără nicio îndoială va muri, iar Rieux răspunde că esenţialul este să nu accepţi şi să lupţi până la capăt.

*

Sensul operei mele: atâţia oameni sunt lipsiţi de har. Cum să trăieşti fără har? Trebuie să te pui pe treabă şi să faci ceea ce n-a făcut niciodată creştinismul: să te ocupi de cei osândiţi.

*

Clasicismul înseamnă stăpânirea pasiunilor. Pasiunile erau individuale atunci. Astăzi ele sunt colective. Trebuie să stăpânim pasiunile colective, adică să le dăm o formă. Dar trăindu-le suntem devoraţi de ele. De aceea majoritatea operelor actuale sunt reportaje şi nu opere de artă.

Răspuns: dacă nu putem face totul în acelaşi timp, să renunţăm la tot. Ce înseamnă asta? Ne va trebui mai multă forţă şi voinţă decât era nevoie altă dată. Marele clasic de mâine este un învingător fără egal.

Roman despre dreptate

Individului care adună la un loc revoluţionarii (com.1) după judecată sau suspiciune (fiindcă e nevoie de unitate), i se dă imediat o misiune în care toată lumea ştie că moartea e inevitabilă. Acceptă pentru că e în firea lucrurilor. Moare.

Idem: individul care aplică morala sincerităţii ca să-şi afirme solidaritatea. Imensa lui singurătate finală.

Idem: îi ucidem pe cei mai îndrăzneţi dintre ei. I-au ucis pe cei mai îndrăzneţi dintre noi. Rămân funcţionarii şi imbecilitatea. Ce înseamnă să ai idei!

*

Ciuma. Un capitol despre oboseală.

*

Revoltă. Libertatea este dreptul de a nu minţi.

Adevărat pe plan social (subaltern şi superior) şi pe plan moral.

*

Creaţia corectată2. Povestea sinuciderii fixate dinainte.

*

Ciuma. „Lucrurile care gem fiindcă sunt despărţite”.

*

Acela (un inspector de la căile ferate) nu trăieşte decât pentru căile ferate.

Funcţionarul de la căile ferate trăieşte la suprafaţa peliculară a materiei.

1 Comandant.

2 Se va regăsi frecvent acest titlu în *Carnete* şi mai ales mai departe (Caietul al V-lea). „Creaţia corectată sau sistemul”.

*

Vărul lui M.V. colecţionează montgolfiere (de porţelan, sub formă de pipe, de presse-papiers, de călimări etc.).

*

Roman universal. Tancul care se răsuceşte şi se desface ca un miriapod.

*

Bob la atac pe câmpurile verii. Casca lui acoperită de ridichi sălbatice şi buruieni.

*

Creaţia corectată

Tancul care se răsuceşte şi se zbate ca un miriapod.

Bob pe câmpurile de vară din Normandia. Casca lui acoperită de ridichi sălbatice şi de buruieni.

Cf. raportul comisiei engleze din *Times* despre atrocităţi.

Jurnalistul spaniol de Suzy (de cerut textul său) (copii care îi arată cadavrele râzând).

Duş rece la inimă timp de o oră.

Toată ziua se vorbeşte despre posibilitatea de a căpăta o supă cu lapte seara pentru că asta face să urinezi

de mai multe ori în timpul nopţii. Că WC-urile se află la o sută de metri de cazarmă, că e frig etc.

— Femeile deportate care intră în Elveţia şi care izbucnesc în râs văzând o înmormântare: „Aşa sunt trataţi morţii aici”.

— Jacqueline.

— Cei doi tineri polonezi de paisprezece ani, cărora le este incendiată casa unde se aflau părinţii lor. De la paisprezece la şaptesprezece, Buchenwald.

— Portăreasa de la Gestapo instalată pe două etaje ale unui imobil din rue de la Pompe. Dimineaţa, face curăţenie printre torturaţi. „Pe mine nu mă interesează ce fac locatarii”.

— Jacqueline revenind de la Königsberg la Ravensbrück – 100 de kilometri pe jos. Într-un cort mare împărţit în patru cu un cadru. Atâtea femei încât nu pot dormi, culcate pe jos, decât dacă se înghesuie unele în altele. Dizenteria. WC-urile la o sută de metri. Dar trebuie să treci peste corpuri şi să le calci în picioare. Faci pe tine.

— Aspect mondial în dialogul dintre politică şi morală. În faţa acelui conglomerat de forţe gigantice: Sintes1.

— X. deportată, eliberată cu un tatuaj pe piele: a servit timp de un an în lagărul SS din.

*

Demonstraţie. Că abstracţiunea e răul. Ea e cea care produce războaiele, torturile, violenţa etc. Problemă: cum se menţine viziunea abstractă în faţa răului carnal – ideologia faţă în faţă cu tortura impusă în numele acelei ideologii.

*

Creştinismul. Aţi fi aspru pedepsiţi dacă v-am accepta postulatele. Pentru că atunci condamnarea noastră ar fi neîndurătoare.

*

Şade. Autopsie făcută de Gall: „Craniul său dezgolit semăna cu toate craniile de bătrâni. Organele afecţiunii paterne şi ale iubirii de copii sunt reliefate”.

Şade despre doamna de La Fayette: „Şi devenind mai concisă, a devenit mai interesantă”.

Admiraţie pătimaşă a lui Şade pentru Rousseau şi Richardson de la care a învăţat „că nu întotdeauna făcând să triumfe virtutea poţi să stârneşti interesul”.

Idem: „Nu dobândeşti cunoaşterea inimii omului” decât prin nenorociri şi călătorii.

Idem: omul secolului al XVIII-lea: „Când, după exemplul Titanilor, îndrăzneşte să-şi înalţe până la cer mâna îndrăzneaţă şi înarmat doar cu pasiunile sale nu se mai teme să declare război celor care îl făceau altfel să tremure”.

*

1 Cele câteva litere care precedă „Sintes” sunt ilizibile.

Revoltă. Până la urmă politica ajunge la partidele care deservesc comunicarea (complicitatea1).

*

— Şi creaţia însăşi. Ce-i de făcut? Revoltatul are *cele mai puţine şanse* să înlăture complicii. Dar vor fi înlăturaţi.

*

Dezgust profund faţă de orice societate. Tentaţia de a fugi şi de a accepta decadenţa epocii. Singurătatea mă face fericit. Dar şi sentimentul că decadenţa începe din momentul când accepţi. Şi rămâi – pentru ca omul să rămână la înălţimea lui. Exact, pentru a nu contribui la coborârea lui. Dar dezgust, dezgust greţos faţă de această risipire în ceilalţi.

*

Comunicare. Obstacol pentru om fiindcă nu poate depăşi cercul fiinţelor pe care le cunoaşte. Dincolo de asta, face din ea o abstracţiune. Omul *trebuie să trăiască* în cercul cărnii.

*

Inima care îmbătrâneşte. Să fi iubit şi totuşi să nu fi salvat nimic!

*

Tentaţia treburilor secunde şi cotidiene.

*

C. şi P. G.: pasiunea adevărului. În jurul lor, toată lumea e răstignită.

*

Noi, francezii, suntem acum pe culmea oricărei civilizaţii: nu mai ştim să-i facem pe ceilalţi să moară. Noi mărturisim împotriva lui Dumnezeu.

*

Iulie '45

Chateaubriand lui Ampère mergând înspre Grecia în 1841: „Spuneţi adio din partea mea muntelui Hymette, unde am lăsat nişte albine; capului Sunium unde am auzit greieri... În curând va

1 În manuscris, cuvântul „complicitatea" se află de fapt scris deasupra cuvântului „comunicarea".

trebui să renunţ la tot. Încă mai rătăcesc în memoria mea printre amintiri; dar ele se vor şterge. Nu veţi mai regăsi nicio frunză din măslinii şi niciun bob din strugurii pe care i-am văzut în Atica. Regret până şi iarba din timpul meu. Nu am avut forţa să fac să trăiască o buruiană".

*

Revolta

Până la urmă, aleg libertatea. Căci chiar dacă dreptatea nu este realizată, libertatea îşi menţine puterea de protest împotriva nedreptăţii şi salvează comunicarea. Dreptatea într-o lume tăcută, dreptatea muţilor distruge complicitatea, neagă revolta şi restituie consimţirea, dar de data asta sub forma ei cea mai josnică. Aşa se constată prioritatea pe care-o dobândeşte încetul cu încetul valoarea libertăţii. Dar greutatea e să nu pierdem niciodată din vedere că ea trebuie să ceară *în acelaşi timp* dreptatea aşa cum s-a hotărât. Acest lucru odată stabilit, există o dreptate, deşi foarte diferită, în faptul că se fundamentează singura valoare constantă din istoria oamenilor care nu au murit niciodată cu adevărat decât pentru libertate.

Libertatea înseamnă să pot apăra ceea ce nu cred, chiar într-un regim sau o lume pe care le aprob. Înseamnă

să pot da dreptate adversarului.

*

„Omul care se căieşte este uriaş. Dar cine, în ziua de azi, ar vrea să fie uriaş fără să fie văzut?” (*Viaţa lui Rancé*)

*

Ce om aş fi dacă n-aş fi fost copilul care am fost!

*

Inedite de Ch.:

„N-am fost niciodată strâns în braţe de o femeie cu acea deplină renunţare la sine, cu acele duble înlănţuiri, cu acea pasiune arzătoare pe care am căutat-o şi al cărei farmec ar face cât o viaţă întreagă”.

„Există vremuri când, caracterul fiind lipsit de energie, viciile nu produc decât corupţie, nu şi crime”.

Idem: „Dacă n-ar exista pasiune, n-ar exista virtute şi totuşi secolul acesta a ajuns la o asemenea culme a mizeriei încât este lipsit de pasiune şi de virtute; face răul şi binele pasiv, precum materia”.

„Când cineva are spiritul elevat şi inima josnică, scrie lucruri mari şi face lucruri mici”.

*

Roman

„Am dat oamenilor partea lor. Adică am minţit şi am dorit împreună cu ei. Am alergat de la o fiinţă la alta, am făcut ceea ce trebuie. Acum, ajunge. Am o socoteală de încheiat cu peisajul acesta. Doresc să rămân singur cu el”.

*

30 iulie ’45

La treizeci de ani, omul ar trebui să fie stăpân pe el, să-şi fi făcut socoteala exactă a defectelor şi a calităţilor sale, să-şi cunoască limita, să-şi prevadă slăbiciunea – să fie ceea ce este. Şi mai ales să le accepte. Intrăm în pozitiv. Totul trebuie făcut şi la tot trebuie renunţat. Să se instaleze în natural, dar cu masca sa. Am cunoscut destule ca să pot renunţa la aproape tot. Rămâne un efort uriaş, zilnic, încăpăţânat. Efortul secretului, fără speranţă, dar şi fără amărăciune. Să nu mai neg nimic de vreme ce totul se poate afirma. Superior sfâşierii.

CAIETUL AL V-LEA

septembrie 1945 – aprilie 1948

Singura problemă contemporană: putem transforma lumea fără a crede în puterea absolută a raţiunii? În ciuda iluziilor raţionaliste, chiar marxiste, întreaga istorie a lumii este istoria libertăţii. Cum ar putea fi determinate căile libertăţii? Este desigur fals să spunem că ceea ce este determinat e ceea ce a încetat să trăiască. Dar nu este determinat decât ceea ce a fost trăit. Însuşi Dumnezeu, dacă ar exista, nu ar putea schimba trecutul. Dar viitorul nu îi aparţine nici mai mult, nici mai puţin decât omului.

*

Antinomii politice. Suntem într-o lume în care trebuie să alegi între a fi victimă sau călău – şi nimic altceva. Alegerea nu e uşoară. Întotdeauna mi s-a părut că, în fapt, nu există călăi, ci numai victime. În cele din urmă, desigur. Dar e un adevăr nu prea răspândit.

Am o aplecare foarte puternică spre libertate. Iar pentru orice intelectual, libertatea sfârşeşte prin a se confunda cu libertatea de expresie. Îmi dau totuşi seama perfect că nu asta e grija cea mai mare a multor europeni, fiindcă doar justiţia le poate oferi un minimum material de care au nevoie şi că, pe bună dreptate sau nu, ei ar sacrifica fără ezitări libertatea în schimbul acestei justiţii elementare.

Ştiu asta de mult. Dacă mi se părea necesar să susţin concilierea dintre justiţie şi libertate, e pentru că, în opinia mea, acolo se afla ultima speranţă a Occidentului. Dar această conciliere nu se poate realiza decât într-un anume climat care astăzi mi se pare destul de utopic. Va trebui oare sacrificată una dintre aceste valori? Ce să gândesc în acest caz?

Politică (urmare). Totul se trage de la faptul că aceia care sunt însărcinaţi să vorbească în numele poporului nu au întotdeauna cu adevărat grijă de libertate. Când sunt sinceri, se laudă chiar cu contrariul. Simpla grijă ar fi suficientă.

Aceia deci, şi sunt rari, care trăiesc cu acest scrupul

trebuie să dispară într-o zi sau alta (există în această privinţă mai multe moduri de a muri). Dacă sunt mândri, nu vor pieri fără să se fi luptat. Dar cum ar putea ei să lupte contra fraţilor lor şi a întregii justiţii? Vor depune mărturie, atâta tot. Şi, la un interval de două milenii, vom asista la sacrificiul, de mai multe ori repetat, al lui Socrate. Program pentru mâine: executarea solemnă şi semnificativă a martorilor libertăţii.

*

Revoltă: să creezi ca să ajungi la oameni? Dar încetul cu încetul creaţia ne separă de toţi şi ne aruncă departe fără umbra unei iubiri.

*

Oamenii cred întotdeauna că te sinucizi dintr-un motiv anume. Dar te poţi foarte bine sinucide din *două* motive.

*

Nu suntem născuţi pentru libertate. Dar şi determinismul e o greşeală.

*

Ce ar putea fi (Ce este1) nemurirea pentru mine? Să trăiesc până ce ultimul om a dispărut de pe pământ. Nimic mai mult.

*

X. Acest ciudat personaj vorbeşte ca să nu spună nimic. Dar este contrariul superficialităţii. Ea spune, apoi se contrazice sau recunoaşte fără discuţie că nu are dreptate. Toate astea deoarece socoteşte că nu contează. Nu se gândeşte cu adevărat la ceea ce spune, preocupată

1 „Ce este" a fost adăugat cu creionul pe manuscris.

cum e de altă rană, infinit mai seriaosă, pe care o va târî după sine, necunoscută, până la moarte.

*

Estetica revoltei1. Dacă clasicismul se defineşte prin dominarea pasiunilor, o epocă clasică este aceea a cărei artă pune în forme şi formule pasiunile contemporanilor. Astăzi, când pasiunile colective precumpănesc asupra pasiunilor individuale, nu iubirea este cea care trebuie

stăpânită prin artă, ci politica, în sensul ei cel mai pur. Omul a făcut o pasiune, plină de speranţă sau distructivă, pentru condiţia sa.

Sarcină cu atât mai grea: 1) pentru că, dacă pasiunile trebuie trăite înainte de a le formula, pasiunea colectivă devorează tot timpul aparţinând artistului; 2) pentru că şansele de moarte sunt mai mari – şi chiar singurul mod de a trăi cu autenticitate pasiunea colectivă este să accepţi să mori pentru ea. Ca urmare, cea mai mare şansă de autenticitate este totodată şi cea mai mare şansă de eşec pentru artă. De aici reiese că acel clasicism este poate imposibil. Dar dacă ar fi posibil, înseamnă că, într-adevăr, istoria revoltei umane are un sens, anume de a ajunge la această limită. Hegel ar avea dreptate, iar sfârşitul istoriei ar fi imaginabil, dar numai printr-un eşec. Şi, în acest caz, Hegel n-ar mai avea dreptate. Dar dacă, aşa cum părem să credem, acest clasicism e posibil, se vede cel puţin că el nu poate fi construit decât de o generaţie – şi nu de un om. Altfel spus, şansele de eşecuri despre care vorbesc nu pot fi echilibrate decât de şansa numărului, adică şansa ca din zece artişti autentici unul să supravieţuiască şi să ajungă a găsi în viaţa sa timpul pasiunii şi pe cel al creaţiei. Artistul nu mai poate fi un solitar. Sau, dacă este, o poate face doar în triumful pe care-l datorează unei întregi generaţii.

*

Octombrie ’45 Estetica revoltei

Imposibilitatea omului de a dispera total. Concluzie: în orice literatură a disperării nu figurează decât un caz limită şi nu cel mai

1 Cf. Prefaţa la *Chamfort* şi ultimele capitole din *Omul revoltat*.

semnificativ. Remarcabil la om nu este faptul că disperă, ci că depăşeşte sau uită această disperare.

— O literatură disperată nu va fi niciodată universală.

— Literatura universală nu se poate opri la disperare (nici la optimism de altfel – ar fi suficient să se răstoarne raţionamentul), ea trebuie doar să ţină seamă de ea. De adăugat: motive pentru care literatura este universală sau

nu este astfel.

*

Estetica revoltei. Stilul grandios şi forma frumoasă, expresii ale celei mai înalte revolte.

*

Creaţie corectată

„Oamenii ca mine nu se tem de moarte, spune el. Aceasta e doar un accident care le dă dreptate”.

*

De ce sunt artist şi nu filosof? Fiindcă gândesc în funcţie de cuvinte şi nu în funcţie de idei.

*

Estetica revoltei

E.M. Forster. — „[Opera de artă] este singurul obiect material din univers care are o armonie interioară.

— Toate celelalte au căpătat formă prin presiunea din exterior şi se prăbuşesc de îndată ce le scoţi din tipar. Opera de artă stă în picioare prin ea însăşi şi nimic altceva nu poate face asta. *Ea încheie ceea ce societatea a promis adeseori, dar mereu în zadar*.

Ea [arta] este singurul produs ordonat pe care l-a zămislit rasa noastră dezordonată. Este strigătul a o mie de santinele, ecoul a o mie de labirinturi, este farul care nu poate fi acoperit cu un văl, este cea mai bună mărturie pe care o putem aduce despre demnitatea noastră”.

*

Idem, Shelley: „Poeţii sunt legislatorii nerecunoscuţi ai lumii”.

*

Tragedie

C. şi L.

— Vin spre tine pentru această circumstanţă. Te trimit deci la o primejdie de moarte.

— Toţi au dreptate, strigă un personaj.

C.

— Te trimit la această moarte aproape sigură. Dar îţi cer să mă înţelegi.

— Nu pot înţelege ceea ce este inuman.

— Voi renunţa deci şi la faptul de a fi înţeles de cei pe care-i iubesc.

C.

— Nu cred în libertate. Asta-i suferinţa mea de om. Astăzi libertatea mă deranjează.

L.

— De ce?

— Mă împiedică să fac dreptate.

— Convingerea mea e că ele se pot împăca.

— Istoria arată că această convingere a ta este proastă. Eu cred că ele nu se pot împăca. În asta constă înţelepciunea mea de om.

— De ce s-o alegi pe una mai curând decât pe cealaltă?

— Fiindcă vreau ca un mare număr de oameni să fie fericiţi. Iar libertatea nu este întotdeauna decât grija, marea grijă a câtorva.

— Şi dacă dreptatea ta este ratată?

— Atunci voi intra într-un infern pe care nici azi tu nu-l poţi imagina.

— Am să-ţi spun ce se va întâmpla (tablou).

— Fiecare om pariază pe ceea ce crede că este adevărul…

Încă o dată, libertatea mă deranjează – Trebuie să suprimăm martorii libertăţii.

C.—L., stima ta?

L.

— Ce te interesează?

C.

— Ai dreptate, e o slăbiciune care nu are sens.

L.

— Totuşi ea face să-mi păstrez stima pentru mine însumi. Adio, C. Oamenii ca mine par întotdeauna să moară singuri. Aşa am să fac şi eu. Dar într-adevăr voi fi făcut ceea ce trebuie pentru ca oamenii să nu fie singuri.

L.

— Să refaci lumea este o misiune neînsemnată.

C.

— Nu lumea trebuie refăcută, ci omul.

C. — Există imbecili pretutindeni. Dar peste tot aiurea există imbecili şi laşi. Printre noi nu vei găsi nici măcar un singur laş. L.

— Eroismul este o virtute secundară.

C. — Tu ai dreptul s-o spui de vreme ce poţi dovedi asta. Dar care ar fi atunci prima virtute? L. Privindu-l) – Prietenia.

L. — Dacă lumea este tragică, dacă trăim sfâşiindu-ne, faptul nu se întâmplă atât din pricina tiranilor. Tu şi cu mine ştim că există o libertate, o dreptate, o bucurie profundă şi împărtăşită, în fine, o comunitate în lupta contra tiranilor. Când domină răul nu e nicio problemă. Când adversarul nu are dreptate, cei care-l combat sunt liberi şi împăcaţi. Dar sfâşierea vine când oamenii care vor, de asemenea, binele omului, îl vor imediat sau îl fixează peste trei generaţii, iar aceasta ajunge să-i despartă pentru totdeauna. Când şi adversarii au dreptate, atunci intrăm în tragedie. Şi la capătul tragediei, ştii ce se află?

C. — Da, moartea.

L. — Da, se află moartea. Şi totuşi eu nu voi consimţi niciodată să te omor.

C. — Eu aş consimţi dacă ar trebui. Asta-i morala mea. Şi este un semn pentru mine că adevărul nu-i la tine.

L. — Este un semn pentru mine că adevărul nu-i la tine.

C. — Am aerul că triumf, pentru că sunt viu. Dar sunt cufundat în aceeaşi noapte ca şi tine, neavând drept sprijin decât voinţa mea de om.

Sfârşit. Se aduce corpul lui L. Un partizan îl tratează cu uşurinţă. Tăcere. C.: „A murit ca un erou pentru cauza noastră. Trebuie să-l respectăm şi să-l răzbunăm.[1]”.

C. — Priviţi[2]. Priviţi noaptea asta. E imensă. Îşi rostogoleşte aştrii muţi deasupra groaznicelor bătălii omeneşti. Timp de milenii, voi aţi adorat cerul acesta cu

1 Ultimele cuvinte sunt pur şi simplu probabile. Manuscrisul este greu de citit.

2 Urmează trei cuvinte indescifrabile.

toate că era cufundat într-o tăcere încăpăţânată, aţi acceptat ca bietele voastre iubiri, dorinţele şi temerile voastre să nu însemne nimic în faţa divinităţii. Aţi crezut în singurătatea voastră. Iar astăzi, când vi se cere acelaşi sacrificiu, dar de astă dată în slujba omului, oare îl veţi refuza?

C. — Să nu credeţi că sunt un suflet complet orb.

L. se întoarce rănit.

C. — Trebuia totuşi să treci.

L. — Nu era posibil.

C. — De vreme ce te-ai putut întoarce, puteai să şi treci. L.

— Nu era posibil.

C. — De ce?

L. — Pentru că o să mor.

X. — Nu e cazul să te duci dumneata. C.

— Eu sunt şeful şi eu decid.

X. — Tocmai, avem nevoie de dumneata. Rolul nostru nu e să facem gesturi frumoase, ci să fim eficienţi. Un şef bun, asta-i condiţia eficienţei.

C. — Bine, X. Dar nu prea-mi plac adevărurile care se întorc în favoarea mea. Aşa că mă voi duce.

E. — Dar cine are dreptate? Locot.

— Cel care supravieţuieşte. Intră un bărbat. — A murit şi el[3].

Ah! nu, nu! Şi eu ştiu bine cine avea dreptate. El, da, el era cel care cerea să ne reunim.

*

Revoltă

Pasiunile colective precumpănesc asupra pasiunilor individuale. Oamenii nu mai ştiu să iubească. Ceea ce-i interesează astăzi pe ei este condiţia umană, iar nu destinele individuale.

*

Libertatea e ultima dintre pasiunile individuale. De aceea este ea astăzi imorală. În societate, şi în sine

---

3 Aceste patru rânduri au fost adăugate cu creionul pe manuscris.

propriu-zis ea este imorală.

*

Filosofia este forma contemporană a impudorii.

*

La treizeci de ani, aproape de la o zi la alta, am cunoscut puterea renumelui. Nu regret. Aş fi putut mai târziu să visez urât. Acum, ştiu despre ce este vorba. E puţin lucru.

*

Treizeci de articole1. Motivul laudelor este la fel de lipsit de sens ca şi cel al criticilor. Doar una, două voci autentice sau emoţionate. Renumele! În cel mai bun caz, o neînţelegere. Dar nu voi adopta atitudinea superioară a celui care îl dispreţuieşte. Şi renumele este un semn al oamenilor, nici mai important, nici mai puţin important decât indiferenţa, decât prietenia, decât detestarea. La urma urmelor, ce-mi pasă mie de toate astea? O neînţelegere, pentru cine ştie s-o accepte, este o eliberare. Ambiţia mea, dacă am una, e de alt ordin.

*

Noiembrie – 32 ani

Cea mai naturală înclinaţie a omului este să se ruineze odată cu el toată lumea. Ce eforturi nemăsurate, numai ca să fie normal! Şi ce efort încă şi mai mare pentru cel care are ambiţia să se domine şi să domine spiritul. Omul nu este nimic de la sine. Nu este decât o şansă nesfârşită. Dar el e responsabilul la nesfârşit al acestei şanse. De la sine, omul este înclinat să se dilueze. Dar ajunge ca voinţa sa, conştiinţa sa, spiritul său de aventură să precumpănească şi şansa devine mai mare. Nimeni nu poate spune că a atins limita omului. Cei cinci ani care au trecut m-au învăţat asta. De la animal la martir, de la spiritul răului la sacrificiul fără speranţă nu există nicio mărturie care să nu fi fost răscolitoare. Fiecăruia dintre noi îi revine

1 După ce s-a reprezentat *Caligula*.

sarcina să exploateze în sine însuşi cea mai mare şansă a omului, virtutea sa definitivă. În ziua când limita

umană va avea un sens, atunci se va pune şi problema lui Dumnezeu. Dar nu înainte, niciodată înainte ca posibilitatea să nu fi fost trăită până la capăt. Nu există decât un scop posibil al marilor acţiuni, fecunditatea umană. *Dar mai întâi trebuie să devii stăpân pe tine însuţi.*

*

Tragedia nu este o soluţie.

*

Parain. Dumnezeu nu s-a creat singur. Este fiul orgoliului uman. A înţelege înseamnă a crea.

*

Revoltă. Dacă omul eşuează în încercarea de a împăca dreptatea cu libertatea, atunci el eşuează în toate – Să aibă dreptate religia? Nu, dacă omul acceptă aproximaţia.

*

Este nevoie de tomberoane de sânge şi de secole de istorie ca să se ajungă la o modificare imperceptibilă a condiţiei umane. Asta-i legea. Timp de ani în şir capetele cad ca grindina. Teroarea domneşte, se proclamă Revoluţia şi se ajunge la înlocuirea monarhiei legitime cu monarhia constituţională.

*

Mi-am trăit toată tinereţea cu ideea inocenţei mele, adică fără niciun fel de idee. Astăzi.

*

Nu sunt făcut pentru politică din moment ce sunt incapabil să vreau sau să accept moartea adversarului.

*

Doar printr-un efort continuu pot să creez. Tendinţa mea este să prefer imobilitatea. Înclinaţia mea cea mai profundă, cea mai sigură, este tăcerea şi gestul cotidian. Ca să scap de divertisment, de fascinaţia maşinalului, mi-au trebuit ani de încăpăţânare. Dar ştiu că acum stau în picioare tocmai datorită acestui efort şi că, dacă aş înceta o singură clipă să mai cred în el, m-aş rostogoli în prăpastie. Aşa mă menţin în afara bolii şi a renunţării, ridicând capul din toate puterile ca să respir şi să înving.

Este modul meu de a deznădăjdui şi de a mă vindeca de deznădejde.

*

Misiunea noastră: să creăm universalitatea sau, cel puţin, valorile universale. Să-i cucerim omului catolicitatea.

*

Materialismul istoric, determinismul absolut, negarea oricărei libertăţi, această teribilă lume a curajului şi a tăcerii, iată consecinţele cele mai legitime ale unei filosofii fără Dumnezeu. Aici are dreptate Parain. Dacă Dumnezeu nu există, nimic nu este permis. Numai creştinismul e tare în această privinţă. Fiindcă divinizării istoriei, el îi va obiecta întotdeauna creaţia istoriei, situaţiei existenţialiste îi va căuta originea etc. Dar răspunsurile sale nu se află în raţionament, ele se află în mitologia care pretinde credinţă.

Ce-i de făcut între cele două extreme? Ceva în mine îmi spune, mă convinge că nu mă pot desprinde de epocă fără laşitate, fără a accepta să fiu un sclav, fără a-mi renega mama şi adevărul. Nu aş putea să o fac, sau să accept un angajament în acelaşi timp sincer şi relativ, decât dacă aş fi creştin. Nefiind creştin, trebuie să merg până la capăt. Dar până la capăt înseamnă să aleg istoria în mod absolut şi odată cu ea uciderea omului, dacă uciderea omului este necesară istoriei. Dacă nu, nu sunt decât un martor. Iată întrebarea: pot fi eu doar un martor? Altfel spus: am eu dreptul să fiu numai un artist? Nu pot crede. Dacă nu aleg, trebuie să tac şi să accept a fi un sclav. Dacă aleg să mă pronunţ în acelaşi timp contra lui Dumnezeu şi contra istoriei, sunt martorul libertăţii pure al cărui destin în istorie este să fie executat1. În starea actuală a lucrurilor, situaţia mea se află în tăcere sau moarte. Dacă voi alege să mă constrâng şi să cred în istorie, situaţia mea se află în minciună şi în ucidere. În afară de

1 Sau să trişeze, obţinând avantaje materiale dintr-o situaţie de artist favorizat (*nota autorului*).

acestea, religia. Înţeleg să se arunce cineva în ea orbeşte ca să scape de demenţa sau de sfâşierea asta atroce (da, într-adevăr atroce). Dar eu n-o pot face.

Consecinţă: Am oare dreptul, în calitatea mea de artist, încă ataşat de libertate, să accept avantajele, în bani şi în consideraţie, care sunt legate de această atitudine? Răspunsul pentru mine ar fi simplu. În sărăcie am găsit şi voi găsi întotdeauna condiţiile necesare pentru ca vina mea, dacă există, să nu fie măcar ruşinoasă şi să rămână mândră. Dar trebuie oare să accept sărăcia copiilor mei, să refuz până şi confortul foarte modest pe care li-l pregătesc? Şi, în aceste condiţii, am greşit oare acceptând sarcinile umane cele mai simple, ca aceea de a avea copii? La limită, ai oare dreptul să faci copii, să-ţi asumi condiţia umană1 atunci când nu crezi în Dumnezeu (de adăugat raţionamentele intermediare)?

Ce uşor ar fi dacă aş ceda ororii şi dezgustului pe care mi le inspiră lumea asta, dacă aş mai putea crede că misiunea omului este să creeze fericire! Să tac cel puţin, să tac, să tac, până ce am să mă simt în drept.

*

Creaţia corectată.

Sub ocupaţie: adunătorii de balegă. Grădinile de la periferie.

Saint-Étienne Dunières: muncitorii în acelaşi compartiment cu soldaţii germani. A dispărut o baionetă. Soldaţii îi păzesc pe muncitori până la Saint-Étienne. Tipul acela înalt care trebuia să coboare la Firminy. Furia sa aproape de lacrimi. Peste oboseala feţei, oboseala şi mai cruntă a umilirii.

*

Suntem somaţi să alegem între Dumnezeu şi istorie. De unde această teribilă dorinţă să aleg pământul, lumea şi copacii, dacă n-aş fi foarte sigur că orice om coincide întru totul cu istoria.

*

1 Oare mi-am asumat-o eu cu adevărat atunci când am avut atâtea repulsii şi mi-e atât de greu să o fac? Inima

asta a mea cu fidelităţile ei dificile nu merită oare această contradicţie? (*nota autorului*)

Orice filosofie este o autojustificare. Singura filosofie originală ar fi cea care ar justifica pe altul.

*

Contra literaturii angajate. Omul nu este *numai* social. Moartea, cel puţin, îi aparţine. Suntem făcuţi să trăim unii cu alţii. Dar nu mori cu adevărat decât pentru tine.

*

Estetica revoltei. Thibaudet despre Balzac: „*Comedia umană* este imitarea lui Dumnezeu Tatăl”. Tema revoltei, a celui scos în afara legii la Balzac.

*

80% divorţuri la prizonierii repatriaţi. 80% dintre iubirile omeneşti nu rezistă după cinci ani de despărţire.

*

Thomas – Hm... ce ziceam? În fine, o să-mi amintesc imediat... Oricum, Roupp mi-a spus: Uite, sunt impresarul unui boxer. Aş vrea să fiu şi al unui pictor. Aşa că, dacă vrei. Eu nu voiam, îmi iubesc libertatea. Şi pe urmă Roupp mi-a propus să mă ducă la Paris. Bineînţeles, am acceptat. Mănânc la el. Mi-a luat o cameră la hotel. Plăteşte el. Mă îndeamnă acum să lucrez.

*

X.: Un satanism modest şi caritabil.

*

O tragedie despre problema răului. Cel mai bun dintre oameni trebuie osândit dacă nu-l slujeşte decât pe om.

*

„Iubim oamenii mai puţin pentru binele pe care ni l-au făcut, cât pentru binele pe care li l-am făcut”. Nu, în cel mai rău caz, îi iubim la fel. Şi nu-i o nenorocire. Este natural să fim recunoscători celui care ne permite să fim măcar o dată mai buni decât suntem. Ceea ce slăvim şi salutăm astfel este o mai bună idee despre om.

*

Cu ce drept un comunist sau un creştin (ca să nu luăm decât formele respectabile ale gândirii umane) mi-ar putea reproşa că sunt pesimist? Nu eu am inventat mizeria creaturii, nici teribilele formule ale blestemului divin. Nu eu am spus că omul este incapabil să se mântuiască singur şi că, din adâncul decăderii sale, nu are altă speranţă definitivă decât în mila lui Dumnezeu. Cât despre faimosul optimism marxist, daţi-mi voie să râd. Puţini oameni au împins mai departe neîncrederea faţă de semenii lor. Marxiştii nu cred în persuasiune şi nici în dialog. Nu poţi face un muncitor dintr-un burghez, iar condiţiile economice sunt în lumea lor de fatalităţi mai teribile decât capriciile divine.

Cât despre domnul Herriot şi clientela de la *Annales*, ce să mai spun?

Comuniştii şi creştinii îmi vor spune că optimismul lor e cu bătaie lungă, că este deasupra tuturor celorlalte şi că Dumnezeu sau istoria, după caz, sunt ţintele satisfăcătoare ale dialecticii lor. Trebuie să fac acelaşi raţionament. Dacă creştinismul este pesimist în privinţa omului, el este optimist în privinţa destinului uman. Marxismul, pesimist în privinţa destinului său, pesimist în privinţa naturii umane, este optimist în ceea ce priveşte mersul istoriei (iată contradicţia sa!). Voi spune că, fiind pesimist în privinţa condiţiei umane, eu sunt optimist în privinţa omului.

Cum de nu văd ei că niciodată nu a fost lansat un asemenea strigăt de încredere în om? Eu cred în dialog, în sinceritate. Cred că asta este calea unei revoluţii psihologice fără egal; etc. etc...

*

Hegel. „Numai oraşul modern oferă spiritului terenul pe care el poate deveni conştient de sine". Semnificativ. Este vremea marilor oraşe. Lumea a fost amputată de o parte din adevărul ei, de ceea ce face permanenţa şi echilibrul ei: natura, marea etc. Nu există conştiinţă decât pe străzi!

(Cf. Sartre. Toate filosofiile moderne ale istoriei etc.)

*

Revoltă. Efortul uman spre libertate şi contradicţia sa *obişnuită*: disciplina şi libertatea mor tot prin efortul uman. Revoluţia trebuie să-şi accepte violenţa proprie sau să fie renegată. Ea nu se poate deci face în puritate: ci în sânge sau în calcul. Efortul meu: să demonstrez că logica revoltei refuză sângele şi calculul. Şi că dialogul împins până la absurd dă *o* şansă purităţii.

— Prin compasiune? (A suferi împreună.)

*

Ciuma. „Să nu exagerăm nimic, spune Tarrou. Există ciuma. Trebuie să ne apărăm împotriva ei şi asta şi facem. Într-adevăr, nu-i mare lucru şi, în orice caz, nu dovedeşte nimic”.

Aerodromul e prea departe de oraş pentru a se organiza o cursă regulată. Se trimit doar pachete paraşutate.

După moartea lui Tarrou, primirea telegramei care anunţă moartea doamnei Rieux.

Ciuma urmează anotimpurile anului. Are o primăvară când germinează şi izbucneşte, o vară şi o toamnă etc…

*

Lui Guilloux: „Toată nenorocirea oamenilor vine din faptul că ei nu adoptă un limbaj simplu. Dacă eroul din *Neînţelegerea* ar fi spus: «Iată. Eu sunt fiul dumitale», dialogul ar fi fost posibil şi nu neverosimil ca în piesă. N-ar mai fi fost tragedie din moment ce culmea oricărei tragedii se află în surzenia eroilor. Din acest punct de vedere, are dreptate Socrate, împotriva lui Iisus şi a lui Nietzsche. Progresul şi adevărata măreţie se află în dialogul purtat la nivelul omului şi nu în evanghelie, monologată şi dictată din vârful unui munte singuratic. Uite unde am ajuns. Ceea ce echilibrează absurdul este comunitatea oamenilor în luptă împotriva lui. Iar dacă alegem să servim această comunitate, alegem să servim dialogul până la absurd, împotriva oricărei politici a minciunii sau a tăcerii. În felul acesta suntem liberi împreună cu ceilalţi”.

*

Limitele. Astfel voi spune că există mistere care se cuvin enumerate şi la care e bine să meditām. Nimic mai mult.

*

Saint-Just: „Cred deci că trebuie să fim exaltaţi. Asta nu exclude judecata sănătoasă şi nici înţelepciunea".

*

Pentru ca un gând să schimbe lumea, trebuie mai întâi ca el să schimbe viaţa celui care îl poartă. Trebuie ca el să se transforme în exemplu.

*

La doisprezece ani, e siluită de un birjar. O dată. Până la şaptesprezece ani va resimţi un soi de pângărire.

*

Creaţia corectată. Cei doi evrei de la Verdelot în timpul ocupaţiei. Teribila obsesie a arestării. Ea înnebuneşte şi-l va denunţa pe el. Se întoarce şi-l anunţă. Sunt găsiţi spânzuraţi amândoi. Căţeaua urlă toată noaptea, ca în cel mai banal dintre foiletoane.

*

Creaţia corectată. „Mi se spusese dintotdeauna că de prima ocazie de evadare trebuie profitat imediat. Toate riscurile erau de preferat faţă de ceea ce avea să urmeze. Dar e mai uşor să rămâi prizonier şi să te laşi împins spre oroare, decât să evadezi. Pentru că, în acest ultim caz, trebuie să iei tu iniţiativa. În primul caz, o iau ceilalţi".

*

Idem: „Dacă vreţi să ştiţi, n-am crezut niciodată în Gestapo. Nu se vedea niciodată. Sigur, îmi luam măsuri de prevedere, dar în mod abstract oarecum. Din când în când dispărea câte un prieten. Altă dată, în faţa bisericii Saint-Germain-des-Près, am văzut doi tipi înalţi care îmbrânceau un bărbat într-un taxi, lovindu-i faţa cu pumnii. Şi nimeni nu spunea nimic. Un chelner de la cafenea mi-a zis: «Tăceţi. Sunt ei». Asta m-a făcut să intru la bănuieli că ei existau într-adevăr şi că într-o zi. Dar erau doar bănuieli. Adevărul e că n-aş putea să cred în Gestapo decât la prima lovitură de picior pe care aş primi-o în burtă. Aşa sunt eu.

De asta nu trebuie să vă faceţi iluzii în privinţa curajului meu, fiindcă fac parte din Rezistenţă, cum se spune. Nu, n-am niciun merit în asta deoarece n-am imaginaţie”.

Politica revoltei. „Astfel revoluţia pesimistă devine revoluţia fericirii”.

*

Tragedie. C.L.C. „Am dreptate şi asta îmi dă dreptul să-l ucid. Nu mă pot opri la detaliul acesta. Gândesc în funcţie de lume şi de istorie”.

L. — Când detaliul este o viaţă omenească, el reprezintă pentru mine lumea întreagă şi întreaga istorie.

*

Originile nebuniei moderne. Creştinismul este ceea ce a deturnat omul de la *lume*. L-a readus la sine însuşi şi la istoria lui. Comunismul este o urmare logică a creştinismului. Face parte din istoria creştinismului.

Idem: la capătul a două mii de ani de creştinism, revolta trupului. A fost nevoie de două mii de ani ca să fie din nou posibil să ţi-l expui gol pe plajă. De unde şi excesele. Şi trupul şi-a regăsit locul în viaţa de zi cu zi. Rămâne să i se mai restituie acest loc în filosofie şi în metafizică. Iată unul dintre sensurile convulsiei moderne.

*

Critica justă a lui Albert Wild faţă de absurd: „*Sentimentul* angoasei este ireconciliabil cu *sentimentul* libertăţii”.

*

Grecii ţineau seama de divin. Dar *divinul nu era tot*.

*

„Ci cuvântul vostru să fie: Ceea ce este da, da; şi ceea ce este nu, nu; iar ce e mai mult decât acestea, de la cel rău este”. Matei, V, 37.1

*

Koestler. Doctrina extremă: „Oricine se opune dictaturii trebuie să accepte războiul civil ca mijloc. Oricine se opune războiului civil trebuie să părăsească opoziţia şi să accepte dictatura”. Acesta este raţionamentul „istoric” tipic.

*

1 Sfânta Evanghelie după Matei, *Noul Testament,* ed. cit. (n. red.).

Idem: „El (Partidul) nega liberul arbitru al individului – şi în acelaşi timp îi cerea o abnegaţie voluntară. Nega faptul că ar exista posibilitatea să alegi între două soluţii şi în acelaşi timp îi cerea să o aleagă întotdeauna pe cea bună. Nega faptul că individul ar avea facultatea de a distinge între bine şi rău – şi în acelaşi timp vorbea pe un ton patetic despre culpabilitate şi trădare. Individul – rotiţă a unui ceasornic întors pentru eternitate şi pe care nimic nu-l putea opri, nici influenţa – era plasat sub semnul fatalităţii economice, iar Partidul pretindea ca rotiţa să se revolte contra orologiului şi să-i schimbe mişcarea".

Tip de contradicţie „istorică".

*

Idem: „Cea mai puternică ispită pentru nişte oameni ca noi este să renunţăm la violenţă, să ne căim, să ne împăcăm cu noi înşine. Ispitele lui Dumnezeu au fost întotdeauna mai periculoase pentru omenire decât cele ale Satanei".

*

Roman de dragoste: Jessica.

*

Moartea unui bătrân actor

O dimineaţă în Parisul plin de zăpadă şi de noroi. Cartierul cel mai vechi şi mai trist al oraşului, acela unde au fost plasate închisoarea Santé, Sainte-Anne şi spitalul Cochin. De-a lungul străzilor negre şi îngheţate, nebunii, bolnavii, săracii şi osândiţii. Cât despre Cochin: o cazarmă a mizeriei şi a bolii, iar pe zidurile sale musteşte murdara umiditate a nenorocirii.

Acolo a murit. La sfârşitul vieţii, încă mai juca roluri mărunte1, schimbându-şi singurul costum care din negru devenise galben şi a cărui urzeală se destrăma cu travestiurile mai mult sau mai puţin strălucitoare pe care trebuie să le poarte chiar şi personajele secundare. A trebuit să-şi întrerupă lucrul. Nu mai putea bea decât lapte

1 în original: „il jouait encore les *utilités*”, adică roluri extrem de mărunte. Urma şi o paranteză: „(Oamenii de teatru folosesc astfel de expresii)”, care nu mai figurează în traducerea românească, pierzându-şi sensul (n. red.).

care, de altfel, nici nu se găsea. A fost dus la Cochin şi le-a spus colegilor că o să fie operat şi că, pe urmă, va fi din nou sănătos (mi-amintesc o frază din rolul său: „Când eram copil”. Şi la o indicaţie care i se dădea „Ah! spunea el, eu nu simt asta aşa”). N-a fost operat şi a fost externat spunându-i-se că este vindecat. Şi-a reluat chiar micul rol de personaj grotesc pe care-l juca în acel moment. Dar slăbise. Este ceva care m-a mirat întotdeauna, cum un anume grad de slăbiciune, un anume mod de reliefare a pometţilor şi de descărnare a gingiilor sunt semnul evident că totul e pe sfârşite. Doar cel care slăbeşte nu pare niciodată „să-şi dea seama”. Sau dacă îşi „dă seama”, o face poate fugitiv, iar eu, fireşte, n-am cum s-o ştiu. Tot ce pot să ştiu este ceea ce văd şi, tocmai, vedeam că Liesse urma să moară.

Într-adevăr, a murit. A întrerupt din nou. A revenit la Cochin. Iarăşi nu l-au operat, dar a murit şi fără asta – într-o noapte, fără să se fi observat dinainte. Iar dimineaţa soţia lui a venit să-l vadă ca de-obicei. Nimeni nu o prevenise la administraţie fiindcă nimeni nu fusese prevenit. Vecinii mortului au fost cei care au prevenit-o pe soţie. „Ştiţi, au spus, s-a întâmplat azi-noapte”.

Şi în dimineaţa aceea se afla acolo, în mica morgă care dă spre rue de Santé. Vreo doi sau trei dintre bătrânii săi colegi erau acolo, alături de văduva şi de fiica văduvei care nu este fiica mortului. Când am sosit eu, cioclul (oare de ce purta o eşarfă tricoloră ca un primar?) mi-a spus că încă îl mai puteam vedea. Nu aveam chef, mă apăsa pe inimă dimineaţa aceea leproasă şi tenace pe care nu reuşeam s-o mistui. Dar m-am dus. Nu i se vedea decât capul, aşa-zi-sul giulgiu fiindu-i tras până la bărbie. Slăbise şi mai mult.

— Nu credeam că în cazul lui se mai putea slăbi.

Totuşi a slăbit şi puteai să-ţi dai seama acum de grosimea oaselor, înţelegeai că un cap puternic şi noduros era făcut ca să poarte o cantitate mare de carne. În lipsa cărnii, ieşeau în evidenţă dinţii, teribili. Dar de ce să descriu toate astea. Un mort e un mort, asta ştie toată lumea, şi trebuie să fie înmormântat alături de ceilalţi. Câtă milă totuşi, câtă groaznică milă!

Bărbaţii care se aflau la căpătâiul lui, cu mâinile pe marginea sicriului şi care păreau să-l prezinte vizitatorilor, au demarat. „Demarat" este cuvântul potrivit, fiindcă automatele acelea stângace şi împiedicate în hainele lor grosolane s-au aruncat deodată în mare grabă asupra linţoliului, capacului şi a unei şurubelniţe. Într-o secundă capacul a fost pus şi doi bărbaţi strângeau şuruburile apăsându-le cu forţă şi răsucindu-le cu mişcări brutale. „Ah! păreau să spună, de aici n-ai cum să mai ieşi!" Oamenii ăştia vii voiau să fie lăsaţi în pace, se vedea cât de colo. A fost dus. Noi l-am urmat. Văduva şi fiica s-au urcat în furgon odată cu mortul. Noi ne-am înghesuit într-o maşină care-i urma. Nicio floare, totul numai negru.

Mergeam la cimitirul de la Thiais. Văduva găsea că e departe, dar administraţia îi impusese asta. Am ieşit prin Poarta Italiei. Niciodată cerul nu mi se păruse atât de coborât peste periferia pariziană. Resturi de bordeie, stâlpi, o vegetaţie neagră şi rară se iveau din mormanele de zăpadă şi noroi. Şase kilometri prin acel peisaj şi iată-ne ajunşi în faţa porţilor monumentale ale celui mai hidos cimitir din lume. Un paznic cu faţa congestionată a oprit alaiul la poartă şi a cerut bonul de intrare. „Daţi-i drumul", a spus, odată intrat în posesia lui. Am circulat timp de zece minute bune printre grămezi de noroi şi zăpadă. Pe urmă ne-am oprit în spatele altui cortegiu. Eram despărţiţi de morminte printr-un taluz de zăpadă. În zăpadă erau înfipte strâmb două cruci, una pentru Liesse, după cum am citit, cealaltă pentru o fetiţă de unsprezece ani. Cortegiul din faţa noastră era al fetiţei. Dar familia tocmai se urca în furgon. Acesta a demarat şi am putut înainta încă vreo câţiva metri. Am coborât. Nişte bărbaţi voinici în salopete

şi încălţaţi cu cizme de vidanjori şi-au lăsat jos lopeţile contemplând scena. Au avansat şi au început să scoată sicriul din furgon. În clipa aceea, un soi de factor poştal îmbrăcat în albastru şi roşu, cu o şapcă ponosită pe cap, a apărut cu un borderou cu cotor între paginile căruia era vârât un indigo. Vidanjorii au citit atunci cu voce tare numărul gravat pe coşciug: 3237 C. Factorul a urmărit rândurile borderoului cu vârful creionului şi a spus „Bine” bifând un număr. În clipa aceea a fost scos coşciugul. Am înaintat printre morminte. Ne-am înfundat picioarele într-o clisă vâscoasă şi elastică. Groapa era săpată între alte patru gropi care o înconjurau din toate părţile. Vidanjorii au coborât destul de repede sicriul. Dar noi ne aflam cu toţii foarte departe de groapă fiindcă mormintele celelalte ne împiedicau să avansăm, iar aleea îngustă care le separa era blocată de unelte şi de pământ. Când sicriul a ajuns la fund, s-a lăsat un moment de tăcere. Toată lumea se privea. Nu exista preot, nu erau nici flori şi nu se înălţa niciun cuvânt de pace sau de părere de rău. Şi cu toţii simţeau că momentul ar fi trebuit să fie mai solemn – ar fi trebuit marcat, dar nimeni nu ştia cum anume. Atunci un vidanjor a spus: „Dacă domnii şi doamnele ar vrea să arunce puţin pământ”. Văduva a făcut semn că da. El a luat nişte pământ cu lopata, a scos din buzunar un răzuş şi l-a pus puţin pe pământ. Văduva a întins mâna peste o grămadă de pământ. A luat răzuşul şi a aruncat pământul în direcţia gropii, cam la nimereală. S-a auzit lemnul sunând a gol. Cât despre fiică, ea şi-a ratat ţinta. Pământul a zburat pe deasupra gropii. A făcut un gest semnificând „atâta pagubă”.

Factura: „Şi a fost vârât în pământul argilos la un preţ exorbitant”.

Ştiţi, aici e cimitirul condamnaţilor la moarte.

Laval e ceva mai departe.1

*

Roman. Când supa de la cină întârzia, însemna că a doua zi urma o execuţie.

*

V. Ocampo merge la Buckingham Palace. La intrare, santinela o întreabă unde se duce. „S-o văd pe regină". — „Treceţi". Portarul (?). *Idem*: „Treceţi". Apartamentele reginei. „Luaţi liftul". Etc. E primită fără niciun fel de formalitate.

*

Nürnberg. 60.000 de cadavre sub ruine. Interzis să se bea apă. Dar nimeni n-are chef nici să facă baie. E apa de la morgă. Deasupra putreziciunii, procesul.

Pe abajururile din piele de om se poate zări desenată o dansatoare din timpuri străvechi, tatuată între sâni.

*

1 Aici urma descrierea călătoriei în America de Nord.

Revoltă. Început: „Singura problemă morală cu adevărat serioasă este omorul. Restul vine pe urmă. Dar să ştiu dacă pot ucide pe cel din faţa mea, ori să consimt ca el să fie ucis, să ştiu că nu ştiu nimic înainte de a şti dacă pot hotărî moartea cuiva, iată ce trebuie să aflu".

*

Oamenii vor să ajungem la concluziile lor. Dacă vă judecă, o fac întotdeauna cu gândul ascuns la principiile lor. Dar mie mi-este egal dacă gândesc una sau alta. Ceea ce mă interesează este să ştiu dacă eu pot ucide. Când ai ajuns la hotarul gândirii, îi şi vezi cum îşi freacă mâinile. „Şi acum, ce-o să mai facă?" Şi-şi ţin adevărul lor gata pregătit. Dar eu cred că nu-mi pasă dacă sunt în contradicţie, n-am chef să fiu socotit un geniu filosofic. De fapt n-am chef să fiu deloc geniu, fiindu-mi deja destul de greu să fiu om. Vreau să descopăr un acord şi, ştiind că nu mă pot sinucide, să ştiu dacă pot ucide sau lăsa pe alţii să ucidă, iar ştiind acest lucru, să trag toate consecinţele chiar dacă am să rămân cufundat în contradicţie.

*

Se pare că-mi rămâne să găsesc un umanism. Nu am nimic contra umanismului, bineînţeles. Îl găsesc doar prea strâmt, asta-i tot. Iar gândirea greacă, de exemplu, era cu totul altceva decât un umanism. Era o gândire care avea în vedere totul.

*

Teroarea! Şi ei uită deja.

*

Roman Justiţie1.

1) Copilărie săracă – injustiţia este firească. | Iubiri

La prima violenţă (maltratare de către poliţie) injustiţie şi adolescenţă revoltată.

2) Politica indigenă. Partid (etc.).

3) Revoluţie în general. Nu se gândeşte la principii.

Război şi rezistenţă.

1 Fragmentul care urmează a fost restabilit de editori.

4) Epurare. Justiţia nu poate face corp comun cu violenţa. | Iubiri

5) Că adevărul nu poate fi conceput fără o viaţă adevărată.

6) Revenire la mamă. Preot? „Nu merită osteneala”.

Ea nu spusese nu, doar că nu merita osteneala. El ştia că ea nu socotea niciodată că merita să deranjezi pe cineva pentru ea. Şi până şi moartea ei…

*

Revoltă şi Revoluţie

Revoluţia ca mit este revoluţia definitivă.

Idem: istoricitatea lasă fără explicaţie fenomenul frumosului, adică raporturile cu lumea (sentimentul naturii) şi cu fiinţele ca indivizi (dragoste). Ce poţi gândi

despre o explicaţie pretins absolută care.

*

Idem: tot efortul gândirii germane a fost să înlocuiască noţiunea de natură umană cu aceea de situare umană şi pe aceea de Dumnezeu cu istoria, şi echilibrul antic cu tragedia modernă. Existenţialismul modern duce acest efort chiar mai departe şi introduce în ideea de situare aceeaşi incertitudine ca şi în cea de natură. Nu mai rămâne nimic decât o mişcare. Dar, ca şi grecii, eu cred în natură.

*

Ciuma. În toată viaţa mea, n-am avut niciodată un asemenea sentiment al eşecului. Nu sunt nici măcar sigur că voi ajunge până la capăt. În anumite momente totuşi…

*

Să fac să sară totul în aer. Să dau revoltei forma pamfletului. Revoluţia şi cei care nu vor ucide niciodată. Predica revoltată. Nici o singură concesie.

*

„Ce lucru nesăbuit, de neconceput, faptul ca un autor să nu poată – în nicio împrejurare posibilă – să fie sincer cu cititorii săi”.

(Melville)

*

Din punctul de vedere al unui nou clasicism, *Ciuma* ar trebui să fie prima tentaţie de a da o formă unei pasiuni colective.

Pentru *Ciuma*. Cf. „Prefaţa” lui Defoe la volumul al treilea din *Robinson*: Reflecţii grave în faţa vieţii şi a uimitoarelor aventuri ale lui Robinson Crusoe: „Este la fel de logic să reprezinţi un fel de închisoare prin alta şi ceva care există cu adevărat prin ceva care nu există. Dacă aş fi adoptat modul curent de a scrie istoria particulară a unui om. tot ceea ce aş fi spus nu v-ar fi oferit nicio plăcere”.

*

Ciuma este un *pamflet*.

*

Cum să înveţi să mori în deşert!

*

Lourmarin1. Prima seară după atâţia ani. Prima stea peste Lu-béron, enorma tăcere, chiparoşii al căror vârf freamătă în străfundurile oboselii mele. Ţară solemnă şi austeră – în ciuda frumuseţii ei tulburătoare.

*

Povestea fostului deportat care întâlneşte prizonieri germani la Lourmarin. „Prima dată când l-au bătut a fost în timpul interogatoriului. Era oarecum normal, fiindcă era un lucru excepţional. Totul a început în lagăr, când, pentru o mică greşeală de serviciu, a primit două palme grele. Fiindcă atunci a înţeles din ochii celui care-l lovise că era ceva cotidian, normal, firesc...” încearcă să stea de vorbă cu prizonierul neamţ ca să găsească o explicaţie. Dar celălalt e *prizonier*, nu i se poate vorbi despre asta. La sfârşit, celălalt dispare, nu va apuca să-i mai vorbească niciodată. Gândindu-se, simte

1 Camus venise la Lourmarin, invitat de Henri Bosco, împreună cu alţi câţiva prieteni scriitori.

că niciun om nu e niciodată suficient de liber ca să poată lămuri acest lucru. Cu toţii sunt prizonieri.

Altă dată, în lagăr, paznicii se distraseră punându-i să-şi sape groapa, dar nu i-au executat. Timp de două ore lungi răscoliseră pământul negru şi văzuseră rădăcinile etc. sub un aspect nou.

*

„Înseamnă să mori fără moarte şi să nu înaintezi deloc Dacă te legeni aşa în pântecele obscur al nefericirii adunate”.

Agrippa d’Aubigné

*

Revolta. Capitolul I despre pedeapsa cu moartea.

Idem: sfârşit. Astfel, plecând de la absurd, nu-i cu putinţă să trăieşti revolta fără să ajungi într-un punct oarecare la o experienţă de iubire care urmează să fie definită.

*

Roman. Copilărie săracă. „Mi-era ruşine de sărăcia

mea şi de familia mea. (Păi sunt nişte monştri!) Şi dacă astăzi pot să vorbesc despre ei cu simplitate, e pentru că nu-mi mai e ruşine de ruşinea aceea şi nu mă mai dispreţuiesc pentru că am resimţit-o. N-am cunoscut ruşinea asta decât atunci când m-au dat la liceu. Înainte, toţi erau ca mine, iar sărăcia mi se părea însuşi aerul pe care-l respira lumea aceasta. La liceu am cunoscut comparaţia.

Un copil nu este nimic prin el însuşi. Părinţii sunt cei care-l reprezintă. Şi meritul tău e mult mai mic, odată devenit adult, dacă nu ai cunoscut asemenea sentimente josnice. Căci atunci eşti judecat după ceea ce eşti şi se ajunge chiar să fie judecaţi ai tăi după ceea ce ai devenit tu. Ştiu acum că mi-ar fi trebuit o inimă de o puritate eroică şi excepţională ca să nu sufăr din cauza zilelor acelora când citeam pe chipul unui prieten mai înstărit surprinderea pe care o ascundea cu greu în faţa casei unde locuiam.

Da, aveam inimă rea, ceea ce este un lucru obişnuit. Şi dacă, până la douăzeci şi cinci de ani, n-am suportat decât cu furie şi ruşine amintirea acelei inimi rele, e pentru că refuzam să fiu un om obişnuit. Câtă vreme astăzi ştiu că sunt aşa şi, nemaigăsind acest lucru nici bun, nici rău, mă interesez de altceva.

Îmi iubeam mama cu disperare. Întotdeauna am iubit-o cu disperare.

*

Ideea de rezistenţă în sens metafizic.

*

Să scriu despre răul pe care mi-l face lumea. Mă face denigrator, când de fapt nu sunt. Acel soi de stare secundă.

*

Machado. „Zgomotul sicriului în pământ este ceva extrem de grav”.

„Doamne, suntem singuri, mama şi inima mea”. „Iar când veni-va ziua ultimei călătorii, Când va pleca nava ce nicicând nu mai revine Mă veţi vedea la bord, cu puţine bagaje, şi aproape gol, la fel ca fiii mării”.

*

De tradus *Discursurile lui Juan Mairena.1* Un *romancero* african?

*

Singurul mare spirit creştin care a privit *în faţă* problema răului este Sfântul Augustin. Aşa s-a ivit cumplitul *Nemo Bonus*. De atunci, creştinismul s-a ocupat să dea problemei soluţii provizorii.

Iată rezultatul. Căci e vorba de rezultat. Oamenilor le-a trebuit timp, dar astăzi ei sunt otrăviţi de o intoxicaţie care datează de 2000 de ani. Sunt depăşiţi de forţa răului sau resemnaţi, ceea ce-i totuna. Cel puţin, ei nu mai pot suporta minciuna pe tema asta.

*

1 Operă în proză de Antonio Machado.

19 februarie 1861. Act de abolire a iobăgiei în Rusia. Primul foc de armă (al lui Karakazov) datează din 4 aprilie 1866.

De văzut *A cui e vina*? un roman de Herzen (1847) şi *idem*: *Dezvoltarea ideilor revoluţionare în Rusia.1*

*

Îmi plac mai mult oamenii angajaţi decât literaturile angajate. Să ai curaj în viaţă şi talent în operă nu-i chiar aşa de rău. Şi pe urmă scriitorul este angajat când vrea el. Meritul său este mişcarea sa. Iar dacă aceasta trebuie să devină o lege, o meserie sau o teroare, unde mai este atunci meritul?

Se pare că dacă scrii astăzi un poem despre primăvară înseamnă că serveşti capitalismul. Nu sunt poet, dar m-aş bucura fără niciun gând ascuns de o asemenea operă, dacă e frumoasă. Serveşti omul în întregime sau deloc. Iar dacă omul are nevoie de pâine şi de dreptate, şi dacă trebuie făcut ceea ce este necesar pentru a satisface această nevoie, el mai are nevoie şi de frumuseţea pură, care e pâinea inimii sale. Restul nu-i important.

Da, i-aş dori mai puţin angajaţi în operele lor şi ceva mai mult angajaţi în viaţa de toate zilele.

*

Existenţialismul a păstrat din hegelianism eroarea fundamentală care constă în a reduce omul la istorie. Dar n-a păstrat din el consecinţa sa care este aceea de a-i refuza de fapt omului orice libertate.

*

*Octombrie 194*6.33 de ani peste o lună

Memoria mă cam lasă de un an încoace. Incapacitatea în care mă aflu de a reţine o poveste relatată – de a-mi aminti porţiuni întregi din trecut, care au fost totuşi vii. Aşteptând o ameliorare (dacă se ameliorează), evident că trebuie să notez aici tot mai multe lucruri, chiar personale, cu atât mai rău. Căci până la urmă totul se ordonează pentru mine pe acelaşi plan uşor înceţoşat, uitarea ajunge şi la inimă.

1 Lecturi pentru *Cei* drepţişi *Omul revoltat*.

Ea nu mai are decât emoţii scurte, lipsite de lungul răsunet pe care li-l dă memoria. Sensibilitatea câinilor este aşa.

*

Ciuma. „Şi de fiecare dată când citesc o poveste legată de ciumă, din adâncul unei inimi otrăvite de propriile revolte şi de violenţele celorlalţi, un strigăt limpede se înalţă spunând că există de fapt în oameni mai multe lucruri de admirat decât de dispreţuit”.

„Şi că fiecare poartă în sine ciuma, pentru că nimeni, nimeni pe lumea asta nu rămâne pur1. Şi că trebuie să te supraveghezi necontenit ca să nu ajungi cumva, într-un minut de neatenţie, să-i respiri cuiva în faţă şi să-i transmiţi infecţia. Ceea ce e natural este microbul. Restul, sănătatea, integritatea, puritatea, dacă vreţi, este un efect al voinţei şi al unei voinţe care nu trebuie să slăbească niciodată. Omul cinstit, cel care nu infectează pe nimeni, este acela care are cele mai puţine momente de neatenţie.

Da, e obositor să fii un ticălos. Dar e şi mai obositor să nu vrei să fii un ticălos. De asta este toată lumea obosită, fiindcă toată lumea e puţin ticăloasă. Dar tot de asta cunosc unii o oboseală atât de mare, încât doar moartea îi va mai putea scăpa”.

*

Bineînţeles, ceea ce mă interesează nu e atât să fiu mai bun, ci să fiu acceptat. Şi nimeni nu acceptă pe nimeni. Oare ea m-a acceptat? Nu, e cât se poate de evident.

*

Aerul de biet animal pe care-l au oamenii în sala de aşteptare a medicilor.

*

Jacques Rigaut. „Exemplul vine de sus. Dumnezeu a creat omul după chipul său. Ce tentaţie pentru om să se conformeze acestui chip”. „Soluţia, răspunsul, cheia, adevărul este condamnarea la moarte”. „Orgolios, de nimic nu i-ar mai putea fi frică”.

1 Cf. Tarrou.

„Şi cu cât dezinteresarea mea e mai mare, cu atât interesul meu e mai autentic”.

„Din două, una. Să nu vorbeşti, să nu taci. Sinucidere”.

„Atât timp cât nu voi fi depăşit gustul plăcerii, voi fi sensibil la ameţeala sinuciderii, ştiu asta foarte bine”.

*

Convorbiri cu Koestler. Scopul nu scuză mijloacele decât dacă raportul mărimilor este rezonabil. Exemplul: îl pot trimite pe Saint-Exupéry în misiune de moarte ca să salvez un regiment. Dar nu pot deporta milioane de persoane şi suprima orice libertate ca să obţin un rezultat cantitativ echivalent şi să calculez pentru trei sau patru generaţii sacrificate în prealabil.

— Geniul. Nu există.

— Când este recunoscut ca talent, atunci începe marea mizerie a creatorului. (Nu mai am curajul să-mi public cărţile.)

*

Există momente când nu cred că mai pot suporta mult timp contradicţia. Când cerul e rece şi nimic nu ne susţine în natură... Ah! poate că e mai bine să mori.

*

Urmare a precedentului. În ce sfâşiere mă aflu la gândul să scriu acele articole pentru *Combat.1*

*

Un eseu despre sentimentul naturii – şi despre plăcere.

*

Artă şi revoltă. Breton are dreptate. Nici eu nu cred în ruptura dintre lume şi om. Există clipele de acord cu natura brută. Dar natura nu e niciodată brută. Dar peisajele se perindă şi se uită. De aceea există pictori. Iar pictura suprarealistă, de exemplu, este *în mişcarea ei* expresia revoltei omului contra Creaţiei. Dar greşeala sa a fost că

1 Este desigur vorba de *Ni victimes, ni bourreaux* („Nici victime, nici călăi”), apărut în noiembrie 1946.

a vrut să păstreze ori să imite doar partea miraculoasă a naturii. Adevăratul artist revoltat nu neagă miracolele, ci le stăpâneşte.

*

Parain. Că esenţa literaturii moderne este palinodia. Suprarealiştii devenind marxişti. Rimbaud – devoţiune. Sartre – morala. Şi marea problemă a timpului este conflictul. Condiţia umană. Natura umană.

— Dar dacă există o natură umană, de unde vine ea?

*

Evident că ar trebui să încetez orice activitate creatoare atâta vreme cât nu ştiu încă. Ceea ce a făcut succesul cărţilor mele este ceea ce face pentru mine minciuna lor. De fapt, sunt un om mediu-o exigenţă. Valorile pe care ar trebui acum să le apăr şi să le ilustrez sunt valori medii. Este nevoie de un talent atât de despuiat, încât mă îndoiesc că-l am.

*

Scopul revoltei este pacificarea oamenilor. Orice revoltă se încheie şi se prelungeşte în afirmarea limitei umane – şi a unei comunităţi a tuturor oamenilor, oricare ar fi ei, în interiorul limitei. Umilinţă şi geniu.

*

29 octombrie. Koestler – Sartre – Malraux – Sperber şi cu mine. Între Piero della Francesca şi Dubuffet.

K. — Necesitatea de a defini o morală politică minimă. Deci de a se debarasa mai întâi de un număr fals de scrupule („amăgiri” spune el) *a*) că ceea ce se spune poate sluji unor cauze care nu se pot fi slujite. *b*) Examen de conştiinţă. Ordinea nedreptăţilor. „Eu, când cel care-mi lua interviul m-a întrebat dacă urăsc Rusia, am avut ceva care s-a oprit aici, în mine. Şi am făcut un efort. Am spus că urăsc regimul stalinist tot atât cât urăsc regimul hitlerist şi pentru aceleaşi motive. Dar ceva s-a desprins aici”. „Atâţia ani de lupte. Am minţit pentru ei. şi acum sunt ca acel prieten care se dădea cu capul de pereţii camerei mele şi spunea, cu faţa lui plină de sânge întoarsă spre mine: «Nu mai există speranţă, nu mai există speranţă.» „Mijloace de acţiune etc.

M. – Imposibilitatea momentană de a ajunge la proletariat. Oare proletariatul este cea mai înaltă valoare istorică?

C. — Utopia. Astăzi o utopie îi va costa mai puţin decât un război. Ceea ce se opune utopiei este războiul. Pe de o parte. Şi pe de alta: „Nu credeţi că suntem cu toţii răspunzători de absenţa valorilor? Şi că, dacă noi toţi care venim dinspre nietzscheism, dinspre nihilism sau dinspre realismul istoric, am spune în mod public că ne-am înşelat şi că există valori morale şi că de-acum înainte vom face tot ceea ce trebuie ca să le fundamentăm1 şi să le ilustrăm, nu credeţi că ar fi începutul unei speranţe?”

S. – „Nu-mi pot întoarce valorile morale numai împotriva U.R.S.S. Căci este adevărat că deportarea a mai multor milioane de oameni este mai gravă decât linşarea unui negru. Dar linşarea unui negru e rezultatul unei situaţii care durează de o sută de ani şi mai mult şi reprezintă până la urmă nenorocirea tot atâtor milioane de negri de-a lungul timpului câte milioane de kirghizi deportaţi există”.

K. — Trebuie să spun că în calitate de scriitori suntem trădători în faţa istoriei dacă nu denunţăm ceea ce

este de denunţat. Conspiraţia tăcerii este condamnarea noastră în ochii celor care ne vor urma.

S. – Da. Etc. etc.

Şi în tot acest timp imposibilitatea de a determina câtă frică sau cât adevăr intră în ceea ce spune fiecare.

Dacă crezi în valoarea morală, crezi în orice fel de morală, inclusiv în morala sexuală. Reforma este totală.

Să citesc Owen.

*

Să scriu istoria unui contemporan vindecat de sfâşierile sale doar prin contemplarea îndelungată a unui peisaj.

1 Manuscrisul este greu de citit. S-ar putea citi şi „păstra”.

*

Robert, simpatizant comunist, refuză să facă serviciul militar din raţiuni morale, în ’33. Trei ani de închisoare. La ieşire, comuniştii sunt în favoarea războiului, iar pacifiştii sunt hitlerişti. Nu mai înţelege nimic din lumea asta care a devenit nebună. Se înrolează în tabăra republicanilor spanioli *şi luptă în război*. Este ucis pe frontul din Madrid.

*

Ce este un om celebru? E un om al cărui prenume nu contează. La toţi ceilalţi, prenumele are o semnificaţie proprie.

*

De ce beau unii? Fiindcă în băutură totul capătă importanţă, totul se ordonează după o linie maximală. Concluzie: se bea din neputinţă şi din condamnare.

*

Ordinea universală nu se poate face de sus, adică printr-o idee, ci de jos, adică prin fondul comun care…

*

Să pregătesc o carte de texte politice referitoare la Brasillach.

*

Guilloux. Singura referinţă este durerea. Chiar şi cel mai mare vinovat păstrează o legătură cu umanul.

*

Întâlnit pe Tar. Când plecam de la expunerea despre dialog. Are aerul reticent şi aceeaşi privire totuşi prietenoasă ca atunci când l-am îndemnat să intre în grupurile din jurul revistei *Combat*.

— Acum eşti marxist?

— Da.

— Vei fi deci un ucigaş.

— Am fost deja.

— Şi eu. Dar nu mai vreau.

— Şi ai fost naşul meu.

Era adevărat.

— Ascultă, Tar. Uite care-i adevărata problemă: orice s-ar întâmpla, eu te voi apăra întotdeauna contra puştilor execuţiei. Dumneata însă vei fi obligat să fii de acord ca eu să fiu împuşcat. Gândeşte-te la asta.

— Am să mă gândesc.

*

Insuportabilă singurătate – în care nu pot crede şi în faţa căreia nu mă pot resemna.

*

Ceea ce face ca un om să se simtă singur este laşitatea celorlalţi. Trebuie oare să încercăm să înţelegem şi această laşitate? E mai presus de puterile mele. Iar pe de altă parte, nu pot fi cel care dispreţuieşte.

*

Dacă totul se reduce într-adevăr la om şi la istorie, mă întreb unde este locul: naturii – iubirii – muzicii – artei.

*

Revoltă. Nu vrem orice fel de erou. Raţiunile eroismului sunt mai importante decât eroismul însuşi. Valoarea de consecinţă este deci anterioară valorii de eroism. Libertatea nietzscheană este o exaltare.

*

Creaţia corectată. Personajul teroristului (Ravenel).

*

Relaţia dintre absurd şi revoltă.1 Dacă decizia finală este respingerea sinuciderii pentru a susţine confruntarea,

asta înseamnă că se recunoaşte implicit viaţa ca singura valoare de fapt, cea care permite confruntarea, care *este* confruntarea „fără de care nimic nu este posibil”. De unde reiese că, pentru a asculta de această valoare absolută, cine respinge sinuciderea respinge în aceeaşi măsură şi uciderea. Epoca noastră este cea care, împingând nihilismul până la

1 Schiţa capitolului din *Omul revoltat*, aşa cum se găseşte în manuscris.

concluziile sale extreme, a acceptat sinuciderea. Aceasta se verifică prin uşurinţa cu care ea acceptă uciderea sau justificarea uciderii. Omul care îşi ia singur viaţa mai apără totuşi o valoare, şi anume viaţa celorlalţi. Dovadă este faptul că el nu utilizează *niciodată* libertatea şi forţa teribilă pe care i-o dă decizia sa de a muri ca să-i stăpânească pe ceilalţi: orice sinucidere este pe undeva ilogică. Dar oamenii terorii au împins valorile sinuciderii până la consecinţa lor extremă care este omorul legitim, adică sinuciderea colectivă. Ilustrare: apocalipsa nazistă în 1945.

*

Briançon. Ianuarie ’47

Seara care curge peste munţii aceştia sfârşeşte prin a îngheţa şi inima. N-am suportat niciodată momentul acesta al serii decât în Provence sau pe plajele Mediteranei.

*

G. Orwell. *Burmese days.1* „Mulţi oameni nu se simt în largul lor într-o ţară străină decât dacă îi dispreţuiesc pe localnici”.

„Fericirea nemăsurată care vine din epuizare şi din succes şi cu care nimic altceva în viaţă – cu nicio bucurie a trupului sau a spiritului – nu poate fi comparată”.

*

De citit George Simmel (*Schopenhauer şi Nietzsche*). Comentariu despre Nietzsche tradus în engleză de Berneri (ucis de comunişti în Spania în momentul lichidării anarhiştilor). Dezvoltă dorinţa de Dumnezeu la Nietzsche.

„Though this may seem to us fantastic and excesive it reveals under the form of an extreme personalism, a feeling which, în another form, is not very distant from the Christian conception of the inner life. Christianity, in fact, as well as our infinite distance and smallness before God, there is the idea of becoming equal to him. The mystic of every age and every religion gives râse to this aspiration to become one with God or, more audaciously, to become God. The scholastics

1 Tradus în limba română cu titlul *Zile birmaneze* (n.tr.).

talk of *deificaţie*, and for Meister Eckhart man can shed his human form and become God again, as he is by his proper and original nature, or, as Angelus Silesius expressed:

I must fiind my ultimate end and my begining I must fiind God în me and me în God And become what he is.

This same passion was felt by Spinosa and Nietzsche: *they could not accept not being God*". *1*

Nietzsche spune: „Este imposibil să existe Dumnezeu fiindcă, dacă ar exista unul, n-aş putea accepta să nu fiu eu acela".

*

Nu există decât o libertate, aceea de a-ţi încheia socotelile cu moartea. După care totul este posibil. Nu te pot sili să crezi în Dumnezeu. A crede în Dumnezeu înseamnă să accepţi moartea. Când vei fi acceptat moartea, problema lui Dumnezeu va fi rezolvată – nu invers.

*

Radici, miliţian, înrolat în Waffen S.S., urmărit pentru că a ordonat să fie împuşcaţi 28 de deţinuţi de la Santé (a asistat la executarea a patru loturi de deţinuţi), făcea parte dintr-o societate pentru protecţia animalelor.

*

1 „Deşi poate părea fantastic şi excesiv, el revelă sub forma unui personalism extrem, un simţământ care, sub altă formă, nu este foarte îndepărtat de concepţia creştină

asupra vieţii interioare. Creştinismul, de fapt, ca şi infinita noastră distanţă şi nimicnicie faţă de Dumnezeu, implică ideea de a deveni egal cu el. Mistica fiecărei epoci şi fiecărei religii dă naştere aspiraţiei de a deveni una cu Dumnezeu sau, mai îndrăzneţ, de a deveni Dumnezeu. Scolasticii vorbesc despre *deificaţie*, iar pentru Meister Eckhart omul îşi poate lepăda forma umană şi poate deveni din nou Dumnezeu, deoarece este după natura sa proprie şi originară, sau după cum a spus Angelus Silesius: «Trebuie să-mi găsesc cel din urmă sfârşit şi al meu început / Trebuie să-l găsesc pe Dumnezeu în mine şi pe mine în Dumnezeu / Şi să devin ceea ce este el…»

Aceeaşi pasiune a fost resimţită de Spinoza şi Nietzsche: *ei nu puteau accepta să nu fie Dumnezeu*" (n.tr.).

Rebatet şi Morgan. La dreapta şi la stânga – sau definiţia universală a fascismului: Neavând caracter, au îmbrăţişat o doctrină.

*

Titlu pentru viitor: Sistem (1500 de pagini).

*

Pe măsură ce operele omeneşti au ajuns să acopere încetul cu încetul imensele spaţii în care somnola lumea, până într-atât încât însăşi ideea de natură virgină ţine astăzi de mitul Edenului (nu mai există insule), populând deşerturile, parcelând plajele şi brăzdând până şi cerul cu dâre groase de avioane, nemailăsând intacte decât acele regiuni unde omul nu poate trăi, la fel, şi în acelaşi timp (şi din această cauză) sentimentul istoriei a acoperit încetul cu încetul sentimentul naturii în inima oamenilor, retrăgând creatorului ceea ce îi revenea până atunci, pentru a-l reda creaturii, şi toate acestea printr-o mişcare atât de puternică şi irezistibilă, încât se poate imagina ziua când tăcuta creaţie naturală va fi în întregime înlocuită de creaţia umană, hidoasă şi fulgurantă, răsunând de strigăte revoluţionare şi războinice, duduind de uzine şi de trenuri, definitivă în sfârşit şi triumfătoare în cursa istoriei – încheindu-şi astfel misiunea pe acest pământ, misiune care

consta poate în a demonstra că tot ceea ce poate ea realiza mai grandios şi mai uimitor de mii de ani nu făcea cât parfumul fugar al trandafirului sălbatic, valea măslinilor, câinele preferat.

*

1947

Ca la toţi cei slabi, deciziile sale erau brutale şi de o fermitate nesăbuită.

*

Estetica revoltei. Pictura face o triere. Ea „izolează”, ceea ce reprezintă modul ei de a unifica. Peisajul izolează în spaţiu ceea ce în mod normal se pierde în perspectivă. Pictarea unor scene izolează în timp gestul care în mod normal se pierde în alt gest. Marii pictori sunt cei care dau impresia că fixarea *tocmai a avut loc* (Piero della Francesca), de parcă aparatul de proiecţie tocmai s-ar fi oprit brusc.

*

O piesă despre o guvernare a femeilor. Bărbaţii decid că au eşuat şi lasă guvernarea în mâinile femeilor.

Actul I.

— Socrate al meu vine şi decide să le cedeze puterea.

Actul II.

— Ele vor să facă la fel ca bărbaţii – eşec.

Actul III.

— Bine sfătuite de Socrate, domnesc ca nişte femei.

Actul IV.

— Conspiraţie.

Actul V. – Ele lasă bărbaţilor puterea.

Se prefac a declara un război. „Aţi înţeles ce înseamnă asta pentru cel care rămâne – şi să vezi plecând la măcel toţi cei pe care-i iubeşti pe lume?”

Acum putem pleca. Am făcut tot ce puteam spera să facem pe lumea asta în faţa prostiei omeneşti.

— Şi ce anume?

— Puţină educaţie.

„La fel de proaste ca noi, dar mai puţin rele”.

O experienţă de un an.

Dacă totul merge bine, se reia.

Totul merge bine, dar nu se reia. Le lipsea ura.

O s-o luăm de la capăt, spune Socrate. Ei pregătesc deja tot. Marile idei şi punctele de vedere despre istorie. Peste zece ani mormanele de cadavre.

Ascultaţi:

Un pristav.

Articolul I – Nu mai există bogaţi şi săraci. Articolul II

— Iar ieşi în oraş?

— Da, am o şedinţă.

— Dar eu am chef să mă distrez – şi casa să fie pusă la punct…

*

1947

Vae mihi qui cogitare ausus sum.1

*

După o săptămână de singurătate, din nou sentimentul ascuţit al insuficienţei mele pentru opera pe care am început-o cu cea mai

1 Vai mie, cel care am îndrăznit să gândesc (lat.).

nebunească dintre ambiţii. Tentaţia de a renunţa. Această lungă dezbatere cu un adevăr mai puternic decât mine pretinde o inimă mai despuiată, o inteligenţă mai vastă şi mai solidă. Dar ce să fac? Aş muri fără asta.

Revoltă. Libertate faţă de moarte. Nu mai există altă libertate posibilă în faţa libertăţii de a ucide decât libertatea de a muri, adică suprimarea temerii de moarte şi reaşezarea acestui accident la locul său în ordinea firească a lucrurilor. Să ne străduim.

*

Montaigne. Schimbare de ton în capitolul XX din Cartea 1. Despre moarte. Ce surprinzătoare lucruri spune despre frica sa în faţa morţii.

*

Roman.

— Twinkle1: „Când am sosit, eram epuizat de teamă şi febră. M-am dus să cercetez afişele ca să ştiu la ce oră va debarca ea dacă întâmplător nu sosise deja. Era 11

seara. Ultimul tren din vest avea să sosească la ora 2. Am ieşit ultimul. Ea mă aştepta la ieşire, singură printre două sau trei persoane, cu un câine-lup pe care-l oploşise pe lângă ea. A înaintat spre mine. Am îmbrăţişat-o stângaci, dar sunt mulţumit până în adâncul inimii. Am ieşit împreună. Cerul din Provence sclipea de stele deasupra zidurilor de apărare. Ea era acolo de la ora 5 după-amiaza. Venise să mă aştepte şi la trenul de şapte, dar degeaba. Se temea că n-am să vin, fiindcă dăduse numele meu la hotel şi actele ei nu corespundeau. Refuzaseră s-o înscrie şi acum nu îndrăznea să se mai ducă o dată. În fine, ajunşi la fortificaţii, ea mi se aruncă în braţe, în mijlocul mulţimii care trecea şi întorcea capul şi mă strânse cu o înfocare care trăda uşurare, nu din dragoste, ci din speranţa dragostei. Îmi simţeam febra şi aş fi vrut să fiu puternic şi frumos. La hotel, am restabilit adevărul şi totul a fost în regulă. Dar am vrut să beau un vin bun înainte de a ne duce în camere. Şi acolo, în barul bine încălzit, unde ea m-a făcut să beau fără încetare, am simţit că-mi regăsesc încrederea şi că mă covârşeşte mareea părăsirii de sine”.

1 Twinkle sau Zwinkle?

*

Avea buza superioară tăiată pe toată lungimea. Dinţii îi ieşeau în afară până la gingie. De aceea părea să râdă tot timpul. Dar ochii îi erau serioşi.

*

Cât valorează omul? Ce este omul? Toată viaţa, după cele văzute, voi rămâne cu o neîncredere şi o nelinişte fundamentală în ceea ce-l priveşte.

*

Cf. Marc Klein în *Studii germanice*. „Observaţii şi reflecţii despre lagărele de concentrare naziste”.

*

Roman. Creaţie corectată. „Îi pusese cazmaua pe gât de îndată ce căzuse la pământ. Şi, cu piciorul pe cazma, cu acelaşi gest cu care se sfărâmă bulgării de pământ gras, apăsă”.

*

Nemesis – zeiţa măsurii. Toţi cei care au depăşit măsura vor fi nimiciţi fără milă.

*

Isocrate: Nu există nimic mai divin, mai august, mai nobil în univers decât frumuseţea.

Eschil, despre Elena1: „Suflet senin precum liniştea mărilor, frumuseţe care împodobea cea mai bogată găteală, ochi blânzi care străpungeau precum o săgeată, floare de iubire fatală inimilor”.

Elena nu e vinovată, ea este doar victima zeilor. După catastrofă îşi reia cursul vieţii.

*

La Patellière. Acel moment (pânzele sfârşitului) când izbucnesc anotimpurile – când în toate colţurile tabloului nişte mâini misterioase îşi întind florile. O tragedie liniştită.

*

1 Cf. „Exilul Elenei”, în *Vara*.

Terorism

Marea puritate a teroristului în stil Kaliaiev este faptul că pentru el uciderea coincide cu sinuciderea. (cf. Savinkov: *Amintirile unui terorist*). O viaţă se plăteşte cu o viaţă. Raţionamentul este fals, dar respectabil. (O viaţă răpită nu face cât o viaţă dată.) Astăzi uciderea prin procură. Nimeni nu plăteşte.

1905, Kaliaiev: sacrificiul corpului. 1930: sacrificiul spiritului.

*

Panelier, 17 iunie ’47

Zi minunată. O lumină spumoasă, strălucitoare şi fragedă deasupra şi în jurul înalţilor fagi. Pare secretată de toate crengile. Buchetele de frunze care se leagănă încet în aurul acesta albastru ca o mie de guri cu mai multe buze salivând de-a lungul zilei un suc aerian, blond şi îndulcit – sau alte o mie de mici guri de apă din bronz verde, răsucite, care parcă ar iriga neîncetat cerul cu o apă albastră şi strălucitoare – său. dar ajunge.

*

Este imposibil să *spui* că cineva este vinovat întru totul şi, prin urmare, e imposibil să pronunţi o pedeapsă totală.

*

Critica ideii de eficacitate – un capitol.

*

Filosofia germană a adus mişcarea în chestiunile raţiunii şi ale Universului – în timp ce anticii aduseseră fixitate. Nu se va putea depăşi filosofia germană – şi nu se va putea mântui omul – decât dacă se va defini ceea ce este fix şi ceea ce este mobil (şi ceea ce nu se ştie dacă e fix sau mobil).

*

Ţelul mişcării absurde, revoltate etc., ţelul lumii contemporane, prin urmare, este compasiunea în sensul ei prim, adică iubirea şi poezia. Dar aceasta pretinde o inocenţă pe care eu nu o mai am. Tot ce pot face este să recunosc în mod corect calea care duce acolo şi să las să vină vremea inocenţilor. Cel puţin să văd acest lucru înainte de a muri.

*

Hegel contra naturii. Cf. *Marea Logică*, pp. 36 – 40. De ce este abstractă natura.

— Ceea ce este *concret* e spiritul.

Marea aventură a inteligenţei – cea care sfârşeşte prin a ucide orice.

De introdus în arhivele *Ciumei*:

1) Scrisori anonime care denunţă familii. Tipul de interogatoriu birocratic.

2) Tipuri de sentinţe.1

*

Fără urmări.

Seria întâi. Absurd: *Străinul* – *Mitul lui Sisif* – *Caligula* şi *Neînţelegerea*.

Seria a doua – Revoltă: *Ciuma* (şi anexe) – *Omul revoltat* – Kaliaiev.

Seria a treia – Judecata – Primul om.

Seria a patra – Iubirea sfâşiată: Rugul – Despre

dragoste – Seducătorul.

Seria a cincea – Creaţia corectată sau Sistemul2 – amplu roman + amplă meditaţie + piesă de nereprezentat.

*

25 iunie ’47

Tristeţea succesului.3 Opoziţia este necesară. Dacă totul mi-ar fi mai greu, ca înainte, aş avea mult mai mult dreptul să spun ceea ce spun. În schimb, pot ajuta mulţi oameni – aşteptând.

*

Neîncredere în virtutea formală – iată explicaţia lumii acesteia. Cei care au resimţit neîncrederea asta faţă de ei înşişi şi care au extins-o apoi la toţi ceilalţi, au extras din ea o necontenită susceptibilitate faţă de orice virtute declarată. De aici şi până la a suspecta

1 Nu se întâlneşte nimic asemănător, nici în dosarele lui Camus, nici în „Arhivele Ciumei” aşa cum le-a publicat în *Cahiers de la Pléiade*.

2 Vezi mai sus, p. 272.

3 Camus primise Prix des Critiques pentru *Ciuma*.

virtutea *în acţiune* nu mai e decât un pas. Ei au ales deci să numească virtute ceea ce serveşte la apariţia societăţii pe care o doresc. Mobilul profund (această neîncredere) este nobil. Oare logica o fi bună, asta-i întrebarea.

Şi eu am de încheiat nişte socoteli cu ideea asta. Tot ce am gândit sau am scris vreodată are legătură cu această neîncredere (iată subiectul *Străinului*). Din moment ce nu accept negaţia pură şi simplă (nihilism sau materialism istoric) a „conştiinţei virtuoase”, cum spune Hegel, trebuie să găsesc un termen mediu. Să fii în istorie referindu-te la valori care depăşesc istoria este ceva posibil, legitim? Valoarea de ignoranţă nu acoperă chiar ea oare un refugiu comod? Nimic nu e pur, nimic nu e pur, iată strigătul care a otrăvit secolul nostru.

Tentaţia de a trece de partea celor care neagă şi acţionează! Unii intră în minciună aşa cum aderi la un ordin religios. Şi din acelaşi imbold admirabil, asta-i sigur.

Dar ce este un imbold? După ce, pe cine, de ce vom putea judeca?

Dacă mersul istoriei este într-adevăr acesta, dacă nu există eliberare, ci doar unificare, nu sunt oare şi eu printre cei care frânează istoria? Nicio eliberare fără unificare, spun ei, şi, dacă e adevărat, atunci am rămas în urmă. Dar pentru a merge înainte, trebuie să preferăm o ipoteză doar probabilă, care a primit deja înfiorătoare dezminţiri *istorice*, în locul unor realităţi ca nenorocirea, uciderea şi exilul pentru două sau trei generaţii. Alegerea se bazează deci pe o ipoteză. Nu s-a dovedit că eliberarea pretinde mai întâi unificarea. Nu s-a dovedit nici că ar putea să se lipsească de ea. Dar nu scrie nicăieri că unificarea trebuie să se facă prin violenţă.

— Violenţa aduce, în general, sfâşierea sub aparenţa unităţii. Este probabil să fie nevoie de unificare, de eliberare, este posibil ca această unificare să aibă o şansă de a se realiza prin *cunoaştere* şi predică. Cuvântul ar fi atunci un act. Cel puţin ar trebui să fii total implicat în această misiune.

Ah! Astea sunt clipele de îndoială. Şi cine poate purta singur îndoiala unei lumi întregi?

*

Mă cunosc prea bine ca să cred în virtutea pură.

*

Piesă. Teroarea. Un nihilist. Violenţa pretutindeni. Pretutindeni minciuna.

Distrugere, distrugere.

Un realist. Trebuie să intrăm în Ohrana.

Între cei doi, Kaliaiev.

— Nu, Boris, nu.

— Îi iubesc.

— De ce spui asta într-un fel atât de teribil?

— Fiindcă dragostea mea e teribilă.

Idem: Yanek şi Dora.

Y. (blând) – Şi dragostea?

D. – Dragostea, Yanek? Nu există dragoste.

Y. — Oh, Dora, cum poţi să spui asta, tu, tu a cărei

inimă o cunosc?

— Există prea mult sânge, asta e, prea multă cumplită violenţă. Cei care iubesc prea mult dreptatea nu au dreptul la dragoste. Sunt toţi drepţi ca mine, cu capul ridicat, cu ochii ficşi. Ce legătură ar avea dragostea cu această inimă mândră? Dragostea apleacă uşor capetele, Yanek, iar noi, noi le tăiem.

— Dar noi ne iubim poporul, Dora.

— Da, îl iubim cu o dragoste mare şi nefericită. Dar poporul ne iubeşte el oare şi ştie el că noi îl iubim? Poporul tace. Vai, ce tăcere, ce tăcere.

— Păi asta e dragostea, Dora. Să dai tot şi să sacrifici tot fără speranţa de a primi ceva în schimb.

— Poate, Yanek. Asta-i dragostea pură, eternă. Cea care mă arde, de fapt. Dar câteodată, mă întreb dacă dragostea nu este altceva, dacă ea poate înceta să fie un monolog şi dacă nu există uneori un răspuns. Îmi imaginez asta, vezi tu: capetele se apleacă uşor, inima se dezbară de trufie, ochii se strâng şi braţele se întredeschid. Să poţi uita mizeria atroce a lumii, Yanek, să te abandonezi, în sfârşit, o oră, o singură oră de egoism, îţi poţi imagina tu asta?

— Da, Dora, asta se numeşte tandreţe.

— Tu ghiceşti tot, dragul meu. Asta se numeşte tandreţe. Dar oare iubeşti dreptatea cu tandreţe?

Yanek tace.

— Îţi iubeşti tu poporul oare cu acest abandon sau cu flacăra răzbunării şi a revoltei?

Yanek tace.

— Vezi. Dar pe mine mă iubeşti cu tandreţe, Yanek?

— Te iubesc mai mult decât orice pe lume.

— Mai mult decât dreptatea?

— Nu vă despart, pe tine, Organizaţia şi dreptatea.

— Ştiu. Dar răspunde-mi: răspunde-mi, te rog, Yanek, răspunde-mi. Mă iubeşti în singurătate cu tandreţe, cu egoism?

— Oh! Dora, mor de dorinţa să-ţi spun da.

— Spune-o, dragul meu, spune-o dacă o gândeşti şi

dacă este adevărat. Spune-o în faţa Organizaţiei, a dreptăţii, a mizeriei lumii şi a poporului în lanţuri! Spune-o, te implor, în faţa agoniei copiilor, a nesfârşitelor închisori, în ciuda celor care sunt spânzuraţi şi a celor care sunt biciuiţi până la moarte.

Yanek păleşte.

— Taci, Dora. Taci.

— Oh! Yanek, încă nu ai spus-o. O tăcere.

— Nu pot s-o spun. Şi totuşi inima mi-e plină de tine. Ea râde ca şi cum ar plânge.

— Păi e foarte bine, dragul meu. Vezi, nu era ceva rezonabil. Nici eu n-aş fi putut s-o spun. Te iubesc cu aceeaşi dragoste de neclintit întru dreptate şi închisori. Nu suntem din lumea asta, Yanek. Partea noastră este sângele şi frânghia rece.

*

Revolta este lătratul unui câine nebun (*Antoniu şi Cleopatra*).

*

Am recitit toate caietele astea – începând cu primul. Ce mi-a sărit în ochi: peisajele dispar încetul cu încetul. Cancerul modern mă roade şi pe mine.

*

Problema cea mai serioasă care se ridică astăzi în faţa spiritelor contemporane: conformismul.

Pentru Lao-Tze: cu cât acţionezi mai puţin, cu atât domini mai mult.

G. locuia cu bunica sa, negustoreasă de articole funerare la Saint-Brieuc; îşi făcea lecţiile pe o lespede de mormânt!

*

Cf. Crapouillot: Anarhia. Tailhade: Amintirile judecătorului de instrucţie. Stiner: Unicul şi proprietatea sa.

*

G. Ironia nu izvorăşte neapărat din răutate. M. Cu siguranţă însă ea nu vine din bunătate. G. Nu. Dar poate din durere, la care nu ne gândim niciodată când e vorba de

ceilalţi.

*

În Moscova ameninţată de Armata Albă, lui Lenin care ordonă să fie mobilizaţi condamnaţii de drept comun:

— Nu, nu *cu* ăştia.

— *Pentru* ăştia, spuse Lenin.

*

Piesa Kaliaiev: Imposibil de ucis un om în *carne şi oase*, ucizi autocratul. Nu tipul care s-a bărbierit de dimineaţă etc. etc.

*

Scenă: Este executat provocatorul.

*

Marea problemă a vieţii este să ştii cum să treci printre oameni.1

*

1 În manuscris se găseşte scris între paranteze: A.F.

X. „Sunt un om care nu crede în nimic şi care nu iubeşte pe nimeni, cel puţin la origine. Există în mine un vid, un pustiu înspăimântător...”

*

Marc condamnat la moarte în închisoarea din Loos. Refuză să i se scoată lanţurile în timpul săptămânii Patimilor, ca să semene mai bine cu Mântuitorul său. Altă dată, trăgea cu revolverul în toate crucifixele pe care le întâlnea.

*

Creştini fericiţi. Au păstrat pentru ei harul şi nouă ne-au lăsat milostenia.

*

Grenier. Despre buna folosinţă a libertăţii. „Omul modern nu mai crede că există Dumnezeu căruia să-i dea ascultare (evreul sau creştinul); o societate pe care s-o respecte (hindusul sau chinezul) o natură pe care s-o urmeze (grecul şi romanul)”.

Idem: „Cine iubeşte cu tărie o valoare este prin asta chiar un duşman al libertăţii. Cine iubeşte mai presus de orice libertatea, ori neagă valorile, ori nu se ataşează de

ele decât vremelnic. (Toleranţă izvorâtă din uzura valorilor.)”.

„Dacă nu ne oprim (pe calea negării), asta nu se întâmplă atât ca să-i cruţăm pe ceilalţi, cât ca să ne cruţăm pe noi înşine”. (Nu pentru sine, da pentru ceilalţi!)

*

Piesă.

D. – Ce este trist, Yanek, e că toate astea ne îmbătrânesc. Niciodată, niciodată n-o să mai fim copii. De acum înainte putem să murim, am făcut înconjurul omului. (Uciderea, asta-i limita.)

— Ba nu, Yanek, dacă singura soluţie e moartea nu ne aflăm pe calea cea bună. Calea cea bună este cea care duce la viaţă.

— Am luat asupra noastră nenorocirea lumii, iată o trufie care va fi pedepsită.

— Am trecut de la iubirile copilăreşti la acea primă şi ultimul iubită care este moartea. Am mers prea repede. Nu suntem oameni.

*

Mizeria acestui secol. Nu cu foarte mult timp înainte, acţiunile rele se cereau justificate, astăzi se cer justificate cele bune.

*

Roman. „Dacă o iubesc, doresc să mă cunoască aşa cum eram. Fiindcă ea crede că admirabila mea bunăvoinţă… Ba nu, ea este excepţională”.

*

Reacţiune? Dacă asta înseamnă să dai înapoi istoria, nu voi merge niciodată atât de departe ca ei – până la Faraon.

*

Defoe. „Mă născusem ca să mă distrug pe mine însumi”.

Idem: „Am auzit de un bărbat care, cuprins de un dezgust nemaipomenit pentru conversaţia insuportabilă a unora dintre apropiaţii săi. a hotărât brusc să nu mai vorbească. (Piesă.)”.

Marion despre Defoe (p. 139) 29 de ani de tăcere. Soţia lui înnebuneşte. Copiii pleacă. Fiica rămâne. Febră, delir. Vorbeşte. După aceea, vorbeşte adesea, dar puţin cu fiica sa „şi foarte rar cu altcineva”.

*

Psalmul XCI: „Va zice Domnului: «Sprijinitorul meu eşti şi scăparea mea; Dumnezeul meu, voi nădăjdui spre Dânsul».

Că ce te va izbăvi din cursa vânătorilor şi de cuvânt tulburător. [...] Nu te vei teme de frica de noapte, de săgeata ce zboară ziua, De lucrul ce umblă în întuneric, de molima ce bântuie întru amiază”. 1

*

Singurătatea desăvârşită. În toaleta unei gări mari la ora unu dimineaţă.2

*

1 Psalmul 90, *Vechiul Testament*, ed. cit. (n. red.).

2 Remarca aceasta a fost adăugată de mână pe prima versiune dactilografiată.

Un bărbat (un francez?), un om sfânt care a trăit toată viaţa în păcat (neapropiindu-se de Masa Sfântă a altarului, necăsătorindu-se cu femeia cu care trăia), deoarece nu putea să suporte ca un singur suflet să fie osândit, voia să fie osândit şi el.

„Era vorba de acea iubire mai mare decât toate celelalte: cea a omului care-şi dă sufletul pentru un prieten”.

*

Merleau-Ponty1. Să învăţăm să citim. Se plânge că a fost prost citit – şi înţeles. E tipul de plângere spre care aş fi înclinat pe vremuri. Acum ştiu că nu este justificat. Nu există contrasens.

Destrăbălaţii virtuoşi în principiile lor. Adevăraţi. Dar în mod practic şi pentru moment prefer un destrăbălat care nu ucide pe nimeni unui puritan care-i ucide pe toţi. Iar ceea ce mai ales n-am putut să înghit niciodată este un destrăbălat care vrea să ucidă pe toată lumea.

M.P. sau tipul omului contemporan: cel care numără

loviturile. Explică faptul că nimeni nu are niciodată dreptate şi că lucrurile nu sunt atât de simple (sper că nu pentru mine îşi dă osteneala cu această demonstraţie). Dar ceva mai departe strigă că Hitler e un criminal faţă de care orice împotrivire va fi întotdeauna justificată. Dacă nimeni nu are dreptate, atunci nu trebuie să judeci. *Astăzi* trebuie să fii împotriva lui Hitler. S-au numărat loviturile. Continuăm.

*

Acţiunea, de acum înainte, nu ne pare justificabilă decât vizând obiective limitate. Aşa vorbeşte omul contemporan. Contradicţie.

*

Dwinger2 (într-un lagăr din Siberia). „Dacă am fi animale, totul s-ar fi terminat de mult, dar suntem oameni”.

Idem: Un locotenent, pianist care trăieşte pentru arta sa. Fabrică un pian mut cu scânduri scoase de la nişte lăzi. Cântă şase până la

1 Tocmai publicase *Humanisme et Terreur*. Ruptura dintre Merleau-Ponty şi Camus a urmat acestei apariţii. (Cf. *Merleau-Ponty vivant*, de Sartre, p. 313.)

2 Cf. Edwin Erich Dwinger: *Mon Journal de Sibérie* şi *Entre les Rouges et les Blanes*, Payot, 1931.

opt ore pe zi. Aude fiecare notă. La unele pasaje, faţa lui devine mai frumoasă.

E ceea ce vom face *toţi*, la limită.

Idem: în timpul războiului alb. Într-un tren din spatele frontului. D. şi un camarad intră într-un compartiment unde se află un căpitan voinic cu ochi înfriguraţi. În faţa lui, cineva întins pe o banchetă, o formă acoperită cu o manta. Se lasă noaptea. Luna luminează compartimentul. „Deschideţi ochii, fraţilor. Veţi vedea ceva, o meritaţi din plin”. Trage uşurel mantaua; o femeie tânără goală, de o frumuseţe atât de mare şi armonioasă. „Priviţi, spune ofiţerul. Asta vă va da forţe noi. Şi veţi şti pentru ce luptăm. Fiindcă luptăm şi pentru frumuseţe, nu-i aşa. *Numai că nimeni nu o spune*”.

*

Bataille despre *Ciuma*. Şi Şade cerea abolirea pedepsei cu moartea, omorul *legitim*. Motiv: ucigaşul găseşte scuze în pasiunile naturii. Legea, nu.

*

Studiu despre G.1: G. ca spirit opus lui Malraux. Şi amândoi sunt conştienţi de ispita pe care o reprezintă celălalt spirit. Lumea de astăzi este un dialog M. G.

*

Piesă. Yanek către un altul care este Ucigaşul. Yanek.

— Poate. Dar asta ne va lua iubirea. U.

— Cine spune asta? Yanek.

— Dora.

U. — Dora e femeie şi femeile nu ştiu ce-i dragostea. Această teribilă explozie în care am să pier este însăşi explozia iubirii.

*

Zilele morţii noastre.2 72 – 125 – 190. U.C. 15 – 66.

*

1 Fără îndoială Jean Grenier.

2 *Les jours de notre mort* de David Rousset. U.C. este fără îndoială *L'Univers concentrationnaire* de acelaşi autor.

Să menţin caracterul de *ruptură*, de crimă al violenţei – adică să admit violenţa doar ca legată de o responsabilitate *personală*. Altfel ea este *prin ordin şi în ordine* – sau legea, sau metafizica. Nu mai este ruptură. Eludează contradicţia. Reprezintă în mod paradoxal un salt în confort. *Violenţa a devenit confortabilă*.

*

Prietenul lui M.D. care se duce ca în fiecare zi la micuţa cafenea din strada Dauphine unde îşi are tabieturile lui – se aşază la aceeaşi masă ca să-i privească pe aceiaşi jucători de cărţi. Jucătorul în spatele căruia se află el nu are decât care. „Păcat, spune prietenul lui M.D., că nu i-a nimerit atuul”. Şi moare subit.

Idem: bătrâna spiritistă care şi-a pierdut fiul în război. „Oriunde m-aş duce, îl simt pe fiul meu urmându-mă”.

Idem: bătrânul guvernator din colonii care stă ţeapăn ca un par şi vrea să i se spună Domnul Guvernator. Face cercetări ca să stabilească un echivalent al calendarului gregorian. Nu se însufleţeşte decât în legătură cu un singur subiect, vârsta sa: „80 de ani! Niciodată n-am băut un apetitiv, şi uite!” Şi se apucă să ţopăie de mai multe ori pe loc lovindu-şi fesele cu călcâiele.

*

Palante (S.I.) 1 „Umanismul este o invazie a spiritului preoţesc pe terenul sentimentului. Este răceala glacială a domniei Spiritului”.

*

Ni se reproşează că facem oameni abstracţi. De fapt, omul care ne serveşte drept model e abstract – că ignorăm dragostea, dar aceasta pentru că (omul care ne serveşte drept model) este incapabil de dragoste etc. etc.

*

Lautréamont: Toată apa mării n-ar ajunge ca să se spele o pată de sânge intelectuală.

*

1 G. Palante, filosof pe care l-au cunoscut Louis Guilloux şi Jean Grenier. S.I. Înseamnă: *La Sensibilité Individualiste*, lucrare a lui Palante, p. 41, ediţia Alcan, 1909.

Nuvelă sau roman *Justiţie*. Torturat, cinci zile în picioare, fără să bea, fără să mănânce, cu interdicţie de a se sprijini etc. etc. I se pregăteşte evadarea. Refuză: nu are forţa necesară. Ca să rămână pe loc îi trebuie un efort mai mic. Va fi din nou torturat şi va pieri.

*

L'Isle-sur-Sorgue. Cameră mare deschisă spre toamnă. Autumnală şi ea datorită mobilelor ei cu arborescenţe răsucite şi a frunzelor moarte de platani alunecând în cameră împinse de vânt pe sub ferestrele cu perdelele acoperite de broderii asemenea unor ferigi.

*

Când R.C. părăseşte rezistenţa în mai '44 ca să plece în Africa de Nord, ia un avion care decolează din Basses-

Alpes şi survolează Durance în timpul nopţii. Atunci el zăreşte de-a lungul munţilor focurile aprinse de oamenii săi care-l salută astfel pentru ultima dată.

La Calvi se culcă (irupere de vise). Dimineaţa se trezeşte şi vede o terasă acoperită de mucuri mari de ţigări americane. După patru ani de lupte şi de dinţi încleştaţi, lacrimile ţâşnesc şi plânge timp de o oră, în faţa mucurilor.

*

Bătrânul militant comunist care vede ce vede şi nu e capabil să se obişnuiască: „Nu mă pot vindeca de propria mea inimă”.

*

Bayle: Gânduri diverse despre cometă.

„Nu trebuie să judecăm viaţa cuiva nici după ceea ce crede, nici după ceea ce publică în cărţile sale”.

*

Turnătorul care-şi ţine listele la zi. Mai multe culori de cerneală. Sublinieri. Nume scrise cu peniţă rotundă.

*

Cum să fac să se înţeleagă că unui copil sărac poate să-i fie ruşine fără să jinduiască după ceva.

*

Bătrânul cerşetor către Eleanor Clark: „Nu că sunt un om rău, dar pierdem lumina”.

Sartre sau nostalgia idilei universale.

*

Ravachol (interogatoriu): „În faţa celor care aduc adevărul, evidenţa, fericirea omenirii, toate obstacolele, toate, trebuie să dispară şi dacă, după aceea, n-ar mai rămâne pe pământ decât vreo câţiva oameni, aceştia cel puţin ar fi fericiţi”.

Idem (Declaraţie la Curtea cu juri): „Cât priveşte victimele nevinovate pe care poate le-am lovit, regret sincer. O regret cu atât mai mult cu cât viaţa mea a fost plină de amărăciune”.

Depoziţia unui martor (Chaumartin): „Nu iubea femeile şi nu bea decât apă, cu puţină lămâie”.

*

Vigny (corespondenţă): „Ordinea socială e întotdeauna rea: din când în când, ea devine doar suportabilă. De la rău la suportabil, disputa nu merită o picătură de sânge”.

— Nu, suportabilul merită dacă nu sânge, cel puţin efortul unei vieţi întregi.

Mizantrop faţă de grup, individualistul îl iartă pe individ.

*

Sainte-Beuve: „Întotdeauna am crezut că dacă am spune tot ceea ce gândim, chiar şi pentru un minut, lumea s-ar prăbuşi”.

*

B. Constant (profet!): „Ca să trăieşti în linişte trebuie să-ţi dai aproape tot atâta osteneală ca şi pentru a guverna lumea”.

*

Devotamentul pentru omenire înseamnă, după Saint-Beuve, că dorim să jucăm până la capăt un rol aplaudat.

*

Stendhal: „Nu voi fi făcut nimic pentru fericirea mea personală atât timp cât nu mă voi fi deprins să sufăr fiindcă nu mă simt bine în propriul meu suflet”.

*

Palante afirmă pe bună dreptate că, dacă există un adevăr unic şi universal, libertatea nu mai are nicio raţiune de a fi.

*

14 octombrie ’47. Timpul presează. Singur şi cu toate forţele încordate într-un aer uscat.

*

17 octombrie. Început.

*

S-ar zice că omul ar trebui neapărat să aleagă între înjosire şi pedeapsă.

*

La secţia Copii bolnavi. Salon mic prevăzut cu un plafon jos, bine izolat, supraîncălzit – năpădit de mirosuri

de supe grase şi de pansamente. sincopă.
*
Există acţiuni mesianice şi acţiuni gândite.
*
Să scriu tot – aşa cum îmi vine.
*
Putem face totul mai bine, putem înţelege totul şi, apoi, putem stăpâni totul. Dar niciodată nu vom putea să găsim ori să creăm acea forţă a dragostei care ne-a fost luată pentru totdeauna.
*
Pedeapsa cu moartea. Mi se spune că mă opun oricărei violenţe, oricare ar fi ea.1 Ar fi la fel de inteligent ca şi cum m-aş opune să bată vântul mereu din aceeaşi parte.
*
1 Cf. „Răspuns lui Emmanuel d'Astier de La Vigerie", *Actuelles*, p. 184.
Dar nimeni nu e absolut vinovat, deci nu poate fi nimeni condamnat în mod absolut. Nimeni nu este vinovat în mod absolut: 1) în ochii societăţii; 2) în ochii individului. Ceva din el participă la durere.
Moartea este oare pedeapsa absolută? Nu pentru creştini. Dar lumea asta nu este creştină. Munca silnică nu este oare mai rea? (Paulhan) Habar n-am. Dar închisoarea lasă o şansă să-ţi alegi moartea (de nu cumva *din lene* preferi ca acest serviciu să fie îndeplinit de ceilalţi). Moartea nu lasă nicio şansă să alegi închisoarea. În fine, Rochefort: „Ca să ceri abolirea pedepsei cu moartea trebuie să fii un băutor de sânge".
*
Generaţie de bătrâni. „Un tânăr lansat astfel în lume, bogat pe dinafară, dar sărac pe dinăuntru, se străduieşte în zadar să înlocuiască bogăţia interioară prin cea exterioară, vrea să primească totul *din afară*, asemănător acelor bătrâni care caută să capete forţe noi din răsuflarea fetelor tinere". (Aforisme despre înţelepciunea în viaţă)
Socrate lovit cu piciorul. „Dacă mă lovea un măgar,

aş fi depus oare plângere?” (Diogene Laertiu, II, 21)

*

Heine (1848): „Ceea ce urmăreşte şi speră acum lumea mi-a devenit total străin inimii mele”.

*

Curajul, după Schopenhauer, e „o simplă virtute de sublocotenent”.

*

În cartea a IV-a din *Emile*, Rousseau preconizează asasinatul (nota 21) din raţiuni de onoare.

„O palmă şi o insultă primite şi îndurate au efecte civile pe care niciun înţelept nu le poate preveni şi pentru care niciun tribunal nu-l poate răzbuna pe ofensat. Insuficienţa legilor îi acordă în acest caz independenţă; el este atunci singurul magistrat, singurul judecător între ofensator şi el însuşi; este singurul interpret şi executant al legii naturale; îşi datorează dreptate şi este singurul care şi-o poate face... Nu zic că trebuie să meargă să se bată, asta ar fi o extravaganţă; spun că îşi datorează dreptate şi că este singurul care şi-o poate face. Fără atâtea edicte vane contra duelurilor, dacă aş fi suveran, mă leg că nu ar exista niciodată nici palme, nici insulte în statul meu, şi asta *printr-un mijloc foarte simplu şi fără ca tribunalele să se amestece*. Oricum, Emile cunoaşte în astfel de cazuri dreptatea pe care şi-o datorează sieşi şi exemplul pe care îl datorează siguranţei oamenilor de onoare. Nici omul cel mai ferm nu poate să împiedice pe cineva să-l insulte, dar poate totuşi să împiedice pe cineva să se mândrească mult timp că l-a insultat”.

*

Pentru Schopenhauer: existenţa obiectivă a lucrurilor, „reprezentarea” lor, este întotdeauna agreabilă, în timp ce existenţa subiectivă, voinţa, este întotdeauna durere.

„Toate lucrurile sunt frumoase la vedere şi oribile în fiinţa lor, de unde iluzia, atât de curentă şi care mă frapează întotdeauna, a unităţii exterioare a vieţii celorlalţi”.

*

Schopenhauer: „Să ai şi gloria, şi tinereţea în acelaşi timp, asta e prea mult pentru un muritor”.

Idem: „În lumea asta, poţi uşor să afli învăţătura, dar nu fericirea”. Deci „dacă te restrângi eşti fericit”.

*

David îl copleşeşte pe Iehova cu rugăciuni, cât timp fiul lui e bolnav. Dar de îndată ce a murit, pocneşte din degete şi nu se mai gândeşte la asta.

*

Voltaire: „Nu reuşeşti pe lumea asta decât cu vârful sabiei şi mori cu armele în mână”.

*

Pecerin, emigrant rus din secolul al XIX-lea, care s-a călugărit în străinătate şi care striga: „Ce voluptate să-ţi urăşti patria şi să aştepţi cu înfocare pieirea ei”.

Inteligentsia şi interpretarea *totalitară* a lumii.

Conspiratorii lui Petraşevski1: idilici. (Emanciparea iobagilor fără acţiune revoluţionară – influenţa lui George Sand.) Dragostea de

1 Lecturi pentru *Cei drepţi* şi *Ucigaşii delicaţi*.

departele şi nu de aproapele tău. „Negăsind nimic demn să mă ataşez, nici printre bărbaţi, nici printre femei, mă consacru slujirii umanităţii”. (Petraşevski) (În afară de Sprechner, modelul lui Stavroghin.)

*

Socialismul individualist al lui Bieliński. Contra lui Hegel în privinţa persoanei umane. Scrisorile către Botkin: „Destinul subiectului, individului, persoanei, este mai important decât destinul întregii lumi şi decât sănătatea împăratului Chinei, adică decât conceptul hegelian de Aligemeinheit”.

Idem: „Salut scufia dumneavoastră de filosof (lui Hegel). Dar cu tot respectul datorat filistinismului dumneavoastră filosofic, am onoarea să vă expun că, dacă mi s-ar întâmpla să parvin la o treaptă superioară pe scara dezvoltării, aş pretinde să mi se dea socoteală pentru toate fiinţele pe care condiţiile vieţii şi istoriei le-au făcut nişte

martiri, pentru toate victimele hazardului, superstiţiei, Inchiziţiei, ale lui Filip al II-lea etc… Altfel, din acel post înalt, m-aş arunca drept în cap. Nu-mi trebuie fericirea care mi se oferă, dacă nu am fost în prealabil asigurat în privinţa fiecăruia dintre fraţii mei de sânge, os din osul meu şi carne din carnea mea”.

„Se spune că discordanţa este condiţia armoniei; iată ceva care poate să fie profitabil şi delicios pentru meloman, dar desigur mai puţin pentru cel căruia i-a revenit rolul discordanţei”.

*

Petraşevski şi idilicii. Bieliński şi socialismul individualist. Dobroliubov – ascetic, mistic şi scrupulos. Îşi pierde credinţa *în faţa răului* (Marcion). Cernîşevski: „Ce-i de făcut?”

Pisarev: „O pereche de cizme valorează mai mult decât Shakespeare”.

Herzen – Bakunin – Tolstoi – Dostoievski.

Impresia de culpabilitate la intelectualii despărţiţi de popor. „Gentilomul care se căieşte” (din cauza păcatului social).

*

Neciaiev şi catehismul revoluţionar (partid centralizat anunţând bolşevismul).

„Revoluţionarul este un individ marcat. El nu are nici interese, nici afaceri, nici sentimente personale, nici legături, nimic care să-i fie propriu, nici măcar un nume. Totul la el este luat în vederea unui singur interes exclusiv, a unui singur gând, a unei singure pasiuni: Revoluţia”.

Tot ce serveşte revoluţia este moral.

Asemănare cu Dzerjinski, care a creat Ceka.

Bakunin: „Pasiunea distrugerii este creatoare”.

Idem: trei principii ale dezvoltării umane:

omul animal gândirea *revolta*.

*

Anii ’70. Mihailovski, socialist individualist.

„Dacă poporul revoluţionar ar năvăli în camera mea cu intenţia de a sparge bustul lui Bieliński şi de a-mi

distruge biblioteca, aş lupta împotriva lui până la ultima picătură de sânge”.

*

Problema tranziţiei. Rusia trebuia oare să treacă prin stadiul revoluţiei burgheze şi capitaliste, aşa cum o cere logica istoriei? La acest punct numai Tkacev (cu Neciaiev şi Bakunin) este predecesorul lui Lenin. Marx şi Engels erau menşevici. Nu au avut în vedere decât revoluţia burgheză viitoare.

Necontenitele discuţii ale primilor marxişti despre necesitatea dezvoltării capitaliste în Rusia şi predispoziţia lor ca să primească această dezvoltare. Tihomirov, vechi membru al Partidului voinţei poporului, îi acuză că au devenit „campionii primelor capitalizări”.

*

Prezicerea lui Lermontov.

„Dar ţâşnind acum din uriaşele măceluri
Ciuma vine să bântuie sinistrele hăţişuri”.

Cf. Berdiaev, p. 107.

*

Comunismul spiritual al lui Dostoievski este: responsabilitatea morală a tuturor.

*

Berdiaev: „Nu poate exista o dialectică a materiei, dialectica presupune Logos şi Gândire; nu este posibilă decât o dialectică a gândirii şi a spiritului. Marx transpunea proprietăţile spiritului în imperiul materiei”.

Până la urmă, voinţa proletariatului este aceea care transformă lumea. Există deci *într-adevăr* în marxism o filosofie existenţială care denunţă minciuna obiectivării şi afirmă triumful activităţii umane.

*

În rusă, *volia* înseamnă *deopotrivă* voinţă şi libertate.

*

Întrebare pusă marxismului:

„Ideologia marxistă este reflectarea activităţii economice, ca toate celelalte ideologii, sau pretinde să descopere adevărul absolut, independent de formele

istorice ale economiei şi de interesele economice”. Cu alte cuvinte, este un pragmatism sau un realism absolut?

Lenin afirmă primatul politicului asupra economicului (în ciuda marxismului).

Lukács: Sensul revoluţionar este sensul totalităţii. Concepţia lumii totale în care teoria şi practica sunt identificate. Sens religios după Berdiaev.

*

În Rusia există o libertate colectivă „totală” şi nu personală. Dar ce înseamnă libertate totală? Eşti liber *de* ceva – în raport cu în mod vădit, limita este libertatea în raport cu Dumnezeu. Se vede atunci limpede că ea înseamnă aservire faţă de om.

*

Berdiaev îl apropie pe Pobiedonoştev (preşedintele Sfântului Sinod care a condus Imperiul Rus din punct de vedere ideologic) de Lenin. Amândoi *nihilişti*.

Vera Figner: „Să-mi pun de acord actele şi cuvintele, să cer de la ceilalţi să-şi pună de acord actele şi cuvintele. asta trebuia să fie deviza vieţii mele”.

Idem: „Găseam inadmisibilă formarea unei asociaţii secrete în sânul unei societăţi ea însăşi secretă”.

Bugetul ţarului alimentat în proporţie de 80 până la 90% de clasele de jos.

*

Orice membru al „Voinţei poporului” se angaja în mod solemn să-şi consacre forţele sale revoluţiei, să-şi uite în favoarea ei legăturile de sânge, simpatiile personale, dragostea şi prietenia.

*

Piesa *Dora*: Dacă nu iubeşti nimic, nu se alege nimic la sfârşit.

*

Câţi membri avea „Voinţa poporului”? 500. Imperiul Rus? Peste o sută de milioane.

*

Sofia Perovskaia urcând pe eşafod cu tovarăşii ei de luptă îmbrăţişează pe trei dintre ei (Jeliabov, Kilbaşiş şi

Mihailov), dar nu pe al patrulea, Rîsakov, care totuşi luptase bine, dar, ca să-şi salveze viaţa, denunţase o adresă şi provocase pierderea altor trei tovarăşi. Este spânzurat Rîsakov, care moare în singurătate.

Rîsakov este cel care a aruncat bomba asupra lui Alexandru al II-lea. Scăpând cu viaţă, ţarul a spus: „Slavă Domnului, totul e bine”. „O să vedem noi dacă totul e bine”, a replicat Rîsakov. Şi o a doua bombă, cea a lui Grâneviţki, îl doboară pe împărat.

*

Cf. Vera Figner, p. 190 despre denunţ.

Idem: Maria Kolugnaia. Eliberată, este acuzată de a fi trădat. Ca să se spele de suspiciuni, trage asupra unui ofiţer al jandarmeriei. Condamnată la ocnă. Se sinucide la Kara ca să protesteze împreună cu doi tovarăşi împotriva unei pedepse corporale aplicate unui al treilea (p. 239).

*

De amintit creştinilor. „Fraternitatea creştină”. Un apel către „toţi cei care venerau învăţătura sfântă a lui Hristos”. „Cât timp există guvernul, toate legile sale bazate pe minciună, oprimare şi interdicţia liberei căutări a adevărului trebuie să fie considerate nelegitime, contrare voinţei divine şi spiritului creştin”.

*

Vera Figner: „Trebuia să trăiesc, să trăiesc ca să fiu judecată. Fiindcă procesul încununează activitatea unui revoluţionar”.

*

Un condamnat la moarte: „În toată viaţa mea, atât de scurtă, n-am văzut decât răul. În aceste condiţii şi cu o asemenea viaţă, poţi să iubeşti ceva, *chiar ceva bun*?”

*

În anii ’80, un soldat care a ucis un subofiţer este executat. Înaintea execuţiei, întorcându-se în direcţiile respective, strigă: „Adio nord, adio sud. est, vest”.

*

Nimeni n-a fost la fel de sigur ca mine că va cuceri lumea pe căi drepte. Iar acum. Unde oare a fost crăpătura,

ce anume s-a slăbit brusc şi a determinat tot restul.

*

Un fapt neînsemnat: adesea se crede că „s-au mai întâlnit cu mine”.

*

Paris-Alger. Avionul ca unul dintre elementele negării şi abstractizării moderne. Nu mai există natură; defileul adânc, relieful adevărat, torentul de netrecut, totul dispare. Rămâne *o epură* – un plan.

Omul obţine în final privirea lui Dumnezeu. Şi îşi dă seama atunci că Dumnezeu nu poate avea decât o vedere abstractă. Nu-i o afacere bună.

*

Polemica – drept element al abstractizării. De câte ori decidem să considerăm duşman pe cineva, îl abstractizăm. Îl îndepărtăm. Nu vrem să mai ştim că are un râs hohotitor. A devenit o *siluetă*.

Etc. etc...

*

Dacă spre a depăşi nihilismul, trebuie să revenim la creştinism, atunci putem continua mişcarea depăşind creştinismul în elenism.

*

Platon merge de la nonsens la raţiune şi de la raţiune la mit. El conţine tot.

*

Dimineaţă încununând cu glorie portul Algerului. Peisajul, albastru-ultramarin, pătrunde prin geamuri şi se răspândeşte pretutindeni în odaie.

*

Socrate. „Nu am niciun fel de simpatie pentru dumneata”.

— Revine din lagăr.

Sfârşitul actului II. Îşi arată semnele: „Ce-s astea?

— Sunt semnele.

— Ce semne?

— Semnele iubirii oamenilor”. 1

*

Reproşuri deoarece cărţile mele nu pun în evidenţă aspectul politic. Traducere: vor să pun în scenă partide. Dar eu nu pun în scenă decât indivizi, opuşi maşinii de stat, pentru că eu ştiu ce spun.

*

Lumea va fi mai dreaptă în măsura în care va fi mai castă.

(G. Sorel)

*

1 Cf. *Cei drepţi*, actul III.

La teatru: necesitatea, pentru variaţie, de complicare a construcţiilor sintactice.

*

Piesă. Dora sau alta: „Condamnaţi, condamnaţi să fim eroi şi sfinţi. Eroi cu forţa. Pentru că nu ne interesează, înţelegeţi, nu ne interesează deloc afacerile murdare ale lumii acesteia otrăvite şi stupide care se lipeşte de noi ca un clei. Mărturisiţi, mărturisiţi că ceea ce vă interesează pe voi sunt fiinţele şi chipul lor. Şi că, afirmând că sunteţi în căutarea unui adevăr, nu aşteptaţi până la urmă decât dragostea".

*

„Nu plângeţi. Este ziua justificării. Ceva se înalţă la ora asta, mărturia noastră, a celor revoltaţi".

*

Roman. Bărbatul care e luat de poliţia politică fiindcă i-a fost lene să-şi pună în ordine paşaportul. Ştia asta. N-a făcut-o etc.

*

„Mă bucuram de tot luxul. Iată-mă sclav pe vecie. etc."

*

Rousset. Ceea ce-mi închide gura e faptul că n-am fost deportat. Dar ştiu ce strigăt înăbuş spunând asta.

*

Creştinismul explică bolşevismul. Să păstrăm echilibrul ca să nu devenim asasini.

*

Literatura contemporană. E mai uşor să şochezi decât să convingi.

*

R.C. Într-un tren, în timpul ocupaţiei, se face ziuă. Nemţii. O femeie lasă să-i cadă pe jos o monedă de aur. C. O acoperă cu piciorul şi i-o înapoiază. Femeia: mulţumesc. Îi oferă o ţigară. El acceptă. Ea oferă ţigări şi nemţilor. R.C.: „Gândindu-mă mai bine, Doamnă, cred că-i mai bine să vă restitui ţigara”. Un neamţ îl priveşte.

Tunel. O mână i-o strânge pe-a lui. „Sunt polonez”. La ieşirea din tunel, R.C. îl priveşte pe neamţ. Are ochii în lacrimi. La gară, neamţul, ieşind, se întoarce spre el şi îi face cu ochiul. C. răspunde şi zâmbeşte. „Ticăloşilor”, le spune un francez care a surprins scena.

*

Formă şi revoltă. Să dai o formă la ceea ce nu are, iată scopul oricărei opere. Nu există deci numai creaţie, ci şi corectare (vezi mai sus). De unde importanţa *formei*. De unde nevoia unui stil pentru fiecare subiect, nu total diferit fiindcă limba autorului e oricum aceeaşi. Dar tocmai ea va face să sară în ochi nu *unitatea* cutărei sau cutărei cărţi, ci a întregii opere.

*

Nu există justiţie, există numai limite.

*

Anarhistul tolstoian în vreme de ocupaţie. Şi-a scris pe uşă: „De oriunde aţi veni, sunteţi bine veniţi”. Cei care au intrat au fost miliţienii.

*

Dicţionar. *Umanitate*: se scrie şi se execută în general cu un h1. Dar aici lumea e contra… Sens derivat: *pretext*. Sinonime: Paiaţă – Scăriţă – Gargarism – Terminus.

Palinodie: Exerciţiu de înaltă literatură care constă în a înălţa drapelul după ce l-ai scuipat, să revii la morală pe căile desfrâului şi să calci pe urmele foştilor piraţi. Începi prin a face pe scandalagiul şi o sfârşeşti cu Legiunea de Onoare. *Ist.*: 80% dintre autorii secolului al XX-lea, dacă ar

putea să nu iscălească, ar scrie şi slăvi numele lui Dumnezeu. *Ştiinţe naturale*: Procedeu de transformare prin care cel care se împotriveşte devine etalonul speciei comune2.

*

Tragedie. Este *bănuit* de trădare. Această bănuială e suficientă ca să-l oblige să se lase ucis. Este singura demonstraţie posibilă.

1 în franceză, umanitate se scrie *humanité* (n. red.)

2 Traducere aproximativă. În original: „Procédé de transformation par lequel le raifrac-tère *à* rayures devient le mètre d'autel d'espèce commune" (n. red.).

*

Leysin. Zăpadă şi nori din vale până în piscuri. Pe deasupra acestei mări nemişcate şi vătuite, ciorile ca nişte pescăruşi negri zboară în stoluri, depunându-se pe aripile lor burniţa zăpezii.

*

Tolstoi: „Un vânt puternic din vest înălţa în coloane praful drumurilor şi câmpurilor, înclina vârfurile teilor şi mestecenilor din grădină şi ducea departe frunzele galbene care cădeau" (*Copilărie*).

Idem: „Dacă mi-ar fi dat, în clipele dureroase ale vieţii, să revăd zâmbetul acela (al mamei sale) măcar o clipă, n-aş şti ce înseamnă durerea".

*

M-am retras din lume nu pentru că aveam inamici, ci pentru că aveam prieteni. Nu pentru că mi-ar fi făcut deservicii, aşa cum se întâmplă de obicei, ci pentru că mă credeau mai bun decât sunt. E o minciună pe care n-am putut-o suporta.

*

O virtute extremă care constă în a-ţi ucide pasiunile. O virtute mai profundă care constă în a le echilibra.

*

Tot ce valorează astăzi în spiritul contemporan face parte din iraţional. Şi totuşi tot ce precumpăneşte în politică acţionează, ucide şi dirijează în numele Raţiunii.

*

Pacea ar fi să iubeşti în tăcere. Dar există conştiinţa, precum şi persoana; trebuie să vorbeşti. Să iubeşti devine infernul.

*

Actorul P.B., leneş şi credincios, ascultă liturghia din pat, la radio. Nu e nevoie să se scoale. Se consideră în regulă.

*

Ludmilla Pitoëff: „Publicul mai curând mă stinghereşte. Când nu e acolo, e totul perfect”. Vorbind de G.P.: „N-a încetat niciodată să mă surprindă”.

*

În opinia egiptenilor, cel drept trebuie să poată spune după moarte: „N-am pricinuit supărare nimănui”. Altfel, urmează osânda.

*

Concluzia este că istoria nu-şi poate atinge ţelurile decât strivind cuceririle spirituale. Suntem reduşi la.

*

Pentru creştini, Revelaţia se plasează la începutul istoriei. Pentru marxişti, ea este la sfârşit. Două religii.

*

Golfuleţ înainte de Tenes, la poalele unor lanţuri muntoase. Semicerc perfect. În seara care se lasă, o deplinătate neliniştită pluteşte peste apele tăcute. Înţelegi atunci că, dacă grecii au dezvoltat ideea de disperare şi tragedie, asta s-a întâmplat întotdeauna *prin* frumuseţe şi tot ce este copleşitor în ea. Este o tragedie care culminează. În timp ce spiritul modern a ajuns la disperare plecând de la urâţenie şi de la mediocru.

Ceea ce vrea să spună chiar desigur. Pentru greci, frumuseţea se află la început. Pentru un european, ea este un scop, rareori atins. Eu nu sunt modern.

*

Adevărul acestui secol: tot trăind mereu mari experienţe, devenim mincinoşi. Să termin cu tot restul şi să spun ce am mai profund în mine.

CAIETUL AL-VI-LEA

aprilie 1948 – martie 1951

La sfârşitul secolului al XIX-lea, Antoine Orly, notar la Péri-gueux, îşi părăsi pe neaşteptate oraşul ca să se ducă în Patagonia, unde şi rămase. Ştiu să se facă îndrăgit de indienii băştinaşi şi doar datorită simpatiei ajunse să fie numit, după câţiva ani, împărat al Araucaniei. A bătut monedă, a emis mărci poştale, şi-a exercitat, pe scurt, prerogativele de suveran legitim. Însă guvernul din Chile, de care depindeau acele ţinuturi îndepărtate, l-a adus în faţa unui tribunal care îl condamnă la moarte. Pedeapsa i-a fost comutată în zece ani de închisoare.

Eliberat după zece ani, revine în Patagonia unde supuşii săi îl primesc din nou ca pe împăratul lor, iar el consimte iar să-şi primească acest titlu. Dar simţind că îmbătrâneşte, se gândeşte la un urmaş şi lasă moştenire tronul Araucaniei fiului său Orly Louis, care, sub numele de Louis I, urma să devină împărat. Dar Orly Louis refuză. Antoine abdică atunci în favoarea nepotului său Achille Orly, din Périgueux, şi moare cinstit de supuşii săi. Însă Achille I nici nu se gândeşte să se ducă la supuşii săi. Pleacă la Paris, intră în lumea bună, trăieşte pe picior mare, primindu-şi oaspeţii ca un adevărat împărat. Resursele lui provin din vânzarea posturilor de consul al Araucaniei. Crescându-i nevoile, organizează şi nişte chete pentru răspândirea religiei creştine prin construirea de biserici şi catedrale. Primeşte astfel bani alarmând Compania lui Iisus care face apel la Papa. Atunci se constată că nicio biserică nu este în construcţie în Patagonia, astfel că Achille I compare în faţa tribunalului care îl şi condamnă. Ruinat, împăratul îşi încheie viaţa în Montparnasse, frecventând acelaşi cabaret unde se pare că l-a vizitat regina Ranavalo.

Orice sacrificiu este mesianic. Să dovedesc că sacrificiul poate fi imaginat la nivelul unei gândiri deliberate (adică nemesianice). Tragedia echilibrului.

*

Arta modernă. Se regăseşte obiectul pentru că se

ignoră natura. Se reface natura, fiind chiar un lucru necesar de vreme ce a fost uitată. *Când acest lucru va fi refăcut*, vor începe anii măreţi.

*

„Fără o libertate nelimitată a presei, fără o libertate absolută de întrunire şi asociere, dominarea unor largi mase populare este de neconceput”. (Rosa Luxemburg, *Revoluţia rusă*)

*

Salvador de Madariaga: „Europa nu-şi va regăsi sensurile decât atunci când cuvântul revoluţie va evoca ruşine şi nu orgoliu. O ţară care se laudă cu revoluţia sa glorioasă este la fel de golită de sens şi de absurdă ca şi un om care s-ar lăuda cu apendicita lui glorioasă”.

Adevărat într-un anumit sens. Dar de discutat.

*

Stendhal (Scrisoare către di Fiore, 34): „Dar sufletul meu este un foc care suferă dacă nu arde de viu”.

Idem: „Orice romancier trebuie să ne facă să credem în *pasiunea arzătoare*, dar să n-o numească niciodată: ar fi împotriva pudorii” (Scrisoare către doamna Gaulthier, 34).

Idem, contra lui Goethe: „Goethe i l-a dat doctorului Faustus drept prieten pe diavol şi, cu un ajutor atât de puternic, Faust face ceea ce am făcut cu toţii la douăzeci de ani, seduce o modistă”.

*

Londra. Îmi amintesc de Londra ca de un oraş plin cu grădini în care păsările mă trezeau dimineaţa. Londra este exact contrariul şi totuşi memoria mea e corectă. Cărucioarele cu flori pe străzi. Do-curile, uimitoare.

N. Gallery. Minunatele picturi de Piero şi Velázquez.

Oxford. Herghelia bine ţesălată. Tăcerea din Oxford. Ce ar putea căuta lumea aici?

*

Dimineaţa devreme pe coasta Scoţiei. Edinburgh: lebede pe canale. Oraşul în jurul unei false acropole, misterioase şi acoperite de ceaţă. Atena nordului nu are nord. Chinezi şi malaezieni pe Princess Street. Este un

port.

*

După Simone Weil, gândurile care se referă la spiritualitatea muncii sau la presentimentul ei, răspândite la Rousseau, Sand, Tolstoi, Marx, Proudhon, sunt singurele gânduri originale ale timpului nostru, singurele pe care nu le-am împrumutat de la greci.

*

În Germania: nenorocirea care a muşcat prea adânc trezeşte o dispoziţie spre nenorocire care te constrânge să te arunci singur în ea şi să arunci şi pe altul.

*

După Richelieu, toate lucrurile fiind de altfel egale, rebelii sunt mereu pe jumătate mai puţin puternici decât apărătorii sistemului oficial. Din cauza conştiinţei vinovate.

*

Părintele de Foucauld, propovăduind învăţăturile lui Hristos printre tuaregi, găsea normal să furnizeze celui de-al doilea birou al Serviciului francez de informaţii date despre *starea de spirit* a aceloraşi tuaregi.

*

S.W. Contradicţie între ştiinţă şi umanism. Nu. Între spiritul ştiinţific aşa-zis modern şi umanism.

— Fiindcă determinismul şi forţa îl neagă pe om.

„Dacă dreptatea nu poate fi ştearsă din inima omului, atunci ea posedă o realitate în lumea asta. Ştiinţa e cea care nu are dreptate".

*

S.W.: Romanii sunt cei care au degradat stoicismul înlocuind dragostea virilă cu orgoliul.

*

Graham Greene: „Într-o viaţă fericită, decepţia finală pe care ne-o provoacă natura umană coincide cu moartea. În zilele noastre, oamenii trebuie să se descurce ca să trăiască o viaţă întreagă cu această decepţie."; „Este o epocă în care ştim prea mult înainte de a deveni majori".

Idem: devotamentul. „Ce lume este aceasta în care se pierd asemenea calităţi!"

Idem: „El (agentul secret) a promis în mod imprudent, ca şi cum, într-o lume a violenţei, se poate promite ceva dincolo de momentul în care vorbim”.

Idem: „Pentru cel care nu crede în Dumnezeu, lumea nu e decât un haos, dacă oamenii nu sunt trataţi după merite, iar el este împins la disperare”.

*

Scriitorul condamnat *la înţelegere*. Nu poate fi un ucigaş.

*

Gustul închisorii la cei care luptă. Ca să fie eliberaţi de fidelitatea lor.

*

Epigraf la *Rugul 1*:

„Oamenii cuprinşi de o profundă tristeţe se trădează când sunt fericiţi: au un fel de a apuca fericirea ca şi cum ar vrea s-o strângă la piept şi s-o înăbuşe din gelozie”.

*

Iulie ’48 – Como:

„Ce vom face cu un cer lipsit de dragostea noastră? Rămânem singuri în faţa ororii adevăratelor noastre zile”.

*

1 Proiect de nuvelă, care se regăseşte apoi de mai multe ori.

Piesă. Orgoliul. Orgoliul se naşte în mijlocul pământurilor.

*

Funebra Provence.

*

Responsabilitatea faţă de istorie scuteşte de responsabilitatea faţă de fiinţele omeneşti. În asta constă confortul ei.

*

Stelele scânteiază în acelaşi ritm cu ţârâitul greierilor. Muzica sferelor.

*

Prietenul lui C. „Murim la patruzeci de ani dintr-un glonţ pe care ni l-am tras în inimă la douăzeci de ani”.

*

Trăim prea mult.

*

În *Kritias*, dialogul Legilor şi al lui Socrate trebuie comparat cu procesele de la Moscova.

*

Fluturii de culoarea stâncii.

Vântul aleargă prin vâlcea cu vuiet de ape reci şi tumultuoase. Râul Sorgue împodobit cu trene înflorite.

*

Nebunia virtuţii care zguduie secolul nostru. Întorcând spatele scepticismului care este în parte umilinţă, omenirea se încordează să găsească un adevăr. Ea se va destinde când societatea va fi regăsit o eroare care să fie viabilă.

*

Artiştii vor să fie sfinţi, nu artişti. Eu nu sunt un sfânt. Jinduim după consimţământul universal, dar nu-l vom avea. Atunci?

*

Titlu de piesă. *Inchiziţia la Cadix.*[1] Epigraf: „Inchiziţia şi Societatea sunt cele două flageluri ale adevărului” (Pascal).

*

Sfâşierea de a fi accentuat nedreptatea crezând că slujeşte dreptatea. Să o recunoaştem măcar şi să descoperim atunci o sfâşiere şi mai mare: că dreptatea totală nu există. La capătul celei mai înspăimântătoare revolte, să recunoaştem că nu suntem nimic, iată durerea.

*

Şansa vieţii mele este că n-am întâlnit, iubit (şi dezamăgit) decât fiinţe excepţionale. Am cunoscut virtutea, demnitatea, firescul, nobleţea la *ceilalţi*. Spectacol admirabil – şi dureros.

*

Gobineau. Nu descindem din maimuţă, dar ne regăsim rapid.

*

Plăcerea de a trăi este ceea ce risipeşte, suprimă concentrarea, opreşte orice elan spre grandoare. Dar fără plăcerea de a trăi... Nu, soluţie nu există. Decât dacă facem dintr-o mare dragoste o rădăcină şi găsim acolo izvorul vieţii fără să fim pedepsiţi cu risipirea.

*

1 septembrie 1948

„Sunt aproape de încheierea seriei de lucrări pe care intenţionam să le scriu acum zece ani. Ele m-au ajutat să-mi însuşesc meseria. Acum când ştiu că mâna nu-mi va tremura, voi putea să dau frâu liber nebuniei". Aşa vorbea cel care ştia ce face. La capăt, rugul.

*

Oare un om conştient, se întreabă Dostoievski, poate să se respecte cât de cât?

*

D.: „Dar dacă se întâmplă ca avantajul uman, uneori, nu numai să poată, dar chiar să trebuiască să constea în a dori un prejudiciu şi nu un avantaj?"

1 Primul titlu pentru *Starea de asediu*.

*

„Nu trăim cu adevărat decât câteva ore din viaţa noastră".

*

Noapte pe piscul Vaucluse. Calea Lactee coboară până în cuiburile de lumini din vale. Totul se contopeşte. Există sate pe cer şi constelaţii pe munte.

*

Trebuie să întâlneşti dragostea înainte de a fi întâlnit morala. Sau dacă nu, sfâşierea.

*

Nu există un lucru pe care-l faci pentru o fiinţă (pe care îl faci cu adevărat) care să nu nege o altă fiinţă. Iar când nu te poţi resemna să-i negi pe ceilalţi, apare o lege care sterilizează pentru totdeauna. La limită, a iubi o fiinţă înseamnă a le ucide pe toate celelalte.

*

Am ales creaţia ca să scap de crimă. Şi respectul lor!

Există o neînţelegere.

*

X. — Bei cafea seara?

— În general, niciodată.

— 10 doze de sulfamide pe zi.

— 10? Nu-i prea mult?

— Ori vrei, ori nu vrei.

*

André B. şi mătuşa lui care i-a dăruit o eşarfă, prea groasă şi prea ţipătoare. Cum ea verifică în fiecare dimineaţă dacă şi-a pus-o când pleacă de acasă, se duce să-i spună la revedere în cămaşă, pe urmă îmbracă repede haina şi pardesiul în vestibul, înainte de a ieşi.

*

Începi prin a crea în singurătate şi crezi că e greu. Dar scrii şi creezi pe urmă printre ceilalţi. Afli atunci că e ceva nesăbuit şi că fericirea se găsea la început.

*

Sfârşitul romanului: „Omul este un animal religios”, spuse el. Iar peste pământul neîndurător cădea o ploaie inexorabilă.

*

Creaţia corectată: E singurul reprezentant al acelei religii vechi de când omul şi e izgonit de pretutindeni.

*

Am încercat din toate puterile, cunoscându-mi slăbiciunile, să fiu un om cu morală. Morala ucide.

*

Infernul este o favoare specială rezervată celor care au cerut-o mult.

*

Un om nu trebuie judecat nici după ceea ce spune, nici după ceea ce scrie, conform lui Beyle. Eu adaug: nici după ceea ce face.

*

Reputaţiile proaste sunt mai uşor de suportat decât cele bune fiindcă acestea din urmă sunt greu de purtat, trebuie să rămâi la înălţimea lor şi orice slăbiciune îţi este

imputată drept crimă. La cele proaste, slăbiciunea e privită cu indulgenţă.1

*

Cină cu Gide. Scrisori de la autori tineri care-l întreabă dacă să continue. Gide răspunde: „Cum aşa? Puteţi să vă abţineţi să scrieţi, mai ezitaţi?”

*

Începi prin a nu iubi pe nimeni. Pe urmă iubeşti toţi oamenii, în general. Nu mai iubeşti după aceea decât pe câţiva, pe urmă pe unul singur şi apoi pe singurul.

1 Pasaj omis în prima copie dactilografiată şi restabilit după manuscris.

Alger după 10 ani. Chipurile pe care le recunosc, după o oarecare ezitare, şi care au îmbătrânit. Este ca serata de la Guermantes. Dar la scara unui oraş în care mă pierd. Nu e o reîntoarcere la mine însumi. Sunt în mulţimea asta imensă care se îndreaptă fără răgaz spre o groapă în care vor cădea cu toţii, unii peste alţii, împinşi de altă mulţime, din spate, care, ea însăşi.

*

Din avion, în toiul nopţii, luminile Balearelor ca nişte flori pe mare.

*

M. „Când am aerul unui om fericit, sunt decepţionaţi. Mă întreabă, ar vrea să mă facă să mărturisesc că e ceva fals, să mă tragă spre ei, să mă readucă în lumea lor. Au impresia că au fost trădaţi”.

*

A trăi înseamnă a verifica.

*

Grenier. Non-acţiunea înseamnă a accepta viitorul – dar cu întristare faţă de trecut. Este o filosofie de mort.

*

Discurs despre *Don Juan* sau *Mănăstirea din Parma*. Şi necontenita revendicare a literaturii franceze care este aceea de a menţine elasticitatea şi rezistenţa spiritului individual.

*

Aleksandr Blok

„O, dacă aţi şti, copii.

Bezna şi frigul zilelor ce vor veni”.

şi pe urmă:

„Ce anevoios este să umbli printre oameni, Să te prefaci că încă mai exişti”.

şi pe urmă:

„Suntem cu toţii nefericiţi. Patria noastră ne-a pregătit un teren pentru mânii şi certuri. Trăim fiecare în spatele unui zid chinezesc dispreţuindu-ne reciproc. Singurii noştri duşmani adevăraţi sunt popii, vodca, coroana, jandarmii, ascunzându-şi chipurile şi asmuţindu-ne pe unii contra celorlalţi. Mă voi strădui să uit… toată mocirla asta ca să devin om şi nu o maşină de clocit ură.

Nu iubesc decât arta, copiii şi moartea”.

Idem, în faţa ignoranţei şi a epuizării bieţilor oameni: „Sângele îmi îngheaţă în vine de ruşine şi disperare. Totul nu este decât vid, răutate, orbire, mizerie. Doar o compasiune totală aduce o schimbare. Reacţionez aşa fiindcă nu am conştiinţa împăcată. Ştiu ce trebuie să fac: să-mi dau toţi banii, să cer iertare tuturor, să-mi împart bunurile, hainele. Dar nu pot. nu vreau”. „O, scumpa, preaiubita mea gloată!”

„Ceea ce se află la hotarele artei nu poate fi iubit” şi totuşi: „Murim cu toţii, dar arta rămâne”.

Prokoş. *Şapte fugari*. „Toţi îl urau, dar toţi îi invidiau zâmbetul sclipitor, iar el bănuia foarte tare că bunul cel mai de preţ în ochii majorităţii oamenilor, ceea ce îşi doresc cu cea mai mare înfocare în străfundurile inimii lor, este inaccesibila şi fugitiva strălucire a frumuseţii”.

„Pandari: stâncile; dedesubt, enormul platou şi deasupra, stelele. Doar lucruri puternice; iar ceea ce refuzau să admită în locurile acelea, acei veşnici pândari, era slăbiciunea, adică impuritatea şi fragilitatea spiritului”.

„Cei care au pierdut, undeva, în entuziasmul copilăriei şi al tinereţii, orice putere de a iubi”.

Admirabilă p. 106.

„Mama lui – singura făptură pentru care a simţit

vreodată ceea ce s-ar putea numi, poate nu dragoste, dar un soi de loialitate a inimii”.

„Lumea! Se vorbeşte de război şi de bani, de foamete, de nedreptate şi tot restul. Dar realitatea este mult mai vastă, mai profundă, mai teribilă decât toate astea, ba chiar cu mult! Vreţi să ştiţi ce este? Este iubirea de moarte”.

„Prezic un foc mare… Totul va fi mistuit. Totul. Cu excepţia celor care vor fi purificaţi şi vor fi ajuns la eternitate prin focul spiritului. Prin dragoste.

— Ce fel de dragoste?

— Dragostea care nimiceşte! Dragostea fără împăcare şi fără sfârşit”.

*

O nuvelă care se va petrece într-o zi cu ceaţă galbenă.

*

Oare refuzându-i doar o parte această lume devine un loc unde se poate trăi? împotriva lui *Amor fati*. Omul este singurul animal care refuză să fie ceea ce este.

*

„Ah! m-aş omorî cu dragă inimă dacă n-aş şti că moartea în sine nu este odihnă şi că şi în mormânt ne aşteaptă o teribilă angoasă”. 1

*

Procurorul intră în celula condamnatului. Acesta e tânăr. Zâmbeşte. Este întrebat dacă vrea să scrie ceva. Da, spune el. Şi scrie „zi de victorie!” Zâmbeşte în continuare. Procurorul îl întreabă dacă nu doreşte nimic. Ba da, spune tânărul. Şi îl pălmuieşte zdravăn. Ceilalţi dau fuga. Procurorul ezită. O ură veche de când e lumea iese la suprafaţă. Dar rămâne nemişcat, cu un gând care urcă încet în sinea lui. *Nu i se poate face nimic*. Celălalt surâde şi-l priveşte. Nu, spune el vesel, nu e nimic de făcut. Procurorul şi soţia sa. Dar, spune acesta, tu ce-ai făcut. Nu l-ai.

— Ce?

— Adevărat. Nu e nimic de făcut.

1 În manuscris, fraza aceasta este între ghilimele. Ele au fost suprimate, sau mai degrabă uitate, în prima versiune dactilografiată.

Din proces în proces, procurorul slujeşte cu ură. În faţa fiecărui inculpat, aşteaptă ca acesta să se încovoaie. Dar nimic. *Se înţeleg între ei*.

Pe urmă începe să judece cu prea multă ură. Deviază. Devine eretic. Este condamnat. Atunci un şuvoi iese din nou la suprafaţă. Asta înseamnă libertatea. Îl va pălmui pe procuror. Aceeaşi scenă. Dar nu zâmbeşte şi chipul celuilalt e în faţa lui. „Nu doreşti".

Îl priveşte pe procuror: „Nu, spune el. Să mergem".

*

Culmea raţionamentului revoltat: să accepţi să te sinucizi pentru a refuza complicitatea cu omorul în general.

*

Îndatoririle prieteniei te ajută să suporţi plăcerile societăţii.

*

Rug. „În această a doua perioadă mă uimea faptul cât de puţin o cunoscusem la început, pe vremea când îmi umpluse şi colorase viaţa pentru totdeauna".

*

Idem: „Îmi imaginam. Cunoşteam dimineţile acelea în care imaginea fiinţei întâlnite în ajun şi a deliciilor cam înceţoşate pe care le-am descoperit în primele efuziuni se limpezeşte brusc şi când beţia cam buimacă din ajun devine o bucurie solară, aceea a celei mai pure dintre cuceriri".

*

Chiar. Bloc calm prăvălit aici pe pământ dintr-un dezastru obscur.

*

Am două, trei pasiuni care pot fi socotite vinovate, pe care le consider ca atare şi de care încerc să mă vindec prin exerciţiul voinţei. Uneori reuşesc.

*

Max Jacob: „Poţi fabrica o experienţă precoce cu o memorie puternică”. Să-mi cultiv memoria, mai presus de orice.

— Scurtimea şi durata sunt efectele lenei.

— Nu dispreţuiţi nici pe cei mărunţi, *nici pe cei mari* (pentru mine).

*

Roman. Întoarcerea din lagăr. El soseşte, a recuperat puţin, n-are suflu, dar este precis. „O dată pentru totdeauna, vă voi satisface curiozitatea. Dar după aceea, doresc să nu mai fiu întrebat”. Urmează o expunere rece.

Ex. Am scăpat.

Cuvintele ieşeau aspre, precise. Fără nuanţe. Aş vrea să fumez.

Primul fum. Se întoarce şi zâmbeşte.

Scuzaţi-mă, spune el cu acelaşi aer liniştit şi închis.

Pe urmă nu va mai vorbi niciodată despre asta. Trăieşte în modul cel mai banal. Un singur lucru: nu se mai atinge de soţia lui. Până la criză şi explicaţii: „Tot ce este omenesc îmi provoacă oroare”.

*

Program februarie-iunie

1) *Ştreangul 1*.

2) *Omul revoltat*.

Să pun la punct cele trei volume de eseuri:

1) Eseuri literare. *Prefaţă* – Minotaurul + Prometeu în infern + Exilul Elenei + Oraşe din Algeria + ...

2) Eseuri critice. *Prefaţă* – Chamfort + Inteligenţa şi eşafodul + Agrippa d'Aubigné + Prefaţă la *Cronicile italiene* + Comentarii despre *Don Juan* + Jean Grenier.

3) Eseuri politice. *Prefaţă* – 10 editoriale + Inteligenţa şi curajul + nici victime, nici călăi + Răspunsurile lui d'Astier + De ce Spania + Artistul şi libertatea.

— 18 – 28 februarie: să termin *Ştreangul*, prima versiune;

— Martie-aprilie: să termin *Omul revoltat*, prima versiune;

— Mai: eseuri;

— Iunie: să revăd *Ştreangul* şi O.R.

Scularea de dimineaţă. Duş *înainte* de micul-dejun. Nicio ţigară înainte de amiază.

1 Primul titlu pentru *Cei drepţi*.

Încăpăţânarea în muncă. Astfel se depăşesc slăbiciunile.

*

Portrete. Sub voaletă, ea priveşte cu ochii ei mari şi frumoşi. Frumuseţe liniştită, puţin lăptoasă. Vorbeşte brusc şi gura i se crispează în formă de paralelogram. E urâtă. Femeie de lume.

*

I se vorbeşte. El vorbeşte. Deodată, îşi continuă fraza, dar privirea îi e aiurea, încă la tine prin forţa lucrurilor, dar deja îndreptându-se în altă parte. Bărbat afemeiat.

*

Ultimele cuvinte ale lui Karl Gerhard, fostul medic al lui Himmler (şi informat despre Dachau):

„Regret că mai există nedreptate pe lumea asta”.

*

A te dărui nu are sens dacă te stăpâneşti.

— Altfel, te dăruieşti ca să scapi de propria ta mizerie. Nu poţi dărui decât ceea ce ai. Să-ţi fii propriul stăpân înainte de a depune armele.

*

X.: „Era în anul când am făcut peritonită.

Era exact înainte de perforaţie”. etc. etc. Calendar visceral.

*

Proces.

— Când te gândeşti ce lucru de neînlocuit reprezintă experienţa unei inimi mari, ce sumă de cunoştinţe presupune ea, câte mari bătălii purtate şi câştigate împotriva ta însuţi şi a durităţii cerului, şi când te gândeşti că trei slujbaşi de tribunal sunt, de fapt, suficienţi.

*

Într-o lume care nu mai crede în păcat, artistul trebuie să predice. Dar dacă spusele preotului aveau efect, e pentru că ele erau alimentate de exemplu. Artistul se străduieşte deci să devină un exemplu. De aceea este împuşcat sau deportat, spre marea sa indignare. Şi pe urmă virtutea nu se învaţă atât de repede ca mânuirea mitralierei. Lupta este inegală.

*

După asasinarea lui Alexandru al II-lea, adresă a Comitetului Executiv către Alexandru al III-lea:

„Mai bine decât oricine, înţelegem cât de tristă este pierderea atâtor talente, a unei asemenea energii puse în slujba operei de distrugere”.

„O luptă paşnică de idei va veni să înlocuiască violenţa care ne repugnă mai mult decât servitorilor dumneavoastră şi pe care nu o practicăm decât în virtutea unei triste necesităţi”.

— De văzut ciudata depoziţie a lui Rîsakov, gata să servească drept informator ca să-şi salveze viaţa. Dar îşi oferă argumente (p. 137 din *Procès célèbres de la Russie*).

*

Locotenentul Schmidt. „Moartea mea va desăvârşi tot şi, încununată de tortură, cauza mea va fi ireproşabilă şi perfectă”.

*

G. Această gură curăţată de eroziunea murdară a plăcerii.

*

Revoltă. Capitol despre aparenţă (faţă de sine şi faţă de ceilalţi). Dandismul, motor al atâtor acţiuni, chiar şi al celei revoluţionare.

*

Atât timp cât omul nu-şi stăpâneşte dorinţa, nu stăpâneşte nimic. Şi nu şi-o stăpâneşte mai niciodată.

*

Vinaver1. Scriitorul este până la urmă răspunzător pentru ceea ce face faţă de societate. Dar trebuie să accepte (şi aici se impune să se arate foarte modest, foarte

puţin exigent) să nu-şi cunoască dinainte responsabilitatea, să ignore, *atât timp cât scrie*, condiţiile angajamentului său – să-şi asume un risc.

*

Eseu. Introducere. De ce să refuzăm delaţiunea, poliţia etc. dacă nu suntem nici creştini, nici marxişti. Nu avem valori pentru asta. Până ce vom fi regăsit o bază pentru aceste valori, suntem condamnaţi să

1 M. Vinaver, autor al volumelor *Lataume* (1950) şi *L'Obiecteur* (1951).

alegem binele (atunci când îl alegem) într-un mod de nejustificat. Virtutea va fi întotdeauna nelegitimă până la această scadenţă.

*

Ciclul 1. De la primele mele cărţi (*Nunta*) până la *Ştreangul* şi *Omul revoltat*, toate eforturile mele au avut drept ţel să mă depersonalizez (de fiecare dată pe un ton diferit). Abia după aceea voi putea vorbi în numele meu.

*

Sufletele mari mă interesează – şi numai ele. Dar eu nu sunt un suflet mare.

*

Prefaţă la culegerea de articole1. „Unul dintre regretele mele este de a fi sacrificat prea multe obiectivităţii. Obiectivitatea, uneori, este o complezenţă. Astăzi lucrurile sunt clare şi trebuie numit concentraţionar ceea ce este concentraţionar, chiar şi socialismul. Într-un sens, nu voi mai fi niciodată politicos".

M-am străduit să fiu obiectiv, contrar firii mele. Fapt e că nu aveam încredere în libertate.

*

Jeliabov, care organizează asasinarea lui Alexandru al II-lea, arestat cu 48 de ore înaintea dramei, cere să fie executat în acelaşi timp cu Rîsakov care a aruncat bomba.

„Numai laşitatea guvernului ar explica de ce s-a ridicat doar o spânzurătoare în loc de două".

*

Zîbin, decodificator imbatabil al Ohranei, este

menţinut în post de către G.P.U. *Idem* Komisarov, organizator de pogromuri al Ohranei, trece la Ceka. „A coborî în subteran” (ilegalitate).

„Loviturile terorii trebuie organizate cu grijă. Partidul îşi va asuma responsabilitatea morală. Asta le va asigura luptătorilor eroici liniştea spirituală indispensabilă”.

Azev – mormântul 10 466 în cimitirul unei periferii berlineze.

1 Proiect de prefaţă pentru *Actuelles*.

Cu câteva zile înainte de atentatul contra lui Plehve, îl avertizează „În general” pe Lopukin, de la Ohrana, şi cere mărirea salariului. îi denunţă pe teroriştii din sud pentru ca aceia din Petersburg să aibă mâinile libere. Plehve este ucis; ce spusese Azev: „Nu dinspre partea asta (Kerci) trebuie să vă temeţi”.

*

Zubatov director. Pleda pentru acuzat în faţa unei false comisii de anchetă. Şi făcea din el un turnător.

Nouă din zece revoluţionari făceau o pasiune pentru meseria de informator.

*

Revoluţia din 1905 a început prin greva unei tipografii moscovite ai cărei muncitori cereau ca punctele şi virgulele să fie socotite caractere în evaluarea „cu bucata”.

Sovietul din Sankt-Petersburg în 1905 cheamă la grevă strigând „Jos pedeapsa cu moartea!”

*

În timpul Comunei din Moscova, în Piaţa Trubnaia, în faţa unei clădiri distruse de tunuri, este expusă o farfurie conţinând o bucată de carne omenească şi purtând o pancartă cu aceste cuvinte: „Daţi-vă obolul pentru victime”.

*

Provocare. Cazul Malinovski, cf. *Laporte,* pp. 175 – 176. Întrevedere. Burţev-Azev, la Frankfurt – după condamnare.

Cf. p. 221, *Laporte*.

*

Lui Dimitri Borgov, asasinul lui Stolîpin, i se acordă favoarea de a fi spânzurat în frac.

*

Să terminăm pe 1 iunie. Pe urmă călătorii. Jurnal intim. Forţă de viaţă. Să nu mă împotmolesc niciodată.

*

Un eseu despre alibi.

*

Putem considera întreaga istorie a terorismului rus ca fiind cea a luptei dintre intelectualism şi absolutism, în prezenţa poporului tăcut.

*

Roman. În mizeria fără sfârşit a lagărului, o clipă de fericire de nespus.

*

La urma urmei, Evanghelia este realistă, în timp ce omul o crede imposibil de practicat. Ea ştie că omul nu poate fi neprihănit. Dar poate face efortul să-şi recunoască impuritatea, adică să ierte. Criminalii sunt întotdeauna judecători. Nu pot condamna absolut decât cei care sunt absolut nevinovaţi. De aceea Dumnezeu trebuie să fie absolut nevinovat.

*

A condamna o fiinţă înseamnă a-i suprima şansa de perfecţiune.

*

Cum să trăieşti fără câteva motive bune de disperare?

*

Prefaţă.

— Să te declari revoluţionar şi să refuzi pe de altă parte pedeapsa cu moartea1 (să citez prefaţa lui Tolstoi – nu se cunoaşte suficient această prefaţă pe care de abia acum am ajuns la vârsta la care s-o citesc cu veneraţie), limitarea libertăţilor şi a războaielor, înseamnă să nu spui nimic. Trebuie deci să declari că nu eşti un revoluţionar –

ci, mai modest, un reformist. Un reformist intransigent. În fine, *şi cumpănind bine totul*, te poţi declara revoltat.

*

(îţi vei pierde creditul, mi se spune.

— Asta sper şi eu, dacă e făcut din apa asta.2)

*

Ceaikovski avea obiceiul să mănânce hârtii (chiar foarte importante, la Ministerul de Justiţie, bunăoară) din distracţie.

1 Cf. *Actuelles*, p. 235.

2 în manuscris, această observaţie este direct legată de textul precedent, pe care în mod vădit îl comentează.

„În el urca o dorinţă de a crea atât de violentă, încât doar imensa lui forţă de muncă îi permitea să şi-o satisfacă”. (N. Berberova)

„Dacă această emoţie a artistului care se numeşte inspiraţie nu s-ar opri niciodată, acesta nu ar putea trăi”.

„În momentele de lenevie, mă cuprinde o spaimă de a nu fi niciodată în stare să ajung la perfecţiune, o nemulţumire, o ură faţă de mine însumi. Gândul că nu sunt bun de nimic, că doar marea mea activitate îmi ascunde defectele şi mă ridică la rangul de om, în sensul profund al cuvântului, mă hărţuieşte şi mă chinuie. Ceea ce mă salvează este munca”. (Ceaikovski)

Şi totuşi munca sa, cel mai adesea, este mediocră.

*

Recrutare. Majoritatea literaţilor rataţi se îndreaptă spre comunism. Este singura poziţie care le îngăduie să-i judece de sus pe artişti. Din acest punct de vedere, este partidul vocaţiilor contrare. Recrutare masivă, desigur.

*

Mai ’49. Şi acum: să renunţăm la „uman”, cum spun ei.

*

Îmi dădeam subiecte ca tot atâtea pretexte ca să mă silesc să vorbesc.

*

Prefaţă la cartea de eseuri politice. Din acest punct

de vedere, ultimul eseu exprimă destul de bine ceea ce gândesc, şi anume că omul modern este silit să se ocupe de politică. Mă ocup de ea fără voie şi pentru că, prin defectele mele mai mult decât prin calităţi, n-am ştiut niciodată să refuz nimic din obligaţiile pe care le întâlneam în cale.

*

Nu poţi crede în bunătate, în morală şi în dezinteresare, din cauza psihologiei. Dar nu poţi crede în rău etc., din cauza istoriei.

*

Roman1. Amanţii de piatră. Şi el ştia acum de ce suferise în tot timpul acelei iubiri şi că această suferinţă nu s-ar fi putut rezolva decât dacă... în momentul exact... vreun vânt venit din cer i-ar fi împietrit în chiar elanul iubirii lor, astfel ca pentru totdeauna de acum înainte să fie încremeniţi faţă în faţă, smulşi în fine din pământul crud, ignorând dorinţele care se dezlănţuiau cu furie în jurul lor şi întorşi unul spre celălalt ca spre imaginea sclipitoare a dragostei complementare.

*

Nu spunem niciun sfert din ceea ce ştim. Altfel, totul s-ar prăbuşi. Puţinul pe care-l spunem, şi iată-i cum urlă.

*

Când am văzut o singură dată strălucirea fericirii pe chipul unei fiinţe pe care o iubim, ştim că nu poate exista altă vocaţie pentru un om decât să aprindă lumina aceasta pe feţele celor din jur. şi ne sfâşie gândul nefericirii şi al nopţii pe care le proiectăm, prin simplul fapt că trăim, în inimile celor pe care îi întâlnim.

*

Când barbarii din nord au distrus dulcele regat din regiunea Provence şi au făcut din noi nişte francezi.

*

Mounier mă sfătuieşte în *Esprit* să mă îndepărtez de politică, neavând cap pentru aşa ceva (lucru, într-adevăr, evident) şi să mă mulţumesc cu rolul, şi el destul de nobil şi care mi s-ar potrivi atât de bine, al celui care

avertizează. Dar ce înseamnă a avea un cap politic? Nu am aflat citind *Esprit*. Cât despre rolul „nobil” al celui care avertizează, pentru asta ar trebui o conştiinţă fără pată. Iar singura vocaţie pe care mi-o accept este să spun conştiinţelor că nu sunt lipsite de pete şi raţiunilor că le lipseşte ceva.

*

Iulie ’49

Jurnal America de Sud, iunie-august 1949.

1 Pasajul care urmează este restabilit de către editori.

*

Septembrie ’49

În încheiere, a revaloriza uciderea pentru a o opune distrugerii anonime şi reci, şi abstracte. Apologia uciderii de la om la om este una dintre etapele de pe drumul revoltei.

*

Singurul efort din viaţa mea, restul fiindu-mi dăruit, şi încă din belşug (cu excepţia averii care mi-e indiferentă): să trăiesc o viaţă de om normal. Nu voiam să fiu un om al abisurilor. Acest efort nemăsurat n-a servit la nimic. Puţin câte puţin, în loc să reuşesc din ce în ce mai bine în întreprinderea mea, văd cum se apropie abisul.

*

Gheorghiu observă pe bună dreptate că osândirea (şi supliciul) lui Hristos a fost amestecată cu a celor doi tâlhari. Tehnica amalgamului era practicată încă din anul zero.

Singurul progres, după G.: astăzi, zece mii de nevinovaţi sunt înconjuraţi de doi vinovaţi.

*

faţadele satelor înălţate de Potemkin de-a lungul şoselelor pe unde trecea Ecaterina cea Mare vizitându-şi imperiul.

*

Ceapski (*Pământ inuman*) povesteşte cum copiii ruşi stropeau cu apă cadavrele soldaţilor nemţi găsiţi în zăpadă

şi, dimineaţa, le foloseau trupurile îngheţate drept sănii.

*

Trebuie să iubeşti viaţa înainte de a-i iubi sensul, spune Dostoievski. Da, iar când dragostea de a trăi dispare, niciun sens nu ne mai consolează.

*

Marele Imam Ali: „Lumea este un hoit. Oricine doreşte o părticică din această lume va trăi cu câinii”.

*

Stendhal: „Deosebirea dintre germani şi alte popoare: ei se exaltă prin meditaţie în loc să se calmeze. A doua nuanţă: ei mor din dorinţa de a avea caracter”.

*

Sperber: „Dumnezeu să-i pedepsească pe cucernicii care în loc să intre în biserică intră într-un partid revoluţionar ca să facă din el o biserică”.

— Comunismul, fanatism sceptic.

— Vorbind de un maestru (Grenier?): „Să-l întâlnesc pe acest om a fost o mare fericire. Să-l urmez ar fi fost rău, să nu-l părăsesc niciodată va fi bine”.

*

Idem, moartea Rosei Luxemburg: „Pentru ceilalţi, era moartă de doisprezece ani. Pentru ei, murea de doisprezece ani”.

*

„Nu există sacrificii izolate. În spatele fiecărui individ care se sacrifică se află alţii pe care îi sacrifică odată cu el fără să le ceară părerea”.

Ei vor binele poporului, dar nu iubesc poporul. Nu iubesc pe nimeni, nici pe ei înşişi.

*

Octombrie ’49

Roman. „Undeva, într-o regiune îndepărtată a sufletului său, îi iubea. Erau iubiţi cu adevărat, dar la o asemenea distanţă încât cuvântul iubire căpăta un sens nou”.

„Dorea două lucruri, dintre care primul era posesiunea absolută. Al doilea era amintirea absolută pe

care voia să i-o lase. Oamenii ştiu atât de bine că iubirea e sortită morţii încât se ocupă de amintirea acelei iubiri din timpul cât o trăiesc. Voia să-i lase o idee mare despre el însuşi pentru ca dragostea lor să fie mare, definitiv. Dar ştia acum că el nu era mare, că ea va afla acest lucru într-o zi, mai devreme sau mai târziu, şi că în locul amintirii absolute va fi, pentru el cel puţin, moartea absolută. Victoria, singura victorie ar fi să admită că dragostea poate fi mare chiar şi atunci când amantul nu este pe măsură. Dar nu era încă pregătit pentru această teribilă modestie".

*

„Plimba în el, gravată cu fierul roşu, amintirea chipului ei ros de durere. Cam tot pe atunci şi-a pierdut stima de sine care înainte îl susţinuse întotdeauna... Fiind inferior dragostei, ea avea dreptate".

„Poţi iubi în lanţuri, prin ziduri de piatră groase de mai mulţi metri etc... Dar e suficient ca o infimă părticică a inimii să fie supusă datoriei şi dragostea adevărată devine imposibilă".

„Îşi imagina un viitor de singurătate şi suferinţă. Şi găsea o plăcere dificilă în aceste închipuiri. De fapt, presupunea că suferinţa e nobilă şi armonioasă. Şi în realitate îşi imagina astfel un viitor lipsit de suferinţă. Din clipa când există durerea, dimpotrivă, nu mai există viaţă".

„Pierduse tot, chiar şi singurătatea".

„Îi spunea că dragostea bărbaţilor este aşa, o voinţă, nu un har, şi că trebuie să se cucerească pe sine. Ea îi jura că asta nu este dragoste".

„Îi striga că asta înseamnă moarte pentru el, iar ea nu simţea nimic. Căci pe culmea exigenţei sale găsea natural ca el să moară de vreme ce eşuase".

„Totul trebuie iertat şi mai întâi faptul că exişti. Existenţa sfârşeşte întotdeauna prin a fi ceva rău".

„În ziua aceea a pierdut-o. În aparenţă, nenorocirea nu a venit decât mai târziu. Dar el ştia că în ziua aceea se întâmplase. Ca s-o poată păstra ar fi trebuit să nu eşueze niciodată. Exigenţa ei era de aşa natură, încât el nu putea

comite nici o singură greşeală, nu putea afişa nici o singură slăbiciune. De la oricine altcineva ar fi admis-o, o admisese şi o va mai admite. Nu de la el. Acestea sunt privilegiile dragostei”.

„Există o onoare în dragoste. Odată pierdută onoarea, dragostea nu mai este nimic”.

*

„Eram mic înainte de a iubi, tocmai pentru că eram ispitit uneori să mă socotesc mare”. (Stendhal, *Despre iubire*)

*

Cu spirit fin şi cu inimă mediocră. Cu alte cuvinte, virtuţile sale erau ale spiritului, nu ale inimii. Ceea ce îi plăcea la ea era viaţa exterioară, romanescul, jocul şi comedia.

*

Disperarea este să nu-ţi cunoşti motivele de a lupta şi dacă într-adevăr trebuie să lupţi.

Umblând prin Paris, această amintire: focurile de pe câmpiile braziliene şi mireasma de cafea şi de mirodenii. Serile crude şi triste care se lasă pe acel pământ fără sfârşit.

*

Revoltă. Absurdul presupune absenţa alegerii. A trăi înseamnă a alege. A alege înseamnă a ucide. Obiecţia faţă de absurd este omorul.

*

Guilloux. Nenorocirea artistului este că el nu e nici în întregime călugăr, nici în întregime laic – şi că are ambele feluri de tentaţii.

*

Adevărata problemă a momentului: pedeapsa.

*

Cine va putea exprima disperarea omului care s-a situat de partea creaturii contra creatorului şi care, pierzând ideea propriei sale inocenţe, ca şi pe a celorlalţi, judecă creatura, şi pe el însuşi, ca fiind tot atât de criminală ca şi creatorul.

*

Monnerot: „Fecunditatea unui producător de idei [se referă la Hegel] se atestă prin multiplicitatea *traducerilor* [interpretărilor] posibile”.

Bineînţeles că nu. Asta e adevărat când e vorba de un artist, categoric fals când e vorba de un gânditor.

*

Roman. Condamnat la moarte. Dar i se strecoară cianură… Şi acolo, în singurătatea celulei, a început să râdă. O plăcere imensă îl copleşea. Nu se mai îndrepta spre zid. Avea toată noaptea la dispoziţie. Va *putea să aleagă*… Să-şi spună „Haide” şi pe urmă „Nu, încă o clipă” şi să savureze clipa aceea… Ce revanşă! Ce dezminţire!

*

Din lipsă de dragoste, putem încerca să avem onoare. Tristă onoare.

*

F.: Nebunia de a nu întemeia nimic pe iubire, nebunia de a nu distruge nimic pentru iubire.

*

Dumnezeu a venit să moară pe Cruce pentru că era gelos pe durerea noastră. Acea stranie privire care încă nu era a lui.

Sfârşit de octombrie ’49. Din nou bolnav

Un bolnav trebuie să fie curat ca să fie uitat, iertat. Şi cu toate acestea, până şi curăţenia lui este insolită. Este suspectă – ca acele rozete de dimensiuni excesive care se văd la butonierele escrocilor.

*

După o atât de lungă certitudine de însănătoşire, această revenire a bolii ar trebui să mă copleşească. Mă copleşeşte într-adevăr. Dar cum succede unei suite neîntrerupte de copleşiri, mă face să râd. În sfârşit, iată-mă eliberat. Şi nebunia este eliberare.

*

„De o asemenea sensibilitate, încât ar fi putut să-şi atingă durerea cu mâinile” (despre Keats – de Anny Lowell).

*

Tot Keats: „Nu există păcat mai mare decât să te crezi un mare scriitor. E adevărat că o asemenea crimă comportă o pedeapsă grea”.

*

„La mănăstire, Ofelia!” într-adevăr, nu există alt mod de a o poseda decât de a face în aşa fel încât nimeni să nu o posede. Decât Dumnezeu, a cărui întâietate se suportă uşor: nu atinge corpul.

*

Dacă există suflet, e o greşeală să credem că el ne-a fost dat gata creat. El se creează aici, pe tot parcursul vieţii. Şi a trăi nu înseamnă altceva decât această naştere lungă şi chinuitoare. Când sufletul e gata, creat de noi şi de durere, vine moartea.

*

„Sunt fericit că există aici pe pământ ceva ca mormântul”. (Keats)

*

Chesterton. Justiţia este un mister, nu o iluzie.

*

În legătură cu Browning: omul mijlociu – acelaşi care mă preocupă.

*

Kleist care îşi arde de două ori manuscrisele. Piero della Francesca, orb la capătul zilelor. Ibsen la sfârşit amnezic şi reînvăţând alfabetul. Curaj! Curaj!

*

Frumuseţea, care te ajută să trăieşti, te ajută şi să mori.

*

Timp de milenii, lumea a semănat cu acele picturi italieneşti din Renaştere în care, pe lespezile reci, nişte oameni sunt torturaţi în timp ce alţii privesc în altă parte cu o desăvârşită distracţie. Numărul celor „dezinteresaţi” era ameţitor de mare faţă de cel al interesaţilor. Ceea ce caracteriza istoria era cantitatea de oameni care nu se interesa de nenorocirea celorlalţi. Uneori le venea rândul

celor dezinteresaţi. Dar se întâmpla în mijlocul distracţiei generale şi una o compensa pe cealaltă. Astăzi, toţi se prefac a fi interesaţi. În sălile palatului de justiţie, martorii se întorc brusc spre cel flagelat.

*

Peer Gynt povesteşte concetăţenilor săi că diavolul a promis mulţimii să imite de minune grohăitul porcului. Apare şi se execută. Dar, la sfârşitul reprezentaţiei, criticii au tranşat chestiunea. Unii găseau glasul prea subţire; ceilalţi, prea studiat. Toţi regretau că efectul fusese exagerat. Şi totuşi ţipetele auzite fuseseră ale unui porcuşor pe care diavolul îl purta sub manta şi-l ciupea.

*

Sfârşitul lui Don Giovanni: vocile damnaţiunii, tăcute până atunci, umplu brusc scena universului. Erau acolo, mulţime tainică, mai numeroase decât cei vii.

*

Procesul Rajk: Ideea criminalului obiectiv care realizează ruptura dintre două aspecte ale omului este o idee de procedură curentă, dar *exagerată*.

*

Marxismul este o filosofie de procedură, dar fără jurisprudenţă.

*

De notat: în tot timpul procesului, Rajk îşi înclina capul spre dreapta, ceea ce înainte nu făcea niciodată.

*

Idem: condamnaţii la moarte, în realitate, *neexecutaţi* şi care trăiesc în Siberia, sau în altă parte, *altă viaţă* (eroi de roman).

*

Împotriva pedepsei cu moartea. Fichte, *Sistemul dreptului natural*.

*

Roman (*sfârşit*). Îşi amintea de vremea când devora biografii de oameni celebri, gonind peste pagini spre clipa morţii lor. Ce voia el să ştie atunci e ce pot să opună morţii geniul, grandoarea, sensibilitatea. Dar ştia acum că acea

furie era zadarnică şi că existenţele mari nu comportau lecţii pentru el. Geniul nu ştie să moară. Femeia săracă, da.

*

Grandoarea înseamnă să încerci să fii mare. Alta nu există. (De asta este mare M.)

*

Unde vrei să ai sclavi, trebuie cât mai multă muzică posibil. Este cel puţin ideea unui prinţ german, aşa cum o relatează Tolstoi.

*

Daţi-mi ascultare, spunea Frederic al Prusiei. Dar, murind: „M-am săturat să domnesc peste sclavi".

*

Roman. „Căutam mijlocul să nu mor din cauza libertăţii lui. Dacă l-aş fi găsit atunci, i-aş fi redat acea libertate".

*

Gorki vorbind despre Tolstoi: „Este un om care-l caută pe Dumnezeu, nu pentru sine însuşi, ci pentru ceilalţi, ca să-l lase, pe el, omul, în pace în deşertul pe care şi l-a ales".

Idem: „Nu sunt un orfan pe acest pământ atât timp cât există omul acesta".

*

Când Jan Hus era ars pe rug, s-a văzut venind o blândă bătrânică ce şi-a adăugat legătura de vreascuri la rug.

*

Momentele acelea când te laşi în voia suferinţei la fel ca şi în cea a durerii fizice: întins, nemişcat, fără voinţă, nici viitor, ascultând doar lungile împunsături ale răului.

*

Să o depăşeşti? Păi suferinţa este tocmai asta, ceva căruia nu-i eşti niciodată superior.

*

Roman. „Când ea era acolo şi ne sfâşiam între noi, suferinţa mea, lacrimile mele aveau o noimă. *Putea să le*

vadă. Odată plecată, suferinţa asta e zadarnică, fără viitor. Iar adevărata suferinţă este suferinţa zadarnică. Să sufăr lângă ea era o delicioasă fericire. Dar suferinţa solitară şi ignorată, iată paharul care ne este întins necontenit, de la care ne îndepărtăm cu încăpăţânare, dar din care tot trebuie să bem într-o zi, mai teribilă decât ziua morţii”.

*

Nopţile de suferinţă te lasă mahmur – ca şi celelalte.

*

Roman. „Un ultim cuvânt. Chestiunea nu e să angajez un delicios şi amar dialog cu o frumoasă imagine dispărută. Chestiunea este să o distrug în străfundurile mele cu silinţă, implacabil, să desfigurez acel chip pentru a-i evita inimii mele tresărirea disperată pe care i-o dă memoria”. „Să omor această dragoste, o, dragostea mea”.

*

Idem: „De zece ani nu mai putuse intra într-o sală de spectacol”.

*

Eseu despre Mare1.

Disperatul nu are patrie. Eu ştiam că marea există şi de aceea am trăit în mijlocul acestui timp muritor.

Tot astfel fiinţe care se iubesc şi sunt despărţite pot trăi în durere. Dar, orice ar spune, ele nu trăiesc în disperare: ştiu că iubirea există.

*

Te încăpăţânezi să confunzi pe de o parte, căsătoria şi dragostea, pe de altă parte, fericirea şi dragostea. Dar ele nu au nimic în comun. De aceea se întâmplă, cum lipsa dragostei este mai frecventă decât dragostea, ca unele căsnicii să fie fericite.

*

Angajarea involuntară.

*

1 Cf. „Marea cât mai aproape” în *Vara*.

Gelozia fizică este, în mare parte, o judecată asupra ta însuţi. Fiindcă ştii ce eşti în stare să gândeşti îţi închipui că şi *celălalt* gândeşte aşa.

*

Zilele pe mare, viaţa aceasta „rebelă faţă de uitare, rebelă faţă de amintire” după Stevenson.

*

Lambert1: „Acum, îmi păstrez toată mila pentru mine”.

*

Guilloux: „Până la urmă, nu scrii ca să spui, ci ca să *nu spui*”.

*

Roman. „La capătul acestor istovitoare suferinţe, mă întorceam spre acea parte din mine care nu iubeşte pe nimeni şi căutam refugiu acolo. Pe urmă reveneam, cu capul plecat, în desişuri şi mărăcini”.

*

Astăzi virtutea este meritorie. Marile sacrificii nu sunt susţinute. Martirii sunt uitaţi. Se ridică în picioare. Lumea îi priveşte. Odată căzuţi, ziarele continuă.

*

Merle, jurnalist de şantaj, nu obţinea nimic de la X, pe care-l calomnia tot anul în ziarul său. Merle, schimbându-şi bateriile, începu să-şi laude fără reţinere victima, care plăti imediat.

*

Tolstoi, în afacerea Şibunin, pledează în faţa tribunalului pentru acel nefericit, vinovat de a-şi fi lovit căpitanul – face apel în numele lui după condamnarea la moarte – îi scrie mătuşii sale ca s-o roage să intervină pe lângă ministrul de război. Acesta remarcă doar că Tolstoi uitase să dea adresa regimentului, ceea ce îl împiedică să intervină. A doua zi după ce Tolstoi primeşte scrisoarea în care i se cere să umple această lacună, Şibunin este executat *din vina lui Tolstoi*.

*

1 E. Lambert, prieten cu Jean Grenier, care i l-a prezentat pe Louis Guilloux.

Ultima lucrare a lui Tolstoi şi care se află neterminată pe masa lui de lucru: *În lume nu există*

vinovaţi.

*

S-a născut în 1828. A scris *Război şi pace* între 1863 şi 1869. Între 35 şi 41 de ani.

*

Viaţa e prea lungă, după Greene. „N-am putea oare să săvârşim primul nostru păcat de moarte la şapte ani, să ne ruinăm din dragoste sau din ură la zece ani şi să luptăm ca să încercăm să atingem mântuirea pe patul de moarte la cincisprezece ani?”

*

Scobie, adulter. „Virtutea, viaţa pură îl ispiteau în noapte aşa cum ispiteşte păcatul”.

Idem: „Dragostea omenească nu cunoaşte nimic care să se poată numi victorie, doar câteva mici succese strategice înainte de dezastrul final al morţii sau al infidelităţii”.

Idem: „Iubirea nu înseamnă înţelegere. Este alcătuită din dorinţa de a înţelege şi, curând, din cauza atâtor eşecuri repetate, această dorinţă moare şi ea, iar dragostea”.

*

Marie Dorval către Vigny: „Nu mă cunoşti! Nu mă cunoşti!” După atâta absenţă, nemairecunoscându-se. „Este adevărat, spune-mi, că voluptatea îmi poate smulge ţipete!”

Paşaportul ei emis la Toulouse: „Talie subţire, păr despletit, ţinută maiestuoasă”.

„Nu m-am despărţit de Domnul de Vigny, ci m-am smuls!”

*

Hristos agonizează acum în palate. Cu cnutul în mână – el tronează la ghişeele băncilor.

*

Strepte – 40 de grame de la 6 noiembrie la 5 decembrie ’49. P.A.S. 360 de grame de la 6 noiembrie la 5 decembrie ’49. + 20 de grame. Strepte de la 13 noiembrie la 2 ianuarie.

*

Roman. „Tot întrebându-l mereu despre dragostea sa, şi mai ales din pricina angoasei cu care îl întreba, simţea cum i se nasc îndoieli. Şi, pe măsură ce îndoielile creşteau, voinţa sa de a iubi se împietrea. Astfel, cu cât ea făcea mai mult apel la inima lui, cu atât dragostea lui devenea mai abstractă”.

*

Orice *omor*, ca să fie justificat, trebuie să fie echilibrat prin dragoste. Eşafodul pentru terorişti era proba prin multiplicare cu nouă a dragostei.

*

În 1843, americanii eliberează Insulele Hawaii pe care englezii au fost obligaţi să le cedeze prin forţă. Melville prezent. Regele îşi invită supuşii să-şi „sărbătorească fericirea încetând să mai respecte vreo constrângere morală, legală sau religioasă timp de zece ani consecutiv; pe această perioadă, declară el solemn, toate legile teritoriului sunt suspendate”.

*

Erorile sunt vesele, adevărul e infernal.

*

Această incertitudine sacră, de care vorbeşte Melville, care ţine mereu în suspensie oamenii şi naţiunile.

*

Notă a lui Melville pe marginea *Eseurilor* lui Shelley: „Satana lui Milton este moralmente superior Dumnezeului aşa cum cel care perseverează în ciuda adversităţii şi a torturii este superior celui care, în recea securitate a unui triumf sigur, îşi exercită oribila răzbunare asupra vrăjmaşilor săi”.

*

Amare sunt apele morţii...

Melville la 35 de ani: „Am consimţit la anihilare”.

*

Hawthorne, despre Melville: „Nu credea şi nu se putea mulţumi cu necredinţa”.

*

L.G. — destul de frumoasă, dar, cum spunea Stendhal, lasă oarecum de dorit în privinţa ideilor.

*

În ziua când s-a despărţit de nevasta sa, i s-a făcut tare poftă de ciocolată şi a cedat acestei pofte.

*

Povestea bunicului domnului de Bocquandé. La liceu, este acuzat de a fi făcut o necuviinţă. El neagă. Trei zile de carceră. Neagă. „Nu pot mărturisi o greşeală pe care n-am comis-o”. Este avertizat tatăl lui. îi acordă fiului trei zile ca să mărturisească. Dacă nu, îl va trimite mus pe un vapor (familia e bogată). Trei zile de carceră. Scapă. „Nu pot mărturisi ceea ce nu am comis”. Tatăl, neînduplecat, îl îmbarcă drept mus. Copilul creşte, îşi petrece viaţa pe vapoare, devine căpitan. Tatăl moare. El îmbătrâneşte. Şi pe patul de moarte: „Nu eram eu”.

*

În timpul insurecţiei din Paris, gloanţele şuieră. „Ah! Ah!” strigă Gaston Gallimard. Robert Gallimard aleargă spre el, înnebunit. Dar Gaston strănută.

*

Ea îi oferea plăceri de vanitate. Şi pentru asta îi era credincios.

*

F.: „Sunt o fiinţă sucită. Nu-mi pot cunoaşte capacitatea de a iubi decât în funcţie de capacitatea de a suferi. Până nu sufăr, nu ştiu”.

*

Prefaţa la *Faţa şi reversul*

Există în mine rezistenţe artistice, aşa cum există la alţii rezistenţe morale sau religioase. Interdicţia, ideea că „asta nu se face”, care mi-e străină în calitatea mea de copil liber din fire, îmi este prezentă în calitate de sclav (şi sclav admirativ) al unei tradiţii artistice severe. (N-am depăşit aceste tabuuri decât în *Starea de asediu*, ceea ce explică duioşia pe care i-o port acestei opere, în general dispreţuite.)

Poate că şi această neîncredere vizează anarhia mea

profundă şi, prin aceasta, rămâne utilă. Îmi cunosc dezordinea, violenţa anumitor instincte, abandonul lipsit de graţie în care mă pot arunca. Opera de artă ca să fie înălţată (vorbesc la viitor) trebuie să se slujească de aceste forţe incalculabile ale omului. Dar nu fără a le înconjura de bariere. Barierele mele şi astăzi încă sunt prea puternice. Dar şi ceea ce trebuiau să reţină era puternic. În ziua când se va stabili echilibrul, în ziua aceea voi încerca să scriu opera pe care o visez. Va semăna cu *Faţa şi reversul*, adică o anume formă de iubire va fi tutorele meu acolo.

Se pare că pot s-o fac. Vastitatea experienţelor mele, cunoaşterea meseriei, violenţa şi supunerea mea. Voi aşeza în centru, ca aici, admirabila tăcere a unei mame, strădania unui bărbat de a regăsi o iubire care seamănă cu tăcerea aceasta, găsind-o în sfârşit, pierzând-o, şi revenind prin războaie, nebunia justiţiei, durerea, spre solitarul şi liniştitul a cărui moarte este o tăcere fericită. Voi pune acolo.

*

Maritain. Ateismul revoltat (ateismul absolut) aşază istoria în locul lui Dumnezeu şi înlocuieşte revolta printr-o supunere absolută. „Datoria şi virtutea nu sunt pentru el decât o supunere totală şi o totală jertfire de sine faţă de voracitatea sacră a devenirii”.

„Sfinţenia este şi ea o revoltă: înseamnă a refuza lucrurile aşa cum sunt ele. Înseamnă a lua asupra ta nenorocirea lumii”.

*

Banderolă pentru *Cei drepţi*: „Teroare şi justiţie”.

*

Roman. „Avea un fel al ei de a repeta de trei ori «Te iubesc» cu o voce şoptită şi precipitată, ca un crez puţin hăituit”.

*

„Principala mea ocupaţie, în ciuda aparenţelor, a fost întotdeauna iubirea (plăcerile ei mult timp şi, la sfârşit, extazurile ei cele mai sfâşietoare). Am un suflet romanesc şi întotdeauna mi-a fost foarte greu să-l fac să se

intereseze de altceva”.

*

La primăvară, când totul va fi încheiat, *să scriu ce simt*. Mici lucruri la întâmplare.

*

Roman. „Pe lângă majoritatea femeilor, putuse să se prefacă, în mod victorios. Pe lângă ea, niciodată. Un soi de intuiţie genială o punea la curent cu ce se petrecea în inima lui, îl pătrundea cu totul”.

*

Critică despre *Cei drepţi*: „Nicio idee despre dragoste”. Dacă aş avea nenorocirea să nu cunosc dragostea şi dacă aş vrea să fiu atât de ridicol, încât să vreau să mă instruiesc, nu la Paris sau în gazete aş veni să-mi fac educaţie.

*

Sfârşitul unei zile reci, asfinţiturile de umbre şi gheaţă. mai mult decât pot suporta.

*

Prefaţă la *Eseurile politice*: „La căderea lui Napoleon, scriitorul paginilor ce urmează, care găsea că este o înşelătorie să-ţi petreci tinereţea printre un politice, a plecat în lumea largă”. Stendhal: *Viaţa lui Rossini*.

*

Idem Stendhal (*Despre Dragoste*): „Omul nu este liber să nu facă ceea ce îi face mai multă plăcere decât toate celelalte acţiuni posibile”.

Idem: „Femeile extrem de frumoase uimesc mai puţin a doua zi. Este o mare nenorocire. etc.”

Ducele de Policastro care „la fiecare şase luni parcurgea o sută de leghe ca să vadă un sfert de oră la Lecca o amantă adorată şi păzită de un gelos”.

Cf.: Povestea Donnei Diana. Sfârşit de scenă; teatru (p. 108, Garnier).

*

Când totul se va fi terminat: de scris un talmeş-balmeş. Tot ce-mi trece prin cap.

*

Revoltă: sfârşitul revoltei fără Dumnezeu este filantropia. Sfârşitul filantropiei sunt procesele. Capitol „Filantropii”.

*

Ateu când era un soţ ireproşabil, s-a convertit când a devenit adulterin.

*

Sărac şi liber mai degrabă decât bogat şi aservit. Bineînţeles că oamenii vor să fie şi bogaţi, şi liberi şi asta îi face uneori să fie săraci şi sclavi.

*

Delacroix: „Ceea ce e mai real în mine sunt iluziile pe care le creez cu pictura mea. Restul este nisip mişcător”.

*

Mogador1.

*

Delacroix: „Ceea ce-i face pe oameni geniali… nu sunt ideile noi, e ideea asta, care-i stăpâneşte, că ceea ce s-a spus n-a fost spus destul”.

Idem: „Aspectul acestei regiuni (Marocul) va rămâne totdeauna în ochii mei. Oamenii acestei rase puternice se vor agita mereu, atât timp cât voi trăi, în memoria mea. În ei am regăsit cu adevărat frumuseţea antică”.

Idem: „… Ei sunt mai aproape de natură în o mie de feluri: hainele lor, forma încălţărilor. Iar frumuseţea se îmbină cu tot ce fac.

1 în manuscris, Mogador figurează cu litere mari, foarte puternic subliniate.

Noi, în corsetele noastre, în pantofii noştri strâmţi, în centurile noastre, inspirăm milă. Graţia se răzbună pe ştiinţa noastră”.

Pp. 212 – 213 (Plon), vol. I, admirabile pagini despre talent.

Îl clasează pe Goethe (motivându-şi în mod rezonabil judecata) „printre spiritele meschine şi atinse de afectare”.

„Omul acesta care întotdeauna se priveşte acţionând”.

*

10 ianuarie 1950

Niciodată n-am văzut foarte limpede în mine până la urmă. Dar am urmărit întotdeauna, din instinct, o stea invizibilă.

Există în mine o anarhie, o dezordine groaznică. Când creez, mor de o mie de ori, fiindcă este vorba despre o ordine şi toată fiinţa mea se refuză ordinii. Dar, fără ea, aş muri risipit.

*

După-amiază, soarele şi lumina năvălindu-mi în valuri în odaie, cerul albastru şi voalat, zgomote de copii urcând din sat, şopotul bazinului în grădină. şi iată clipe din Alger îmi revin în minte. Acum douăzeci de ani.

*

L., despre mama: „E ca pâinea, şi ce pâine!”

*

Bespalov: „Din revoltă în revoltă, din revoluţie în revoluţie, credeau că măresc libertatea şi, când colo, au ajuns la Imperiu”.

*

Revoltă. Ahile sfidând creaţia după moartea lui Patrocle.

*

Capitol: „Noi, nietzscheenii”.

*

Henri Miller: „Sunt uluit de grandioasa prăbuşire a lumii”. Dar există un tip de spirite pe care această prăbuşire nu îi uluieşte. Mai degrabă sordidă decât grandioasă.

Să domini opera, dar să nu uiţi *îndrăzneala*. Să creezi.

*

Couvreux. Soseşte, roagă să i se găsească la radio programul de ştiri de la B.B.C. care, după el, este de un interes constant, se aşază, şi adoarme.

*

Familia. „Nu trebuia să vă deranjaţi”. „Nu vă jenaţi”. „Vine din provincie”.

*

Teme. Hotel de provincie. Atracţia fiinţelor.

*

Mare. Nedreptatea climei. Arbori înfloriţi la Saint-Étienne. Mai rău încă. În cele din urmă, mi-aş fi dorit o faţă complet neagră. Astfel, popoarele din nord.

*

Februarie 1950

Muncă disciplinată până în aprilie. Pe urmă, muncă înflăcărată. Să tac. Să ascult. Să las să se reverse.

*

Noţiunea (şi realitatea) de intelectual datează din secolul al XVIII-lea.

*

Mai târziu, să scriu un eseu, să nu ţin seama de nimeni şi fără nicio rezervă, *despre ceea ce ştiu că este adevărat* (să fac ce nu vreau, să vreau ce nu fac).

*

Noaptea originară.

*

Citesc viaţa lui Rachel. Mereu aceeaşi decepţie în faţa istoriei. Toate cuvintele astea pronunţate de ea, în intimitate, de exemplu, şi care se alătură mulţimii vertiginoase a cuvintelor pierdute pe care nu le va cunoaşte nimeni. Pe lângă mulţimea asta, ce ne relatează istoria este o picătură de apă pierdută în mare.

*

În jurnalul lui Delacroix, un cuvânt (raportat) despre criticii care se apucă să creeze ei înşişi. „Nu poţi, în acelaşi timp, să dai pinteni şi să te ridici în şa”.

*

Delacroix – despre distanţe la Londra:

„Trebuie socotit în leghe: până şi disproporţia dintre imensitatea locului unde locuiesc persoanele acestea şi micimea naturală a proporţiilor umane mă face să-i declar inamici ai adevăratei civilizaţii care apropie oamenii de acea civilizaţie atică ce făcea Parthenonul mare cât una dintre casele noastre şi închidea atâta inteligenţă, viaţă,

forţă, măreţie în limitele strâmte ale unor frontiere care stârnesc zâmbetele barbariei noastre, la strâmtoare în imensele ei state”.

*

Delacroix: „În muzică *la fel ca în toate celelalte arte, desigur*, de îndată ce stilul, caracterul, într-un cuvânt, seriozitatea ajunge să se pronunţe, tot restul dispare”.

Idem: ceea ce revoluţiile au făcut să dispară în materie de monumente şi opere de artă – detaliul, spune Delacroix, este înspăimântător.

Idem: împotriva progresului. Vol. I, p. 428: „Datorăm Antichităţii puţinul pe care îl valorăm”.

*

Delacroix

Artistul trebuie să înveţe să evite *ceea ce nu trebuie încercat*. „Doar nebunii şi neputincioşii se frământă pentru imposibil. Şi totuşi *trebuie să fii îndrăzneţ*”.

Idem: „Este nevoie de o mare îndrăzneală ca să te încumeţi *să fii tu*”.

Idem: „Munca nu înseamnă numai să produci lucrări, înseamnă şi să dai preţ timpului”.

Idem: „Satisfacţia omului care a muncit şi şi-a folosit ziua cum se cuvine este imensă. Când sunt în starea asta mă bucur cu delicii de cele mai mărunte clipe de răgaz. Pot chiar, fără nici cel mai mic regret, să mă aflu în societatea oamenilor celor mai plicticoşi”.

Idem: „. să nu te preocupi prea mult de urmărirea unor lucruri care nu sunt decât vânt, ci să te bucuri de munca însăşi şi de orele delicioase care îi urmează”.

Idem: „Cât sunt de fericit să nu mai fiu silit să fiu fericit cum se înţelegea acest lucru pe timpuri (pasiunile)”.

Marile şcoli ale Italiei „unde naivitatea se îmbină cu cea mai mare ştiinţă”.

Idem, vorbind despre Millet: „Aparţine căprăriei artiştilor cu barbă care au făcut revoluţia din ’48 sau au aplaudat-o, crezând, pe cât se pare, că va exista egalitatea talentelor la fel ca şi aceea a averilor”.

Idem: contra progresului, p. 200 în întregime”. Ce

spectacol nobil în cel mai bun dintre secole, acest şeptel uman îngrăşat de filosofi”.

Idem: romanele ruseşti „au un parfum de realitate care uimeşte”. P. 341: „... imperfecta Creaţie...”

Talentul original: „timiditate şi uscăciune la început, largheţe şi neglijare a detaliilor la sfârşit”.

*

Ţăranul care, în mijlocul unei rugăciuni care smulsese lacrimi tuturor, rămăsese nepăsător. Le-a spus oamenilor care îi reproşau atâta răceală că nu ţine de parohia aceea.

*

Februarie ’50

Memoria îmi scapă tot mai mult. Ar trebui să mă hotărăsc să ţin un jurnal. Delacroix are dreptate: toate zilele care nu sunt notate sunt ca nişte zile care nu au existat. Poate, în aprilie, când îmi voi fi regăsit libertatea.

*

Volum: chestiuni de artă – în care îmi voi rezuma estetica.

*

Societate literară. Ne imaginăm intrigi negre, mari calcule ambiţioase. Nu sunt decât vanităţi, care nici nu cer prea mult.

*

Puţin orgoliu ne ajută să păstrăm distanţele. Să nu uit asta *orice ar fi*.

*

Plăcerea care se termină în gratitudine: corola zilelor. Dar la cealaltă extremitate: plăcerea amară.

*

Mistralul a răzuit cerul până a dat de o piele nouă, albastră şi strălucitoare ca marea. De pretutindeni cântecele păsărilor explodează, cu forţă, cu voioşie, cu veselă discordanţă, cu încântare nesfârşită. Ziua şiroieşte şi străluceşte.

*

Nu morala, ci împlinirea. Şi nu există altă împlinire

decât cea a dragostei, adică a renunţării la sine şi a morţii pentru lume. Să mergi până la capăt. *Să dispari*. Să te dizolvi în dragoste. Forţa iubirii va crea atunci, şi nu eu. Să te cufunzi în abis. Să te dezmembrezi. Să te nimiceşti în împlinirea şi pasiunea adevărului.

*

Epigraf: „Nimic nu face cât viaţa umilă, ignorantă, obstinată” (*Schimbul*).

*

Idem: „Există un mod de a te iubi, iar eu nu te-am iubit în felul ăsta”.

*

Adolphe. Relectură. Aceeaşi senzaţie de secătuire arzătoare. „Îl examinau (E) cu interes şi curiozitate ca o furtună frumoasă”. „Inima aceasta (a) străină de toate interesele lumii”.

*

„De îndată ce vedeam pe faţa ei o expresie de durere, voinţa ei devenea a mea: nu mă simţeam în largul meu decât atunci când era mulţumită de mine”.

*

„Aceste două fiinţe nefericite care numai ele singure se cunoşteau pe pământ, *care numai ele singure îşi puteau face dreptate*, se puteau înţelege şi consola, păreau doi inamici ireconciliabili, încrâncenaţi în a se sfâşia”.

*

Wagner, muzică de sclavi.

*

Roman. „Voia ca ea să sufere, dar departe de el. Era laş”.

*

Benjamin Constant: „Trebuie să se studieze mizeriile oamenilor, dar să se socotească printre aceste mizerii şi ideile pe care şi le fac despre mijloacele de-a le combate”.

*

Idem: „Pericol groaznic: ca politica de afaceri americană şi civilizaţia inconsistentă a intelectualilor să ajungă să se unească”.

*

Titlu *Eseuri solare1*: *Vara*. *Amiaza*. *Sărbătoarea*.

*

Februarie ’50

Stăpânirea de sine: să nu vorbesc.

Să notez: experienţa este o memorie, dar reciproca este adevărată. Să revin acum la detalii. Să prefer adevărul mai presus de toate.

*

Nietzsche: *Mi-a fost ruşine de modestia asta mincinoasă*.

*

1 în manuscris era scris: *Eseuri mediteraneene*. Corectura aparţine autorului şi a fost operată pe prima copie dactilografiată.

A înflorit rozmarinul. La picioarele măslinilor, cununi de violete.

*

Martie ’50

Protestanţii filantropi neagă tot ce nu este raţiune din moment ce raţiunea, în opinia lor, îi poate face stăpâni peste orice, chiar şi peste natură. Peste orice, în afară de Frumuseţe. Frumuseţea scapă acestui calcul. De aceea îi e atât de greu unui artist să fie revoluţionar, deşi este revoltat ca artist. De aceea îi este imposibil să fie un ucigaş.

*

Să aştept, să aştept să se stingă una câte una zilele a căror ghirlandă luminată se mai află încă în faţa mea. În fine, se stinge ultima şi se lasă o beznă desăvârşită.

*

1 martie

O lună de absolută stăpânire de sine – pe toate planurile. De reînceput apoi de la zero – (dar fără să pierd *adevărul, realitatea* experienţelor precedente şi *să accept atunci toate consecinţele, decis* să le depăşesc şi să le transfigurez în atitudinea ultimă, dar avizată, a creatorului. Să nu refuz nimic).

*

(Să pot spune: era greu. N-am reuşit asta din primul moment şi am luptat până la extenuare. Dar, în cele din urmă, am triumfat. Iar această oboseală dură face ca succesul să fie clarvăzător, mai umil, dar şi mai hotărât.)

*

Revoltă. După ce am redactat tot, să regândesc totul *plecând* de la documente şi idei astfel ordonate.

*

În artă, realistul absolut ar fi divinitatea absolută. De aceea încercările de zeificare a omului vor să perfecţioneze realismul.

*

Marea: nu mă pierdeam în ea, mă regăseam.

*

Prietenul lui Vivet care se lăsase de fumat, reîncepe, aflând că tocmai a fost descoperită bomba H.

*

Familia.

Căruţaşii sunt cei care au făcut Algeria. Michel. 80 de ani. Drept şi voinic.

X., fiica lui. îi părăseşte la 18 ani ca să-şi „trăiască viaţa”. Revine la 21, plină de bani şi, vânzându-şi bijuteriile, îi reface tatălui ei toată herghelia, răpusă de o epidemie.

„Omul viclean” al lui Gurgiev. Concentrare. Evocare de sine (să te vezi prin ochii altuia).

*

Iacob Genns, dictator al ghetoului din Vilnius, acceptă acest post poliţienesc ca să limiteze pierderile. Încetul cu încetul, trei sferturi din locuitorii ghetoului (48.000) sunt exterminaţi. În cele din urmă, este împuşcat şi el. împuşcat pentru nimic – dezonorat pentru nimic.

*

Titlu: *Geniul răului*.

*

Ea trebuia să moară. Atunci ar începe o fericire atroce. Dar suferinţa, asta este: „Ei” nu mor la momentul

potrivit.

*

După chinezi, imperiile pe cale de-a pieri au legi foarte numeroase.

*

Lumină radioasă. Mi se pare că ies dintr-un somn de 10 ani – încă înfofolit în bandajele nenorocirii şi ale falselor morale – dar din nou gol şi întors către soare. Forţă strălucitoare şi măsurată – şi inteligenţă frugală, ascuţită. Renasc şi ca trup.

*

Comedie. Un om căruia i se răsplăteşte oficial o virtute pe care o exercita până atunci din instinct. Din acel moment, o exercită conştient: catastrofe.

Stilul secolului al XVII-lea, după Nietzsche: curat, exact şi liber. Arta modernă: arta de a tiraniza.

După o anumită vârstă, dramele dintre fiinţe se agravează din pricina unei curse contra cronometru. Atunci devin insolubile.

*

Ca şi cum la primul soare al iubirii zăpezile acumulate în ea se topeau încetul cu încetul ca să dea frâu liber apelor irezistibile şi ţâşnitoare ale bucuriei.

*

4 martie 1950

Şi pe faţă mi-am dăruit inima pământului grav şi suferind, iar adeseori, în noaptea sacră, i-am promis să-l iubesc cu credinţă până la moarte, fără teamă, cu greaua sa povară de fatalitate, şi să nu dispreţuiesc niciuna dintre enigmele sale. Astfel, m-am legat de el cu o legătură de moarte. (*Empedocle* de Hölderlin)

*

Doar târziu ai curajul a ceea ce ştii.

*

Artiştii şi gândurile *fără soare*.

*

„Neînţelegerea în privinţa tandreţii, spune Nietzsche. O tandreţe servilă care se supune şi se înjoseşte, care

idealizează şi se înşală – dar, în acelaşi timp, o tandreţe divină care dispreţuieşte şi iubeşte, care transformă şi înalţă ceea ce iubeşte”.

*

Lumea în care mă simt cel mai *la îndemână*: mitul grec.

*

Inima nu e totul. Ea *trebuie să fie*, deoarece fără ea. Dar trebuie să fie stăpânită şi transfigurată.

*

Toată opera mea e ironică.

*

Tentaţia mea cea mai constantă, cea cu care n-am încetat niciodată să port o luptă extenuantă: cinismul.

*

Păgânismul pentru sine, creştinismul pentru ceilalţi, iată dorinţa instinctivă a fiecărei fiinţe.

*

Nu dificultatea, ci imposibilitatea de a fi.

*

Dragostea este nedreptate, dar dreptatea nu e suficientă.

*

Există întotdeauna în om o parte care refuză iubirea. Este partea care *vrea* să moară. Ea este cea care cere să fie iertată.

*

Titlu pentru *Rugul*: Déjanire.

*

Déjanire: „Aş fi vrut s-o opresc în timp, în ziua aceea deja îndepărtată de la Tuileries, când îmi ieşea în întâmpinare, cu fusta ei neagră şi bluza albă cu mâneci suflecate pe braţele aurii, cu părul despletit, cu pasul sigur şi faţa ca o proră”.

*

„Ceea ce mă tot gândeam de mult să-i cer am făcut în acea seară extremă: jurământul că nu va mai aparţine niciodată vreunui alt bărbat. Ceea ce poate atrage după

sine şi permite religia, nu voiam să trăiesc dacă iubirea omenească era incapabilă de asta. Mi-a făcut atunci acea făgăduială fără să-mi ceară şi mie acelaşi angajament.

Dar, în bucuria teribilă şi mândria dragostei mele, i l-am promis, cu voioşie. Însemna s-o ucid şi să mă sinucid, într-un fel”.

*

Acolo unde dragostea e un lux, cum să nu fie un lux şi libertatea? Motiv în plus, e drept, ca să nu le cedăm celor care fac o dublă mizerie din dragoste şi libertate.

*

Voltaire a bănuit aproape totul. N-a stabilit decât foarte puţine lucruri, dar le-a stabilit bine.

*

Roman. Personaje masculine: Pierre G., Maurice Adrey, Nicolas Lazarevici, Robert Chatté, M.D.b., Jean Grenier, Pascal Pia, Ravanel, Herrand, Oettly.

Feminine: Renée Audibert, Simone C., Suzanne O., Christiane Galindo, Blanche Balain, Lucette, Marcelle Rouchon, Simone M.B., Yvonne, Carmen, Marcelle, Charlotte, Laure, Madeleine Blanchoud, Janine, Jacqueline, Victoria, Violante, Françoise 1 şi 2, Vauquelin, Leibowitz.

Michèle, Andrée Clément, Lorette, Patricia Blake, M. Thérèse, Gisèle Lazare, Renée Thomasset, Evelyne, Mamaine, Odile, Wanda, Nicole Algan, Odette Campana, Yvette Petit-Jean, Suzanne Agnely, Vivette, Nathalie, Virginie, Catherine, Mette, Anne.

*

„Marea şi cerul atrag pe terasele de marmură mulţimea trandafirilor tineri şi viguroşi”. (A. Rimbaud)

*

Cei care scriu într-o manieră obscură au noroc: vor avea comentatori. Ceilalţi vor avea doar cititori, ceea ce, pare-se, este demn de dispreţ.

*

Gide vine spre U.R.S.S. pentru că se gândeşte *la bucurie*.

*

Gide: „Astăzi doar ateismul poate pacifica lumea” (!)
*
Dialog între Lenin şi un concentraţionar rus.
*
Parisul începe să servească o operă şi o scoate în faţă. Dar o dată ce ea este statornicită, începe plăcerea. Se punea problema distrugerii ei. Astfel, există în Paris, ca şi în anumite râuri din Brazilia, mii de peştişori care au această sarcină1. Sunt minusculi, dar nenumăraţi. Tot capul lor, dacă pot spune aşa, se află în dinţi. Şi îţi descărnează un om, complet, în mai puţin de cinci minute, nelăsând în urmă decât oasele albe. Pe urmă pleacă, dorm puţin, şi o iau de la început.
*
Din Bossuet: „Singura calitate de care sunt capabili cei mai mulţi oameni este să se revolte dacă li se refuză această calitate”. El îşi pierduse până şi asta.
*
Ca acei bătrâni care, într-o casă mare, odinioară plină de viaţă şi de ţipete, se retrag la un etaj, apoi într-o odaie, pe urmă în cea mai strâmtă dintre camere, unde îşi adună toate gesturile vieţii – claustraţi, în aşteptarea încăperii înguste, şi mai izolate.
*
Aprilie ’50. Din nou, Cabris2
Până la urmă, ajung aici. E greu, dar sfârşeşti prin a ajunge. Ah! nu-s frumoşi la vedere. Dar li se iartă. Cât despre cele două, trei fiinţe pe care le iubesc, ele sunt mai bune decât mine. Cum să accept acest lucru? Haide să sărim peste asta.
*
Noapte înceţoşată şi caldă. În depărtare, luminile pe coastă. În vale, un enorm concert de broaşte a căror voce mai întâi melodioasă pare să răguşească. Satele astea de lumină, casele… „Dumneata eşti poet, iar eu mă aflu de partea morţii”.
*
1 Aceeaşi imagine se regăseşte în *Căderea*.

2 Cabris, lângă Grasse.

Sinuciderea lui A. Sunt răscolit, fiindcă îl iubeam mult, bineînţeles, dar şi pentru că, brusc, am înţeles că-mi venea să fac la fel.

*

Cel puţin ele nu au ca noi obligaţia grandorii. Pentru bărbaţi, chiar şi credinţa, chiar şi umilinţa sunt o probă de grandoare. Istovitor.

*

Soseşte întotdeauna un moment când fiinţele încetează să mai lupte şi să se sfâşie, acceptă, în fine, să se iubească aşa cum sunt. Este împărăţia cerurilor.

*

Destul cu vinovăţia – cu remuşcarea.

*

Claudel. Bătrânul acela lacom precipitându-se spre altar ca să se îndoape cu onoruri. Mizerie!

*

Nuvelă. O zi bună. Doamna matură care vine singură. Cannes.

*

În mare roman. Lazarevici. Adrey. Chatté (şi comediile sale cu personaje întâlnite întâmplător).

*

A îmbătrâni înseamnă a trece de la pasiune la compasiune.

*

Doamna care ia fosfat de var. La masă. „Acest biet câine (un minunat cocher auriu), după toate acţiunile strălucite pe care le-a făcut în Indochina, credeţi că l-ar fi decorat cineva? Nu, la noi se pare că nu se decorează câinii. Uitaţi, în Anglia sunt decoraţi dacă s-au comportat bine în război. Dar la noi! Acesta, degeaba a descoperit toate ambuscadele chinezilor, nimic. Biet animal!”

Fata de la bar. „Scrisori, ah! nu. Nu-mi place să-mi bat capul”.

*

Secolul al XIX-lea este secolul revoltei. De ce? Pentru

că se naşte dintr-o revoluţie ratată, în care doar principiul divin a primit lovitura mortală.

*

27 mai 1950

Solitar. Iar focurile dragostei incendiază lumea. Merită durerea de a te naşte şi de a creşte. Dar trebuie să şi trăieşti, pe urmă? Orice vieţuire este atunci justificată. Dar şi orice supravieţuire?

*

După *Omul revoltat*, creaţie în libertate.

*

Câte nopţi într-o viaţă în care nu mai exişti!

*

Opera mea în timpul acestor două cicluri: fiinţe fără minciuni, deci nereale. Nu există pe lume. De asta, desigur, nici până în prezent nu sunt un romancier în sensul în care se înţelege acest cuvânt de obicei. Ci, mai degrabă, un artist care creează mituri pe măsura pasiunii şi angoasei sale. Şi tot de asta fiinţele care m-au entuziasmat pe lumea asta sunt întotdeauna cele care posedau forţa şi exclusivitatea acestor mituri.

*

Ceea ce este nesăbuit în dragoste e faptul că vrei să grăbeşti şi să *pierzi* zilele de aşteptare. În felul acesta vrei să te apropii de sfârşit. În felul acesta, prin unul dintre aspectele sale, dragostea coincide cu moartea.

*

Lagăr. Un paznic analfabet care se înverşunează împotriva unui intelectual. „Na, uite, pentru cărţi! Faci pe deşteptul vasăzică”. etc. Până la urmă, intelectualul îşi cere iertare.

*

Oamenii au chipul dificil al propriei cunoaşteri (chipurile acelea pe care le întâlnim uneori şi care ştiu). Dar, câteodată, sub cicatrice apare chipul adolescentului, care aduce mulţumiri vieţii.

*

În preajma lor nu am simţit nici sărăcia, nici

despuierea, nici umilinţa. De ce să n-o spun: am simţit şi încă îmi mai simt nobleţea. În faţa mamei, simt că fac parte dintr-o rasă nobilă: cea care nu invidiază nimic.

*

Am trăit fără măsură din frumuseţe: pâine veşnică.

*

Pentru majoritatea oamenilor, războiul înseamnă sfârşitul singurătăţii. Pentru mine el este singurătatea definitivă.

*

Iute ca fulgerul, o singură şi fulgerătoare lovitură de cuţit, împreunarea taurului este castă. Este împreunarea zeului. Nu voluptate, ci arsură şi nimicire sacră.

*

Vosgi1. Datorită gresiei roşii, bisericile şi colinele lor au culoarea sângelui uscat. Tot sângele cuceririlor şi puterii a şiroit peste ţara asta şi s-a uscat pe sanctuarele ei.

*

Morală inutilă: viaţa este morală. Cel care ne dă totul nu obţine totul.

*

Când ai şansa să trăieşti în universul inteligenţei, prin ce nebunie să-ţi doreşti să intri în ţipetele şi teribila casă a pasiunii.

*

Iubesc tot şi nu iubesc nimic. Înseamnă că nu iubesc nimic.

*

1 Camus a venit să-şi continue convalescenţa în munţii Vosgi.

Sfârşitul Déjanirei. O ucide sistematic, puţin câte puţin (ea dispărea treptat din faţa lui, iar el vedea cum i se zbârcesc trăsăturile, cu o groaznică speranţă şi un chinuitor suspin de iubire). Ea moare. El o regăseşte pe cealaltă, din nou tânără şi frumoasă. O delicioasă iubire se înalţă iar în inima lui. „Te iubesc”, îi spune.

Exerciţiile spirituale ale Sfântului Ignaţiu – ca să

prevină somnolenţa în timpul rugăciunii.

*

Toată puterea ştiinţei urmăreşte astăzi să întărească statul. Niciun savant nu s-a gândit să-şi orienteze cercetările către apărarea individului. Şi totuşi în acest punct ar avea un sens francmasoneria.

*

Dacă epoca n-ar fi decât tragică! Dar ea este mârşavă. De aceea trebuie pusă sub acuzare – şi iertată.

*

I. Mitul lui Sisif (absurd).

— II. Mitul lui Prometeu (revoltă).

— III. Mitul lui Nemesis.

*

Joseph de Maistre: „Nu ştim ce este sufletul unui pungaş, dar cred că ştiu ce este sufletul unui om onest: ceva care te face să te înfiori”.

*

Deschideţi închisorile sau dovediţi-vă virtutea.

*

Joseph de Maistre: „Vai de generaţiile care se adresează epocilor lumii”. Ca acel înţelept chinez care, când voia răul cuiva, îi ura să trăiască o epocă „interesantă”.

*

Baudelaire. Lumea a dobândit o asemenea consistenţă în vulgaritate, încât investeşte dispreţul omului spiritual cu violenţa1 pasiunii.

1 Ezităm, în manuscris, între „nobleţe” şi „violenţă”.

*

Unterlinden: „Toată viaţa am visat la pacea din mănăstiri”. (Şi n-aş fi putut, desigur, să rezist acolo mai mult de un an.)

*

Europa ca o tarabă – te aduce la disperare.

*

Angajament. Am cea mai elevată şi totodată cea mai pasională idee despre artă. Mult prea elevată ca să

consimt s-o supun la ceva. Mult prea înaltă ca să vreau s-o despart de ceva.

*

„Dragostea pentru el era imposibilă. Nu avea dreptul decât la minciună şi adulter”.

*

Claudel. Spirit vulgar.

*

Savoia. Septembrie ’50

Fiinţele care, precum M., veşnici emigranţi, sunt în căutarea unei patrii, sfârşesc prin a o găsi, dar numai în durere.

*

Durerea şi chipul ei uneori mârşav. Dar trebuie să rămâi în ea şi să trăieşti din ea ca să plăteşti preţul. Să te distrugi în ea fiindcă ai cutezat să-i distrugi pe ceilalţi.

*

Roman. „Îşi amintea că, într-o zi, în cursul uneia dintre acele scene atroce, în timp ce creştea în el presimţirea unui viitor oribil, ea îi spuse că îşi jurase să nu-i aparţină decât lui şi că niciodată, după dispariţia lui, nu va mai exista altcineva pentru ea. Şi în clipa aceea, când ea credea că-i spune ce era mai elevat, mai iremediabil în dragostea lor, când o spunea cu adevărat, în acel moment, când se gândea să-l lege şi să-l contopească în ea, lui i-a venit, dimpotrivă, ideea că este eliberat şi că venise momentul să fugă şi s-o lase acolo, sigur de fidelitatea şi de sterilitatea ei absolute. Dar a rămas în ziua aceea – ca şi în celelalte”.

*

Paris. Septembrie ’50

Ceea ce am de spus e mai important decât ceea ce sunt. Să fiu şters – şi *să şterg*.

*

Progres: să renunţ să mai împărtăşesc unei fiinţe iubite suferinţa pe care mi-o produce.

*

Frica de a suferi.

*

Faulkner. La întrebarea: „Ce gândiţi despre tânăra generaţie de scriitori?”, el răspunde: „Nu va lăsa nimic valabil. Nu mai are nimic de spus. Ca să scrii, trebuie să fi înrădăcinat în tine marile adevăruri primordiale şi să-ţi fi îndreptat opera spre unul dintre ele ori spre toate în acelaşi timp. Cei care nu ştiu să vorbească despre mândrie, onoare, durere sunt scriitori fără viitor, iar opera lor va muri odată cu ei sau înaintea lor. Goethe şi Shakespeare au rezistat la toate deoarece credeau în inima omenească. Balzac şi Flaubert la fel. Sunt eterni”.

„Care e cauza nihilismului care a năpădit literatura?”

„Frica. În ziua când oamenii vor înceta să se mai teamă, vor reîncepe să scrie capodopere, adică opere durabile”.

*

Sorel: „Discipolii îşi somează maestrul să încheie era îndoielilor aducând soluţii definitive”.

*

Nu e nicio îndoială că oricărei morale îi trebuie *puţin* cinism. Unde este limita?

*

Pascal: „Am petrecut mult timp din viaţă crezând că există o dreptate: şi aici nu greşeam; fiindcă există, în măsura în care Dumnezeu a vrut să ne-o reveleze. Dar nu gândeam asta în felul acesta şi aici mă înşelam; deoarece credeam că dreptatea noastră era în mod esenţial dreaptă şi că aveam cum s-o cunosc şi s-o judec”.

*

N. (Elenii). „Cutezanţă a raselor nobile, cutezanţă nebună, absurdă, spontană… indiferenţa şi dispreţul lor faţă de toate instinctele de apărare ale corpului, pentru viaţă, pentru bunăstare”.

*

Roman. „Dragostea se împlineşte sau se degradează. Mutilarea pe care o lasă în urmă este cu atât mai mare, cu cât dragostea e mai avortată. Dacă dragostea nu e creatoare, ea împiedică pentru totdeauna orice creaţie

adevărată. Este un tiran şi încă un tiran mediocru. Astfel, P. se simţea mâhnit că s-a pus în situaţia de a iubi fără să poată da tot acelei iubiri. În risipa asta nesăbuită de ore şi de suflet recunoştea un soi de justiţie care, până la urmă, era singura pe care o va fi întâlnit cu adevărat pe acest pământ. Dar a recunoaşte această justiţie însemna, în acelaşi timp, a recunoaşte o datorie: aceea de a înălţa acea dragoste, ca şi pe ei înşişi, deasupra mediocrităţii, de a accepta suferinţa cea mai cumplită, dar şi cea mai sinceră, cea din faţa căreia se retrăgea dintotdeauna, cu inima bătând, copleşit de laşitate. Nu putea să facă mai mult, nici să fie altul, iar singura iubire care ar fi salvat totul era o iubire în care ar fi fost acceptat aşa cum era. Dar dragostea nu poate accepta ceea ce este. Altfel n-ar striga pretutindeni. Strigă ca să refuze bunătatea, compasiunea, inteligenţa, tot ce duce la înţelegere. Strigă imposibilul, absolutul, cerul în flăcări, primăvara inepuizabilă, viaţa depăşind moartea şi moartea însăşi transfigurată în viaţă veşnică. Cum să fi fost acceptat, el, în dragoste, el care, într-un fel, nu era decât mizerie şi avea conştiinţa acelei mizerii. Doar el putea să se accepte – acceptând lunga, nesfârşita şi atrocea durere de a pierde dragostea şi de a şti că o pierduse din vină proprie. Asta era libertatea sa, şiroind de un sânge teribil, e adevărat. Dar asta era şi condiţia ca măcar ceva să fie creat în propriile limite, în sfinţirea propriei mizerii şi a mizeriei oricărei vieţi, dar şi în efortul spre grandoare, singurul efort ce-l justifica.

Dincolo de tortura asta, orice slăbiciune conferă dragostei un chip pueril şi stupid, de fapt, o transformă în acea constrângere zadarnică şi rătăcită împotriva căreia o inimă mai exigentă se răzvrăteşte până la urmă. Da, asta trebuia să spună: «Te iubesc – dar nu simt nimic, sau doar puţin lucru, iar tu nu mă poţi accepta cu adevărat cu toată dragostea ta. Tu pretinzi tot, în străfundul sufletului, la rădăcina ta, iar eu nu am şi nici nu sunt totul. Iartă-mă că am mai puţin suflet decât dragoste, mai puţin noroc decât dorinţă şi că iubesc mai sus decât pot atinge. Iartă-mă şi nu mă mai umili. Când nu vei mai fi în stare să-mi porţi

dragoste, vei fi în stare de dreptate. În ziua aceea îmi vei măsura infernul şi atunci mă vei iubi mai presus de noi înşine cu o iubire care nici mie nu-mi va putea vreodată fi de ajuns, dar pe care o voi pune totuşi pe seama vieţii ca s-o accept încă o dată, în suferinţă.» Asta era, da, dar atunci începea ce era mai greu. Ea fiind absentă, zilele ţipau, fiecare noapte era o rană”.

*

Pasiunea cea mai puternică a secolului al XX-lea: servitutea.

*

La Brou, statuile funerare ale Margueritei de Austria şi Philibert de Savoia, în loc să privească cerul, se privesc unul pe altul pe vecie.

*

Cei care n-au pretins virginitatea absolută a fiinţelor şi a lumii, care nu au urlat de dor şi neputinţă în faţa imposibilităţii ei, care nu s-au distrus încercând să iubească, pe jumătate, un chip care nu poate inventa iubirea şi nu face decât s-o repete, aceştia nu pot înţelege realitatea revoltei şi furia ei distructivă.1

*

Action française. Mentalitate de paria ai istoriei: resentimentul. Rasism de ghetou politic.

*

Nu-mi plac secretele celorlalţi. Dar mă interesează mărturisirile lor.

*

1 Cf. *Omul revoltat*.

Piesă despre un om fără personalitate. Îşi schimbă des imaginea despre sine după cum i-o propun ceilalţi. Se comportă lamentabil cu soţia sa. Inteligent şi curajos cu cea pe care o iubeşte etc... Vine ziua când cele două imagini intră în conflict. Până la urmă:

Slujnica: Domnul e foarte amabil.

El: Uite, Maria, asta e pentru dumneata.

*

Puţini oameni capabili *să înţeleagă* arta.

*

Pe vremea lui Rembrandt, artizanii erau cei care pictau bătăliile.

*

Paris. Ploaia şi vântul au aruncat frunzele de toamnă pe bulevarde. Calci peste o blană umedă şi roşcată.

*

Un şofer de taxi, negru, de o curtoazie neobişnuită în Parisul anului 1950, îmi spune trecând prin dreptul Comediei Franceze înconjurată de numeroase maşini: „Casa lui Molière e arhiplină în seara asta”.

*

De 2000 de ani asistăm la calomnierea necontenită şi perseverentă a valorii greceşti. În acest punct, marxismul succede creştinismului. Şi, de 2000 de ani, valoarea grecească rezistă în aşa fel încât secolul al XX-lea, sub povara ideologiilor sale, este mai degrabă grecesc şi păgân decât creştin şi rusesc.

*

Intelectualii fac teoria, masele economia. Până la urmă, intelectualii folosesc masele şi, prin ei, teoria utilizează economia. De aceea trebuie să se menţină starea de asediu şi aservirea economică – pentru ca masele să rămână mase de manevră. Este foarte adevărat că economia alcătuieşte materia istoriei. Ideile se mulţumesc să o conducă.

*

Ştiam adevărul despre mine şi despre ceilalţi. Dar nu-l puteam accepta. Mă răsuceam sub el, ars până la roşu.

*

Creatorii. Vor trebui mai întâi să se bată, când va veni catastrofa. Dacă va fi înfrângere, cei care vor fi supravieţuit se vor duce pe meleagurile unde va fi posibil să-şi găsească sălaş cultura: Chile, Mexic etc. Dacă va fi victorie: cel mai mare pericol.

*

Secolul al XVIII-lea: să consideri că omul este

perfectibil e deja un subiect discutabil. Dar să consideri, după ce ai trăit, că omul este bun.

*

Da, am o patrie: limba franceză.

*

Roman

1) Cucerirea Weimarului, sau ceva echivalent, de către vărgaţi1.

2) în lagăr, un intelectual trufaş este supus celulei scuipaţilor2. Toată viaţa lui din acel moment: să supravieţuiască pentru a putea ucide.

*

Dizolvarea grupului3. Lazarevici: „Ne iubim, ăsta-i adevărul. Incapabili să ridicăm un deget pentru ceea ce iubim. Nu, suntem neputincioşi. Dar refuzăm să facem şi puţinul pe care l-am putea face. Nu ne ducem la şedinţă, dacă plouă, dacă am avut parte de o scenă acasă etc. etc...”

*

Necinstea artistului când se preface a crede în democraţia principiilor. Căci atunci neagă ceea ce e mai profund în experienţa sa şi care reprezintă marea lecţie a artei: ierarhia şi regulamentul. Faptul că necinstea asta este sentimentală nu înseamnă nimic. Ea duce la sclavia din uzine sau din lagăre.

*

1 „Vărgaţii” desemnează, desigur, pe deportaţii concentraţionari.

2 Cf. *Căderea*.

3 Grupul Legăturilor Internaţionale a fost înfiinţat ca să vină în ajutor victimelor tuturor regimurilor totalitare.

Simone Weil are dreptate, nu persoana umană trebuie ocrotită, ci posibilităţile pe care le conţine ea. Şi, pe urmă, spune ea: „nu poţi să intri în adevăr fără să fi trecut prin propria ta nimicire: fără să fi sălăşluit mult timp într-o stare de totală şi extremă umilire”. Nenorocirea (un hazard poate să mă abolească) este starea aceasta de umilire, nu suferinţa. Şi mai spune: „Spiritul de dreptate şi

spiritul de adevăr sunt una”.

Spiritul revoluţionar refuză păcatul originar. Cu toate acestea, se cufundă în el. Spiritul grecesc nu se gândeşte la asta. Cu toate acestea, scapă din el.

*

Nebunii în lagărele de concentrare. În libertate. Ţinta unor glume crude.

*

În timpul ciomăgelii, la Buchenwald, un cântăreţ de operă este silit să-şi cânte ariile de succes.

*

Idem: Martorii lui Iehova, la Buchenwald, au refuzat să participe la colecta de haine de lână pentru armata germană.

*

La Hinzert, deţinuţii francezi purtau două majuscule pe haine: HN: *Hunde-Nation*: Naţie de câini.

*

Comunismul are şanse în Franţa pentru că este o naţiune militară.

*

Piesă:

— Uite ce este cinstea. Face rău crezând că face bine.

— Dar face distincţia dintre ele.

*

Principiul dreptului este cel al statului. Principiu roman pe care anul ’89 l-a reintrodus în lume prin forţă şi împotriva dreptului. Trebuie să revenim la principiul grecesc care este autonomia.

*

Text despre mare. Valurile, salivă a zeilor. Monstrul marin, marea de învins etc. Gustul meu dezordonat pentru plăcere.

*

Alexandre Jacob: „O, mamă, vezi, este umanitatea”.

*

Leibniz: „Nu dispreţuiesc aproape nimic”.

*

25 ianuarie ’51 – Valence

Strigasem, cerusem, mă bucurasem, disperasem. Dar, într-o zi, la 37 de ani, am cunoscut nenorocirea şi am aflat ceea ce, în ciuda aparenţelor, ignorasem până atunci. Către mijlocul vieţii a trebuit să reînvăţ din greu să trăiesc singur.

*

Roman. „Eu, care de mult timp trăiam, gemând, în lumea trupurilor, îi admiram pe cei care, precum S.W., păreau să scape din ea. În ceea ce mă priveşte, nu-mi puteam imagina o iubire fără posesiune şi deci fără umilitoarea suferinţă care e partea celor ce trăiesc în funcţie de corp. Ajungeam chiar să prefer ca o fiinţă care mă iubeşte să-mi fie credincioasă în trup mai degrabă decât în suflet şi în inimă. Ştiam şi că, pentru femeie, una o condiţionează pe cealaltă şi o pretindeam atunci, dar numai ca pe o condiţie a acelei posesiuni exclusive de care îmi păsa mai mult decât de tot restul, a cărei lipsă era o sursă nesfârşită de chinuri şi care era mântuirea mea personală. Paradisul meu se afla în virginitatea celorlalţi”.

*

Grasse, capitala frizerilor.

*

Să reiau trecerea de la elenism la creştinism, adevărata şi singura cotitură din istorie. Eseu despre destin. (Nemesis?)

*

Culegere de eseuri filosofice. Filosofia expresiei + comentariu cartea I Etică + reflecţii despre Hegel (lecţii despre filosofia istoriei) + eseu Grenier + comentariu la *Apologia lui Socrate*.

*

„Libertatea este un dar al mării”. (Proudhon)

*

Ceea ce am căutat atât de mult timp apare în sfârşit. Moartea devine o consimţire.

*

5 februarie. Să mori fără a fi pus în ordine nimic. Dar cine moare având totul pus în ordine, dacă nu…? De pus în ordine măcar liniştea celor pe care i-ai iubit. Ţie nimic nu-ţi este dat, nici măcar, mai ales nu, o moarte paşnică.

*

Februarie 1951[1]. *Omul revoltat*. Am vrut să spun adevărul fără să încetez a fi generos. Asta mi-e justificarea.

*

Lucru etc. 1) Eseu despre mare. Să alcătuiesc un volum de eseuri: Sărbătoarea; 2) Prefaţă la ediţia americană de teatru; 3) Prefaţă la ediţia americană de eseuri; 4) Traducere *Timon din Atena*; 5) Iubirea pentru ceea ce e departe. 6) Vocea eternă.

*

Ignaţiu de Loyola: „Conversaţia este un păcat dacă e dezordonată”.

*

După *Omul revoltat*. Refuzarea agresivă, obstinată a sistemului. De acum înainte aforismul.

*

Loyola. Specia umană: „Oamenii aceştia care merg în masă spre infern”.

*

Nuvelă. Angoasa morţii. Şi se sinucide.

*

1 în manuscris figurează 1950. Este, probabil, o eroare.

Rasa meschină de scriitori parizieni care cultivă ceea ce cred ei că este insolenţa. Valeţi care, în acelaşi timp, îşi maimuţăresc stăpânii şi râd de ei la bucătărie.

*

Doream câteodată moartea violentă – ca o moarte în care eşti cruţat să strigi contra smulgerii sufletului. Alteori, visam la un sfârşit lung şi tot timpul lucid ca măcar să nu se spună că am fost luat prin surprindere – în absenţa mea – ca să ştiu, în fine. Dar te sufoci, în pământ.

*

1 martie ’51

Amânându-şi concluziile, chiar atunci când i se par evidente, gânditorul progresează.

*

O virtute spectaculoasă care te face să-ţi negi pasiunile. O virtute mai profundă care te face să le echilibrezi.

*

Puternica mea concentrare pentru a uita.

*

Dacă ar fi să mor ignorat de lume, în fundul unei închisori reci, marea, în ultimul moment, mi-ar umple celula, ar veni să mă înalţe deasupra mea însumi şi să mă ajute să mor fără ură.1

*

7 martie 1951

Am încheiat prima redactare a *Omului revoltat*. Cu această carte se sfârşesc primele două cicluri. 37 de ani. Şi acum, creaţia poate fi ea liberă?

*

Orice împlinire este o servitute. Obligă la o împlinire superioară.

1 Cf. *Marea cât mai aproape*.

III

CARNETE martie 1951 – decembrie 1959

CAIETUL AL VII-LEA

martie 1951 – iulie 1954

Cel care a conceput grandoarea trebuie s-o şi trăiască.

Nietzsche

Prefaţă la F. şi R.1

„Atunci am început să iubesc arta cu acea pasiune violentă pe care vârsta, departe de a o diminua, a făcut-o din ce în ce mai exclusivă... Boala adăuga alte piedici, şi încă dintre cele mai dure, la celelalte pe care, oricum, le aveam. Dar ea favoriza până la urmă acea libertate a inimii, acea uşoară distanţare de interesele omeneşti care m-a ferit întotdeauna de amărăciune şi de resentiment. Privilegiul acesta (fiindcă este, într-adevăr, unul), de când

trăiesc la Paris, ştiu că este regesc. Fapt e că m-am bucurat de el fără piedici. Ca scriitor, am început să trăiesc în admiraţie, ceea ce, într-un sens, este raiul pe pământ. Ca om, pasiunile mele nu au fost niciodată «contra» cuiva. Ele s-au adresat întotdeauna celor mai buni sau mai mari decât mine”.

*

Demenţa secolului al XX-lea. Spiritele cele mai diferite confundă gustul pentru absolut cu gustul pentru logică. Parain şi Aragón.

1 *Faţa şi reversul*, apărut în 1937, la Charlot, în Alger, este prima carte a lui Camus. Autorul n-a acceptat să fie retipărită în Franţa metropolitană, la Gallimard, decât în 1958. Dar rândurile acestea, din 1951, care se regăsesc parţial în prefaţa scrisă pentru ediţia din 1958, dovedesc că se gândea la asta de mult. Cf. *Carnete* II.

11 iunie 1951. Scrisoare de la Régine Junier1 anunţându-mi sinuciderea ei.

*

Creatorul. Cărţile sale l-au îmbogăţit. Dar nu-i plac şi se hotărăşte să-şi scrie marea operă. Nu scrie decât asta şi o reface întruna. Şi, încetul cu încetul, se instalează în căminul său strâmtorarea, apoi mizeria. Totul se prăbuşeşte, iar el trăieşte într-o stare de fericire înspăimântătoare. Copiii se îmbolnăvesc. Trebuie să-şi închirieze apartamentul, să locuiască toţi într-o singură cameră. Scrie. Soţia lui devine neurastenică. Anii trec şi, într-o părăsire totală, el continuă. Copiii fug de acasă. În ziua când soţia sa moare la spital, pune punctul final, iar cel care-i anunţă nenorocirea îl aude doar spunând: „În fine!”

*

Roman. „Moartea lui a fost foarte puţin romanescă. I-au pus câte doisprezece într-o celulă prevăzută pentru doi. S-a sufocat şi a făcut o sincopă. A murit înghesuit în zidul slinos, în timp ce ceilalţi, cu capul spre fereastră, îi întorceau spatele”.

*

N.R.F.2 Ciudat mediu a cărui funcţie este să dea naştere unor scriitori şi în care totuşi pierzi bucuria de a scrie şi de a crea.

*

La ea fericirea pretindea totul, până şi uciderea.

*

Firescul nu este o virtute pe care o ai: trebuie s-o dobândeşti.

*

Răspuns la întrebarea despre cele zece cuvinte pe care le prefer: „Lumea, durerea, pământul, mama, oamenii, deşertul, onoarea, mizeria, vara, marea".

1 Régine Junier: americancă ce-l primise pe Camus. Într-adevăr, şi-a pus în practică proiectul de sinucidere.

2 Iniţialele revistei lunare *Nouvelle Revue Française*, înfiinţată în 1909. Periodic de literatură şi critică, urmărea revalorizarea valorilor intelectuale şi literare, cunoaşterea literaturilor străine. Dispărută în 1943, şi-a reluat apariţia în 1953 (n.tr.).

*

Vocea veşnică: Demetra, Nausicaa, Euridice, Pasifae, Penelopa, Elena, Persefona.

*

O, lumină! Este strigătul celor care, în tragediile greceşti, sunt aruncaţi în faţa morţii sau a unui destin teribil.

*

Bărbatul anului 1950: preacurvea şi citea ziarele.

*

Întotdeauna am avut impresia că mă aflu în largul mării: ameninţat în inima unei fericiri regeşti.

*

G. sau simulatorul: necrezând decât în ceea ce nu e de pe lumea asta, se preface a fi în real. Joacă jocul, dar cu ostentaţie. Astfel că nimeni nu crede că-l joacă. Simulează de două ori. Şi apoi, încă o dată: o parte din el este, într-adevăr, legată de carne, de plăceri, de putere.

*

Acceptarea a ceea ce este, semn de forţă? Nu, asta înseamnă servitute. Ci acceptarea a ceea ce a fost. În prezent, lupta.

*

Adevărul nu este o virtute, ci o pasiune. De aici şi faptul că nu e niciodată caritabilă.

*

Ticuri verbale la M… Şi tot – În tot şi pentru tot.

— Atât şi mai mult…

— Ştiţi, hm, ştiţi…

— N-am găsit-o interesantă.

— Se îndoieşte de toată lumea, aşa că e ceva jenant.
— S-o spun! Trebuie să văd ca să cred.

— E ceva unic.

— Când trebuia să fie operată.

— Tacâmuri împrăştiate (desperecheate).

— Era ceva de spus, ei bine, uite, ai să mi-o plăteşti.

— Adu-ţi aminte, ştii, avea un şic.

— Şi dă-i, şi dă-i.

— Drept care.

— Faci pe şmecherul (soţului ei care iese afară fără pulover).

*

Idem: Augusta, în faţa căreia un soldat, de care se ocupa, îşi exprimă recunoştinţa în următorii termeni: „Doamnă Pellerin, pentru mine aţi fost mai rea decât o mamă”. Ea povesteşte despre bombardamentul de la Nantes. Surprinsă pe stradă, se refugiase sub o poartă cu o prietenă. „Purtam o vulpe şi un costum nou. Când s-a terminat, eram în combinezon”. Prietena dispare sub ruine: „Am tras-o de păr. Nu-i mai rămăsese decât un deget”. „Şi, între timp, bărbatul meu era în culmea fericirii, nu se întreba dacă o să ies de sub dărâmături. În ajun îmi scosesem actul de identitate. La semne particulare, scrisesem «n-are», a doua zi nu mai aveam chip”.

*

Un baptist care petrece cincizeci de zile şi cincizeci

de nopţi într-o carceră neagră de la Buchenwald. „Când am ieşit, lagărul de concentrare mi s-a părut la fel de frumos ca libertatea”.

*

„Rămân o singură fiinţă cei care, la timpul hotărât prin voinţă proprie, aleg despărţirea”. Hölderlin, *Moartea lui Empedocle*.

Idem: „Dar tu, tu te-ai născut pentru o zi limpede”.

Idem: „În faţa lui, într-o voioasă oră a morţii, într-o zi sfântă, divinul a aruncat vălul”.

*

Atrocităţile amiralului Kolceak sunt ceea ce, după Victor Serge, i-au avantajat, în P.C. rus, pe cekişti faţă de toţi cei care voiau mai multă omenie.

*

1920. Abolirea pedepsei cu moartea. În noaptea care precedă promulgarea decretului, cekiştii îi masacrează pe prizonieri. Pedeapsă, de altfel, restabilită după câteva luni. Gorki: „Când vom isprăvi oare să mai ucidem şi să mai însângerăm?”

*

Victor Serge: „Tot ce s-a făcut în U.R.S.S. ar fi fost mult mai bine făcut de o democraţie sovietică”.

*

Prefaţă la *F. şi R.1* – Unchiul meu – „Voltairian, ca mulţi alţii pe vremea lui, manifestă dispreţul cel mai aspru faţă de oameni, în

1 Faţa şi reversul. Unchiul este Gustave Acault, soţul unei surori a mamei lui Camus, măcelar pe strada Michelet, la Alger.

general, şi faţă de clienţii săi burghezi, în particular. În materie de satiră şi de anatemă, era scânteietor. Avea şi caracter, iar frecventarea lui m-a făcut să devin dificil. Acum că a murit, mă plictisesc la Paris şi mă gândesc la el”.

*

Cum se extinde prin război socialismul secolului al XX-lea: războiul din ’14 face să se aprindă revoluţia din

’17. Războiul străin adăugat războiului civil în China dă naştere lui Mao Zedong – în 1939 este sovietizată Ucraina poloneză şi Bielorusia, statele baltice şi Basarabia. Războiul din 1941 – 1945 aduce Rusia până pe Elba. Războiul contra Japoniei îi dă acesteia Sahalinele, Kurilele, Coreea de Nord. De văzut şi Finlanda şi Coreea de Sud.

*

Personaj de roman. Ravanel1. Inteligenţă pură. Contabilitatea terorismului. Plictis monden. Militantism. Poliţie. Procuror. De văzut, mai sus, nuvela procuror.

*

Trebuie să-ţi pui principiile în chestiunile mari. Celor mici le ajunge mizericordia.

*

Poziţiile cinice şi realiste îţi permit să tranşezi şi să dispreţuieşti. Celelalte te obligă să înţelegi. De unde prestigiul celor dintâi asupra intelectualilor.

*

Noi lucrăm în timpul liber fără a spera într-o adevărată răsplată. Ei lucrează curajos pentru eternitatea lor personală.

*

Orice ar pretinde, secolul nostru este în căutarea unei aristocraţii. Dar nu vede că pentru asta trebuie să renunţe la ţelul pe care şi-l declară sus şi tare: bunăstarea. Nu există altă aristocraţie decât cea a

1 Ravanel, politehnician, şef al Grupărilor France în timpul Rezistenţei, arestat de Gestapou, evadează, devine şef regional în M.U.R. [„Mişcarea pentru Unitatea Rezistenţei” (n.tr.)] – şi, după Henri Frenay, „membru nemărturisit al partidului comunist”. Pentru „nuvela procuror”, v. *Carnete* II.

sacrificiului. Aristocratul este mai întâi cel care dă fără să primească, cel care *se obligă*. Vechiul Regim a murit fiindcă uitase de asta.

*

Wilde1. A vrut să pună arta mai presus de toate. Dar măreţia artei nu este să planeze deasupra tuturor. Ea este,

dimpotrivă, amestecată în toate. Până la urmă Wilde a înţeles asta datorită durerii. Dar culpabilitatea acestor vremuri constă în faptul că este întotdeauna nevoie de durere şi de servitute ca să se întrevadă un adevăr ce se întâlneşte şi în fericire când inima este demnă de el. Secol servil.

*

Idem: nu există un talent pentru a trăi şi altul pentru a crea. Acelaşi ajunge pentru ambele. Şi putem fi siguri că talentul care nu a putut produce decât o operă artificială nu putea susţine decât o viaţă frivolă.

*

Roman. C. şi rochia ei cu floricele. Câmpiile serii. Lumina oblică.

*

Am plecat de la opere în care timpul era negat. Încetul cu încetul am regăsit izvorul timpului – şi maturizarea. Opera în sine va fi o lungă maturizare.

*

Au vrut să repudieze frumuseţea şi natura spre profitul unic al inteligenţei şi al puterilor ei cuceritoare. Faust a vrut să aibă Eufori-on fără Elena. Copilul miraculos nu mai e decât un monstru diform, un homunculus de eprubetă. Ca să se nască Euforion, nici Faust fără Elena, nici Elena fără Faust2.

*

Revoltă, adevăratul creuzet al zeilor. Dar ea formează şi idolii.

*

Moarte revoltătoare. Istoria oamenilor este istoria miturilor cu care ei au acoperit realitatea. De două secole dispariţia miturilor

1 Sub titlul *Artistul la închisoare*, Camus a scris o prefaţă la ediţia franceză a lucrării *Balada temniţei de la Reading*, reluată în *Encounter*, în 1954.

2 Notă pentru *Apărarea Omului revoltat*. Cf. Goethe, *Faust* II.

tradiţionale a convulsionat istoria pentru că moartea

a devenit fără speranţă. Şi totuşi nu există adevăr uman dacă nu există, în fine, acceptarea morţii fără speranţă. Înseamnă acceptarea limitei, fără resemnare oarbă, într-o tensiune a întregii fiinţe care coincide cu echilibrul.

*

Roman. O zi bună. „De-a lungul Croisettei1, se clătina pe tocurile ei înalte. Se mai uită încă o dată în oglindă, înainte să iasă din odaie. Bineînţeles, pantalonii din flanelă subţire se mulau cam mult. Şi, în mod vizibil, avea şoldurile mai late decât umerii. Dar, ce mai, femeile adevărate aşa sunt. Şi cam prea mult piept. Dar nu era încă dezastruos şi, în fond, şi asta dădea feminitate. Corpurile acelea care jucau volei pe plajă, sub locul unde se afla, trebuia să le observi bine ca să-ţi dai seama dacă erau de bărbat sau de femeie.

Mica siluetă neagră se îndrepta spre mare. Între fular şi ochelari, nu se vedeau decât două linii desenate cu penelul acolo unde altă dată fuseseră sprâncenele şi spaţiul alb şi gras al frunţii care căuta în zadar să se încreţească sub strălucirea soarelui”.

*

Mic act despre seducător.

Nu, nu beau decât apă.

— Mâncaţi.

— Mănânc puţin. Dacă beau câteodată o fac din motive igienice.

Ce adaugă dragostea dorinţei? Ceva nepreţuit, prietenia. Eu nu seduc, cedez.

De ce femeile? Nu pot suporta societatea bărbaţilor. Ei linguşesc sau judecă. Nu suport niciuna, nici alta.

La miezul nopţii, nimic, comandorul n-a venit. Seducătorul e trist. Pleacă. „Vino”, spune Anna. „Nu, nu se poate în aceeaşi zi să ai dreptate şi să fii fericit”. (se răzgândeşte). „Şi totuşi, dacă ai dreptate, nu mai rămâne decât fericirea.

— Nu mai rămâne decât dragostea în care n-ai crezut niciodată, fiindcă n-ai încetat niciodată să crezi în propriile visuri pe care le numeai Dumnezeu”. O priveşte. „Oare

asta să fie dragostea, ceea ce simt că urcă în mine? — 1 Denumirea unui celebru loc de promenadă din Cannes, după numele Capului Croisette (n.tr.).

Neîndoios asta e. Dar îndepărtează uşor tot restul din jurul acestei plante (gingaşe). Uşor-uşor, fă, în fine, loc fericirii”.

*

Roman. Unul dintre secretele lui B. este că ea n-a putut niciodată să accepte şi nici să suporte sau, pur şi simplu, să uite boala şi moartea. De aici vine distracţia ei profundă. Se străduieşte să trăiască precum ceilalţi, să simuleze picul de nepăsare şi inocenţă de care e nevoie ca să continui să trăieşti. Dar, în străfundurile ei, nu uită niciodată. Nu este nici măcar destul de inocentă pentru păcat. Viaţa pentru ea nu e decât timpul, care este el însuşi viaţă şi moarte. Ea nu acceptă timpul. Se încăpăţânează într-o luptă dinainte pierdută. Când cedează, iese pe firul apei, cu o faţă de înecată. Nu-i de pe lumea asta fiindcă refuză din toată fiinţa ei. De aici porneşte totul.

*

Dordogne1. Aici pământul e roz, pietrele au culoarea cărnii, dimineţile sunt roşii şi încununate de cântece neprihănite. Floarea moare într-o zi şi renaşte deja sub soarele oblic. Noaptea, crapul adormit coboară râul umflat; torţe de efemeride ard pe lampadarele de pe pod, lasă în mâini un penaj viu şi acoperă solul cu aripi şi ceară din care va ţâşni o viaţă fugitivă. Ce moare aici nu poate să treacă. Adăpost, pământ credincios, aici trebuie să revii, călătorule, în casa unde se păstrează urma şi memoria, şi ceea ce nu moare în om odată cu el, ci renaşte în fiii săi.

*

Nu e adevărat că inima se uzează – ci doar corpul care amăgeşte atunci.

*

Cei care preferă fericirii principiile lor refuză să fie fericiţi în afara condiţiilor pe care dinainte le fixaseră fericirii lor. Dacă sunt fericiţi, pe neaşteptate, devin

descumpăniţi – nefericiţi de a fi lipsiţi de nefericirea lor.

*

O tragedie despre castitate.

1 Călătorie cu maşina, în iulie 1951.

Roman. V. (şi ea traducea în acelaşi timp adevărul meu): Nu doresc nimic altceva decât ceea ce am. Nenorocirea, sau pedeapsa mea, este că nu mă pot bucura de ceea ce am.

*

Idem: adolescent şi chiar mult după aceea, singurul lucru care-l interesa în dragoste era necunoscutul, deci cunoaşterea. De aiciaventuri. Dar aventura nu e niciodată complet brutală, există întotdeauna un început, oricât de scurt ar fi el. Adesea acest început era suficient cunoaşterii, când erau puţine lucruri de cunoscut, şi atunci accepta legătura, convins că ea nu i-ar mai aduce nimic în plus.

Astfel confundă dragostea şi cunoaşterea aceia care au suficient orgoliu ca să creadă că-şi ajung sieşi, cu adevărat sau fals. Ceilalţi îşi recunosc limitele şi atunci dragostea lor este unică pentru că pretinde tot, şi mai curând fiinţa decât cunoaşterea.

*

Roman. A.W., tânăr american venit la Paris după ce a făcut războiul (în care a fost azvârlit, student fericit şi conformist). Trăieşte la Paris, blestemând America şi urmărind cu pasiune oglindirea grandorii şi a înţelepciunii pe care încă le mai citeşte pe chipul bătrânei Europe. Trăieşte ca un boem. A pierdut lustrul chipurilor americane. Nu este îngrijit – are cearcăne la ochi. Se îmbolnăveşte şi moare într-un hotel mizer. Şi strigă atunci spre acea Americă pe care n-a încetat s-o iubească, ca şi peluzele de la Harvard University, la Boston, şi loviturile bâtelor de base-ball, şi ţipetele la sfârşit de seară în preajma râului.

*

Roman. Partea întâi: meci de fotbal. Partea a doua: coridă.

*

Anumite seri a căror blândeţe se prelungeşte. Ne ajută să murim când ştim că asemenea seri vor reveni pe pământ după noi.

*

O femeie care iubeşte cu adevărat, din tot sufletul, cu o dăruire totală, creşte atunci atât de nemăsurat, încât nu există bărbat care să nu devină, prin comparaţie, mediocru, mizerabil şi lipsit de generozitate.

*

Roman. Într-o încăpere întunecată, cu nasul în cadranul luminos al radioului, un copil ascultă muzică.

*

Roman. Două personaje: prietenul neamţ.

— Marcel H.

*

La fel cum absurdul nu era în lume sau în noi, ci în contradicţia dintre lume şi experienţa noastră, la fel măsura nu este în real şi nici în dorinţă, ci… Măsura este o mişcare, o transpunere a efortului absurd.

*

Jurnalul contesei Tolstoi

P. 45 – despre metoda de lucru al lui T. T.: „Ce plicticos e să scrii”.

Contesa, 9 octombrie 1862 (căsătoria datează din 23 sept.): „Toate relaţiile trupeşti sunt respingătoare” şi, în decembrie, adevăratul strigăt feminin: „Dacă aş putea să-l ucid şi să creez altă fiinţă asemănătoare întru totul cu el, aş face-o cu plăcere”.

Aprilie ’63: „Latura fizică a dragostei joacă la el un foarte mare rol, în timp ce la mine nu joacă niciunul”.

’63: „Ce rămâne din bărbatul care am fost?” spune T.

Septembrie ’67: „Nu sunt decât o biată reptilă care a fost strivită, nu-s bună de nimic, nimeni nu mă iubeşte, am greţuri, doi dinţi stricaţi, o respiraţie neplăcută, sunt însărcinată. etc.”

’78: aflăm că Tolstoi citeşte la masă.

’87: el îi urlă că este urmărit de ideea să-şi

părăsească familia. ’90: ea citeşte într-ascuns jurnalul soţului ei pe care acesta îl ţine sub cheie.

Decembrie 90. El scrie: „Dragostea nu există. Există nevoia senzuală de a te uni cu altă fiinţă şi nevoia rezonabilă de a avea un tovarăş de viaţă”.

’91: pentru mine e un supliciu, îi spune el, să fiu înconjurat de servitori.

’91: contesa povesteşte că nu se poate obişnui cu murdăria şi cu mirosul neplăcut al contelui. *Idem* p. 283 (’97).

’92: contesa dezvăluie că L.T. nu e vesel decât din cauza iubirii fizice. Toată lumea, în opinia ei, o plânge şi o consideră „o victimă”.

Pe urmă, certuri pentru drepturi de autor: pp. 81 şi 97, 131 – 137, 216, 145.

P. 88 – mărturisire despre dubla iubire: „Persoanele care au pornit pe un drum greşit în viaţă, oamenii slabi şi proşti se aruncă asupra broşurilor lui Lev Nikolaevici”.

„Picioroangele pe care se caţără în prezenţa oamenilor obscuri”.

’97: el pleacă de acasă şi nu revine decât dimineaţa.

’97: el joacă tenis în fiecare dimineaţă.

La 70 de ani, după ce a parcurs 35 de verste călare, prin zăpadă, îşi mărturiseşte pasiunea pe care i-o poartă contesei, care o notează cu minunare.

*

Stalin, supranumit de tovarăşii săi (în ’17): „pata cenuşie”.

*

În culmea fericirii – şi noaptea îmi vine în întâmpinare.

*

Nimeni nu a dorit mai mult ca mine armonia, părăsirea de sine, echilibrul definitiv, dar întotdeauna a trebuit să tind spre asta pe căile cele mai dificile, prin dezordine, prin lupte.

*

„Desigur, spune el, mă tem să nu fiu destul de mort în

moarte şi să-mi lipsească aerul sub pământ. Dar încep să judec. Dacă mi-e teamă că o să-mi lipsească aerul înseamnă că mă tem să nu mor din asta. Din două una, ori nu voi muri şi voi continua să fiu lipsit de aer, dar atunci fără să mai fiu angoasat de asta. Ori voi muri şi atunci de ce această angoasă?

*

Roman. Jeanne P. şi gestul ei mecanic.

Idem: cimitirele militare din est. La 35 de ani fiul merge la mormântul tatălui său şi-şi dă seama că acesta a murit la 30 de ani. Deci el *este acum cel mai mare.1*

Arabii culcaţi aici. Şi uitaţi de toată lumea.

1 în 1947, Camus a văzut pentru prima oară mormântul tatălui său, la Saint-Brieuc. Avea 34 de ani. Lucien Camus fusese rănit mortal în bătălia de pe Marna, când nici nu împlinise 29 de ani.

*

Roman. Visările în maşină pe drumul spre Bérard.

*

V. Am recunoscut că, într-adevăr, există unele fiinţe mai mari şi mai adevărate decât altele. Şi că ele alcătuiesc pe tot cuprinsul lumii o societate invizibilă şi vizibilă care te îndreptăţea să trăieşti.

*

M. Moartea derizorie la capătul unei vieţi derizorii. Doar moartea inimilor mari nu este nedreaptă.

Refugiaţii spanioli. Domenech (război civil – războiul din ’39, rezistenţă, Buchenwald – şomer); García (pe care A.B. îl iartă de o datorie de 140.000 F.: „Ah, şi tu eşti ca mine, n-ai să ajungi niciodată bogat”); Gonzales (există clase – şi ele nu pot colabora – respinge toate amabilităţile patronului – vrea să fie tratat cu asprime.) Bertomeu: corul (şi pe urmă pune să se frigă sardele în biroul său).

*

Henry James (*Ambasadorii*): „Pe mine însumi mă urăsc când mă gândesc la tot ce trebuie luat de la viaţa celorlalţi ca să fii fericit şi că nici atunci nu eşti fericit”.

*

Mauriac. Admirabilă dovadă a forţei religiei sale: el ajunge la caritate fără să treacă prin generozitate. Greşeşte când mă trimite tot timpul la angoasa lui Hristos. Mi se pare că eu îl respect mai mult decât el, pentru că nu m-am socotit niciodată în drept să expun supliciul Mântuitorului meu, de două ori pe săptămână, pe pagina întâi a unui ziar al bancherilor. Se consideră scriitor al momentului. Într-adevăr. Dar are în dispoziţia lui o tendinţă invincibilă să se servească de cruce ca de o armă lansatoare. Ceea ce face din el un ziarist de prim ordin, dar un scriitor de mâna a doua. Un Dostoievski din Gironde.

*

Roman. „În momentele acelea, cu ochii închişi, primea şocul plăcerii întocmai ca o corabie cu pânze abordată brusc în ceaţă şi lovită de la coca la chilă şi totul în ea răsună sub lovitură, de la punte până la catargul din faţă şi până la sutele de odgoane şi grinzi ale extremităţilor care tremură atunci îndelung până în momentul când se răstoarnă încet pe o latură. Apoi urma naufragiul”.

*

Roman. Ceea ce-l izbea atunci era cât de puţine obiecte existau la el. Doar necesarul, niciodată cuvântul acesta nu fusese mai bine ilustrat. Când mama lui locuia într-o cameră, nu lăsa acolo nicio urmă decât, uneori, o batistă.

*

„Doream, chemam cele mai ascuţite suferinţe, convins că voi găsi de atunci înainte fericirea pe care o conţineau ele (să fiu capabil să gust fericirea…)”.

*

Dacă începi să dai înseamnă că te condamni deoarece nu dai suficient chiar atunci când dai tot. Şi se dă oare vreodată tot?

*

Să nu spui niciodată despre un om că este dezonorat. Acţiunile, grupurile, civilizaţiile pot să fie. Dar nu individul.

Căci, dacă el nu are conştiinţa dezonoarei, nu poate pierde o onoare pe care n-a avut-o niciodată. Iar dacă o are, arsura teribilă pe care o reprezintă asta e ca un fier roşu pe ceară. Fiinţa se topeşte, plesneşte sub focul unei dureri insuportabile în care este totodată regenerată. Este focul onoarei care tocmai tresaltă şi se afirmă prin însăşi durerea asta extremă. Este, cel puţin, ceea ce am resimţit eu în ziua, ba chiar în secunda când, în urma unei neînţelegeri, am crezut că sunt acuzat de o acţiune într-adevăr josnică. Nu era adevărat, dar în acea clipă am învăţat să-i înţeleg pe toţi umiliţii.

*

Decembrie ’51

Aştept cu răbdare o catastrofă care întârzie să vină.

*

Declaraţiile mele la radio – când mă ascult, găsesc că sunt exasperant. Aşa mă face Parisul, în ciuda tuturor eforturilor mele. Prea sunt tot timpul singur, de când a dispărut *Combat*, fără să am ceva unde să pot vorbi, susţine, expune, justifica la nevoie. Niciodată înlocuit de căldura celorlalţi sau, cel puţin, de spectacolul generozităţii lor. Până la urmă, îngheţ şi tocmai de aici îmi vine tonul acesta îngheţat, prea dispreţuitor ca să traducă într-adevăr dispreţul, dar exasperant pentru cine îl aude. Dacă aş simţi o adevărată încredere, măcar o secundă, aş râde şi totul ar fi în regulă.

*

Ideea pe care mi-o fac despre vulgaritate o datorez câtorva mari burghezi, mândri de cultura şi de privilegiile lor, ca Mauriac, din clipa când dau spectacolul vanităţii lor rănite. Ei încearcă atunci să rănească la chiar nivelul unde au fost răniţi şi descoperă, totodată, înălţimea exactă la care trăiesc în realitate. Virtutea umilinţei triumfă atunci pentru prima oară în ei. Bieţi meschini, într-adevăr, dar întru răutate.

*

N-am fost niciodată foarte supus în faţa lumii, a opiniei publice. Mai eram însă, deşi atât de puţin. Dar

acum tocmai am făcut efortul definitiv. Cred că în privinţa asta libertatea mea e totală. Liber, deci binevoitor.

*

Am despre mine ideea cea mai cumplită, zile în şir.

*

Viaţa lui Velázquez. Comentariu despre Velázquez.

Măsură. Ei o consideră ca rezolvarea contradicţiei. Dar ea nu poate fi altceva decât afirmarea contradicţiei şi decizia eroică de a se menţine în ea şi de a supravieţui.

*

Cea mai bună protecţie a U.R.S.S. împotriva bombei atomice este morala internaţională pe care se ocupă să o dezvolte prin condamnări publice. Compensează deci singura ei inferioritate recurgând la o judecată morală pe care totuşi o neagă în filosofia sa oficială.

*

Injustiţia ipocrită duce la războaie. Justiţia violentă le precipită.

*

Marxismul aduce societăţii iacobine şi burgheze acelaşi reproş pe care-l aducea creştinismul elenismului: intelectualism şi formalism.

*

Piesă. El se întoarce de la război. Nimic nu e schimbat, în afară de faptul că acum vorbeşte doar poetic.

*

Emerson: Orice zid e o poartă.

*

Să nu atac niciodată pe nimeni, mai ales în scris. Timpul criticilor şi al polemicii s-a încheiat.

— Creaţie.

*

Să înlătur *total* critica şi polemica.

— De acum înainte, singura şi constanta afirmaţie.

Înţelege-i pe toţi. Nu-i iubi decât pe câţiva dintre ei.

*

Cel mai rău dintre destine este proasta dispoziţie. O ştiu din experienţă. Şi asta a fost adevărata mea tentaţie

după ani de strălucire şi de forţă. I-am cedat, destul ca să o ştiu bine de acum înainte, şi pe urmă am ieşit din ea.

*

Overbeck a avut impresia că nebunia lui Nietzsche era simulată. Impresie pe care mi-a făcut-o întotdeauna orice dement. Dragostea poate să fie aşa. Pe jumătate, o simulare.

*

„Limita" trebuie să fie adevărul tuturor. Este şi a mea în măsura în care eu sunt al tuturor. Dar numai pentru mine: adevărul care nu se poate spune.

*

Guilloux despre Chamson: „Pentru el, celălalt nu e decât cineva care te-ar putea întrerupe".

*

Peste lumea întreagă, ţâşnind din milioane de maşini minunate, şuvoaie de muzică tristă.

*

Iuda ridică trădarea şi ura la rang de principiu ca să aducă mărturie, cel puţin indirect, în favoarea lui Hristos. Rezultat: secolul al XX-lea. În lipsa dragostei, lagărele.

*

Jurnalismul, după Tolstoi: un bordel intelectual. Voia să scrie un roman „În care să nu existe vinovaţi". Scrisoarea lui Turgheniev, pe moarte, către Tolstoi: „Am fost fericit să vă fiu contemporan".

*

Roman (sau piesă) – personaj: Ellan – fur. cf. Heliosang.

*

Mitul lui Euforion. Copilul titanismului contemporan şi al frumuseţii antice. Goethe îl face să moară. Dar el poate trăi.1

*

L-am reîntâlnit ieri pe P. Vianney2, pe care nu-l mai văzusem din timpul ocupaţiei şi zilele minunate ale Eliberării Parisului. Şi, dintr-odată, un dor imens, până la lacrimi aproape, de ceilalţi camarazi.

*

Man of Aran3. Viaţa teribilă a pescarilor. Şi, departe de a-i plânge, îi admirăm şi îi respectăm. Nu sărăcia sau munca necontenită duce la decăderea omului. Ci aservirea sordidă a uzinei şi viaţa periferiilor.

*

Ora două noaptea. Două vise favorite, de ani de zile, dintre care unul, sub forme diferite, este întotdeauna cel al execuţiei. Astă-noapte, trezindu-mă brusc, am putut să notez multe amănunte.

Merg spre supliciu. Scotto Lavina (prieten din Alger pe care-l văd foarte rar, dar la care ţin mult) mă însoţeşte. Îmi spune la ureche (mersul, în grup, este grăbit): „Chiar ieri nevastă-mea îmi vorbea de X. şi de X". Iar eu: „Fără nume proprii, mai ales fără nume proprii". El, foarte încet, ca unui bolnav: „Oh! Iartă-mă". Cineva din grup (sunt şi paznici a căror prezenţă o percep prea puţin şi mai este şi A., prezentă şi absentă, pe rând) mă întreabă de ce, şi eu spun.

1 Cf. nota 1, p. 375.

2 Philippe Vianney, din Rezistenţă, unul dintre conducătorii Mişcării de Eliberare Naţionale.

3 Film de Robert Flaherty (1934).

ajungând la picioarele unei scări imense: „Vreau să rămân în inima numelui comun", frază pe care mi-o repet mie însumi, cu un soi de pace. Copiii mei se află în vârful scării pe care urc eu, tot înconjurat, tot repede, şi cu mâinile, cred, legate. (Şi ideea că sunt împins, că suntem împinşi chiar – umblăm cu toţii aplecaţi înainte.) Jean se îndreaptă spre un colţ şi eu spun văzându-l (dar sentimentul acesta nu e în întregime în mine, mai curând ca o auroră, un fel de descoperire încântată şi angoasată): „Şi pe urmă el o va lua de la capăt". îi îmbrăţişez şi plâng, pentru prima oară. Ei îmi spun la revedere ca de obicei, mi se pare. Părăsim scara şi trecem printr-un soi de gară din care ies singur cu A. şi cu Vera. Vera mă însoţeşte de câtva timp – nu o cunosc în timpul visului, dar la trezire mă gândesc la ea ca la S. E îmbrăcată ca o ţărancă, vag port

din Europa Centrală, ca toată lumea din jurul meu. Peisajul e modern, gări, şantiere, este o noapte plină de un vânt uşor. La ieşirea din gară, mă îndrept, tot foarte decis, şi fără paznici, spre locul supliciului, cu o spaimă sporită, care devine insuportabilă. Dar ghicesc că Vera are un pistol, stil vechi, pe care l-a şterpelit din gară (de la cine?). De îndată ce sunt sigur de asta, scot un strigăt de bucurie „Ah! Vera, ştiam. (subînţeles: că ai face tot ce trebuie pentru asta). Cât de mult te iubesc”. Iau pistolul şi cursa reîncepe. Ne apropiem de un grup de bărbaţi care lucrează. Mi se pare că şovăi puţin, ca şi cum aş vrea să mai aştept, să mai trăiesc. Dar ceilalţi m-au depăşit puţin. Şi am dificultăţi în sprijinirea pistolului, prea lung, de tâmpla mea. Trag repede, gândindu-mă că nu mi-am luat rămas-bun de la A. şi de la nimeni. O străfulgerare teribilă în capul meu. Şi aud o frază, un soi de protest rostit de unul dintre oamenii care lucrează (şeful, cred) şi pe care am uitat-o în clipa când se sfârşeşte visul.

*

Roman picaresc. Jurnalist – din Africa spre tot universul.

*

Piesă de dragoste.

*

Morala voastră nu este şi a mea. Conştiinţa voastră nu mai este a mea.

*

V.: „Dacă s-ar găsi astăzi un remediu împotriva morţii, nu l-aş accepta. Durerea mea (moartea tatălui său şi a mamei sale), fericirea mea (dragostea ei) nu au un sens decât dacă trebuie să mă duc şi eu acolo”.

*

Emerson: „Se poate întâmpla ca însuşi cel care a susţinut doctrina asta (că omul are suflet) să o ia la fugă din faţa jurnalului compus noaptea de cine ştie ce şmecher obscur care nu ştie ce scrie şi îşi înmoaie pana în noroi şi în umbră”.

*

Idem: „Ce altceva ne rămâne decât să luăm drept sigur faptul că evitând minciuna şi mânia dobândim o voce şi un limbaj de om”.

*

Idem: „Nu cu scrupule va deveni cineva om mare. Măreţia vine după placul lui Dumnezeu, ca şi o zi frumoasă”.

*

Roman. În timpul ocupaţiei, trenul pentru St. Étienne-Dunières, într-o seară de iarnă. Trenul e aglomerat, două compartimente fiind rezervate armatei germane. Un soldat neamţ îşi dă seama, cu puţin înainte de staţia de la Firminy, că i s-a furat baioneta în timp ce fusese la toaletă. Urlete de furie. Doi muncitori care se pregăteau să coboare şi să se ducă acasă, ziua de lucru fiind încheiată, sunt înşfăcaţi, ţinuţi pe culoar în timp ce trenul pleacă mai departe. Ei protestează slab, vizibil nevinovaţi. La staţia următoare, soldaţii îi pun să coboare. îi vedem cum se îndepărtează în ceaţa îngheţată, gândindu-se, resemnaţi, la ce-i mai rău.

Martorul coboară şi el, nefericit. Nu-i poate urma. Nu ştie cum să-i elibereze. Îşi petrece noaptea în sala de aşteptare, cu gândul la ei. Nu-i nimic de făcut decât să continue, pentru ca asta să nu se mai repete. Dar până atunci cei doi vor fi bătuţi şi poate chiar vor muri.

*

Thoreau: „Atât timp cât un om rămâne acelaşi, întreaga lume îl aprobă, guvernele, societatea, chiar soarele, luna şi stelele”.

Idem, Emerson: „Ascultarea pe care o acordă un om geniului său, asta este credinţa prin excelenţă”.

*

Nietzsche către sora sa, despre afacerea Lou[1]: „Nu, eu nu-s făcut pentru duşmănie şi pentru ură. Până atunci n-am urât niciodată pe nimeni. Abia acum mă simt umilit”.

E nevoie, spune el, de nişte „anti-Alexandru”, de cei „care ar înnoda noul nod gordian al civilizaţiei greceşti după ce a fost tăiat”.

*

Ceea ce am spus am spus pentru binele tuturor şi al acelei părţi din mine care este de partea tuturor zilelor. Dar altă parte din mine cunoaşte o taină care nu e făcută să fie dezvăluită – şi cu care va trebui să mor.

*

„Un om labirintic nu caută niciodată adevărul, ci întotdeauna şi exclusiv pe Ariadna”.

*

La clinica din Jena, Nietzsche vorbeşte lucid despre orice cu Overbeck timp îndelungat – *numai despre operele sale nu*.

*

Geniul înseamnă o sănătate, un stil superior, o bună dispoziţie – dar la capătul unei sfâşieri.

*

Creaţia. Cu cât dă mai mult, cu atât primeşte mai mult.

— Să te risipeşti ca să te îmbogăţeşti.

*

Singurul nemuritor este acela pentru care toate lucrurile sunt nemuritoare. (E.2)

*

După Emerson, americanii sunt nişte mecanici atât de prodigioşi numai pentru că se tem de oboseală şi de suferinţă: din lene.

*

1 Lou Andreas Salomé. Scrisoare trimisă de Nietzsche în 1883, după împăcarea cu sora sa. La sfârşitul lui noiembrie 1882, îi scria Malvidei von Meysenburg: „Sora mea o socoteşte pe Lou un şarpe veninos care trebuie strivit cu orice preţ şi acţionează în consecinţă”.

2 Emerson.

Fiecare scriitor, mare sau mic, simte nevoia să spună sau să scrie că geniul este întotdeauna fluierat de contemporanii săi. Natural, asta nu-i adevărat în general, doar uneori şi adesea din întâmplare. Dar este lămuritoare nevoia asta la scriitor.

*

Emerson, 1848: „Cum de-am reuşit ca progresul maşinismului să servească tuturor, cu excepţia muncitorului? El a fost rănit de moarte”.

*

Idem: „Este dreptul fiecărui om să fie judecat şi caracterizat în funcţie de cea mai bună influenţă a sa”.

*

Anticii şi clasicii feminizau natura. Se intra în ea. Pictorii noştri o virilizează. Ea intră în ochii noştri, până ce-i sfâşie.

*

„Nu există psihologie în artă”. „Înseamnă că sunteţi lipsit de ea”. „Poate, dar asta e legea creaţiei: să faci ceva cu ce ai la dispoziţie. Abia pe urmă va trebui să judecaţi nu ceea ce am, ci ceea ce am făcut”.

*

Ca să rămâi om în lumea de azi, îţi trebuie nu numai o energie neclintită şi o tensiune neîntreruptă, ci şi puţin noroc.

*

Roman. „Nu, abia acum nu mai poate fi vorba de dragoste între noi. N-a fost niciodată vorba de aşa ceva. Din străfundul fiinţei mele, ţi-am cerşit ani în şir dragostea.

— Şi pe urmă nu ţi-am mai cerşit decât *atenţia*. Nu am obţinut-o nici pe una, nici pe cealaltă”.

*

Piesă. D. – trufaş, dispreţuitor, disperat, categoric.

*

G. este întrerupt în scrierea romanului său de o scenă pe care i-o face nevastă-sa. Vine să lucreze la Paris, dar nu reuşeşte să continue. De fapt, nu *vrea* să regăsească firul, ca să păstreze un argument şi să-şi menţină intact resentimentul.

*

Îi executa cu propria sa mână: „Trebuie, spunea el, să plăteşti cu persoana ta”.

*

Celor câtorva oameni care mi-au îngăduit să admir, le port cea mai mare recunoştinţă din viaţa mea.

*

Libertatea sexuală ne-a adus cel puţin asta: că acum sunt posibile castitatea şi superioritatea voinţei. Toate experienţele, femeile reţinute sau libere, înfocate sau visătoare, şi tu însuţi dezlănţuit sau circumspect, triumfător sau incapabil de dorinţă, s-a trecut prin toate. Nu mai există mister, nici refulare. Libertatea spiritului este acum aproape completă, stăpânirea de sine aproape întotdeauna posibilă.

*

Proiect. Dicţionar perpetuu (pentru *Cronici*). De scris *Capricii* (*à* la Goya).

*

În străfundurile mele, singurătatea spaniolă. Omul nu iese din ea decât pentru nişte *clipe*, apoi se întoarce în insula sa. Mai târziu (începând din 1939), am încercat să reunesc, am refăcut toate etapele epocii. Dar în pas cadenţat, pe aripile clamorii, sub biciul războaielor şi al revoluţiilor. Astăzi, sunt la capăt – şi singurătatea mea se revarsă de atâtea umbre şi opere care-mi aparţin numai mie.

*

Iguape. Un bărbat la capătul din faţă al bacului. Oraşul, procesiunea. Bărbatul, piatra se prăvălesc. Vizitatorul ia piatra, dar depăşeşte biserica şi merge spre fluviu. Încarcă piatra într-o barcă lungă şi urcă pe fluviu spre pădurea virgină în care dispare1.

*

Până şi moartea îmi va fi controversată. Şi totuşi ce doresc eu cel mai profund astăzi este o moarte tăcută, care să-i lase împăcaţi pe cei pe care-i iubesc.

*

1 Notă pentru „Piatra care creşte”, în *Exilul şi împărăţia*.

Într-o seară, răsfoind distrat o carte agreabilă, am

citit fără să clipesc: „La fel ca în cazul multor suflete pătimaşe, venise momentul când încrederea sa în viaţă slăbea". O secundă mai târziu, fraza răsuna din nou în mine şi am izbucnit în lacrimi.

*

O parte din mine a dispreţuit fără măsură epoca asta. Niciodată n-am putut pierde, nici în cele mai grele momente de lipsuri, gustul onoarei, şi inima mi s-a strâns de multe ori în faţa decăderii extreme care a atins secolul. Dar o altă parte din mine a vrut să-şi asume decăderea şi lupta comună...

*

Comedie despre presă

— A nuanţa? Dacă mai găsesc în vocabularul dumneavoastră un cuvânt ca acesta, vă dau pe uşă afară. (*Criticului dramatic*) Acest autor nu are prieteni aici. Veţi căuta deci să spuneţi că este vorba de idei. În Franţa, astăzi, simpla bănuială de inteligenţă este suficientă ca să nimicească un om. Dar veţi scrie cu fiecare ocazie că suntem poporul cel mai inteligent de pe pământ. Publicul nu mai admite inteligenţa decât în cuprinsul unor fraze idioate.

Sfârşit. A doua zi va scrie articolul care va dezvălui totul. Publicul nu are memorie.

— Noi suntem memoria lui. Scenă cu cititorul.

Revista presei: cel care-l expune pe Hristos la vedere, pe prima pagină a ziarului ghiftuiţilor. Progresistul prieten al lagărelor etc. Actul al III-lea la el acasă. Ascetic. Secretarului de redacţie idealist:

— Ziarul dumneavoastră nu se vede.

— Se citeşte.

— Un ziar e făcut să se citească, dar de la distanţă. Trebuie să poată fi citit pe exemplarul vecinului din metrou.

— Cine-l citeşte de la vecinul său nu-l cumpără.

— Nu, dar vorbeşte despre el.

*

28 februarie 1952. Descoperirea Braziliei, a lui Villa-

Lobos – odată cu el revine grandoarea în muzică. Capodoperă – nu-l văd la fel de mare decât pe de Falla.

Dacă ar fi să mor în seara asta, aş muri cu un sentiment îngrozitor, care mi-era necunoscut şi care totuşi îmi face rău astă-seară. Sentimentul că am ajutat şi că ajut mulţi oameni – şi că mie totuşi nu-mi vine nimeni în ajutor. Nu sunt mândru de mine.

*

Medeea – interpretată de compania Teatrului Antic. Nu pot auzi acest limbaj fără să plâng, ca acela care-şi regăseşte în fine patria. Cuvintele acestea sunt ale mele, ale mele sunt sentimentele, a mea este credinţa.

„Ce nenorocire pentru omul fără cetate”. „O, faceţi să nu fiu fără cetate”, spune corul. Eu sunt fără cetate.

*

Nemesis. Beţivănia sufletului şi a trupului nu este o demenţă, ci un confort şi o amorţire. Adevărata demenţă arde pe piscul unei nesfârşite lucidităţi.

*

Presa nu este adevărată pentru că e revoluţionară. Ea nu e revoluţionară decât dacă este adevărată.

*

Ibsen. (*împărat şi Galilean*) *1*. După Olimpul şi Calvarul, al III-lea Reich.

*

Polemică împotriva O.R.2. Este ridicarea în masă a tenebrionilor. Citesc în *Littré*: „Tenebrion”: 1) Prieten al tenebrelor intelectuale; 2) Gen de coleoptere dintre care o specie, în stare larvară, trăieşte în făină”. Se mai numeşte şi gărgăriţă. Amuzant.

*

Poeţii noştri blestemaţi3 au două legi: maledicţiunea şi intriga.

*

1 *împărat şi Galilean*, de Ibsen, ridică întrebarea: cum să împaci voinţa şi morala, pe de o parte, dragostea şi libertatea, pe de alta.

2 *Omul revoltat*.

3 în limba franceză: *poètes maudits* (n. red.).

Iubirea întru Dumnezeu este aparent singura pe care o suportăm din moment ce vrem întotdeauna să fim iubiţi în ciuda noastră.

*

Cf. Romain Rolland, *Viaţa lui Tolstoi*, p. 69: „Viaţa" în roman. *Idem*: „Este greu să iubeşti o femeie şi să nu faci nimic bun".

*

Bacantele1. Penteus ar trebui să spună: „N-am nevoie de lipsa voastră de măsură. Dar de a mea vreau să mor".

*

Ei sunt revolta, mândria, zidul de nezdruncinat care se ridică în faţa servituţii în creştere. Nu vor ceda acest rol nimănui – iar cine pretinde să se revolte altfel va fi excomunicat.

În ce punct ne aflăm, aşadar? Unul aşteaptă să vadă ziarul cel mai cinstit pe care să-l fi cunoscut vremurile astea, creat prin sacrificiul şi munca a sute de oameni, aşteaptă, spun eu, ca acest ziar să treacă în mâinile unui financiar veros, ca să meargă să-şi ofere serviciile acestui negustor de îndată ce oamenii liberi vor fi părăsit locul2. Altul în momentul chiar când îl susţine şi aplaudă pe vechiul său prieten împotriva mea, îmi scrie că nu trebuie să cred prea mult ce spune acel bătrân poet, şi, speriindu-se brusc, îmi scrie iar ca să mă implore să nu fac publice scrisoarea lui şi mica lui trădare. Altul vine pe urmă să-mi solicite un mic serviciu, îl primeşte şi, odată înapoiat acasă, compune un articol în care mă insultă şi despre care îmi va fi scris, de altfel, ca să mai îndulcească efectul. Iar altul, care se teme să nu fie prost judecat fiindcă a reprezentat mult timp o editură care a abuzat de încrederea mea, cere să se explice în faţa mea, primeşte o scrisoare care refuză din pură generozitate să-l confrunte cu patronul său şi, fără să piardă o clipă, meştereşte un eseu în care se întristează de faptul că moraliştii ca mine vor sfârşi într-o zi prin a deveni poliţişti.

Iată-i pe campionii noştri, pe blestemaţii noştri retraşi sub cortul confortabil al maledicţiunii şi care nu ies de acolo decât pentru intrigi.

1 Proiect de piesă intitulată ceva mai jos *Bacanta*. Camus se apropie încă o dată de Nietzsche, care a comentat *Bacantele* lui Euripide în *Naşterea tragediei*.

2 Aluzie la *Combat*.

Ei sunt cei care ne vor garanta libertatea şi care anunţă că vor ţine zdravăn în mână stindardul, în pofida furtunii care se apropie. Aiurea, prima scatoalcă a poliţistului de serviciu îi va pune în genunchi!

*

Fragment de scrisoare despre O.R1

Suntem destul de puţini. Dar adevărul trece înaintea eficacităţii. Trebuie să o definim pe aceasta din urmă înainte de a ne preocupa de primul. La ce ar folosi să fim milioane dacă „biserica” noastră ar avea drept prim comandament: Vei minţi? Asta nu înseamnă câtuşi de puţin că eficacitatea nu ar avea sens. Are un sens secund. Supravieţuirea adevărului nu este o problemă mai puţin importantă decât adevărul însuşi. Este o problemă care vine *după aceea*. Asta-i tot. Dar ea trebuie să fie rezolvată. Creştinii au început prin a fi doisprezece – marxiştii doi.

*

Scrisoare lui A. Maquet

Avansez cu acelaşi pas, pare-mi-se, ca artist şi ca om. Şi asta nu-i ceva preconceput. Este o încredere pe care o acord, cu umilinţă, vocaţiei mele. Viitoarele mele cărţi nu vor ocoli problemele momentului. Dar aş vrea ca ele să şi le supună, mai degrabă decât să se supună lor. Altfel spus, visez la o creaţie mai liberă, cu acelaşi conţinut. Voi şti atunci dacă sunt un artist veritabil.

*

După Melville, peştii *remoras*, din Mările Sudului, înoată prost. De aceea singura lor şansă de a înainta constă în a se agăţa de spinarea unui peşte mare. Cufundă apoi un soi de tub până în stomacul unui rechin, îşi pompează de acolo hrana, şi se răspândesc fără să facă

nimic, trăind din vânătoarea şi eforturile celuilalt. Aşa sunt şi moravurile pariziene.

*

O anumită rasă de oameni ştie cu cine poate să-şi facă de cap. Mai întâi cu cel care practică la maximum generozitatea şi loialitatea – şi pe care decenţa îl împiedică să uzeze de toate avantajele sale.

*

1 Omul revoltat.

Bacanta. Doi Dionysos: 1) Zeu al pământului. Zeu negru, zeu viril. Iahos, un strigăt personificat.1

2) Asiaticul decadent: vin şi voluptate, vorbărie. Cel pe care-l refuză Penteus.

La Eleusis nu erau iniţiaţi ucigaşii (Nero nu a îndrăznit) sau cei „a căror voce nu este justă”.

A doua zi a misterelor: „În mare, mistii!” 2

Ca să treacă în infern, Dionysos trebuie să vâslească singur.

Trei zei la Eleusis: Iahos, Demetra (mama), Triptolem3.

Sens: moartea nu e dureroasă. Viaţa pământească este o moarte, moartea este eliberare.

Urme la Evanghelistul Luca: „Lasă morţii să-i îngroape pe morţi şi tu du-te să anunţi împărăţia lui Dumnezeu”.

Întâiul Dionysos îl va reconstitui pe Penteu4: „Uite-l pe Dumnezeul tău, dar nu este demn să mă adore decât cel care a dovedit că nu va ceda niciodată în faţa desfrâului sufletului şi al trupului, în faţa falsului zeu care mă precedă întotdeauna. Înţelepciunea se deschide acum în faţa ta.

— Ah! Ard de dorinţa să o cunosc.

— Uite-o: ţi-ai cucerit acum dreptul la nebunie”.

Pentru şi bacanta urlă fără întrerupere în timp ce cade cortina.

Său. „Dar aşteaptă să adoarmă toţi. Ascultă. Totul tace. Acum ai dreptul la nebunie. Pentru tine singur. În singurătate. Şi fie ca ea să te ucidă doar pe tine!”

Intră Dionysos II, urmat de Dionysos I, deghizat în sceptic diletant (Silen?): „Să mă bucur, să mă bucur!”

Început: bătrânii aleargă la bacante.

1 Dionysos şi Iahos: două nume care desemnează acelaşi zeu. Iahos este şi strigătul violent de bucurie scos în timpul bacanalelor.

2 Pe 16 Boedromion, când răsuna strigătul: „Iniţiaţii în mare!”, fiecare alerga în rada de la Falere ca să facă o baie purificatoare.

3 Iahos este fiul Demetrei şi al fratelui ei, Zeus. Triptolem, văcarul ce a ajutat-o pe Demetra când îşi căuta fiica, pe Kore, răpită de Hades, a fost trimis în jurul lumii de zeiţă ca să-i înveţe pe oameni agricultura.

4 Pentru a fost sfâşiat în bucăţi de bacante, conduse de propria sa mamă, Agave.

Un filosof (Oare ucide? Cum ucide? Se ucide bine etc. El care ucide atât de bine şi eu care raţionez atât de bine. Vom face minuni. Eu îi voi împrumuta raţionamentul meu, iar el va ucide pentru mine.)

Un poet

Un preot: Preotule, ce vei face cu aceia?

Un negustor.

Nihilişti.

Bacanta: Vrea să se ducă acolo. Pentru se opune. „Cetatea trebuie apărată. Ea nu trebuie sacrificată dragostei”. „Ea nu trebuie să sacrifice dragostea”.

Dionysos I şi Pentru: Cine eşti tu ca să afişezi atâta virtute?

— Eu nu am virtute.

— Nu ai râvnit la o femeie?

— Ba da.

— Nu le-ai luat?

— Ba da.

— Nu eşti violent? (îl loveşte.)

Pentru sfâşiat în bucăţi. Dionysos II şi bacantele celebrează sacrificiul.

Intervine Dionysos I şi le impune tăcerea.

II – Cine poate face să tacă ţipetele demenţei?

I – Cel care cunoaşte demenţa şi o ţine supusă.

Idem: Un om ca mine, sclav, dacă ai avea măcar idee despre ce ascunde el. Am destulă mânie ca să-i lovesc pe zei în faţă, destulă dorinţă... ca s-o siluiesc pe femeia celui mai bun prieten... Dar mă scârbesc câinii ăştia care aleargă unii după alţii, fiecare cerând de la dorinţa celuilalt să-i înlocuiască dorinţa proprie. Eu, virtuos! (izbucneşte în râs) la drept vorbind, aş vrea să fiu, dar sângele meu arde, iar inteligenţa mea, având toate puterile, poate orice.

*

La patruzeci de ani consimţi la anihilarea unei părţi din tine. Să dea Dumnezeu, cel puţin ca toată dragostea asta nefolosită să însufleţească şi să facă să strălucească o operă pentru care nu mai am putere în acest moment[1].

*

Toţi şi toate peste mine, ca să mă distrugă, cerându-şi partea lor fără încetare, fără ca niciodată, niciodată, să-mi întindă mâna, să vină în ajutorul meu, în sfârşit, să mă iubească pentru ceea ce sunt şi

1 Camus a împlinit 40 de ani la 7 noiembrie 1953.

ca să rămân ceea ce sunt. Ei îmi socotesc energia fără limite şi cred că ar trebui să le-o împart, ca să-i fac să trăiască. Dar mi-am pus toate forţele în pasiunea istovitoare de a crea şi în rest sunt cel mai dezarmat şi cel mai nevolnic dintre toţi.

*

Roman. „Nu mai avea puterea să o iubească. În el mai dăinuia doar capacitatea de a suferi din cauza ei tot ceea ce în iubire este privaţiune sau lipsă. Ea nu-i mai putea da decât suferinţa. Cât despre bucurie, aceasta murise”.

Idem: „Se putea crede că ea era toată doar nesupunere şi era adevărat că acea fiinţă încununată de flăcări ardea ca însăşi revolta. Dar ea era mai ales acceptarea. «Voi accepta să mor astăzi (la treizeci de ani) fiindcă am avut destule bucurii. Şi dacă ar trebui să renasc, mi-aş dori aceeaşi viaţă, în pofida nenorocirilor ei

extreme»”.

*

Nu-i cred pe cei care spun că se cufundă în plăcere din disperare. Adevărata disperare nu duce niciodată decât la mâhnire şi inerţie.

*

Ei bine, iată-vă târfe ca şi ceilalţi!

*

Cine nu dă nimic nu are nimic. Cea mai mare nenorocire nu este să nu fii iubit, ci să nu iubeşti.

*

Împărţit între o fiinţă care refuză total moartea şi o fiinţă care o acceptă total.

*

Prea multe globule albe, insuficiente globule roşii, ba chiar unele mâncându-le pe celelalte, Franţa e asemenea unui bolnav de leucemie. Ea nu mai e capabilă să poarte un război, nici să declanşeze o revoluţie. Reforme, da. Însă e o minciună să i se promită altceva. Mai întâi trebuie să i se refacă sângele.

*

Stil. Prudenţă în faţa formulelor. Ele sunt uneori ca tunetul: izbesc, dar nu luminează.

*

Boghari-Djelfa1 – micul erg2. Sărăcia extremă şi uscată – dar aici regală. Corturile negre ale nomazilor. Pe pământul uscat şi tare – şi eu – care nu posed nimic şi nu voi putea niciodată să posed ceva, asemănător cu ei.

Laghouat şi în faţa colinei stâncoase acoperite de foi îndoite de silex – imensa întindere – noaptea care vine ca o umbră neagră din adâncul orizontului, în timp ce apusul devine roşu, devine roz, devine verde.

Câinii neobosiţi ai nopţii.

În oază, zidurile de noroi deasupra cărora strălucesc fructele de aur. Tăcerea şi singurătatea. Şi pe urmă ajungi într-o piaţă. Roiuri de copii veseli care se învârtesc asemenea unor dervişi micuţi şi râd arătându-şi toţi dinţii.

Poate că acum e momentul să vorbesc despre

deşertul în care am găsit aceeaşi evadare.

— Din adâncul orizontului. Mă şi aştept să văd apărând nişte animale fabuloase şi să găsesc acolo, mai simplu, o tăcere nu mai puţin fabuloasă, şi fascinaţia asta.

*

Doamna V.R. despre Malraux, care pleacă în Japonia: „Se duce acolo numai ca să aibă de unde să se întoarcă". Dar toţi suntem aşa un pic.

*

Naivitatea intelectualului din 1950 care crede că trebuie să se îmbăţoşeze ca să devină măreţ.

*

Solstiţiul de vară. Nuvelă care s-ar petrece în ziua cea mai lungă a anului.

*

1 în decembrie 1952, Camus a vizitat singur, cu maşina, teritoriile din sudul algerian. Sărăcia „regală" este o idee care se regăseşte în *Exilul şi împărăţia*. Laghouat i-a inspirat decorul din *Femeia adulteră*. Notele care urmează se referă aproape toate la pregătirea culegerii de nuvele *Exilul şi împărăţia*.

2 Regiune din Sahara acoperită de dune (n.tr.).

Florile deasupra zidurilor înalte, la Alger, în cartierul vilelor. O altă lume din care mă simţeam expulzat.

Moartea portarului. Soţia lui e bolnavă, culcată într-un pat mare. Lângă ea, în camera unică, pe un pătuţ pliant, este întins mortul, pe care-l poţi vedea de două ori pe zi, când te duci să-ţi iei corespondenţa.

„La revedere, spune ea, scumpule, cocoşelule. Ce mare e! Cât era de mare". Coşciugul a fost trecut „câş" şi gata! După mort. Doar vecinii urmează convoiul. „Când te gândeşti că acum trei zile beam cu el un *diabolo1* cu mentă". „Tocmai voiam să-l rog să schimbe conducta de gaz".

La cimitir suntem patru. Un gropar ne dă fiecăruia o garoafă pe care o vom arunca apoi peste frumosul indiferent.

*

La Buchenwald, unul din francezii noştri, cum soseşte, cere să vorbească aparte cu funcţionarul, şi el prizonier, care-l primise: „Vedeţi, dumneavoastră, cazul meu e excepţional: sunt nevinovat”.

*

Nuvelă într-o zi cumplit de călduroasă, *la Paris*.

*

Roman. Deportat. Sunt deportaţi şi soţia şi copiii. Aceştia mor. La întoarcere, bărbatul extraordinar prin inteligenţa şi blândeţea lui, îşi consacră viaţa căutării ucigaşilor. îl împinge într-o încăpere. îi spune: Am învăţat asta acolo – nu ucizi în acelaşi loc unde umileşti. E mai curat. Poftim telefonul. Cheamă. Ai timp.

*

Piesă despre întoarcere şi Adevăr

Scena I – Soţia şi prietena îl aşteaptă.

Scena a II-a – El revine şi în faţa prietenei îi dezvăluie soţiei că prima i-a fost amantă.

*

1 Amestec de limonadă cu un sirop, de exemplu, de mentă (n.tr.).

Nuvelă Brazilia1. O pasăre urubu2 începu să sforăie, deschise ciocul, începu ostentativ să se pregătească să zboare, îşi plesni de două ori de corp aripile pline de praf, se înălţă cu doi centimetri peste coama acoperişului şi recăzu ca să adoarmă aproape imediat.

*

Una câte una stelele cădeau în mare, cerul îşi picura ultimele lumini.

*

La sfârşit poartă piatra în coliba cea mai mizeră. Băştinaşii se strâng, fără să scoată un cuvânt, ca să-i facă loc. În tăcere nu se mai aude decât vuietul fluviului.

— Aici suntem ultimii, ultimul loc dintre ultimele.

*

— Europa. Câinii!

— Şi eu sunt un câine. Am adulmecat şi curvăsărit.

— Nu e nicio deosebire.

— Una mică. Mi-e ruşine.

— Ah! Eşti bogat!

— Nu, nu prea. Dar chiar şi fiind foarte sărac, am trăit întotdeauna ca un om bogat.

— Şi de asta ţi-e ruşine.

— De asta. Şi pentru că am minţit, adulmecat şi curvăsărit.

— Bine. Nu-i nimic de făcut.

— Nu.

Idem: Nu te poţi împiedica. Şi pe urmă vine un moment când nu mai poţi.

*

Nuvelă Podişurile înalte3. Soseşte bărbatul şi explică el însuşi crima sa.

„Iată. Asta e drumul spre Djelfa. Ai să găseşti o maşină. Ai s-o opreşti. La Djelfa, se află jandarmeria şi trenul. Pista asta, dimpotrivă.

1 Note pentru *Piatra care creşte*.

2 Denumire braziliană a unei păsări asemănătoare cu şoimul, din America de Nord şi de Sud, care se hrăneşte cu resturi şi cadavre (n.tr.).

3 *Oaspetele*.

străbate Podişurile înalte. Ai să găseşti la distanţă de o zi de mers primele păşuni şi pe nomazi. Te vor primi. Sunt săraci şi prăpădiţi, dar dau tot ce au oaspetelui.

Bărbatul care tăcea din ajun spune doar:

— Sunt încă regi?

— Da, spune Pierre. Ei sunt încă regi.

*

Nuvelă: *Cei muţi*

Nişte muncitori se întorc la uzină (dogărie) după eşuarea unei greve. Tac. Ziua la atelier.

După-amiază, hemiplegia patronului. Maistrul îl anunţă pe un muncitor. Acesta nu vorbeşte. Imediat după încetarea lucrului, plânge, cu braţele pe masă. „Până şi asta, până şi asta”.

*

O întreagă nuvelă dintr-o singură mişcare violentă.

Pe Pacific. Micuţa mută. N-a ştiut să-i spună că e însărcinată. El aleargă cu ea în braţe. Ea moare.

*

Nuvele cu titlul: *Nuvelele exilului1*:

1) Laghouat. Femeia adulteră.

2) Iguape – căldura umană, prietenia cocoşului negru.

3) Podişurile înalte şi condamnatul.

4) Artistul care se retrage (titlu: *Jonas*).

Pe urmă nu mai pictează. Cu mâinile pe genunchi, aşteaptă. Acum sunt fericit.

5) Intelectualul şi temnicerul.

6) Un spirit confuz – misionarul progresist se duce să-i civilizeze pe sălbaticii care îi taie urechile şi limba şi-l reduc la sclavie. El îl aşteaptă pe următorul misionar şi îl ucide cu ură.

7) Nuvelă despre nebunie.

*

1 Cinci dintre aceste şapte nuvele se regăsesc în *Exilul şi împărăţia*: „Femeia adulteră”, „Piatra care creşte” (Iguape), „Oaspetele” (Podişurile înalte şi condamnatul), „Jonas sau artistul la lucru”. „Renegatul sau un spirit confuz” (Un spirit confuz). Nuvela despre intelectual şi temnicer, ca şi cea despre nebunie au fost abandonate. Culegerea a fost completată cu „Cei muţi”.

Un spirit confuz1. „O, mincinoşilor, o, mincinoşilor! îl cunosc eu bine. Le punea piedică orbilor, le spunea cerşetorilor săraci împuţiţi. A fost pironit de-un zid, o, mincinosule, şi pământul se cutremură. Cel care tocmai a fost omorât e un drept”. Morala era salvată. Iată-l, cu capul pironit. Când l-au ţintuit, exista un cui în spatele capului său şi a pătruns, ca într-al meu acum. Ce mai terci! Ce mai terci! Şi pe urmă, la sfârşit, i-au tăiat limba. După aceea i-ar fi spus: „De ce m-ai părăsit?” Nu era să-l lăsăm să continue, nu era să-l lăsăm să se aşeze la masă, să treacă la mărturisiri.

Ura, asta am descoperit. Ura mă duce cu gândul la o pastilă de mentă în gura îngheţată, cu stomacul pradă

arsurilor. Trebuie să fii rău, trebuie să fii rău. Eu sunt sclav, ne-am înţeles. Dar dacă sunt rău, nu mai sunt sclav. Bunătatea lor, scuip pe ea.

Iată-l. În deşert, detunătura zguduie întinderea vastă. A căzut, cu nasul în pietre, cu craniul făcut terci, dar ghemuit. „Cu braţele în cruce, cu braţele în cruce”, am urlat eu. Dar, în acelaşi moment, nişte gheizere de păsări cenuşii şi negre au urcat în cerul de un albastru intangibil. Departe, foarte departe, un şacal adulmecă vântul şi, în trap mărunt, porneşte în direcţia mortului.

La sfârşit e crucificat. Tatăl nostru carele eşti în

Cum să fii vreodată iertat, dacă minţim, iar celălalt nu ştie că este ceva de iertat. Trebuie aşadar să spui adevărul cel puţin o dată, înainte de a muri – sau să accepţi să mori fără să fi fost vreodată iertat. Ce moarte este mai solitară totuşi decât a celui care dispare, închis în minciunile şi crimele sale?

*

Anti-Europa. Pe coasta Pacificului, în Chile. O fetiţă de 15 ani îl urmăreşte pretutindeni din ochi. E singură într-un soi de cabană. El îi pune întrebări. Ea nu răspunde, dar îl priveşte. E mută. Dragostea lor tăcută în faţa mării.

*

Roman. „Mult timp crezusem, văzând-o cum se abandonează, că eram complici în dorinţă. Şi mi-au trebuit ani lungi până să înţeleg

1 Renegatul sau un spirit confuz.

că ea, ca şi majoritatea femeilor, nu este niciodată complice decât în dragoste”.

*

Întotdeauna mi-a plăcut să privesc marea de pe plajă. Şi apoi pe plajele pustii ale tinereţii mele s-au înmulţit azi chioşcurile. Acum nu-mi mai place decât în largul oceanului, acolo unde existenţa ţărmurilor pare improbabilă. Dar într-o zi, pe plajele Braziliei, am înţeles din nou că nu există pentru mine bucurie mai mare decât să calc pe un nisip virgin în întâmpinarea unei lumini sonore, încărcate de vuietul valurilor.

*

Roman. Sub ocupaţie, îşi dă seama cât de naţionalist a devenit după ciuda pe care o resimte când vede un câine vagabond urmându-l vesel pe un soldat neamţ.

*

G. E greu să-i ghiceşti susceptibilitatea sub gentileţea sa extremă. Îţi trebuie timp. Şi în tot acest timp rişti să-l răneşti.

*

Roman. Diferenţă de ritmuri între fiinţe şi de asemenea diferenţă de ritmuri la una şi aceeaşi persoană. D. se pierde în preludiul unei seducţii. Pe urmă telefonează brusc, face 1500 de km, o scoate seara la restaurant şi o posedă în timpul nopţii.

*

De acum înainte într-adevăr singur, dar din vina mea.

*

Vrem să trăim sentimentele înainte de a le resimţi. Ştim că ele există. Tradiţia şi contemporanii noştri ne fac despre ele rapoarte fără de sfârşit, de altfel false. Dar în acest caz le trăim prin procură. Şi le uzăm înainte de a le fi resimţit.

*

Roman. „Tocmai din cauza imensei nedreptăţi pe care i-o făcea, nu pierdea nici cea mai mică ocazie când ea părea neatentă, dacă nu chiar lipsită de iubire. Şi i-o reproşa atunci, nu pentru că putea să spere că şi-ar uşura vreodată vina, ci pentru a o atrage cu el la adă postul condiţiei comune şi pentru a o face să mai trăiască lângă el, dar de astă dată pe pământul pustiu şi lipsit de dragoste”.

*

M-a salvat întotdeauna de toate descurajările faptul că n-am încetat niciodată să cred în ceea ce, în lipsă de o expresie mai bună, voi numi „steaua mea”. Dar astăzi, nu mai cred în ea.

*

Sachs (*După cinci gratii*) *1*: „Se poate trăi perfect

fără catolicism: eu nu pot să trăiesc deloc fără a mă gândi la Hristos”.

Citează pe Montesquieu: „Dacă oamenii ar fi întru totul virtuoşi, ei nu ar avea prieteni”.

Citează pe Balzac: „Geniul seamănă cu toată lumea şi nimeni nu îi seamănă”.

„Nu-i trădezi cu adevărat decât pe cei pe care-i iubeşti”.

„Avem moartea pe care o merităm”.

„Nu de la oamenii pe care-i nedreptăţim avem cele mai multe necazuri, ci de la martorii cazului care se erijează în judecători voluntari”.

*

Tragedia nu e că eşti singur, ci că nu poţi fi singur. Aş da uneori totul de pe lume ca să nu mai fiu legat prin nimic de universul oamenilor. Dar sunt o parte din acest univers şi atitudinea cea mai curajoasă este să accept acest lucru şi totodată tragedia.

*

Să scriu o punere în scenă pentru *Don Juan* de Molière.

*

Piesă. Un om care *nu poate urî*.

*

Oamenii învaţă încetul cu încetul să trăiască. Iar eu, care consideram viaţa atât de firească, am început încetul cu încetul să nu mai ştiu să trăiesc până în momentul când fiecare dintre acţiunile şi gândurile mele s-au adăugat la suferinţa sau la indispoziţia celorlalţi sau a mea, la povara insuportabilă a acestei lumi de care am început totuşi să mă bucur atât de mult.

1 Derrière cinq barreaux, Gallimard, 1952.

*

Haite de câini adunaţi în cetăţi şi rozând idei.

*

Vaucluse. Lumina serii devine fină şi aurită ca o licoare şi vine să dizolve alene acele cristale dureroase care rănesc uneori inima.

*

Cuplu. Doar exigenţa poate restrânge exigenţa. Ea nu pretindea nimic altceva decât să nu moară, iar eu strigam către viaţă.

*

Cum şchiopăta, îşi punea de obicei pălăria într-o parte.

*

Criticul rus Rasumnik în legătură cu piesa lui Maiakovski, *Misterul Buf*: „În viitor, socialismul istoric şi creştinismul istoric se întâlnesc”.

*

Chiar propune drept deviză: Libertate, Inegalitate, Fraternitate.

*

Progresul stării materiale îmbunătăţeşte mai mult decât e necesar, şi într-o foarte mare măsură, natura umană. Dar dincolo de această măsură, odată cu bogăţia, îi dăunează. Adevăratul echilibru al moralei se află la limită.

*

Secol al seninătăţii. Pericolul catastrofei, atât de răspândit, se confundă cu viitorul marcat de moarte al oricărei condiţii. De aceea să te împaci cu epoca nu înseamnă astăzi nimic altceva decât să te împaci cu moartea. Acest secol al pericolului extrem este şi cel al celei mai înalte seninătăţi.

*

Temps modernes[1]. Ei admit păcatul şi refuză iertarea. Dorinţă de martiriu.

*

Infernul este paradisul plus moartea.

1 Este vorba de revista lui Jean-Paul Sartre.

Infernul este aici să trăieşti. Nu scapă decât cei care reuşesc să iasă din viaţă.

*

Cine va depune mărturie pentru noi? Operele noastre. Aş! Atunci cine? Nimeni, nimeni decât aceia dintre prietenii noştri care ne-au văzut în acea secundă a

dăruirii, când inima se dăruia total altcuiva. Aşadar, cei care ne iubesc. Dar iubirea e tăcere: fiecare om moare necunoscut.

*

Septembrie ’52. Polemică cu T.M.1. Atacuri de la revistele *Arts*, *Carrefour*, *Rivarol*. Parisul e o junglă, iar animalele-i sălbatice sunt jalnice.

*

Parveniţi ai spiritului revoluţionar proaspăt îmbogăţiţi şi farisei ai justiţiei. Sartre, omul şi spiritul, *neloial*.

*

Cel mai bun prieten. Un act. X. la familia Z. Se vorbeşte de Y., cel mai bun prieten al lui X., care e în întârziere. Virtuţile sale dezvoltate de X. Cuplul Z. face caz de unele reticenţe ale lui Y. în legătură cu X. Aceleaşi virtuţi denunţate treptat drept defecte de X. Cuplul Z. semnalează o părere favorabilă a lui Y. despre X.X. Începe mişcarea inversă. Soseşte Y.X. se grăbeşte să-l îmbrăţişeze. „Ah! spune Y., ce bine e să te afli printre prieteni”.

*

Duhoborii2. Creştinismul este interior. Moare şi reînvie în noi. Orice creştin are două nume. Unul trupesc şi altul sufletesc, pe care i-l dă Dumnezeu la naşterea sa spirituală şi în funcţie de faptele

1 Polemica cu revista *Temps Modernes*, în legătură cu *Omul revoltat*, a atins punctul culminant în numărul din august 1952, care conţine „Scrisoarea către directorul revistei *Temps Modernes*”, articolul lui Camus şi răspunsurile lui Sartre şi Jeanson. În *Arts*, din 12 – 18 septembrie 1952, un articol al lui Jacques Peuchmaurd are drept titlu: „După André Breton, Sartre se răscoală. Camus să fie oare un Duhamel al generaţiei sale?” Carrefourera un săptămânal de dreapta, iar Rivarolde extremă dreapta.

2 Sectă care s-a întemeiat în Rusia, în secolul al XVIII-lea, sub influenţe occidentale de tip quaker, masonic şi protestant.

sale. Ultimul nume nu este cunoscut de nimeni pe

pământ: va fi cunoscut în eternitate.

Fratele nostru nu a murit, fratele nostru e doar schimbat.

*

Duhoborii. În rusă, cei care luptă prin spirit.

*

Proprietatea este uciderea.

*

Morală practică

Să nu faci niciodată apel la tribunale.

Să dai bani sau să-i pierzi. Să nu-i fructifici niciodată, nici să-i cauţi, nici să-i reclami.

Titlu: Mic tratat de morală practică – sau (ca să provoc) de aristocraţie cotidiană.

*

Polemică T.M.1 – Şmecherii. Singura lor scuză este teribila noastră epocă. Ceva în ei, până la urmă, aspiră la servitute. Au visat să meargă spre ea pe un drum nobil, plin de meditaţii. Dar nu există cale regală spre servitute. Există înşelăciunea, insulta, denunţarea fratelui. După care, pilda celor treizeci de arginţi.

*

Apa lină de la Oran. Lumină africană: lacomă flacără ce arde inima. Eram prea tânăr.

*

Uneori, târziu, în acele nopţi de sărbătoare, când alcoolul, dansul, violenta delăsare a fiecăruia duceau foarte iute la un soi de oboseală fericită, mi se părea, cel puţin pentru o secundă, când oboseala era extremă, că înţeleg în fine secretul fiinţelor şi că aş fi capabil într-o zi să-l exprim. Dar oboseala dispărea şi, odată cu ea, secretul.

*

Brunetière pleda deja ca şi Sartre pentru un teatru de situaţii opus teatrului de caractere. Copeau tranşa atunci chestiunea printr-o frază: „Situaţia valorează cât valorează caracterele”.

1 Temps Modernes.

Idem: Copeau despre „meserie”, despre piesa „bine făcută”. A nu se confunda „reţetă” şi „meserie”. Cf. *Discurs despre poemul dramatic* de Corneille.

*

Orice societate, şi mai ales societatea literară, urmăreşte să-i ruşineze pe membrii ei de virtuţile lor extreme.

*

„Iubirea de cel îndepărtat” 1 în commedia dell’arte. Prinţesa de Clèves, romantică.

*

Roman. „Nu pe ea o detesta el în acele zile. Nu exista nimic în ea care să poată fi detestat şi aproape tot ca să fie iubită. Pe el însuşi se detesta în ea – şi propria sa insuficienţă, sărăcia sa, neputinţa sa de a iubi ceea ce hotărâse să fie, de a trăi în ceea ce ştia că este demn, şi în ea, şi în el...”

*

Rasa care are probleme băneşti şi neplăceri sufleteşti.

*

„Rătăcirea de a iubi în diverse locuri este la fel de monstruoasă ca şi nedreptatea pentru spirit”. (Pascal)

*

Idem: „Dragostea şi raţiunea nu sunt decât acelaşi lucru”.

*

Cerşetoarei care tot deranja, patroana restaurantului, arătând spre cei care mâncau langustă, îi spuse: „Pune-te în locul dumnealor” 1.

*

Roman. Mama bolnavă. El se aruncă atunci la pieptul acelei femei infirme şi plânge strâns lipit de ea. De ani de zile nu se mai abandonase astfel în faţa cuiva – nu ceruse ocrotire de la nimeni. Câteva fiinţe se abandonaseră astfel în faţa lui. Dar în ceea ce-l

1 în limba franceză: *l’amour du lointain* (n. red.).

2 Publicat, printre alte câteva note inspirate din

actualitate, în revista *Démenti*, Liège, 15 octombrie 1953.

privea, nu ştiuse niciodată să consimtă la o astfel de abandonare. Şi alegea în loc însăşi slăbiciunea şi nenorocirea.

*

Piesă: *Lespinasse* Elisa.1 *Actul I*:

1) Elisa şi d'Alembert (ea îi vorbeşte de dragostea ei pentru Gonzalve).

2) Elisa şi Guibert (dragoste fulgerătoare).

3) Declaraţia lui Guibert către Elisa (pe un ton rece).

4) Se anunţă întoarcerea lui Gonzalve.

5) Gonzalve şi Elisa. *Actul* îi

1) D'Alembert şi Gonzalve.

2) Elisa şi Gonzalve (primeşte scrisoare şi trebuie să plece – scenă de despărţire).

3) D'Alembert şi Elisa.

4) Guibert şi Elisa. Ea cedează dragostei care învinge:

„Nu mai ai minte?

— Crezi cu adevărat?” Ea se întoarce, îl aude cum aleargă spre ea şi cade în braţele lui. *Actul III*:

Dragoste sfâşiată: Moartea lui Gonzalve. Ea este în braţele lui Guibert, d'Alembert intră cu scrisoarea: „A murit”. Ea citeşte şi ţipă: „Ştii ce-mi spune? Că e fericit să moară convins de dragostea mea”.

Scenă Guibert şi Elisa: „Ah! Acum te iubesc”, spune ea.

Actul IV:

Dragoste bazată pe neînţelegere. Ea vrea să fie iubită de Guibert la fel ca de Gonzalve. Nu mă iubeşti. Căsătoria lui Guibert.

Actul V:

D'Alembert şi Guibert. Bolnav. Interdicţie de a o vedea. Ea e deformată. îi mărturiseşte dragostea sa pentru Elisa. D'Alembert: „Vii prea târziu. Aşa fac cei care nu-s capabili să iubească. Pasiunea lor extremă constă în a iubi fără obiect în momentul când acest lucru devine inutil”.

1 Se recunoaşte, în acest proiect de piesă, viaţa lui

Julie de Lespinasse. Un bărbat, Mora, moare din dragoste pentru ea, care va muri din dragoste pentru Guilbert, autorul unui *Eseu general de tactică,* în timp ce d'Alembert, în culise, rămâne veşnicul amorez sfios.

Ultima scenă: Moartea Elisei. „Nu-i aşa că şi el merita să fie iubit?

— Da, Elisa. Dar tu meritai să fii iubită aşa cum ai fost.

— Oare am fost iubită? Am fost într-adevăr?" Intră Guibert. „Gonzalve!" spune ea.

Sau o să mor fără ca el să mă fi iertat.

Cine, Guibert?

Nu. Guibert m-a făcut să cunosc dragostea în care ai ceva de iertat. Dar celălalt nu ştia, n-a ştiut niciodată. Cum ar fi putut să mă ierte?

*

Când mama îşi întorcea privirea de la mine, n-am putut niciodată să mă uit la ea fără să-mi fie ochii în lacrimi.

*

R: Se însoară cu o femeie care a avut un amant (logodnicul ei). Ea i-o mărturiseşte cinstit. El spune că o iubeşte şi că nu contează. Gelozie retrospectivă. Nopţi de interogări, de întrebări. A doua zi după căsătorie, cumpără bilete să se ducă în oraşul unde locuieşte fostul logodnic, ca să-i „Însemne mutra" (lame de ras înfipte într-un dop). Tot aşa, ani în şir. Compune scrisori injurioase (doamna X. doamnei A.). Pe urmă o forţează să-i ceară unei prietene să se culce cu el. „Sunt lezat", spune el, pe urmă o forţează să-i ceară acelaşi serviciu surorii ei etc. (îi interzice să se ducă în locurile unde a copilărit şi unde l-a cunoscut pe X.) etc. etc. Până ce ea ajunge în pragul nebuniei.

*

Poezii despre dorul de Algeria.

*

Această primă dimineaţă, mai curând umedă decât ploioasă, transformase trotuarele Marsiliei în trotuare pariziene şi doar mulţimea pestriţă mai amintea că aici

începea altă lume. Dar deodată se iveşte piaţa de flori de pe Canebière1. Galantarele de abia rezistă sub abundenţa florilor de decembrie, cu perle de apă pe ele, grase, sclipitoare. Anemone, gălbenele, narcise, gladiole.

*

1 Bulevardul principal din Marsilia, care coboară până la port (n.tr.).

Pe mare. Marea sub lună, întinderile ei silenţioase. Da, aici mă simt în stare să mor liniştit, aici pot să spun: „Eram slab, am făcut totuşi tot ce am putut”.

*

Tipasa. Să revăd însemnările.

*

De la Laghouat la Gardhaïa. *Daïa-urile* şi copacii lor fantomatici. *Chebka-urile* chinuite. Regat al pietrelor care ard peste zi şi îngheaţă noaptea – şi care supuse la aceste presiuni teribile sfârşesc prin a se pulveriza în nisip. Până şi cimitirul din Laghouat este acoperit de bulgări de şist, iar morţii se amestecă între ei sub învălmăşeala pietrelor. Până şi acele brazde subţiri care se văd câteodată în deşert şi nu se caută decât o anume piatră bună pentru construcţii. Când cineva ară în ţara asta, o face numai ca să recolteze pietre. Pământul e atât de preţios, încât se răzuieşte cele câteva fărâme acumulate în adâncuri şi se transportă cu coşurile precum sfânta împărtăşanie. Apa. Pământ răzuit până la os, până la scheletul său şistos. Gardhaïa şi oraşele sfinte cu brâul lor de coline de culoare ocru, străjuite ele însele de ziduri roşii.

*

Ca acele pietre din deşert, brusc îngrămădite unele peste altele, abia deosebindu-se de alte mormane, şi care le arată, celor pe care sărăcia i-a învăţat, căile misterioase ce duc la apă sau la iarba uscată.

*

Secetă în sud – şi asta înseamnă foamete – optzeci de mii de oi mor. O întreagă populaţie scurmă pământul în căutare de rădăcini. Buchenwald sub soare.

*

La Viena, porumbeii se cocoaţă pe spânzurători.

*

În Franţa, pentru fiecare meserie, e dinainte prevăzută proporţia de străini. Astfel, în minerit proporţia creşte în raport cu adâncimea la care se munceşte. Ţară de azil, dar se cer în primul rând sclavi.

*

A.B. Lucifer deprimat de Oran.

*

Să nu uit – la Laghouat, impresie unică de forţă şi invulnerabilitate. împăcat cu moartea, deci invulnerabil.

*

Explicarea ororilor moderne prin frică. Atom, procese sovietice etc. Trădarea stângii intelectuale.

*

Fapte actuale1 – 10 medici francezi, dintre care jumătate evrei, semnează, fără altă informaţie decât comunicatul guvernului de la Moscova, o declaraţie prin care aplaudă arestarea confraţilor lor sovietici dintre care 9/10 sunt evrei. Spiritul ştiinţific triumfă. Ceva mai târziu, acelaşi guvern decretează nevinovăţia acelor medici care încă se mai află în închisoare.

*

Deşertul şi clepsidra.

*

Fapte actuale. Deputaţii au refuzat să dea pentru locuinţe miliardele acordate producătorilor de alcool. Dublă lovitură: maghernitele măresc în acelaşi timp producţia de alcool. Şase sute de iacobini, campioni ai libertăţii, îngenuncheaţi în faţa bistrourilor.

*

Umanism. Nu-mi place omenirea în general. În primul rând, mă simt solidar cu ea, ceea ce nu-i acelaşi lucru. Şi pe urmă îmi plac câţiva oameni, vii sau morţi, pe care-i admir atât de mult, încât sunt întotdeauna gelos sau anxios să menţin sau să ocrotesc la toţi ceilalţi ceea ce, întâmplător, într-o zi pe care nu o pot prevedea, i-a făcut sau îi va face asemănători cu cei dintâi.

*

Nebunia lui Fabre, administratorul Comediei Franceze2. Credea că numai lumea oglinzilor era adevărată. Restul era reflectare.

*

1 Publicat în *Démenti*. 2 Émile Fabre, 1869 – 1955.

Benjamin Constant, *Jurnal intim1*: „Exactitatea descrierilor materiale ale vieţii îl atrage pe cel căruia totul i-a devenit de o indiferenţă egală”.

Despre *Faust* de Goethe, judecată împovărătoare p. 59: „. toate popoarele (ca şi anticii) care au posedat ceea ce dă valoare vieţii, gloria şi libertatea, au simţit în acelaşi timp că trebuie să ştii să dispreţuieşti viaţa şi să renunţi la ea. Cei care ne ţin predici contra sinuciderii sunt tocmai acei oameni ale căror opinii fac ca viaţa să fie ceva de dispreţuit şi ceva mincinos, partizani ai sclaviei şi ai josniciei”.

„Şi nu mă cunosc decât pe mine care ştiu să simt pentru ceilalţi mai mult decât pentru mine însumi pentru că mila mă urmăreşte”. Cf. p. 81: „Bărbaţii care trec drept duri”.

„Literatura şi gloria perturbă viaţa ducând la manifestarea şi susţinerea opiniilor”.

„Plimbare cu Simonde. Mi-a reproşat lipsa de interes pe care i-o arătam lui şi tuturor. De fapt, nimeni nu ştie. că nu sunt într-o situaţie naturală, că legăturile mele cu Biondetta mă lipsesc de orice sentiment de a dispune liber de viaţa mea”.

Cf. pp. 133 – 134: „Ambiţia e mult mai puţin interesată decât s-ar crede, fiindcă pentru a trăi în linişte trebuie să-ţi dai aproape tot atâta osteneală ca şi pentru a guverna lumea”.

„Viaţa mea fuge ca apa”.

„Şi mai am în plus un simţământ atât de contrar despre scurtimea vieţii, încât nu pot să-i acord suficientă importanţă ca să iau o hotărâre fermă, oricare ar fi ea”.

P. 201 Despre inutilitatea discuţiei cu literaţii francezi: „Ar trebui început prin a explica fiecare punct ca

să discuţi o problemă: altfel nu întâlneşti decât persoane care îţi reproşează ceea ce n-ai spus şi te osteneşti degeaba. Trebuie să scriem şi nu să ne certăm".

„Există în lipsa de religie ceva grosolan şi uzat care-mi repugnă".

Când cineva este generos fără afectare, chiar şi cei care se îmbogăţesc de pe urma generozităţii lui găsesc că nu-şi face decât datoria.

1 Tocmai fusese publicată ediţia integrală, în 1952, la Gallimard.

Cf. p. 226: oricât ţi-ai ascunde dispreţul, el se ghiceşte întotdeauna şi nu se iartă.

P. 245 – Moartea doamnei Talma.

…Şi toate persoanele astea care se declară sensibile nu-mi folosesc ca tovarăşi de adversitate, nenorocire, moarte.

Când suporţi fără să vrei o situaţie pe care o deteşti, cea mai mică accentuare a neplăcerii îţi trezeşte furia.

Cf. 348: nenorocirea mea e că nu iubesc nimic şi asta face dure lucrurile cele mai simple.

Sufletul meu trăieşte solitar. Nu iubesc decât în lipsa recunoştinţei sau a milei. Să nu facem rău, dar să ne amintim că nu pot trăi din adâncul inimii cu nimeni.

*

Când se apropie astăzi de cauza poporului, Biserica nu dă impresia că ar ceda milei, ci forţei.

*

Roman. Ea nu credea în dragoste şi, iubind-o, el se simţea ridicol când îşi exprima dragostea.

*

Cada vez que consider-o Que me tengo de morir Tiendo la capa en el suelo Y no me harto de dormir1.

*

Piesă despre albigenzi.

*

Mi se scrie: „În seara vieţii, vom fi judecaţi în privinţa iubirii". Atunci osândirea e sigură.

*

Purta rochii caste şi totuşi corpul ei ardea.

*

1 *Copla* spaniolă: „Ori de câte ori socotesc/ Că trebuie să mor/ îmi întind mantia pe jos/ Şi nu mă mai satur de dormit”.

Socialismul, după Zoşcenko1, va fi atunci când vor creşte violete pe asfalt.

*

Evreii trăiesc din punct de vedere cultural de 4.000 de ani. Singurii.

*

Tolstoi scrie: *Despre viaţă şi despre moarte*. Merge mai departe şi decide că moartea nu există. Astfel că eseul lui se numeşte Despre *viaţă*. Vezi jurnalul Tatianei Tolstoi2, p. 131: Povestea celor trei voluntari executaţi.

*

Tolstoi recunoaşte că primul sentiment pe care-l resimţi când se apropie de casa ta un cerşetor e dezagreabil.

Pleacă de la o reprezentaţie cu Siegfried proferând injurii.

Îi detesta pe revoluţionarii ignoranţi şi orgolioşi „care caută să transforme lumea fără să ştie unde este adevărata fericire”.

*

15 februarie 1953

Dragă P.B.3

Trec mai întâi peste scuzele pe care ţi le datorez pentru vineri. Nu era vorba de o conferinţă despre Olanda, dar am fost obligat în ultimul moment să dau autografe în beneficiul acelor refugiaţi. Exerciţiul acesta pe care-l făceam pentru prima oară mi s-a părut că nu-l puteam refuza şi am crezut că-mi vei ierta acest incident neplăcut. Dar chestiunea nu e asta, ea stă în raporturile pe care le socoteşti dificile. În acest punct, ceea ce am de spus se poate exprima simplu: dacă ai fi cunoscut chiar un sfert din viaţa mea şi din obligaţiile ei, n-ai mai fi scris nici un singur rând din scrisoarea dumitale. Dar nu ai cum s-o

cunoşti, iar eu nu pot şi nici nu trebuie să ţi-o explic. „Trufaşa singurătate” de care te plângi, alături de mulţi alţii care nu au toţi această calitate a dumitale, ar fi la urma urmei, dacă ar exista, o binecuvântare pentru mine. Dar paradisul

1 Zoşcenko (1895 – 1962), prozator şi umorist sovietic persecutat de Stalin.

2 Jurnalul fiicei lui Tolstoi a apărut la Plon în 1953.

3 Ciornă de scrisoare adresată jurnalistului Pierre Berger. A fost publicată pe 4 ianuarie 1962 în săptămânalul *Démocratie*.

acesta îmi este atribuit pe nedrept. Adevărul este că mă târguiesc cu timpul şi cu oamenii pentru fiecare oră de muncă, fără să reuşesc, de cele mai multe ori. Nu mă plâng. Viaţa mea e aşa cum mi-am făcut-o şi sunt primul răspunzător de risipirea şi ritmul ei. Dar când primesc o scrisoare ca a dumitale, atunci, da, am chef să mă plâng sau, măcar, să cer să nu fiu acuzat atât de uşor. Ca să mă ocup de tot mi-ar trebui astăzi trei vieţi şi mai multe inimi. Nu am decât una, care poate fi judecată şi pe care o socotesc adesea de calitate medie. Nu am timpul material şi mai ales răgazul interior să mă văd cu prietenii cum aş vrea (întreabă-l pe chiar, pe care-l iubesc ca pe un frate, de câte ori *pe lună* ne vedem). Nu am timp să scriu pentru reviste, nici despre Jaspers, nici despre Tunisia, chiar pentru a combate un argument al lui Sartre. Crede-mă, dacă vrei, că nu am nici timpul, nici răgazul interior să fiu bolnav. Când mă îmbolnăvesc, viaţa mea se răstoarnă complet şi timp de mai multe săptămâni sunt în întârziere cu toate. Dar cu adevărat grav este că nu mai am nici timpul, nici răgazul interior să-mi scriu cărţile şi-mi trebuie patru ani ca să scriu ceea ce, în libertate, mi-ar fi luat unul sau doi. De câţiva ani, de altfel, opera mea nu m-a eliberat, ci m-a aservit. Iar dacă o continuu, e pentru că nu pot face altfel şi că o prefer în locul oricărui alt lucru, în locul libertăţii, al înţelepciunii sau al adevăratei fecundităţi şi chiar, da, chiar în locul prieteniei. Încerc, e drept, să mă organizez, să-mi dublez forţele şi „prezenţa” printr-un orar,

o organizare a zilelor mele, o eficacitate crescută. Sper să ajung la asta, într-o zi. Pentru moment, nu reuşesc, fiecare scrisoare atrage după sine alte trei, fiecare fiinţă zece, fiecare carte o sută de scrisori şi douăzeci de corespondenţi, în timp ce viaţa continuă, în timp ce există lucrul, cei pe care-i iubesc şi cei care au nevoie de mine. Viaţa continuă şi eu, în unele dimineţi, obosit de zgomot, descurajat în faţa operei interminabile care trebuie continuate, bolnav de această nebunie a lumii care mă asaltează încă de când mă trezesc, din ziar, sigur în fine că nu voi pridedi şi că-i voi dezamăgi pe toţi, am doar chef să mă aşez şi să aştept să vină seara. Am această dorinţă şi uneori chiar îi cedez.

Poţi înţelege asta B? Sigur, meriţi să fii stimat şi să ţi se vorbească. Sigur prietenii dumitale sunt mai buni decât ai mei (care nu sunt chiar atât de grămătici cum crezi). Deşi îmi imaginez greu (şi nu-i o simplă poză) că stima mea poate într-adevăr să conteze pentru cineva, este adevărat că o ai pe a mea. Dar pentru ca stima aceasta să se transforme în prietenie activă, avem nevoie într-adevăr de timp, de o îndelungă frecventare. Am întâlnit multe fiinţe de calitate, asta e şansa vieţii mele. Dar nu este posibil să ai atâţia prieteni şi asta-i nenorocirea mea, care mă condamnă să decepţionez, ştiu asta. Înţeleg că asta le este insuportabil celorlalţi, mi-e insuportabil şi mie. Dar aşa stau lucrurile şi dacă nu pot fi iubit aşa, e normal să fiu lăsat în singurătatea mea care, vezi, nu e chiar atât de trufaşă cum spui.

Răspund în orice caz fără amărăciune amărăciunii dumitale. Astfel de scrisori, venind de la cineva ca dumneata, au numai darul de a mă întrista şi se adaugă la toate motivele pe care le am ca să fug din oraşul ăsta şi de viaţa pe care o duc aici. Pentru moment, deşi asta e ceea ce doresc cel mai mult pe lume, nu e posibil. Trebuie deci să continui această stranie existenţă şi trebuie să socotesc ceea ce îmi spui drept preţul, cam scump după mine, care trebuie plătit pentru că m-am lăsat încolţit de existenţa asta.

Iartă-mă oricum că te-am dezamăgit şi te rog să ai încredere în gândurile mele fidele.

*

Despre teatru

„Legile" teatrului. Acţiunea. Viaţa. Acţiunea şi viaţa în operele mari. Teatrul înseamnă personajul, caracterele împinse până la capăt. Că situaţiile valorează cât valorează caracterele. Erori de concepţie, de punere în scenă şi de interpretare care vin din ignorarea acestui adevăr. Raporturile dintre stil şi convenţia teatrală. Spre marele teatru.

*

Roman. Un laş care se credea curajos. Şi e suficientă o ocazie ca să-şi dea seama de contrariu – şi trebuie să-şi schimbe viaţa.

Idem: hotărăşte să lupte contra tentaţiei morale. Cedează *voluntar* în faţa instinctelor care sunt puternice.

*

Nemesis1. Se întâmplă ca dragostea să ucidă, dar fără altă justificare decât ea însăşi. Există chiar o limită când a iubi o fiinţă echi

1 După ciclul absurdului şi cel al revoltei, Camus vorbea despre un ciclu consacrat mitului lui Nemesis, „zeiţa măsurii, fatală celor fără măsură".

valează cu a le ucide pe toate celelalte. Într-un fel, nu există dragoste fără culpabilitate personală şi absolută. Dar această culpabilitate e solitară. Lipsită de alibiurile raţiunii, ea este greu de purtat. Singur trebuie să decizi dacă iubeşti şi singur trebuie să răspunzi consecinţelor incalculabile ale dragostei adevărate. Acestei aventuroase singurătăţi, omul îi preferă o inimă călduţă şi o morală. Se teme de el însuşi şi pentru el însuşi. Vrea să se cruţe, refuzându-şi în acest caz condiţia. Iar prima sa grijă este să caute o justificare care să-i uşureze puţin povara culpabilităţii. De vreme ce trebuie să fii culpabil, cel puţin să nu fii singur. Militant.

*

În dragoste, să nu renunţi la ceea ce ai deja.

*

Roman. Tema energiei.

*

Pasifae doreşte taurul din castitate. Ceea ce reprezintă el este propria juisare, juisarea-fulger şi nu acea suită de acte repetate şi şlefuite, ţipetele, voluptăţile gâfâite, plăcerile urmărite ani în şir pentru împlinirea unei fuziuni imposibile. Taurul rapid şi înfocat ca un zeu.

— Pasifae (când intră el): O, puritate!

*

Martirii trebuie să aleagă între a fi uitaţi sau a fi utilizaţi.

*

Să mai adaug la *Starea de asediu*. Ministerul sinuciderii. „Imposibil anul acesta. Efectivele sunt complete. Completaţi o fişă pentru anul viitor".

*

Sexul, straniu, străin, singuratic, care necontenit decide singur să meargă înainte, irezistibil deci şi care trebuie urmat orbeşte, care, brusc, după ani de furie, înaintea altor ani de nebunie senzuală, refuză şi tace – care prosperă în obişnuinţă, se impacientează în faţa noutăţii şi nu renunţă la independenţă decât în momentul când consimţi să-l satisfaci pe deplin. Cine, fiind cât de cât exigent, ar putea vreodată să consimtă din adâncul inimii la tirania aceasta? Castitate, o, libertate!

*

Onoarea nu ţine decât de un fir. Dacă se menţine, asta se întâmplă adesea printr-un noroc.

*

Teamă de meseria şi de vocaţia mea. Fidel este abisul, infidel este neantul.

*

O cravată curajoasă.

*

Roman. Cei doi fii care întorc capul când mama, bolnavă, îşi scoate proteza dentară înainte de a se duce în sala de operaţie. Ei ştiu că a avut întotdeauna pudoarea de

a nu mărturisi că are dinţi falşi.

*

Nu am găsit altă justificare vieţii mele decât acest efort de creaţie. În rest am eşuat. Şi dacă asta nu mă justifică, viaţa mea nu va merita să fie mântuită.

*

Ne suportăm graţie corpului – frumuseţii. Dar corpul îmbătrâneşte. Când frumuseţea se degradează, atunci doar psihologiile rămân prezente – şi se înfruntă, fără intermediar.

*

Există oameni care suferă rigid şi alţii care suferă suplu: acrobaţii, virtuozii (instalaţi ai) durerii.

*

Două erori vulgare: existenţa precedă esenţa sau esenţa precedă existenţa. Şi una, şi cealaltă păşesc şi se înalţă în acelaşi ritm.

*

Scrisoare de la Green. De fiecare dată când cineva îmi spune că admiră omul din mine, am impresia că am minţit toată viaţa.

*

Pentru Nemesis. *Paris, 9 iulie ’53* Dragă domnule.

Mi-a trebuit mult timp ca să răspund amabilei dumneavoastră scrisori. Dar ultimele săptămâni au trecut pentru mine ca vântul.

Totuşi, am fost mai mult decât sensibil la simpatia dumneavoastră şi la modul cum binevoiţi să mi-o exprimaţi. Îmi plăcuse strălucirea voalată a poemelor dumneavoastră, latura lor tip „lagună şi soare”. Şi sunt fericit să simt, în plus, şi acordul dumneavoastră.

Lipsa de măsură în dragoste, singura într-adevăr de dorit, este proprie doar sfinţilor. Cât despre societăţi, ele n-au generat niciodată lipsă de măsură decât în ură. De aceea trebuie să li se predice o măsură intransigentă. Lipsa de măsură, nebunia, abisul, acestea sunt secrete şi riscuri, pentru unii, şi trebuie trecute sub tăcere sau cel mult doar sugerate.

Iată de ce poezia este hrana veşnică. Trebuie să i se încredinţeze păstrarea secretelor. În ceea ce ne priveşte pe noi, care scriem pe înţelesul tuturor, trebuie să ştim că există două înţelepciuni şi să ne prefacem, uneori, că o ignorăm pe una din ele care este cea mai elevată. Vă rog să primiţi toate urările şi salutările mele cordiale.

*

Dacă am refuzat întotdeauna minciuna (inapt chiar când mă străduiam să mint), e pentru că n-am putut niciodată să accept singurătatea. Dar acum trebuie să accept şi singurătatea.

*

Ca atunci când după o lungă boală moare cineva pe care-l iubeşti. Şi chiar dacă atunci n-ai făcut decât să aştepţi, e ca şi cum te-ai fi luptat tot timpul şi îndelung, ca deodată să survină înfrângerea.

*

Unor bărbaţi le trebuie mai mult curaj ca să înfrunte o simplă încăierare pe stradă decât să lupte în linia întâi. Cel mai greu este să pui mâna pe un om şi mai ales să simţi ostilitatea fizică a altui om.

*

V.: „Două valori există pentru mine: tandreţea şi gloria”.

*

Să faci să pogoare harul divin peste o „Îmbogăţită prin piaţa neagră” sau peste un rechin al afacerilor – asta, da, reuşită. Peste un criminal, e uşor.

*

Van Gogh îi admira pe Millet, Tolstoi, Sully Prudhomme.

Tolstoi, tânăr, „merge să-şi caute fericirea” la Sankt-Petersburg. Rezultat: cărţile de joc, ţiganii, datoriile etc. „Trăiesc ca un animal.” (*Tolstoi despre Tolstoi*, corespondenţă, 1879)

Fratele lui Tolstoi: „Îi lipseau cusururile necesare ca să fie un mare scriitor” (după Turgheniev).

Idem, corespondenţă, 3 mai ’59: „Cui îi fac bine? Pe

cine iubesc? Pe nimeni. Nu am nici lacrimi, nici căinţă pentru mine însumi, ci o remuşcare rece...”

Idem, 17 oct. ’60, după moartea fratelui său: „Şi am învăţat după treizeci şi doi de ani de experienţă că, de fapt, situaţia noastră e îngrozitoare. Ajuns la cel mai înalt grad de dezvoltare, omul îşi dă seama foarte precis că totul nu e decât minciună, stupiditate şi că adevărul pe care-l iubeşte totuşi mai mult decât orice pe lume este cumplit”.

Idem: 61. Tolstoi îl provoacă la duel pe Turgheniev, care îi prezintă scuze.

Idem: 62. Percheziţie la Tolstoi: Un colonel îi citeşte jurnalul intim. T. îi scrie contesei Alexandra Tolstoi, obişnuită a curţii imperiale: „Din fericire pentru dumneata şi pentru prietenul dumitale, nu eram acolo, fiindcă l-aş fi omorât”. Răspunsul Alexandrei ca să-l potolească: „Fie-ţi milă. Nimic în fond nu e mai neîndurător decât un om maltratat pe nedrept şi care se simte convins de nevinovăţia sa”.

62. Întâlnirea cu Sophie Bers: „Iubesc cum n-am crezut niciodată că se poate iubi. Am să mă omor dacă o să continue aşa”.

65. „Sunt fericit că o iubiţi pe soţia mea. Deşi eu o iubesc mai puţin decât îmi iubesc romanul, e totuşi soţia mea, ştiţi”.

Cf. p. 285: concepţia lui Andrei Bolkoński în *Război şi pace*.

65. Despre o nuvelă a lui Turgheniev care nu-i place: „Latura personală şi subiectivă nu este bună decât când e plină de viaţă şi de pasiune, în timp ce aici subiectivitatea e plină de suferinţă fără să se mai simtă viaţa” (de aplicat la Rilke, Kafka etc.).

65. Indiferenţa sa faţă de politică – necontenită şi încăpăţânată. „Mi-e indiferent să ştiu cine-i asupreşte pe polonezi”.

La 50 de ani va mai afirma că nu trebuie citite ziarele (p. 405).

„În timpul verii. atunci mă gândesc tot mai mult la moarte şi întotdeauna cu o plăcere nouă”.

69. îl descoperă pe Schopenhauer cu admiraţie.

70. Insomniac.

71. La moartea unui prieten. Nu îl regretă, îl „invidiază mai degrabă”.

72. Lui Strahov: „Părăsiţi activitatea depravantă a jurnaliştilor”. Cf. p. 320: pe curba a cărei culme ar fi Puşkin, Tolstoi se plasează singur pe panta coborâşului.

72. „Plictiseala mă vizitează foarte rar, dar o întâmpin cu bucurie. Ea anunţă întotdeauna o mare energie intelectuală”.

73. Unui prieten: „Nu zăbovi la Moscova. Două primejdii: jurnalismul şi conversaţia”.

Cf. p. 366: despre deşert şi viaţa primitivă.

76. Să-ţi închei viaţa fără s-o respecţi este ceva dureros.

77. „Fără religie nu se poate trăi şi totuşi nu putem avea credinţă”.

78. Se roagă zilnic Providenţei să-i acorde „pacea în muncă”. Vai! Cf. p. 396: contra progresului.

*

Ceea ce preferă ei, ceea ce-i face melancolici şi înduioşaţi, ceea ce-i face sentimentali este ura. Să calculezi astfel pentru fiecare operă suma de ură şi suma de iubire pe care le conţine – şi atunci rămâi consternat în faţa epocii.

*

Lope de Vega, de cinci sau de şase ori văduv. Astăzi se moare mai puţin. Rezultatul este că nu mai trebuie să menţii în tine o forţă de reînnoire amoroasă, ci dimpotrivă s-o stingi, ca să trezeşti altă forţă, de adaptare nesfârşită.

*

Dacă grija faţă de datorie scade, e pentru că există tot mai puţine drepturi. Cel care este intransigent în privinţa drepturilor sale este singurul care posedă forţa datoriei.

*

Nihilism. Mici cârcotaşi nivelatori, certăreţi. Care se gândesc la tot, ca să nege tot, nesimţind nimic şi care le

lasă altora – partid sau şef – grija de a simţi pentru ei.

*

Întregul lor efort este să te descurajeze să fii. În literatură, bunăoară, preocuparea lor constantă e să împiedice scriitorul să scrie.

Cf. D.M: ura faţă de scriitori, aşa cum se poate ea contracta într-o editură.

*

Virtutea nu e demnă de ură. Dar discursurile despre virtute sunt. Nicio voce din lume, desigur, şi a mea mai puţin ca oricare alta, nu le poate profera. La fel, ori de câte ori se trezeşte cineva să vorbească despre onestitatea mea (declaraţia lui Jules Roy), cineva freamătă în străfundurile mele.

*

Titlu: Ura faţă de artă.

*

Artistul şi timpul său. Să citesc acea pagină minunată a lui Tolstoi despre artist (Ce trebuie să facem? 378 – 9 şi Romain Rolland, p. 113): „artistul. este cel care ar fi fericit să nu gândească şi să nu exprime ceea ce are pe suflet, dar care nu se poate abţine să nu o facă”.

Spre deosebire de aceasta, „sentimentele societăţii noastre actuale se rezumă la trei: orgoliul, senzualitatea şi oboseala de a trăi”.

Admirabile scrisori despre remuşcare (R.R., pp. 189 – 190).

*

Don Giovanni. O culme a artelor. Când ai terminat să-l asculţi, ai făcut înconjurul lumii şi al fiinţelor.

*

Concentrat. Cu simţurile ascuţite – cer un singur lucru şi-l cer cu umilinţă, deşi ştiu că e ceva exorbitant: să fiu citit cu atenţie.

*

Prea multă protecţie pentru inima copilului, iar viaţa sa de adult va pretinde această protecţie fiinţelor – în timp ce fiinţele nu oferă decât ocazia riscului şi a libertăţii.

*

Roman. Gelozie. „Vegheam să nu-mi las imaginaţia să se rătăcească. O ţineam în lesă”.

„Adulterul este o acuzaţie faţă de cel sau faţă de cea care a fost trădat (a). Dar nu există sentinţă. Sau mai degrabă sentinţa, insuportabilă, este de a fi veşnic acuzat”.

*

Faust. Endymion1. Moartea regelui. Ritul – Pandora2 şi sfârşitul epocii de aur.

*

Ferrero3: „Să culegi în fine de pe arborele vieţii acel mic fruct delicios şi de acum înainte atât de rar care, de-a lungul multor ani, nu înfloreşte decât o singură dată: repausul fără remuşcare”.

*

Talentul, în Franţa, se afirmă întotdeauna *împotriva a ceva*.

*

De la Columb, civilizaţia orizontală, cea a spaţiului şi a cantităţii, înlocuieşte civilizaţia verticală a calităţii. Columb ucide civilizaţia mediteraneană.

*

Ferrero. Contradicţia lumii maşinii: creează abundenţa, prin viteza de fabricare, şi are nevoie de sărăcie ca să prospere.

*

Naturalul, înainte de orice.

*

Ferrero. O civilizaţie ca a noastră, care tinde să mărească tot timpul cantitatea de obiecte şi să le scadă mereu calitatea, trebuie să sfârşească printr-o orgie enormă şi brutală. Şi aşa şi este. Sfârşitul istoriei despre care vorbesc oamenii noştri progresişti este orgia.

*

Hegel. Măsura, sinteza calităţii şi a cantităţii.

1 Faust şi Endymion sunt două imagini ale mitului eternei tinereţi.

2 Deja, în „Vara la Alger” (*Nunta*), se poate citi: „Din

cutia Pandorei în care mişunau relele omenirii, grecii au făcut să iasă speranţa după toate celelalte, ca răul cel mai cumplit dintre toate”.

3 Guglielmo Ferrero (1871 – 1943), *Les Deux Révol*utions *françaises 1789 – 1796* (La Baconnière, 1951).

*

În lipsa tradiţiei, artistul are iluzia că-şi creează propria regulă. Iată-l devenit Dumnezeu.

*

Anteu îngropat la poalele capului Spartel, pe coasta atlantică a Marocului actual.

*

Ferrero. Atlanticul, la porţile lui Hercule, este frumuseţea infinită strecurându-se în spiritul uman îngust şi luând acolo o formă provizorie.

*

Ferrero. Vocea eternă care îi strigă artistului: „Creează opere de artă şi nu face estetică; descoperă adevăruri noi şi nu face teoria cunoaşterii; acţionează şi nu te preocupa să verifici dacă istoria s-a înşelat sau nu”. *Idem*: „Crede în principiul pe care îl afirmi şi nu-l abandona. Dar dacă principiul este încălcat, resemnează-te. El nu va fi fost decât un moment al adevărului universal”.

Cf. p. 354: forţa Societăţii este limitată. Ea a obţinut, doar prin efectul concentrării şi al disciplinei, epopeea, tragedia şi sculptura Greciei, estetica şi morala lui Platon şi Aristotel, Dreptul roman, arta Evului Mediu italienesc şi arta romană, în general, pe Galileo, Pascal, Racine, Molière…

Apoi descoperirea Americii, Revoluţia Franceză, maşina, era producţiei.

Dar până la urmă era nevoie de asta pentru a hrăni imensele şi flămândele mulţimi care rătăcesc sau vegetează pe glob (de verificat indicele de creştere a rasei omeneşti din secolul al XIII-lea încoace). Poate trebuie să plătim asta prin sterilitate.

Franţa care a avut îndrăzneala şi geniul să facă

această prodigioasă Revoluţie Franceză este în acelaşi timp ţara care a cedat cel mai puţin, din nelinişte, în faţa nebuniei producţiei.

*

Ferrero: „Într-o zi sau alta va izbucni actul de voinţă ajuns la limită”.

*

Întreţinem cu anumite fiinţe raporturi bazate pe adevăr. Cu altele, raporturi bazate pe minciună. Ultimele nu sunt cele mai puţin durabile.

*

Roman. „Nu am ce căuta lângă tine. Nu te-am iubit destul şi nu m-ai iubit destul ca să-ţi pot da socoteală acum la sfârşit. Trebuie să mă descurc singur şi să mor singur. Am aşteptat ani în şir să-mi ierţi greşelile şi să mă accepţi aşa cum eram. Nu ai făcut-o. Mi-am păstrat deci greşelile, am rămas vinovat, şi astăzi trebuie să mă împac singur cu greşelile astea. Lasă-mă.

Iartă-mi, apoi, răul pe care ţi l-am făcut. Şi dacă poţi, iartă-mă din toată inima. De asta am nevoie cel mai mult, este privaţiunea care ani în şir m-a împiedicat să trăiesc. Dacă inima ta nu şi-ar mai aminti decât de iubirea pe care mi-o poartă, aş găsi în moarte mântuirea pe care n-am putut-o avea în viaţă”.

*

Tocqueville (*Despre democraţie în America*): „S-ar spune că suveranii timpului nostru nu caută decât să facă lucruri mari cu oamenii. Aş vrea să se gândească ceva mai mult să facă mari oameni”.

„Rusia este elementul fundamental al despotismului pe lume”. (Corespondenţă1)

Napoleon care stârneşte revoluţia copilului său natural: despotismul. Frâna naturală a despotismului, după T., este aristocraţia.

Acele spirite „care par să facă din gustul servituţii un soi de ingredient al virtuţii”. Se aplică la Sartre şi la progresişti.

„Ce le lipseşte acestora ca să rămână liberi? Ce

anume? Tocmai dorinţa de a fi”.

*

Idem, Tocqueville, *Vechiul Regim şi Revoluţia Franceză*, vol. I.

Ideea generală: regalitatea este cea care a creat instrumentul Revoluţiei: centralismul, prin zdrobirea aristocraţiei şi a libertăţilor provinciale.

1 Correspondance d'Alexis de Tocqueville et de Pierre-Paul Royer-Collard, Correspondance d'Alexis de Tocqueville et de Jean-Jacques Ampère (Gallimard, 1951).

„Va trebui să regretăm întotdeauna că în loc de a supune nobilimea sub imperiul legilor, ea a fost doborâtă şi dezrădăcinată. Acţionând astfel i s-a făcut libertăţii o rană care nu se va mai vindeca niciodată”.

„Societăţile democratice care nu sunt libere pot să fie bogate, rafinate, blânde, magnifice chiar, puternice prin greutatea masei lor burgheze, în ele se pot întâlni calităţi private, buni taţi de familie, negustori cinstiţi şi proprietari foarte stimabili. dar ceea ce nu se va vedea niciodată, îndrăznesc să o spun, în asemenea societăţi, sunt cetăţenii importanţi şi mai ales un mare popor, şi nu mă tem să afirm că nivelul comun al inimilor şi al spiritelor nu va înceta niciodată să scadă atât timp cât egalitatea şi despotismul vor fi unite”.

Idem, în cazul progresiştilor noştri: „Am văzut oameni care credeau că-şi răscumpără servilismul faţă de cei mai neînsemnaţi agenţi ai puterii politice prin insolenţa lor faţă de Dumnezeu şi care, în timp ce abandonau tot ce era mai liber, mai nobil, mai mândru în doctrinele Revoluţiei, se mai şi făleau că sunt fideli spiritului ei prin faptul că erau necredincioşi”.

Idem: „Se părea că iubeau libertatea; de fapt, nu făceau altceva decât să-l urască pe stăpân”.

Cf. p. 233: ideea-mamă a socialismului modern, că proprietatea pământului aparţine în ultimă instanţă statului, a fost propagată de Ludovic al XIV-lea în edictele sale.

Cf. p. 244: în ’89 francezii au fost destul de mândri de

ei ca să creadă că pot trăi egali în libertate. Pe urmă.

Cf. p. 245: portretul Franţei.

Caietele nobilimii din Paris şi de aiurea cereau demolarea Bastiliei.

*

Chopin (născut în 1810). Excelent actor. Refuză să creeze pentru Operă fiind sigur de sine. îl felicită pe Tallberg care a cântat o nocturnă deformând-o ca de obicei: „Dar de cine era?” Risipitor şi generos. Dar neîndurător în relaţiile cu editorii săi.

La Valdemosa pescăruşii pierduţi în ceţuri care se izbesc de ferestrele mănăstirii.

*

Tolstoi, în agonie, scria în aer.

*

După Montherlant, orice creator adevărat visează o viaţă fără prieteni.

*

La azilul din Broadmoor, unde sunt reeducaţi criminalii nebuni, certuri sângeroase în legătură cu un tub gol de aspirină.

*

Idee pentru o piesă (tot la Broadmoor): când cel rău intră în scenă, o pancartă: „Huiduiţi”. Când intră eroul: „Aplaudaţi”.

*

„Unirea a trei persoane legate între ele printr-o blândă conformitate de tendinţe, de calităţi şi de dispoziţii reprezintă în ochii chinezilor culmea fericirii pe pământ...” (Abel Rémusat)

Idem: „Complexul Insulelor”. E nevoie de două femei. Fiindcă bărbatul are trei suflete şi femeia patru. Triunghiul e în dezechilibru pe careul acesta. Dar pe două careuri, formează o piramidă încheiată şi solidă.

*

Iarna se opreşte la El Kantara unde începe vara veşnică. Munte negru şi roz. După Formentin.

Tot Formentin: spiritele mărunte preferă în artă

detaliul.

„Până în ultimul minut al zilei Sahara rămâne în plină lumină. Noaptea vine aici ca un leşin”.

Să citesc *Marele deşert* de Daumas.

*

Nu putem trăi tot ce scriem. Dar putem încerca.

*

Kaliaiev este dragostea de iarnă. Victoria, dragostea solară.1

*

Sfântul Ioan: „Dacă zice cineva: «iubesc pe Dumnezeu, iar pe fratele său îl urăşte, este mincinos. Pentru că cel ce nu iubeşte pe fratele său, pe care l-a văzut, pe Dumnezeu, pe care nu L-a văzut.

1 Kaliaiev, revoluţionar rus din 1905, admirat în *Omul revoltat* şi personaj principal în *Cei drepţi*. Victoria, personaj în *Starea de asediu*.

nu poate să-L iubească?” 1 De apropiat de Spiritul confuz care spune: „Dacă eu nu-l iubesc pe Dumnezeu, înseamnă că nu iubesc oamenii şi, într-adevăr, de ce să-i iubesc?” *Idem*, Ioan: „De n-aş fi venit şi nu le-aş fi grăit, păcat n-ar avea; dar acum ei n-au cuvânt de dezvinovăţire pentru păcatul lor”. 2

*

Altruismul este o tentaţie asemenea plăcerii.

*

Tolstoi: „Poţi trăi doar atât timp cât eşti îmbătat de viaţă”. Confesiune (79).

În aceeaşi epocă: „Sunt nebun de viaţă. E vară, vară delicioasă”.

*

Guilloux. La începutul ocupaţiei în Saint-Brieuc, oraşul e rece şi ploios, magazinele goale. Este dimineaţă, el umblă prin burniţă şi pe străzile pustii. Prin piaţa goală trece un neamţ, acoperit cu o manta din pânză cauciucată, strălucind sub ploaie. Atunci, sub cerul jos, în teribila tristeţe a clipei, G. intră în biserică şi se roagă, el, ateul declarat (rugăciune către Maria, cred). Şi iese apoi. De

atunci, de câte ori a încercat să descrie acest moment de părăsire sau de laşitate (nu ştie exact), nu a putut sau nu a îndrăznit.

*

Roger Martin du Gard şi moartea mamei sale. I se ascunde acesteia că are cancer. Se schimbă etichetele medicamentelor etc. Dar după moartea ei, amintirea acelei înspăimântătoare agonii îl urmăreşte pe M. du G. care-şi spune că el nu ar putea-o suporta. Singura speranţă putea fi să se omoare. Dar va avea curajul? încearcă, face cu un revolver mai multe „repetiţii”, dar în ultimul moment (când să apese pe trăgaci) simte că-i va lipsi curajul. Astfel angoasa creşte, se simte încolţit, până ce va fi găsit o „modalitate”. Ia un taxi, îşi duce revolverul la frunte. „Când voi ajunge în dreptul celui de-al treilea felinar, voi apăsa pe trăgaci”. Al treilea felinar şi

1 întâia epistolă sobornicească a Sfântului Apostol Ioan, IV, 20, *Noul Testament*, ed. cit. (n. red.).

2 Sfânta Evanghelie după Ioan, XV, 22, *Noul Testament*, ed. cit. (n. red.).

simte că în felul acesta, va apăsa. De atunci, un imens sentiment de libertate.

Tot el îmi spune că suferă fiindcă nu mai are poftă de nimic, nici să mai trăiască (de văzut scrisoarea lui). Anorexia de care vorbea Gide. La Nisa, deodată, o speranţă. Vede pe o pancartă „Bouil-labaisse” 1 la uşa unui restaurant şi *are poftă de aşa ceva*. E prima lui *poftă* după mai multe luni. Intră, mănâncă voios. De atunci, gata. Se află, îmi scrie el, în sala de aşteptare.

Cel mai uman, adică cel mai demn de tandreţe, dintre bărbaţii pe care i-am cunoscut.

*

Stendhal. „Ce este eul? Habar nu am. Într-o zi m-am trezit pe pământul acesta, mă aflu legat de corpul meu, de un caracter, de un destin. Să mă amuz oare zadarnic vrând să le schimb şi uitând între timp să trăiesc? înşelăciune! Mă supun defectelor lor. Mă supun înclinaţiei mele aristocratice, după ce timp de zece ani, m-am pronunţat,

fiind de bună-credinţă, împotriva oricărei aristocraţii”.

*

Improvizaţia filosofilor1 în commedia dell'arte.

*

Un titlu „modern”: Ura de artă.

*

Să scriu natural. Să public natural şi să plătesc preţul acestora toate în mod natural.

*

Critica este pentru creator ceea ce e negustorul pentru producător. Epoca negustorească vede astfel cum se înmulţesc sufocant comentatorii, intermediarii între producător şi public. În concluzie, nu înseamnă că astăzi am duce lipsă de creatori, ci că există prea mulţi comentatori care îneacă minunatul şi insesizabilul peşte în apa lor mocirloasă.

*

1 Fel de mâncare provensal alcătuit din peşte fiert în apă sau în vin alb, aromat cu usturoi, sos de roşii, ulei de măsline etc. (n.tr.).

2 Scurt text teatral din 1946.

Roman. Să revăd însemnările despre Weissberg1. Cekiştii care la interogatoriu îi aşază pe cap o coroană din hârtie aurie împodobită cu svastici, o svastică mare pe piept, apoi îl lovesc.

Idem: bătrânul croitor anarhist care-şi explică limpede punctul de vedere. Judecătorul îl insultă şi bătrânul ripostează: „M-aţi jignit, cetăţene judecător, n-am să mai răspund la întrebările dumneavoastră”. Record de interogatoriu: *treizeci şi una de zile şi treizeci şi una de nopţi*. Azil de nebuni!

*

Roman. Partea întâi. Căutarea unui tată sau a tatălui necunoscut. Sărăcia nu are trecut. „În ziua când în cimitirul de provincie. X. a descoperit că tatăl său murise mai tânăr decât era el în momentul acela. că mortul care zăcea acolo era mai tânăr decât el cu doi ani, deşi de 35 de ani odihnea acolo… Şi-a dat seama că ignora totul despre

tatăl acela şi s-a hotărât să-l regăsească...” 2

Naştere în timpul mutării.

Partea a doua. Copilăria (sau amestecată în prima parte). Cine sunt eu?

Partea a treia. Educaţia unui bărbat. Incapabil să se smulgă trupurilor. Ah! Inocenţa primelor acte! Dar anii trec, fiinţele se leagă şi fiecare act al cărnii leagă fedeleş, prostituează, angajează tot mai mult.

Nu vrea să fie judecat (judecă puţin, la drept vorbind), dar nu poţi să nu fii.

Două personaje:

1) Indiferentul: crescut fără mediu familial. Fără tată. Mama singură. Se descurcă singur. Uşor trufaş, deşi politicos. Umblă mereu singur. Merge la meciurile de box şi de fotbal. Nu-i place nimic decât momentul de vârf. Uită restul. În acelaşi timp cere de la ceilalţi tandreţea de care el este incapabil. Minte uşor, dar are accese teribile de adevăr. Puţin monstruos. Secretos până la limită, fiindcă uită porţiuni mari din viaţa sa, pentru că puţine lucruri îl interesează.

— Artist prin înseşi cusururile sale.

2) Celălalt, sensibil şi generos.

Se întâlnesc la sfârşit (şi este acelaşi) lângă mamă.

1 Alex Weissberg, *L'Accusé* (Fasquelle).

2 Cf. p. 377.

*

O, tată! îl căutasem la nebunie pe tatăl acesta pe care nu-l aveam şi iată că descopeream ceea ce avusesem întotdeauna, pe mama mea cu tăcerea ei.

Cele cinci mişcări ale Cvintetului în Sol minor de Mozart.

*

Dragostea şi Parisul. „Nu ştiam să iubim”.

Idem: copilărie săracă. Viaţă fără dragoste (nu fără bucurii). Mama nu e un izvor de iubire. Aşa stând lucrurile, ceea ce durează cel mai mult pe lume e să înveţi să iubeşti.

*

Două fiinţe se apropie din priviri, doar atât (să

spunem casiera şi consumatorul). Când se iveşte ocazia, se apucă de talie. Ce spune el? „Ai timp?” Ce spune ea, ce răspunde ea? „Am să spun că m-am dus undeva”.

*

Progresul este un echilibru optim între două forţe de tensiune egală. Ţine seamă de limite şi le pune în slujba unui bine superior. Şi nu ca o săgeată verticală, ceea ce ar presupune că este fără limite.

*

Piesă. E aşteptat. Revine din lagăr. Spune adevărul despre dragoste (pentru că a eşuat: acum ştie ce înseamnă să fii un bărbat).

Scenă cu soţia sa, de faţă cu Philinte1 al său şi cu G., soţia lui Philinte. „De exemplu, m-am culcat cu G. De altfel, nu sunt sigur că tu şi Philinte”.

— Philinte: „Nu. Nu că G. ar avea vreo problemă. Dar chiar dacă nu îmi place adevărul, am să-l spun în mod excepţional. Când am văzut că G. şi cu tine”. — „Cum?” – „Da, ştiam. Din acel moment totul devenea imposibil între soţia ta şi mine. Căci, în fine, această încrucişare continuă, pfui! Eşti de părerea mea, nu-i aşa? Veniţi mâine la cină? G. vă va face pasăre în aspic. E neîntrecută la pasărea în aspic”. Sfârşitul actului.

Dar tandreţea ta?

— Ce-i cu ea? Exista, ca orice lucru, cu intermitenţe.

— Şi în restul timpului?

— Minţeam, bineînţeles.

— Preferam

1 Personaj din *Mizantropul* de Molière, prieten conciliant şi îngăduitor al lui Alceste „mizantropul” (n.tr.).

să minţi.

— Sigur, întotdeauna ţi-a plăcut siesta.

— Păi, eşti un monstru!

— Dar tu, îngeraşule?

Idem: de exemplu, fiul meu e un imbecil.

— Ei, asta-i! spune fiul – Vezi şi tu. Protestezi. E o reacţie de imbecil. Un om inteligent admite întotdeauna posibilitatea, dar ce spun, probabilitatea de a fi un imbecil

pe undeva. Deci fiul meu e un imbecil (îl priveşte). Dar nu total. Mai degrabă face pe prostul. E şiret şi ştie că prostia te ajută să reuşeşti, este focul în jurul căreia se încălzeşte societatea.

Idem: fiul devine social. Când planul social va coincide cu planul particular.

— Maică-ta va deveni inteligentă? Nu, dar. Nu mai doreşti femeia altuia?

— Sigur – De ce, a ta va fi perfectă?

— Nu.

— Ştiu unde vrei să ajungi. Vrei să te foloseşti de forţa socială a celorlalţi ca să-ţi aranjezi micile probleme particulare. Lasă asta, băiete. Mizeria celorlalţi e chestiunea lor particulară. O să-şi aranjeze această mică afacere, nu te teme. Dar nu te băga. Ah! nu te băga.

Idem: se îndrăgosteşte de Dominique. Şi reîncepe să mintă.

*

Intelectualul care cere iertare.

„Cel mai rău a fost cu Evanghelia. Da, citeam Evanghelia, mai întâi pentru că nu o aveam decât pe ea la îndemână şi pe urmă fiindcă mi-am dat seama, tot folosind-o, că existau mai multe puncte comune între Iisus şi mine decât între mine şi un poliţist. Iar lumea de astăzi este compusă pe trei sferturi din poliţişti sau admiratori ai poliţiştilor”.

*

Un om a cărui viaţă e plină refuză multe avansuri. Pe urmă uită, din acelaşi motiv, aceste refuzuri. Dar avansurile i-au fost făcute de persoane a căror viaţă nu era plină şi care, din acelaşi motiv, îşi amintesc. Primul se trezeşte apoi cu duşmani şi se mai şi miră. Astfel aproape toţi artiştii şi-au închipuit că sunt persecutaţi. Dar nu, li se răspundea la refuzuri şi erau pedepsiţi pentru excesul lor de bogăţie. Nu e nicio nedreptate în asta.

*

Primul om

Plan?

1) Căutarea unui tată.

2) Copilărie.

3) Anii de fericire (bolnav în 1938). Acţiunea ca o supraabundenţă fericită. Puternic sentiment de eliberare când s-a isprăvit.

4) Război şi rezistenţă (alternanţă între Bir Hakeim şi jurnalul clandestin).

5) Femei.

6) Mama.

Indiferentul. Un om complet. Spirit de anvergură, corp dibaci şi dedat plăcerilor. Refuză să fie iubit din nerăbdare şi din sentimentul clar de a fi a ceea ce este. Blând şi bun în ilegitimitate. Cinic şi teribil în virtute.

Poate face orice pentru că a decis să se omoare. Cianură. Intră deci în Rezistenţă, de unde o cutezanţă incredibilă. Dar în ziua când trebuie să se servească de cianură, *se lipseşte de ea*.

*

Primul om

Căutarea unui tată.

Spitalul. Mama (şi hârtia de la primărie adusă celor două femei analfabete care curăţă cartofi pe palier, şi mai trebuie să fie introdus şi adjunctul la primar ca să îi dea hârtia s-o citească), presa, Cheragas[4] etc. Vede profilându-se uşor tatăl său. Pe urmă totul dispare. În definitiv nu e nimic.

Aşa se întâmpla întotdeauna în ţinutul ăsta unde, acum 50, 70

de ani…[5].

*

În ’40, Maillol îl întâlneşte pe V.B., pictor evreu român care s-a refugiat la Collioure ca să fugă de nemţi. Îl întâlneşte pe stradă, recunoaşte în el un pictor, îl invită să vină să-i arate desenele lui. A doua zi, V.B. se duce, este primit cu braţele deschise, îşi explică situaţia. „Eşti la dumneata acasă”, spune M. drept orice răspuns. Cere să

4 Comună din Algeria în regiunea Sahel.

5 Continuare indescifrabilă.

se aducă o ceaşcă de cafea. Deschide mapa zâmbindu-i lui V.B. şi priveşte în sfârşit primul desen, net suprarealist. O femeie care se termină printr-un copac. Maillol izbucneşte: „Nu, nu, asta nu, nu e posibil. Afară!”

*

Nietzsche: „Vorbesc toţi de mine… Dar nimeni nu se *gândeşte* la mine”.

*

Stâlpul infamiei. „Trebuie blamat. Trebuie să se blameze felul lui josnic de a părea cinstit şi de a nu fi astfel”. La persoana întâi. Incapabil să iubească. Se străduieşte etc.

*

Ceea ce stânga colaboraţionistă aprobă, trece sub tăcere sau socoteşte inevitabil, în vrac:

1) Deportarea a zeci de mii de copii greci.

2) Distrugerea fizică a clasei ţărăneşti ruse.

3) Milioanele de internaţi în lagărele de concentrare.

4) Răpirile politice.

5) Execuţiile politice aproape zilnice în spatele cortinei de fier.

6) Antisemitismul.

7) Prostia.

8) Cruzimea.

Lista e deschisă. Dar asta-mi ajunge.

*

Jurnalul lui Tolstoi. Trei demoni:

1) jocul (luptă posibilă);

2) senzualitatea (luptă foarte grea);

3) vanitatea (cea mai teribilă dintre toate).

„Socotesc, spune el într-o scrisoare către mătuşa sa, că fără religie omul nu poate fi nici bun, nici fericit. Dar eu nu cred”. *Idem*: „Adevărul este oribil”.

*

Octombrie ’53. Nobilă meserie în care trebuie să te laşi insultat fără să crâcneşti de un lacheu al literelor sau al partidului! în alte timpuri despre care se spune că erau degradante, aveai cel puţin dreptul să provoci fără a fi

ridicol şi să ucizi. Un lucru idiot, bineînţeles, dar asta făcea insulta mai puţin confortabilă.

Există oameni a căror religie constă în a uita întotdeauna ofensele, dar care nu le uită niciodată. În ceea ce mă priveşte, n-am suficientă bunătate ca să iert ofensa, dar o uit întotdeauna.

*

Cei care i-au asimilat în acelaşi timp pe Dostoievski şi pe Tolstoi, care îi înţeleg la fel şi pe unul, şi pe celălalt, cu aceeaşi uşurinţă, aceştia sunt întotdeauna firi redutabile pentru ei înşişi şi pentru ceilalţi.

*

Octombrie ’53. Se publică *Actuelles* II. Inventarul e isprăvit – comentariul şi polemica. De acum înainte, creaţia.

*

A doua zi după marile crize istorice te regăseşti la fel de nemulţumit şi de bolnav ca în dimineaţa care urmează unei nopţi de excese. Dar nu există aspirină pentru mahmureala istorică.

*

Gândurile astea pe care nu le spunem şi care ne înalţă deasupra tuturor lucrurilor, într-un aer liber şi tare.

*

Se spune că Nietzsche, după ruptura cu Lou, cufundat într-o singurătate definitivă, se plimba noaptea pe munţii care domină golful Genovei şi aprindea acolo focuri imense pe care le privea cum se sting. Adesea m-am gândit la focurile acelea, iar licărul lor a dănţuit în spatele întregii mele vieţi intelectuale. Dacă mi s-a întâmplat chiar să fiu nedrept faţă de anumite gânduri şi faţă de anumiţi oameni, pe care i-am întâlnit în secolul acesta, e pentru că i-am pus fără să vreau în faţa acestor incendii şi imediat au fost făcuţi cenuşă.

*

Melville vorbeşte despre *Moby Dick* într-o scrisoare către Hawthorne: „Iată epigraful secret al cărţii: *Ego non baptiso te in nomine...*” [1]

1 Nu te botez în numele… (lat.).

Idem: „Când scriam cartea asta aveam conştiinţa unei construcţii alegorice pe care se baza întreaga lucrare ca şi fiecare dintre părţile ei”.

Idem, după ce a terminat M.D. şi a citit scrisoarea admirativă a lui Hawthorne: „Am un straniu simţământ de satisfacţie şi de iresponsabilitate; nicio poftă de desfrâu”.

Şi pe urmă: „Simt că voi părăsi lumea asta cu mai puţină amărăciune după ce te-am cunoscut”.

Cf. Tema povestirii *Fericitul eşec1*: slăvirea lui Dumnezeu pentru acest eşec.

*

Nietzsche. Oamenii religioşi ar putea fi clasaţi în primul rând al artiştilor.

*

Nietzsche: *Auroră*. „Nu trece niciodată sub tăcere, nu ascunde niciodată ceea ce se poate gândi contra propriilor gânduri. Jură solemn. Este primul act de loialitate pe care îl datorezi gândirii tale”.

Dincolo de.: „Dacă ai caracter, ai în viaţa ta un eveniment tipic care revine veşnic”. Atunci se pune problema: să găseşti evenimentul şi să-i dai numele tău.

Genealogie.: „Oricine a construit vreodată un cer nou nu a găsit puterea necesară acestei întreprinderi *decât în străfundurile propriului său infern*”.

*

„Polifonia” anumitor firi.

*

Nietzsche (*Uman prea uman*): „Curând după aceea am fost bolnav, mai mult decât bolnav, obosit de necontenita deziluzie provocată de tot ce ne entuziasma pe noi, modernii”.

„Aici vorbeşte un om care suferă şi căruia îi lipsesc multe, dar se exprimă ca şi cum nu ar suferi şi nu i-ar lipsi nimic”.

1 Melville, *L’Heureux Échec*: *une histoire du fleuve Hudson*, în *Cocorico*! *et autres contes* (Gallimard, 1954).

„De atunci înainte m-am întors singuratic împotriva

mea însumi şi am luat partea a tot ceea ce, tocmai asta e, îmi era potrivnic şi mă făcea să sufăr”.

Ţel unic şi gigantic: cunoaşterea adevărului.

Revenire eternă: Să exalţi ceea ce este şi să adori să revină. (*Fără metafizică* nu rămâne, de fapt, decât asta.)

Bilet pentru Lou (1882): „În pat. Criză acută. Dispreţuiesc viaţa”.

*

O aristocraţie este necesară. În prezent, nu se pot imagina decât două: cea a inteligenţei şi cea a muncii. Dar inteligenţa singură nu este o aristocraţie. Nici munca (exemplele, în ambele cazuri, sunt evidente). Aristocraţia nu înseamnă mai întâi să te bucuri de anumite drepturi, ci mai întâi să accepţi anumite îndatoriri care, doar ele, legitimează drepturile. Aristocraţia înseamnă în acelaşi timp a te afirma şi a te retrage. Pentru a ieşi din sine (definiţia datoriei) inteligenţa nu se poate îndrepta spre privilegii. Unele fac parte din ea însăşi, celelalte sunt contrariul inteligenţei. Iar datoria nu constă nici în a te afirma, nici în a te suprima, ci în a face să servească ceea ce afirmi. Ea nu se poate îndrepta decât spre muncă, aceasta fiind datoria şi limita sa. La rândul ei, munca nu se poate îndrepta spre îndobitocirea, inconştientă sau conştientă (umilire generalizată a inteligenţei), care este sau ea însăşi, sau contrariul ei (vezi mai sus). Ca urmare nu se poate îndrepta decât spre inteligenţă. Până la urmă aristocraţia muncii şi cea a inteligenţei nu sunt posibile, în prezent, decât dacă se recunosc una pe alta şi încep să se îndrepte una spre alta pentru a consacra într-o zi o singură imagine superioară a omului.

*

Obligaţia de a ascunde o parte din viaţa sa îi crea impresia virtuţii.

*

Singura sursă a aristocraţiei este poporul. Între aristocraţie şi popor nu există nimic. Acest nimic care este burghezia, de 150 de ani, încearcă să dea o formă lumii şi nu obţine decât un neant, un haos care nu-şi mai

supravieţuieşte decât din cauza adâncilor sale rădăcini.

*

Walpole: „Bunul-simţ, la el, ajungea până la geniu”.

*

Să-ţi utilizezi viciile, să nu te încrezi în virtuţile tale.

*

Brupbacher1: „Nimeni nu ar trebui să producă mai multă filantropie, nici mai multă morală decât secretă în mod natural”. El credea că misiunea filosofului militant constă în a favoriza în toate clasele toţi factorii libertăţii.

*

W. Whitman: „Când libertatea pleacă de undeva, ea nu este primul lucru care pleacă. Aşteaptă ca toate celelalte să plece, rămâne la urmă”.

*

Van Gogh, cuplat cu o femeie din popor, Christine, o părăseşte când aceasta trebuie să nască. Gauguin, trezindu-se în timpul nopţii, îl vedea pe Van Gogh aplecat asupra lui şi privindu-l fix. La azilul din Saint-Rémy, contele de G. se loveşte în piept cu o bucată de lemn, repetând: „amanta mea, amanta mea!”

*

Salacrou, în notele care însoţesc cel de-al şaselea volum al său de teatru, relatează povestea următoare: „O fetiţă care urma să împlinească 10 ani declară: «Când am să fiu mare, am să mă înscriu în partidul cel mai crud» „întrebată, explică: «Dacă partidul meu e la putere, nu voi avea de ce să mă tem, şi dacă e celălalt, voi suferi mai puţin fiindcă voi fi persecutată de partidul mai puţin crud». Nu prea cred în povestea asta cu fetiţa. Dar cunosc foarte bine raţionamentul. Este raţionamentul nemărturisit, dar eficient, al intelectualilor francezi din 1954.

*

Tatăl lui Dostoievski punea să fie biciuţi ţăranii care-l salutau şi pe cei care nu-l salutau. Ei se dovedeau, în opinia lui, îndrăzneţi în ambele cazuri. Murind soţia sa, pe care o martiriza, se îmbată noaptea şi vorbeşte cu ea, luându-şi pe rând o voce de femeie şi o voce de bărbat.

Este asasinat. Cu capul spart, cu sexul strivit între două

1 Fritz Brupbacher, *Socialisme et liberté* (La Baconnière, 1954).

pietre. După două luni D. care-şi ura tatăl vede o înmormântare, cade la pământ şi începe să horcăie.

*

Idem, Spehniov (petraşevskistul 1 – „Bărbatul plin de ironie, de libertate şi de putere") şi „fiecare e vinovat de tot, pentru toţi". Rădăcina etimologică a numelui lui Stavroghin: *stauros*: crucea.

*

Ura rusului pentru forma care îngrădeşte. Au împins revoluţia până la capăt. Berdiaev notează undeva că ei n-au avut niciodată Renaştere. Anxietatea, întotdeauna. *Idem*, după Berdiaev: lipsa cavaleriei a avut consecinţe dezastruoase pentru cultura morală rusă.

*

Carlyle, Nietzsche, Dostoievski sunt revoluţionari? Totuşi sunt numiţi contrarevoluţionari.

*

Adaptare după Demonii

Cf. Berdiaev: „Şatov, Verhovenski, Kirilov sunt tot atâtea fragmente din personalitatea dezagregată a lui Stavroghin, emanaţii ale acestei personalităţi extraordinare care se epuizează risipindu-se. Enigma lui Stavroghin, taina lui Stavroghin, iată tema unică din *Demonii*".

Teza lui Dostoievski: aceleaşi căi care-l împing pe individ la crimă împing societatea la revoluţie.

Verhovenski: „Forţa cea mai importantă a revoluţiei este ruşinea de a avea o opinie proprie".

Cf. Guardini2, pp. 40 – 41 şi 202.

*

Un preot care regretă că trebuie să-şi abandoneze cărţile murind? Oare plăcerea violentă a vieţii veşnice nu depăşeşte ea infinit dulcea tovărăşie a cărţilor?

1 Petraşevski este animatorul unui cerc intelectual unde se discută idei noi. Dostoievski şi fratele său Mihail îl

frecventează din 1847. În sânul acestui cerc, Spehniov animă o tendinţă mai radicală. Este unul dintre modelele lui Stavroghin. În noaptea de 22 spre 23 aprilie 1849, Dostoievski şi treizeci şi trei de membri ai cercului Petraşevski sunt arestaţi.

2 Romano Guardini, *L'univers religieux de Dostoievski* (Le Seuil, 1947).

*

8 mai. A fost ocupată localitatea Diên Biên Phu. Ca în '40, sentiment împărţit între ruşine şi furie.

În seara masacrului, bilanţul e clar. Politicieni de dreapta au plasat nişte nefericiţi într-o situaţie de neapărat şi, între timp, oamenii de stânga îi împuşcau pe la spate.

*

După Johnson (Boswel) 1 curtoazia desăvârşită nu constă în a purta amprenta unei profesii oarecare, ci, dimpotrivă, în a dovedi că poţi să te adaptezi la toate manierele şi la toate împrejurările.

Idem, recăsătorirea: „Triumful speranţei asupra experienţei".

Idem, un prieten al lui J.: „Am încercat, la timpul meu, să fiu un filosof, dar, nu ştiu de ce, mă-ntrerupea întotdeauna veselia".

Idem: „Veţi vedea că după ce vom fi împreună un timp, fratele meu va fi foarte distractiv" – „Voi aştepta, domnule, spune J".

*

Socrate a învăţat să danseze la o vârstă înaintată.

*

Johnson: „Niciun om nu este ipocrit în privinţa divertismentelor sale".

Înainte de a muri are un „gând curios": nu primim scrisori în mormânt.

*

Don Juan Faust2

1) Să aibă dreptate

2) Nimic nu e permis

3) Consimte la stratagema franciscanilor care îl

ucid3. Aix-en-Provence? Romantism?

Sganarelle ar fi Domnul Neant din *Improvizaţia filosofilor*. El este cel care anunţă „Nu va veni” (îl dojeneşte pe tatăl Doñei Anna care-l interoghează pe Don Juan în legătură cu viciile lui. Vezi *Improvizaţia*).

1 James Boswel, *Vie de Samuel Johnson* (Gallimard, 1954).

2 Proiect de piesă care ar fi amestecat într-un singur personaj mitul lui Don Juan şi pe cel al lui Faust.

3 Cf. *Carnete I*: „Pentru Don Juan. Vezi *Larousse*: călugării franciscani l-au ucis şi au lăsat să se creadă că fusese trăsnit de Comandor”.

Don Juan este un Faust fără pact – (să dezvolt).

Actul III, în Brazilia cu sclavii. Actul IV, actul V, devine om şi solitar. *Solitar cu toţii*.

D.J. Pact cu diavolul, dar fără diavol. *Să pariezi pentru lume*, senzaţia şi plăcerea vin din încheierea unui pact cu diavolul. *Să pariezi pentru dreptate* înseamnă şi să pactizezi.

*

La cererea lui Massignon, îi scriu Preşedintelui Republicii ca să-l rog să-i graţieze pe condamnaţii la moarte de la Mokhnine1. După câteva zile găsesc răspunsul în ziare: trei dintre condamnaţi au fost împuşcaţi. *La două săptămâni de la execuţie*, directorul de cabinet mă informează că scrisoarea mea a „reţinut atenţia” Preşedintelui şi a fost trimisă consiliului superior al magistraturii. Visătoare birocraţie.

*

Două milioane de sindicalişti la unsprezece milioane de salariaţi. În 1947 existau şapte milioane de sindicalişti.

*

Piesă. Un om fericit. Şi nimeni nu-l poate suporta.

*

În apă broasca ţestoasă devine pasăre. Marea broască ţestoasă din mările calde pluteşte în sânul apelor călduţe ca un frumos albatros.

*

Muzică atonală, muzică pentru voci, pentru vocea înfrigurată a omului modern.

*

Scrisoare către M: „Nu blestemaţi Occidentul. În ceea ce mă priveşte, l-am blestemat în vremea splendorii sale. Dar astăzi, când sucombă sub povara greşelilor şi a prelungitei sale glorii, nu-l voi acuza. Nu-i invidiaţi pe cei din est pentru sacrificarea inteligenţei şi a inimii faţă de zeii istoriei. Istoria nu are zei, iar inteligenţa luminată de inimă este singurul zeu care, sub o mie de forme, a fost vreodată venerat în această lume".

1 în 1954, şapte tunisieni au fost condamnaţi la moarte fiindcă asasinaseră trei poliţişti. Scrisoarea lui Camus către preşedintele Coty datează din 12 aprilie 1954.

Cehov: „Esenţialul, pentru un scriitor, nu este gloria... ci răbdarea de a îndura"; „Să-şi poarte crucea şi să păstreze speranţa".

*

Şcoala criticilor: „legile" teatrului.

— Dacă am înţeles bine, Domnule, trebuie să respect cu precizie nişte legi pe care nici Eschil, nici Shakespeare, nici Calderón, nici Corneille, în fine, niciunul dintre marile genii dramatice nu s-au dat în lături să le încalce.

— Ar fi mai drept să spuneţi că aceste legi, numai Shakespeare, Eschil şi ceilalţi îşi puteau permite să le încalce.

— Urmându-vă sfaturile, nu voi fi deci niciunul, nici celălalt dintre aceşti mari creatori.

— Pretindeţi că aţi fi?

— Că aş fi, nu. Dar aş putea să devin. Şi dacă nu, de ce să scriu? Voi eşua, asta-i aproape sigur. Dar faptul că am încercat va da vieţii mele un gust pe care mi-l veţi şi lua. Iar Shakespeare, la urma urmei, s-a născut dintr-o sută de nebuni pretenţioşi şi disperaţi care se credeau Shakespeare. Cât despre Feydeau, n-a ieşit decât din Feydeau (râd, notaţi asta, dar rareori mai mult de un act).

*

Piesă. Regele Lear, astăzi un patrician deposedat de socialişti. *Idem*: un Caligula care nu mai acuză lumea, ci pe sine însuşi.

*

Moartea lui Marcel Herrand1.

*

Din oamenii virtuoşi ies adesea cetăţeni fricoşi. La rădăcina adevăratului curaj, o dereglare.

*

După existenţialiştii noştri, orice om e răspunzător pentru ceea ce este. Ceea ce explică dispariţia totală a compasiunii în universul lor de bătrâni agresivi. Şi totuşi ei pretind că luptă împotriva nedreptăţii sociale. Există deci persoane care nu sunt răspunzătoare pentru ceea

1 Evocare a dispariţiei lui Marcel Herrand, în 1953, cu o săptămână înainte de inaugurarea Festivalului de la Angers, al cărui director era. Cel care i-a urmat a fost Albert Camus.

ce sunt, mizerabilul este nevinovat pentru mizeria sa. Atunci? Mutilatul, urâtul, timidul. Şi, ca să închei, compasiunea, din nou?

*

Pericle în faţa mormântului unui tânăr: „Anul şi-a pierdut primăvara”.

*

Când se vorbea de mine ca de un „director” (cineva care arăta, de fapt, direcţia cea bună), o parte din mine, desigur, se umfla de o vanitate imbecilă. Dar altă parte din mine, în toţi anii aceştia, nu a încetat să moară de ruşine.

*

M.H.1 Aerul îngrozitor de trist al muribunzilor – şi aerul închis şi provincial al celor care asistă la agonii. El, cel atât de monden, şi pe urmă brusc aproape hărţuit în alcovul acela, unde singur.

*

Există momente în care a te lăsa dus de sinceritate echivalează cu o relaxare de neiertat.

*

Primul om. Etapele Jessicăi: Fetiţa senzuală. Tânăra îndrăgostită de absolut. Îndrăgostita adevărată. împlinirea în afara echivocului debuturilor.

„Când iubeam cel mai mult, cineva în străfundurile mele o detesta pentru ceea ce făcuse, văzuse şi suportase. Mai ales suportase. O uram pentru că nu mă aşteptase, moartă, până la ora dimineţii alese. Şi o uram în prezenţa altcuiva care, în mine, râdea de această derizorie pretenţie”.

*

Jonas. Este criza locuinţelor. Şi pe urmă tablourile se acumulează şi-i iau locul. De unde podeaua suspendată.

În momentul când nu mai face nimic: „Îi auzea alergând prin odăi. viaţa, zgomotul pe care-l fac oamenii, ce frumos era asta. Fetiţa râdea. Cât de mult îi iubea! Cât de mult îi iubea!”

*

1 Marcel Herrand.

Piesă. Mincinosul: 1) Minte. Între două femei.

2) Spune adevărul.

3) în faţa catastrofei, minte iar. (Ea rupe hârtia care ar face-o să renunţe la minciună.)

*

O piesă despre imposibilitatea singurătăţii. *Ei sunt întotdeauna prezenţi1*.

*

Roman. Salutări (fiului meu care o va lua de la capăt).

*

Ceea ce suportă omul cu cea mai mare greutate este să fie judecat. De aici, ataşament faţă de mamă sau faţă de amanta orbită, de aici şi dragostea de animale.

*

Bomba termonucleară: la limită, moartea generalizată coincide cu condiţia umană din acest punct de vedere. Este deci suficient să te supui regulii. Regăsim prima şi cea mai veche dintre probleme. Ajunşi la infinit, reîncepem de la zero. A doua deplasare a problemei

flagelului universal nu-l mai are pe Dumnezeu ca autor, ci pe oameni. Oamenii îl egalează în fine pe Dumnezeu, dar în cruzime. Trebuie deci să reîncepem revolta epocilor vechi, dar de astă dată împotriva omenirii. Se cere un nou Lucifer, care va nega puterea oamenilor.

*

Bizar. „Jidan împuţit”, spune cel mare. Iar cel mic îl loveşte. Trebuia să-l lovească. Dar n-avea chef. Nu ura capul acela pe care-l lovea. Şi nici celălalt nu avea chef. N-avea chef să-l numească jidan pe micuţul ăsta atât de simpatic, n-avea chef să-l lovească. Dar trebuia să răspundă şi să lovească.

*

Povestiri fantastice.

*

Hristos-Pan.

1 Temă apropiată de cea din *Jonas*. În 1953, Camus scrie o mimodramă, *Viaţa de artist*, în care un pictor este împiedicat să lucreze de mondeni, prieteni, discipoli.

*

Estetică. Se întâmplă să pornim de la emoţie şi strigătul să ţâşnească. Alteori, pornim de la întâlnirea emoţiei, încă vie în amintire, printr-un lung ocol de fraze şi cuvinte care în cele din urmă ne duc tot acolo şi reînvie într-adevăr emoţia, de astă dată nu ca un strigăt, ci ca un val mare a cărui amploare.

Idem, dacă spun: „Are nasul ca un dovleac”, asta nu spune nimic, dar „ca o piersică”, da. Arta este astfel o exagerare calculată.

*

Dragostea dintre chiar şi leoaică la Jardin des Plantes. îi ia capul în mâini printre zăbrele. Ea se dă pe spate. Îşi deschide labele scurte.

*

Pe toate drumurile din lume ne-au precedat milioane de oameni şi urmele lor sunt vizibile. Dar pe cea mai bătrână mare, tăcerea noastră e întotdeauna prima.

*

Nimeni nu merită să fie iubit – nimeni pe măsura acestui dar nemăsurat. Cel care-l primeşte descoperă atunci nedreptatea.

*

Dacă n-aş fi cedat în faţa pasiunilor mele poate că aş fi avut cu ce să intervin în lume, cu ce să schimb ceva. Dar am cedat şi de asta sunt un artist şi numai atât.

*

Dintotdeauna cineva în mine, din toate puterile, a încercat să nu fie nimeni.

*

La extremitatea acestui gând lung arde, în depărtare, da-ul total.

*

Chiar în clipa când după atâtea strădanii fixam nişte limite, crezând că împac astfel ceea ce era de neîmpăcat, limitele săreau în aer, iar eu eram azvârlit într-o nefericire mută.

CAIETUL AL VIII-LEA

august 1954 – iulie 1958

15.8.1954

Simfonia a IV-a în sol major pentru soprane şi orchestră de Mahler. Uneori Mahler te face să-l apreciezi pe Wagner, demonstrând, prin contrast, în ce măsură acesta din urmă rămânea stăpân peste ceaţa sa. Alteori Mahler e foarte mare.

*

16.8.1954

X. Îmi spune: „De ce nu acceptăm ideea vieţii veşnice? Pentru că este până la urmă o beatitudine lipsită de conştiinţă – iar noi vrem să fim, adică să ştim că suntem. Dar atunci de ce să-i reproşăm lumii ceea ce tocmai ne dă conştiinţa, adică răul şi suferinţa (iată, de fapt, contradicţia ateismului modern)? Eu am acceptat întotdeauna suferinţa cu un soi de bucurie, bucuria de a fi”. îi spun că asta înseamnă geniul. Geniul? Da, geniul vieţii, pe care ea singură, dintre fiinţele pe care le-am întâlnit, îl poartă cu o mândrie naturală.

*

17. Berl1

Intelectualilor le este mai uşor să spună nu decât să spună da. Medicul Reclus, care luase partea lui Dreyfus, privind volumele operelor sale la sfârşitul vieţii, îşi dă seama că au existat doi ani în care n-a produs nimic. Ah! da, Dreyfus: consacrase acei doi ani

1 Emmanuel Berl (1892 – 1976) devenise prietenul lui Camus.

studierii dosarelor afacerii. Astăzi se ia partea cuiva după simpla lectură a unui articol.

După-amiază pierdută.

*

18

Nu voi ieşi din asta. Sinucidere. Cel care e deja mort ce mai aşteaptă? Cimitirul din Anet unde iedera a spart o lespede veche.

Ani în şir am trăit claustrat în dragostea ei. Astăzi trebuie să fug, fără să încetez de-a o iubi, de a avea cel puţin grija ei, ceea ce este greu.

*

19

Dimineaţă teribilă. După-amiază, expoziţia Cézanne: primele picturi morbide şi nebuneşti (obsesia sexuală mai ales). O nebunie de acest fel pretindea disciplina teribilă de care a dat dovadă Cézanne. Numai demenţii sunt clasici fiindcă sunt astfel sau deloc. C. a împins exigenţa pe măsura dezordinii sale şi a ales naturi moarte şi peisaje fiindcă putea să găsească în ele o arhitectură, o geometrie. Către sfârşitul vieţii, revine la corpuri şi la chipuri, regăsind demenţa, aceea pe care a disciplinat-o. Cubismul este aici ordonat (anunţat) 1.

Corespondenţă.

*

20

Corespondenţă. Zi moartă.

*

252

Zi moartă. N.A. (Derain, nebun după atacul de hemiplegie şi după accident. Soţia sa şi fosta amantă pun tablourile sub sigiliu în timp ce el delirează la clinică.)

1 Descifrare îndoielnică.

2 Datare evident greşită (n.tr.).

Poarta infernului[6]. Film japonez cam în stilul american. Dar pe lângă arta asta barbaria artei noastre.

*

22

Tristă şi cuminte natură din Île-de-France.

*

23 – 24

Zile moarte. Dejun cu Berl.

*

25

Doar de dimineaţă n-am lucrat. Muzeul Omului. Plec de acolo cu gura plină de cenuşă, de cenuşa aceea osoasă care este a scheletelor şi mumiilor. Mumie peruviană: [...][7] a istoriei. Cine să fi fost?

Acţiune şi scriere: Nu sunt atât de siguri că au dreptate, dar nesiguranţa asta le dă o conştiinţă încărcată. Vor scrie deci ca să se descotorosească de această conştiinţă încărcată. Pentru asta vor căuta noi argumente, le vor găsi şi vor afirma deci ceva mai mult. Cei din faţă vor face la fel. Astfel poziţiile se vor întări. Atâtea afirmaţii repetate vor echivala cu acţiuni. Le vor provoca în curând. Partida învingătoare va avea astfel destule capete de acuzare în ziua victoriei. Tot fugind de conştiinţa lor încărcată învinşii îşi vor fi găsit adevărata vinovăţie şi vor răspunde de ea nevrând asta. În altă zi, învingătorii, la rândul lor, vor fi învinşi şi vor răspunde, nevrând asta. Istoria este o lungă crimă săvârşită de inocenţi.

*

7 septembrie întoarcerea copiilor. Catherine nu poate adormi fiindcă-i e frică să nu moară (durând-o pieptul).

---

6 *Poarta infernului* (*Jigoku-Mon*), film de Kinugasa care a primit Marele Premiu al Festivalului de la Cannes în 1954.

7 Cuvânt indescifrabil.

Faptul că o asemenea angoasă îi chinuie deja pe micuţii ăştia nu e oare cu adevărat îngrozitor?

*

8 septembrie

N.A. Îmi telefonează: A murit Derain. Hemiplegic, nebun, persecutat de soţie care a pus să i se sigileze tablourile. N.A. e disperată. Nimic de făcut. Bietul Derain a cărui forţă morocănoasă îmi plăcea. Prea viu pentru propria sa viaţă.

*

9

Pentru X. (şi familia sa) iubirea se confundă cu suferinţa, cu angoasa. A iubi înseamnă a suferi de sau pentru. Pentru mine ea nu s-a despărţit niciodată de o anume stare de inocenţă voioasă. Nici nu-i întâlnisem bine că şi eram cufundat în culpabilitate şi nu mai puteam iubi cu adevărat.

*

20

Nu faptul de a muri mă sperie, ci de a trăi în moarte.

Nimicirea nu are nimic care să-l sperie pe cel care a trăit mult.

Dumnezeu nu e necesar ca să creeze culpabilitatea şi nici ca să pedepsească. Fiinţele sunt suficiente. La rigoare, el ar putea întemeia nevinovăţia.

*

21

Cum să predice dreptatea cel care n-a ajuns nici măcar să se ghideze după ea în viaţă?

Ca să-şi doboare familia cu lovituri de topor în timpul nopţii, asasinul se dezbrăcase.

M.: „Eşti secretos, bun şi (ca să compensezi ceea ce este respingător în bunătate) eşti pasionat, şi uneori nedrept”.

*

5 octombrie[8]

---

8 Camus vizitează Olanda în octombrie 1954. Acest decor se va regăsi în *Căderea*. Şi deja însemnările din 20 şi 21

Decorul Rotterdamului noaptea, înălţat cu toate carcasele sale luminoase deasupra canalelor.

*

Haga

Toată lumea asta grupată într-un mic spaţiu de case şi ape, lipite în tăcere unele de altele, şi ploaia revărsându-se peste tot oraşul, îndelung, mediu irespirabil şi nişte copilaşi urâţi şi bosumflaţi dirijând circulaţia maşinilor placide şi frumoşii [...][9] grilajele muzeului regal ca să spele frontonul cu decoraţiuni bogate în timp ce ploua întruna şi un pianist pe un triciclu [...][10] cânta *Tristeţe* de Chopin acompaniat de un [...][11] violonist şi un distins cerşetor care aduna sărmanii bănuţi, oboluri care răsunau uşor şi se adresau zeilor schimonosiţi ai Indoneziei care se văd în vitrine şi care rătăceau, invizibili, în văzduhul Olandei, populând nostalgia coloniştilor deposedaţi. O, Java, insulă îndepărtată, ai cărei fii servesc aici cafeaua în timp ce mai plouă încă şi în aerul ud pluteşte amintirea miraculoasă a tinerei fete la poartă, izvor inepuizabil, lumină a tuberculosului şi tăcerea bătrânului frate al lui Rembrandt ai cărui ochi privesc fără dorinţă ţara eternă.

*

6 octombrie

Plouă zile în şir şi vântul rece [...][12] Era acolo la Rotterdam nou-nouţ şi Amsterdamul mereu plouat; şi aici la Haga, cocoţaţi pe biciclete cu ghidoane înalte ca nişte lebede funebre făcându-şi rondul în jurul unui Vigver rece, între anghilele vii din piaţa de peşte şi minunatele bijuterii din vitrinele urâte, de aceeaşi culoare ca şi frunzele moarte lipite pretutindeni pe sol şi heringii afumaţi care au navigat mult timp în mările de aur vechi. O, Cipango, acolo

---

septembrie despre culpabilitate, justiţie, anunţă această carte.

9 Trei cuvinte indescifrabile.

10 Un cuvânt indescifrabil.

11 Un cuvânt indescifrabil.

12 Patru cuvinte indescifrabile.

şi aici [...][13] Olandă, blândă Olandă, unde se învaţă răbdarea[14] de a muri.

*

Convertire la seriozitate. Seriozitatea este minciuna acceptată şi infirmitatea recunoscută. Pentru tot restul, sinceritatea liniştită.

*

Don Juan[15]

Ea: Am ştiut întotdeauna că nu mă iubeşti. Dar te iubeam.

Mă priveai şi priveai uneori peste capul meu. El: Eu nu seduc, mă adaptez.

*

26 octombrie

Contrariul reacţiei nu este revoluţia, ci creaţia. Lumea este tot timpul în stare de reacţie, este deci necontenit în pericol de revoluţie. Ceea ce defineşte progresul, dacă există unul, e că neîncetat creatori de toate categoriile găsesc formele care triumfă asupra spiritului de reacţie şi de inerţie, fără ca revoluţia să fie necesară. Când aceşti creatori nu mai apar, revoluţia este inevitabilă.

*

Potrivit lui Koestler, vechiul drept turcesc considera circumstanţă atenuantă pentru o crimă faptul de a fi fost comisă de [...][16]

*

Caprifoi, mirosul lui este legat pentru mine de Alger. Plutea pe străzile care urcau spre grădinile înalte unde ne

---

13 Un cuvânt indescifrabil.

14 Lectură îndoielnică.

15 Tema lui Don Juan l-a obsedat totdeauna pe Camus, de când era la Alger, în 1937, unde a montat şi a jucat *Don Juan* de Puşkin la Teatrul muncii, până la însemnările care se găsesc deseori în *Carnete* începând din 1940. S-a văzut deja, în *Caietul al VII-lea*, p. 438, că, amestecând miturile lui Don Juan şi Faust, proiectează un *Don Faust*.

16 Două cuvinte indescifrabile.

aşteptau fete tinere. Viţă-de-vie, tinereţe…

*

Trandafirul alb al dimineţii are un miros de apă şi de piper.

*

Julia[17]

Ultimul act: J.: Sunt urâtă.

d'Al: Da.

*

Tot ceea ce, în mine şi în fiinţe, mă trage în jos.

*

1 noiembrie

Citesc adesea că sunt ateu, aud vorbindu-se de ateismul meu. Or, aceste cuvinte nu-mi spun nimic, nu au un sens pentru mine. Nu cred în Dumnezeu *şi* nu sunt ateu.

*

În calitate de creator am dat viaţă morţii înseşi. Asta e tot ce aveam de făcut înainte de a muri.

*

Pavese: „Suntem nişte tâmpiţi. Puţina libertate pe care ne-o lasă guvernul, lăsăm să ne-o înghită femeile".

*

Rembrandt: gloria până în 1642, la 36 de ani. Începând de la acea dată, se îndreaptă spre singurătate şi sărăcie. Experienţă rară şi mai semnificativă decât cea, banală, a artistului necunoscut. Despre o asemenea experienţă nu s-a spus încă nimic.

*

B.C.: „Forţa asta spirituală, Natura nu o dă omului ca să se bucure el însuşi de ea. I-o încredinţează pentru o folosinţă care-i depăşeşte persoana".

Idem: „Un creator autentic este în mod organic supus legii plăcerii".

*

---

17 Proiect de piesă despre Julie de Lespinasse. Cele două replici sunt schimbate între Julie şi d'Alembert. Cf. *Caietul al VII-lea*, p. 406.

Spengler spune că sufletul Rusiei este o revoltă împotriva Antichităţii. Destul de adevărat. De văzut şi Berdiaev: Rusia n-a avut niciodată Renaştere.

*

Text despre Hébertot[18]. În mijlocul grotei, marele caşalot alb. Filtrează printre dinţi şi nu lasă să ajungă până la el decât un plancton de autori savuroşi.

*

Realism. Toată lumea e realistă. Nimeni nu este realist. Până la urmă, nu estetica e cea care contează, ci atitudinea interioară.

*

Literatura ţărilor totalitare nu moare fiindcă este controlată, ci fiindcă e despărţită de celelalte literaturi. Orice artist care, din start, nu e deschis realităţii întregi este mutilat.

*

7 noiembrie 1954 41 de ani.

*

Bacantele1

În Sicilia. Acum. Mic sat din regiunea Palermo. Şi totul cum se cuvine.

Opere foarte mari în perspectivă. Oricum rămâne ceva. Exemplu: Don Juan, Faust, totul încape aici2.

*

De corectat *Omul revoltat*, p. 225, rândul 6 (muncitori în loc de călugări) şi p. 229, primul rând.

*

Scrisoare Duperray3. „Sindicaliştii revoluţionari continuă să se dedice activităţii lor esenţiale: căutarea motivelor de a se separa în privinţa unor principii comune”.

*

Titlu de nuvelă: Un puritan al timpului nostru.

*

18 Director al teatrului care-i purta numele şi unde au fost regizate pentru prima oară piesele *Caligula*, în 1945, şi *Cei drepţi*, în 1949.

1 Piesă de Euripide (406 î.Hr.). Camus pare să se gândească la o adaptare (vezi mai jos).

2 Cf. *Caietul al VII-lea*, p. 438 şi *Caietul al VIII-lea*, p. 449.

3 Jean Duperray, militant sindicalist şi scriitor care a cunoscut-o pe Simone Weil în anii ’30. A scris *Harengs frits au sang* (Gallimard, 1954).

24 noiembrie, ora 10.00

Sosire la Torino azi-dimineaţă1. De câteva zile mă bucur la gândul că voi regăsi Italia. Din 1938, data ultimului meu sejur, nu am mai revăzut-o. Războiul, Rezistenţa, *Combat* şi toţi anii aceia de respingătoare seriozitate. Călătorii, dar instructive şi în cursul cărora inima tăcea. Mi se părea că tinereţea mea mă aştepta în Italia şi forţe noi, şi lumina pierdută. Aveam să fug de universul acesta (de acasă) care de un an mă distrugea celulă cu celulă, aveam să mă salvez poate definitiv. Ieri, de fapt, când trenul a demarat, bucuria mea nu mai era atât de mare. Mai întâi obosit, apoi întâlnirea cu Grenier când aş fi vrut să vorbim degajat şi n-am putut s-o fac, şi X. care nu m-a ajutat să plec mulţumit. Noaptea însă, între scurte momente de somn, se ivea o fericire, încă îndepărtată.

La ora 7 dimineaţa, ideea că suntem în Italia. Mă scutur, deschid storul: un peisaj înzăpezit şi înceţoşat. Ninge peste toată Italia de nord. Singur în compartiment m-a cuprins râsul. Nu e frig. Totuşi la gară încântătoarea I.A., care mă aşteaptă, pretinde că moare de frig. Cu adorabila ei franceză şovăitoare, micile gesturi calme şi graţioase (îmi aminteşte de Mama), îmbujorată de frig ca o floricică a zăpezilor, îmi dăruie ceva din Italia. Deja italienii din tren, curând şi cei de la hotel, îmi încălziseră inima. Popor pe care l-am iubit întotdeauna şi care mă face să mă simt exilat în perpetua indispoziţie a francezilor.

Din camera de hotel văd oraşul Torino peste care zăpada cade necontenit. Iar râd de decepţia mea. Dar curajul îmi revine.

*

Torino sub zăpadă şi ceaţă. În galeria egipteană, mumiile fără bandaje care au fost scoase din nisip se zbârcesc de frig. Îmi plac străzile late cu lespezi. Oraş construit din spaţiu ca şi din ziduri. Mă duc să văd casa de pe via Carlo Alberto nr. 6 unde a lucrat Nietzsche şi apoi s-a cufundat în nebunie. Nu am putut niciodată să citesc fără să plâng relatarea sosirii lui Overbeck, intrarea lui în odaia unde Nietzsche nebun delirează, apoi gestul acestuia care se aruncă în braţele lui Overbeck plângând. În faţa acestei case încerc să mă gândesc

1 Albert Camus s-a dus în Italia la invitaţia Asociaţiei culturale italiene. A ţinut conferinţe la Torino, Genova şi la Roma.

la cel pe care l-am iubit întotdeauna cu tot atâta afecţiune câtă admiraţie, dar e zadarnic. îl întâlnesc mai curând în oraşul pe care, în ciuda cerului apăsător, înţeleg că l-a iubit şi de ce l-a iubit.

*

Nuvelă. Prizonierii unui lagăr de concentrare aleg un papă, desemnându-l dintre aceia care au suferit cel mai mult, îl reneagă pe celălalt, de la Roma, care trăieşte în luxosul Vatican. îl numesc pe al lor *Părinte*, deşi este unul dintre cei mai tineri, îi dau ascultare în toate, mor pentru el până ce el însuşi moare apărându-şi fiii (sau refuză să moară şi se păzeşte pentru că mai are şi pe alţii de apărat şi ăsta-i doar începutul) 1.

*

25 noiembrie

Zi cenuşie şi înceţoşată. Rătăcesc prin Torino. Pe colină capete de mort încoronate. În oraş, în centrul unor perspective vaste, nişte cai de bronz aleargă în ceaţă. Torino, oraş de cai înţepeniţi în chiar elanul în care Nietzsche, devenit dement, a oprit un cal bătut de birjar, sărutându-l apoi nebuneşte pe bot. Dineu vila Camerana.

*

26 noiembrie

Lungă plimbare pe colinele din Torino. De jur-împrejur, pe cer apar şi dispar în ceaţă Alpii înzăpeziţi.

Aerul este rece, umed, cu parfum de toamnă. Oraşul, jos, este acoperit de neguri. Departe de toate, obosit şi bizar de fericit. Seara, conferinţă.

*

27 noiembrie

Dimineaţa, plecare spre Genova cu I.A.; stranie fiinţă mică, curată, inimoasă şi cu voinţă din belşug, cu un soi de renunţare calculată care surprinde la cineva atât de tânăr. Vrea „să râdă şi să regrete”. În materie de religie, crede în „dragostea detaşată”. Multe lucruri, hotărât, îmi

1 Idee utilizată în *Căderea*. Clamence povesteşte că, prizonier în Libia, a fost ales papă de către tovarăşii săi de captivitate.

amintesc de Mama, la care mă gândesc cu tristeţe. Încă mă mai apasă pe inimă moartea asta gravă, de necrezut.

Peste întregul Piemont şi peste Liguria, ploaie şi ceaţă. Traversăm munţii care mărginesc coasta ligurică în mijlocul unor câmpuri de zăpadă. Patru tunele şi zăpada dispare în timp ce ploaia se înteţeşte pe pantele care coboară spre mare. La două ore după sosire, conferinţă. Dineu la Palatul Doria. Bătrâna marchiză uscată, cu excepţia ochilor şi a inimii. Ieşind umblu printr-o Genova în fine regăsită, spălată de ploaia abundentă. Marmura neagră şi albă luceşte, luminile ţâşnesc pe străzi, artere mari, banale.

Din secolul al VI-lea până în anul 1800, populaţia Europei nu a reuşit niciodată să depăşească 180 de milioane.

Între 1800 şi 1914, creşte de la 180 la 460 de milioane!

*

Ortega y Gasset1. Cine vrea să ştie cui îi vorbeşte – ca să scrie. Face distincţie între societate şi asociaţie. Libertatea şi pluralismul sunt cele două dominante ale Europei. Filosof şi profesor de filosofie, vezi p. 26 – despre aristocraţia adevărată, pasiune.

*

Humboldt2. Pentru ca fiinţa omenească să se îmbogăţească şi să se perfecţioneze, e nevoie de o varietate de situaţii. Menţinerea acestei varietăţi reprezintă efortul central al adevăratului liberalism.

*

Rusia de astăzi vede triumful individualismului sub forma sa cinică.

*

Ortega y Gasset. Istoria, luptă veşnică între paralitici şi epileptici.

*

Orice societate este bazată pe aristocraţie, deoarece aceasta, cea adevărată, înseamnă exigenţă faţă de sine şi fără această exigenţă orice societate moare.

1 José Ortega y Gasset (1883 – 1955), filosof spaniol.

2 Wilhelm von Humboldt (1767 – 1835), filolog şi om politic german.

*

Ortega y Gasset. Viaţa creatoare presupune un regim de înaltă igienă, de mare nobleţe, de stimulente constante care excită conştiinţa şi, de adăugat, viaţa creatoare este o viaţă energică.

*

Cum mai mişună de umbre ulicioarele înguste. Mulţumit şi obosit.

*

28 noiembrie

Lungă plimbare prin Genova. Oraş fascinant şi foarte asemănător cu cel de care îmi aminteam1. Superbele monumente plesnesc într-un corset strâmt de mici străzi în care mişună viaţa. Frumuseţea, aici, se creează pe loc, iradiază în viaţa de toate zilele. Un cântăreţ, la un colţ de stradă, improvizează pe marginea scandalurilor actuale. Este un jurnal cântat.

Mica mănăstire San Matteo. Vântul lipeşte ploaia în rafale de frunzele mari de moşmon. Scurtă clipă de fericire. Acum trebuie să-mi schimb viaţa.

Seara: plecare spre Milano, sub ploaie. Sosire pe

ploaie. Ceea ce a iubit Stendhal aici a murit definitiv.

*

29 noiembrie

Cina cea de Taină – Leonardo da Vinci este categoric la începutul decadenţei italiene. Mănăstirea San Ambrogio. Conferinţă. Seara iau trenul spre Roma, exasperat de stupidele mondenităţi care urmează conferinţelor. Incapabil să suport mai mult de o jumătate de oră maimuţărelile astea. Noapte albă.

*

30

Dimineaţa, în fine, soarele, palid, dar hotărât, pe câmpia romană. Prosteşte, mi se umplu ochii de lacrimi. Roma. Din nou unul dintre acele hoteluri luxoase şi imbecile ca şi societatea care le întreţine. Am să mă mut mâine. Privesc cu N. naşterea lui Venus. Plimbare

1 Camus a vizitat Genova în septembrie 1937.

de-a lungul vilei Borghese şi a Pincio-ului: totul este pictat pe cer cu un penel cu perii rari. Dorm. Ultima conferinţă. În fine liber. Dineu cu N., Silone1 şi Carlo Levi2. Mâine o să fie o zi bună.

*

1 – 3 decembrie

Există oraşe ca Florenţa, mici oraşe toscane sau spaniole, care îl poartă pe călător, îl susţin la fiecare pas şi îi fac umbletul mai uşor. Altele care îl apasă imediat pe umeri şi îl strivesc, ca New York, şi acolo trebuie să înveţi încetul cu încetul să-ţi îndrepţi spinarea şi să vezi.

Roma apasă aşa, dar cu o greutate sensibilă şi uşoară, o porţi pe inimă ca pe un ansamblu de fântâni, de grădini şi de cupole, respiri sub ea, puţin oprimat, dar straniu de fericit. Acest oraş relativ mic, dar ale cărui perspective aeriene izbucnesc uneori la o cotitură a străzii, acest spaţiu sensibil şi limitat respiră împreună cu călătorul şi trăieşte odată cu el.

Am părăsit hotelul pentru pensiunea aceasta care dă spre vila Borghese. Am o terasă care înaintează peste grădini, iar priveliştea care se dezvăluie îmi strânge inima

de fiecare dată. După atâţia ani, într-un oraş fără lumină, cu treziri în ceaţă, printre ziduri, mă hrănesc necontenit cu linia asta de arbori şi de ceruri care merge de la Porta Pinciana la Trinidà dei Monti şi în spatele căreia Roma îşi rostogoleşte cupolele şi dezordinea.

În fiecare dimineaţă, când ies pe terasa asta, încă uşor ameţit de somn, cântul păsărilor mă surprinde, vine să mă caute în adâncul somnului şi să atingă un loc precis ca să elibereze de acolo brusc un soi de bucurie misterioasă. De două zile e frumos şi frumoasa lumină de decembrie desenează în faţa mea chiparoşii şi pinii răsfrânţi.

Regret aici anii stupizi şi negri pe care i-am trăit la Paris. Există o raţiune a inimii pe care n-o mai vreau fiindcă nu serveşte nimănui şi m-a adus la două degete de propria mea pierzanie.

1 Ignazio Silone (1900 – 1978), romancier şi militant socialist italian. Camus a scris în 1939, în *Alger-Républicain*, despre romanul său *Plinea şi vinul*. L-a întâlnit prima oară în 1948. Între 1953 şi 1957, Camus şi Silone au colaborat amândoi la mica revistă de tendinţă anarhistă *Temoins*.

2 Carlo Levi (1902 – 1976), pictor şi scriitor italian, autor al lucrării Hristos *s-a oprit la Eboli*.

Alaltăieri, în forum, în partea sa într-adevăr ruinată (lângă Colosseum), nu în acel extravagant talcioc al coloanelor pretenţioase care se află sub Campidoglio, apoi pe acea admirabilă colină palatină căreia nimic nu-i epuizează tăcerea, pacea, lumea mereu născândă şi mereu perfectă, începeam să mă regăsesc. La asta servesc marile imagini din trecut, când natura ştie să le primească şi să stingă zgomotul care doarme în ele, să reunească inimi şi forţe care pe urmă vor sluji mai bine prezentul şi viitorul. Se simte asta pe via Appia unde, ajuns totuşi spre sfârşitul după-amiezii, mă simţeam, plimbându-mă, cu inima atât de plină, încât viaţa ar fi putut să mă părăsească atunci. Dar ştiam că ea va continua, că există o forţă în mine care merge înainte şi că halta asta va fi utilă acestei înaintări.

(Un an în care n-am lucrat, în care n-am putut să lucrez în timp ce mă aşteptau zece subiecte pe care le consideram excepţionale şi pe care nu le puteam aborda. S-a împlinit un an zilele astea şi n-am înnebunit.) Trebuie să se trăiască bine în mănăstirea asta şi în camera asta unde a murit II Tasso.

Pieţe din Roma. Piazza Navona. Sant' Ignazio şi celelalte. Sunt galbene. Bazinul fântânilor este cam roz sub ţâşnirea barocă a apei şi a pietrelor. Când ai văzut tot, sau ai văzut în orice caz tot ce se putea vedea, să te plimbi fără a căuta să ştii este o fericire perfectă.

Ieri noapte, în faţă la San Pietro di Montorio, Roma sub luminile sale părea un port care-şi trimitea forfota şi gălăgia să moară la poalele acelui ţărm de tăcere unde ne aflam.

*

Ce stranie şi insuportabilă certitudine este să ştii că frumuseţea monumentală presupune întotdeauna o servitute, că ea este aşadar frumuseţea şi că nu poţi să nu doreşti frumuseţea fără să doreşti servitutea; servitutea nu rămâne mai puţin inacceptabilă din cauza asta. Poate de asta pun mai presus de orice frumuseţea unui peisaj, ea nu este plătită de nicio nedreptate, iar inima mea e liberă.

*

3 decembrie

Superbă dimineaţă în vila Borghese. Lumina dimineţilor din Algeria care se strecoară printre acele fine de pin şi le conturează unul câte unul. Iar Galeria, plină de lumină blondă, sculpturile lui Bernini mă amuză, încântătoare şi deconcertante când graţia triumfă ca în cazul foarte suprarealistei Dafne (ca artă, a fost la început o contraofensivă a barocului), hidoase când graţia dispare, ca în consternantul Adevăr descoperit la Judecată. Şi pictor, chiar vibrant (Portrete).

Danae a lui Correggio, dar mai ales *Venus legindia ochi amorul*, de Tizian, pictată la 90 de ani şi de o tinereţe actuală.

Pânzele lui Caravaggio, nu cele de la Santo Luigi dei

Francesi văzute după-amiază, categoric superbe prin contrastul violenţei şi densităţii mute a luminii. *Înainte de Rembrandt*. Mai cu seamă *Chemarea Sfântului Matei*: superbă. C. mă ajută să remarc constanţa temei tinereţii şi a vârstei mature. Moravia îmi vorbise deja de omul Caravaggio: de mai multe ori criminal, fugind din Toscana pe o navă unde este tâlhărit, apoi aruncat pe o plajă, moare acolo, dement (1573 – 1610). Moravia îmi mai povestise şi adevărata istorie a familiei Cenci, despre care vrea să scrie o piesă. Beatrice e îngropată sub altarul de la Santo Luigi dei Francesi. Răzmeriţă la Roma, Revoluţia Franceză. Un pictor francez revoluţionar participă la jefuirea bisericii Santo Luigi dei Francesi. Sunt deschise mormintele. Scheletul Beatricei e acolo, craniul retezat odihnindu-se deasupra corpului. Pictorul ia craniul şi iese jucându-se cu el precum o minge. Este ultima imagine legată de istoria teribilă a Beatricei Cenci.

La sfârşitul după-amiezii, mă înapoiez la Gianicolo. San Pietro di Montorio. Da, colina asta este locul din Roma pe care-l prefer. În înaltul cerului tandru, stoluri de grauri, uşoare ca nişte dâre de fum, se învârtesc în toate sensurile, se încrucişează, se risipesc, apoi se adună iar la un loc ca să plonjeze pe deasupra pinilor pe care-i ating înainte de a se întoarce în cer. Când coborâm din nou cu N., îi găsim puzderie în copaci, platanii din Viale del Re, la Trastevere, într-un număr atât de mare, încât fiecare arbore zumzăie şi pârâie, acoperit de mai multe păsări decât de frunze. În înserarea care coboară, un ciripit asurzitor acoperă zgomotele cartierului popular, se confundă cu zdrăngănitul tramvaielor îndreptând toate capetele şi făcându-le să zâmbească spre acele roiuri enorme de frunze şi pene.

Romanul brun şi înalt, cu chipul blând şi nobil, cu ţinuta simplă şi atât de mândră, care se ocupă de mine la pensiune. Nuvelă. Dragoste cu un pictor. Şi toată nobleţea de partea sa.

Să scriu un text BAROC despre Roma.

*

4 decembrie

Dimineaţa. Palatul Barberini. Narcis al lui Caravaggio şi mai ales madona aceea atribuită lui Piero della Francesca şi care mi se pare că aparţine mai curând manierei mai fragile a lui Signorelli. Admirabilă oricum.

Cu Moravia şi N., dejun la Tivoli şi lungă după-amiază în vila lui Hadrian, loc perfect. Zi superbă, e adevărat, cu un cer rotund şi fără nori care răspândeşte de pretutindeni aceeaşi cantitate de lumină peste magnificii chiparoşi şi pinii cei mari ai vilei. Fragmentele mari de ziduri în ruină primesc această lumină egală cu acoperământul lor sub formă de fagure şi lasă la rândul lor ca stupurile de ciment să emane o miere de lumină. Văd mai bine de aici diferenţa dintre lumina romană şi celelalte, cea de la Florenţa bunăoară, mai difuză, argintată, spirituală, în fine. Lumina Romei este dimpotrivă rotundă, lucioasă şi suplă. Ea te duce cu gândul la trupuri, la opulenţa căr-nurilor fericite, la viaţa reuşită. Îndepărtările sunt încă şi mai suculente. Cântecul păsărilor printre ruine. În faţa acestei perfecţiuni, curios şi fericit sentiment că totul e spus.

Dineu, Piovene1. După treizeci de convorbiri, încep să-mi fac o idee despre adevărata situaţie de aici. Nu opinii, ci facţiuni. Puţini liberali, mizeria, utilizarea ei şi, încetul cu încetul, o anume inerţie.

La patruzeci de ani, nu mai proclami răul, îl cunoşti şi lupţi cum se cuvine. Poţi atunci să creezi fără să uiţi ceva.

În mişcarea de ascensiune, în dreapta altarului, în *Judecata de Apoi*, trupurile lui Michelangelo trebuie să fi fost foarte musculoase ca să dea impresia asta de uşurătate irezistibilă. Cu atât mai uşoare, cu cât erau mai grele. Iată culmea artei.

1 Guido Piovene (1907 – 1974), scriitor.

În apartamentul Borgia, Retorica lui Pinturicchio poartă o sabie.

Ţi se strânge puţin inima gândindu-te că Iuliu al II-lea a ordonat să fie distruse frescele lui Piero della Francesca (şi ale altora) pentru ca Rafael să-i poată picta

încăperile: cu ce s-a plătit superba *Eliberare a Sfântului Petru*?

Coborârea de pe Cruce de Caravaggio. Nu se vede Crucea: categoric, un foarte mare pictor.

*

6 decembrie

Zi cenuşie. Febră. Rămân în cameră. Seara mă văd cu Moravia.

*

Roman

Primul om reface tot parcursul ca să descopere secretul: nu este primul. Orice om este primul om şi în acelaşi timp nimeni nu este primul. De aceea se aruncă la picioarele mamei sale.

*

7 decembrie

Plecare cu Nicola şi Francesco. Câmpia romană. F. este atât de frumos şi de departe de tot fără a înceta să fie prezent şi uman. Satul Circe1. Sosire la Neapole. Dejun la Pozzuoli într-un restaurant geamăn cu Padovani. La Napoli ploaie diluviană care-mi măreşte febra. Seara cerul se înseninează.

*

8 decembrie

Mă trezesc cu o febră serioasă. Aseară n-am putut termina însemnările astea. Totuşi, plimbare lungă prin „Barrios”, în spatele străzii Santa Lucia. Sunt precum locuinţele mizere din spatele bulevardului Champs-Élysées. Uşa este deschisă şi se văd uneori trei copii în acelaşi pat cu tatăl, deloc jenaţi că se expun. Toate rufele care flutură şi dau oraşului Napoli un aer de sărbătoare perpetuă

1 Muntele Circeo, la sud de lacul Sabaudia, e menţionat de Homer, Virgiliu, Strabon şi Pliniu sub numele de insula lui Circe. Satul de la poalele lui se numeşte tot Circeo.

vin la urma urmei din faptul că sunt puţine şi trebuie spălate zi de zi. Sunt stindardele mizeriei. N.F. diseară.

Plecăm pe urmă într-o carrozzella umedă care miroase a piele şi a bălegar. Prietenia bărbaţilor e întotdeauna de bun-gust. N. ne conduce într-un cartier de la Porta Capuana. Strada mare care urcă. Pe toate balcoanele, lămpi cu abajururi. Şi asta dă mizeriei un aer de extraordinară sărbătoare. Se vede o vagă procesiune în faţa bisericii. Stindarde se agită deasupra mulţimii compacte care tropăie prin noroiul gras al resturilor de verze rămase de la piaţa de dimineaţă. Şi mai ales petarde. În spatele tuturor sfinţilor. Fecioara e anunţată prin plesnitori. La o fereastră, un dement, cu privirea fixă, aprinde una de la alta, cu acelaşi gest mecanic, zeci de petarde pe care le aruncă în mulţime şi în jurul cărora copiii încing un dans de Sioux până ce acestea explodează. Pensiunea săracilor. Viziune grandioasă. Escorialul mizeriei…

8 decembrie

Toată ziua în pat cu o febră care nu cedează. Până la urmă n-am să mă pot duce la Paestum. Să mă întorc la Roma odată cu prima ameliorare, apoi la Paris, asta-i tot. Există ceva între mine şi templele greceşti. Întotdeauna intervine ceva în ultimul moment care mă împiedică să merg spre ele.1

De astă dată fără niciun mister de altfel. Anul acesta istovitor m-a îngenuncheat. Speranţa de a-mi regăsi puterile şi de a mă întoarce la lucru era pur sentimentală. Aş face mai bine, în loc să alerg spre o lumină pe care apoi abia o s-o pot gusta, să petrec un an refăcându-mi sănătatea şi voinţa. Dar pentru asta ar trebui să mă eliberez puţin de tot ce mă covârşeşte. Sunt gânduri de pat şi de febră, şi de călător claustrat, înconjurat de Napoli. Dar sunt gânduri adevărate. Din fericire pot să văd marea din pat.

Pictorul prieten al lui F., ignorantissim şi trebuind să ilustreze pentru un program de radio *Patimile după Sfântul Matei*, face un sfânt înconjurat de femei drăguţe şi de îngeri zeflemitori.

1 încă din vara lui 1939, Camus proiectează o

călătorie în Grecia, dar survine războiul. Va trebui să aştepte până în aprilie 1955 ca să îşi îndeplinească visul.

9 decembrie

La deşteptare, febra a dispărut. Dar înţepenit şi parcă lovit în cap. Hotărăsc totuşi să plec (ca de fiecare dată îmi extrag energia din constatarea unei situaţii mai proaste: prizonier etc.). Plecăm pe un soare frumos. Sorrente (şi delicioasa grădină Cocumella), Amal-ţi, cam prea decorativ, unde luăm prânzul, apoi conduc eu ca să-l schimb pe F. obosit şi soarele apune când, după ce am traversat o regiune industrială şi apoi o porţiune curioasă care te duce cu gândul la Limburi (trestii mari, copaci slabi şi desfrunziţi), sosim la Paestum. Aici inima tace.

(Mai târziu.) Vreau să încerc să prind din nou această sosire, la sfârşitul după-amiezii. Suntem întâmpinaţi în hanul de lângă ruine de o plăcută odaie veche cu trei paturi şi pereţi enormi, văruiţi, frustă, dar de o certă curăţenie. Un câine se lipeşte de mine. Soarele a apus când, barierele fiind închise, escaladăm zidurile ca să intrăm pe câmpul cu ruine. Lumina vine dinspre marea aflată foarte aproape şi încă albastră, dar colinele din faţă sunt acum negre. Când ajungem înaintea templului lui Poseidon, corbii deja culcaţi se scoală într-un extraordinar tumult de aripi şi croncănituri, pe urmă zboară în jurul templului, coboară pe cele patru laturi şi pleacă parcă spre a saluta apariţia admirabilă în faţa ochilor noştri a unei făpturi alcătuite din piatră, dar vie şi de neuitat. Clipa, zborul negru al corbilor, rarele ciripituri de păsări, spaţiul dintre mare şi coline şi se reţin minunile exacte şi calde, toate acestea, pe lângă oboseală şi emoţie, mă aduc în pragul lacrimilor. Apoi urmează încântarea nesfârşită, când totul tace.

Seară, tăcere, corbi, ca păsările de la Lourmarin şi pisica, lacrimile mele, muzică.

Dimineaţa la Tipasa, roua pe ruine. Cea mai tânără răcoare din lume peste ceea ce există mai vechi în ea. Asta mi-este credinţa şi, în opinia mea, principiul artei şi al vieţii.

*

10 decembrie

Aseară plimbare printre trestii, ziduri şi bivoli, spre plajă. Vuietul imens şi surd al mării care creşte încetul cu încetul. Plaja, apa călduţă sub cerul luminos şi cenuşiu în noapte. La înapoiere, plouă puţin şi zgomotul mării descreşte în spatele nostru. Bivolii se mişcă încet, apoi lasă capul în jos, nemişcaţi ca noaptea. Blândeţe.

Adorm după ce am privit de la fereastră templele în noapte. Camera care-mi place atât de mult, cu pereţi groşi şi goi, este glacială. Frig toată noaptea. Deschid ferestrele, plouă peste ruine. O oră mai târziu, în clipa când ieşim, cerul e albastru, lumina proaspătă şi magnifică.

Mă minunez necontenit în faţa acestui templu cu enormele-i coloane de burete roz, de plută aurie, cu greutatea sa aeriană, cu prezenţa sa inepuizabilă. Alte păsări s-au amestecat printre corbi, dar aceştia din urmă continuă să acopere templul cu un văl negru ce bate în toate direcţiile şi cu croncănituri răguşite. Mireasma proaspătă a micilor heliotropi care acoperă împrejurimile templului.

Zgomotele: un zgomot de apă, câini, un scuter în depărtare.

Nu melancolia lucrurilor în ruină îmi mişcă inima, ci dragostea disperată a ceea ce veşnic durează în veşnica tinereţe, dragostea de viitor.

Tot printre ruinele dintre coline şi mare. Greu să mă smulg din locurile astea, primele după Tipasa unde am cunoscut abandonarea întregii mele fiinţe.

*

10 decembrie

Continuare. Plecăm totuşi şi câteva ore mai târziu, Pompei. Interesat, desigur, dar niciodată emoţionat. Romanii uneori rafinaţi, niciodată civilizaţi. Avocaţi şi soldaţi pe care-i confunzi, Dumnezeu ştie de ce, cu grecii. Ei sunt primii, adevăraţii distrugători ai spiritului grec. Grecia învinsă nu i-a învins, vai, la rândul ei. Căci dacă au împrumutat de la ea temele şi formele marii arte, nu au

realizat niciodată decât aproximări reci care mai bine n-ar mai fi fost, decât să ne apară prin intermediul lor naivitatea şi splendoarea grecilor. Pe lângă templul Herei de la Paestum, toate vestigiile antice care acoperă Roma şi întreaga Italie se fac ţăndări şi, odată cu ele, o comedie de falsă grandoare. Inima mea a ştiut dintotdeauna asta din instinct, deoarece nu a bătut niciodată nici pentru un singur poem în latină (nici măcar pentru Virgiliu, admirat, dar neiubit) şi a fremătat întotdeauna la străfulgerarea unei stanţe tragice sau lirice venite din Grecia.

La înapoierea în acel Buchenwald preţios care este Pompeiul, gust de cenuşă şi de oboseală de asemenea crescândă. Conduc alternativ cu F. şi la ora 21.00 sosesc frânt la Roma.

*

11 decembrie

Toată ziua sau aproape toată ziua în pat. Stare febrilă continuă care îmi taie cheful de orice. Trebuie să-mi refac neapărat sănătatea. Am nevoie de forţă. Nu vreau ca viaţa să-mi fie uşoară, dar vreau să mă pot confrunta cu ea de la egal la egal dacă e grea. Să hotărăsc dacă vreau să merg acolo unde merg. Mâine plec.

*

12 decembrie îmi cade în mână un jurnal. Comedia pariziană pe care o uitasem. Farsa premiului Goncourt. Pentru *Mandarinii1* de astă dată. Se pare că eu sunt eroul. De fapt, autorul surprins într-o anumită situaţie (director al unui ziar înfiinţat de Rezistenţă) şi tot restul e fals, gândurile, sentimentele şi actele. Mai mult actele dubioase din viaţa lui Sartre îmi sunt cu mărinimie aruncate în spinare. În afară de asta, gunoi. Dar nu voluntar, ci oarecum aşa cum se respiră.

Mă simt mai bine. Zi cenuşie. Plouă peste Roma ale cărei cupole bine spălate strălucesc slab. Dejun la F.G. Seara, singur, febra a trecut.

*

13 decembrie

Din nou Caravaggio. Santa Maria del Popolo.

Tristeţea Romei cu străzile ei prea înalte, prea încordate. De asta pieţele sunt atât de frumoase, ele eliberează, acolo barocul triumfă asupra stilului roman. Ca acele cupluri romane înţepenite în piatră şi care nu au în comun decât faptul că parcă au înghiţit un băţ. Ora amurgului care

1 Romanul Simonei de Beauvoir.

se strecoară printre palate şi face să se prăbuşească trufaşele faţade. Seara M. Îmi vorbeşte de Brancati1 şi de moartea lui. Cinez singur.

*

14 decembrie. Plecare

Existenţialism. Când se acuză între ei, poţi fi sigur că o fac întotdeauna ca să-i copleşească pe ceilalţi. Judecători penitenţi.2

Cu Luca începe adevărata trădare, cea care face să dispară strigătul disperat al lui Iisus în agonie.

M., căreia îi spun că unele roluri cer de la actor numai virtuozitate, prin ele putând actorul să-şi dovedească meseria, măiestria, îmi răspunde că asta n-o interesează, că nu-i place să joace decât personaje pe care şi le poate însuşi şi trăi simţindu-se în rol ca şi cum ar trăi altă viaţă. Şi conchide: „Îmi place să joc fiindcă sunt romanescă”.

*

Morala. Să nu iei ceea ce nu doreşti (greu) 3.

Întotdeauna am sperat să devin mai bun. Întotdeauna am decis să fac ceea ce trebuie pentru asta. Dacă am şi făcut-o, asta-i altă problemă.

Căsătoria pentru mine nu era oare o aventură senzuală mai rafinată? Ba da.

Dacă eu înfloresc, ea se ofileşte. Nu poate trăi decât sprijinindu-se pe ofilirea mea. Astfel suntem doi poli contrari ai psihologiei.

Opusul omului subteran: omul fără resentimente. Dar catastrofa e aceeaşi.

Lumea asta se răscoleşte atâta, ca un vierme tăiat, numai pentru că şi-a pierdut capul. Îşi caută aristocraţii.

*

La Martinière, vaporul alb care transporta ocnaşii la Cayenne – şi făcea escală la Alger ca să ia o nouă încărcătură (reportajul meu4

1 Vitaliano Brancati (1907 – 1954), romancier sicilian.

2 Prima apariţie a conceptului care se va afla în centrul lucrării *Căderea*.

3 Cf. *Căderea*: „… te afli într-o zi în situaţia de a lua fără să doreşti”.

4 *Alger-Républicain*, 1 decembrie 1938. Titlu: „Oamenii aceia care sunt şterşi din rândul umanităţii”. Subtitlu: „57 deportaţi au părăsit alaltăieri Algerul îndreptându-se spre ocnă”. Cf. *Carnete* I, 15 decembrie 1938.

Într-o zi de ploaie diluviană – luntrea de transportat mărfuri plină de ocnaşi raşi în cap – interiorul, cele două cuşti etc. — aceeaşi călătorie pe care am făcut-o, dar într-o cabină confortabilă) – O povestire?

*

Primul om. Ambiţia îl făcea să râdă. Nu voia să aibă, nu voia să posede, voia să fie. Singura sa încăpăţânare era această ţintă.

De îndată ce viaţa particulară este scoasă la vedere, explicată unei mulţimi, ea devine viaţă publică şi degeaba vrei să te menţii în ea.

Această viaţă (goală) a oraşelor şi a zilelor insuportabile lipsite de dragoste.

Ea este ceea ce m-a interesat cel mai mult pe lume în ultimii zece ani.

*

Primul om. „Şi gândindu-se la tot ce făcuse fără să vrea cu adevărat, pentru că alţii voiseră sau, mai simplu, pentru că alţii făcuseră aşa în împrejurări asemănătoare, toate acestea acumulate sfârşiseră totuşi prin a alcătui o viaţă, cea pe care o împărţea cu toţi oamenii care în cele din urmă mor fiindcă n-au ştiut să trăiască ceea ce voiau cu adevărat să trăiască”.

*

Primul om. Tema energiei: „Voi domina, dar fără compromis. Compromisul, ipocrizia, dorinţa josnică de putere, toate astea sunt prea uşoare. Dar voi domina cu adevărat, fără să fac un gest ca să posed sau să am”.

Singura lege a fiinţei este să fii şi să te depăşeşti.

*

Jonas. Portăreasa nebună (fiul ei mort): „Ah! Domnule Jonas, dumneavoastră înţelegeţi!” şi imediat după aceea: „Să nu vă duceţi să-l vedeţi pe domnul Jonas, îşi bate soţia şi copiii”.

*

Primul om. Tema prieteniei

M. fără prea multă cultură şi intrând de-a dreptul în operele mari. Incapabilă să zăbovească, chiar şi din lene, în preajma mediocrităţii şi discernând grandoarea din instinct.

*

Primul om. Tema angoasei (cf. *Cunoaşterea omului*, Adler p. 156). Resortul personajelor: dorinţa de putere, psihologic vorbind.

*

Don Faust (*sau doctorul Tenorio*): „N-am cerut niciodată nimic pentru ceea ce dădeam, n-am vorbit niciodată despre ceea ce am făcut, mă socoteam prea mărunt ca să fi dat vreodată destul şi mă gândeam mai ales la tot ce nu dădusem vreodată. Dar astăzi am nevoie de puţinul pe care l-am făcut, am nevoie de cei de aici. Cei cărora nu le-am refuzat niciodată mâna întinsă, nici sprijinul să vorbească acum şi să depună mărturie în favoarea mea. *Toţi tac*. Atunci voi fi eu cel care va vorbi. Acesta...” (text revoltat).

*

Primul om. Cu Simone. Nu o poate poseda timp de un an. Şi pe urmă fuga. Ea plânge şi asta declanşează totul.

Totul se trage de la imposibilitatea mea congenitală de a fi un burghez, ba chiar un burghez mulţumit. Cea mai mică aparenţă de stabilitate în viaţă mă îngrozeşte.

Până la urmă marea mea superioritate asupra

trişorilor este că nu mi-e teamă să mor. Am faţă de moarte oroare şi dezgust. Dar nu mi-e teamă să mor.

Trădarea intelectualilor de stânga. Dacă adevăratul lor ţel este să menţină principiul revoluţionar în U.R.S.S. corijându-i treptat perversiunile, ce motiv ar avea guvernul rus să renunţe la metodele sale totalitare dacă ştie dinainte că ele vor fi întotdeauna scuzate? în realitate, numai opoziţia sinceră a oamenilor de stânga din Occident poate să pună pe gânduri acel guvern, admiţând că ar putea sau ar voi acest lucru. Dar, tot în realitate, trădarea intelectualilor noştri se explică prin altceva decât prin prostie.

De ce slăbiciunea în faţa plăcerii să fie mai vinovată decât slăbiciunea în faţa durerii? Aceasta din urmă săvârşeşte uneori ravagii incomparabile.

*

Don Faust. Primul tablou sau prologul. Faust cere să cunoască tot şi să aibă tot. „Îţi voi da deci puterea de-a seduce”, spune diavolul. Şi Faust devine Don Juan.

Tabloul ultim. Trebuie să plătească. „Să mergem”. Nu, spune diavolul, trebuie să vii împotriva voinţei tale sau altfel mori pur şi simplu. „Să murim deci pur şi simplu” (aici corul bărbaţilor care-l întâmpină pe erou – mai bine mai târziu decât niciodată).

*

Complex insular al Rusiei şi al comuniştilor (Cf. Adler: *Cunoaşterea omului*, p. 154) 1.

În *NR. F.*: dialoguri (răspunsuri, întrebări) sau scrisoare imaginară2 despre *Actuelles*.

*

Roman. „În seara aceea lucrurile nu mergeau cum trebuie. La concert el aplaudase după cea de-a treia parte crezând că simfonia se terminase. Dar nişte „sst”-uri viguroase şi mustrătoare i-au atras atenţia că sunt patru părţi. Iar privirea vecinilor săi, îngreunată de extazul recent şi de dispreţul subit, îl mai urmărea încă”.

Una dintre nuvele în stil francez (*Jonas*).

Creşterea apelor Senei. În noapte, vuietul fluviului,

niciodată auzit până atunci.

*

Don Juan. Ateul moralist găseşte credinţa. De atunci înainte totul este permis atâta vreme cât cineva poate ierta ceea ce oamenii nu pot. De unde generosul libertinaj încununat de o credinţă vie.

Gustul creaţiei este atât de puternic, încât cei incapabili aleg comunismul pentru că le asigură o creaţie total colectivă.

*

1 Alfred Adler, *Menschenkenninis*, Leipzig, 1927. *Connaissance de l'homme*, Payot, 1949.

2 Procedeul literar al scrisorii imaginare a fost de mai multe ori folosit de Camus. *Scrisoare către un tânăr englez despre starea de spirit a naţiunii franceze*, în 1939, în *Alger-Républicain*. În aceeaşi epocă, în *Carnete*, *Scrisoare către un disperat*. Şi mai ales *Scrisorile către un prieten german*, destinate presei clandestine şi publicate în volum în 1945.

Teatru. Timon – Demonii – Julie – Improvizaţie – Presa-Bacantele.

Dante admite nişte îngeri neutri în disputa dintre Satana şi Dumnezeu. îi strecoară în anticamera infernului său. III 371.

*

17 februarie

Sosire la Alger. Din avionul care zboară de-a lungul coastei, oraşul se vede ca un pumn de pietre scânteietoare aruncat pe malul mării. Grădina hotelului St. Georges. O noapte primitoare la care revin în sfârşit şi care mă întâmpină ca odinioară, fidelă.

*

18 februarie

Frumuseţea Algerului dimineaţa. Iasomia în grădina hotelului St. Georges. Mirosul ei mă umple de bucurie, de tinereţe. Coborârea spre oraşul răcoros, aerisit. Marea în depărtare scânteiază. Fericire.

Moartea lui François, infirm. Trimis acasă de la

clinică cu un cancer la limbă. Agonizând singur în cocioaba lui, vomând sânge pe tot peretele, lovind cu pumnul în peretele acela gros şi murdar care-l desparte de vecini.

*

19

La mine nici măcar un singur fotoliu. Câteva scaune. Întotdeauna aşa. Niciodată comoditate, nici confort.

Vizită la comercianţii din Belcourt. Trei morţi. Familia Masson. Marthe. Alexandrine. Juliette. Zinzin (urechi clăpăuge, contorsionist, cântă la cinematograful Alcázar).

*

Primul om în ce an s-a născut papa?

Nu ştiu. Aveam cu patru ani mai mult decât el.

1 „... corul acesta abject al îngerilor care n-au fost nici rebeli, nici fideli lui Dumnezeu, dar care nu s-au gândit decât la ei înşişi. Cerurile îi gonesc ca să nu-şi piardă frumuseţea, iar infernul cel adânc nu-i primeşte, căci osândiţii ar scoate din asta cine ştie ce glorie”.

Şi tu, în ce an?

Nu ştiu. Uită-te în livretul meu de familie.

Bine, familia l-a părăsit. La ce vârstă?

— Nu ştiu. Oh! era tânăr. Soră-sa l-a lăsat. Câţi ani avea soră-sa? Nu ştiu.

— Dar fraţii lui? El era cel mai mic – ba nu, al doilea.

— Păi atunci fraţii lui erau prea mici ca să se ocupe de el.

— Da, pesemne că din cauza asta.

— Atunci nu puteau face altfel.

La şaisprezece ani muncitor agricol la socrii soră-sii. îl pun să muncească mult.

„Nu mai voia să-i vadă. Se săturase de ei”.

Idem: luptă pentru cauza arabă. Este prins într-o răzmeriţă anti-franceză cu soţia sa. O omoară ca să evite să fie violată, dar îi supravieţuieşte. Este judecat şi condamnat.

Sau: am luptat 20 de ani pentru ei, iar în ziua eliberării, tocmai ei mi-au ucis mama.

Idem: sinuciderea lui X. St. Germain-des-Prés. Prietenii lui Mefisto1. Marinella. Beţie. Jean-Pierre care-l insultă pe X.: „Ţie-ţi reuşeşte tot. Mă dezguşti”.

20

Tipasa. Ploi şi soare. Absintul botezat cu apă. Şi crâmpeie de lumină proaspătă pe ruinele umede. Aceeaşi emoţie, mereu nouă.

Ce şansă să te fi născut pe colinele de la Tipasa! Şi nu la St. Éti-enne sau la Roubaix. Să-mi cunosc şansa şi s-o primesc cu recunoştinţă.

21

Zi radioasă. În depărtare, marea şi cerul scânteiază contopite. Ca în fiecare dimineaţă, grădina şi mirosul iasomiei, şi păsările care exultă.

*

22 februarie Neguri.

1 Cramă în Saint-Germain-des-Prés aparţinând unui francez originar din Algeria.

*

23 februarie

Trezit de soarele care-mi inundă patul. O zi ca o cupă de cristal din care se revarsă o nesfârşită lumină albastră şi aurie.

*

24 februarie

Orléansville1. Dimineaţa munţii decupaţi în petala delicată a unei ciclame. Chiar la Orléansville, barăci şi reconstrucţie: Far West. Tânăra echipă de arhitecţi care scapă de descurajare pentru că văd oraşul acesta în viitor.

*

25 februarie

R.U.A.2 Fericirea acestei simple prietenii pe care am trăit-o.

*

26 februarie

După ce regina bătrână a dat naştere reginelor tinere, acestea o ucid sau o gonesc. Iar pe marginea stupului ea moare de foame.

Acea ridicolă paradă a dragostei şi a abominabilelor sale pretenţii graţie cărora cei slabi şi vulgari se ajută să trăiască şi să pară.

*

26 aprilie

Plecare din Paris. X. mă mâhneşte şi mă goleşte de orice bucurie. Alpii. Şi insulele care vin încet una câte una în întâmpinarea noastră pe mare: Corsica, Sardinia, în depărtare Elba şi Calabria. Cefalonia şi Itaca aproape invizibile în amurg. Apoi coasta Greciei, dar în noapte, mâna musculoasă a Peloponezului devine un continent sumbru şi misterios, acoperit de ghiocei, unde licăresc din loc în loc piscuri înzăpezite. Câteva stele pe cerul încă luminos şi pe urmă un corn de lună. Atena.

1 Un cutremur de pământ distrusese Orléansville la 9 septembrie 1954. Arhitectul urbanist Jean de Maisonseul, vechi prieten al lui Camus, l-a dus să vadă şantierul de reconstrucţie. S-a construit şi un teatru care a primit numele de Teatrul Albert Camus.

2 Racing Universitaire d'Alger, echipă al cărei portar a fost Camus în tinereţe.

*

27

La trezire, vânt, nori şi soare. Câteva curse în oraş. Încântătorul meu traducător de 21 de ani, de o prospeţime adorabilă (v-am spus că eram lângă hotel, dar nu era adevărat şi am alergat tot timpul ca să nu întârzii, de-aceea respir greu), care mă cucereşte şi pe care-l adopt.

Acropole. Vântul a gonit toţi norii, iar lumina cea mai albă şi caldă cade din cer. Toată dimineaţa sentiment straniu că mă aflu aici de mulţi ani, că sunt acasă, de altfel, fără să mă deranjeze câtuşi de puţin diferenţa de limbă. Urcând pe Acropole, mi se întăreşte această impresie când constat că mă duc „ca pe la vecini", fără nicio emoţie.

Sus e altceva. Pe temple şi pe piatra de pe sol pe care vântul pare să le fi decapat până la os, lumina de la ora unsprezece cade din plin, se refractă, se sparge în mii de

spade albe şi arzătoare. Lumina îţi săgetează ochii, îţi stârneşte plânsul, intră în corp cu o repeziciune dureroasă, îl goleşte, îl deschide unui soi de viol pur fizic, purificându-l totodată.

Din obişnuinţă, ochii se deschid încetul cu încetul şi extravaganta (da, asta mă izbeşte, extraordinara îndrăzneală a acestui clasicism) frumuseţe a locului este primită de o fiinţă purificată, trecută prin dezinfectantul luminii.

Atunci macii de un roşu închis, pe care nu-i mai văzusem niciodată, dintre care unul creşte singuratic, direct pe piatra goală, [...][19], nalbele, şi balizat de perspective desăvârşite, spaţiul până la mare. Şi faţa celei de-a doua Kore, piciorul îndoit al celei de-a treia, pe Erehteion...

Te aperi aici de ideea că perfecţiunea a fost atinsă atunci şi că după aceea lumea nu a făcut decât să se degradeze. Dar ideea asta îţi frânge până la urmă inima. Trebuie mereu şi mereu să te aperi de ea. Vrem să trăim şi dacă am crede asta ar însemna să murim.

După-amiază, Hymette de culoare violetă. Muntele Pentelic.

Ora 19.00. Conferinţă. Dineu într-o tavernă din cartierul vechi.

*

28

Dimineaţa. Cu Marguerite Liberaki[20]. Daphni. Dar Bizanţ, hotărât. Locul e fermecător. Eleusis, unde ai nevoie de multă imaginaţie. Dar câmpia înainte şi după Eleusis este foarte frumoasă. În templu cele două culoare ducând în sanctuar, din care al doilea este deviat pentru ca totul să fie ascuns vederii celor neiniţiaţi.

Importanţa capitală a ceea ce ştiu despre Eleusis. Să dezvolt.

La muzeu piese admirabile.

Dejun la ambasadă. *Tiempo perdido*.

---

19 Un cuvânt indescifrabil.

20 Romancieră şi autoare dramatică greacă.

După-masă. Agora. Theseion. Areopagul; în micul muzeu din Agora, statuile de la Iráklion, Atena, Heracles. Heracles noduros şi dur sub caprifoiul înflorit care-l acoperă. Pe urmă urc pe colina Muzelor. Soarele coborât la orizont nu a ajuns încă în momentul în care, roşu fiind, culoarea îl desenează perfect pe cerul senin. Dar nu mai are forţa din timpul zilei, e pe cale de a pieri şi de a-şi pierde forma. Din conturul său spart se prelinge atunci o miere subtilă care se răspândeşte pe tot cerul, aureşte colinele şi Acropole, şi acoperă cu o glorie suavă şi unică până şi cuburile oraşului risipite în cele patru zări, până la mare.

Cobor chiar la timp pentru conferinţa mea controversată. Plec de acolo obosit după două ore în care răspund unei mulţimi de întrebări. Dineu în Pireu cu Marguerite Liberaki. Ciudată făptură, misterioasă şi neagră, cu străfulgerări bruşte de viaţă şi de râsete.

*

29

Dimineaţă. Muzeul Naţional. Cuprinde toată frumuseţea lumii. *Kore*-le trebuiau să mă emoţioneze, ştiam asta, dar încântarea pe care mi-au lăsat-o mai dăinuie încă. Mi se permite să vizitez subsolurile unde au fost depuse câteva dintre ele ca să fie protejate de invazie şi de distrugeri în timpul războiului. Şi acolo, la subsol, unde le-a azvârlit istoria, ele încă mai surâd sub praful şi paiele care le acoperă, iar surâsul acela încă mai însufleţeşte peste douăzeci şi cinci de secole, încă mai informează şi încurajează. Stelele funerare de asemenea, ca şi durerea asta înăbuşită. Pe o lecită cu alb şi negru, mortul nemângâiat nu se poate resemna să nu mai vadă soarele şi marea. Plec uşor îmbătat şi nefericit din mijlocul acestei perfecţiuni.

Pe urmă plec spre Sunion. Lumina amiezii mai este încă puţin voalată, poartă în suspensie ceţuri invizibile, dar admir spaţiul şi vastitatea acestor peisaje totuşi reduse. Pe măsură ce ne apropiem de Sunion lumina devine mai proaspătă şi mai tânără. Apoi, pe promontoriu, la

picioarele templului, nu mai e decât vânt. Templul însuşi mă lasă rece. Marmura asta prea albă are aspect de stucatură. Dar promontoriul pe care se înalţă templul şi care înaintează în mare ca o dunetă de unde domini escadra insulelor în larg, în timp ce în spate, la dreapta şi la stânga, marea înspumată înaintează de-a lungul flancurilor de nisip şi de stânci, este un loc de nedescris. Vântul furios suflă atât de tare printre coloane, încât ai crede că e o pădure vie. Răscoleşte aerul albastru, îl aspiră pe cel din larg, îl amestecă violent cu parfumurile ce urcă de pe colina acoperită de flori minuscule şi proaspete şi plesneşte cu furie, neîncetat, în jurul nostru cearşafuri albastre ţesute din aer şi lumină. Dacă te aşezi la picioarele templului ca să te adăposteşti de vânt, lumina devine brusc mai pură într-un soi de ţâşnire nemişcată. În depărtare, insule în derivă. Nicio pasăre. Marea face o spumă uşoară până la orizont. Clipă desăvârşită.

Desăvârşită, cu excepţia acestei insule Makronissos[21], astăzi pustie ce-i drept, dar care a fost o insulă de deportare despre care am auzit istorisiri înspăimântătoare.

Prânzim jos de tot, pe micuţa plajă, mâncăm peşte şi brânzeturi în faţa bărcilor mari de pescuit din micul port. Către mijlocul după-amiezii, culorile se întunecă, insulele se solidifică, cerul se destinde. Este momentul luminii perfecte, al părăsirii de sine, al lui *Totu-i în regulă*. Dar trebuie să plecăm, din cauza conferinţei mele. Mă smulg cu greu din locurile astea şi nu plec întru totul.

Dar din nou pe promontoriu, înainte de a ieşi la drum, se zăreşte Makronissos. Pe tot drumul de întoarcere, lumina cea mai frumoasă pe care am avut-o aici, aşternută pe livezile de măslini, pe smochinii cu frunzele deosebit de verzi, pe rarii chiparoşi şi eucalipţi.

Conferinţă. Dineu în cursul căruia obţin informaţii despre deportare. Cifrele par să concorde. Numărul deportaţilor a fost redus la 8 sau 900. De asta va trebui să

---

21 Există în dosarele politice din arhivele lui Albert Camus o importantă documentaţie despre Makronissos.

mă ocup.

*

30

Muzeul Naţional. Marele *kouros* zvelt pe care am să-l revăd. Repetiţie la *Hecuba*. În afară de una, tinerele grecoaice sunt lipsite de graţie şi de stil. Dejun la Kephissia, grădina sub o lumină blândă răsună de cântecul privighetorilor.

După-amiază. Lucru, apoi colina Muzelor. De astă dată soarele e aproape la asfinţit. Din nou un soi de bucurie ilariantă în faţa prodigioasei îndrăzneli a Acropolei unde arhitecţii s-au jucat nu cu măsuri armonioase, ci cu prodigioasă extravaganţă a capurilor, a insulelor azvârlite pe un golf imens şi a unui cer cu vastu-i ghioc învârtitor. Nu Parthenonul l-au construit ei, ci însuşi spaţiul, şi în perspective delirante. Pe toată această escadră de insule şi de piscuri dominate de duneta stâncii, împăcarea serii cade brusc şi [...][22] pe o navigaţie silenţioasă.

*

Scrisoare înserată Dragul meu X.

Tăcerea mea actuală mă priveşte doar pe mine. Atinge prea multe lucruri din viaţa mea personală ca să ţi-o pot explica. Te vei bucura, de altfel, ştiind că dacă aş fi vorbit, n-aş fi spus ceea ce speri, n-aş fi făcut plăcere nimănui. În rest, cauza care te interesează nu e lipsită de avocaţi desemnaţi (recunosc, de altfel, că nu au fost foarte combativi în circumstanţa dată). Dar scrisoarea dumitale mă obligă să spun ceva ce voiam să-ţi spun de mult. Anume că, în marele conflict care taie în două secolul al XX-lea, dumneata ai ales deja.

Ştii, de exemplu, că Germania de Est este reînarmată de mult timp şi că un număr de foşti generali nazişti sunt în activitate acolo, ca şi în Vest. În mai multe rânduri, U.R.S.S. i-a recunoscut Germaniei dreptul de a avea forţe naţionale. Nu spui nimic pe tema asta. Adevărul e că admiţi această reînarmare dacă e controlată de U.R.S.S., dar o refuzi în cadrul occidental. Şi la fel procedezi în

22 Un cuvânt indescifrabil.

toate. La limită (întreabă-te) ai accepta transformarea Franţei în democraţie populară sub protecţia Armatei Roşii (şi îţi amintesc că eu unul i-am apărat pe comunişti împotriva oricărei „atlantizări” a politicii interne). De câte ori mi-ai vorbit sau ai scris despre aceste probleme, opinia dumitale implicită era evidentă, indignarea dumitale nu era sinceră decât în faţa unor crime de tip Rosenberg, în timp ce se aşternea în dumneata un soi de tăcere încărcată de îndoieli de îndată ce era vorba de reprimarea unei revolte muncitoreşti în Germania din ordinul unui regim comunist[23] (acest ultim punct e important şi mi se pare un test dureros, dar decisiv, al atitudinii intelectualilor de stânga).

Aşadar, după mine, ai ales. Şi de vreme ce ai ales, este normal să intri în partidul comunist. Nu eu voi fi cel care să ţi-o reproşeze. Nu-i dispreţuiesc pe activiştii comunişti, deşi cred că ei comit o greşeală de moarte. îi dispreţuiesc însă, ba chiar cu vârf şi îndesat, pe intelectualii care sunt comunişti fără să fie, care ne asasinează cu pseudosfâşierea lor de preoţi laici şi care la sfârşit îşi oferă o conştiinţă împăcată pe seama militanţilor muncitori.

Fă deci odată ce ai chef să faci, împacă-te cu dumneata însuţi. Vei vedea după aceea. Compari neîncetat două lucruri din care îl cunoşti şi-l judeci numai pe unul, societatea în care trăim, dar îl ignori pe celălalt. Partidul comunist nu te va ajuta să cunoşti democraţiile populare. În niciun caz. Dar te va ajuta să cunoşti comunismul, despre care nu ştii decât puţine lucruri. Dacă vei găsi în asta pacea, o regulă de viaţă, cu atât mai bine. Dacă nu, vei fi câştigat măcar faptul de a cunoaşte problema cu adevărat.

Îţi repet, numai ca să evit orice eroare, ceea ce cred. Reînarmarea germană trebuie condamnată în ambele

23 În 1953, soţii Rosenberg, condamnaţi pentru spionaj, sunt executaţi în Statele Unite, în timp ce în Berlinul de Est muncitorii revoltaţi văd cum tancurile sovietice le reprimă mişcarea.

cazuri, altfel totul e o înşelăciune. Iar dacă eu continuu să găsesc de neiertat ajutorul acordat lui Franco sau politica „bananieră” din America de Sud, sau colonialismul, nu accept politica „bananieră” grefată pe Franţa din grija Rusiei şi a sprijinului ei necondiţionat, acordat Partidului Comunist Francez.

În linii generale, mă opun în mod fundamental acţiunilor şi metodelor a ceea ce am numit socialismul cezarian.

Sunt lucruri pe care le ştii de altfel. Pur şi simplu cărţile mele au însemnat pentru dumneata mult mai puţin decât spui. Simpatia pe care

O aveai pentru mine era mai reală. Dar şi cel care se călugăreşte îşi iubeşte prietenii şi mama, şi totuşi îi părăseşte. Căci nu te pot lăsa să crezi că nu intri la mănăstire, de vreme ce alegi o ortodoxie cum e cea a partidului comunist. Nu te îndoi, dimpotrivă, recunoaşte în inima dumitale că tentaţia comunistă este, pentru un intelectual, de acelaşi tip ca şi tentaţia religioasă. Nu-i nimic ruşinos în asta, cu condiţia să-i cedezi cu loialitate, în cunoştinţă de cauză. Cât despre mine, păstrezi, chiar dacă îndepărtată, prietenia mea. Îţi cer numai, dacă dai urmare proiectului dumitale, ca atunci când vei auzi că sunt, obiectiv vorbind, cum se spune, un oribil fascist, nu să negi, ceea ce va fi imposibil, ci să încerci numai să nu o gândeşti. Îţi urez noroc, din toată inima, şi te rog să crezi în sinceritatea gândurilor mele.

Seara, dansuri populare la „Johnny nebunul”. Mă străduiesc să găsesc interesante aceste dansuri, dar dansatorii şi mai ales dansatoarele sunt prea urâte.

*

1 mai

Dimineaţa devreme plecarea spre Argolida. Ţărmul golfului corintic. O lumină dănţuitoare, aeriană, jubilatoare inundă golful şi insulele în larg. Opriţi o clipă pe marginea falezei, cu toată imensitatea mării în faţa noastră, oferindu-ni-se dintr-o singură curbă, ca o cupă din care bem lumina şi aerul, cu mari înghiţituri.

După o oră de drum sunt literalmente beat de lumină, cu capul plin de ţăndări şi de ţipete tăcute, ţinând în căuşul inimii o bucurie enormă, un râs nesfârşit, cel al cunoaşterii, după care orice poate surveni şi orice este acceptat. Coborârea spre Micene şi Argos. Fortăreaţa miceniană, acoperită de maci în buchete dese care tremură în vânt, deasupra mormintelor regale. (Toată Grecia pe care am parcurs-o este în momentul acesta acoperită de maci şi de mii de flori.) Din înaltul fortăreţei, câmpia care se-ntinde până la Argos şi mare. Regatul lui

Agamemnon nu are mai mult de zece kilometri şi totuşi proporţiile sunt de aşa natură, că niciodată un regat mai vast nu s-a întins sub soare. Micene în ruină, aflat între cele două stânci înalte, încins de blocuri enorme, sub o lumină care devine aici teribilă, este astăzi regina neîmblânzită a acestui pământ de neuitat.

Ruinele din Argos nu prezintă mare interes pentru mine. Tânărul arheolog, Georges Roux, din Vaucluse, atât de vivace, atât de pasionat de frumoasa lui meserie, mă interesează mult. îl invidiez puţin şi îmi reproşez amarnic timpul pierdut în ultimii ani şi profunda mea slăbiciune. Azine, unde prânzim, iar înainte de prânz mă scald într-o apă limpede şi rece, pe frumoasa plajă.

După-amiază, la Epidauros, sărbătoarea de 1 Mai a adus o chermesă de greci voioşi. Dar din înălţimea teatrului, în lumina densă şi călduţă care se răspândeşte peste pantele cu măslini, eucalipţi, [...][24] şi salcâmi, toate zgomotele răsună într-un soi de îndepărtare vastă şi blândă. Doar tălăngile slabe ale turmelor de oi se fac auzite pe deasupra altor zgomote, dar tot în aceeaşi îndepărtare. Şi aici clipa rămâne desăvârşită.

Seara. Nauplia în faţa mării, la ora aceasta pe care grecii o numesc maiestatea soarelui şi care e ora purpurei pe cer, a movului şi a nuanţelor de albastru pe munţi şi pe golfuri.

*

2 mai

---

24 Un cuvânt indescifrabil.

De dimineaţă, plecăm spre Sparta, sub un cer ameninţător. Văi largi întemeind fiecare câte un regat de măslini şi de mândri chiparoşi, munţi arizi, din loc în loc câte un sat, Grecia aici e pustie. Doar turmele de oi pictate în roz, verde şi roşu o străbat. În câmpia Evrotas, Sparta, sub Taygetul înzăpezit, îşi întinde livezile de portocali al căror parfum greu nu ne mai părăseşte. Peste Mistra în ruină, zboruri de turturele. Mănăstire liniştită cu ziduri văruite, deschisă spre imensa câmpie a Laconiei cu măslini rotunzi şi bine separaţi între ei, înfiorându-se sub un soare neobosit.

La întoarcere, coborâre spre Nauplia, golful său, insulele şi munţii în depărtare. Oprire la Argos cu tinerii arheologi care fac săpături. Aceeaşi impresie ca şi în faţa micului grup de arhitecţi care reconstruiesc Orléansville şi trăiesc acolo în comunitate. Nu am fost niciodată fericit şi împăcat decât făcând o meserie, o muncă, împreună cu alţi oameni pe care să-i pot iubi. Eu nu am o meserie, ci doar o vocaţie. Iar munca mea e solitară. Trebuie s-o accept şi să caut numai să fiu demn de ea, ceea ce nu este cazul în acest moment. Dar nu mă pot apăra de un sentiment de melancolie în faţa acestor oameni fericiţi pentru ceea ce fac.

Ne vom înapoia la Micene; soarele tocmai a asfinţit când am ajuns pe terasa cea mai înaltă. Între piscurile abrupte care o domină, o lună străvezie navighează uşor. Dar în faţa noastră, câmpia întunecată se întinde la poalele munţilor albaştri ai Argosului până la marea mai deschisă la culoare din dreapta noastră. Spaţiul este imens, tăcerea atât de absolută, încât piciorul se căieşte de a fi produs rostogolirea unei pietre. Un tren gâfâie în depărtare, un măgar pe câmp îşi strigă amărăciunea care urcă până aici, clinchetele turmelor coboară pantele cu un susur de ape. Pe decorul acesta sălbatic şi gingaş, […][25] este magnific. Peste macii acum desfăcuţi trece o adiere uşoară aproape de pământ. Cea mai frumoasă seară din lume se culcă încet-încet peste leii micenieni. Munţii se întunecă treptat

25 Un cuvânt indescifrabil.

până când cele zece lanţuri devin un singur abur albastru. Merita să vin de atât de departe pentru această bucată mare de eternitate. După aceea restul nu mai are importanţă.

*

3 mai

Am lucrat de dimineaţă. La ora treisprezece, plecarea spre Delphi. Aceeaşi lumină, dar de astă dată pe nişte înălţimi nu prea mari, pietroase, fără un copac. Atunci se simte că Grecia este mai întâi un spaţiu alcătuit din linii curbe sau drepte, dar întotdeauna profilate. Întregul pământ desenează cerul şi îi dă formele sale, iar cerul, la rândul său, nu ar fi nimic fără reliefurile acestea a căror închidere armonioasă îşi organizează propriul spaţiu. De aceea chiar şi un kilometru a despărţit aici regate mari: suprafaţa pământului este dublă faţă de cea a cerului. Ajunşi într-un soi de căldare, unicul nor pe care-l vedeam mărindu-se de câtva timp plesneşte şi parcă turbează în câteva secunde. Ploaia cu grindină ciuruie maşina cu un zgomot asurzitor. Cinci minute mai târziu, ieşiţi din căldare, găsim cerul din nou limpede şi rulăm veseli.

Delphi. Primul lucru care te izbeşte, alături de grandoarea aşezării, este, în fundul văii imense, fluviul acesta sumbru care împinge crupe musculoase […][26] spre mare. Sunt nişte măslini atât de strânşi unul într-altul, când îi vezi de atât de sus, încât formează un drum fremătător spre orizont. Cât despre ruine, furtuna, dezlănţuită şi peste Delphi, le-a udat. Par mai vii în mijlocul florilor împrospătate şi al ierburilor mai verzi. Un vultur negru pluteşte câteva secunde foarte sus, apoi dispare. După aceea ziua se destinde şi de pe falezele înalte se aşterne o blândeţe care anunţă seara. Mă întorc la stadion şi ies apoi fericit.

Seara. Într-un buzuki, patru greci mă invită amabili să dansez. Dar paşii sunt prea dificili. Dacă aş avea timp, mi-ar plăcea să învăţ. Din camera mea văd valea plină de umbre până la micul şirag de lumini care mărgineşte

---

26 Două cuvinte indescifrabile.

marea. O lună înconjurată de eşarfe uşoare aşază pe munţi şi pe golurile de umbră o lumină fină ca o pulbere. Tăcerea, vastă ca spaţiul, e plină de bunătate.

*

4 mai

Plecare de dimineaţă spre Volos. Munţi aspri, apoi câmpia Lamiei. Munţi din nou mai blânzi, mai verzi sub soarele care urcă şi ajungem în imensa câmpie a Tesaliei. Colibele primitive ale valahilor – şi imensa întindere. Orientul nu e departe. Volos. 80% dintre case distruse sau doborâte[27]. Toată valea este adăpostită sub corturi. Soarele atârnă peste corturi şi peste oraşul plin de praf. Puţine toalete sau deloc. Mă întreb cum se va putea evita epidemia. Liceul francez e sub corturi. Iar marea e foarte aproape, netedă şi răcoroasă, la marginea oraşului în ruină. Primarul mă primeşte încurte, lângă casa dărâmată. Personaj inteligent şi elegant. Din cauza unui cuvânt neinspirat pe care-l rostesc vine un frizer şi mă tunde în curte, în mijlocul tuturor, în cea mai încântătoare familiaritate. Din nou în oraş. Liturghia oficiată afară, cortul-spital etc. Înapoierea cu maşina la Larissa. Automotor. Larissa spre Salonic. În noapte, înaintăm de-a lungul mării lucioase sub lună. Sosire la ora 23.00.

*

5 mai

Lucru. Dejun cu Turner şi colonelul Bramble[28] (sau cineva care-i seamănă mult). Bisericile bizantine. Mica mănăstire cu păuni. David, Sf. Gheorghe, Sf. Dimitrie. Cei doisprezece apostoli (Sf. Sofia lipsită de interes). Nu sunt foarte mişcat de arta bizantină. Trebuie s-o recunosc. Dar sunt interesat de evoluţia asta care merge din secolul al V-lea până în secolul al XII-lea şi care permite să se reconstituie o verigă între perioada elenistică şi Quattrocento. Mozaicurile şi frescele cu cei doisprezece apostoli, de exemplu, sunt departe de înţepeneala şi de

27 De cutremurul de pământ din 1955.

28 Personaj din romanul lui André Maurois, *Tăcerile colonelului Bramble*.

hieratismul primelor secole ale acestei arte. îl anunţă pe Duceio. Întreb ceva mai târziu (seara) pe un specialist care-mi spune că artiştii bizantini au emigrat în Italia după căderea Constantinopolului.

Încetul cu încetul influenţa orientală va fi fost eliminată în felul acesta.

Seara. Conferinţă. Mă emoţionează o fată înscrisă[29]. Recepţie de universitari. Noaptea mă odihnesc pe balconul camerei mele, privind portul, caiacele, marea la suprafaţa cheiului şi respirând parfumul plăcut al serii şi al nopţii.

*

6, 7, 8 mai

Dejun cu T. în faţa mării, pe coama unei faleze. Ora e blândă. T. Îmi cântă apoi ultimele sale compoziţii. Trebuie să plecăm. Avion. Sporadele se deplasează sub noi în marea scânteietoare. Dineu Merlier[30]. La miezul nopţii vine să mă caute D. şi rulăm spre Pireu unde ne aşteaptă Domnul Algadès cu drăguţul său vas. Bărbat cumsecade, gras, vesel şi cordial. Ieşim din Pireu sub o lună cenuşie care luminează marea cu o caldă lumină ireală. Sunt fericit să simt apa cum loveşte sub carcasă şi să văd din nou o spumă uşoară plutind de ambele părţi ale etravei. Dar în scurt timp vedem ceaţa ridicându-se literalmente din mare, etajându-se, îngroşându-se şi barând treptat orizontul. E rece şi umed. Algadès pretinde că n-a mai văzut asta niciodată în arhipelag. Trebuie deviat vasul ca să evităm două insuliţe. Cobor să mă culc. Imposibil să adorm până la ora şase. După două ore mă trezesc şi urc iar pe punte. Ceaţa e tot acolo. Algadès şi marinarul lui au vegheat toată noaptea de frică să nu eşueze. Dar încetul cu încetul soarele urcă, se arată palid, străpunge negura şi în final o risipeşte. Către ora unsprezece înaintăm (fără vele pentru că nu e vânt) pe o mare nemişcată, într-o lumină scânteietoare şi fină. Aerul este atât de limpede, încât şi cel mai mic zgomot pare că se aude de la capătul orizontului. Soarele încălzeşte puntea şi căldura lui creşte

29 Lectură îndoielnică.

30 Octave Merlier, directorul Institutului Francez.

treptat. Atunci apare prima insulă. Trecem, din cauza ocolului pe care l-am făcut, printre Seriphos şi Sifanos. La orizont se conturează Siros şi celelalte insule. Toate se desenează pe cer cu o claritate de epură. Pe carena răsturnată a insulelor, sătuleţele agăţate de pante au aerul unor scoici albicioase lăsate acolo de marea care s-a retras.

Insuliţele galbene ca o grămadă de grâu pe marea albastră.

Navigăm printre aceste insule îndepărtate pe o mare luminată care se ridează uşor, înaintăm mult timp de-a lungul insulei Siros, curând apare Mykonos care, pe măsură ce ziua înaintează, se conturează mai bine în depărtare cu capul său de şarpe întinzându-se spre Delos, încă invizibil în spatele Rimei. Soarele asfinţeşte când ajungem aproape în centrul unui cerc de insule ale căror culori încep să se schimbe. Odată aurul stins, ciclamenul, un verde-mov, apoi culorile se întunecă, iar pe marea încă lucioasă corpurile insulelor devin albastre-închis. O stranie şi vastă împăcare pogoară atunci peste ape. În fine, fericire, fericire foarte aproape de lacrimi. Pentru că aş vrea să păstrez lângă mine, să strâng această bucurie de nespus despre care ştiu totuşi că va trebui să dispară. Dar ea dăinuie surd, de atâtea zile, îmi strânge astăzi inima atât de categoric, încât mi se pare că o voi putea regăsi fidelă ori de câte ori voi dori.

Noaptea se lasă în timp ce coborâm la Mykonos. Tot atâtea biserici câte case. Albe toate. Rătăcim pe străduţele pline cu prăvălioare colorate. Pe străzile complet întunecate, întâlnim parfumul caprifoiului. Luna licăre slab deasupra teraselor albe. Urcăm din nou la bord şi mă culc atât de fericit, încât nici măcar nu-mi mai simt oboseala.

De dimineaţă o lumină divină coboară peste casele văruite din Mykonos. Ridicăm ancora spre Delos. Marea e frumoasă, străvezie şi pură deasupra adâncurilor care încep să se zărească. Apropiindu-ne de Delos, desluşim pe primele pante ale insulei ciorchini enormi de maci.

Delos. Insula leilor şi a taurilor a căror reprezentare

acoperă insula animalelor, pentru că trebuie să adăugăm şerpii [...][31] şi şopârlele mari cu corpul întunecat, dar cu coada şi capul verde-deschis, precum şi delfinii de pe mozaicuri. Marmura din care sunt dăltuiţi leii s-a erodat şi prezintă ciupituri din pricina intemperiilor, astfel încât par făcuţi din sare gemă, uşor fantomatică, într-atât ai impresia că prima ploaie i-ar putea dizolva. Dar insula aceasta a leilor şi a taurilor mai este acoperită şi de osemintele brune şi fărâmicioase ale ruinelor, iar sub aceste oseminte, brusc, apar admirabile şi recente descoperiri (mozaicurile reprezentându-l pe Dionysos odihnindu-se).

Insula ruinelor şi, de asemenea, a florilor (maci, zorele, micşunele, ochiul-boului). Insula zeilor mutilaţi din muzeu (micul *kouros*). La amiază, urcăm în vârful Cynthei, iar în jur se văd golfurile, lumina, roşul şi albul; tot cercul Cicladelor se învârteşte încet în jurul Delosului, pe marea strălucitoare, în mişcare, un soi de dans imobil. Lumea asta a insulelor atât de strâmtă şi atât de vastă mi se pare a fi chiar inima lumii. Iar în centrul inimii se află Delos şi vârful acesta pe care m-am urcat, de unde pot privi sub lumina verticală şi pură a lumii cercul perfect care-mi delimitează regatul.

Mai târziu mă întorc la şalupă; pe chei, o fermecătoare adolescentă grecoaică, îmbrăcată simplu. Când şalupa părăseşte cheiul, îi fac un semn la care răspunde imediat cu un zâmbet frumos. Pe vas mă dezbrac şi mă arunc în apa transparentă şi verde. E îngheţată, aşa că urc înapoi după câteva ture bras. Ne înapoiem la Mykonos.

Sentiment de libertate nesfârşită parcurgând astfel marea în toate sensurile, de la o insulă la alta. Şi libertate deloc îngrădită de faptul că lumea asta a insulelor are borne. Dimpotrivă, libertatea asta exultă în cercul lor. Libertatea nu ar însemna pentru mine să sparg acest cerc şi să gonesc spre Sumatra. Ci să mai merg încă de la insula aceasta golaşă la insula cealaltă cu arbori, şi de la stâncă

31 Un cuvânt indescifrabil.

la insula florilor.

La Mykonos pentru cumpărături. Preferam oraşul noaptea. Târziu pornim din nou pe mare. Stranie tristeţe, atât de asemănătoare cu o tristeţe din dragoste, când se văd pierind treptat Delos şi Cynthe în spatele Rimei. Pentru prima oară privesc dispărând un pământ pe care-l iubesc, cu durerosul simţământ că poate nu-l voi mai revedea niciodată înainte de a muri. Cu inima strânsă. Culorile schimbătoare din nou pe mare şi pe insule. […][32] pânzele care flutură molatic în vântul slab. Abia am gustat pacea care urcă din mare spre cerul ce se goleşte puţin câte puţin de lumină şi iată că în spatele unei insuliţe stâncoase urcă acum luna. Ea se înalţă repede pe cer, apoi luminează apele. Până la miezul nopţii, o privesc, ascult pânzele, însoţesc lăuntric mişcarea apei pe flancurile vasului. Viaţa liberă a mării şi fericirea acestor zile. Totul se uită aici şi totul se reface. Zilele acestea minunate petrecute zburând pe apă, printre insule acoperite de corole şi de coloane, într-o lumină neobosită, le simt gustul în gură, în inimă, o a doua revelaţie, o a doua naştere…

Dimineaţă, vânt puternic, velele plesnesc, înclinaţia creşte şi gonim spre Pireu într-o forfotă mare de ape şi de pânze. Ploaie de lumină, picături care cad şi sar în sus pe marea dimineţii. Disperat că părăsesc acest arhipelag, dar chiar şi disperarea asta are ceva bun.

9 mai

Plecare spre Olimpia. Drumul prin golful Corintului. Plajele şi golfurile. Baie la Xilocastron. De astă dată simt forţa copacilor, a apelor, a fructelor pământului răcoros. Puţin înainte de Olimpia, colinele acoperite de chiparoşi fragili. Blândeţea şi duioşia acestor locuri sub o lumină pentru prima oară uşor cenuşie. Pinii înalţi şi rămăşiţele templelor lui Zeus şi al Herei. Ţipete de păsări, ziua care se sfârşeşte, pacea care urcă în curând din vâlceaua adormită. În noapte, mă gândesc la Delos.

10 mai

Dimineaţa e sură, pentru prima oară, pe valea

---

32 Două cuvinte indescifrabile.

aceasta Alphee, pe care o văd de la fereastră. Dar din ea coboară o lumină blândă peste pietre, chiparoşi şi peste câmpiile verzi. După Delos, nu mai puteam să resimt altceva decât pacea acestor coline, umbra blândă, tăcerea hrănită cu slabe ţipete de păsări. Muzeu. Împreună cu frescele lui Siphnos la Delphi, piesele din acest muzeu sunt tot ce există mai elevat în sculptura clasică. Pe lângă Apolo sau pe lângă cele trei chipuri de bărbaţi de pe frontonul de est, sau diferitele statui reprezentând-o pe Atena de pe metope, Hermesul lui Praxiteles este o reuşită dulceagă care duhneşte a decadenţă. De altfel, în spatele lui, două superbe teracote de format mare, reprezentând un războinic şi pe Zeus răpindu-l pe Ganimede, sunt martorii unei arte superb de diferite. Stranii bronzuri arhaice, *kouros*, grifoni, figurine, care par să vină direct din Orient. Plimbare. Plouă uşor şi culorile tandre şi spălate ale vâlcelei sunt plăcute ochiului. Încântat de diversitatea peisajelor. Tot ceea ce încearcă Grecia în materie de peisaje reuşeşte şi duce la perfecţiune.

Cu oamenii din sat şi plăcuta lor familiaritate. Au aspectul şi mişcările unor oameni liberi, deşi libertate politică nu există aici.

Ploicică de seară. Urc pe colină prin mormane de flori înmiresmate. Sătucul Tronia. Case prăpădite. Copii în zdrenţe, deşi aparent sănătoşi.

*

12 mai

Dimineaţă răcoroasă şi luminoasă. Umbra sub copacii care înconjoară ruinele este mai preţioasă. Lumina e divină. Baie şi prânz la Xilocastron. Apa pură e mai puţin rece, dar mai ales aerul a devenit transparent şi toţi munţii de cealaltă parte a golfului Corint se descoperă cu o ciudată puritate. M. are un zâmbet maiestuos în peisajul acesta. Şi la fel e tot drumul cu, foarte curând, golful Atenei, insulele, unde se disting fiecare casă şi fiecare copac. Nu mai notez aici toate bucuriile astea care de acum înainte mă copleşesc. Voluptate castă, sobră, puternică, la fel ca însăşi bucuria, ca aerul care se respiră

aici.

*

Teseion

Pe cerul luminos şi pur un capăt de lună ca o petală de păducel. Seara la R.D. Caprifoiul, golful înnoptat în depărtare, gustul misterios al vieţii.

*

13 mai

Aceste douăzeci de zile de alergătură prin Grecia, le contemplu acum de la Atena, înainte de plecare, şi îmi apar ca o singură şi lungă sursă de lumină pe care o voi putea păstra în inima vieţii mele. Grecia nu mai e pentru mine decât o lungă zi strălucitoare, întinsă de-a lungul traversărilor şi, de asemenea, este ca o insulă acoperită de flori roşii şi de zei mutilaţi deplasându-se neobosiţi pe o mare de lumină şi sub un cer străveziu. Să reţin lumina aceasta, să revin, să nu mai cedez în faţa nopţii zilelor.

*

14 mai

Plecare spre Egine. Marea calmă. Cerul cald şi albastru. Mic port. Caiace. Ascensiune pe Aphaia. Cele trei temple care suspendă în spaţiu un triunghi albastru: Parthenon; Sunion; Aphaia. Dorm pe lespezile templului, la umbra coloanelor. Baie prelungită la Aya Marina, într-un mic golf călduţ. Seara se vând în port crini mari cu parfum sufocant. Egine este insula crinilor. Înapoiere. Soarele coboară, se pierde în nori, se transformă în evantai auriu, apoi în roată mare cu raze care orbesc. Din nou insulele în derivă, pe care le părăsesc definitiv seara. Stupidă dorinţă să plâng.

Seara, Variguerez şi umbrele chinezeşti.

*

15 mai

Duminică. Muzeu bizantin. Cu familia D. la Kifissia, apoi pe plajele Atenei. Plimbare pe mare în bătaia unui frumos vânt plin de lumină. Sunt pentru mine orele când îmi iau adio de la ţara asta care ne-a dăruit săptămâni în şir aceeaşi îndelungă bucurie.

*

16 mai

Plecare spre Paris, cu inima strânsă.

*

Roman. Privea obuzul scânteietor, orbitor sub soare, care ascundea motorul. Şi din nou se strecura bucuria misterioasă, în el curgea orbeşte o fântână. Era bucuria de la Delos, circulară, roşie şi albă, cerc rotitor. În avionul în picaj, care cobora descumpănit spre mare, deasupra vârtejului de vânt ce se anunţa, viaţa reîncepea, identică morţii apropiate.

*

Oaspetele[33]. Prizonierul ia calea puşcăriei, dar Daru îl înşelase, îi indicase calea libertăţii.

*

Roman. Un personaj mândru. Care nu ţipă la durere. Nu cedează nimic.

Un privilegiat care descoperă la vârsta adultă viaţa muncitorească. Ceea ce abandonează el încetul cu încetul. Şi nu e niciodată destul. Chiar faptul de a fi devenit muncitor nu-l scuteşte de a nu se fi născut ca atare. Până la urmă trebuie să mori pentru.

Am încercat să fiu un om complet şi am adunat totul în mine. Şi pe urmă.

*

Primul om. Familia Francine. Familia Wolfromm. Ca geniu romanii nu au avut decât ceea ce se numeşte astfel în armată.

Istoria e formată din sânge şi din curaj. Nimic de făcut. Când sclavul ia armele şi-şi dă viaţa, el domneşte la rândul său ca stăpân şi asupreşte. Dar când pentru prima dată în istoria lumii un oprimat va domni prin justiţie, fără să asuprească la rândul său, totul se va fi sfârşit şi totul va începe în cele din urmă.

Studiul meu despre Grenier[34]. Dificil. Înseamnă să

33 Notă pentru *Exilul şi împărăţia*.

34 Prefaţa la noua ediţie a volumului *Les Îles* de Jean Grenier (Gallimard, 1959).

scoţi unul câte unul buştenii dintr-o flacără luminoasă. Şi te trezeşti atunci în faţa tăciunilor înnegriţi.

În Grecia antică, cei care voiau să obţină o magistratură trebuiau să nu fi făcut negoţ timp de cel puţin zece ani.

*

Julia.[35] Crede că-şi poate trăi ambele iubiri. Dar când Guibert îi propune să-şi trăiască şi el cele două iubiri, ea nu-i poate permite ceea ce îşi autoriza sieşi. Dar nici nu-l poate judeca. De unde boala ei ruşinoasă.

Încă destulă tandreţe ca să asiste. Acest soi de devotament presupune totuşi convingerea că este util. Am o impresie contrară şi asta mă dezarmează.

O mare durere şi soarele, zilnic. Este vindecat şi adoră, solitar, zeul roşu.[36]

Măsură şi demenţă. Măsura în raporturile sale cu ceilalţi; demenţa împotriva sa; ca să se forţeze, trebuie să se încovoaie. Şi ambele în acelaşi timp în amândouă cazurile.

Iisus avea 300 de milioane de contemporani. Va avea două miliarde.

Nimic nu arde în infern decât eul (Sf. Caterina de Genova[37]). Singura industrie franceză care nu cunoaşte şomajul este răutatea.

*

Primul om. Atât de mult timp paşnic. Şi apoi într-o zi acceptă să se bată şi să-şi rişte viaţa. Bucuria lui.

*

În italiană *talento* înseamnă dorinţă.

*

Primul om. „Mulţi ani mai târziu, când, pradă diferitelor oboseli, ni se întâmpla să ne despărţim seara cu

---

35 Notă pentru proiectul piesei despre Julie de Lespinasse. Cf. *Caietul al VII-lea*, p. 406 şi *Caietul al VIII-lea*, p. 449.

36 Notă pentru „Renegatul”, în *Exilul şi împărăţia*.

37 Sfânta Caterina de Genova (1447 – 1510), autoare a *Dialogului dintre suflet şi trup* şi a *Tratatului despre purgatoriu*.

acea uşoară decepţie de a nu ne fi iubit cu adevărat în ziua aceea, micul gest de victorie pe care mi-l făcea ea în faţa uşii, când aşteptam la volanul maşinii să dispară, reînnoda acea zi aparent pierdută de firul solid al iubirii noastre încăpăţânate şi o salva atunci de orice amărăciune”.

Idem: duritate incredibilă a Jessicăi în cazul rupturilor. Pierderea dragostei este pierderea tuturor drepturilor pe care le aveai înainte.

*

Piesă. Un om *se numeşte rege* astăzi.

*

Étienne[38]. Rage când se trezeşte şi când e singur.

Până la urmă (dacă o viaţă face cât o alta) condamnatul justifică el însuşi condamnările la moarte. (Cf. Melville înclinându-se până la urmă în Billy Budd.)

*

6 noiembrie ’56

În faţa ameninţării constante de distrugere totală prin război – deci privarea de viitor – ce morală ne poate permite să trăim numai *prezentul*? Onoare şi libertate.

*

Sunt dintre cei pe care Pascal îi răscoleşte şi nu îi converteşte. Pascal, cel mai mare dintre toţi, ieri şi astăzi.

*

Primul om. Prietenul Saddok

1) Tânăr militant – tovarăşul meu – criza din ’36.

2) Prieten – revine la credinţa musulmană de vreme ce cealaltă l-a trădat. Se însoară după voinţa tatălui său. Se teme să nu rateze cu nevasta sa necunoscută.

3) Terorist.

Mai târziu, unui prieten european îi este violată şi ucisă nevasta. Primul om şi amicul acesta dau fuga la arme, arestează un complice, îl torturează, apoi pornesc în urmărirea vinovatului, îl surprind şi-l omoară. Ruşinea lui, după aceea. Istoria înseamnă sânge.

Idem: secvenţă din lupta de rezistenţă. Ar prefera să

38 Étienne Sintès, unchiul surdo-mut.

fie un erou al R.A.F.[39]. Să fie ucis de departe. Şi nu să suporte prezenţa, cruzimea inamicului. Dar nu, visează bătălii gigantice în cerul încins al metropolelor şi merge cu metroul în locuri pline de praf sau de noroi, de la Paris la St. Étienne.

Idem: scenă din cartierul Montmartre. În timp ce se aud tot mai aproape loviturile de bâte ale S.S.-iştilor în porţi, iar vecinii înfricoşaţi se revoltă împotriva celor din Rezistenţă, îşi vede dispreţul pe chip. Dar de ce să dispreţuiască? Se descotoroseşte de acest clişeu. După ce S.S.-iştii l-au percheziţionat, pleacă, uşor ruşinat. Regăseşte asupra sa un document de asemenea compromiţător.

*

Primul om. Pierre, militant, Jean, diletant. Pierre e însurat. O întâlnesc amândoi pe Jessica. Jean şi Jessica în rolul bătrânei amante. O vreme ea îl are pe Pierre pe care-l părăseşte şi-l răneşte şi care o va face să sufere pe soţia lui. Află astfel, departe de mitinguri, ce înseamnă, într-adevăr, justiţia. Jean, dimpotrivă, învaţă să o iubească pe Jessica şi astfel se-ndreaptă spre oameni. Pierre moare lângă Jean (război, rezistenţă) care l-a detestat din gelozie. Şi Jean îl ajută din toată inima. Este bărbatul pe care ea l-a iubit măcar puţin.

Idem: descoperirea dragostei. Fascinaţie M.A.

*

Giorgione, pictor al muzicienilor. Subiectele sale şi pictura sa fluidă, fără contururi, care se prelungeşte, care feminizează totul, mai cu seamă pe bărbaţi. Voluptatea nu-i niciodată seacă.

Veneţia în august şi cârdurile de turişti care se abat odată cu porumbeii peste piaţa San Marco, ciugulesc impresii şi-şi dau lor înşişi spectacolul vacanţei şi al urâţeniei.

*

Parma. Şi acolo, acelaşi lucru. Aici micile pieţe pe care le-am iubit acum 20 de ani şi care încă mai există,

---

39 Royal Air Force, Forţele Aeriene Britanice (n.tr.).

departe de mine.

*

Roman. Să nu uit Italia şi *descoperirea artei* – precum şi a religiei brusc revelate în raporturile ei cu arta.

De fiecare dată această pace în inimă. Şi totuşi acum continuu abătut, incapabil de prospeţime sau de emoţie. Şi cu toate astea San Leo1, iar inima se deschide spre o tăcere binefăcătoare. Scumpă Italie unde m-aş fi vindecat întru totul. Pe drumul de întoarcere, vechiul miros al cărărilor pline de praf. Boi albi cu coarne lungi din Romagna târăsc după ei nişte căruţe scârţâitoare. Miros de paie şi de soare.

San Leo şi dorinţa să mă retrag acolo. Să întocmesc lista locurilor unde m-am gândit că aş putea să trăiesc şi să mor. Mereu oraşe mici. Tipasa. Djemila. Cabris. La Valdemosa. Cabrières d'Avignon etc. etc. Să revin la San Leo.

*

Urbino. Orăşelele astea îngrădite, austere, tăcute, închise în jurul perfecţiunii lor. Îndărătul zidurilor severe, personajele indiferente ale „Flagelării" aşteaptă pe vecie, în faţa îngerilor şi a trufaşei madone a lui Piero della Francesca. San Sepolero2. Hristos a înviat. Şi iată-l că se ridică din mormânt, militant sălbatic. Alte fresce ale lui Piero della Francesca. Valea San Sepolero unde trebuie să revii la sfârşitul unei vieţi. Vastă, egală, sub cerul destins, îşi păstrează taina.

Regăsesc marea, din nou, călduţă şi plăcută muşchilor.

Povara Sfintei Cruci. Madonna del Parto3.

Aş vrea să revin la sfârşitul vieţii pe drumul care coboară în valea San Sepolero, să-l cobor încet, să umblu prin vale printre plăpânzii măslini şi chiparoşii înalţi şi să găsesc într-o casă cu ziduri groase şi încăperi răcoroase o cameră goală cu fereastra îngustă de unde să pot privi cum coboară seara peste vale. Aş vrea să revin în grădina Prato, la Arezzo, şi să refac plimbarea pe drumul de pază de pe cetate, într-o seară, ca să văd cum se statorniceşte

noaptea pe meleagurile acestea

1 Târguşor din Montefeltro, în regiunea Marche, la 589 m altitudine.

2 San Sepolero, în Toscana, este oraşul natal al lui Piero della Francesca.

3 Frescă de Piero della Francesca din capela cimitirului de la Monterchi, lângă San Sepol-cro. Protectoare a lăuzelor, Fecioara este reprezentată însărcinată.

fără seamăn. Aş vrea... Pretutindeni şi mereu dorinţa asta de singurătate pe care nici măcar nu o înţeleg şi care vesteşte parcă un soi de moarte cu gustul reculegerii ce o însoţeşte.

Să regăsesc Piazza della Signoria la Gubbio şi să privesc îndelung valea sub ploaie. Să văd Assisi fără turişti şi fără motorete şi să ascult în piaţa principală din S. Francesco armoniile de stele. Să văd Perugia fără casele care se construiesc în jur şi să pot atunci să privesc măslinii fragili de pe coline, într-o dimineaţă răcoroasă, pe bornele de la Porta del Sole.

Dar mai ales, mai ales, să refac pe jos, cu raniţa în spinare, drumul de la Monte San Savino la Siena, să merg de-a lungul acelei livezi de măslini şi de struguri, al căror miros îl simt, prin colinele de tuf albăstrui care se întind până în zare, să văd atunci Siena ivindu-se în apusul soarelui cu minaretele ei, ca un Constantinopol perfect, să ajung acolo noaptea, fără bani şi singur, să dorm lângă o fântână şi să ajung primul pe Campo cel în formă de palmă, ca o mână care oferă ceea ce a făcut omul mai măreţ după Grecia.

Da, aş vrea să revăd piaţa înclinată din Arezzo, scoicile de pe Campo di Siena şi să mai mănânc cu poftă pepeni verzi pe străzile încinse din Verona.

Când voi fi bătrân, aş vrea să-mi fie hărăzit să revin pe drumul acesta spre Siena care n-are egal pe lume şi să mor acolo, într-un şanţ, înconjurat doar de bunătatea acelor italieni necunoscuţi pe care-i iubesc.

22 august 1955. San Francesco di Siena. Ora 11

dimineaţa.

*

La muzeul din Siena una dintre numeroasele Judecăţi de Apoi (Giovanni di Paolo) 1. În dreapta, printre preafericiţi, doi prieteni se reîntâlnesc şi ridică braţele ca să-şi exprime bucuria. În stânga, în Infern, Sisif şi Prometeu cărora li s-a prelungit pedeapsa.

*

1 Giovanni di Paolo (1399 – 1482), pictor sienez. *Judecata de Apoi* se găseşte la Pinacoteca Nazionale, în Palazzo Buonsignori.

Roman. Portretul scorpionului. Detestă minciuna şi iubeşte misterul. Element distrugător. Fiindcă minciuna necesară consolidează. Iar gustul pentru mister duce la inconstanţă.

*

Roman. Lăcustele. Cutremurul de pământ. Atacarea fermei izolate – atacul din Philippeville – atacarea şcolii – taifun pe Nemours.

*

Senzual, victorios, în toiul unei vieţi de plăceri şi succese, renunţă, se retrage în castitate, fiindcă a surprins doi copii de cincisprezece ani descoperind iubirea unul pe faţa celuilalt.

*

Voia să fie banal, ieşea în oraş, dansa, avea conversaţiile şi gusturile tuturor. Dar intimida pe toată lumea. Numai după aerul său i se atribuiau o gândire şi preocupări pe care nu le avea sau pe care le avea fără să accepte să le scoată în prim-plan.

*

Primul om. Mama obligată să fugă din Algeria îşi sfârşeşte viaţa în Provence, în casa de ţară pe care i-a cumpărat-o fiul ei. Dar suferă din cauza exilului. Cuvintele ei: „E bine aici. Dar nu sunt arabi”. Moare acolo, iar el înţelege.

Titlu: Tatăl şi Mama?

*

24 octombrie 1955

Ameninţări cu moartea. Reacţia mea curioasă.

*

Sunt uniţi dincolo de timp. Dar anii trec şi ea nu îndrăzneşte să i se mai arate în lumina crudă a dimineţilor pariziene.

*

Alger. 18 ianuarie1

Angoasa aceea pe care o târam prin Paris şi care avea legătură cu Algerul m-a părăsit. Aici cel puţin suntem în luptă, grea pentru noi.

1 Pe 22 ianuarie 1956, la Alger, Camus şi liberalii europeni şi musulmani lansează, în cursul unui miting, un *Apel pentru un armistiţiu civil*. Cf. *Actuelles III*.

care avem opinia publică împotriva noastră. Dar până la urmă în luptă mi-am găsit eu întotdeauna pacea. Intelectualul, prin rolul său, oricare ar fi el, şi mai ales dacă se amestecă în treburile publice numai prin scris, trăieşte ca un laş. Compensează neputinţa asta supralicitând verbal. Doar riscul justifică gândirea. Şi pe urmă orice e mai bun decât această Franţă a demisiei şi a răutăţii, mlaştina asta în care mă înăbuş. Da, m-am sculat fericit, pentru prima oară de mai multe luni. Am regăsit steaua.

*

În ceea ce Franţa a făcut din mine necontenit, toată viaţa mea am încercat să regăsesc ceea ce lăsase în sângele meu Spania şi care în opinia mea era adevărul.

*

21 ianuarie

Ameninţări pentru astă-seară şi pentru mâine.

*

22 ianuarie

Adorare. Enigma lumii.

*

27 ianuarie

Primul om. X. care declară că *numai* P.C. a făcut întotdeauna ceea ce trebuie pentru tovarăşi. Diferenţă de

generaţii. Şi ei trebuie să înveţe totul.

*

Orice doctrină artistică este un alibi prin care artistul încearcă să-şi justifice propriile limite.

*

Sfântul Augustin[40] a trăit în lumea totalitară: Imperiul de Jos. Marrou[41] spune: „Arta de a trăi în vreme de catastrofă”. Rezistenţa la creştinism a ţăranilor şi a aristocraţiei. Mândria de a aparţine Bisericii din Africa. Timp de paisprezece ani credincios acelei femei necunoscute care i-l dă pe Adeodat. Textul Sfântului Pavel care îl aruncă în Biserică.

„Gata cu chefurile şi cu orgiile, gata cu preacurvia şi cu desfrâurile; îmbrăcaţi-vă în Domnul Nostru Iisus Hristos şi nu mai căutaţi să mulţumiţi carnea în dorinţele ei”.

Mereu în luptă ca să-şi apere opera pentru a nu fi năpădită de ocupaţiile exterioare. Imaginea sa în legătură cu *Soarele* divin care ne luminează mintea.

„Belşugul de cuvinte nu este fără de păcat”.

Teama castă şi teama slugarnică. „Vei putea să te bucuri întotdeauna de tot, dar nu-mi vei vedea Faţa. Alege”. Nimeni nu vrea să se bucure întotdeauna de tot.

Cei care acuză epoca numind-o o epocă de nenorocire: „Ceea ce vor ei nu e atât o epocă de linişte, cât securitatea pentru viciile lor”.

Secolul al XVII-lea, secolul augustinian.

*

Roman. Portretul lui V.D. Mâinile ei mari şi picioarele de dansatoare, extremităţile unui corp zvelt şi elegant. Totul este acţiune, violenţă neînfrânată în dansul care o dezvăluie întru totul.

Sărbătoreşte aniversarea zilei când a avut prima maşină. Pune în fiecare seară la picioarele patului rochia

---

40 Camus a obţinut în 1936 o diplomă de studii superioare, cu lucrarea Metafizica creştină şi neoplatonismul, în care tratează despre Sfîntul Augustin şi Plotin.

41 Henri Irénée Marrou (1904-1977), istoric, a studiat Antichitatea tîrzie şi în special opera Sfîntului Augustin.

recent cumpărată ca să aibă la deşteptare bucuria de a o vedea.

Ea se exprimă doar în termeni nedefiniţi. Trebuie să se ducă după cineva într-un loc ca să meargă într-altul unde trebuie să facă ceva. etc. Viaţă ascunsă, dublă sau triplă. (cf. X. „Am un prânz”.) „Am gânduri impure”, spune ea. Sau despre cineva care tocmai că nu îi inspiră gânduri impure: „E un viţel fiert”.

Bărbaţii cu care a avut legături. Îi par aparţinând altei rase. „Ca nişte zuluşi”, spune. „Cum să nu-ţi fie milă de un bărbat inteligent. Tot ce ştie şi vede din ceea ce suportă ceilalţi fiindcă nici nu ştiu, nici nu văd”. „Femeile care aşteaptă de la bărbat toată fericirea vieţii lor”. „Femeile care nu plac sunt avare cu singurul bărbat pe care-l au. Doar femeile care plac sunt capabile de generozitate”. „Nu-mi plac bărbaţii foarte tineri, sunt proşti. Un bărbat se crede întotdeauna superior femeii pe care. Sentimentul acesta îl accept de la un bărbat inteligent, nu de la un tânăr imbecil”. Maşinuţa ei. „Nu mă pot lipsi de ea; o iubesc cu tandreţe pentru toată libertatea pe care mi-o dă”. Ţine în ea nişte papuci vechi şi oribili pe care-i pune ca să conducă, părăsindu-şi eleganţii pantofi stil Ludovic al XV-lea. De altfel îşi scoate pantofii oriunde, la cinematograf, la restaurant etc. Picior frumos de dansatoare, că doar asta şi este. „În cartierul meu nu întâlneşti decât mamaie şi ciume, de-asta mă remarcă lumea”.

La hotelul unde soseşte cu coşurile ei pline de farduri şi obiecte de toaletă, părul ei blond, lung şi despletit[...][42]

„Trebuie să fiu sinceră, celebritatea e un afrodiziac”.

Dacă ar deveni miliardară, mai exact dacă s-ar mărita cu Onassis, ar avea o cadă de aur sau de platină, s-ar potrivi mai bine cu părul ei, umplută cu parfumul preferat în care să stea la „macerat”.

„Îmi iubesc mai mult maşina decât pe mama”. Îşi iubeşte epoca.

Pofta ei de râs. Voinţa ei de a apuca tot, de a reuşi

42 Patru cuvinte indescifrabile.

tot, de a gusta din tot ce reprezintă plăceri în ziua de azi. Schi, mare, dans, viaţă mondenă, succes publicitar. Şi e pură în dorinţa asta turbată. Din cauza lui. „Ştiu să mă apăr”. Cuvintele ei: „Şi-a răsturnat o omletă pe cap” (vorbind despre o blondă); „ar aduce bordelul într-o turmă de iezuiţi”; „În chestia asta poţi să urci cu picioarele pe pereţi sau să faci pe porcul spânzurat, tot te aplaudă”. Fiindcă m-am tăiat la deget şi mi-am pus un pansament: „semeni cu un tâmplar nepriceput”.

Ceea ce-mi place la V., ceea ce o face atrăgătoare: aderă la societatea ei totuşi greu de suportat, adică a ghicit ceea ce poate să dea fără complicaţie (de dezvoltat). V. şi căsătoria. Va fi credincioasă dacă se va mărita. îi va datora măcar asta bietului individ care. etc.

Jupoanele ei proaspete de fată tânără care se văd întotdeauna când se aşază.

„Nu le înţeleg pe femeile astea măritate care-i înnebunesc pe bărbaţii lor. Au bani, un tată pentru copilul lor, securitate, bătrâneţea asigurată şi le mai cer şi fidelitate. Exagerează. Şi: „În căsătorie, bărbatul are totul de pierdut, femeia totul de câştigat” etc. etc.

*

Don Faust şi doctorul Juan[43]. Leporello. Nimic. *Idem*: se face actor, teatru în teatru. *Idem*: Faust şi tinereţea femeilor (cf. Dupuis). *Idem*: îndrăgostit, îi eram infidel, şi aş fi fost îndrăgostit de ea dacă mi-ar fi fost infidelă. Leporello? Nimic. „E noul dumneavoastră valet?” „Da, e un filosof. L-am cumpărat la Paris”.

Idem: nimic. Există în dumneavoastră un regret care mă deranjează. Ba nu există nimic, vă spun. Statuia asta, puteţi s-o invitaţi, nu o să vină.

D.F.: Eşti sigur? Invit-o.

Leporello se duce.

D.F.: Nu (ezită). Da.

Leporello face pe bufonul cu statuia.

D.F.: Alege castitatea, caută şi găseşte o fată castă. De mult m-aş fi convertit. Dar am fost întotdeauna reţinut

43 Cf. Caietul al VII-lea, p. 438 şi Caietul al VIII-lea, pp. 449 şi 451.

de teama ce vor spune prietenii mei.

Bătrânul doctor din prolog este un savant atomist. Ar putea arunca lumea în aer. Dar nu-i asta; vrea să se bucure de plăceri şi să cunoască.

Sfârşit. Franciscanii l-au închis într-o mănăstire[44]. El le neagă dumnezeul şi li se spovedeşte. Adoraţie faţă de fiinţa lumii.

*

Adevăratul creator, mâine, dacă s-ar trezi solitar, ar cunoaşte o adâncime a singurătăţii despre care nicio epocă n-a avut măcar idee. Ar fi singurul care să conceapă şi să slujească o civilizaţie ce nu se poate naşte fără aportul tuturor. Ar avea bănuiala că această civilizaţie îşi joacă ultima şansă şi că el este unul dintre ultimii care ştie acest lucru.

F.M. Găseşte răspuns la tot, numai la decenţă nu.

*

Înainte de etajul al treilea: nuvele din „un erou al timpului nostru". Tema *judecăţii şi a exilului*.[45]

Al treilea etaj este dragostea: *Primul om*, Don Faust. Mitul lui Nemesis.

Metoda este sinceritatea.

*

Istoria, uşor de gândit, greu de văzut pentru toţi cei care o trăiesc pe pielea lor.

Asupritul nu are nicio datorie reală pentru că nu are niciun drept. Dreptul îi revine doar odată cu revolta. Dar de îndată ce a dobândit dreptul, datoria îi incumbă neîntârziat. Astfel, revolta ca sursă a dreptului este în aceeaşi măsură mama datoriilor. Acestea sunt originile

---

44 în aprilie 1940, Camus notează că a găsit în Dicţionarul enciclopedic Larousse informaţia că Don Juan a fost ucis de călugării franciscani. (Caietul I, p. 127).

45 Iată o schiţă pentru planul de ansamblu al operei, cum l-a dezvoltat Camus adeseori. După ciclul absurdului (Străinul, Mitul lui Sisif, Caligula, Neînţelegerea) şi cel al revoltei (Ciuma, Omul revoltat, Cei drepţi), o operă aparte pe tema judecăţii şi a exilului: Căderea. Apoi trebuia să urmeze ciclul dragostei şi al lui Nemesis care, pentru el, este simbolul măsurii.

aristocraţiei. Şi istoria ei. Cine îşi neglijează datoriile îşi pierde dreptul şi devine asupritor chiar dacă vorbeşte în numele celor asupriţi. Dar care este această datorie.

*

Roman. Deportat pus să se dezbrace în pielea goală. În timp ce se dezbrăcă, un buton de la manşetă se rostogoleşte într-un colţ şi se duce să-l ridice.

*

Paris. Primăvară târzie şi bruscă. Toţi castanii plini cu lumânări de ceară.

*

M.: „Cum aş putea să fiu geloasă pe o fiinţă despre care ştiu că va muri şi-mi va scăpa pentru totdeauna. Adevărata mea gelozie ar fi să vreau din toate puterile să mor cu ea".

*

Piatra care creşte.[46] Cocoşul – dar nu-i ceva rău. Trebuie să-ţi ucizi duşmanul: păi nu-ţi era duşman?

D'Arras: Ba da.

Cocoşul: Aici, noi ne ucidem duşmanii şi după aceea vine Bunul Iisus.

La Solidor; un bărbat, Barbara, îşi face numărul de travestit (în femeie de lume) în faţa invitaţilor: mama sa, bunica sa şi un tânăr care este fiul amantului său din acel moment. Căminul acesta se bucură.

*

Iulie. Palerme[47]

Trei zile de mistral periaseră, şlefuiseră cerul până la urzeala sa cea mai fină, subţire pojghiţă străvezie şi albastră, umflată de o povară grea de apă aurie... şi te aşteptai ca şi ea să crape şi un şuvoi de vin galben să înece

---

46 Notă pentru Exilul şi împărăţia.

47 Cuplul Camus a locuit în verile 1948 şi 1949 într-o casă care făcea parte din domeniul Palerme, la L'Isle-sur-la-Sorgue. Au mai revenit acolo cu alte ocazii. Familia algeriană a lui Albert Camus a locuit acolo cînd acesta a încercat, în zadar, să o aclimatizeze în Franţa pe mama sa, pe unchiul său, Étienne Sintès, pe fratele său, Lucien, şi familia acestuia din urmă.

pământul sub un potop exultant.

*

12 iulie. Palerme

Despre mistral. Zile calde, aşteptând să se stârnească vântul. Mă duceam atunci pe colina acoperită de ierburi aromatice şi de o miriadă de minuscule fosile de melci. Se rostogolea dinspre nord, nivela munţii din apropiere, peria cerul până la urzeală, răscolea şi curăţa copacii, urla peste câmp, alunga animalele şi oamenii în case, domnea în sfârşit. Etc. Şi culcat pe colină, strivind cochiliile, în baia violentă de vânt şi de soare. sărbătoarea.

*

A.B. Îmi scrie adevărata poveste a tabloului de Van Eyck. Curând după furt, a fost bănuit un preot care avea legături cu adunarea canonicilor. Acesta mărturiseşte. Furase panoul fiindcă nu putea suporta să-i vadă pe judecători alături de Mielul Mistic. Este achitat, ţinându-se seama de intenţiile sale, iar el promite să dezvăluie în ziua morţii ascunzătoarea unde se afla panoul. Soseşte acea zi.

Ultima cuminecătură. Dă să vorbească. Dar vocea i se stinge. Rosteşte cuvinte de neînţeles şi moare[48].

Ceea ce regăsesc întotdeauna, de-a lungul anilor, în centrul atitudinii mele este refuzul de a dispărea din lume, de a renunţa la bucuriile ei, la plăcerile ei, la suferinţele ei, iar refuzul acesta a făcut din mine un artist.

*

Jean cere un echipament de pescuit şi i-l cumpăr. Caută zadarnic râme. Apoi găseşte. Se duce la pescuit. Prinde şase peştişori şi izbucneşte în plâns în faţa agoniei lor. Nu mai vrea să pescuiască.

22 iulie

Luna uşoară şi plină deasupra plopilor. În depărtare, Luberon, aproape alb şi golaş. O adiere uşoară trece peste trestii. Mama şi cu mine privim noaptea asta minunată cu aceeaşi inimă strânsă.

Dar ea o să plece şi întotdeauna mi-e teamă că n-am

---

48 Povestea panoului furat de pe o catapeteasmă de Van Eyck este utilizată în Căderea.

s-o mai revăd.

*

Nemesis. Gândurile centrate asupra istoriei sunt cele care vor dispreţui timpul, efectele lui, clădirile şi civilizaţiile lui. Din perspectiva lor, istoria este cea care distruge.

*

Sfârşitul lui iulie

Nopţi pline de lună şi de vânt. Marile [...][49] din Vaucluse.

*

S-ar spune că în ţara asta niciun partid nu poate susţine prea mult timp efortul patriotismului. Astfel, dreapta se clatină în 1940 şi stânga şaisprezece ani mai târziu.

*

Noapte de furtună. De dimineaţă aerul este uşor, contururile sunt pure. Pe colina inundată de lumină proaspătă, un covor de rochiţa-rândunicii roz. Mirosul chiparoşilor tineri. Nu mai neg nimic!

*

Când nu mai ştii nimic altceva decât asta: aş vrea să fiu mai bun.

*

Muzică pe transatlanticul Atlanticului de Sud. Doar muzica atinge dimensiunea mării. Şi unele pasaje din Shakespeare, Melville[...][50].

*

Anecdotă (imaginară, presupun) în Rusia: Stalin ar fi somat-o pe Krupskaia să înceteze cu orice critică, ameninţând-o că va desemna pe altcineva drept văduvă a lui Lenin.

*

Roman-sfârşit. Mama. Ce spunea tăcerea ei. Ce striga gura ei mută şi surâzătoare. Vom învia.

Răbdarea ei la aerodrom, în lumea aceea de maşini şi

---

49 Un cuvînt indescifrabil.

50 Un cuvânt indescifrabil.

de birouri care o depăşeşte, aşteptând fără să scoată un cuvânt, aşa cum de milenii bătrânele din lumea întreagă aşteaptă să treacă viaţa. Şi pe urmă, mică de tot, puţin încovoiată, pe terenul imens, îndreptându-se spre monştrii urlători, reţinându-şi cu o mână părul bine pieptănat.

*

Dacă nimic nu va răscumpăra zilele şi acţiunile noastre, atunci nu suntem oare obligaţi să le aducem în cea mai mare lumină posibilă?

*

Roman. Étienne. Mare sensibilitate. Mirosul de ou în farfurii. De unde micro-tragedii.

*

Paris. Frumuseţea este justiţia perfectă.

Libertatea nu este speranţa viitorului. Este prezentul şi acordul cu fiinţele şi lumea în prezent.

Revoluţia e un lucru bun. Dar de ce? Trebuie să ai în cap ideea civilizaţiei pe care vrei s-o creezi. Abolirea proprietăţii nu este un scop. E un mijloc.

*

Bunicul patern al lui Tolstoi îşi trimitea rufele murdare din Rusia în Olanda odată cu primele căderi de zăpadă cu nişte sănii care reveneau cu rufăria curată puţin înainte de începutul primăverii.

Tolstoi: „Literatura politică, reflectând interesele trecătoare ale societăţii, îşi are importanţa sa şi poate fi necesară dezvoltării poporului; cu toate acestea, mai există şi o altă literatură care răspunde ca un ecou preocupărilor veşnice, împărtăşite de toată omenirea, şi care cuprinde creaţiile scumpe inimii poporului, o literatură accesibilă omului din orice popor, din orice timp, şi fără de care niciun popor viguros şi plin de sevă nu s-a dezvoltat încă”.

*

Tolstoi a avut un copil din flori cu Axinia (ţărancă). *Idem*, Turgheniev îi citeşte *Părinţi şi Copii* lui Tolstoi care adoarme.

Idem, cf. contesa: „Mă dezgustă cu poporul lui” (a recopiat de şapte ori *Război şi Pace*).

Idem, Tolstoi: „Frecuşurile îmi dau gânduri negre”. *Idem*: „Nebunia este un egoism”.

Idem, Shakespeare: „O mârşăvie este o păcăleală ordinară”.

Ermitajul din Obţină, care-i atrăgea pe toţi scriitorii ruşi, fusese înfiinţat în secolul al XIV-lea de un bandit pocăit.

De văzut Alexandra Tolstoi: *Lev Tolstoi, tatăl meu*[51], p. 302 şi, mai ales pentru mine, p. 444.

Tolstoi despre războiul ruso-japonez: „Într-un război cu un popor necreştin, popoarele creştine trebuie să fie învinse”. *Idem*, în jurnalul său: „O dorinţă criminală de a muri”. Şi în clipa morţii: „Alexandra, nu-ţi pierde curajul, totul e în regulă”.

*

Roman (sfârşit). Ea se întoarce în Algeria unde sunt lupte (pentru că acolo vrea să moară). Fiul ei este împiedicat să se ducă în sala de aşteptare. Rămâne să aştepte. Se privesc la douăzeci de metri distanţă unul de altul, prin geamuri groase, făcându-şi mici semne din când în când.

*

Lumea se prăbuşeşte, Orientul e în flăcări, fiinţele se sfâşie în jurul ei, iar M. pe o plajă pustie, la capătul extrem al Europei, într-un vânt violent, se ia la întrecere cu umbra norilor pe nisip. Ea este viaţa, triumfătoare.

*

August 1956

C. Îmi place fetişoara asta preocupată şi rănită, tragică uneori, întotdeauna frumoasă; această mică fiinţă cu încheieturile prea puternice, dar cu faţa luminată de o flacără întunecată şi blândă, cea a purităţii, un suflet. Iar când întoarce spatele pe scenă, insultată de partenerul său, atunci e ca o mică nefericire care se îndepărtează, cu umerii ei fragili.

Pentru prima oară după mult timp, atras de o femeie, fără nicio dorinţă, nici intenţie, nici joc, iubind-o doar

51 Tradus şi prefaţat de Edmond Cary, Amiot-Dumont, 1956.

pentru ea, nu fără tristeţe însă.

*

Roman. După cincisprezece ani de iubire cu Jessica întâlneşte o altă tânără dansatoare, care are, cu unele deosebiri, aceleaşi haruri, aceeaşi flacără ca şi J. Şi se naşte în Jean ceva care seamănă cu dragostea pe care i-a purtat-o Jessicăi. De parcă nu ar mai fi capabil s-o ia de la început (aşa cum M.H., în aceleaşi locuri, o iubise pe Jessica fără s-o spună). Dar el e bătrân, ea e tânără, tot o mai iubeşte pe Jessica şi dragostea pe care i-a purtat-o. Tace. Renunţă. Viaţa nu reîncepe. Nici nu descoperise bine sau crezuse că descoperă că o iubeşte şi, îngrozit, se decide să nu o atingă niciodată. Am vrea ca aceia pe care începem să-i iubim să ne fi cunoscut aşa cum eram înainte de a-i fi întâlnit, ca să-şi poată da seama cum ne-au transformat.

*

Scrisoare înserată

Sunt bătrân şi am să mai fiu. Mi-am petrecut jumătate din viaţa de bărbat apărând o fiinţă cu preţul sacrificiului alteia şi poate al unei părţi din mine însumi. Ceea ce am păstrat timp de doisprezece ani nu pot arunca acum pentru câteva luni sau câţiva ani de viaţă. Ceea ce am folosit ca să frâng pe cineva nu pot frânge acum, la rândul său, ca un copil rău care-şi mutilează una după alta toate jucăriile.

Întotdeauna am crezut că dragostea, că orice sentiment sfârşeşte prin a semăna cu ceea ce era în chiar secunda naşterii sale. Iar ceea ce am resimţit în faţa ta este dragostea fără posesiune, dăruirea inimii. Posesiunea i s-a adăugat ulterior şi are şi ea o dimensiune, dar nu senzuală.

Aici poate că am putea regăsi un soi de alianţă, o căsătorie doar de noi cunoscută, un angajament, un pact.

*

Timpul pentru mine nu mai exista; zece ore pe zi în teatrul acesta de la subsol, sub lumina sărăcăcioasă şi, în acelaşi timp, dură a lămpilor de la repetiţii, urmăream,

fascinat, pe feţişoara aceea luminată din interior de altă lumină, o zi de suferinţă, toate emoţiile pe care durerea de a trăi poate să le trezească pe chipul uman. Eram acolo în faţa a ceea ce există mai profund, mai rănit, mai solemn, mai dezarmat la om. Iar când ieşeam, întâmpinam ploaia neprevăzută sau blânda noapte de septembrie aşa cum erau ele de fapt, o ordine imuabilă, decorul a ceea ce se agită şi suferă în inima bărbaţilor şi a femeilor, care doar el, săptămâni în şir, mă trezea la viaţă şi mă împlinea.

*

C., personaj de roman. Tânără evreică deportată, le-a fost sclavă S.S.-iştilor din lagăr (sora lui X.). *Revine acasă*. Se face actriţă: 1) pentru că puterea ei de deriziune devine spectaculară; 2) pentru că asta o izolează de lume; 3) pentru că trăieşte toate vieţile care vor fi totdeauna preferabile lucrurilor pe care le-a văzut şi făcut. Iar pe chipul ei: Belsen şi mila. Asta aplaudă lumea.

Stângăcia ei. Arde, încearcă, pierde etc.

După acea îndelungată muncă de noapte, singuri în automobil, Parisul pustiu şi ploaia lungă care răsuna pe tablă deasupra lor. Pe chipul acela luminat doar de licărul unui felinar prin parbriz, umbra picăturilor de ploaie care şiroiau pe geam curgea neîntrerupt. În jurul acelei umbre, ei doi, ghemuiţi în adăpostul lor din tablă, şi în jurul lor strada, oraşul tăcut, un continent, lumea în flăcări, iar el nu se mai sătura privind faţa aceea care şiroia de lacrimile umbrelor.

„Vacanţele noastre blânde, tainice, pustii”. El scutura crengile copacilor deasupra zidurilor, iar stropii de apă cădeau ca o ploaie pe faţa întoarsă a prietenei sale. Atunci el bea una câte una picăturile acelea care străluceau ca nişte ochi înfriguraţi şi tandri.

*

Duminică, 2 septembrie 1956

Lentul naufragiu şi faţa ei de înecată. Naştere.

*

Luni

Ploaia fidelă.

*

Marţi

Dăruirea pură. Fără să ceri nimic pentru tine.

*

Joi, 6

Oboseală de nedepăşit şi, la sfârşit, mărturisire de dragoste.

Aş vrea să pot respira – să ajung s-o iubesc din memorie sau din fidelitate. Dar am tot timpul inima strânsă. Te iubesc tot timpul intens. Sărutându-i mâna, îl răneşte. Felul ei enervant de a lăsa mereu ceva în urma ei.

Tatăl lui C. — doctor evreu – rămâne în Parisul aflat sub ocupaţie. Moare deportat la Birkenau. Tifos. Cuptorul de crematoriu; „mă gândesc mereu că avea dinţi de aur”. Despărţit de soţie, violent, pasionat, seducător. C. îl iubea. Viaţa ei care începe odată cu debarcarea, la şaisprezece ani.

Parisul unde soarele este un lux, unde să mori costă cât ochii din cap, unde nu există copaci fără cont în bancă. Parisul care vrea să dea lecţii lumii.

*

Teatrul sparge zidurile oraşelor. Şi moliile astea care vor să facă teatre roase de molii după asemănarea oraşelor.

La paisprezece ani, C. evadând noaptea din casa ei de la El Biar, ajutându-se de cearşafuri răsucite ca nişte frânghii.

C. cu inima înfometată de nefericire. Furia ei îndreptată împotriva propriului corp.

*

Iubirea tragică şi numai asta. Fericire tragică. Şi, când încetează să mai fie tragică, e altceva, iar fiinţa se aruncă din nou în căutarea tragicului.

*

Civilizaţia industrială, suprimând frumuseţea naturală, acoperind-o pe largi întinderi cu deşeuri industriale, creează şi suscită nevoile artificiale. Ea face ca sărăcia să nu mai poată fi trăită şi suportată.

*

Faust întinerit sub înfăţişarea lui Don Juan[52]. Este spiritul înţelept şi bătrân într-un trup tânăr. Amestec exploziv.

Idem: scenă în care Don Juan asistă la propria sa înmormântare. Don Faust sau cavalerul din Occident.

*

Aurora. O fabulă. Don Juan-ul cunoaşterii: niciun filosof, niciun poet nu l-a descoperit. Îi lipseşte dragostea de lucrurile pe care le descoperă, dar este înzestrat cu spirit şi voluptate şi se bucură de farmecele şi de intrigile cunoaşterii – pe care le urmăreşte până la înălţimea stelelor celor mai înalte şi mai îndepărtate – până ce, în final, nu-i mai rămâne nimic de vânat, în afară de ceea ce este absolut *dureros* în cunoaştere, ca beţivul care bea până la urmă absint şi apă tare. De aceea sfârşeşte prin a dori infernul. Ultima cunoaştere este cea care îl *seduce*. Poate că şi ea îl va dezamăgi ca tot ce îi este cunoscut. Atunci va trebui să se oprească pentru totdeauna, ţintuit în decepţie şi transformat el însuşi în oaspetele de piatră, va dori să ia masa în seara cunoaşterii, masa care niciodată nu-i va reveni lui la împărţeală. Fiindcă întreaga lume a lucrurilor nu va mai găsi o îmbucătură pentru acest înfometat.

*

Intelectuali ai progresului. Sunt tricotezele dialecticii. Odată cu fiecare cap ce cade, ele refac ochiurile raţionamentului sfâşiat de fapte.

*

Jeanne nebuna a stat patruzeci şi patru de ani într-o odăiţă fără ferestre, luminată zi şi noapte de o lampă, de unde nu ieşea decât ca să treacă în mănăstirea vecină şi să contemple mormântul soţului ei. Poate că asta este viaţa adevărată.

*

Omul de afaceri care s-a săturat de afaceri şi devine clovn. Dar fără să-şi abandoneze nici casă, nici afacerile.

---

52 Cf. Caietul al VII-lea, p. 438 şi Caietul al VIII-lea, pp. 449 şi 451.

Pur şi simplu se îmbracă în clovn.

*

X.X. După lungi săruturi: „Câtă violenţă!"

*

Custine: „Contradicţia care există între un suflet înflăcărat şi uniformitatea existenţei îmi face viaţa insuportabilă".

Idem: „Astăzi când cuvântul nu este decât o negociere între adevăr şi vanităţi"[53].

*

Cele două spirite foarte mari pe care cerul le-a dăruit romanilor, Lucreţiu şi Seneca, s-au sinucis.

*

După *Nunta, Vara. Serbarea* (1 – Fotbal; 2 – Tipasa; 3 – Roma – Insulele greceşti – Mistralul – Corpurile – Dansul – Eterna dimineaţă).

*

Îşi pierde fiica. Sunt un bătrân acum. Ca să fii tânăr ai nevoie de un viitor.

*

Masacrul inocenţilor în viaţa lui Hristos. Ca să te naşti vinovat trebuie să mori inocent.[54]

*

Retipărire *Căderea*, p. 73: „melancolice predări"; p. 126: corporaţie masculină.

*

Dr. Schnitzler. Mai multe lagăre de concentrare. Salvat până la urmă fiindcă era *simpatic*. Toată lumea l-a ajutat.

*

X.X. profesor: „Oamenii trebuie să se iubească", „trebuie..." „trebuie...". În jurul lui, realitatea: o harababură de nedescris.

*

Câteodată mă cuprinde o imensă duioşie faţă de

53 Astolphe de Custine, Souvenirs et portraits, Editura du Rocher.

54 Cf. Căderea: „Copiii din Iudeea măcelăriţi în timp ce părinţii Lui îl duceau într-un loc sigur, de ce au murit dacă nu din cauza Lui?"

oamenii din jurul meu care trăiesc în acelaşi secol.

*

Prostituata canadiană în cafeneaua de lângă Folies-Bergère: „Tata a făcut înconjurul lumii, eu la fel, ai încredere în mine, am fost în Germania, în Anglia, am suferit prea mult, am crăpat de foame, acum sunt rea şi mama nu m-a mai văzut de două săptămâni, tata a sărit pe o mină, frate-meu la fel, în fine, o fac pentru tine, pentru că mi-eşti prietenă bună îl aştept ajunge că dau bani alor mei să mai ies cu nătărăul ăsta ah treburile merg prost nu cunosc pe nimeni”.

*

N.: forţa moderaţiei este forţa superioară.

*

M. spune: „Rasa lui Hristos – şi cealaltă”.

*

Piesă. Un scriitor (sau savant sau artist sau actor) surmenat de presiunea socială alege să fie dublat *în viaţă*. Lângă el un profesor foarte demn care, cuprins de iubire, dă dovadă de infantilism: pretinde că ştie să bea, să conducă maşina, să facă dragoste, să practice judo etc.

*

Există în lume o enormă forţă de convingere care se numeşte cultură şi care acţionează paralel cu forţa morţii şi a constrângerii.

*

În *Vechiul Testament*, Dumnezeu nu spune nimic, oamenii vii îi servesc drept cuvinte. Astfel n-am încetat să iubesc tot ce era sacru pe lume.

*

N. realizat. Înmulţirea experienţelor, dar dominate, orientate spre cea mai mare fiinţă şi cea mai înaltă epocă, prin libertatea extremă, dar conformă cu disciplina – şi viaţa mereu riscantă, ca o sancţiune permanentă – o singurătate acceptată şi *risipitoare*, înclinată numai în faţa fiinţei lumii, în taină. Să nu mai spui, ci să faci, ca să dai sens unui cuvânt mai înalt şi să nu vorbeşti decât în funcţie de (Pentru cine îşi pierde memoria, jurnalul ca instrument

al acestei asceze.)

*

Custine: „Arhitectura arabă este arta unui popor efeminat (hârtii decupate cu care cofetarii îşi acoperă cutiile cu drajeuri)”. El (Cus-tine) citează cuvintele lui Voltaire sau Diderot: „Ruşii sunt putrezi înainte de a se fi copt”.

*

La 10 ani, Nietzsche înfiinţează cu nişte prieteni un *Teatru al Artelor* unde se joacă două drame antice al căror autor este el.

*

Iunie 1957

Festivalul de la Angers s-a încheiat[55]. Oboseală fericită. Viaţa, minunata viaţă, nedreptatea ei, gloria ei, pasiunea ei, luptele ei, viaţa se ia de la început. Încă mai am puterea să iubesc tot şi să creez tot.

*

15 iulie

Plecare din Paris. Se doarme la Guéret. Este universul coruperii familiale.

*

17 iulie

Cordes[56]. Linişte şi frumuseţe. Singurătatea acestei case mari, a oraşului mort. Timpul curge, sensibil, în mine, şi-mi regăsesc respiraţia. În jurul localităţii Cordes, pe cercul perfect al colinelor, cerul se odihneşte, tandru, aerat, în acelaşi timp înnourat şi luminos. Noaptea, Venus, mare cât o piersică, se culcă cu o viteză nebunească pe colina din vest. Se opreşte o clipă pe creastă, apoi dispare

---

55 Camus a jucat un rol capital în Festivalul de la Angers din iunie 1957. Aadaptat şi a regizat Cavalerul de Olmedo, de Lope de Vega, şi a regizat Caligula. în cadrul festivalului s-a jucat şi Cu dragostea nu-i de glumit, în regia lui de Jean Marchat.

56 Claire Targuebayre, fostă colaboratoare a lui Edmond Charlot la Alger, deschisese un hotel într-un conac la Cordes, în departamentul Tarn. Camus prefaţase cartea ei, Cordes (Édouard Privat, 1954). Vine să se odihnească după Festivalul de la Angers şi să pregătească noi proiecte teatrale, în special cu Jean-Pierre Jorris.

brusc, aspirată ca o fisă într-o crăpătură. De îndată, stelele se înmulţesc şi Calea Lactee devine smântânoasă.

*

18 iulie

Plouă. De dimineaţă valea sălbatică a Aveyron-ului. Lucru. Nu mai suport nicio legătură, atât de nebun după libertate, încât extind tot mai mult o singurătate care poate fi primejdioasă. Mă gândesc necontenit la F., mâhnirea mea.

Seara. Descurajat de mine însumi, de firea mea deşertică.

*

20 iulie

O scrisoare de la stareţul lui Georges Didier[57] mi-anunţă moartea acestuia într-un accident de automobil în Elveţia.

*

21 iulie

Ploaia nu conteneşte de mai multe zile. Profundă şi seacă tristeţe.

*

22 iulie

Scrisoare de la Mi. care-mi vorbeşte de familia ei şi de „chiolhanurile lor arţăgoase". Telefonându-i celui pe care-l iubeşte, aflat la 700 km depărtare, nu-şi găseşte cuvintele: „Eram jalnică şi bucuroasă".

*

23 iulie

Adevărul. Adevărul!

*

24 iulie

Peisaj frumos şi pustiu în care fiecare casă întâlnită se află în pragul prăbuşirii. În hambarele spintecate şi năpădite de urzici, ruginesc vechi grape cu roţi, bătrâni şi enormi păianjeni care bântuie acest regat pustiu. Năvala

---

57 Prieten din copilărie al lui Camus, care se călugărise. Şi-a găsit moartea într-un accident de maşină, la Chaux-de-Fonds, în Elveţia, la 9 iulie 1957. Cf. Apendice, p. 544.

spre oraşe, spre uzine, spre plăcerile colective. Aici moare încet o civilizaţie, în jurul nostru, iar casele vechi stau mărturie. îi spun asta şi lui M. care-mi răspunde că nu încearcă o impresie de moarte, ci de aşteptare. Aşteptare a ce?

— A lui Mesia.

Tot mai plouă; mi-e foame de lumină ca de pâine şi nu mă mai pot suporta.

*

24 iulie

Plecare Roussillon. Marea. Leucate. Întoarcere pe 25, seara.

*

26 iulie

Dimineţi superbe. Rândunici bete.

Cei care nu sunt curioşi: ceea ce ştiu îi dezgustă faţă de ceea ce ignoră (C.).

*

Budismul e ateismul devenit religie. Renaşterea *plecând de la* nihilism. Exemplu unic, cred eu. Şi preţios, la care să medităm noi, cei care ne-am luat la harţă cu nihilismul.

*

Nu-i poţi cere suferinţei să-şi justifice motivele. Te-ai expune atitudinii de a nu mai împărtăşi aproape nimic.

*

Cordes. În fiecare seară mă duceam s-o văd pe Venus culcându-se şi stelele răsărind deasupra patului ei în noaptea caldă.

*

Bătrâna doamnă englezoaică care se sinucide. În jurnalul ei, de luni de zile, nota zilnic acelaşi lucru: „Astăzi n-a venit nimeni”.

*

La sfârşitul *Adolescentului* (şi în cele trei variante), Dostoievski face în registru ironic procesul lui Tolstoi.

*

Cordes. 4 august

Gânduri de moarte.

*

6 august

Vizită la Cayla: loc singuratic şi tăcut în jurul căruia oamenii vin ca să moară. Înţeleg mai bine ceea ce citesc după aceea în jurnalul lui Eugénie de Guérin: „Cu dragă inimă aş face un legământ de claustrare la Cayla. Niciun loc din lume nu-mi place ca acasă la mine". Şi apoi: „Unde voi fi? Unde vom fi când copacii aceştia vor fi devenit mari? Alţii se vor duce să se plimbe sub umbrele lor şi vor vedea ca şi noi trecând vânturile care-i vor doborî".

*

Bătrânii credincioşi din Rusia credeau că purtăm un drăcuşor pe umărul stâng şi un înger pe umărul drept. Iată o temă de teatru (pentru Don Faust?): îngerul şi diavolul cresc după cum îi hrănim noi. În general, unul *sau* celălalt e foarte mare. Personajul meu intră cu două personaje mai mici şi de *înălţime egală*. Dialogurile dintre ei, de la personaj la cele două făpturi, de la cele două la personaj etc. etc.

„Cel mai uşor fir de mătase îmi e mai insuportabil decât altcuiva o ghiulea de plumb". (N.) Şi mie, din păcate.

*

Svidrigailov din *Crimă şi pedeapsă*: „O odăiţă afumată, cu păianjeni în colţuri şi iată toată eternitatea"[58].

*

8 august 1957. Cordes

Pentru prima oară după ce am citit *Crimă şi pedeapsă*, îndoială absolută în legătură cu vocaţia mea. Examinez serios posibilitatea să renunţ. Întotdeauna am considerat creaţia un dialog. Dar cu cine? Societatea noastră literară al cărei principiu este răutatea mediocră, unde ofensa ţine loc de metodă critică? Societatea, atâta tot? Un popor care nu ne citeşte, o clasă burgheză care, în timpul anului, citeşte presa şi două cărţi la modă. În

58 în Carnetele despre Crimă şi pedeapsă, Dostoievski notează că Svidrigailov „crede în viaţa de apoi", ÎN PĂIANJENI etc. (Dostoievski însuşi a subliniat „În păianjeni").

realitate, creatorul nu poate fi astăzi decât un profet solitar, bântuit, înghiţit de o creaţie nemăsurată. Sunt eu, oare, un creator? Aşa am crezut. Mai exact, am crezut că puteam să fiu. Astăzi mă îndoiesc şi tare sunt ispitit să resping efortul ăsta continuu care mă face nefericit chiar în fericire, asceza asta găunoasă, chemarea asta care mă încordează ca să obţin nu ştiu ce. Dacă aş face teatru, dacă aş scrie la nimereală lucrări dramatice, fără să-mi pese, aş fi, poate, liber. Ce treabă am eu cu o artă stimabilă sau cinstită? Şi sunt eu oare capabil de ceea ce visez? Dacă nu sunt capabil, la ce bun să mai visez? Să mă eliberez şi de asta şi să nu mai consimt la nimic! Au mai făcut-o şi alţii, mai mari decât mine.

*

12 august

C.S.: „Nu durerea trebuie să stârnească cea mai mare milă, ci nemernicia. Nenorocirea extremă este să te simţi cufundat în ruşine.

Voi toţi aveţi aerul de a nu fi traversat decât suferinţe frumoase, suferinţe distinse”. E adevărat.

Emerson: „Secretul geniului este să nu tolereze în jurul său existenţa nici unei ficţiuni”.

*

13 august

Plecarea de la Cordes.

*

Muzică atonală – întotdeauna dramatică, deşi se vrea o reacţie faţă de romantismul muzical. Asta fiindcă non-semnificaţia e mereu patetică şi dramatică. *Idem*, pentru pictură.

Un comentariu despre *Căderea* de vreme ce lumea nu înţelege. Întruchiparea şi ridiculizarea atitudinii moderne şi a acelei stranii şi indecente remuşcări laice în legătură cu păcatul.

Cf. Chesterton[59]: „Secolul al XIX-lea (*idem*, al XX-lea) e plin de idei creştine care au înnebunit”.

---

59 Gilbert Keith Chesterton (1874-1936), scriitor şi pamfletar catolic englez.

Că Lenin n-a avut niciodată de-a face cu masele. Cf. Sperber[60]: stânga şi punctul patru al lui Truman[61].

Idem: Freud nu simţea nicio vocaţie medicală, nici „o înclinaţie pentru omenirea suferindă”.

Nemesis. Complicitatea profundă dintre marxism şi creştinism (de dezvoltat). De aceea sunt contra amândurora.

*

Amanţii orbi care-l ucid, pe bâjbâite, pe soţul orb.

*

Un Teatru neîntrerupt.

*

Atracţia faţă de religie manifestată de oamenii de teatru. Viaţa de vis şi viaţa adevărată.

Îmi plăceau locurile acelea (restaurante luminoase, dancinguri etc.) pe care le-au născocit oamenii ca să se adăpostească de viaţă. Chestia asta rănită din mine.

*

Necesitate şi exaltare a contrariilor. Măsura – loc de contradicţie. Soare şi beznă.

*

La cincisprezece ani, Nietzsche, deoarece nişte colegi negau în faţa lui gestul lui Mucius Scaevola[62], ia fără să spună un cuvânt un tăciune aprins din sobă şi-l arată prietenilor săi. Toată viaţa a rămas cu cicatricea.

---

60 Manès Sperber (1905-1984), scriitor, discipol al lui Adler şi prieten al lui Malraux. La 29 octombrie 1946, participase cu Camus, Koestler, Sartre şi Malraux la o reuniune al cărei scop era definirea unei morale politice minime. (Cf. Carnete II).

61 Doctrina Truman, expusă de Preşedintele S.U.A. la 12 martie 1947, avea drept obiectiv să restrîngă expansiunea sovietică şi a sfîrşit prin adoptarea planului Marshall, vast program de ajutorare a naţiunilor ameninţate de comunism.

62 Notele acestea au fost făcute de Camus în timpul lecturii lui Nietzsche de Daniel Halévy (Bernard Grasset, 1944). Caius Mucius Scaevola este un erou roman legendar (secolul al VI-lea î.Hr.). Capturat în timp ce se strecurase în tabăra inamică spre a-l ucide pe regele etrusc Porsenna, preferă să lase să i se ardă mîna dreaptă decît să-i numească pe complicii săi, de unde porecla de Scaevola, „stîngaciul".

Povestea cu bordelul[63] (H. p. 48). Cosima care trebuie acuzată pentru că a distrus toate scrisorile lui N. către W. „Cunoaşterea tragică şi veselia grecească”. Terasa catedralei din Basel unde stăteau de vorbă Nietzsche şi Burckhardt[64]. „Un anahoretism modern – imposibilitatea de a trăi în acord cu statul”. *Idem*: „Aristocraţia spiritului trebuie să-şi cucerească întreaga libertate faţă de stat, care ţine astăzi ştiinţa în frâu”. *Idem*: omul visând, culcat pe un tigru.

Despre incendierea Luvrului în timpul Comunei care-l face să plângă şi-l face nefericit zile întregi: „Niciodată, oricât de vie mi-ar fi durerea, n-aş fi aruncat cu piatra în sacrilegiile acelea care nu-s în ochii mei decât purtătoarele culpei tuturor. Culpă asupra căreia este mult de gândit”. „Fă în aşa fel încât să fiu îngropat ca un păgân loial, fără minciună”. Trist fără lumină, exaltat de îndată ce ea revine.

Proiectul a „zece ani de meditaţie şi de tăcere”. Ideea măştii[65]. Elogiul lui Napoleon în *La Gaya Scienza*[66]. Aventură cu D-na V.P. în ’87, ultimul bileţel lui Rhode, răscolitor[67]. Rhode nu răspunde. „Lisbeth[68], de ce plângi? Nu suntem noi fericiţi?”

*

Aveam multe idei preconcepute împotriva raţionalismului. Dar pasiunea confraţilor mei...[69]

*

---

63 La Köln, căutînd un hotel, Nietzsche este îndreptat spre o casă de toleranţă. în salon, în faţa fetelor dezbrăcate, s-a aşezat la pian şi a cîntat una dintre improvizaţiile sale năvalnice, spre stupoarea generală.

64 Jacob Burckhardt (1818-1897), istoric elveţian, coleg şi prieten al lui Nietzsche la Universitatea şi la Pedagogium din Basel. întruchipa în ochii lui tipul marelui profesor.

65 „Dă-mi o mască în plus, o a doua mască!" (Dincolo de bine şi de rău).

66 Ştiinţa veselă, cartea a V-a, nr. 362.

67 „Am acum patruzeci şi trei de ani în urma mea şi sînt la fel de singur ca şi atunci cînd eram copil."

68 Élisabeth Förster-Nietzsche, sora lui Nietzsche.

69 Două propoziţii indescifrabile.

8 septembrie.

Moartea lui Robert Chatté[70]. Singur, la spitalul din Villejuif.

*

Să refuzi să străluceşti când poţi străluci, să placi etc. E nevoie de un pic de artificiu, dar artificiul sfârşeşte prin a înghiţi tot. Să te frământi (cât timp e nevoie) este, până la urmă, mai fecund decât să sporovăieşti şi să te enervezi din nimic.

De ce ar fi nevoie: nu numai de cineva pe care să-l iubeşti fără să-i ceri nimic, ci chiar de cineva pe care să-l iubeşti fără să-ţi dea nimic.

*

Roman. Mi: în iubire respira ca o înotătoare şi zâmbea în acelaşi timp, apoi înota din ce în ce mai repede, eşua pe un ţărm cald şi umed, cu gura deschisă, încă zâmbitoare, ca şi cum, după atâtea grote şi ape adânci, apa devenise elementul ei, iar pământul locul arid unde, peşte scurgându-se, se sufoca bucuroasă.

*

Cel mai mare om, cea mai mare forţă spirituală: cel mai, cea mai concentrată [...][71].

Nietzsche. Nereligios prin religie. Pascal – în felul său. La urma urmelor, după Toma, credinţa este curajul spiritului. *Idem*, pentru el, Hristos: Mântuitorul imoralist.

*

Custine.: „Într-o zi, uriaşul adormit se va scula şi violenţa va pune capăt domniei cuvântului. În zadar egalitatea înnebunită va rechema atunci bătrâna aristocraţie în ajutorul libertăţii; arma apucată prea târziu, purtată de mâini prea mult timp inactive, va fi devenit neputincioasă”.

Idem, despre francezi: „s-ar zugrăvi urâţi mai curând decât să se lase uitaţi”.

*

Don Faust. Când este transformat în Don Juan, scena

70 Librar, prieten intim al lui Pascal Pia.

71 Două cuvinte indescifrabile.

începe cu un hohot de râs bărbătesc în culise care marchează intrarea lui Don Juan.

Nietzsche: „Încă vreo câteva mii de ani pe calea ultimului secol!

— Şi în tot ce va face omul, inteligenţa supremă va fi manifestă – dar în felul acesta, tocmai inteligenţa va fi pierdut toată demnitatea. Va fi desigur necesar să fii inteligent, dar va fi şi ceva atât de obişnuit, încât un spirit mai nobil va resimţi această necesitate ca pe o vulgaritate. Să fii nobil va însemna poate atunci să ai nebunii în cap”.

*

Biblia s-a născut printre pietre.

*

1 octombrie

Vizita lui G.T.[72] care înainte să plece în Algeria vine să-mi mărturisească ce a făcut. Acum o lună la Alger. Contactată de emisarii F.E.N.[73] care îi propun o întâlnire cu nişte responsabili dornici să-i pună întrebări despre broşura ei (Algeria ’57). Ea acceptă. Întâlnire, apoi filieră. Pe scurt, casă *kasbah* unde e primită de două femei. Pe urmă sosesc doi bărbaţi înarmaţi. Se discută. G.T. le explică teza ei, sărăcirea, volumul salariilor suplimentare care vin din metropolă etc. (opinia ei: valabili din punct de vedere politic, inculţi sub aspect economic). În acel moment, unul dintre ei care pare şeful: „Ne consideraţi nişte asasini”. Atunci G.T.: „Păi chiar sunteţi nişte asasini” (e curând după atentatul de la Cazinoul de pe cornişă). Atunci celălalt are o reacţie teribilă: cu ochii în lacrimi. Pe urmă: „Bombele astea, aş vrea să le văd pe fundul mării”. „Nu depinde decât de tine”, spune G.T. Vorbesc de tortură. Sunt reclamantă, spune ea (a făcut parte din comisia de cercetare a sistemului concentraţionar). Ajung la [un] acord: suprimarea terorismului civil contra suprimării execuţiilor. Aproximativ în termenii pe care îi propusesem

---

72 Germaine Tillon, etnologă care poposise la Aurès din decembrie 1954 pînă în martie 1957. Camus a redactat o prezentare pentru ediţia americană a cărţii ei, apărută în engleză cu titlul Algeria.

73 Frontul de Eliberare Naţională (n. tr.).

eu (dar urmarea, din păcate...). Celălalt, în legătură cu baterea în cuie spune: „Franţa-i de vină”. „Asta să i-o spui bunică-tii, zice G.T. Eram de faţă. F.E.N.-ul e de vină şi o ştii şi tu”. Şeful îi face celuilalt semn să tacă. Ea află curând după aceea că este Ali la Pointe. Ieşind, îl apucă de cravată şi-l scutură: „Şi să nu uiţi ce am spus”. Iar el răspunde: „Nu, doamnă”.

A doua întrevedere după execuţie şi ea află atunci că şeful este Yaasef Saadi. După două săptămâni, acesta este arestat.

Îmi arată şi compoziţiile a 30 de elevi arabi de 11 – 12 ani cărora învăţătorul arab le dăduse drept subiect: „Ce aţi face dacă aţi fi invizibili?” Toţi iau arme şi ucid fie francezi, fie paraşutişti, fie pe şefii guvernului. Sunt disperat în privinţa viitorului.

Că sclavul este aservit fiindcă morţii i-a preferat viaţa este din punct de vedere istoric fals. Budapesta.

*

17 octombrie

Nobel. Straniu simţământ de copleşire şi de melancolie. La 20 de ani, sărac şi gol, am cunoscut gloria adevărată. Mama[74].

*

19 octombrie

Speriat de ceea ce mi se întâmplă şi de ceea ce n-am cerut. Şi, ca să pună capac acestei situaţii, atacuri atât de josnice, încât mi se strânge inima. Rebatet[75] îndrăzneşte să vorbească despre nostalgia mea de a comanda plutoane de execuţie când el este unul dintre cei pentru care, împreună cu alţi scriitori din Rezistenţă, am cerut graţierea când a fost condamnat la moarte. A fost graţiat, dar el pe mine nu mă graţiază. Iar îmi vine să părăsesc ţara asta. Dar unde să mă duc?

Creaţia însăşi, arta însăşi, detaliul ei, în fiecare zi şi

---

74 La anunţarea Premiului Nobel, Camus i-a telefonat mamei sale, la Alger.

75 Ziarist colaborator care scria la Je suis partout, autor al volumului Décombres.

ruptura. Să dispreţuiesc e mai presus de forţele mele. Oricum, trebuie să-mi înving acest soi de spaimă, de panică de neînţeles în care m-a aruncat ştirea asta neaşteptată. De aceea.

„Ei nu mă iubesc. Este un motiv ca să nu-i binecuvântez?” N.

Sfinţii se tem de minunile pe care le fac. Nu le pot iubi şi nici nu se pot iubi prin ele.

*

În cursul aceleiaşi luni trei crize de sufocare agravate de panică claustrofobă. Dezechilibru.

Efortul pe care l-am făcut, neobosit, ca să-i ajung pe ceilalţi în privinţa valorilor comune, să-mi stabilesc propriul echilibru, nu e total zadarnic. Ceea ce am spus sau am găsit poate servi, trebuie să servească altora. Dar nu mie care sunt cuprins acum de un soi de nebunie.

*

29 decembrie

Ora 15. O nouă criză de panică. Acum exact patru ani, zi de zi, X. intra tot aşa într-o stare de dezechilibru (ba nu, suntem în 29, deci la diferenţă de o zi). Câteva minute senzaţie de nebunie totală. Pe urmă, epuizare şi tremur. Calmante. Scriu asta după o oră.

Noaptea de 29 spre 30: nesfârşite angoase.

*

30 decembrie Ameliorare prelungită.

*

1 Ianuarie

Din nou anxietate.

Ianuarie-martie

Crizele puternice au dispărut. Doar anxietate surdă şi constantă. *5 martie*

Convorbire cu de Gaulle. Vorbind despre riscul producerii de tulburări dacă se pierde Algeria şi chiar despre furia francezilor din Algeria: „Furia franceză? Am 67 de ani şi n-am văzut niciodată un francez ucigând alţi francezi. În afară de mine”.

De comparat Franţa cu restul. „La urma urmei, spune

el, nu s-a inventat nimic mai bun decât Franţa".

*

Cântec al revoluţionarilor din 1905: „Fraţilor, spre soare, spre libertate".

*

Sperber. Călcâiul lui Ahile[76], p. 202: „Ideea de a înlocui sinuciderea cu o nouă ruptură radicală nu este nouă. Voinţa de a-ţi renega definitiv propriile acte, de a te descotorosi de ele pentru totdeauna se regăseşte adesea în visurile la care se dedau acei oameni pe care doar logica corpului îi mai leagă de viaţă, dar nimic nu-i mai leagă de fiinţe: nici ceea ce au primit de la ele şi nici măcar ceea ce le-au dat ei. Visul acesta izvorăşte dintr-o singurătate capabilă să distrugă până şi afecţiunea pe care omul şi-o poartă sieşi".

Kierkegaard flutura în faţa lui Hegel o ameninţare teribilă: să-i trimită un tânăr care să-i ceară sfaturi.

Dostoievski după admirabilul *Discurs despre Puşkin*[77]: „Pentru ce am spus la Moscova, vedeţi cum am fost tratat aproape pretutindeni în presa noastră: ca şi cum aş fi jefuit sau escrocat vreo bancă. Uhanţev (escroc celebru) însuşi nu încasează atâtea murdării ca mine".

Idem, după succesul lui la debut: „. mi s-a creat un renume îndoielnic şi nu ştiu până când va dura infernul acesta".

„Gândul care mă preocupă cel mai mult este în ce constă comuniunea noastră de idei, care sunt punctele în care ne putem întâlni cu toţii, indiferent de tendinţă..."

„Nu trebuie să-ţi strici viaţa fără niciun scop" (extindere).

*

Cei care au, într-adevăr, ceva de spus nu vorbesc niciodată despre asta.

*

Marsilia

---

76 Calmann-Lévy, 1957.

77 Rostit la 8 iunie 1880, la şedinţa solemnă a Societăţii Amicilor literaturii ruse, şi publicat în Journal d'un ecrivain, 1880, număr unic.

Alger pe *Kairouan*[78]. Dublă burniţă. Prima face spumă şi măzăriche pe creasta valului care se sparge de vas – şi vântul violent o înşfacă dintr-odată, o răsuceşte, o stoarce; şi a doua burniţă, mai puţin încărcată de apă, dantelă de abur fin, se ridică în ceaţă.

Pescăruşii cu aripile frânte exact la mijloc A/V în formă de acoperiş.

Soldaţii pe punte şi în bătaia vântului, ghemuiţi în odgoane, cu capul înfăşurat în fulare, cu mantaua informă. Momentele acestea când omul părăseşte orice aspect de paradă şi se ghemuieşte la nivelul nevoii. Asta-i istoria.

Nemişcat pe puntea superioară şi pescăruşii coboară şi-şi continuă zborul răbdător foarte aproape de mine. Pescăruşi încăpăţânaţi, cu ochii lor globuloşi, cu ciocul de vrăjitoare, cu muşchii lor neobosiţi. Păsările de mare n-au unde să se odihnească. Decât în adâncitura schimbătoare a valurilor sau pe crucea oscilantă a catargului mare.

*

Condorcet: „Robespierre e un preot şi nu va fi niciodată decât asta”.

Printre reflexele primare, cele care aparţin naturii imediate a omului sau a animalului, Pavlov înscrie „reflexul libertăţii”.

*

Puterea nu se desparte de nedreptate. Puterea adevărată este administrarea sănătoasă şi prudentă a injustiţiei.

*

Să nu vorbesc niciodată despre munca mea.

*

Actor.

*

Nietzsche: „Într-o supraabundenţă de forţe înviorătoare şi reparatoare, chiar şi nenorocirile au o strălucire solară şi-şi zămislesc propria consolare”.

---

78 Camus revine în Algeria în martie şi în aprilie 1958. Este primit la universitatea din Alger şi îl întîlneşte pe Mouloud Ferraoun, scriitorul şi învăţătorul kabil care va fi asasinat de O.A.S. în 1962.

Idem: „Presupunând că suntem întotdeauna în aşteptarea răului, a surprizei dezagreabile, vom rămâne într-o stare de tensiune şi de animozitate, vom fi insuportabili celorlalţi şi vom vedea cum propria noastră sănătate suferă din cauza asta: asemenea firi se îndreaptă spre pieire”.

Idem: „Frica de moarte, maladie europeană”.

Idem: „Fericirea constă în promptitudinea simţirii şi a gândirii; tot restul lumii apare lent, gradual şi prostesc. Oricine ar putea să simtă zborul unei raze de lumină ar fi copleşit de fericire fiindcă are multă celeritate”.

Idem: „Portretul omului care va să vină: excentric, energic, călduros, neobosit, artist, inamic al cărţilor”.

Idem: „Oamenii cu o cultură foarte elevată şi cu un corp viguros sunt deasupra tuturor suveranilor”.

*

Despre biofagi[79]: în *Carnetele lui Montherlant*, p. 82: totul este spus acolo cu excelenţă şi moderaţie.

*

În ceea ce mă priveşte: aş fi sucombat în faţa oricăruia dintre sentimentele mele dacă ar fi rămas unic. Întotdeauna am opus două sentimente unul altuia.

*

Tipasa: cerul cenuşiu şi blând. În centrul ruinelor, izbiturile mării uşor agitate alternează cu ciripitul păsărilor. Chénoua enorm şi uşor. Voi muri şi locul acesta va continua să răspândească deplinătate şi frumuseţe. Nimic amar în ideea asta. Ci, dimpotrivă, simţământ de recunoştinţă şi de veneraţie.

*

Ploaia verticală şi grea din Alger. Necontenită. Într-o cuşcă.

*

Algerieni. Viaţa lor în densitatea şi căldura prieteniei, a familiei. În centru, trupul şi virtuţile sale – şi profunda sa

79 Cuvîntul îi aparţine lui Montherlant: „Cei care ne rod, ne devorează viaţa sînt la început indiferenţii cărora afacerile ne obligă să le dăm fărîme din timpul nostru..."

tristeţe de îndată ce se degradează – viaţă fără alt orizont decât imediatul, decât cercul carnal. Mândri de virilitatea lor, de capacitatea lor de a bea sau de a mânca, de forţa şi de curajul lor. Vulnerabili.

*

Porumbelul înjunghiat.

*

Întoarcere. Kairouan. Furtuna. Impuls irezistibil să mă arunc în apă. Solitudinea şi părăsirea omului în valurile dezlănţuite, pe urmele vaporului care-şi continuă ruta.

*

Etapele unei vindecări.

Să laşi să doarmă voinţa. Gata cu „trebuie”. Să depolitizezi complet spiritul, pentru a-l umaniza. Să scrii claustrofobul – şi comedii. Să te pui în acord cu moartea, adică s-o accepţi. Să accepţi să te dai în spectacol. Nu voi muri de angoasa asta. Dacă aş muri, gata. Dacă nu, la limită, comportament nesăbuit.

Este suficient să accepţi judecata celorlalţi. Umilinţă şi acceptare, remedii pur medicale pentru angoasă.

Lumea merge spre păgânism, dar încă mai respinge valorile păgâne. Ele trebuie restaurate, trebuie păgânizată credinţa, grecizat Hristos şi atunci echilibrul se restabileşte.

Nu cumva oi fi suferit de excesul responsabilităţilor mele?

De vreme ce mă aflu în pustiu şi în atonie, trebuie să împing ariditatea până la capăt pentru ca pragul să fie atins şi, într-un fel sau altul, depăşit. Nebunie sau mai mare stăpânire.

Metodă: de îndată ce apare angoasa, respiraţie accelerată sau încetinită încă din momentul alertei. Să-i *asociez* privarea imediată de *orice acţiune* şi de orice gest.

A doua asociere: relaxare generală.

Pe termen lung: transfer şi acumulare a încărcăturii de energie proprii oricărei voinţe sau dorinţe prin suspendarea momentană a voinţei sau a dorinţei respective.

Faţă de societate: să recunosc că nu aştept nimic de la ea. Orice participare devine atunci un dar care nu aşteaptă răsplată. Elogiul sau blamarea devin ceea ce sunt: nimic. Până la urmă, suprimarea gregarului.

Să suprim morala întruna repetată a justiţiei abstracte.

Să rămân aproape de realitatea fiinţelor şi a lucrurilor. Să revin cât mai des posibil la fericirea personală. Să nu refuz să recunosc ceea ce este adevărat chiar şi când tot ceea ce este adevărat se întâmplă să contrarieze ceea ce este de dorit. Exemplu: să recunosc că forţa, şi ea, mai ales ea, convinge. Adevărul merită toate chinurile. Numai el fundamentează bucuria care trebuie să încununeze acest efort.

Să recuperez energia – în centru.

Să recunosc necesitatea inamicilor. Să-mi placă faptul că-mi sunt inamici.

Să sparg sistematic automatismele de la cel mai mic spre cel mai înalt. Tutun, hrană, sex, reacţii afective de apărare (sau de atac; sunt aceleaşi) şi *creaţia însăşi*. Asceză nu în legătură cu dorinţa care trebuie să se păstreze intactă, ci în legătură cu satisfacerea ei.

*

Să recuperez puterea cea mai mare, nu ca să domin, ci ca să dau.

*

3 mai

Recuperare aproape totală, sper chiar putere crescută. Înţeleg mai bine acum ceea ce am ştiut dintotdeauna: cel care-şi târăşte viaţa şi sucombă sub povara ei nu poate ajuta pe nimeni, oricâte misiuni îşi asumă. Cel care se stăpâneşte şi stăpâneşte viaţa poate să fie cu adevărat generos şi să dăruiască fără efort. Să nu aştepţi nimic şi să nu ceri nimic decât puterea asta de dăruire şi de muncă.

Jurnal.

*

Sfârşit de aprilie 1958. Cannes[80]

Pe mare în fiecare zi. Balizele năvoadelor (o sticlă cu o limbă de plumb, totul plutind pe o bucată de plută) sună seara ca nişte clopoţei adunând turmele mării. Noaptea, în port, bărcile ţipă şi gem din catarge şi pasarele.

Lumina – lumina – şi anxietatea se retrage, încă nu dispare, dar este surdă, parcă aţipită în căldură şi soare.

*

30 aprilie

Martin du Gard. Nisa. Se târăşte cu reumatismul său articular. 77 de ani. „În faţa morţii nimic nu mai ţine, nici măcar opera mea. Nu e nimic, nimic". „Da, e bine să nu te simţi singur" şi ochii i se umplu de lacrimi. Ne fixăm o întâlnire pentru iulie la *Tertre*[81]. „Dacă mai sunt în viaţă". Dar are aceeaşi inimă care se interesează de tot.

*

29 mai 1958

Meseria mea e să-mi scriu cărţile şi să lupt când libertatea alor mei şi a poporului meu este ameninţată. Asta-i tot.

*

Artistul este ca zeul de la Delphi: „Nici nu arată, nici nu ascunde: semnifică".

*

Cehov: „Nu sunt nici liberal, nici conservator. Sfântul sfinţilor este, pentru mine, corpul uman, sănătatea, inteligenţa, talentul, inspiraţia, dragostea şi libertatea absolută. Eliberarea de orice forţă brutală şi de orice minciună, indiferent de forma în care s-ar exprima ele:

Iată care ar fi programul dacă aş fi un mare artist" (scrisoare către Plehceiev[82], 1888).

---

80 în timpul acestui sejur la Michel Gallimard, Camus dispune de un vas de cursă lungă de opt metri, numit Aya.

81 Denumirea proprietăţii lui Martin du Gard la Bellême (Orne). în 1955, Camus a prefaţat Operele complete ale lui Martin du Gard, în colecţia Pléiade.

82 Alexis Plehceiev (1825-1893), poet, condamnat la moarte şi graţiat în acelaşi timp cu Dostoievski.

*

Musil[83]: Un proiect mare care presupune toate mijloacele artei, pe care nu o are. De unde opera asta emoţionantă prin eşecurile ei, nu prin ceea ce spune. Acest interminabil monolog al autorului în care geniul străluceşte ici şi colo şi pe care arta nu-l luminează niciodată întru totul.

Musil: „Fiecare dintre noi posedă o a doua natură unde tot ce se face este inocent".

„Viaţa obişnuită este media tuturor crimelor noastre posibile".

*

Mama. Dacă i-am iubi destul pe cei pe care-i iubim, i-am împiedica să moară.

*

9 iunie 1958

Din nou plecare în Grecia.

*

10 iunie

Acropole. Simţământ mai puţin grandios ca prima oară. Nu eram singur şi mă preocupam de compania mea. Şi pe urmă întâlnire cu O. care mă deranjează. Acropole nu este un loc unde să poţi minţi. La ora două avionul pentru Rodos. Insulele, stâncile pe mare care se îndepărtează în urma noastră. Pulverizare a continentelor. La Rodos, aterizarea are loc în mijlocul unui câmp cu grâu scurt şi înflorit pe care vântul îl face să alerge în valuri spre marea albastră. Insulă somptuoasă şi înflorită. Plimbare noaptea în mijlocul arhitecturii deloc levantine. Întâlnirea cu părintele Brückberger care-mi anunţă intenţia sa de a o rupe cu Biserica fără să se răspopească. Simpatia mea pentru el – la fel de vie. Cu vaporul, împreună cu soţii Michel G. şi Prassinos[84].

11 iunie

Părăsesc vaporul dis-de-dimineaţă, singur, şi mă duc

---

83 Traducerea volumului Omul fără calităţi a fost publicată în 1957 (la Editura Seuil).

84 Michel Gallimard şi pictorul Mario Prassinos.

să înot pe plaja de la Rodos, la douăzeci de minute depărtare, singur. Apa e limpede, blândă. Soarele, la început de drum, încălzeşte fără să ardă. Clipe delicioase care-mi readuc în minte dimineţile de la Madrague, de acum douăzeci de ani, când ieşeam adormit din cort, la câţiva metri de mare, ca să mă arunc în apa somnoroasă a dimineţii[85]. Vai, nu mai ştiu să înot. Sau, mai degrabă, nu mai pot respira ca înainte. Nu contează, părăsesc cu părere de rău plaja unde am fost fericit.

La ora zece părăsim Rodos ca să ocolim vârful de nord al insulei şi să ajungem la Lindos.

*

12.30. Lindos

Mic port natural aproape închis. Golf perfect. Pierdem o ancoră în apele absolut limpezi. Golful e dominat mai întâi de casele albe ale satului, apoi de o acropolă fortificată cu ziduri medievale în mijlocul cărora se ivesc trunchiuri de coloane dorice.

Ajungem la plajă într-o barcă youyou[86]. Baie. La sfârşitul după-amiezii urcăm spre Acropole. În vârf, scară lată şi uşor de urcat care duce la o piaţă foarte mare, în plin cer, dominând, într-o parte, portul unde suntem ancoraţi, iar în cealaltă, dar vertical peste un hău primejdios, alt golf închis, cel unde a acostat Sfântul Pavel. Rândunele se învârt deasupra acestui spaţiu, bete de lumină, plonjează în picaj şi urcă din nou cu ţipete ascuţite. Ziua se încheie pe deasupra coloanelor; cele două golfuri, peste capurile care se înmulţesc până în zare şi peste marea imensă din faţa noastră. Simţământ de neputinţă de a atinge, de a exprima atâta frumuseţe. Dar, în acelaşi timp, recunoştinţă în faţa fiinţei perfecte a lumii. La întoarcerea în oraş, măgăruşii, barca în înserare. Noaptea, răgete puternice de măgari.

*

---

85 în iulie 1941, Camus a locuit o săptămînă în cort, pe dunele plajei de la Madrague, lîngă Oran. Cf. „Prefaţa" din 1958 la Faţa şi reversul.

86 Mică barcă scurtă şi lată utilizată pentru a face naveta între vapoarele ancorate în rada portului şi cheiuri (n. tr.).

12 iunie

La ora şase urc pe punte ca să văd pentru ultima oară golful pe care-l iubesc. La bord toată lumea doarme, cu excepţia căpitanului. În dimineaţa uşoară, mirosul de Lindos, miros de spumă, de căldură, de măgari şi de ierburi, de fum.

*

Rodos, la 8.30

Plimbare ca să văd o adâncitură plină de fluturi recent apăruţi. Stau ascunşi printre ierburi, copaci, grote şi ne ies în faţă roiuri tăcute şi agitate. Căldură apăsătoare. Revenire. Plecare spre Marmaris, port turcesc, la ora cincisprezece. Sosire la ora şaptesprezece. Golful în mijlocul căruia ancorăm e frumos, dar întunecat. Orăşelul, de departe, pare jalnic. Şi, încetul cu încetul, vedem toată populaţia adunându-se la debarcader. Urcare la bord a poliţiştilor şi a vameşilor turci. Interminabilă vorbărie pe tema formalităţilor de rigoare. Apoi coborâre pe ţărm unde suntem înconjuraţi şi urmaţi de o mulţime de copii prăpădiţi. Sărăcia, părăsirea în care sunt lăsate străzile şi casele îţi strâng inima, aşa că revenim fără multă zăbavă. După masa de seară, o nouă vizită a oficialităţilor. Din nou trăncăneală (ei nu vorbesc nicio limbă occidentală) nesfârşită. Au păstrat la ei paşapoartele etc. Le vom primi la şase dimineaţa. Căpitanul protestează. etc. De fapt, va trebui să meargă cineva după ele a doua zi de dimineaţă.

*

13 iunie

Plecare la şapte. La ora unsprezece insula Simi. Curăţenia grecească admirabilă. Casele cele mai sărace, văruite proaspăt, decorate etc. De necrezut şi revoltător ca turcii să fi putut stăpâni atât de mult timp acest popor. Baie în mare. Dar claustrofobie crescândă. În rest, sunt într-o formă superbă. La ora cincisprezece plecăm spre Kos.

*

Kos. Mic port de noapte în care viaţa e uşoară. Muzică. La megafoane se aud ştiri despre evenimentele

din Cipru pe un ton pe care-l cunosc prea bine. Luăm cina sub luminile roz.

*

14 iunie

Insula. Mic templu pe o plajă cu apă limpede. Baie şi dejun la Psameros. În golfuleţ, cinci case văruite, albe şi albastre. Nişte fetiţe intră în apă în cămăşuţe şi înoată spre noi.

Zilnic soarele monstruos… nu voalat de ceaţă sau greu, ci senin şi limpede, lansându-şi toate săgeţile, feroce…

La ora optsprezece pornim spre Kalimnos. Marea este acoperită de valuri scurte şi reci. Zeci de copii cu căpşoare rotunde ne escortează. Katina. Pe 15 iunie, a doua zi, aleargă până la canalul dintre prunduri şi încă-şi mai agită mâna îndelung. Amiază şi baie la Leros. Apoi spre Patmos unde pătrundem într-un golf aproape în întregime protejat. Ora înserării.

*

16 iunie

Ne căţărăm cu catâri şi măgari spre Patmos şi spre mănăstirea Sfântul Ioan din P. De acolo de sus cele două istmuri. S-a stârnit vântul violent al nordului (*meltem*). Mistralul grec are aceleaşi efecte: mătură cerul şi scoate la iveală o lumină purificată, curată, încordată, aproape metalică. Dar ne împiedică să pornim pe mare, trebuie să aşteptăm aici să se potolească.

*

17 iunie

Plecare la ora şase dimineaţa, în bătaia vântului *meltem*, ca să ajungem la Gaideros. Dar marea e înfuriată. Zguduit timp de trei ore de uriaşe talazuri, cu toată lumea la bord bolnavă sau certată, vaporul este deviat spre insulele Fourni. Găsim adăpost într-un golf pustiu unde vântul suflă mai slab, dar totuşi suflă. Zi de aşteptare. Spre seară vântul se domoleşte. Dar e prea târziu ca să plecăm.

*

18 iunie

Vântul care s-a stârnit din nou în timpul nopţii suflă cu violenţă. Renunţăm la plecare. Apoi, cum nu se schimbă nimic, începem să ducem lipsă de pâine, curând şi de apă, aşa că decidem să plecăm oricum în jurul orei optsprezece. Cu toţii în cabina de pilotaj. Zgâlţâitură zdravănă, dar ajungem să vedem luminile de la Ţigani (fostul Samos) în jurul orei douăzeci şi jumătate.

Blândeţea micului port liniştit în noapte, după violenţa mării.

*

19 iunie

Dimineaţa mă duc să fac baie singur. Plecăm să vizităm insula cu maşina. Una dintre cele mai frumoase insule datorită abundenţei de măslini şi de chiparoşi filiformi care garnisesc pantele colinelor şi ale munţilor către mare. Prânzim într-un sătuc de pe coasta sudică după ce am făcut baie. Masa e aşternută afară. Un cârd de copii frumoşi se joacă în jurul nostru, apoi vin să se uite la noi. O fetiţă, Matina, cu ochi aurii, îmi încălzeşte inima. Spre seară, Heraion, templul lovit de trăsnet, ale cărui ruine formidabile, zvârlite în faţa mării printre trestii şi fire de ovăz, în mijlocul unui admirabil peisaj de munţi şi de mare, au fost ele însele distruse de recentele cutremure de pământ. Într-o cafenea din apropiere, unde şoferii noştri ne oferă să bem ceva, încep să danseze cu toţii în ritmul unei melodii de la radio, spre plăcerea lor şi a noastră.

Polycrat, tiranul din Samos, „om de stat genial şi tiran desfrânat”. Speriat de propria sa şansă, insolentă, neîntreruptă şi de succesele sale imperturbabile, şi de bogăţia sa fabuloasă, a aruncat în mare un inel valoros pe care-l purta în deget ca să conjure soarta. Dar într-un peşte care i-a fost servit la masă, a regăsit inelul pe care-l pierduse. A terminat templul Heraion, a întreţinut o curte somptuoasă în care artele ocupau un loc important. A pierit răstignit de strategul Croites care-l atrăsese într-o capcană (522).

*

20 iunie

Zi pe mare spre Chios. De dimineaţă un lamantin sub etravă. Se rostogoleşte, înaintează, se bălăbăne cu un aer zeflemitor, apoi plonjează în adâncuri. Ceva mai târziu, la câteva mile de ţărm, un parfum de leandru ajunge la noi purtat pe aripile vântului. După-amiază cu soare şi cu băi într-un golfuleţ unde apa pare aer, atât e de limpede; intrăm în Chios într-o frumoasă seară liniştită.

*

21 iunie

Chios. Cartierul turcesc. Traversarea insulei. Casele, enorme, din piatră. Pământul roşu. Măslini uriaşi. Ţărani bătând grâul sub copitele catârilor, pe o căldură orbitoare. Vara masacrelor[87]. La sfârşit, leprozeria, într-o văgăună îngustă plantată cu eucalipţi, terminându-se într-o fundătură stâncoasă. Serie de clădiri lungi şi părăginite, maro şi verde-închis. Părăsite în înserarea care se lasă, cu odăile lor cu paturi grosolane de fier, acoperite cu pături maro la fel de grosolane. Pe sub verande rătăcesc unsprezece leproase şi trei leproşi. Unii şi-au pierdut degetele. Alţii cu ochi mari şi tulburi, galbeni, fără pupile, fără irisuri, ca o picătură enormă de apă putredă. Veselia lor firească sub hainele grosolane cenuşii, de o sărăcie nesfârşită. Una se plânge că vor să-i scoată din locul acela jalnic ca să-i ducă în altă parte. Seara, dansuri şi râsete până noaptea târziu.

*

22 iunie

Spre Lesbos. Vastă scobitură tăiată de golfuri şi plaje. Măslinii coboară aproape până la mare. P. e bolnav. Medic (Paritis). Urcuş la Ayassos. Baie. Înot un pic. Plecare luând-o de-a lungul insulei. La sfârşitul după-amiezii, sute de rândunici de mare, zburând la suprafaţa apei nemişcate, de-a lungul vaporului. Sosire la Sigris.

(Ajungeam în porturi la apusul soarelui. Şi uneori

87 Aluzie la masacrele din Chios, săvîrşite de turci în aprilie 1822 şi care i-au inspirat lui Victor Hugo poemul Copilul, din volumul Orientale, şi lui Delacroix celebrul tablou Scene ale masacrelor de la Scio: familii greceşti aşteptînd moartea sau sclavia...

soarele ascundea portul, apoi dispărea în spatele colinei şi portul apărea la asfinţit.)

*

Sigris. Revenire la Sigris. Cele două golfuri închise. Colinele golaşe. Apa netedă, lumina serii. Lumea şi viaţa se sfârşesc aici. Şi reîncep.

În noapte, satul văzut de pe vapor, luminat de focurile de Sânziene.

Plecare în timpul nopţii. Michel şi cu mine preluăm cartul de la miezul nopţii. Noapte pe mare, imensă, după ce cornul lunii s-a culcat spre apus. Constelaţiile coborî la orizont. Insule neprevăzute se formează în umbre pe orizont. De dimineaţă insula Skiros, etajată pe creste.

Plecare la ora cincisprezece spre Skopelos. După-amiază, Sporadele de Nord. Una, două, cinci, zece, paisprezece insule ţâşnesc din mare. Seara, Skopelos şi acoperişurile sale, a căror coamă e subliniată cu var. Iasomii, rodii, hibiscus. Noapte paşnică. De dimineaţă, Skiathos, şi pornim prin strâmtoarea Eubeea.

*

26 iunie

Khalkis. Prefaţă Grenier[88]: „fiecare conştiinţă vrea moartea celuilalt”. Dar nu. Stăpân şi sclav. Maestru şi discipol. Istoria s-a construit atât pe admiraţie, cât şi pe ură.

Îi doresc acestei cărţi un tânăr cititor care să semene cu cel care eram eu.

La fel şi acea căutare din insulă în insulă pe care a ilustrat-o Melville în *Mardi*, care se încheie printr-o meditaţie despre absolut şi divin.

*

Khalkis. Seara, vastul şi tăcutul golf de la Maraton.

---

88 Cf. prefaţa la Insulele, de Jean Grenier: „Printre jumătăţile de adevăr cu care se amăgeşte societatea noastră intelectuală, figurează şi aceasta, incitantă, că fiecare conştiinţă vrea moartea celuilalt. De îndată iată-ne pe toţi stăpîni şi sclavi, meniţi să ne ucidem între noi..."; „Grenier, ca şi Melville, îşi încheie într-adevăr călătoria cu o meditaţie despre absolut şi divin". Vezi mai sus, nota 1, p. 488.

Apele se liniştesc brusc. Doar un resac scurt şi greoi. Iar noaptea coboară peste imensul circ al munţilor şi peste golful devenit deodată misterios. Frumuseţea doarme pe ape.

*

27 iunie în zori, în timp ce greierii încep să ţârâie pe colinele din jur, baie în apele nemişcate şi reci. Apoi marea şi, la ora douăsprezece, Kea, insula cu stânci verzi, mare stridie pământoasă sub cerul uşor voalat. Dar în timpul nopţii se iscă vântul de sud şi a doua zi, pe 28, suntem blocaţi la Kea. 29. Plecare de dimineaţă pe o mare agitată. Sounion. Lumină. Hydra, Spetsai pentru petrecerea nopţii. 30. Poros, Egina şi din nou Aya Marina ca şi acum patru ani. Insulă minunată în centrul unui vârtej de lumină şi de spaţiu. Să mă reîntorc aici.

*

1 iulie

Atena. Căldură. Praf. Hotel idiot. Oboseală. 2. Delphi. Din nou extraordinarul urcuş pe palierele de lumină. Îmi calc pe urme. Miros al serii pe micul stadion. 3. Revenire la Corint. Până la Patras. Singur, baia, apa. Patras, un mare Oran plin de praf, urât şi viu. 4. Olimpia. 5. Micene, Argos. Greierii ţârâie în pinii înalţi din Olimpia. Grecia răsunând de mugete sonore în văgăunile văilor, pe pantele insulelor.

*

Pavese[89]. Că singurul motiv pentru care ne gândim mereu la noi este că trebuie să petrecem cu noi mai mult timp decât cu ceilalţi. Că geniul înseamnă fecunditate. A fi înseamnă a exprima, a exprima necontenit. Că trândăvia face ca orele să se scurgă lent şi anii rapid, iar activitatea face ca orele să fie scurte şi anii lenţi. Că toţi libertinii sunt nişte sentimentali fiindcă pentru ei relaţiile dintre bărbaţi şi femei sunt obiect de emoţie şi nu de îndatoriri.

Idem: „Când o femeie se mărită, ea aparţine altuia, iar când aparţine altuia, nu mai ai nimic să-i spui”.

---

89 Traducerea în franceză de Michel Arnaud a Meseriei de a trăi, jurnalul intim al lui Cesare Pavese, tocmai apăruse la Gallimard. Pasajele evidenţiate de Camus se află la pp. 86, 193 şi 303.

Idem: bătrâna Menţină care timp de şaptezeci de ani a ignorat istoria. A trăit o „viaţă statică şi imobilă”. Asta îl face pe Pavese să se înfioare. Dar dacă bătrâna Menţină i-ar fi fost mamă?

*

Să trăieşti în şi pentru adevăr. Adevărul a ceea ce eşti mai întâi. Să renunţi a te învoi cu fiinţele. Adevărul a ceea ce este. Să nu faci pe şiretul cu realitatea. Să-ţi accepţi deci originalitatea şi neputinţa. Să trăieşti conform cu această originalitate până la neputinţă. În centru, creaţia cu forţele imense ale fiinţei, în fine respectate.

*

Întoarcere. Dejun cu A.M. Îmi spune că Massu şi doi sau trei dintre colaboratorii săi s-au supus torturii ca să aibă dreptul de a... (Diferenţa: au ales-o singuri. Nu există deci umilinţă.) Impresie stranie.

*

Zece zile de la înapoierea din Grecia. Forţă şi bucurie a corpurilor. Somn al sufletului şi al inimii. În străfunduri, doarme mănăstirea, casa puternică şi goală unde tăcerea contemplă.

*

Minciuna adoarme sau visează, ca şi iluzia. Adevărul este singura forţă, vioaie, inepuizabilă. Dacă am fi capabili să nu trăim decât din şi pentru adevăr: energie tânără şi nemuritoare în noi. Omul adevărului nu îmbătrâneşte. Încă un efort şi nu va muri.

APENDICE

Albert Camus a adăugat la Caietul al VIII-lea *ciornele unor scrisori şi însemnări pe care le publicăm în* Apendice.

Scrisoare către Amrouche

19 noiembrie

Dragul meu Amrouche[90].

Timpul – şi sănătatea – m-au făcut să nu-ţi răspund. Ar fi trebuit s-o fac pe îndelete, dar n-aş fi reuşit să-mi rezolv corespondenţa curentă. Nici azi nu reuşesc mai

90 Poet şi eseist kabil (1906-1962). în 1946, Alber Camus publicase, în revista sa L'Arche, „Minotaurul sau halta de la Oran".

bine. Dar nu vreau să mai întârzii să-ţi mulţumesc pentru a doua ta scrisoare, care m-a mişcat. Îţi datorez însă adevărul despre ceea ce gândesc. Nu ne pot despărţi nişte chestiuni personale. Ce înseamnă ele faţă de ceea ce se face şi se pregăteşte? Dar am fost izbit în mod dureros de ceea ce ai scris în mai multe rânduri despre francezii din Algeria, în general (în *Le Monde* şi în *Commune*). Ai dreptul să alegi opiniile din F.E.N. Le consider, în ceea ce mă priveşte, ucigaşe pentru prezent, oarbe şi periculoase pentru viitor. Dar chiar dacă te situezi de partea asta trebuie să faci distincţiile necesare, pe care nu le-ai făcut. Am renunţat să mă proclam public o voce a raţiunii. Sper, împotriva oricărei speranţe, că o voi putea face într-o zi. Dar, în particular, trebuie să-ţi spun reacţia mea şi nu trebuie să ignori că a trage, sau a justifica să se tragă, în francezii din Algeria, în general, şi consideraţi ca atare, înseamnă a trage într-ai mei, care au fost întotdeauna săraci şi lipsiţi de ură şi nu pot să fie contopiţi într-o ură nedreaptă. Nicio cauză, chiar dacă ar fi rămas inocentă şi dreaptă, nu mă va desolidariza vreodată de mama mea, care este cauza cea mai de seamă pe care o cunosc pe lume.

Vei găsi, ştiu, în limbajul acesta sincer un ecou al fraternităţilor din trecut. De ar putea ele să te inspire să acţionezi în sensul împăcării şi al unirii, mai degrabă decât în sensul separării fratricide, iată urarea pe care ţi-o face, din adâncul inimii, fratele tău din născare şi de suflet.

Albert Camus

*

Scrisoare unui anonim

3 aprilie

Domnule.

Sănătatea mea precară a făcut să întârzie acest răspuns şi îmi cer scuze. Am hotărât, acum mai bine de un an, după ce am recunoscut ceea ce mă separa iremediabil atât de stânga, cât şi de dreapta în chestiunea algeriană, să nu mă mai asociez nici unei campanii publice pe acest subiect. Semnăturile colective, aceste alianţe echivoce

între persoane pe care altfel totul le separă, atrag după ele confuzii care depăşesc, în mare măsură, şi compromit, prin urmare, obiectivul pe care vor să-l slujească. Aşadar, chiar când acest obiectiv este valabil, ca în cazul de faţă, am decis să nu mai acţionez decât în nume personal, în condiţiile şi în momentul pe care le socotesc utile, indiferent de presiunile care se exercită asupra mea.

Am de altfel intenţia să tratez chestiunile care vă interesează într-o carte care va apărea în curând şi care nu mă va angaja decât pe mine. Încredinţez, în orice caz, acest răspuns personal loialităţii dumneavoastră şi vă rog să credeţi în sentimentele mele cele mai bune.

Albert Camus

*

Scrisoare lui Guérin[91]

9 iunie 1954

Dragul meu Guérin.

Mi se comunică (nu citesc revista asta şi nu sunt abonat la *Argus*) articolul dumitale din *Parisienne*. Nu, nu-ţi voi reproşa „ingratitudinea”, nici „rigoarea”. Nu-mi place locul şi nici maniera necurtenitoare în care se exprimă ele. Nu-mi place nici faptul că vorbeşti despre ceea ce nu cunoşti, adică despre viaţa mea. Dacă ai fi cunoscut-o, ai fi tăcut în această privinţă. Dar referitor la fond, ai dreptul să spui că nu-ţi place ce public şi să o spui fără ocolişuri.

Ceea ce-ţi reproşez este încălcarea incalificabilă a uzanţei ca o scrisoare personală să nu fie publicată fără autorizaţia expeditorului. Nu ţi-am scris-o atunci pentru ca scrisorile mele încrezătoare, scrise dintr-o deschidere a inimii, să fie, după zece ani, etalate în public. Ai dreptul să faci confidenţe acestui public şi să vorbeşti cu toată libertatea despre cei care ţi-au fost prieteni, nu ai însă dreptul să-i forţezi pe aceşti prieteni să se confeseze ei înşişi. Frazele acelea de afectuoasă camaraderie, scrise unui prieten când te afli în suferinţă, citindu-le acolo unde

---

91 Daniel Guérin (1904-1988), sociolog, autor, printre altele, al unor lucrări despre anarhie.

le-ai tipărit, mi-au provocat o jenă intolerabilă şi un soi de dezgust pe care ar fi trebuit să le resimţi şi dumneata dinainte şi de care nu te iert că mi le-ai impus.

Nu pot, în niciun caz, să te las să ignori simţămintele mele pe această temă.

Al dumitale, Albert Camus

*

Scrisoare unui anonim

20 iulie 1956

Doamnă.

Sunt dezolat de cele ce-mi spuneţi. Şi cu atât mai mult, cu cât este neîndoios vorba, susţin, de o neînţelegere.

Poate că l-am întâlnit pe medicul al cărui nume mi-l citaţi, dar numele acesta nu-mi spune nimic. Nu este deci vorba de un prieten de-ai mei. Şi nu-l cunosc în niciun caz suficient ca să-şi fi luat vreodată îngăduinţa să-mi facă o confidenţă cu privire la un terţ. Înseamnă, în plus, că nu mă cunoaşteţi deloc, dacă vă imaginaţi, presupunând că această confidenţă ar fi fost făcută, că am putut-o folosi fără precauţii.

Vă asigur pe cuvânt de onoare că detaliile orchestrate în *Căderea* nu se referă decât la mine. Prietenul dumneavoastră nu este singurul căruia să-i placă podişurile înalte. Şi eu le iubesc şi am trăit acolo. Fost tuberculos, sufăr într-adevăr de o scleroză pulmonară care a făcut din mine un claustrofob. Cei din jurul meu vă pot confirma oroarea mea de prăpăstii, de grote şi de toate locurile închise, care ţine de această mică infirmitate foarte personală. Se glumeşte adesea pe marginea nerăbdării mele în faţa speleologilor, a tristeţii mele în văile alpine adânci etc. Fiecare dintre detaliile care l-au izbit pe prietenul dumneavoastră poate primi astfel o explicaţie de necombătut. Cât despre anecdota principală, veţi înţelege că nu mă apuc acum să fac confidenţe. Permiteţi-mi totuşi să vă citez o frază dintr-o scrisoare primită zilele trecute de la unul dintre prietenii mei: „Fiecare dintre noi, fără excepţie, are de altfel în viaţa sa o

tânără pe care nu a ajutat-o”.

Este un lucru evident, iar prietenul dumneavoastră trebuie să se convingă de evidenţa asta. Îmi spuneţi că m-a citit întotdeauna cu stimă şi cu un interes deosebit. Atunci nu poate ignora că sunt incapabil să mint în legătură cu un asemenea subiect.

Pe cuvânt de onoare, vă repet, îi afirm că nu are nicio legătură, absolut niciuna cu personajul meu. Nu a fost trădat de nimeni, iar dacă este ceea ce ghicesc că este, le va reda prietenilor săi această încredere a inimii fără de care orice viaţă este o nefericire extenuantă.

Îndoiala de care suferă astăzi prietenul dumneavoastră are drept primă cauză viaţa istovitoare pe care o ducem toţi şi, în special, cei care adaugă la povara interminabilă a vieţii moderne efortul unei munci personale. Cum aş putea să nu înţeleg? Mi se întâmplă să-mi închei anumite zile cu dinţii încleştaţi şi am adesea impresia că umblu şi lucrez doar datorită unei voinţe care mă menţine în picioare. Dar în aceste cazuri trebuie să accepţi să fii indulgent faţă de tine şi faţă de propria fire. Trebuie să revii la o viaţă mai animalică, la odihnă, la singurătate.

Sper că prietenul dumneavoastră, lămurit de mărturia mea, îşi va regăsi liniştea şi pacea. Mă voi consola atunci de faptul că, fără să vreau, am putut tulbura o inimă de calitate. Pentru moment mă simt numai trist de a fi făcut rău cu una dintre cărţile mele, când de fapt am crezut întotdeauna că arta nu este nimic dacă până la urmă nu face bine, dacă nu ajută.

*

Scrisoare părintelui stareţ[92]

Părinte,

Am primit scrisoarea dumneavoastră cu mare întârziere, iar ştirea pe care mi-o daţi în legătură cu moartea brutală a prietenului meu îmi parvine când totul este deja încheiat. Vă mulţumesc totuşi din toată inima că v-aţi gândit la mine. Didier făcea parte din copilăria şi din

---

92 Cf. p. 510.

tinereţea mea, iar mai târziu, când l-am regăsit purtând rasa de călugăr, nu mi-a fost greu să iubesc din nou ceea ce el nu încetase niciodată să fie. Fiindcă rămăsese acelaşi copil, devenit acelaşi bărbat, cu aceeaşi credinţă, mai pură şi mai profundă, şi cu aceeaşi fidelitate. Discreţia şi delicateţea constantă pe care le punea în relaţiile noastre prea rărite de vieţile noastre diferite nu au făcut decât să îmbogăţească şi să facă mai sensibilă prietenia din copilăria noastră. Sfârşitul acesta atât de brusc, de neaşteptat este o mare durere pentru mine. De câteva ore lumea e mai săracă în ochii mei. Nu ignor că pentru el moartea nu era decât o trecere, ştia să vorbească despre o anumită speranţă. Dar pentru cei care, ca mine, l-au iubit fără să poată împărtăşi această speranţă, durerea este întreagă. Rămân, aveţi dreptate, amintirea şi exemplul. Credeţi-mă că dăruiesc cu recunoştinţă o parte din lunga noastră prietenie celor care l-au iubit şi au avut fericirea să trăiască în preajma lui şi vă rog să nu vă îndoiţi de sentimentele mele de acum înainte fidele.

A.C.

X. a descoperit la spital ceva ce am ştiut întotdeauna (din cauza unei experienţe asemănătoare [...][93] tinereţe – ca şi din altă cauză), solidaritatea corpurilor, unitatea în mijlocul cărnii muritoare şi suferinde. Iată ce suntem şi nimic altceva. Asta suntem plus geniul uman sub toate formele sale, de la copil la Einstein.

Nu, dragă Dominique, nu este umilitor să fii nefericit. Suferinţa fizică este uneori aşa. Dar cea a fiinţei înseşi nu poate fi, ea este viaţa, ca şi acea fericire despre care vorbeşte Bernard în textul său cu o convingere care m-a emoţionat atât de tare.

*

Ezit să ţi-o spun, dar ceea ce trebuie să faci acum nu e nimic altceva decât să trăieşti ca toată lumea. Ai meritat, prin ceea ce eşti, o fericire, o plenitudine de care puţine făpturi au parte. Chiar şi astăzi această plenitudine încă nu a murit, ea este în contul vieţii, spre cinstea ei, ea

93 Trei cuvinte indescifrabile.

domneşte asupra dumitale, de vrei sau nu. Dar în zilele care vor veni trebuie să trăieşti singură, cu golul acesta, cu memoria aceasta care doare. Atonia, pe care o purtăm toţi în noi – noi, adică cei care nu s-au ridicat la înălţimea fericirii şi care-şi amintesc în mod dureros de altă fericire care depăşeşte memoria.

*

Uneori, pentru spiritele violente[94], timpul care este smuls pentru muncă, acela care este smuls din timp, este cel mai bun. O pasiune nefericită.

*

Însemnări pe agendă

Gal[95] şi cu mine în timpul manifestaţiei:

Iar ai să faci o porcărie

Bine! Nu vrei să vii?

Albert, am să-ţi trag una.

*

Acesta mi-e ca un frate, iar în familia mea cine se atinge de fratele meu e un om mort.

*

Gloria e o mănăstire.

*

X. Iniţiere prin intermediul profesorului de gimnastică al mamei sale. Acesta îi ţine, la cererea mamei, un curs de iniţiere sexuală (la 15 ani). Pe urmă o convinge că e mai bine ca această chestiune să fie făcută de un om care se ocupă de artă...

X. Colegul ei de turneu care, citind un foileton, repetă o frază din carte: „Să trăieşti fiecare oră ca şi cum ar trebui să fie ultima şi cea mai frumoasă” şi strigă: „Este exact asta”. Dar, spune X.: nici măcar nu iese din cameră ca să viziteze oraşul şi-şi împarte timpul între mâncăruri fine şi pat.

Suntem, spune X., ca acei creştini mai mult din

94 Cuvînt îndoielnic.

95

^ Pierre Galindo, prieten oranez al lui Camus, deja citat în Carnetele din 1939, 1941, 1950.

memorie. Păgâni suntem, desigur, cu toţii, dar ne profesăm păgânismul din vârful buzelor, iar el la fel. Colega sa – cu [...][96] ei, sportiv – care nu o poate iubi înainte de meci, fiindcă trebuie să-şi păstreze forţele, nici după, fiindcă nu mai are forţe, nu iese în oraş din aceleaşi motive. Dimineaţa, o trezeşte cu o lovitură de genunchi în şale ca să se ducă să pregătească micul dejun. Ea: „Nu fac dragoste, nu ies nicăieri, fac pe servitoarea, şi asta de 3 ani”.

Cu cerneala puşcăriei pe lanţurile sclaviei pe chipul blând al împuşcaţilor scriu numele tău libertate[97]

Literele drepte sunt zăbrele faţa ta e un zăvor fratern pentru călăi Pe ordinele de la vizete Scriu numele tău libertate

Libertate, libertate trădată Unde-ţi sunt apărătorii?

În noaptea pivniţelor ochii tăi blânzi au pârâit Scriu numele tău Kalande moare

Uşor este să scrii groaznic este să mori Scriu, scriu

Scriu numele tău adulterin Peste al tău care mă disperă

Oh! *Ce-ai făcut cu tânăra mea Kalande*? *Muriţi despuiaţi când fraţii voştri vă ucid Scriu numele tău sonor* cu *cerneala dezonoarei ia să opresc viitorul ia să bifez amintirea Scriu numele tău LIBERTATE Cu majuscule de durere*

Pierre Serment[98]

CAIETUL AL IX-LEA

Iulie 1958 – decembrie 1959

21 iulie. Singur toată ziua, reflectând. Seara, dineu

---

96 Cuvînt indescifrabil.

97 Poemul acesta este o replică scrisă pe un ton al deriziunii, fiindcă libertatea a fost trădată, la celebrul poem al lui Éluard, Libertate. Ultimul vers, „Cu majuscule de durere", subliniază intenţia de a se referi la Éluard, din moment ce Capitală a durerii este titlul unei culegeri din perioada suprarealistă a poetului (n. ed). în franceză e un joc de cuvinte care nu poate fi redat în română: capitale are atît sensul de „oraş capitală", cît şi pe acela de „majusculă" (n. tr.).

98 Cuvîntul serment din pseudonim înseamnă „jurămînt" în franceză (n. tr.).

cu B.M. În locul lui M., toată ziua, un gol în mine care mă deranjează. Îi scriu.

*

22, 24

Nimic. Mi-am înregistrat la magnetofon *Căderea*. Scrisoare Mi („nopţi violente şi pure”). Rătăcit aseară pe St. Germain-des-Prés – aşteptând ce? De vorbă cu un pictor beat „Cu ce te ocupi în viaţă – nu sunt la puşcărie – asta-i ceva negativ – ba nu, e pozitiv” şi înghite cinci ouă tari stropite cu coniac. Disperat din cauza incapacităţii mele de a lucra. Din fericire, *Jivago*[99] şi tandreţea pe care o resimt pentru autorul lui. Am renunţat la călătoria în sud.

*

25

Nimic. Înregistrat. Căderea. Distribuit *Demonii*. *NRF*. Dineu cu A.C. Dragostea ei cu M., impotent cu soţia lui şi care i s-a confesat. „Îi merge mai bine” – spune ea – „adică” – „Ei bine, încă nu-i un bărbat adevărat, dar nu mai e un moş”. Zona asta de umbră asupra vieţilor. Toate vieţile. După ce am condus-o acasă, mă plimb pe St. Germain-des-Prés. Aştept prosteşte. Ah! dacă puterea de muncă mi-ar reveni, s-ar face lumină, în fine. Micuţii derbedei, deghizaţi în James Dean, şi gestul cu mâna căuş, aranjând cu inelarul sexul aparent înghesuit în blugii prea strâmţi. Mă gândesc la trupurile goale şi brune, pe vremuri, în ţara mea pierdută. Ei erau puri.

*

26

Înregistrat *Căderea*. Început cu greu prefaţa la *Insulele*[100]. Dineu cu C. leneş şi cinic, interesat doar să se bucure de viaţă. Dar o face pe contul lui. De asemenea scriitor minor. Dar nu seamănă cu nimeni. îl părăsesc devreme. Merge să joace pocher, ceea ce mă plictiseşte la culme. Şi mă duc acasă. Mai înainte o fată destul de

---

99 Boris Pasternak, Doctorul Jivago, Gallimard, 1958.

100 Jean Grenier, Insulele, Gallimard, 1932. O nouă ediţie prefaţată de Albert Camus. Vezi Caietul al VUI-lea, pp. 488 şi 532.

grosolană, urmărită de un arab, îl respinge. „Sunt rasistă”, spune ea simplu.

*

27

Terminat de înregistrat *Căderea*. Don Giovanni. Cer cenuşiu toată ziua. Seara film despre cupa mondială la fotbal. Tinerii negri brazilieni plângând după victorie şi încercând să-şi ascundă feţele de obiectiv. Asta încă mă mai mişcă şi mă emoţionează, ca şi înainte.

*

28

Dineu B.M. A.C. ni se alătură. Furtuna apasă peste oraş – şi nu izbucneşte.

*

29

De dimineaţă mă obsedează Algeria. Prea târziu, prea târziu. Pierzându-mi pământul, n-aş mai face nici măcar doi bani.

*

30 iulie

Zi solitară. Muncă informă. Seara, la Nabokov, Narayan, care ar fi succesorul lui Gandhi şi care ne explică mişcarea de socialism sătesc şi agrar din India (Vinôbâ) [101]. Admir, distrat. La înapoiere, trecând prin dreptul localului Aiglon, văd numele A.M. pe firma luminoasă. Intru. Am fost fericit cu ea, cu unsprezece ani în urmă. Acum e măritată cu un însoţitor de bord de la Air France, cu care se duce la pescuit. Şi cântă în fiecare seară.

*

31 iulie

A.M. vine să mă viziteze o jumătate de oră după-amiază. În lumina zilei, observ urmele lăsate de cei unsprezece ani care au trecut. Avea 22 de ani atunci, are deci 33 de ani acum. Dar râdem mult împreună.

*

1 august

---

101 Cf. Lanza del Vasto, Vinôbâ ou le nouveau pèlerinage, Denoël, 1954.

Dejun la Barrault în Chambourcy. Cerul este permanent întunecat de o furtună care nu se mai isprăveşte. B. Îmi propune din nou asociaţia Dancenko-Stanislavski[102]. După-amiază cu Colin Wilson[103] – un bebeluş, vizibil Europa a cucerit de acum înainte Anglia. „Acum trebuie să facem să se împărtăşească credinţa în „[...][104] ştiu bine. Credinţa asta e a mea şi nu m-a părăsit niciodată. Dar am pornit-o pe drumul epocii cu necazurile ei ca să nu trişez şi să nu afirm după ce am împărţit împreună suferinţa şi negaţia, cum şi simţeam de altfel. Acum trebuie să transfigurăm şi de aceea mă cuprinde neliniştea în faţa acestei cărţi care trebuie făcută şi care mă leagă de ea. Poate că zugrăvirea unei anume disperări a epuizat totul la oamenii de vârsta mea şi nu vom mai şti să ne exprimăm adevărata credinţă. Am pregătit doar terenul pentru cei care ne urmează. Îi spun asta lui C.W.

şi „dacă nu reuşesc, voi fi fost un martor interesant, în cel mai bun caz. Dacă reuşesc, voi fi fost un creator”.

Seara iau cina cu A.E. şi Karin, pe urmă fac doar cu Karin o plimbare prin Montmartre. Grădinile noaptea, spălate sub lună, dar sumbre. Karin are 18 ani. Părinţi divorţaţi. A părăsit Suedia nu ştiu de ce şi şi-a câştigat viaţa ca manechin la un croitor de mâna a doua care o exploatează. Treizeci şi cinci de mii de franci pentru şapte ore de lucru pe zi. Curajul acestor fete de la jumătatea secolului îmi inspiră întotdeauna aceeaşi admiraţie. Frumuseţe uşor băieţoasă, dar lentă, parcă absentă. Întoarcere. Felul ei natural de a fi. Îşi întinde imediat buzele fragede, apoi pleacă, precisă şi rezervată.

2 august

Mă străduiesc să scriu jurnalul ăsta, dar repulsia e puternică. Ştiu acum de ce nu am făcut-o niciodată: pentru mine viaţa e secretă. E secretă faţă de ceilalţi (şi asta o

---

102 Fondatori, în 1898, ai Teatrului de artă din Moscova.

103 Colin Wilson, născut la Leicester în 1931. Acest tînăr scriitor englez, autodidact, tocmai crease un nou tip de erou, un rebel, Outsider, altfel spus, Străinul.

104 Două cuvinte indescifrabile.

necăjea atât de mult pe X.), dar trebuie să fie secretă şi în propriii ochi, nu trebuie s-o dezvălui prin cuvinte. Surdă şi neformulată, doar aşa este ea bogată pentru mine. Dacă mă forţez în acest moment, o fac din panică în faţa memoriei mele deficitare. Dar nu sunt sigur că voi putea continua. De altfel, chiar şi aşa, uit să notez multe lucruri. Şi nu spun nimic din ceea ce gândesc. De pildă, lunga mea reflecţie în legătură cu K.

*

Sâmbătă 2

M. la gară până duminică seara. Obosită şi îndepărtată. Spre seară reînvie şi asta mă face fericit.

*

Luni 4

Dejun M. După-amiază, doctorul X. După el, nevoia pe care o am de a cruţa sănătatea lui X. mă face să trăiesc „Într-un glob de sticlă”. Reţeta lui: libertate şi egoism. Superbă reţetă, spun. Şi de departe cea mai uşor de respectat. Seara K.

*

Marţi 5

După-amiază, M. Lungă convorbire. Puţine fiinţe au mers mai departe decât ea în acceptarea vieţii. 6. Seara am ieşit în oraş cu Michel, Anne şi M. Dans. 7. Din nou simţământ al îndepărtării lui M. Fiinţa cea mai înfocată pe care am cunoscut-o este, de fapt, cea mai castă. Cină cu Brice Parain[105] la el acasă, cu infirmiera rusoaică şi fetiţa ei de nouă ani. B.P., ca toate spiritele religioase, încearcă să justifice toate nenorocirile prin necesara ispăşire. Îi spun că la limită se ajunge la ce e mai rău în dialectică. Ştie asta. Reflectează.

*

Vineri 8

Zi singuratică precum aproape toate cele precedente. Încerc să-mi organizez lucrul. Plouă de două zile. Scrisoare de la X.: „convorbirile onctuoase şi informe” (la telefon).

105 Brice Parain (1897-1971), filosof şi scriitor, unul dintre principalii colaboratori ai Editurii Gallimard.

Călduroasă, liberă, veridică.

*

Duminică 9[106]

Bolnav. Duminică 10. Luni 11. *Frânghia*. Mă culc şi adorm cu o groaznică durere de cap. Noapte proastă. În timpul zilei Mi telefonase de la Marsilia; fuge din oraş în oraş, urmărită de angoasă şi panică. O sfătuiesc să revină la Paris.

*

Marţi 12

De dimineaţă vine C. să mă vadă. Miercuri 13. Dejun cu chiar. Râdem mult. După-masă cu Ivernel[107]. Seara iau cina la golf cu M.G.

Anne şi R.G. Seara, pe câmpie. Joi 14. Ivernel la telefon. A citit adaptarea mea după *Demonii* în timpul nopţii, fără să o mai poată lăsa din mână. Acceptă să joace rolul lui Şatov. Seara, dineu cu R. Sub aspect fizic e acelaşi ca la 20 de ani. Dar de la boala lui de nervi resortul s-a rupt. Trăieşte pe dinafară, în mod vizibil. O întâlnim pe K. Firea ei naturală mă sufocă (întinde mâna direct, pe urmă „vino”, nu de ce, am o întâlnire); mănâncă necontenit.

*

15, 16, 17 august

Toată perioada asta din ziua de 2 este de fapt goală. Nu poţi scrie dacă nu-ţi regăseşti vitalitatea şi energia. Sănătatea inimii, chiar dacă ceea ce trebuie să spui este tragic. Mai ales. Terminat *Jivago* cu un soi de tandreţe pentru autor. E fals ceea ce se spune, şi anume că această carte reia tradiţia artistică a secolului al XIX-lea rusesc. Este mult mai stângaci şi, de altfel, modern ca factură, cu instantaneele sale continue. Dar reuşeşte mai mult: reînvie inima rusească, strivită sub patruzeci de ani de lozinci şi cruzimi umanitare. *Jivago* este o carte de dragoste. Şi de o asemenea dragoste, încât se răspândeşte peste toate

---

106 Eroare de datare: este, evident, sîmbătă (n. tr.).

107 Daniel Ivernel a jucat adaptarea lui Camus după piesa lui Dino Buzzati, Un caz interesant. Dar rolul lui Şatov, în Demonii, a fost creat de Marc Eyraud.

fiinţele concomitent. Doctorul îşi iubeşte soţia, dar şi pe Lara, şi pe alţii, şi Rusia. Dacă moare, asta se întâmplă din cauza despărţirii de soţia lui, de Lara, de Rusia şi de tot restul.

Oameni nenumiţi se află lângă mine Copaci, copii şi sedentari Eu sunt învins de toţi aceştia şi asta-i singura-mi victorie.

Iar curajul lui Pasternak este de a fi redescoperit acest izvor adevărat al creaţiei şi de a se fi ocupat în linişte să-l facă să ţâşnească în mijlocul deşertului de acolo.

Ce altceva? În serile de 15 şi 16, am făcut înregistrări cu M. Poemele lui chiar. Noaptea de 15, plimbare de-a lungul Senei. Sub Pont Neuf nişte tineri străini (nordici) stau adunaţi în jurul a doi dintre ei, unul cu trompetă şi celălalt cu banjo, şi, stând pe asfalt, îmbrăţişaţi doi câte doi, îi ascultă improvizând. Mai încolo, pe una dintre băncile de pe Pont des Arts stă întins un arab, cu un radio portabil la cap, ascultând cântece arabe. Podul Cité, sub un cer cald şi înceţoşat al Parisului de august.

Pentru Julia. Guibert este nobilul progresist. Mora figura lumii vechi[108].

*

18 august

Dejun M. Regăsită. Seara cină R. Aceeaşi depresie.

*

19

Scrisoare de la X. care mă mâhneşte din nou.

*

21 – 23 seara

Mi. Îmi umple zilele cu frumuseţe, cu blândeţe. Departe de a mă îndepărta de la lucru, bucuria asta lungă mă întoarce la el. Sora ei, de 22 ani moare de un cancer la ficat. Tatăl ei îi porunceşte să admire apusurile de soare: „de vreme ce eşti artistă”.

*

23 august

---

108 Insemnare pentru proiectul piesei despre Julie de Lespinasse. Cf. Caietul al VII-lea, p. 406 şi Caietul al VIII-lea, pp. 449 şi 488.

Moartea lui Roger Martin du Gard. Îmi amânasem vizita la Bellême şi brusc… Îl revăd pe bărbatul acela pe care-l iubeam cu tandreţe vorbindu-mi la Nisa, în mai, despre singurătatea lui şi despre moarte. Îşi târa corpul mare, greu şi încovoiat de la masă la fotoliu. Şi privirea lui frumoasă. Puteai să-l iubeşti, să-l respecţi. Durere.

*

25

Cină Brisville[109] (şi Thérèse). B.M. (şi Vivette[110]). Ieşind, plimbare. Capela şi bulevardele exterioare. Parisul sordid.

*

26 – 29

Exemplul lui Giacometti. Ah! şi pe urmă M. şi viaţa ei: „Cei care, ca noi, au cunoscut foarte de tineri experienţele extreme (inclusiv gloria şi dragostea) şi care ajung la maturitate fără să mai dorească nimic altceva decât să trăiască, pur şi simplu”.

*

29

Întoarcerea lui C.

*

2 septembrie la l'Isle-sur-Sorgue. Un principiu mai bun pentru carnetul acesta să rezum din când în când (de 2 ori pe săptămână?) evenimentele importante ale perioadei scurse. Sâmbătă 30 am văzut-o pe Jamois[111] şi am convenit cu ea că nu se vor putea reprezenta imediat *Demonii* la Montparnasse. În ciuda uscăciunii şi a aerului ei amar, are şarm, cu sandalele ei sobre în picioarele mici şi bine făcute, cu corpul lung şi cu frumoasa-i privire tristă. Pe urmă telefon lui Barrault ca să-i dau acordul meu. M-am culcat devreme. Nu dorm noaptea, adorm la ora trei, mă trezesc la cinci, mănânc zdravăn şi o pornesc

---

109 Jean-Claude Brisville, romancier şi autor dramatic, a scris Camus pentru colecţia „La Bibliothèque idéale", Gallimard, 1959.

110 Scriitorul Jean Bloch-Michel (1912-1987), coleg al lui camus la Combat, şi soţia sa, romanciera Vivette Perret.

111 Marguerite Jamois, directoarea Teatrului Montparnasse.

de acasă pe ploaie. Nu las volanul din mână timp de unsprezece ore, ronţăind din când în când un pesmet, iar ploaia nu mă părăseşte nici ea până în Drôme unde se răreşte până ce, în apropierea oraşului Nyons, parfumul puternic de lavandă îmi iese în întâmpinare, mă trezeşte şi-mi alertează ritmul inimii. Peisajul pe care-l recunosc mă hrăneşte din nou şi sosesc fericit.

L'Isle unde mă simt brusc la adăpost şi împăcat în camera sărăcăcioasă de la hotelul St. Martin.

La l'Isle l-am regăsit pe René chiar. Tristeţea de a-l vedea izgonit din casa şi din parcul lui (unde se înalţă acum un ansamblu hidos de blocuri), înghesuit acum în odăiţa de la hotelul St. Martin. La Camphoux, la familia Mathieu, doamna Mathieu, Clitemnestra îmbătrânită, poartă ochelari. Cât despre domnul Mathieu, activul şef de exploatare a devenit un bătrân impotent care nu-şi mai controlează nici „erupţiile". Mă ocup de casa închiriată, puţin tristă, dar totuşi încântătoare cu vederea ei spre Luberon. Nu-i va plăcea lui X., asta-i sigur. Dar încerc s-o fac mai confortabilă. Pe 3 plimbare lungă cu R.C. pe drumul de creastă din Luberon. Lumina violentă, spaţiul nesfârşit mă umplu de încântare. Din nou aş vrea să trăiesc aici, să găsesc o casă care să-mi convină, să mă fixez în fine puţin. În acelaşi timp mă gândesc mult la Mi şi la viaţa ei aici. La cină doamna Mathieu spune: „Până şi rândunelele s-au prostit. În loc să ia nămol pentru cuiburile lor se duc să ia pământ din culturi. Şi pentru prima oară de mai multe decenii, douăsprezece din treisprezece cuiburi din Camphoux s-au prăbuşit cu ouă cu tot" şi chiar: „speram ca măcar păsările să salveze onoarea".

Pe 4 tot mai aştept telegramă sau telefon de la X. anunţându-mi că vine cu copiii. Doamna Mathieu este cea care-mi spune că nu va rămâne aici decât patru zile şi că familia ei va fi la Paris. Mânie şi îndepărtare faţă de ea şi de mine care nu încetez să aştept semne de tandreţe acolo unde nu există şi nu pot exista.

*

30 septembrie

O lună petrecută ca să revăd Vaucluse şi să găsesc o casă. O achiziţionez pe cea din Lourmarin. Apoi plecare spre St. Jean ca s-o întâlnesc pe Mi. Sute de kilometri prin mirosul culesului de vii, în plin avânt. Apoi marea cea mare şi înspumată. Plăcerea precum acele lungi valuri care curg, care jupoaie. Plecare de dimineaţă, spre Paris şi bălăriile roz în pădurile de pini. Încă douăsprezece ore la volan, apoi Parisul.

*

Vizita făcută de scriitorul *ajuns* intelectualului prăpădit (cocioaba din cartierul St. Denis).

Pasternak: „[...] elementul acesta viu şi palpitând de aristocratism pe care, la fel ca Puşkin, îl numim şi noi cel mai înalt principiu mozartian, elementul mozartian”.

J. de Beer: „Adulterul ar trebui pedepsit cu moartea. Atunci s-ar număra adevăraţii amanţi”. Nici măcar nu e adevărat. Lipsa de vlagă e mai puternică decât frica, deseori.

*

17 octombrie

Plecare Vaucluse. Ar trebui să rezum aceste 18 zile şi o voi face.

*

18 octombrie

Cobor din trenul de noapte la l’Isle-sur-Sorgue în bătaia unui mistral uscat şi rece. Exaltare plăcută şi puternică toată ziua în lumina scânteietoare. Mă simt în forţă.

*

19

Lumină continuă. În casa goală, fără o mobilă, în picioare ore întregi cu ochii la frunzele moarte şi roşii ale viţei-de-vie sălbatice, care intră în încăperi împinse de vântul violent. Mistralul.

*

27

Întoarcere la Paris. În noapte, vocile liniştitoare care

anunţă numele staţiilor. Nation.

Să nu mă plâng. Să nu scot în evidenţă ceea ce sunt, nici ceea ce fac. Dacă dau, să consider că am primit.

*

5 noiembrie

Scrisoare de la soţul lui E.B. care mă anunţă că soţia lui vrea să se sinucidă şi mă roagă să intervin. Eu care mă simt atât de uşor şi atât de des în mod stupid responsabil faţă de fiinţe, de astă dată nu simt nimic. Dimpotrivă, sentiment al unei adevărate capcane. Acestea fiind spuse, trebuie să intervin.

*

7 noiembrie, 45 de ani

Aşa cum mi-am dorit, zi de singurătate şi de reflecţie. Să încep de pe acum detaşarea care va trebui să fie încheiată la cincizeci. În ziua aceea, voi domni.

*

Democraţia nu este legea majorităţii, ci protecţia minorităţii.

*

22 noiembrie

Prânz cu chiar şi cu St. John Perse. Insulele. După-amiază, Waldo Frank[112] într-o cameră tristă.

*

Decembrie

Repetiţii *Demonii*[113].

Cuny care pare prea bătrân ca să joace pe Stavroghin şi e de vârsta mea.

M.: Schimbăm rolul, asta-i tot.

L.: Da, dar femeile or să ne scape şi noi vom muri.

*

Mi. Minunatul ei apetit.

---

112 Scriitor american care s-a ocupat de realităţile economice şi sociale din ţara sa şi a avut mai multe lucrări publicate în Franţa între 1920 şi 1930. In jurnalul de călătorie în Statele Unite, Camus spune despre el: „Unul dintre rarii bărbaţi superiori pe care i-am întîlnit aici".

113 Demonii s-a reprezentat pentru prima oară la 30 ianuarie 1959, la Teatrul Antoine.

*

3 martie

Mă zbat ca peştele prins în ochiurile năvodului.

*

17 martie

Moartea lui Paul Oettly[114] la 69 de ani. A doua zi bătrâna sa mamă (93 ani) se sinucide.

*

Boala Catherinei. Îmi amân plecarea în Sud. Cu inima strânsă.

*

20 martie

Mama operată. Telegrama de la L. Îmi parvine sâmbătă de dimineaţă. Noaptea următoare, avionul la trei dimineaţa. Ora 7 la Alger. Aceeaşi impresie pe terenul Casei Albe: pământul meu. Şi totuşi cerul e cenuşiu, aerul blând şi spongios. Mă instalez la clinica de pe înălţimile Algerului.

*

În camera imaculată cu pereţii albi şi goi: nimic. O batistă şi un pieptănaş. Pe cearşafuri: mâinile ei noduroase. Afară admirabilul peisaj care coboară până în golf. Dar lumina şi spaţiul o deranjează. Cere ca odaia să fie menţinută în întuneric.

*

Spune despre Philippe cu care tocmai s-a logodit Paule: „Taică-său e cineva bine, maică-sa e cineva bine, soră-sa e cineva bine. Sunt oameni de altă dată. El şi-a făcut serviciul militar. A văzut-o pe Paule la sonde şi (gest cu cele două arătătoare care se unesc) cu atât mai bine”.

„Pe urmă, când am să fiu acasă, doctorul o să-mi dea ceva ca să mă mai pun pe picioare”. Spune „mulţumesc domnule doctor”. Nu poate să facă nimic: nici să citească

---

114 Paul Oetly era unchiul prin alianţă al lui Alber Camus. Se căsătorise cu o mătuşă a Francinei Camus. Actor şi regizor, a fost adesea implicat în creaţiile teatrale ale lui Camus. Mama lui ţinea pensiunea familială din Panelier, lîngă Chambon-sur-Lignon, unde a locuit Camus din august 1943 pînă în noiembrie 1943.

nu ştie, nici să coasă, nici să brodeze din cauza degetelor, nici să asculte fiindcă e surdă. Timpul curge greoi, lent.

Buzele ei au dispărut. Dar nasul atât de fin, atât de drept – fruntea lată, plină de nobleţe, ochii negri şi strălucitori în arcada osoasă şi şlefuită.

Suferă în tăcere. *Dă ascultare*. În jurul ei familia aşezată, greoaie, mută, aşteptând. Fratele ei, Joseph, mai tânăr cu câţiva ani, aşteaptă şi el – dar ca şi cum şi-ar aştepta rândul – resemnat şi trist.

*

23 martie

Noapte proastă. De dimineaţă plouă peste golf şi coline. Glicinele: mi-au umplut tinereţea cu parfumul lor, cu ardoarea lor misterioasă şi bogată. Din nou, neobosite. Au fost mai vii, mai prezente în viaţa mea decât multe fiinţe. În afara acesteia care suferă lângă mine şi a cărei tăcere n-a încetat să-mi vorbească timp de o jumătate de viaţă.

Ea numeşte Vichy toate apele minerale.

*

Carnea, biata carne, mizerabilă, murdară, decăzută, umilită. Carnea sacră.

*

Léopold[115] despre Nietzsche: „consimţirea la viaţă la care a condus unirea dintre răbdare şi revoltă este culmea marii amiezi a vieţii".

*

Straniul obicei de a face ca numele ei să fie precedat de menţiunea „văduvă", care o însoţise toată viaţa şi care mai figurează şi astăzi pe hârtiile de la clinică.

A trăit în ignoranţa tuturor lucrurilor – în afară de cea a suferinţei şi a răbdării – şi astăzi continuă să îndure suferinţele fizice, cu aceeaşi blândeţe…

Fiinţe pe care nici ziarul, nici radioul, nici vreo altă tehnică nu le-au atins. Aşa erau acum o sută de ani şi deloc mai deformaţi de contextul social.

S-ar spune că-mi făceam sânge rău. Nu? Ah! Bine.

---

115 Un nume indescifrabil.

Mirosul seringilor. Colina acoperită de acante, trestii, chiparoşi, pini, palmieri, portocali, moşmoni şi de glicine.

*

29 martie

Întoarcere la Paris.

*

Sofocle dansa şi bătea bine mingea.

*

„Detrás de la cruz está el demonio."[116]

*

Să distrug în viaţa mea tot ce nu este sărăcia asta. *Să mă ruinez*.

*

Pasternak despre Scriabin[117]: „Fiecare dintre noi a cunoscut o clipă identică în viaţă. Fiecăruia dintre noi revelaţia i s-a oferit, i-a promis acest dar al unei personalităţi şi, în felul său, şi-a ţinut faţă de fiecare această promisiune".

Idem: „Cele mai mari opere din lumea întreagă, chiar dacă vorbesc despre lucrurile cele mai diverse, ne povestesc, de fapt, propria lor naştere".

Idem: „[...] poţi, zi de zi, să alergi la întâlnirea cu o bucată de pământ pe care se-nalţă ceva, ca şi cum ar fi o fiinţă vie".

*

Nietzsche: „Nicio suferinţă nu a putut şi nici nu va putea să mă facă să depun mărturie mincinoasă împotriva vieţii, *aşa cum o cunosc*".

Idem: „Şase singurătăţi îi sunt deja cunoscute / Dar marea însăşi nu i-a fost destul de solitară".

Despre utilizarea gloriei drept camuflaj în spatele căruia „invizibil, propriul nostru eu să poată din nou să se joace cu sine şi să râdă de sine".

„Să cucereşti libertatea şi bucuria spirituală, astfel încât să poţi crea şi să nu fii tiranizat de idealuri străine".

---

116 „In spatele crucii se află diavolul" (sp.).

117 Pasternak i-a consacrat un capitol lui Scriabin în Essai d'autobiographie (Gallimard, 1958).

Simţul istoric nu este decât o ideologie mascată.

N., om din nord, descoperind brusc cerul din Napoli, într-o seară: „Şi ai fi putut să mori fără să vezi asta!”

Scrisoarea către Gast din 20 august 1880, în care regretă prietenia lui Wagner: „[...] la ce-mi foloseşte că am dreptate împotriva lui în multe privinţe”.

Omul cu inimă profundă are nevoie de prieteni dacă nu-l are pe Dumnezeu.

Oamenii care au „o voinţă cu bătaie lungă”.

Prin *Omul din subterană*[118] Nietzsche l-a descoperit pe Dostoievski în ’87, şi a comparat această descoperire cu aceea a romanului *Roşu şi Negru*.

Descoperă în ’88 *Căsătoriţii*[119] de Strindberg.

*

1 aprilie

Dragostea împotrivă, dar imposibilă. Să n-o mai *cercetez*? S-o primesc. Supraputere în creaţie.

Nietzsche în ’87 (43 de ani): „Viaţa mea se află în clipa aceasta exact în plină mişcare: o uşă se închide, alta se deschide”.

*

28 aprilie

Sosire Lourmarin. Cer cenuşiu. În grădină, minunaţi trandafiri încărcaţi de apă, savuroşi ca nişte fructe. Rozmarinul e în floare. Plimbare, iar seara violetul stânjeneilor devine şi mai închis. Sleit de puteri.

*

Am vrut să trăiesc ani în şir după morala tuturor. M-

---

118 „Acum cîteva săptămîni încă mai ignoram pînă şi numele lui Dostoievski — eu, biet analfabet care nu citesc nici un «ziar». Un gest întîmplător, într-o librărie, mi-a pus sub ochi Omul din subterană, care tocmai a fost tradus în franceză (printr-o întîmplare asemănătoare i-am întîlnit pe Schopenhauer la douăzeci şi unu de ani, pe Stendhal la treizeci şi cinci!). Vocea sîngelui (sau cum să-i spun?) s-a făcut imediat auzită, bucuria mea a fost extraordinară." (Nietzsche, scrisoare către Overbeck, 23 februarie 1887) Omul din subterană s-a mai tradus prin însemnări din subterană sau Subterana.

119 Căsătoriţii, culegere de nuvele care a declanşat un proces, fiind considerată blas-fematorie.

am străduit să trăiesc ca toată lumea, să semăn cu toată lumea. Am spus ceea ce se cuvenea ca să fiu la unison, chiar când mă simţeam separat. Şi la capătul tuturor acestor eforturi s-a produs catastrofa. Acum rătăcesc printre ruine, sunt fără lege, sfâşiat, singur şi acceptând să fiu astfel, resemnat cu singularitatea şi infirmităţile mele. Şi trebuie să reconstruiesc un adevăr – după ce am trăit toată viaţa într-un soi de minciună.

*

Teatrul cel puţin mă ajuta. Parodia face mai mult decât minciuna: e mai aproape de adevărul pe care-l joacă.

*

Mai

Reluat lucrul. Am avansat cu partea întâi la *Primul om*. Recunoştinţă pentru regiunea asta, pentru singurătatea ei, pentru frumuseţea ei.

*

13 mai

Călătorie la Arles. Splendida tinereţe a lui M. Rusalii, călătorie la Toulon.

*

Emisiune televizată[120]. Nu pot să „apar" fără să trezesc reacţii. Să-mi amintesc, să-mi spun din nou, neîncetat, că trebuie să suprim orice polemică zadarnică. Să exalt ceea ce trebuie exaltat. Să trec restul sub tăcere. Dacă nu mă ţin de regula asta, în starea actuală a lucrurilor, trebuie să accept să plătesc şi să fiu pedepsit. Să trăiesc etapele unei vindecări. Să păstrez acest tremur preţios, această tăcere deplină pe care am regăsit-o aici. Restul nu există.

*

De aproape cinci ani pe mine însumi mă supun criticii, critic ceea ce am crezut, ceea ce m-a făcut să trăiesc. De aceea cei care mi-au împărtăşit ideile se cred vizaţi şi sunt atât de supăraţi pe mine; dar nu, mă

120 Este vorba de Gros plan, din 12 mai 1959, care se găseşte în volumul Théâtre-récite et nouvelles, Pléiade, p. 1720, sub titlul „De ce fac teatru".

războiesc cu mine şi mă voi nimici sau voi renaşte, asta-i tot.

*

Amanţii din Marsilia. Sub cerul însorit, marea plină de sevă, oraşul ţipător şi pestriţ, dorinţa lor mereu reînnoită, obositoare, la început, şi azvârlindu-i la urmă într-o beţie nesfârşită. Doar golfurile mediteraneene, pietrele albe şi marea arzând de lumină sunt caste.

*

Grenier. Schituri maronite (*O vară în Liban*) [121]: „În aceeaşi peşteră se vede aproape ştearsă, şi e păcat, un crucifix mult mai vechi – în care Hristos, cu genunchii pe jumătate îndoiţi, pare să poarte pantaloni bufanţi ca locuitorii de acolo – şi este însoţită de inscripţii în strangelo (ce este Strangelo)”. De scris sub titlu – Strangelo – o povestire greu de înţeles.

*

21 mai

E anotimpul roşu. Cireşe şi maci.

La amiază, zgomotul tractorului în vâlceaua Lourmarin. Ca şi cel al motorului de barcă în portul Chios, strivit de căldură, iar eu în cabina plină de umbră, în aşteptare; da, ca şi astăzi, plin de o iubire fără obiect[122].

Îmi plac micile şopârle la fel de uscăţive ca pietrele pe care aleargă. Sunt ca şi mine, numai piele şi os.

*

Paris, iunie ’59

Am abandonat punctul de vedere moral. Morala duce la abstracţiune şi la nedreptate. Este mama fanatismului şi a orbirii. Cine este virtuos trebuie să taie capetele. Dar ce să mai spun despre cel care declamă morala, fără să poată trăi la înălţimea ei. Capetele cad şi el legiferează, necredincios. Morala taie în două, separă, descărnează.

---

121 „Schituri maronite" este un capitol din O vară în Liban, text cu care a completat Jean Grenier, în 1962, Scrisorile din Egipt, apărute în 1950 la Gallimard.

122 Aluzie la călătoria în Grecia din iunie 1958, cu o ambarcaţiune închiriată de Michel Gallimard.

Trebuie să fugi de ea, să accepţi să fii judecat şi să nu mai judeci, să spui da, să participi la unitate – şi, în aşteptare, să suferi de agonie.

*

Daneza lui Joski.

Oraşul îmbătat de căldură.

Veneţia între 6 şi 13 iulie[123].

Căldura, grea şi moartă ca un burete enorm, strivea laguna, tăia retragerea înspre Podul Libertăţii şi, instalată peste oraş, apăsa asupra lui, astupând ieşirile străzilor şi ale canalelor, umplând tot spaţiul liber dintre casele apropiate. Nicio poartă de ieşire, nicio posibilitate de scăpare, o capcană de căldură în care trebuia să trăieşti şi să te învârţi. O armată de turişti hidoşi se învârteau astfel cu furie, rătăciţi, transpiraţi, feroci, împopoţonaţi grotesc, ca trupa oribilă a unui circ imens, brusc lipsită de ocupaţie şi speriată de a fi ajuns aşa. Întregul oraş era îmbătat de căldură. Dimineaţa se citea în *Il Gazzettino* că nişte veneţieni înnebuniţi din cauza căldurii fuseseră duşi la balamuc. Pisicile stăteau tolănite pretutindeni. Uneori, câte una se scula, riscând câţiva paşi pe acel *campo* încins şi pe dată soarele moale şi rău stând la pândă o dobora. Şobolanii se iţeau din apa stătută a canalelor şi trei secunde mai târziu recădeau ca o masă compactă înapoi. Căldura asta moale şi arzătoare părea să roadă până la os oraşul din ce în ce mai neputincios, splendoarea cojită a palatelor, acei *campo* încinşi, fundaţiile şi stâlpii de amarare putreziţi, iar Veneţia se cufunda tot mai mult în lagună.

Cât despre noi, rătăceam incapabili să mâncăm şi ne hrăneam cu cafele şi îngheţate, incapabili să dormim, şi nu mai ştiam unde încep şi se sfârşesc zilele şi nopţile. Ziua ne surprindea pe plaja de la Lido, în apa călduţă şi vâscoasă a dimineţii sau într-o gondolă rătăcind pierduţi pe canale în timp ce întregul cer devenea gri-trandafiriu

---

123

^ In timpul unui turneu, se joacă Demonii la Teatrul Fenice din Veneţia, unde Camus personal se ocupă de regie.

deasupra olanelor de culoarea peruzelei. Oraşul era pustiu atunci, dar căldura nu scădea, nici la ora aceea, nici pe înserate, mereu egală, mereu arzătoare şi umedă, iar Veneţia era tot împresurată, în vreme ce, fără speranţa de a mai scăpa, căutam doar să mai respirăm încă o dată, doar o dată, în fine să dăinuim în acel timp straniu fără repere, nici odihnă, cu nervii încordaţi de cafea şi insomnie, smulşi din viaţă. Fiinţe în afara timpului, dar şi fiinţe pe care nu le dorea nimeni şi nimic pe lume, pierdute în continuarea acestei nebunii rătăcitoare şi imobile, în mijlocul incendiului împietrit care devora Veneţia, oră de oră, neobosit, şi într-atât încât aşteptai clipa când, dintr-o singură lovitură, oraşul adineauri încă strălucitor prin culori şi frumuseţe să se mistuie într-o cenuşă pe care vântul absent nici măcar nu ar spulbera-o. Aşteptam, agăţaţi unii de alţii, incapabili să ne despărţim, arzând şi noi, dar cu un soi de bucurie interminabilă şi stranie, pe rugul acela de frumuseţe.

*

D.J. remarcă o tânără daneză, altfel urâţică, pe terasa unei cafenele şi apoi la teatru. O abordează, ia loc lângă ea, câteva clipe, apoi se scoală amândoi. Mi se strânge inima văzând cu ce aer supus îl urmează ea. Supunerea pe care o au toate în acele momente.

*

Aici îmi comunică J. că P. a lăsat-o însărcinată; o sfătuiesc să-i spună. El râde şi o oră mai târziu se duce la hotel cu X. trecând prin faţa lui J. Iar J. rămâne cu X. care o iubeşte şi tace.

*

Roman. Dragostea izbucneşte între ei ca o pasiune trupească şi sufletească. Zile în şir vibrânde şi contopirea totală până în acel punct în care trupurile sunt sensibile şi emoţionate ca nişte inimi. Uniţi pretutindeni, în barca cu pânze, şi dorinţa necontenit renăscând ca şi emoţia. Pentru el este o luptă contra morţii, contra lui însuşi, contra uitării, contra ei şi a firii sale slabe şi, la sfârşit, se abandonează, se lasă în voia mâinilor ei. Şi după ea nu va

mai exista nimeni, ştie asta, promite asta în singurul loc unde regăseşte puţină sfinţenie. La Saint Julien le Pauvre, unde Grecia se alătură lui Hristos, hotărăşte să ţină această promisiune orice ar fi, astfel că, în spatele acelei fiinţe pe care o strânge la piept, nu mai există decât vidul, şi el o strânge tot mai tare, pierzându-se în ea, deschizând-o până la sfâşiere ca să se refugieze în fine în ea, să se adăpostească acolo pe vecie, în dragostea în sfârşit regăsită, acolo unde înseşi simţurile strălucesc în lumină, se purifică pe un rug nestins sau într-o ţâşnire de ape jubilânde – se încununează cu o recunoştinţă fără limite. Ora aceasta când frontierele corpurilor cad, când fiinţa unică se naşte, în fine, în goliciunea totală a dăruirii profunde.

*

13 august

Absenţă, frustrare dureroasă. Dar inima mea trăieşte, inima mea trăieşte în fine. Nu era deci adevărat că indiferenţa câştigase tot. Gratitudine, violentă recunoştinţă faţă de Mi. Da, gelozia stă mărturie pentru spirit. Ea este suferinţa de a-l vedea pe celălalt redus la un obiect şi dorinţa ca toţi şi totul să-l recunoască drept subiect. Nu poţi fi gelos pe Dumnezeu.

*

Seara cobora peste vâlcea, zidurile vechi, crenelurile, casele răbdătoare. Foşnetul ierburilor sub picioarele mele.

*

Septembrie

Y. Printemps se trezeşte la ora 11, rămâne în pat, prânzeşte în pat în jurul orei 13 sau 14 şi pe urmă încă mai rămâne în pat până la sfârşitul după-amiezii, înconjurată de *France-Dimanche*, *Match*, *Noir et Blanc*, *Cinémonde* etc. etc. pe care le devorează.

*

Mi căreia îi vorbesc mai în glumă, mai în serios despre extrema bătrâneţe, când s-a terminat cu avânturile, cu bucuria simţurilor etc., izbucneşte în plâns: „Iubesc atât de mult dragostea!”

*

Înainte de a scrie un roman, mă voi retrage într-o stare de obscuritate şi asta timp de mai mulţi ani. Încercare de concentrare zilnică, de asceză intelectuală şi de conştiinţă extremă.

*

Culpabilitatea unui popor? (Franţa ca şi Germania – Iuda – cei care dorm etc.)

*

Ce mai face scumpa dumneavoastră mamă? Cu durere am pierdut-o acum 3 luni. Oh, ignoram acest amănunt.

*

O sută patruzeci de mii de muribunzi pe zi; nouăzeci şi şapte pe minut; cincizeci şi şapte de milioane pe an.

*

Stânga asta din care fac parte, în pofida mea şi în pofida ei.

*

În Hristos se isprăveşte moartea care a început în Adam.

*

Efortul cel mai istovitor din viaţa mea a fost să-mi înfrânez propria natură ca s-o fac să slujească celor mai mari dintre proiectele mele. Din când în când, numai din când în când reuşeam.

*

Bărbatului matur, numai iubirile fericite pot să-i prelungească tinereţea. Celelalte îl aruncă dintr-odată în bătrâneţe.

*

O nenorocire să ajungi la vârsta responsabilităţilor fără pierderea sensibilităţii care îi corespunde în mod obişnuit şi care permite exercitarea acestor responsabilităţi fără să ţii seama excesiv de ceilalţi.

*

Domnul Mathieu[124] iese la pensie de la catedra sa de

124 In 1932, domnul Mathieu a fost profesorul de literatură al lui

profesor de literatură. Ca să înfrunţi moartea nu există decât reţetele umanismului clasic.

*

În oraşele de piatră, unde doar vântul şi ploaia poartă amintirea câmpiilor şi a cerului.

*

Iubirea fizică a fost întotdeauna legată pentru mine de un simţământ irezistibil de inocenţă şi de bucurie. Nu pot să iubesc printre lacrimi, ci în exaltare.

*

Marea, divinitate.

Pe pământul primitiv ploile au căzut *timp de secole* neîntrerupt.

În mare s-a născut viaţa şi în tot acel timp imemorial care a dus viaţa de la prima celulă la fiinţa marină organizată, continentul, fără viaţă animală, nici vegetală n-a fost decât un ţinut de piatră plin doar de zgomotul ploii şi al vântului în mijlocul unei tăceri enorme, nestrăbătut de nicio mişcare în afară de umbra rapidă a norilor mari şi de curgerea apelor spre bazinele oceanice.

După miliarde de *ani*, prima fiinţă vie a ieşit din mare şi a pus piciorul pe uscat. Semăna cu un scorpion. Asta se petrecea acum trei sute cincizeci de milioane de ani.

Peştii zburători îşi fac cuiburile în abisuri ca să-şi adăpostească acolo ouăle.

În Marea Sargaselor, două milioane de tone de alge.

Marea meduză roşie, iniţial de dimensiunea unui degetar, devine în timpul primăverii vastă ca o umbrelă. Se deplasează prin pulsaţii, târându-şi tentaculele lungi şi adăpostind sub umbrelă grupuri de pui de cod care se deplasează odată cu ea.

Peştele care urcă mai sus decât zona habitatului său, odată trecută o frontieră invizibilă, plesneşte şi cade la suprafaţă.

Calamarii adâncurilor, spre deosebire de cei de la suprafaţă, care emit o soluţie ca o cerneală, emit şi un nor luminos. Se ascund în lumină.

Albert Camus, în ultima clasă a cursului superior de liceu.

Uscatul, în fine, nu este decât o pojghiţă foarte subţire deasupra mării. Într-o zi, oceanul va domni.

Există valuri care ajung la noi de la Capul Horn, după o călătorie de zece mii de kilometri. Valul de flux din 358 s-a ridicat din Mediterana orientală, acoperind insulele şi ţărmurile joase şi lăsând bărcile cocoţate pe forturile Alexandriei.

*

Sunt un scriitor. Nu eu, ci pana gândeşte, îşi aminteşte sau descoperă.

*

Nu pot trăi mult timp printre fiinţe. Îmi trebuie puţină singurătate, partea mea de veşnicie.

*

În marele Luberon, un cal domestic care a scăpat trăieşte în libertate şi singur de mulţi ani. Nuvelă? Un bărbat care află acest lucru se duce după el. Este convertit la viaţa liberă.

*

Pentru Nemesis (la Lourmarin decembrie ’59)

Cal negru, cal alb, o singură mână de bărbat domină cele două furii. Cu moartea în faţă, cursa e veselă. Adevărul minte, francheţea ascunde. Ascunde-te în lumină.

Lumea te umple şi tu eşti gol: plenitudine.

Zgomotul uşor al spumei pe plaja dimineţii; umple lumea la fel ca şi vacarmul gloriei. Amândouă vin din tăcere.

Cel care refuză se alege, cel care jinduieşte se preferă. Nu cere, nici nu refuza. Acceptă ca să renunţi.

Flăcările gheţii încununează zilele; dormi în nemişcatul incendiu.

La fel de dur, la fel de blând, versantul, versantul zilei. Dar pe vârf? Un singur munte.

Noaptea arde, soarele întunecă. O, pământ care eşti de-ajuns pentru toate. Eliberat de tot, aservit ţie însuţi. Aservit celorlalţi: eliberat de nimic. Alege-ţi servitutea.

În spatele crucii, diavolul[125]. Lasă-i împreună. Altarul

125 Cf. p. 558.

tău gol e aiurea.

Apa plăcerii şi cea a mării sunt la fel de sărate. Chiar şi în val. Exilatul domneşte, regele e în genunchi. În pustiu se sfârşeşte singurătatea.

Pe mare, fără încetare, din port în insulă, alergând în lumină, pe deasupra abisurilor lichide, bucurie, la fel de lungă ca şi prea lunga viaţă.

Tu porţi mască, iată-i pe ei goi.

În scurta zi care ţi-e hărăzită, încălzeşte şi luminează, fără a te abate din drum.

Milioane de alţi sori vor veni întru odihna ta. Pe lespedea bucuriei, primul somn.

Semănat de vânt, secerat de vânt şi totuşi creator, aşa cum este omul, de-a lungul secolelor, şi mândru că trăieşte doar o singură clipă.

*

„Vanitatea oamenilor nu înalţă aceste locuinţe măreţe decât pentru a primi în ele oaspetele inevitabil, Moartea, cu toate ceremoniile ei izvorâte dintr-o temere superstiţioasă” (Conrad, Angoasă).

Sfântul Ignaţiu (jurnal spiritual) e „indignat” că nu a primit din partea cerului confirmarea alegerii sale de către Sfânta Treime. Dar el doreşte „mai degrabă să moară cu Iisus decât să rămână în viaţă cu altul”[126]. Infernul l-ar face mai nefericit prin faptul că acolo se ia în derâdere numele lui Dumnezeu decât prin suferinţele pe care le îndură.

Idem: îi spune diavolului care-l ispiteşte: „În locul tău”. În altă parte: că Dumnezeu este neschimbat, iar diavolul imobil şi schimbător.

*

Pentru Don Faust[127]. Nu mai există Don Juan de

---

126 Camus mai notase declaraţii de credinţă analoage. în Omul revoltat, îl citează pe Meister Eckhart care afirmă că prefera infernul cu Iisus decît cerul fără El. în Demonii, Stavroghin îi spune lui Şatov că, dacă s-ar dovedi matematic că adevărul este în afara lui Hristos, ar prefera să rămînă cu Hristos mai curînd decît cu adevărul.

127 Cf. Caietul al VII-lea, p. 438 şi Caietul al VIH-lea, pp. 449, 451, 497, 506.

vreme ce dragostea este liberă. Există bărbaţi care plac mai mult decât alţii. Dar nici păcat, nici eroism.

Există un Don Juan al lui Lope de Vega: *Promisiune ţinută* (de tradus la fel ca şi Zorrilla) [128]. Dragostea lui Filip al IV-lea pentru sora Margarida de la Cruz[129] (de văzut procesele celebre din Spania) [130], de văzut şi (p. 189 şi urm.) *Don Juan* şi acel *Don Juan* al lui Gregorio Maranön[131].

*

În *Parabolă*[132] (p. 388), condamnatul la moarte care spusese că este nevinovat recunoaşte apoi că nu e şi se resemnează. Apoi, sub laţul spânzurătorii, vede cum zboară spre o creangă şi se aşază pe ea o pasăre care începe să cânte şi atunci apucă laţul urlând că este nevinovat.

7 *Parabolă* (*O fabulă*), roman de Faulkner, Random House, 1954, traducere în franceză de R.N. Raimbault, Gallimard, 1958.

*

Te-am ales aşa şi asta mă va ajuta să trec peste acest

---

128 José Zorrilla (1817-1893), poet şi autor dramatic spaniol. Al său Don Juan Tenorio este o piesă romantică în care seducătorul osîndit este răscumpărat prin dragostea unei femei. De la premiera sa, în 1844, această dramă este jucată în fiecare an în Spania la 1 noiembrie.

129 Filip al IV-lea s-a îndrăgostit de o călugăriţă frumuşică de la mănăstirea San Placido, din Madrid. Ca s-o întîlnească, a pus să se sape un pasaj pînă la pivniţa mănăstirii. Dar maica stareţă, prevenită de călugăriţă, organizase o înscenare. Regele şi-a găsit iubita ca şi moartă, întinsă pe un pat, cu ochii închişi, înconjurată de lumînări. El a luat-o la fugă. Deşi afacerea a fost înăbuşită, Inchiziţia fusese alertată şi scandalul a fost mare.

130 Editura Payot.

131 Gregorio Maranön (1887-1960), medic şi scriitor spaniol care a studiat dintr-o perspectivă ştiinţifică personaje istorice precum Don Juan.

132 Camus mai notase declaraţii de credinţă analoage. în Omul revoltat, îl citează pe Meister Eckhart care afirmă că prefera infernul cu Iisus decît cerul fără El. în Demonii, Stavroghin îi spune lui Şatov că, dacă s-ar dovedi matematic că adevărul este în afara lui Hristos, ar prefera să rămînă cu Hristos mai curînd decît cu adevărul.

moment greu, să nu mai sufăr pentru amănuntele a ceea ce în principiu recunosc drept şi legitim...

*

Ceea ce mă ajuta de asemenea – echitatea –, acea acceptare dificilă a mea şi a celorlalţi, este creaţia. Dar de când sunt în criza asta, în acest soi de neputinţă, înţeleg dorinţa josnică de posesiune care m-a scandalizat întotdeauna la ceilalţi. Poţi cuceri o fiinţă nefiind tu însuţi cucerit. Şi este adevărat că tocmai în acest moment aveam nevoie de apartenenţa asta pe care mi-ai dat-o tu. Iată de ce am suferit atât din pricina fugii tale, cât şi a minciunii tale. Dar asta va trece. Încă puţin pesimism şi nenorocirea va străluci la rândul ei: voi redeveni eu însumi.

*

Am suferit din pricina celor ce mi le-ai dezvăluit; este un fapt. Dar tu nu trebuie să fii tristă de tristeţea mea. N-am dreptate, ştiu, şi dacă nu-mi pot împiedica inima să fie nedreaptă, ştiu totuşi să o fac capabilă şi de echitate. Nu-mi va fi greu să depăşesc nedreptatea pe care ţi-o fac în inima mea. Ştiu că am făcut tot posibilul ca să te desprind de mine. Toată viaţa, de îndată ce se ataşa cineva de mine, am făcut tot posibilul ca să se retragă. Este vorba, bineînţeles, de incapacitatea mea de a-mi asuma angajamente, preferinţa mea pentru fiinţe, pentru multiplicitate, pesimismul în ceea ce mă priveşte. Dar poate că nu eram atât de frivol cum spun. Prima făptură pe care am iubit-o şi căreia i-am fost credincios mi-a scăpat refugiindu-se în droguri, în trădare. Poate că multe lucruri au provenit de acolo, din vanitate, din teama să nu mai sufăr iar, şi cu toate acestea am acceptat multe suferinţe. Dar, la rândul meu, le-am scăpat tuturor de când am vrut oarecum ca toţi să-mi scape. Chiar şi în privinţa lui X. am făcut tot ce trebuia ca s-o descurajez. Nu cred că mi-ar fi scăpat, că s-ar fi dăruit chiar şi pe fugă altui bărbat. Nu sunt sigur[133]. Dar dacă ar fi făcut-o, ar fi fost o decizie datorată eroismului ei interior, nu supraabundenţei unei iubiri care vrea să dea fără să ceară nimic în schimb. La

133 Un cuvânt indescifrabil.

fel, am făcut tot ce trebuie ca să-mi scapi şi tu. Şi cu cât fascinaţia acelui septembrie de altă dată fusese mai mare, cu atât mai mult am vrut să rup o anume vrajă. Deci mi-ai scăpat într-un anume fel. Aceasta este justiţia uneori groaznică a acestei lumi. Trădării îi răspunde trădarea, măştii iubirii îi răspunde fuga iubirii. Şi în acest caz special, eu, care am revendicat şi trăit toate libertăţile, ştiu şi recunosc că e drept şi bine ca, la rândul tău, să fi trăit una sau două libertăţi. Socoteala nici măcar nu e completă.

În orice caz, ca să-mi fiu de folos nu mă voi referi numai la această rece echitate a inimii, ci la preferinţa pentru tine, la tandreţea pe care ţi-o port. Mă acuz uneori de a fi incapabil să iubesc. Poate că este adevărat, dar am fost capabil să *aleg* câteva fiinţe şi să păstrez pentru ele, cu fidelitate, ceea ce era mai bun în mine, orice ar fi făcut ele.

Cuprins

De la clasici la contemporani, într-o formulă grafică nouă, cei mai reprezentativi autori pentru

— *Biblioteca dumneavoastră*

Au apărut:

Emily Brontë LA RĂSCRUCE DE VÂNTURI

Albert Camus STRĂINUL. CIUMA. CĂDEREA

EXILUL ŞI ÎMPĂRĂŢIA

FAŢA ŞI REVERSUL. NUNTA MITUL LUI SISIF. OMUL REVOLTAT

VARA

Robin Cook RISC ASUMAT

Nelson DeMille FIICA GENERALULUI

PLUM ISLAND

F.M. Dostoievski CRIMĂ ŞI PEDEAPSĂ DEMONII IDIOTUL

Joseph Finder PUTERI EXCEPŢIONALE

Colin Forbes CATACLISMUL

André Gide FRUCTELE PĂMÂNTULUI

John Grisham TESTAMENTUL FRĂŢIA

CAMPIONUL DIN ARKANSAS

Hermann Hesse JOCUL CU MĂRGELE DE STICLĂ

NARCIS ŞI GURĂ-DE-AUR LUPUL DE STEPĂ

Dean Koontz UNICUL SUPRAVIEŢUITOR

Thomas Mann DOCTOR FAUSTUS

MUNTELE VRĂJIT

Gabriel García Márquez UN VEAC DE SINGURĂTATE TOAMNA PATRIARHULUI DOUĂSPREZECE POVESTIRI

CĂLĂTOARE DESPRE DRAGOSTE ŞI ALŢI DEMONI

Mario Puzo OMERTA

Ernesto Sábato ÎNAINTE DE TĂCERE

A. de Saint-Exupéry CITADELA

Alex Mihai Stoenescu ISTORIA LOVITURILOR DE STAT ÎN ROMÂNIA (vol. I, II şi III)

J.R.R. Tolkien STĂPÂNUL INELELOR

— Frăţia Inelului

— Cele două turnuri

— Întoarcerea regelui HOBBITUL

L.N. Tolstoi CAZACII ŞI ALTE POVESTIRI

SONATA KREUTZER

ŞI ALTE POVESTIRI

I.S. Turgheniev UN CUIB DE NOBILI

Noutăţi

Franz Kafka JURNAL

Mario Vargas Llosa RĂZBOIUL SFÂRŞITULUI LUMII